МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Збірник матеріалів
XIX підсумкової науково-практичної конференції
викладачів

03 лютого 2017 року

За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора,
К.В. Балабанова

МАРІУПОЛЬ – 2017

УДК 061.3 (063)
ББК 94.3я 431

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ***Збірник матеріалів XIX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ*** / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2017. – 344 арк.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Маріупольського державного університету (протокол №10 від 02.02.2017)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор

Члени редколегії: Булатова О.В., д.е.н., проф.; Безчотнікова С.В., д.філол.н., проф.; Грачова Т.М., к.пед.н., доц.; Косенко Ю.М., к.пед.н., проф.; Омельченко В.Я., д.е.н., проф.; Павленко О.Г., к.філол.н., доц.; Почепцов Г.Г., д.філол.н., проф.; Толпежніков Р.О., д.е.н., доц.; Соколова І.В., д.пед.н., проф.; Слющинський Б.В., д.соц.н., проф.; Чентуков Ю.І., д.е.н., проф.; Шепітько С.В., к.філол.н., проф.

Збірник містить матеріали XIX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ, яка відбулася 03 лютого 2017 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлені актуальні проблеми розвитку міжнародних відносин та зовнішньої політики, філософії та соціології, історії, економіки та менеджменту, права, літературознавства і культурології, філології, методики викладання, педагогіки та психології.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль праць, опублікованих у збірнику

© Маріупольський державний університет

ЗМІСТ

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Балабанов К.В. ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ КІПР……..……. 10

СЕКЦІЯ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Батечко А.І. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ……... 14
Барегамян С. Х. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗИКОВОЇ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ……... 15
Бойко Ю.В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЗІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПРОВЕДЕННЯ БІОМЕДИЧНИХ ДОСЛІДІВ…….. 17
Годованик Є. В. ПРАВОВА НОРМА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ……... 20
Загородняя Н.В. ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРАВОВОГО ОБЫЧАЯ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ…… 21
Ковальов В.В. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ НА БАЗІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ НА НАУКИ…….. 23
Ковейно Ю.В. ТИМЧАСОВЕ ДОВГОСТРОКОВЕ КОРИСТУВАННЯ ЛІСАМИ……. 25
Колосов Р.В. ПРИНЦИПЫ НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА: ПОНЯТИЕ, ХАРАКТЕРИСТИКА, КЛАССИФИКАЦИЯ…… 26
Кузьменко С.Г. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕХІД ВІД ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ……... 28
Мирошниченко Ю. М. ВІЛЬНА ОЦІНКА ДОКАЗІВ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДУ В ПИТАННЯХ КРИМІНАЛЬНОГО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ (ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ) …… 30
Папаяні С.В. МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ…… 32
Польщиков В. В. ІНСТИТУТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ ……. 34
Свірський Б.М. ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБВИНУВАЧЕНИЙ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ…… 36
Тихомирова Г.Є. ДОКТРИНА ТА ПРАКТИКА РЕСПУБЛІКИ ГРЕЦІЯ У СФЕРІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОГО ПРАВА…….. 37
Філонов О.В. ЕВОЛЮЦІЯ ПРОТИТЕРОРИСТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У XIX СТ.)…….. 39
Хараберюш І.Ф. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: ПОНЯТТЯ, НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ, ПЕРСПЕКТИВА…… 41
Циклаурі О.Б. КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ……... 43
Черних Є.М. МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ……. 45
Шелухин Н.Л. ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ФЕНОМЕНА ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ… 48

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Гапонюк О.І. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…… 53
Кислова Л.А. ГАЛУЗЕВО-СЕКТОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА…… 54
Лаврентьєва Л.В. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ…….. 57
Мацука В.М. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ……. 59
Омельченко В.Я., Омельченко А.П. СИСТЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ И МОДЕЛИРОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ……. 60
Осипенко К.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОН»……. 62
Семкова Л.В. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ…… 64
Скарга О.О. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ……..…… 66

Перепадя Ф.Л. ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ……..…… 68

СЕКЦІЯ
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Bulatova O. REGION AS A SUBSYSTEM OF THE WORLD ECONOMY……. 70
Балабанова Н.В. ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗВТ З ЄС ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР…… 72
Беззубченко О.А. ТЕОРІЯ ЛІДЕРСТВА В МЕНЕДЖМЕНТІ……... 74
Захарова О.В. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН В СФЕРІ ЕКОБІЗНЕСУ……... 76
Макогон Ю.В. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ…… 79
Марена Т.В. МУНІЦИПАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ……. 81
Ніколенко Т.І. МІЖНАРОДНИЙ НАПРЯМОК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ…….. 83
Чентуков Ю.І. ГЛОБАЛЬНА ФІРМА ЯК ГОЛОВНИЙ СУБ'ЄКТ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА……... 85

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Мітюшкіна Х.С. ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЗАЦІЯ»….. 87
Надежденко А.О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ…….. 88
Пастернак О.М. КВАНТОВО-ХІМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ ВОДИ НА ПРОЦЕС КЕТО-ЕНОЛЬНОЇ ТАУТОМЕРИЗАЦІЇ……... 90
Терещенко С.І. ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТСЬКИХ ЛІСІВ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ…… 91
Черниченко Г.А. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ…….. 93

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Волониць В.С. ДО ПИТАННЯ ПРО КРЕДИТУВАННЯ НІЖИНСЬКИХ ГРЕКІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XVIII СТ…… 96
Горб Є.С. КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ В РИТОРИЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПРОРОСІЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ……... 98
Демченко А.В. ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ……. 99
Коробка В.М., Коробка Ю.В. «ЗАГАДКА» КАТЕРИНИНСЬКОЇ «ЖАЛУВАНОЇ ГРАМОТИ…» ВІД 21 ТРАВНЯ 1779 р……. 101
Новікова С.В. РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ У МАРІУПОЛІ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)…….. 102
Папазова А.В. НОРМАТИВНО-РЕГЛАМЕНТАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ XVII СТ…… 103
Реуцька А.М. ВИРОБНИЧІ УМОВИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЖДАНІВСЬКОГО ОРДЕНА ЛЕНІНА МЕТАЛУРГІЙНОГО ЗАВОДУ ІМ. ІЛЛІЧА (1951-1952 РР.))…….. 106
Романцов В.М. МАРІУПОЛЬСЬКІ БІЛЬШОВИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЗАХОПЛЕННЯ ВЛАДИ У 1917 Р. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ……... 109
Сальнікова Н.В. НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ДІЛОВОДСТВА В УКРАЇНІ: 1920 – 1930 рр. 111
Тарасов С.В. ПОХОД ЯНА КАЗИМИРА НА ЛЕВОБЕРЕЖЬЕ В РУССКОЙ ДОРЕВОЛЮЦИОННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ……. 112
Шипік Н.Ф. РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЧЧИНИ У ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ…… 114

СЕКЦІЯ
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Батичко Г.І. ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗМІН…….. 117
Дабло Л.Г. ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ НА ПРИКЛАДІ ТЕОРЕТИЧНОЇ СПАДЩІНИ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО……. 119
Кригіна О.В. «ШЛЮБНИЙ ОБШУК» ЯК ПОПЕРЕДНІЙ ДОКУМЕНТ ДЛЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ…… 121
Кудлай В.О. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ВИДАВНИЦТВ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ……... 122
Манякіна О.С. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЙСЬКИХ КОЛОНІСТІВПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (КІНЕЦЬ XVIII – І ЧВЕРТЬ ХХ СТ.) …… 124
Нікольченко Ю.М. ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ…… 127
Орєхова С.Є. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ…….. 129
Петрова І.О., Тімотіна Д.О. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ…….. 131
Рябуха Ю.В. СТАНОВЛЕННЯ КАНЦЕЛЯРІЇ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО В XIV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ. ……... 132
Сабадаш Ю.С. ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЯВИЩЕ ХУДОЖНЬОГО ЖИТТЯ КІНЦЯ XIX – ПОЧ. XXI СТ. (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ У.ЕКО «ІМ'Я РОЗИ», «МАЯТНИК ФУКО» ТА «ОСТРІВ НАПЕРЕДОДНІ») …….. 134
Сивак О.А. МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРОЕКТУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН……. 135

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Боярська Є.О. СПЕЦИФІКА ПАРТОЛОГІЇ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ПОЛЬЩІ) …….. 137
Булик М.В. ШВЕЙЦАРІЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ XIII – ПОЧАТКУ XVI СТ…. 138
Гаврилова Н.В. РОЛЬ АРКТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ……... 141
Гільченко О.Л. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ……. 143
Константинова Ю.В. СПІВПРАЦЯ ЯПОНІЇ З КРАЇНАМИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ В РАМКАХ АСЕАН+3…… 146
Лисак В.Ф. ЗАЯВИ ТА СКАРГИ ГРОМАДЯН ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН У 1950 – 1960-Х РОКАХ…….. 148
Пахоменко С.П. ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ)……... 150
Пономарьова І.С. МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МАРІУПОЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2014-2016 РР.) …… 151
Рябінін Є.В. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СЕПАРАТИСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ…….. 152
Свєтлакова М.А. «ПІРАТСЬКІ ПАРТІЇ» ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИКЛИК СВІТОВІЙ СПІЛЬНОТІ…….. 154
Трофименко А.В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ РАЙОНУ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ…….. 155
Трофименко М.В. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КНЯЗІВСТВА ЛІХТЕНШТЕЙН…….. 158
Черепченко О.О. НОВІТНЄ ПОВСТАННЯ ЛУДИТІВ…….. 162
Ясірова Ю.Ф. БАЛАНС СИЛ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ РЕСПУБЛІКИ КІПР ПІСЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2016 Р……... 164

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Іванов П.М. ВУЗІВСЬКИЙ КУРС «СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ»: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ…….. 167
Парлюк В.І. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В АВСТРІЇ…… 168
Попович О.В. ФУНКЦІЇ КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ ЯК ФАКТОР АКТУАЛІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ…… 170
Романцова Н.І. СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО: ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ……. 172
Слющинський Б.В. ЕТНІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИАЗОВ'Ї……... 174
Смирнова М.С. «CORPUS AREOPAGITICUM»: ПРОБЛЕМАТИКА АВТОРСТВА……..… 176
Ташкінова О.А. ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ……... 178
Трима К.А. АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТІЇ АКСПЕЛЯ ХАДЕНІУСА…… 181
Цибулько О.С. ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМАТИКА ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ УНІКАЛЬНОЇ НЕПОВТОРНОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ…….. 183

СЕКЦІЯ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Бердіна О.О. ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ГРАДАЦІЙНОГО ЗНАЧЕННЯ В СЕМАНТИЦІ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА ……... 185
Грузевич Н.І. ІДЕОЛОГІЯ АНГСОЦА У РОМАНІ ДЖОРДЖА ОРУЕЛЛА «1984»……. 186
Єрьоміна А.О. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АБСТРАКТНИХ ОЦІННИХ ІМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ……. 187
Задорожна-Княгницька Л.В. ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ…….. 190
Короткова Ю.М. НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ …… 192
Liliya Mikhajlichenko THE IMPORTANCE OF KNOWING CULTURE ASPECTS IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING…….. 194
Назаренко Н.І. РЕЦЕПТИВНА ЕСТЕТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ…….. 195
Олійник С.В. ТИПИ ОЦІННИХ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ І НІМЕЦЬКОЇ МОВ……. 197
Риба І.І. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ TASK BASED LEARNING НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ……... 198
Рибалка І.С. ДЕТЕКТИВНИЙ КВЕСТ НА СТОРІНКАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У. ЕКО…… 200
Стьопін М.Г. ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ……. 202
Темербек А.О. ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ «СТРАХ» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ……. 203
Федорова Ю.Г. ЕВФЕМІСТИЧНА ФУНКЦІЯ АБРЕВІАТУР КОМП'ЮТЕРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ……. 204

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Бережная Л.Г. АВТОРСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ В РОМАНЕ ИНГЕБОРГ БАХМАН «МАЛИНА» 206
Воеводина Н.М. ОБУЧЕНИЕ ПИСЬМУ НА НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ КАК ВИДУ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ…… 207
Ганжело С.М. ВИДИ ЕЛІПСИСУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ…... 208
Гутникова А.В. СТРУКТУРА СВН БЕЗАФФИКСНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ…… 210
Даниленко О.С. ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ…….. 212
Дорменєв В.С., Мітіна Г.В. ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ…… 213
Каріда О.І. НОРМА В ТЕРМІНОЛОГІЇ…… 215
Лоскутова Н.М. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ…… 217
Марченко М.О. ІМПЛІЦИТНІ ОСОБЛИВІСТІ ІДІОСТИЛЮ Г. М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА……. 219
Морєва Г.Г., Кожухова Г.О. ГЕНДЕР vs РІД: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ……. 220

Слюсаренко О.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ…….. 221

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Брадов В.В. РЕКЛАМНИЙ КОНТЕНТ ТА ВИДИ ЗМК……. 224
Вялкова І.О. ПРОФЕСІЙНІ СВЯТА ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ……. 226
Кутнякова Г..І. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНЕТ-ПУБЛІКАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ……... 227
Мельникова О.С. СПЕЦИФІКА ПРОВІДНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТВОРІВ УКРАЇНСЬКОГО САМВИДАВУ 1960-1970 РР……... 228
Нетреба М.М. МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ЖУРНАЛИСТСКИХ ДИСЦИПЛИН……. 230
Нищик Г.В. ПРОГРАМИ ПЕРЕВІРКИ КОНТЕНТУ НА УНІКАЛЬНІСТЬ: РОЗМАЇТТЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ……. 232
Орєхов В.В. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ В ГАЗЕТНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 233
Рицик Ю.А. СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ НОВИННИХ ТЕЛЕСЮЖЕТІВ…… 235
Собокар І.І. ІНТЕРВ'Ю НА ТЕЛЕБАЧЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМ «ПОЗНЕР» ТА «ГОВОРИТЬ УКРАЇНА»)……... 236

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Андрєєва М.Ф. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ …… 239
Березіна О.О. ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НОВОГО ТИПУ…… 241
Брежнєва О.Г. АКТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ФАКТОР МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ……...…… 243
Демидова Ю.О. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ……. 246
Косенко Ю.М. ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИХОВАТЕЛЯ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ… 247
Мякенька О.П. ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГА ІЗ СІМ'ЄЮ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ……... 249
Щербакова К.Й. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У МАГІСТРАТУРІ ДО ВИКЛАДАННЯ МЕТОДИК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ……. 251
Яйленко В.Ф. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ…… 253

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Грачова Т.М. ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ….. 255
Дворянкін В.О.СТАТИСТИЧНІ ЛІНВІСТИЧНІ КАРТИ ЯК ДЖЕРЕЛО АРЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ……... 256
Мельничук І.В. ЕСХАТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ …….. 257
Мороз О.А. КОНЦЕПТ «РІДНА МОВА» ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ …….. 259
Нікольченко М.В. ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПУБЛІЦИСТИЦІ В'ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА……... 261
Романенко Л.В. ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЇ: СПІВПРАЦЯ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО ТА ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ НАД СТВОРЕННЯМ ЛІТЕРАТУРНОГО ОБРАЗУ УСТИМА КАРМАЛЮКА …….. 262
Хорошков М.М. УКРАЇНСЬКА КРИТИКА І ПУБЛІЦИСТИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО Й ЕТИЧНОГО ІДЕАЛІВ……. 264

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ЛІТЕРАТУР

Волік Н.А. ЖАНР ОДИ У ТВОРЧОСТІ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА……... 267
Гайдук Н.А. КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ……... 268
Голоцукова Ю.О. СТРУКТУРА ЯДРОВОЇ ЗОНИ ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ……..... 270
Гусєва О.І. ЧОТИРИ СТИХІЇ ТА ЛЮДИНА ЯК П'ЯТИЙ ЕЛЕМЕНТ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ

НОМІНАЦІЇ…….. 273
Маслова Г.М., Струкова Н.В. ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ В УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ……. 275
Педченко О.В. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФІЇ І ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА СОЛОВЙОВА……... 276
Ситникова О.В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЛЕКСИКОНУ ЛЮДИНИ: ДОСВІД СКЛАДАННЯ СЛОВНИКА ПРЕДСТАВНИКІВ РОСІЙСЬКОЇ ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРИ……. 278

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Генералова О.М. ПРОЯВ ФЕНОМЕНУ КОНФОРМІЗМУ У МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ……. 281
Кашкарьова Л.Р. ФЕНОМЕН ВНУТРЕННЕГО РЕБЕНКА В ЮНГИАНСКОМ ПСИХОАНАЛИЗЕ…….. 283
Кулікова А.О. ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ…… 285
Мойсеєнко Р.М. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВОЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ……. 286
Павленко О.В. ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ПЕРСПЕКТИВИ ВЛАСНОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ…….. 288
Павленко Є.А. РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ …… 291
Попович О.В. ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ЯК ПРАКТИКА РОЗШИРЕННЯ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ……. 293
Стуліка О.Б. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КОМФОРТНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ……. 294

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Гаргаєва О.В. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА* У БЕЗЕКВІВАЛЕНТНІЙ ЛЕКСИЦІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ……. 297
Жабко К.О. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ……. 298
ЖаріковаЮ.В. АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СЕМАНТИКИ…… 300
Кіор Р.В. ОБРЯДОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРИАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ……. 301
Кобиленко Н.К. СИМВОЛІЗАЦІЯ ПЛОДІВ ДЕРЕВ У СЛОВ'ЯНСЬКІЙ ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МІФОЛОГІЇ…… 303
Рожкова І.Г. ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНТАКСИЧНОГО ЕЛІПСИСУ ЯК ЗАСОБУ КОГЕЗІЇ В РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ……. 304

СЕКЦІЯ
ЕЛЛІНІСТИЧНІ СТУДІЇ І ПЕРЕКЛАД

Аліпа Р.А. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА…… 306
Воєвутко Н.Ю. ВИКЛАДАННЯ НОВОГРЕЦЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ / ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА УНІВЕРСИТЕТУ ЛЕФКОСІЇ……... 307
Новицька О.А. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АФОРИЗМІВ ПОЛІТИЧНОГО МОТИВУ….. 308
Пічахчи О.В. АФІКСАЛЬНІ ЗАСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В ДИНАМІЦІ ОНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКИ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ…… 309
Рябченко Е.В. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ…….. 311
Узун М.М. ДО ПИТАННЯ НОВОГРЕЦЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ…… 312

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Гапєєва І.В. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАТУР-НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ……. 314
Грачова А.В. ІСТОРІЯ ГРАМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ АДВЕРБАТИВНОЇ ПРИРОДИ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)……. 316
Кумуржи Е.С. LINGUA E DIALETTO……. 318
Мараховська Н.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРРАТИВНЫХ РОЛЕВЫХ ИГР В ПРОЦЕССЕ КОНСТРУИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА……. 320

Найдьонова Л.А. LA LINGUA ITALIANA NEI NUOVI MEZZI DI COMUNICAZIONE: SMS, POSTA ELETTRONICA, INTERNET…… 321
Поклад Т.М. LE TENDENZE LINGUISTICHE NEL DISCORSO POLITICO……... 323
Рудницька Г.В., Гавенко О.С. IL VALORE STORICO E LINGUISTICO DELLE LETTERE DI SANTA CATERINA DA SIENA ……... 325
Ципоренко Л.Д. IL VALORE STORICO E LINGUISTICO DELLE LETTERE DI SANTA CATERINA DA SIENA…… 326

СЕКЦІЯ
МОВНІ ОДИНИЦІ РІЗНИХ РІВНІВ СУЧАСНИХ ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ'ЯНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Басенко Г.М. НОВІ СТРАТЕГІЇ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ…….. 329
Васильєва Е.В. EVALUATION PRINCIPLES OF THE TRANSLATION QUALITY……... 330
Дацер К.С. ЧЕРТЫ ПОСТМОДЕРНИЗМА В РОМАНЕ Д. ФАУЛЗА «КОЛЛЕКЦИОНЕР»…. 332
Панова Я.Є. НЕСТАНДАРТНОЕ ЧИСЛОВОЕ ПОВЕДЕНИЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ…… 334
Романюк С.Г.ПРОБЛЕМЫ УСТНОГО СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА…… 335
Смирнова М.С. ТЕКСТОВІ І ДИСКУРСИВНІ КАТЕГОРІЇ ЖАНРУ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ…….. 337
Тарапатов М.М. ЛІНГВІСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ПАРЕМІЙ…….. 339
Хоровець В.Є. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИННИХ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ……... 341

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 327(477+564.3)(043)

Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, Почесний генеральний консул Республіки Кіпр в Маріуполі

ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ КІПР

Республіка Кіпр є однією з держав Східного Середземномор'я, які найбільш бурхливо та динамічно розвиваються. З часу набуття незалежності в 1960 році Кіпр здійснив стрімкий економічний стрибок, що дозволив йому стати визнаним лідером в таких галузях як туризм і міжнародні інвестиції. Незважаючи на фактичне розділення країни в 1974 році, грекам-кіпріотам вдалося досягти разючих результатів, що дозволили їм увійти до числа найбільш розвинених держав світу. З 2004 року Республіка Кіпр набула повноправного членства в Європейському Союзі. Республіка Кіпр є дуже важливою країною регіону з економічної та геополітичної точок зору. Дуже корисним для України є також досвід інтеграції Кіпру до ЄС[1].

Республіка Кіпр визнала Україну незалежною державою 27 грудня 1991 року спеціальним рішенням Уряду. З цієї нагоди Президент Республіки Кіпр Георгіос Василіу надіслав привітання Президенту України Леоніду Макаровичу Кравчуку. 19 лютого 1992 року у Нью-Йорку між двома країнами був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Кіпр.

У 1997 році рішенням кіпрського Уряду Голову правління Експобанку Гетьманенка Юрія Ігоровича було призначено Почесним консулом Республіки Кіпр в Україні (м. Київ).

18 травня 2006 року було відкрите Почесне консульство України в Республіці Кіпр (м. Лімассол), Почесним консулом призначений Алексіс Фотіадіс.

4 липня 2006 року було відкрите Почесне консульство Республіки Кіпр у місті Маріуполі. Почесним консулом призначено ректора Маріупольського державного університету, доктора політичних наук, професора Костянтина Васильовича Балабанова. Головним завданням консульства є розвиток комплексних двосторонніх відносин між українським і кіпрським народами. За роки роботи до консульства з різних питань звернулося близько 5000 тисяч громадян України і Грузії. Співробітники консульства надавали допомогу в оформленні віз, працевлаштуванні на Кіпрі, перекладі і завіренні документів, надавали консультації з питань туризму, вступу в шлюб, отримання робочих віз, оформлення прав спадкування, сприяли акредитації туристичних фірм при консульстві ф організації співбесід для вступу до кіпрських вузів. За 10 років консульство оформило близько 3000 віз до Республіки Кіпр.

В умовах складної військово-політичної обстановки на Сході України Почесне Генеральне консульство Республіки Кіпр в Маріуполі активно сприяло надходженню до Маріуполя гуманітарної допомоги. Так, в березні 2015 року до міськлікарні № 4 були передані медичні препарати від кіпрського Фонду Андреаса Софоклеуса з надання соціальних послуг (КЕПАКІ), а в квітні минулого року до Маріуполя прибула гуманітарна допомога, зібрана з ініціативи Червоного Хреста Кіпру та благодійної організації «Ротаракт клуб Ларнаки». Гуманітарний вантаж вагою 2 тонни містив одяг, взуття, предмети особистої гігієни, теплі ковдри, іграшки, які були роздані дітям і студентам із зони АТО.

У 2011 році консульство розробило програму двостороннього співробітництва з Міністерством освіти і культури Республіки Кіпр **(**Програма гостинності**),** в рамках якої протягом 5 років на Кіпрі відпочило понад 150 українських школярів. Всі витрати з організації відпочинку взяла на себе кіпрська сторона. У свою чергу в 2013 році Україна вперше взяла на відпочинок 30 кіпрських учнів, які відпочивали в Святогірську.

Почесне Генеральне консульство Республіки Кіпр в Маріуполі робить вагомий внесок в організацію практики студентів на Кіпрі. За 10 років понад 200 студентів і аспірантів МДУ пройшли виробничі та перекладацькі практики на острові, в тому числі в Міністерстві закордонних справ Республіки Кіпр і прес-службі МВС Кіпру. Це єдиний випадок, коли на практику до таких поважних держустанов були допущені іноземні громадяни. Це свідчить про високий рівень міжнародних контактів, встановлених Почесним Генеральним консульством Республіки Кіпр в Маріуполі. Крім

[1] Трофименко М. В. Українсько-кіпрські відносини (політико-правові аспекти) / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Український часопис міжнародного права. — 2013. — № 1. — С. 38.

того, університет виступає базою для проведення скайп-лекцій, круглих столів, науково-практичних конференцій за участю кіпрських партнерів, вчені МДУ захищають кандидатські дисертації з кіпрської тематики. 23 студенти пройшли співбесіду для продовження навчання в кіпрських вузах.

Знаменною подією 2016 року стало підвищення класу Почесного консульства до Почесного Генерального консульства Республіки Кіпр в Маріуполі. Це вищий дипломатичний клас для позаштатної дипломатичної установи передбачений Віденською конвенцією про консульські зносини від 1963 року. В Україні працює 101 почесне консульство, і тільки 3 з них, включаючи консульство Кіпру в Маріуполі, мають статус Почесного Генерального консульства.

У жовтні 2011 року започатковане Почесне консульство Республіки Кіпр в Одесі. Почесним консулом призначено Музальова Бориса Вікторовича.

Першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Кіпр (за сумісництвом) став Посол України в Державі Ізраїль Дмитро Юхимович Марков, який вручив вірчі грамоти Президенту Кіпру Главкосу Клірідісу 23 березня 1999 року. Д. Ю. Марков перебував на цій посаді до липня 2003 року. Вже у серпні 1999 року в столиці Кіпру місті Нікосії було відкрите Генеральне консульство України. Рівень дипломатичного представництва України в Республіці Кіпр було підвищено із відкриттям Посольства України в Республіці Кіпр у червні 2003 року. Першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Кіпр із резиденцією в місті Нікосії став Борис Іванович Гуменюк, який вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Кіпр Тассосу Пападопулосу 22 грудня 2003 року. Б. І. Гуменюк завершив свою першу дипломатичну місію на Кіпрі в лютому 2007 року.

8 січня 2008 року до Республіки Кіпр прибув новопризначений Надзвичайний і Повноважний Посол України Олександр Павлович Дем'янюк, який вже 14 січня 2008 року вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Кіпр Тассосу Пападопулосу. О. П. Дем'янюк перебував на посаді посла до 17 лютого 2012 року.

21 лютого 2012 року Борис Іванович Гуменюк вдруге був призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Кіпр, а 25 квітня 2012 року вручив вірчі грамоти Президенту Республіки Кіпр Дімітрісу Хрістофіасу. Відбулась протокольна урочиста церемонія та зустріч Посла України в Республіці Кіпр Б. І. Гуменюка з Президентом Республіки Кіпр Д. Хрістофіасом, у ході якої Глава Кіпрської Держави, зокрема, відзначив, що з великим задоволенням та почуттям дружби приймає вірчі грамоти від новопризначеного Посла України, а також запевнив, що всі його зусилля, спрямовані на розвиток взаємовигідного співробітництва між двома країнами, будуть мати незмінну підтримку Президента та Уряду Кіпру. У свою чергу, Б. І. Гуменюк запевнив, що докладатиме всіх можливих зусиль з метою сприяння подальшому розвитку традиційно дружніх відносин між Україною та Республікою Кіпр, які поєднує історична, культурна та духовна спадщина двох народів. Крім того, Посол України підкреслив зростання взаємної зацікавленості та наявний потенціал обох країн для розширення й активізації співпраці, що відкриває перспективи подальшого поглиблення двосторонніх відносин в усіх сферах взаємного інтересу. Президент Кіпру Дімітріс Хрістофіас підтвердив незмінну позицію Нікосії щодо подальшої підтримки євроінтеграційних прагнень України, зокрема, у період головування Кіпру в Раді Європейського Союзу у другому півріччі 2012 року.

Функції дипломатичного представництва інтересів Республіки Кіпр в Україні за сумісництвом були покладені на Посольство Кіпру у Федеративній Республіці Німеччина. Так, 12 жовтня 2006 року Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Кіпр у ФРН та в Україні (за сумісництвом) Леонідас Маркідіс вручив вірчі грамоти Президенту України. Наступним Послом Республіки Кіпр у ФРН та Україні (за сумісництвом) став Панделакіс Еліадіс, який вручив вірчі грамоти Президенту України 21 листопада 2008 року.

Новим етапом розвитку міждержавних дипломатичних відносин стало започаткування дипломатичної місії Республіки Кіпр в Україні. 28 вересня 2009 року в Києві розпочав роботу Тимчасовий Повірений у справах Республіки Кіпр в Україні Евагорас Вріонідіс.

14 червня 2011 року Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Кіпр в Україні, з резиденцією у місті Києві, Евагорас Вріонідіс вручив вірчі грамоти Президенту України. 4 липня 2011 року за участю Президента Республіки Кіпр Дімітріса Хрістофіаса відбулася офіційна церемонія відкриття Посольства Республіки Кіпр в Україні.

Відкриття Посольства Республіки Кіпр в Україні відображає глибину та багатогранність дружніх зв'язків між Кіпром і Україною в культурній, економічній і політичній сферах. З моменту відкриття Посольство здійснює інформаційно-консультаційну діяльність, а також надає весь спектр

консульських послуг для громадян України, що бажають відвідати Кіпр з метою туризму, та для українських підприємців, що ведуть бізнес на Кіпрі[2].

13 вересня 2013 року новий Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Кіпр в Україні пан Васос Чамберлен вручив вірчі грамоти Президенту України. Пан Чамберлен пропрацював в Україні до грудня 2016 року.

Новоприбулий Посол Кіпру в Україні пан Луїс Телемаху 24 січня 2017 року вручив копії Вірчих грамот Заступнику Міністра закордонних справ України з питань європейської інтеграції пані Олені Зеркаль.

Республіка Кіпр встановила дипломатичні відносини із 170 країнами світу. Кіпр має 40 дипломатичних місій та представництв при міжнародних організаціях з паралельною акредитацією у 110 країнах та міжнародних організаціях.

З огляду на той факт, що Республіка Кіпр є невеликою країною та має порівняно обмежений дипломатичний штат, рішення про відкриття окремого дипломатичного представництва в Україні свідчить про стратегічний характер міждержавних відносин та важливість подальшого розвитку рівноправного партнерства в усіх галузях.

Важливою формою співробітництва між Україною та Республікою Кіпр є візити та зустрічі посадовців обох країн.

23 вересня 2009 року Президент України Віктор Андрійович Ющенко та Президент Республіки Кіпр Дімітріс Хрістофіас провели зустріч в рамках участі у 64-й сесії Генеральної Асамблеї ООН.

У 2010 році відбувся обмін візитами голів парламентів обох країн: 10 – 12 червня – візит Голови Верховної Ради України Володимира Михайловича Литвина до Республіки Кіпр та 9 – 11 листопада – офіційний візит в Україну Президента Палати представників (Парламенту) Республіки Кіпр Маріоса Карояна. За заявами сторін, ці візити відкрили нову сторінку в поглибленні міжпарламентського діалогу, надали новий імпульс активізації українсько-кіпрських міжпарламентських відносин, які є важливою складовою двостороннього політичного діалогу.

Знаковою подією українсько-кіпрських відносин став перший в історії двосторонніх зносин офіційний візит Президента Республіки Кіпр Дімітріса Хрістофіаса та пані Елсі Хрістофіа в Україну 3 – 5 липня 2011 року.

5 липня 2011 року Президент Республіки Кіпр Дімітріс Хрістофіас відвідав Маріупольський державний університет, де йому присвоїли звання почесного професора.

14 – 16 грудня 2011 року Голова Верховної Ради України Володимир Литвин перебував з офіційним візитом у Республіці Кіпр.

10-11 грудня 2016 року відбувся офіційний візит Президента Республіки Кіпр Нікоса Анастасіадіса в Україну. Нікос Анастасіадіс обговорив з Президентом України Петром Порошенком сучасну ситуацію в Україні, підтримку Кіпром прагнень України стосовно запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом. У присутності глав держав було підписано чотири українсько-кіпрські угоди, у тому числі щодо запобігання подвійному оподаткуванню. Крім того, Міністр освіти і науки України, професор Сергій Квіт від імені України підписав із кіпрським колегою нову угоду про співпрацю у галузі освіти і науки.

У рамках візиту Президент Республіки Кіпр Нікос Анастасіадіс провів зустріч із ректором МДУ, Почесним консулом Республіки Кіпр у Маріуполі, професором Костянтином Балабановим, у якій взяли участь члени офіційної делегації, у тому числі Посли Кіпру та Греції в Україні Васос Чамберлен та Василіс Пападопулос. Під час зустрічі Президент Кіпру відзначив велику роботу, яку проводить Маріупольський державний університет та Почесне консульство Кіпру у Маріуполі.

Активні двосторонні українсько-кіпрські контакти свідчать про постійний діалог, який існує між керівництвом України та Республіки Кіпр, і важливість розвитку економічного, політичного, гуманітарного співробітництва для обох країн.

Загалом варто зазначити, що нормативно-правова база українсько-кіпрських відносин постійно розвивається та є достатньою. Потребують врегулювання окремі питання міждержавних відносин, які є предметом постійних переговорів сторін, зокрема – уникнення подвійного оподаткування, морське торговельне судноплавство, повітряне сполучення тощо.

Література

1. Балабанов К. В. Дипломатична та консульська служба : підручник для студентів ВНЗ / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. — 432 с.

[2] http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_kiev.nsf/page01_uk/page01_uk?OpenDocument

2. Маріупольський державний університет. - Електронний ресурс. - Режим доступу : http://www.mdu.in.ua/.
3. Міністерство закордонних справ України. - Електронний ресурс. - Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. - Електронний ресурс. - Режим доступу : http://www.president.gov.ua/.
5. Посольство України в Республіці Кіпр. - Електронний ресурс. - Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/cyprus/.
6. Трофименко М. В. Українсько-кіпрські відносини (політико-правові аспекти) / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Український часопис міжнародного права. — 2013. — № 1. — С. 38—45.

СЕКЦІЯ
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖДЕРЖАНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 342.415
Батечко А.І., старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ

Вирішення муніципальних конфліктів – ключова проблема не лише правового розвитку всієї системи місцевого самоврядування, а також держави в цілому. Події, що сталися останніми роками, стали значним випробуванням для державних інститутів і правової системи. Відсутність продуманої концепції курсу реформ, поспішні рішення та помилкові дії державних владних структур не сприяли зниженню протиріч у суспільстві, пом'якшенню конфліктів, колізій у правовій, економічній, політичній і соціальній сферах [1, с. 3].

Усі ці юридичні і близькі до них засоби та інститути широко використовуються на практиці, але в теорії конституційного і муніципального права, дослідження відносно цих інститутів практично не здійснювалися. Між тим, саме нормативно-правова основа вирішення конфліктів є найбільш ефективною, тому що вона сприяє подоланню протиріч законним шляхом, стабілізує ситуацію, породжує цілком певні правові, політичні, соціальні і економічні наслідки і, що важливо, гарантує прийняте рішення авторитетом і силою держави [2, с.4].

Вирішення муніципального конфлікту – це діяльність самих суб'єктів конфлікту або будь – якої третьої сторони, що припиняє конфлікт мирними засобами: або шляхом узгодження інтересів сторін, або шляхом імперативного припису відповідного органу [3, с.190].

Таким чином, врегулювання – категорія більш широка, що включає у тому числі й вирішення. Отже, врегульовані конфлікти можуть бути вирішеними. Вирішення муніципального конфлікту – це діяльність суб'єктів конфлікту, третьої сторони, що припиняє зіткнення інтересів мирними засобами або шляхом узгодження інтересів сторін, або шляхом імперативного припису відповідного органу. Оскільки конфлікт залежить і від зовнішніх обставин, і від самих конфліктуючих суб'єктів, то його вирішення пов'язано як з усуненням об'єктивних чинників, які його спровокували, так і з можливостями суб'єктів і третьої сторони [4].

Специфіка вирішення конфліктів полягає в тому, що механізм його вирішення має бути повністю регламентований правовими нормами. Конфлікт легше вирішити, коли відомі правила взаємодії сторін і можливі наслідки розгляду проблеми [3, с. 196].

В умовах кризи законності, проведення реформ в системі місцевого самоврядування і збільшення конфліктів, що виникають в органах місцевого самоврядування діяльність прокуратури в їх вирішенні набуває іншого значення. Стаття 23 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган місцевого самоврядування. Прокурор має право: 1) вимагати за письмовим запитом, ознайомлюватися та безоплатно отримувати копії документів і матеріалів органів місцевого самоврядування; 2) отримувати від посадових та службових осіб органів місцевого самоврядування [5].

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333–р зазначає, що шляхами та способами вирішення проблем є: запровадження механізму державного контролю за відповідністю Конституції та законам України рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню публічних послуг, а також максимальне залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя; утворення при органах місцевого самоврядування консультативно-дорадчих органів для проведення консультацій з громадськістю, сприяння проведенню громадської експертизи проектів рішень та прийнятих рішень органів місцевого самоврядування [6]

Конфлікт може бути вирішений і за допомогою проведення такої процедури, як місцевий референдум. Статтею 7 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначено, що місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України та законами до відання місцевого самоврядування [7].

Як вже зазначалося вище одним із видів конфліктів, які потребують негайного вирішення, є конфлікт інтересів, тому важливо визначання механізму їх вирішення. Місцевими адміністраціями розроблені пам'ятки державного службовця щодо врегулювання конфлікту інтересів, де передбачені наступні способи врегулювання конфлікту інтересів: позбавлення приватного інтересу, з приводу якого виник конфлікт інтересів; усунення державного службовця від прийняття рішення (участі в прийнятті рішення) або вчинення дій в умовах конфлікту інтересів; переведення державного службовця на іншу посаду або його звільнення із займаної посади; прийняття рішення або вчинення дій в умовах конфлікту інтересів під зовнішнім контролем [8].

Отже на підставі вищесказаного, альтернативні форми вирішення муніципальних конфліктів можна визначити як сукупність процедур, спрямованих на вирішення правового конфлікту шляхом досягнення взаємоприйнятного результату, що не має ознак судового розгляду, застосовується до або поза судового процесу.

Література

1. Криволапчук В. О. Юридичний конфлікт як елемент процесу функціонування та модернізації правової системи і суспільства / В. О. Криволапчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 1–9.
2. Афонин М. В. Правовые аспекты разрешения конфликтов : дис. на соиск. уч. степени канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Афонин Михаил Викторович ; Ярославский государственный університет. – Ярославль. – 2002. – 187 с.
3. Жорнокуй Ю. Шляхи вирішення конфліктних ситуацій (корпоративних конфліктів) в акціонерних товариствах / Ю. Жорнокуй // Право України. – 2009. – № 10. – С. 190–198.
4. Решение и предупреждение юридических конфликтов / Юридическая деонтология (Основы юридической деятельности). Электронная онлайн–библиотека [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://banauka.ru/3698.html
5. Про прокуратуру : Закон, Перелік від 14.10.2014 № 1697–VII (Зі змінами, внесеними згідно із Законами № 198 VIII від 12.02.2015) // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 17. – ст. 118.
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333–р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 30. – Ст. 831.
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97–ВР (Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 157–VIII від 05.02.2015) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 91.)
8. Пам'ятка державного службовця щодо врегулювання конфлікту інтересів. Муніципальний інформаційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.meria.sumy.ua/index.php?do=cat&category=zapobgannya–proyavam–korupcyi

УДК 342.734-053.81(477)(043)

Барегамян С. Х., старший викладач

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗИКОВОЇ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Україна активно присутня на міжнародній арені в сфері міжнародної трудової міграції, що зумовлено її географічним положенням, яке робить її одночасно державою походження, транзиту та призначення трудових мігрантів.

Згідно з даними Міжнародної організації праці за кордоном працює близько 6 млн. трудових мігрантів з України. Згідно зі звітом МОП за 2013 р. потоки трудових міграцій мають досить чітку географічну спрямованість: переважно до найближчих країн або більш віддалених країн. Найбільшими країнами-реципієнтами вітчизняної робочої сили є Російська Федерація (43,2%), Польща (14,3%), Італія (13,2%) та Чеська Республіка (12,9%). Серед інших країн, куди спрямовуються потоки трудових міграцій, можна назвати Іспанію (4,5%), Німеччину (2,4%), Угорщину (1,9%), Португалію та Білорусь (по 1,8%) [1, с. 36]. Ці дані зазнали певних змін у зв'язку із загостренням відносин між Україною та Російською Федерацією з 2014 р., проте в цілому відповідають дійсності.

З. Бауман зазначає, що сучасність стає «текучою», здатною розплавляти всі існуючі обмеження у вигляді норм, правил, соціальних інститутів [2]. На думку І. В. Лагутіної, стандартна зайнятість, яка

передбачає наявність безстрокового трудового договору, стабільний час роботи і відпочинку, нормована зарплата, участь працівників в управлінні організаціями зникають. Їй на зміну приходить нестандартна зайнятість, яка характеризується непередбачуваністю відносин [3].

На нашу думку, для врегулювання проблем зайнятості та легального працевлаштування в сучасних умовах активізації обміну трудовими ресурсами з іншими країнами, є необхідність юридичного і практичного впровадження в Україні гнучких форм зайнятості: позикова праця (аутстаффінг), або лізинг персоналу (outstafflng, leasing); аутсорсинг, або висновок за штат персоналу (outsourcing), які одержали у світовій практиці досить широке поширення.

У країнах Європейського Союзу лізингові фірми працевлаштовують до 7 млн працівників на рік (до 3 % зайнятих). Світова ж індустрія лізингу зростає в середньому на 20-30 % щорічно [4]. В Україні зростання попиту на позикову працю відмічається з середини 2002 р. За такими послугами звертаються, як правило, представництва транснаціональних компаній, національні компанії зі складною організаційною структурою та добре поставленою системою бюджетування, компанії, що перебувають у процесі реорганізації. За оцінками аутстафінгової компанії GPGroup, нині в Україні близько 100 тис. осіб зайнято в позиковій праці, а у зв'язку з новими правилами оподаткування очікується, що ця цифра зросте мінімум у півтора разу [5].

У практиці діяльності рекрутингових компаній та кадрових агентств під аутстаффінгом розуміється оформлення персоналу компанії-замовника в свій штат і одночасне надання трудових послуг цих працівників зазначеної організації. Насправді дана послуга являє собою бізнес-процес виведення персоналу за штат, оформлення в штат іншої організації і подальшого надання послуг (виконання робіт) цими ж працівниками для тієї організації, за штат якої їх вивели. Тут мається особливість – компанія-провайдер не підбирає персонал, а оформляє в свій. [6, с. 24] Таким чином, організація-послугоотримувач виступає по відношенню до працівника реальним роботодавцем, а кадрове агентство – лише фактичним. [7, с. 20]

Основною ознакою аутстаффінгу є тристоронній характер відносин. На думку Т. Коршунової, «така схема породжує складне правовідношення, яке не охоплюється змістом традиційного трудового правовідношення, яке є центральним елементом всієї системи трудового права. [8, с. 23]

Основи правового регулювання позикової праці були закладені в Конвенції про приватні агентства зайнятості № 181 та Рекомендаціях щодо приватних агентств зайнятості № 188, прийнятих Міжнародною організацією праці 19 червня 1997 року. В листопаді 2008 року прийнята Директива Європейського Союзу про працю в агентствах тимчасової зайнятості № 2008/104/ЕС. Завдання Директиви полягає в тому, щоб співвіднести становище позикових і звичайних працівників.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день майже відсутні норми національного права, які б повною мірою регулювали позикової праці, а також порядок укладення договорів позикової праці. У зв'язку з цим, багато організацій не ризикують користуватися новими технологіями зайнятості, які фактично випадають з правового простору трудового законодавства. Лише з набранням чинності Закону України «Про зайнятість населення» з 1 січня 2012 року, серед іншого законодавець визначив у шостому розділі «послуги посередництва у працевлаштуванні». Так, стаття 38 закріплює, що діяльність суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, підлягає ліцензуванню і регулюється законами України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та іншими законодавчими актами України.

Звісно, громадяни України, що працевлаштувалися через посередницькі структури, є єдиною в країні категорією трудових мігрантів, що має нагоду легально одержати роботу за межами нашої держави. Механізми надання посередницьких послуг включають зовнішньоекономічний договір між іноземним роботодавцем і українським посередником і трудовий договір (він підписується в Україні) між іноземним роботодавцем і українським працівником. Так, у 2015 р. послуги з посередництва у працевлаштуванні за кордон надавали 322 суб'єкти господарювання (у 2014 році – 530 суб'єктів). Всього у 2015 році за кордоном працевлаштовано 76,9 тис. осіб (у 2014 році - 69,3 тис. осіб). [9]

Досвід регулювання позикової праці в країнах Заходу свідчить про те, що велика увага приділяється питанням захисту прав зазначеної категорії працівників: встановлюються максимальні періоди часу, протягом яких людина може бути зайняти по договору позикової праці, особливі надбавки до заробітної плати за нестабільність зайнятості тощо. Наприклад, у Німеччині кадровому агентству в обов'язковому порядку слід укладати з працівником письмову угоду, в якій вказуються умови про оплату праці та інші соціальні права; навіть у періоди відсутності виробничого завдання працівникові виплачується певна винагорода. У законодавстві Австрії, Бельгії, Франції зазначеного,

що агентства позикової праці повинні гарантувати працівникові такі самі умови праці, як і у «постійного» (штатного) працівника. [10]

М. Лушнікова та А. Лушніков вважають, що доцільно прийняти комплексний нормативний акт, в якому будуть міститися норми трудового, цивільного та адміністративного права. Це дозволить забезпечити єдність правового регулювання можливих міжгалузевих колізій, а також провести апробацію правових видів цивільно-правових договорів оренди між приватними агентствами зайнятості та підприємцями-користувачами. [11]

Отже, розвиток позикової праці в Україні потребує не тільки подальшого політико-економічного дослідження цього явища, а й удосконалення трудового законодавства. На наш погляд, заборонити позикову працю, яка стала звичайною практикою в європейських країнах, в Україні не вдасться, та й не потрібно.

Законодавче визнання окремих видів нестандартної зайнятості (запозичена праця) – це перший крок у вдосконаленні законодавства про працю. У цьому напрямку державі належить здійснити низку заходів для заповнення прогалини правового регулювання нетипової трудової діяльності. Тим більше дослідження цих процесів в Україні засвідчили їх актуальність і масовість. Зволікання з вирішенням цієї проблеми може посилити напругу в соціально-трудовій сфері та негативно позначитися на ринку праці.

Література

1. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи – Будапешт МОП, 2013.
2. Бауман З. Текучая современность / Пер. с англ. под. ред. Ю. В. Асочакова. – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
3. Лагутіна І. В. Нестандартні форми зайнятості та особисті немайнові трудові права працівників / І. В. Лагутіна // Право і суспільство. – 2014. – № 5. – С. 151-156.
4. Козина И. М. Заемный труд: социальные аспекты [Электронный ресурс] / И. М. Козина // Демоскоп Weekly. – 2009. – № 395–396. – Режим доступа: http://www.demoscope.ru/weekly/2009/0395/analit03.php
5. В Україні близько 100 тис. осіб зайнято в позиковій праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economics.unian.net/ukr/detail/88243
6. Сафарова Е. Ю. Аутстаффінг, аутсорсинг, лізинг персоналу: нові технології бізнесу. Простими словами про складні матерії. – М.: Ексмо, 2010. – С. 24.
7. Свічкарьова Я. Правова характеристика аутстаффінгу як однієї з форм позикової праці // Трудове право. – 2007. – С. 18-20.
8. Коршунова Т. Ю. Правовое регулирование отношений, связанных с направлением работников для выполнения работ в других организациях (заемный труд) // Трудовое право. – 2005. – № 6. – С. 7-30.
9. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо діяльності приватних агентств з працевлаштування у 2015 році за даними звітів за формою №1-ПА // Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350811
10. Storrite D. Temporary Agency Work in the European Union. Luxemburg, 2002. – P. 28.
11. Лушникова М., Лушников А. Заемный труд: исторический опыт и перспективы правового регулирования // Человек и труд. – 2004. – № 7. – С. 16-21.

УДК 34(477):57.089(043)

Бойко Ю.В., старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЗІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПРОВЕДЕННЯ БІОМЕДИЧНИХ ДОСЛІДІВ

Відповідно до ст. 20 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров’я» «… держава сприяє розвитку наукових досліджень у галузі охорони здоров’я і впровадженню їх результатів у діяльність закладів і працівників охорони здоров’я» [1]. Незважаючи на те, що сьогодні триває удосконалення нормативно-правової бази клінічних випробувань лікарських засобів, існує низка проблем, пов’язаних з забезпеченням прав та дотриманням безпеки учасників клінічних випробувань.

Усі клінічні випробування проводяться відповідно до міжнародних етичних принципів із забезпеченням захисту прав, безпеки та благополуччя досліджуваних. Клінічне випробування може проводитись тільки в тому випадку, якщо очікувана користь виправдовує ризик. Згідно до Наказу МОЗ України «Про затвердження Інструкції про проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань та Типового положення про комісію з питань етики» від 01.11.2000 № 281[2] клінічне випробування лікарського засобу - установлення або підтвердження ефективності та безпеки лікарського засобу на пацієнтах (добровольцях), яке проводиться у лікувально-профілактичних закладах, уповноважених на це МОЗ України, за поданням Центру.

Відповідно до Закону України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 № 123/96-ВР [3] клінічні випробування лікарських засобів проводяться з метою встановлення або підтвердження ефективності та нешкідливості лікарського засобу. Вони можуть проводитись у лікувально-профілактичних закладах, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Згідно до Наказу МОЗ України «Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики» від 23.09.2009 № 690 [4] захист досліджуваних забезпечується шляхом оцінки співвідношення ризик/користь як перед проведенням кожного клінічного випробування, в тому числі на підставі попередніх проведених досліджень, так і під час його проведення шляхом нагляду з боку Центру та комісій з питань етики при ЛПЗ.

Забезпечується особливий захист пацієнтів, які неспроможні дати інформовану згоду на участь у клінічному випробуванні. Такі пацієнти не включаються в клінічне дослідження, якщо його можна провести за участю осіб, які спроможні особисто надати інформовану згоду.

Пацієнти, які неспроможні дати інформовану згоду, включаються в клінічне випробування тільки тоді, коли є підстави очікувати, що застосування досліджуваного лікарського засобу принесе безпосередню користь пацієнту і вона буде перевищувати ризик.

У випадках, коли до клінічного випробування залучаються пацієнти, які в силу свого клінічного стану неспроможні особисто дати інформовану згоду, необхідно отримати інформовану згоду законного представника, а у разі його відсутності - близьких родичів. У протоколі клінічного дослідження або в поправці до нього повинна бути описана процедура отримання інформованої згоди пацієнта після того, як у нього буде відновлена спроможність особисто дати інформовану згоду.

Клінічне випробування може проводитися у разі, коли:

1) очікуваний ризик і незручності були зважені стосовно очікуваної користі для досліджуваних (пацієнтів/здорових добровольців);

2) досліджуваний або, якщо він не здатний особисто дати інформовану згоду, його законний представник, а в разі відсутності законного представника у пацієнтів, які перебувають у критичному та невідкладному станах, - близький родич мав можливість під час розмови з відповідальним дослідником/дослідником, відповідальним за отримання інформованої згоди, зрозуміти мету, ризик і незручності клінічного випробування, а також умови, за яких воно буде проводитися;

3) права досліджуваного на фізичне і психічне благополуччя, таємницю особистого життя і захист персональних даних;

4) у виняткових випадках, якщо особа не в змозі писати/читати, то нею може бути дана усна згода в присутності мінімум одного свідка, який письмово засвідчує згоду пацієнта в інформованій згоді;

5) за бажанням досліджуваний (законний представник/близький родич, що підписав інформовану згоду) у будь-який час може без будь-якої шкоди для себе (досліджуваного) припинити участь у клінічному випробуванні.

Клінічні випробування за участю малолітніх (до 14 років) та неповнолітніх (від 14 до 18 років) дітей проводяться у разі:

а) отримання письмової інформованої згоди обох батьків;

б) надання доступної для розуміння малолітньою та неповнолітньою дитиною письмової та усної інформації про клінічне дослідження. Якщо малолітній спроможний, він усно дає свою згоду на участь у клінічному дослідженні.

Неповнолітній пацієнт особисто підписує та датує інформовану згоду.

Відповідальний дослідник/дослідник, відповідальний за отримання інформованої згоди, ураховує явне бажання малолітньої та неповнолітньої дитини взяти участь, або відмовитися від участі в клінічному дослідженні, або вийти з нього в будь-який час;

в) відсутності використання будь-яких заохочень або стимулів, крім компенсації у разі завдання шкоди здоров'ю під час клінічного випробування;

г) малолітні та неповнолітні діти одержать безпосередню користь від участі у клінічному випробуванні, якщо:

- клінічне випробування необхідне для підтвердження даних, отриманих під час інших клінічних випробувань, які проводились на дорослих, або для підтвердження даних, отриманих за допомогою інших методів дослідження;
- клінічне випробування стосується захворювань, від яких страждають малолітні та неповнолітні діти;
- клінічне випробування має такі особливості, що його можна проводити тільки за участю малолітніх та неповнолітніх дітей;

ґ) планування клінічних випробувань здійснено таким чином, що мінімізовані біль, дискомфорт, страх і ризик. Поріг ризику і ступінь дискомфорту, болю чітко визначаються і постійно відстежуються.

Забороняється проведення клінічних випробувань лікарських засобів за участю малолітньої або неповнолітньої дитини, яка позбавлена батьківського піклування, усиновленої дитини або дитини-сироти.

Інтереси малолітніх та неповнолітніх дітей переважають над інтересами науки і суспільства.

Клінічні випробування за участю недієздатних пацієнтів проводяться, якщо:

1. отримано інформовану згоду законного представника/близького родича (згода може бути в будь-який момент відкликана без негативних для досліджуваного наслідків);
2. недієздатним пацієнтом одержано інформацію про клінічне випробування, пов'язані з ним ризик і користь у формі, доступній для його розуміння;
3. відповідальним дослідником/дослідником, відповідальним за отримання інформованої згоди, враховано бажання недієздатного пацієнта узяти участь, або відмовитися від участі в клінічному випробуванні, або вийти з нього в будь-який момент;
4. не використовуються будь-які заохочення або стимули, крім компенсації у разі завдання шкоди здоров'ю досліджуваного під час клінічного випробування;
5. клінічне випробування має значення для підтвердження інформації, отриманої під час інших клінічних випробувань або отриманої іншими методами дослідження;
6. клінічне випробування безпосередньо стосується захворювання, на яке страждає досліджуваний;
7. клінічні випробування сплановані таким чином, щоб мінімізувати біль, дискомфорт, страх і ризик. Поріг ризику і ступінь дискомфорту, болю повинні бути чітко визначені і постійно відстежуватися;
8. є підстави очікувати, що застосування досліджуваного лікарського засобу принесе досліджуваному користь, що перевищує ризик або не призведе до жодного ризику.

Таким чином, можна побачити, що права учасників дослідження (пацієнтів, здорових добровольців) чітко визначені в законодавстві, однак постає питання, пов’язане з реалізацією захисту порушених прав та інтересів. Слід чітко визначити законодавчо види покарань кримінальної, цивільної, адміністративної, а також дисциплінарної відповідальності у випадках заподіяння шкоди здоров’ю.

Література

1. Основи законодавства України про охорону здоров’я: Закон України від 19 листопада1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua
2. Про затвердження Інструкції про проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань та Типового положення про комісію з питань етики: Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 01 лисопада 2000 р. № 281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apteka.ua
3. Про лікарські засоби : Закон України від 4 квітня1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. –1996. – № 22. – Ст. 86.
4. Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісії з питань етики: Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 23 вересня 2009 р. № 690 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apteka.ua

УДК 340.1(043)
Годованик Є. В., кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА НОРМА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Комплексне теоретико-правове дослідження категорії «правова норма» у контексті об'єктивно існуючих філософських, соціально-економічних, політичних, культурно-духовних, юридичних особливостей функціонування сучасних європейських правових систем передбачає проведення фундаментального концептуально-методологічного аналізу сутності та змісту норми права як центрального елемента правової системи суспільства з метою формулювання її загальної характеристики у діалектичній єдності з іншими основними інститутами правової дійсності.

Як вбачається, для побудови сучасної моделі розуміння сутності правової норми як елемента правової системи необхідно з'ясувати та скласти доктринальне уявлення про декілька аспектів змісту та форми норми права, виходячи з загальних підходів до права як нормативної, системної, формально визначеної системи певних соціальних правил поведінки, створених для абсолютного кола адресатів.

По-перше, це цінність правової норми, тобто важливо зрозуміти, у чому саме полягає аксіологічне значення для суспільства та держави факту існування кожної окремої норми права як соціального регулятора конкретних правових відносин, що охоплюються відповідним нормативним приписом.

По-друге, це структура правової норми, що складає її формальну характеристику у механізмі правового регулювання.

По-третє, важливо встановити форми та методи реалізації правових норм у правових відносинах, тобто всебічно дослідити практично-праксіологічну (змістовну) домінанту функціонування правових норм у сучасному суспільстві.

У відповідності до зазначеного алгоритму розкриття загальних теоретико-методологічних особливостей категорії «правова норма», слід розглянути існуючі наукові концепції визначення відповідної дефініції, враховуючи системно-структурне місце позначеної нею категорії серед основних елементів правової системи у всьому її різноманітті та диференційованому вигляді, притаманному сучасному нормативно-правовому регулюванню.

У загальному значенні поняття «норма» (від лат. norma – «правило») має декілька етимологічних значень. Так, Словник іншомовних слів фіксує наступні три лексичні значення слова «норма»: 1) узаконена постанова, визнаний обов'язковим порядок, лад чого-небудь, наприклад, юридична норма, норма літературної мови; 2) встановлена міра, середня кількість чого-небудь, наприклад, норма вироблення; 3) у поліграфічному сенсі – надрукована дрібним шрифтом назва книги (часто – скорочена) або прізвище її автора, що поміщені знизу на першій сторінці кожного друкованого аркушу [1, с. 346].

При цьому слід зазначити, що сформоване у науці психологічне, медичне, біологічне, логічне, етичне та естетичне трактування норми як зразку досконалості, на наш погляд, становить значну цікавість і для правильного розуміння внутрішньої сутності соціальної, зокрема – правової, норми, оскільки правова норма так само відображає ідеальний, бажаний, правильний стан суспільних відносин, який є метою правового регулювання. Виходячи з подібних міркувань, до загального визначення правової норми можна застосувати комплексний підхід, що включає відразу декілька значень досліджуваної категорії.

На перший погляд, у правовому сенсі доцільно використовувати виключно перше значення, запропоноване класичним Словником іншомовних слів, на яке і вказується його упорядниками-філологами саме щодо поняття «юридична норма» (поняття «юридична норма» та «правова норма» є фактично синонімічними у загальноприйнятому науково-практичному інструментарії теоретико-правової науки).

Погоджуючись з цим загальновизнаним підходом до правової інтерпретації дефініції «норма», зазначимо, що водночас норма права є мірою справедливості, істини, дотримання прав людини у суспільстві, що у сукупності є необхідними ознаками сучасної правової держави, а тому повне розкриття поняття «правова норма» з цієї точки зору повинна частково охоплювати і друге наведене значення, яке розглядає норму як «встановлену міру», що є ключовою позицією для подальшої розробки методики оцінки ефективності реалізації правових норм у суспільстві, і саме ця міра, встановлена в однаковій кількості для кожного члена відповідного соціуму, є своєрідним «лакмусовим папірцем» стану правової урегульованості суспільних відносин та загалом віднесення

певної держави до категорії правових, адже держава має не тільки формально встановити правило поведінки, а ще й забезпечити його правовий характер, відповідність найважливішім цінностям цього суспільства, які неодмінно ґрунтуються на повному сприйнятті та практичній імплементації фундаментальних суспільно-правових уявлень про природні права людини, їх абсолютне верховенство, невід'ємність та невідчужуваність у процесі формування національної правової системи.

Іншими словами, за прямою аналогією з медичним визначенням категорії «норма», у суспільних відносинах правову норму цілком справедливо розглядати як постулат досконалості суспільства, держави та правового регулювання суспільних відносин, але лише за умови відповідності конкретної норми принципам права, ідеям права, концепту-аксіоми пріоритету природних основних прав особи.

Отже, у сучасних європейських правових системах правова норма є різновидом соціальних норм, адже унормовувати є сенс та потреба виключно ті відносини, у яких присутні взаємовідносини між кількома або великою кількістю індивідів, які у сукупності складають єдиний соціум як соціокультурну сферу їх нормального повсякденного буття у відповідності до їх спільних уявлень про організацію суспільного ладу.

У цьому контексті слід проводити та чітко усвідомлювати різницю між поняттями «носій влади», «носій правотворчої функції» та «джерело влади», «джерело права», «джерело національної правової системи». Джерелом правової системи та усіх її елементів, включаючи правові норми, у подібному розумінні є виключно народ, який легітимізує державу (у контексті поглиблення процесів європейської міждержавної інтеграції можна констатувати наявність і такого відносно автономного поняття, як «правова система інтеграційного об'єднання») та її апарат у статусі носіїв публічної влади, включаючи повноваження щодо створення та подальшого забезпечення належної реалізації норм права в інтересах усього суспільства як своєрідного «роботодавця» будь-яких публічно-владних інституціональних структур.

Література

1. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1989. – 624 с.

УДК346.13(477)(043)

Загородняя Н.В., старший преподаватель

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРАВОВОГО ОБЫЧАЯ В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРАВЕ УКРАИНЫ

Актуальность темы связана с расширением использования в хозяйственном праве Украины наряду с нормативно правовыми актами и нормативными договорами такого источника права, как правовой обычай. В настоящее время в Украине правовой обычай только получает свое утверждение в качестве самостоятельного и весьма значимого источника права. В системе источников украинского права в то же время справедливо отмечается (В. В. Дудченко), что в перспективе нужно ожидать закрепления все новых обычаев наряду с нормативно-правовыми актами среди источников украинского права [5]. Сегодня можно констатировать значительное различие в отношении к правовому обычаю не только в тех правовых семьях, которые существуют в настоящее время, но даже в правовых системах, принадлежащих к одной правовой семье. В семье романо-германского права при общем признании обычая как первичного источника права в системе иных источников на практике обычай имеет скромное значение и различается его использование в отдельных правовых системах.

Отмеченное позволяет констатировать, что в системе источников права Украины и хозяйственного права в частности признается самостоятельный статус правового (делового) обычая. Вместе с тем, как отмечается в литературе по хозяйственному праву, правовой обычай не занимает равноправное место с хозяйственным законодательством и нормативными договорами, а используется субсидиарно. Кроме того, деловой обычай приобретает юридическое значение только для конкретных договоров в случае ссылки на них контрагентов. С другой стороны, среди специалистов признается, что такая разновидность делового обычая, как Правила Инкотермс, по сути стоят на одном уровне с актами хозяйственного законодательства [10, 25]. Как отмечает О. А. Беляневич, под обычаем делового оборота следует понимать такую социальную норму, которая складывается в определенной сфере хозяйственно-предпринимательской деятельности вследствие постоянного или унифицированного её применения (повторения), обеспечивается авторитетностью

участников и воспринимается как обязательная для применения (соблюдения) в этой сфере. По мнению О. А. Беляневич, ст. 7 ГК Украины является примером рамочного санкционирования, поскольку обычай опирается на гражданско-правовые отношения в целом, а обычай делового оборота на сферу предпринимательской деятельности. Использование обычая в хозяйственном праве обусловлено существованием многих норм Хозяйственного кодекса Украины. В частности, этому посвящены: ст. 32 — торговые и иные используемые обычаи, ст. 193 — условия, которые обычно применяются, ст. 199 — виды обеспечения обязательств, которые обычно используются в хозяйственном (деловом) обороте, ст. 344 — банковский обычай, и др. Как отмечают авторы учебника, в хозяйственном праве обычай используется при установлении «разумных критериев» сроков, качества, количества и других общепринятых условий в обязательствах сторон. В настоящее время требуется развернутая характеристика проблематики использования правового обычая в хозяйственном праве, определения его разновидностей в формах правового обычая, делового обычая, торгового обычая, обычая делового оборота, делового обыкновения и принятого порядка. Определенность в понимании выделенных вариантов правового обычая в хозяйственном праве позволит добиться более четкого их использования в различных хозяйственно правовых ситуациях. Особенность правового обычая как неписаного правила, освященного традицией, целевое назначение которого — сохранение социальной гармонии, делает этот источник права важнейшим средством достижения компромисса. Потому так значима ценностная характеристика правового обычая и определение возможностей более широкого его использования, в частности, в сфере хозяйственного права. Понятно, что ценностная характеристика правового обычая в первую очередь связана с тем, в какой правовой семье он используется как источник права. При этом ценность правового обычая в наибольшей степени выражена в семье обычного права, где обычай — определяющий источник права. Здесь даже если речь идет о правовом плюрализме, то все другие источники права занимают подчиненное место в иерархии используемых источников права. Таким образом, в правовой семье обычного права обычай как источник права является высшей ценностью. Как известно, в правовой системе Украины определяющим источником права выступает нормативно-правовой акт, который в системе используемых источников права — нормативных договоров, судебных прецедентов, правовых обычаев — играет ведущую роль и таким образом обладает высшей ценностью. Заметим, что ценность всех других источников права в украинском праве соотносится с ценностью основного источника и во многом связана с тем, как определено замещение этого основного источника другими источниками права. На примере такого источника права, как правовой обычай, можно проследить ситуацию замещения основного источника права (нормативно-правового акта) правовым обычаем и, в соответствии с этим, определить ценность правового обычая в соответствующей правовой системе. Отметим, что именно по этому основанию правовые обычаи разграничивают на три разновидности. Прежде всего, это правовые обычаи, которые действуют «кроме закона», то есть они применяются там, где отсутствует регулирование с помощью нормативно-правовых актов. Статья 1 ГК Швейцарии предусматривает, что при отсутствии соответствующих законодательно установленных положений (норм), регулирующих вызвавших спор общественных отношений, судья решает его на основе норм обычного права. Вторая разновидность использования правового обычая, когда они выступают как «дополнение к закону». Так, в законодательстве Франции предусмотрено, что обычай может использоваться в дополнение к законодательным положениям.

Третья разновидность использования правового обычая характеризуется как «действие против закона», то есть это ситуация, когда применяется правовой обычай, противоречащий закону. Функционирование такого правового обычая, конечно же, не закрепляется в законодательстве, а, наоборот, принимаются нормы, направленные против возможности действия правового обычая. Для примера, в законодательстве Италии прямо отмечается, что обычай как источник права находится в подчиненном состоянии к другим источникам права и не может противоречить статуту. Отмеченные три варианта использования правового обычая означают признание разной их значимости (ценности) по отношению к такому источнику права, как нормативно-правовой акт. В Украине используется правовой обычай в такой его ценностной характеристике, как дополнение к закону. Так, в хозяйственном праве Украины признается самостоятельный статус правового (делового) обычая, который, однако, не занимает равноправное место не только с таким источником права, как хозяйственное законодательство, но и в сфере действия нормативных договоров он используется субсидиарно. Вместе с тем в хозяйственном праве Украины предусмотрены ситуации, когда правовой (деловой) обычай признается в качестве правовой ценности, стоящей в ценностной иерархии в одном ряду с нормативно-правовыми актами и договорами. К примеру, в ч. 4 ст. 265 ХК Украины предусмотрено, что условия договоров поставки должны излагаться сторонами в соответствии с

требованиями Международных правил по толкованию терминов «Инкотермс». Известно, что правила «Инкотермс» рассматриваются как разновидность делового обычая. Следовательно, в этой ситуации законодательно предусмотрен иной вариант использования правового обычая как действующего «кроме закона». Сегодня наблюдается все большая специализация правового обычая применительно к различным сферам и отраслям правового регулирования. Так, для отрасли хозяйственного права характерно использование правового обычая в форме делового обычая. Так, до тех пор, пока правила «Инкотермс» рассматривались как имеющие рекомендательный характер, они выступали в качестве деловых обыкновений. Когда же правила «Инкотермс» приобрели императивный характер, они перешли в разряд деловых обычаев. Как отмечают специалисты, в настоящее время достаточно часто деловые обыкновения перерастают в деловые обычаи. Отметим, что в современном украинском праве не только происходит расширение сферы использования правовых обычаев как источников права, но и складывается ценностная иерархия используемых вариаций правового обычая. В целом же можно заключить, что для правовой жизни современной Украины правовой плюрализм означает не только признание использования системы источников права, но и утверждение правового обычая во многих сферах, в том числе в такой значимой для социального бытия, как хозяйственная сфера, где правовой обычай становится все более эффективным средством регулирования, координации и достижения компромисса.

УДК 343.98

Ковальов В.В., кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора – завідувач відділу забезпечення діяльності Донецького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ НА БАЗІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ТА НАУКИ

У зв’язку з реформуванням системи МВС відбулися значні зміни у функціонуванні Експертної служби МВС України. По-перше, якщо раніше значну частину роботи складало техніко-криміналістичне забезпечення роботи органів внутрішніх справ (далі ОВС), то тепер пріоритетним напрямком є саме виконанням судових експертиз. По-друге, судові експерти експертної служби переведені з категорії атестованих співробітників міліції у категорію цивільного персоналу, тобто не мають спеціальних звань.

Раніше профільна підготовка фахівців для Експертної служби здійснювалася на відповідних факультетах Національного юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Донецького юридичного інституту МВС України та Національній академії внутрішніх справ МВС України. Це було пов’язано з наявністю спеціальних звань у співробітників та входженням Експертної служби в систему колишньої міліції [1].

Відповідно до переліку основних видів судової експертизи та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта працівникам Експертної служби МВС України, затвердженого наказом МВС України від 15.12.2011 № 923 (у редакції наказу МВС України від 20.06.2013 № 605) фахівцями Експертної служби проводяться судові експертизи наступних класів [2][3]:

- Криміналістична експертиза;
- Інженерно-технічна експертиза;
- Економічна експертиза;
- Товарознавча експертиза;
- Експертиза у сфері інтелектуальної власності;
- Психологічна експертиза;
- Мистецтвознавча експертиза;

У названих вищих навчальних закладах (далі ВНЗ) системи МВС здійснювалася підготовка за напрямком «Криміналістична експертиза». Окрім знань з судової експертизи, програми підготовки також включала в себе предмети щодо техніко-криміналістичного забезпечення проведення слідчих дій (зокрема методику та тактику огляд місця події).

Судові експерти інших напрямків (класів) набиралися з фахівців, які мали необхідну профільну освіту, яку вони отримали в вищих навчальних закладах системи Міністерства освіти та науки України.

Таким чином, лише вищі навчальні заклади системи МВС готували саме за напрямком судових експертів, при чому лише за одним напрямком (криміналістичні експертизи), а судові експерти інших напрямків проходили спеціалізацію вже за місцем роботи.

Підготовка судових експертів які не є фахівцями спеціалізованих експертних установ здійснюється здебільше не у навчальних закладах а в інститутах судових експертиз, тобто аналогічно з навчанням співробітників цих інститутів.

Проходження спеціалізації та навчання за місцем роботи має як свою позитивні так і негативні сторони. Розглянемо їх більш детально.

З позитивного:

- швидкий процес задіяння фахівця для виконання робочих завдань, адже навчання проходить на реальних об'єктах під керівництвом працівників-практиків;
- оволодіння саме тими навичками, які знадобляться у роботі в конкретному підрозділі відповідно до наявного обладнання та специфіки роботи;
- більший рівень оволодіння саме практичними навичками, через виконання практичних завдань;

З негативного:

- низький рівень теоретичної підготовки, через те що керівник стажування не є викладачем і це не є його основним завданням;
- молодий фахівець може засвоїти неправильні методи роботи, як більш прості та менш затратні за часом, або такі які не відповідають існуючим вимогам;
- низький рівень підготовки за суміжними напрямками, які виходять за рамки спеціальності, адже керівник стажування є спеціалістом лише в окремих галузях діяльності, на відміну від навчання у спеціалізовані установі для кожний предмет викладає спеціаліст;
- відсутність єдиних критеріїв оцінки якості освіти та якості викладання (у найкращому випадку використовуються типові плани підготовки);

На наш погляд, найбільш ефективним з точки зору підготовки судового експерта було оволодіння базовими (загальними) теоретичними та практичними навичками саме на базі вищих навчальних закладів, а вже практичне відпрацювання здійснювати на базі підрозділу.

Таким чином, процес підготовки судового експерта може складатися з декількох етапів.

1. Навчання в ВНЗ задля отримання базової вищої освіти (отримання освітнього рівня бакалавр, спеціаліст, магістр) за напрямком (класом) судової експертизи;
2. Навчання в ВНЗ в магістратурі за спеціальністю «Судова експертиза»;
3. Стажування на посаді з метою атестації в якості судового експерта.

Найважливішим етапом теоретичної та практичної підготовки є етап № 2 (навчання в магістратурі за спеціальністю «Судова експертиза»). На наш погляд, програма підготовки повинна включати в себе наступні предмети:

Теоретична частина:

- Правове регулювання судової експертизи;
- Права та обов'язки судового експерта;
- Права та обов'язки фахівця;
- Структура висновку судового експерта;
- Судова експертологія. Можливості судових експертиз;

Практична частина:

- Судова фото- та відеофіксація;
- Техніко-криміналістичне забезпечення проведення слідчих та судових дій;
- Пошук, вилучення та упакування об'єктів досліджень;
- Використання техніко-криміналістичних засобів та обладнання;

Це перелік не остаточний, а лише включає в себе предмети, які обов'язково має вивчати особа, яка претендує на зайняття посади судового експерта.

Натепер до реєстру атестованих судових експертів, який ведеться Міністерством юстиції України, включено 10080 судових експертів (дані на 14.11.2016 року), які працюють у експертних установах Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства оборони, Служби безпеки України, Державній прикордонній службі, також працюють поза межами спеціалізованих експертних установ [4]. До цього переліку не входять фахівці, які натепер працюють в Національній поліції, а саме спеціалісти-криміналісти, які здійснюють техніко-криміналістичне забезпечення слідчих дій (використання спеціальних знань), підготовка яких майже аналогічна базовій підготовці судового експерта.

Професія судовий експерт не є розповсюдженою і має свою специфіку і вузький вжиток, але необхідність у підготовці висококваліфікованих та обізнаних фахівців за напрямками судової експертизи, робить напрямок підготовки фахівців за цією спеціальністю досить актуальним.

Література

1. Закон України «Про Національну поліцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379).

2. Наказ МВС України від 15.12.2011 № 923 «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС України та атестацію судових експертів Експертної служби МВС України», Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2012 р. за № 288/20601.

3. Наказ МВС України від 20.06.2013 № 605 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства внутрішніх справ України щодо організації діяльності Експертної служби», Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 9 липня 2013 р. за № 1151/23683.

4. Реєстр атестованих судових експертів Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://rase.minjust.gov.ua.

УДК 349.6 (477)(045)

Ковейно Ю.В., старший викладач

ТИМЧАСОВЕ ДОВГОСТРОКОВЕ КОРИСТУВАННЯ ЛІСАМИ

Правовою основою здійснення тимчасового довгострокового використання лісів є. передусім Лісовий кодекс, який визначає загальні питання здійснення такого виду використання лісів. Довгострокове тимчасове користування лісами - засноване на договорі строкове платне використання лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт.

Так, підставою здійснення довгострокового тимчасового лісокористування лісами державної та комунальної форм власності є рішення органу виконавчої влади (як правило обласна державна адміністрація) та органу місцевого самоврядування, яке погоджується з постійними користувачами лісами (лісові господарства) та органом виконавчої влади з питань лісового господарства (обласне управління лісового господарства) а також центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері лісового господарства (Державне агентство лісових ресурсів). Підставою здійснення довгострокового тимчасового користування приватними лісами є договір, який повинен реєструватися в органі виконавчої влади з питань лісового господарства та центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері лісового господарства. Примірний договір довгострокового тимчасового користування лісами затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07.09.2012 № 551. Видача вищевказаних документів визначається Порядком видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 року № 761. Видача дозвільних документів також здійснюється на підставі Закону України «Про дозвільну систему в сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 року, який передбачає умови та порядок видачі відповідних дозволів на здійснення окремих видів господарської діяльності.

Щодо законодавчого регулювання та практики надання у користування та здійснення довгострокового тимчасового користування лісами існують певні проблеми правової регламентації здійснення цього виду лісокористування. Нормами лісового законодавства передбачено, що підставою виникнення довгострокового тимчасового користування лісами є договір, типова форма якого затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України №551 від 07.09.2012 року. Аналізуючи норми діючого Лісового кодексу стосовно цього питання, бачимо відносно спрощений порядок здійснення довгострокового тимчасового користування лісами, який визначено нормами Лісового кодексу в редакції 2006 року на відміну від норм Лісового кодексу редакції 1994 року. Тобто не передбачено надання або вилучення земельної лісової ділянки для користування лісами у відповідних цілях, а потребується тільки погодження постійних лісокористувачів (власників лісів) та відповідних органів виконавчої влади (обласні управління лісового та мисливського господарства), після чого місцева державна адміністрація або місцева рада приймає рішення про надання ділянки у користування. Фактично ліс відділили від землі, як природного ресурсу шляхом надання у користування саме лісової ділянки, а не земельної лісової ділянки. Так сьогодні відсутня єдина інформаційна база, яка би містила інформацію щодо кількості

лісових ділянок наданих у користування та які планується надати у користування. Таким чином, громадськість не має загального доступу до інформації стосовно укладених договорів довгострокового тимчасового користування лісовими ділянками. Тим самим обмежується конституційне право громадян на участь у прийнятті рішень про надання лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування та водночас порушується норма Конституції, що український народ є суб'єктом права власності на природні ресурси у тому числі на ліси, адже при наданні у користування лісової ділянки строком до 50 років, фактично ліс передається у власність, що створює перешкоди у доступі до лісів простих людей. Виходячи з цього одним з варіантів вирішення вказаної проблеми було б скорочення строку на який би надавався ліс тимчасовим користувачам, до 10 років. Також необхідно звернути увагу на норми лісового законодавства щодо врегулювання попереднього етапу надання у довгострокове користування лісових ділянок. Так, Правилами використання корисних властивостей лісів, які затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 502 від 14.08.2012 року передбачено норму, яка визначає, що строки надання у користування та площа лісової ділянки повинна залежати від реальних можливостей потенційного лісокористувача: фінансових та матеріальних ресурсів, кваліфікованих кадрів, господарських можливостей. Тобто ця норма фактично покладає відповідальність на лісові господарства, реально оцінити можливості потенційних лісокористувачів, на підставі наданої ними документації, та тим самим знизити строк користування лісами до мінімального, так би мовити надати лісову ділянку на випробувальний термін, що змусить лісокористувачів більш ефективно та раціонально використовувати лісові ресурси, здійснювати це на законних підставах та, передусім не виходячи з особистих інтересів, а враховувати загальнодержавні та інтереси суспільства.

УДК 347.65/68(043)
Колосов Р.В., кандидат юридических наук, доцент

ПРИНЦИПЫ НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА: ПОНЯТИЕ, ХАРАКТЕРИСТИКА, КЛАССИФИКАЦИЯ

Вопрос о принципах наследственного права имеет ключевое значение, поскольку именно они наиболее ярко отражают сущность и содержание наследственных отношений. В теории права под принципами права понимаются основные начала или основополагающие идеи, на которых базируется та или иная отрасль права. Такие общие правоприменительные положения имеют общеобязательный характер и характеризуют как правовую систему в целом, так и отдельные отрасли (подотрасли права) либо их правовые институты.

В юридической литературе принципы наследственного права рассматривается учеными по-разному, при этом существуют различные подходы к их выделению, спектр которых достаточно широк и зависит от предполагаемого места наследственного права в правовой системе. Так, одни авторы, вообще не рассматривают вопрос о принципах наследственного права, полагая, что он не стоит отдельного изучения, вполне логично считая, что если наследственное право рассматривать как подотрасль (институт) гражданского права, то оно использует все принципы, которые характерны гражданскому праву. Другие авторы, достаточно скупо подходят к вопросу о принципах наследственного права, выделяя лишь несколько специфических принципов, иные наоборот, достаточно серьезно занимаются исследованием данной правовой категории и определяют их в достаточно большом количестве.

В этом плане, очень удачно высказался Булаевский Б.А., по мнению которого применение принципов наследственного права, позволяет не только познавать смысл самого регулирования отношений, опосредующих переход имущества умершего гражданина к другим лицам, но и правильно толковать и применять конкретные правовые нормы, а в необходимых случаях и совершенствовать их. Являясь подотраслевыми, такие принципы базируются на фундаментальных отраслевых принципах гражданского права и представляют собой их конкретное выражение в сфере наследственного права. [1]

Известный российский ученый Толстой Ю.К. к принципам наследственного права относит:

- принцип универсальности наследственного правопреемства;
- принцип свободы завещания;
- принцип обеспечения прав и интересов необходимых наследников;
- принцип учета действительной и предполагаемой воли наследодателя;
- принцип свободы выбора у наследников, призванных к наследованию;

• принцип охраны основ правопорядка и нравственности, интересов наследодателя, наследников, иных физических и юридических лиц в отношениях по наследованию;

• принцип охраны наследства от чьих бы то ни было противоправных или безнравственных посягательств. [2, с.34-39]

В свою очередь, Корнеева И.Л. подчеркивает применимость и уместность принципов, выделенных Толстым Ю.К. [3, с.12-13]. Гришаев С.П. отмечает, что наследственное право базируется на сочетании двух основополагающих принципов: свободы наследования и охраны интересов семьи и обязательных наследников, которые «пронизывают» все наследственное право, на их основе происходит построение норм указанного института. В качестве дополнительных Гришаев С.П. выделяет такие принципы наследственного права, как принцип универсальности наследственного правопреемства, принцип свободы выбора у наследников принять наследство либо отказаться от него, принцип охраны наследства от противоправных посягательств.[4]. Булаевский Б.А. считает, что современное наследственное право сформировано и развивается на основе следующих принципов:

• универсальности наследственного правопреемства;

• свободы завещания;

• охраны прав и интересов близких наследодателю лиц в сочетании с правами и интересами других лиц;

• свободы наследования;

• наиболее полного обеспечения исполнения воли наследодателя[1].

Рассмотрим кратко отдельные из этих принципов, по существу.

Принцип универсальности наследственного правопреемства проявляется в том, что наследники становятся правопреемниками во всех правоотношениях, в которых участвовал наследодатель, за исключением тех, которые носят строго личный характер. Понятие универсального правопреемства рассматривается как общее правопреемство, влекущее за собой переход всех прав и обязанностей умершего, принадлежавших ему при жизни, одновременно в неизменном виде как единое целое одному или нескольким наследникам. Данный принцип проявляется в том, что наследники становятся правопреемниками наследодателя, т. е. замещают наследодателя во всех правоотношениях, в которых участвовал наследодатель. Т.е. к наследнику переходят не только права, но и обязанности, а акт принятия наследства распространяется на всю наследственную массу, в том числе на ту часть наследства, о которой наследник не знает.

Иными словами, наследник принимает все имущество и все права и обязанности без какого-либо исключения, не зная, что входит в наследство, – банковские вклады либо долговые обязательства наследодателя. По общему правилу, нельзя приобрести часть наследства, оно либо переходит целиком, либо не переходит вовсе (например, нельзя выбрать из наследства понравившиеся вещи, а от других отказаться). Наследство также нельзя принять частично, под условием или с оговорками.

Принцип свободы завещания означает возможность наследодателя, являющегося полностью дееспособным лицом, в любой момент составить завещание, отменить, изменить его, составить новое и.т.д. Наследодатель имеет возможность по своему выбору распорядиться принадлежащим ему имуществом путем составления завещания, определить круг наследников и распределить наследство между ними либо лишить наследства некоторых или всех наследников, не указывая причин такого лишения, либо вообще не делать завещательных распоряжений. Единственным ограничением свободы завещания являются правила об обязательной доле в наследстве, которые служат границей действия рассматриваемого принципа и применяются только с учетом волеизъявления наследодателя, указанного в завещании.

Свобода завещания также проявляется в том, что наследодатель может составлять завещание либо не составлять, распорядиться как всем, так и лишь частью принадлежащего гражданину имущества (причем как имеющегося у него, так и того, которое может появиться в будущем).

Принцип тайны завещания проявляется в том, что нотариус, другое удостоверяющее завещание лицо, переводчик, исполнитель завещания, свидетели, а также гражданин, подписывающий завещание вместо завещателя, не вправе до открытия наследства разглашать сведения, касающиеся содержания завещания, его совершения, изменения или отмены.

Принцип свободы наследования проявляется в том, что наследники, призванные к наследованию, самостоятельно и без какого-либо воздействия решают вопрос о принятии наследства и отказе от него.

Принцип учета предполагаемой воли наследодателя состоит в формулировании норм наследственного права таким образом, что если наследодатель при жизни не счел нужным составить

завещание, то будет осуществляться наследование по закону, в котором порядок наследования родственников указан в последовательности от самых близких (детей, родителей и др.) к наименее близким (двоюродным бабушкам и др.). Вероятно, это соответствовало бы последней воле наследодателя. Вначале призываются наиболее близкие наследодателю наследники – переживший супруг, дети, родители, и лишь при их отсутствии, в том числе и потому, что они отказались от наследства, призываются наследники более отдаленной степени родства по прямой или боковой линии. Конечно, при таком подходе может случиться, что к наследованию будет призван наследник, с которым наследодатель не общался в силу какой-то личной неприязни, но законодатель ориентируется не на исключения из общего правила, а на типические ситуации, хотя при этом и возможны издержки. К тому же наследодатель может обезопаситься от призвания к наследованию нежелательных для него наследников, составив завещание.

Принцип охраны наследства и наследственных прав: означает, что в тот период времени, когда наследство считается «лежачим» (с момента его открытия до истечения шестимесячного срока на его принятие) наследники не имеют в силу прямого указания закона возможности приобрести на него право собственности, следует принять ряд мер по его защите от посягательств третьих лиц, порчи, утраты. Принцип охраны наследства проявляется в принятии мер по охране наследства от противоправных посягательств и распространяется на нотариусов и других должностных лиц, принимающих участие в регулировании наследственных правоотношений. Такая обязанность возлагается законом по заявлениям наследников на нотариуса и, если он имеется, исполнителя завещания до вступления наследников в обладание наследством. В числе других физических и юридических лиц, интересы которых подлежат охране, следует назвать кредиторов наследодателя, а также отказополучателей, доверительных управляющих и др.

Принцип обеспечения прав и интересов обязательных наследников. Сущность данного принципа состоит в том, что даже если наследодатель по каким-либо причинам лишил либо существенно ограничил кого-либо из близких нетрудоспособных иждивенцев (например, несовершеннолетних детей и др.) в праве получения наследства, согласно нормам права, они в любом случае имеют право получить определенную часть наследства.

Все рассмотренные принципы характеризуют особенности правового регулирования правового регулирования наследственных отношений и находят свое отражение в системе наследственного законодательства.

Таким образом, в наследственном праве необходимо выделять следующие принципы:

- универсальности наследственного правопреемства;
- свободы завещания;
- тайны завещания;
- свободы наследования;
- учета предполагаемой воли наследодателя;
- охраны наследства и наследственных прав;
- обеспечение прав и интересов обязательных наследников;

Література

1. Наследственное право / Б.А. Булаевский и др. / Отв. ред. К.Б. Ярошенко – М.: Волтерс Клувер, 2005. (Институт законодательства и сравн. правоведени при Правительстве Российской Федерации). - М.: Волтерс Клувер, 2005. — 448 с.

2. Толстой Ю.К. Наследственное право. Учебное пособие. / Ю.К. Толстой – М., Проспект, 2000. – 222 с.

3. Корнеева И.Л. Наследственное право Российской Федерации: Учеб. пособие. / И.Л.Корнеева – М.: Юристъ, 2005. – 301с.

4. Гришаев С. П. Наследственное право [Электронный ресурс] / С. П. Гришаев. – [Б. м.] : Система Гарант, 2005. – Б. ц.

УДК 349.3.(477)(043)

Кузьменко С.Г., доктор наук з державного управління, професор

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕХІД ВІД ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Пенсійна реформа в Україні продовжується. На наш погляд, головним суб’єктом цієї роботи залишається Пенсійний фонд України, який є центральним органом державної виконавчої влади.

Фонд як самостійна фінансово-банківська система діє в Україні з 1992 року. Він був створений на базі республіканського відділення колишнього Пенсійного Фонду СРСР, а з 1995 року бюджет Пенсійного Фонду щорічно затверджується Кабінетом Міністрів України і не входить у Державний бюджет країни.

На сьогодні, дефіцит Пенсійного фонду, по деяким розрахункам, складає приблизно 90 мільярдів гривень. «… на тіньовому ринку праці виплачується щорічно приблизно 200 мільярдів гривень тіньової заробітної плати, з якої ні копійки не потрапляє у Пенсійний фонд» [1].

При цьому, проблема утримання престарілих громадян, які втратили працездатність, існувала у всі часи. Протягом багатьох віків літні люди працювали до тих пір, поки могли забезпечити своє незалежне існування, а потім, із втратою працездатності, переходили на посильне утримання своєї сім'ї або сільської громади.

У загальній декларації прав людини, прийнятій в 1948 р. на Генеральній Асамблеї ООН, було проголошено право кожної людини на матеріальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, настання старості або іншого випадку втрати коштів для існування через незалежні від неї обставини. Засадничим документом при визначенні міжнародних стандартів соціального захисту населення стала Конвенція № 102 Міжнародної організації праці (далі – МОП) 1952 р. про мінімальні норми соціального забезпечення. Вона зокрема встановила наступні його види: допомога через старість, при нещасних випадках на виробництві, з інвалідності, у випадку втрати годувальника, з вагітності та інші [2].

Усі наступні конвенції і рекомендації МОП у визначенні набутих прав, або тих, що набуваються працюючими непрацездатними в галузях обов'язкового соціального страхування ґрунтувалися на перерахованих стандартах. У Статуті Міжнародної Асоціації соціального забезпечення галузями обов'язкового соціального страхування визнаються: страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, страхування через старість та інвалідності та у випадку втрати годувальника, страхування від безробіття, сімейна допомога.

Відповідні положення закріплені також у статтях 12-17 Європейської соціальної хартії 1996 р. [3, с. 9-10].

Так, серед усіх пенсійних виплат найбільш питому вагу займають пенсії через старість, з інвалідності та у випадку втрати годувальника, на які припадає від 40 до 63 % загальних витрат на соціальне страхування.

У більшості країн національні системи обов'язкового пенсійного забезпечення були засновані на примусовому страхуванні всіх найманих працівників незалежно від виробництва, де застосовуються їх праця, їх професійна підготовка і ступінь кваліфікації, вік, стать і стан здоров'я. Основний принцип обов'язкового пенсійного страхування полягає в солідарності працівників і підприємців у сплаті страхових внесків і перерозподілі акумульованих коштів на користь тих, хто мають потребу при настанні страхового випадку, втрати заробітку в результаті досягнення пенсійного віку (непрацездатність через старість), установлення інвалідності (стійка, тривала втрата працездатності), смерті працівника (утримання малолітніх і престарілих осіб, які знаходилися на утриманні померлого).

Варто зазначити, що така модель хоч і є домінуючою в міжнародній практиці формування і використання національних пенсійних систем, проте, не є єдиною. Поряд з нею існує і розвивається модель накопичувальної пенсійної системи.

У першому випадку встановлюється залежність розміру пенсії від страхового стажу, рівня оплати праці, страхових внесків і таке інше, але сама пенсія формується за солідарним (розподільним) принципом, тобто коли нинішнє покоління працюючих, фінансує попередні за рахунок страхових внесків, зібраних у поточному часі. З цього можна дійти висновку про те, що рівень благополуччя пенсіонерів повністю залежить від економічного стану і матеріального утримання нині працюючих і їх кількості.

У накопичувальній моделі пенсійної системи індивідуальні страхові внески акумулюються на іменному пенсійному рахунку, а потім через систему спеціалізованих фінансових організацій розміщуються на фінансовому ринку з метою їх збільшення. Перевага такої моделі полягає в її незалежності від демографічних змін як працюючих, так і тих, хто вже вийшли на пенсію. Участь держави в такій системі зводиться до контролю за діяльністю спеціалізованих фінансових організацій і забезпечення правових гарантій пенсійних накопичень.

Накопичувальна пенсійна система дає можливість ефективно використовувати накопичені кошти для економічних потреб держави. Крім того, вона забезпечує диференціацію розмірів пенсій за накопиченими коштами на індивідуальних пенсійних рахунках та ефективне інвестування цих

накопичень. Можна сказати, що накопичувальна система більшою мірою відповідає принципам ринкового господарювання ніж розподільна і цілком поєднується з системою конкуруючих пенсійних фондів, що дає змогу впровадити ринкові начала в саме пенсійне страхування і знизити економічне навантаження на державні потреби [4].

Проте за всієї привабливості переходу обов'язкового пенсійного страхування на накопичувальні принципи варто враховувати, що пенсійна система отримує незалежність від демографічних тенденцій, але потрапляє в залежність від темпів економічного зростання країни, інфляції та інших економічних макропоказників.

Ці і ряд інших чинників змушують багато урядів держав підходити до реформування своїх пенсійних систем дуже обережно і зважено. Найбільш поширеною формою модернізації національних пенсійних систем з урахуванням підтримки фінансової стійкості пенсійного забезпечення сьогодні є змішана форма, коли поступово в домінуючу розподільну модель впроваджуються накопичувальні елементи.

Підсумовуючи, можна зазначити, що всесвітнє старіння населення, збільшення тривалості життя, зменшення кількості працюючих примушують шукати нові шляхи в подальшому розвитку пенсійного страхування. Крім того, вважаємо, що реформування пенсійної реформи неможливе без прийняття в Україні законів іншого рівня, які б регулювали вже іншу пенсійну систему – накопичувальну, що базується на принципах пенсійного страхування.

Література

1. Розенко Павло. Дефіцит Пенсійного фонду в 2015 році - 90 мільярдів гривень // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.wz.lviv.ua/ukraine/129756

2. Конвенція Міжнародної Організації Праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org.

3. Збірник нормативних документів про соціальні послуги / Європейська соціальна хартія, Страсбург, 3 травня 1996 року / Офіц. пер. в рамках проекту «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі розробки муніципальної програми впровадження системи надання соціальних послуг в м.Чернівці» Міжнародного фонду «Відродження», 15.12.2005 р. – 175 с.

4. Гнибиденко И. Пенсионная реформа в Украине: состояние, проблемы, перспективы / И. Гнибиденко // Экономика Украины. – 2007. – № 4. – С. 4-11.

УДК 343(043)

Мирошниченко Ю. М., кандидат юридичних наук, доцент

ВІЛЬНА ОЦІНКА ДОКАЗІВ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДУ В ПИТАННЯХ КРИМІНАЛЬНОГО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ (ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ)

Одним зі змістовних елементів конституційного принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону є право й обов'язок судді бути незалежним у процесі ухвалення рішень. «Усякий суд, - писав І.Я. Фойницький, - повинен мати дві якості: незалежність від сторонніх впливів і здатність постановити правильне у справі рішення» [1, с. 78].

Суд повинен бути вільним у своєму волевиявленні. Ґрунтуючи свої висновки на внутрішньому переконанні, суд не пов'язаний думками учасників кримінального провадження, формальними приписами закону про значення того чи іншого доказу. У цьому полягає сутність принципу вільної оцінки доказів за внутрішнім переконанням.

Внутрішнє переконання судді - це стан твердої і свідомої впевненості у встановленні істини та готовності прийняти рішення [2, с. 94]. Однак, ухвалюючи обвинувальний вирок, суд повинен бути абсолютно впевненим не тільки в правильності своїх висновків щодо винуватості особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а й у правильності кваліфікації правопорушення, без якої не може бути й мови про справедливе правосуддя. Саме тому проблема внутрішнього суддівського переконання особливо загострюється в ситуаціях, коли під час судового провадження виникають фактичні обставини, що вимагають зміни правової кваліфікації суспільно небезпечного діяння, яка погіршує становище обвинуваченого.

Згідно з нормами ст. ст. 338, 341 КПК прокурор, прийшовши до переконання про те, що обвинувачення необхідно змінити й погодивши своє рішення з прокурором вищого рівня, складає новий обвинувальний акт, в якому формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. При цьому, якщо в новому обвинувальному акті ставиться питання про

застосування кримінального закону, що передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, або про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому право підтримувати обвинувачення в раніше пред'явленому обсязі.

Але як бути, коли обставини кримінального провадження з усією очевидністю свідчать про те, що обвинувачений вчинив більш тяжкий злочин, ніж той, за яким йому висунуто обвинувачення, або скоїв ще одне або декілька не інкримінованих раніше правопорушень, а прокурор не помічає, або не хоче цього помічати? Можлива й інша ситуація: прокурор без достатніх підстав змінює обвинувачення на більш м'яке і тепер вже потерпілий не бачить або не хоче бачити невідповідність кваліфікації, вчиненого обвинуваченим діяння, обставинам кримінального провадження. Склади деяких злочинів і зовсім не передбачають наявності потерпілого. Як бути в цьому випадку суду, котрий на підставі всебічного, повного й неупередженого дослідження всієї сукупності доказів дійшов переконання про скоєння більш тяжкого злочину, але змушений чинити всупереч своїм переконанням, оскільки за загальним правилом не може погіршувати становище обвинуваченого?

Спробуємо знайти відповідь на поставленне питання. Дещо простіше ця проблема могла би бути вирішена на стадії підготовчого судового провадження, коли неправильність кваліфікації є абсолютно очевидною й без дослідження обставин справи.

Одним з передбачених законом рішень суду за результатами підготовчого судового засідання може бути ініційоване учасниками кримінального провадження або самим судом повернення прокурору обвинувального акту як такого, що не відповідає вимогам процесуального закону (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК). При цьому, на нашу думку, необхідно мати на увазі не тільки букву, а й дух, і загальний зміст закону. Вузький підхід до розуміння порушення кримінально-процесуального законодавства, що дає підстави для повернення обвинувального акту прокурору через його невідповідність конкретному процедурному правилу, невиправданий. Слід розуміти, що питання кваліфікації суспільно небезпечного діяння не обмежуються рамками кримінального права, але знаходяться також у сфері кримінально-процесуального регулювання, де неправильна матеріально-правова оцінка обставин кримінального провадження тягне за собою порушення норм процесуального закону про завдання кримінального провадження (ст. 2) і такого, що випливає з них принципу невідворотності покарання, а також суперечить:

• принципу верховенства права (ст. 8), якщо мати на увазі права і свободи не тільки обвинуваченого, але й потерпілого, якому також гарантується право на справедливий розгляд і вирішення справи судом;

• принципу законності (ст. 9), що зобов'язує прокурора, слідчого до належної правової оцінки обставин кримінального провадження та вимагає від суду законного, тобто відповідного нормам матеріального права (ч. 2 ст. 370) і обґрунтованого, тобто ухваленого на основі об'єктивно встановлених обставин, судового рішення (ч. 3 ст. 370);

• принципу рівності всіх громадян перед законом і судом (ст. 10), який треба розуміти й так, що до кожного, хто здійснить правопорушення за аналогічних обставин, буде застосований один і той самий закон про кримінальну відповідальність, на чому ґрунтується віра суспільства в справедливе правосуддя;

• принципу змагальності (ст. 22), який поміж іншим «передбачає … самостійність і професіоналізм судді у вирішенні питань права» [5, с. 250], а також процесуальну рівність сторін, і якщо суд в інтересах обвинуваченого зобов'язаний, за наявності до того відповідних підстав, змінити обвинувачення на більш м'яке, то й потерпілий безумовно вправі розраховувати на таке ж ставлення держави до його інтересів;

• принципу вільної оцінки доказів (ст. 94), який передбачає відповідність рішення суду його внутрішньому переконанню з основних питань кримінального провадження, в тому числі й щодо адекватності кримінально-правової кваліфікації.

Здається, що цих підстав цілком достатньо для висновку про невідповідність обвинувального акту вимогам КПК у разі очевидної неправильності кваліфікації суспільно небезпечного діяння. І все ж додамо, що підсумковий документ досудового розслідування повинен бути законним як за формою, так і за змістом. Тому, виявивши, що запропонована автором обвинувального акту кримінально-правова кваліфікація явно суперечить викладеним у ньому обставинам, суд повинен повернути обвинувальний акт прокурору, як такий, що не відповідає вищенаведеним вимогам КПК. Інше змушувало би суд ухвалити остаточне рішення всупереч закону і власному переконанню.

Нерозв'язною, на перший погляд, уявляється ця проблема на стадії судового розгляду, коли неправильність кваліфікації стає очевидною в результаті тривалого, кропіткого дослідження всіх обставин кримінального правопорушення. Однак і тут, здається, можна було б застосувати той самий

підхід, використовуючи норму, що закріпила правило про аналогію в кримінально-процесуальному праві, відповідно до якої у разі, коли положеннями КПК не регулюють або недостатньо регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження (ч. 6 ст. 9), які нами неведені вище. У зв'язку з цим судова практика вже зараз може бути скорегована певним чином, для чого необхідні відповідні роз'яснення вищих судових інстанцій. Однак правильним, безсумнівно, було б остаточне вирішення цього питання шляхом законодавчого закріплення права суду за наявності означених обставин повертати обвинувальний акт прокурору на будь-якій стадії судового провадження. При цьому можна було б обговорити питання про доцільність надання прокурору розумного терміну для усунення недоліків обвинувального акту подібно до того, як це передбачено іншими процесуальними законами (цивільним, адміністративним).

Підсумовуючи все вищевикладене, слід констатувати необхідність законодавчих змін, спрямованих на усунення перешкод для винесення, заснованого на правильному застосуванні норм матеріального та процесуального права законного й обґрунтованого судового рішення у випадках, коли обставини, викладені в обвинувальному акті свідчать про наявність у діях обвинуваченого ознак більш тяжкого злочину, або коли під час підготовчого судового засідання або судового розгляду судом встановлено фактичні дані, які є підставою для кваліфікації діяння як більш тяжкого злочину, або коли зміна прокурором обвинувачення на більш м'яке є необґрунтованою.

Література

1. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2 т. Том 1. / И. Я. Фойницкий. – изд-е 3-е, пересм. и доп. – СПб : Сенатская типография, 1902. – 515 с.

2. Шарафутдинова З. И. Формирование внутреннего убеждения у судьи в состязательном уголовном процессе / З. И. Шарафутдинова// Основы экономики, управления и права. – 2014. - № 2 (14). – С. 93-95.

УДК352.072(4770(043)

Папаяні С.В., кандидат юридичних наук, старший викладач

МІЖНАРОДНІ ЗВ'ЯЗКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Враховуючи той факт, що Україна є активним учасником міжнародних відносин, а також проголошення стратегічного курсу країни на європейську інтеграцію, збільшується роль та значення міжнародного співробітництва на місцевому рівні. В даному контексті актуалізується питання співробітництва місцевих рад щодо здійснення ними зовнішніх функцій держави, а також визначення організаційно-правових форм зазначеного співробітництва.

Окремих аспектів зазначеної проблематики торкались ряд вчених, серед яких: М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Н. В. Василиха, Д. С. Величко, Н. М. Ільченко, М. Д. Лесечко, О. І. Мілашовська, О. М. Петренко, В. Ф. Погорілко, І. О. Прус, С. Г. Серьогіна, О. Ф. Фризький та інші.

Визначаючи місцеве самоврядування як одну з основ справді демократичного суспільства, специфічну форму народовладдя, закріплену законом, М. О. Баймуратов зазначає, що воно входить в коло питань, що складають предмет не тільки національного, а міжнародно-правового регулювання. Він вказує, що основним критерієм формування компетенції місцевих рад у галузі міжнародного співробітництва є реалізація зовнішньополітичної програми суверенної держави у сфері міжнародного гуманітарного співробітництва і встановлення зв'язків між органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями, суб'єктами господарювання і мешканцями міст та інших адміністративно-територіальних одиниць [1]. Погоджуючись з такою думкою, слід зазначити, що органи місцевого самоврядування завдяки своїм міжнародним зв'язкам стають суттєвим фактором реалізації зовнішньої політики держави, сприяють виконанню державних функцій у сфері міжнародної політики.

Необхідно також підкреслити, що міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування регулюються як національним законодавством, так і міжнародним публічним та міжнародним приватним правом [19, с. 435]. Важливу роль у співробітництві міст світу відіграють міжнародні неурядові організації, такі, як: Рада Європи, Міжнародна спілка місцевої влади, Конгрес місцевих і регіональних влад Європи та інші, в рамках яких відбувається підписання міжнародних угод, що накладає на держави певні зобов'язання щодо гарантування, охорони і захисту інституту місцевого самоврядування.

Особливе значення серед таких угод має Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року [11], ратифікована Україною 15 липня 1997 року [32]. Хартія визначає

конституційні та правові основи місцевого самоврядування, розкриває сутність концепції місцевого самоврядування, окреслює сферу повноважень органів місцевого самоврядування, визначає правовий режим охорони територіальних кордонів місцевих влад, визначає повноваження місцевих властей щодо створення адміністративних структур, покликаних забезпечити ефективність місцевого управління, гарантує право здійснення функції органами місцевого самоуправління, визначає порядок здійснення адміністративного контролю за діяльністю місцевих влад, окреслює правові засади розпорядження фінансовими ресурсами місцевих влад, проголошує право місцевих влад на свободу асоціації, а також визначає правовий режим захисту місцевого самоврядування.

Крім того, міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування здійснюються також шляхом підписання дво- або багатосторонніх угод про співробітництво, у яких закріплюються основні цілі й організаційно-правові форми такої взаємодії. Незважаючи на те, що такі угоди укладаються між суб'єктами різних держав, вони не є угодами міжнародного характеру, а мають чинність актів локального регулювання [40, с. 109]. Отже, в Україні майже сформована профільна міжнародна правосуб'єктність місцевої влади.

З огляду на сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються у світі та участі України в зазначених процесах, органи місцевого самоврядування отримують можливість реалізовувати ініціативи стосовно міжнародної співпраці, використовуючи потенціал транскордонного співробітництва як інноваційного інструменту державної регіональної політики. У ст. 4 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 року [26] визначається, що однією за основних засад внутрішньої політики у сферах розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів є розроблення та впровадження проектів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку.

Транскордонне співробітництво є важливим елементом Державної стратегії регіонального розвитку України [27], основною метою якої є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення. Розвиток такого співробітництва передбачається також в регіональних стратегіях. Отже, транскордонне співробітництво України та ЄС відбувається в таких формах: діяльність єврорегіонів; програми сусідства; діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій; міжрегіональна співпраця; програми прикордонного співробітництва в рамках європейського сусідства та партнерства.

Слід підкреслити, що 19 із 25 регіонів України є прикордонними, а їх сукупна площа становить близько 77 % усієї території держави [18, с. 143]. На сьогодні на території України діють 10 єврорегіонів, а саме: Карпатський єврорегіон, Єврорегіон «Буг», Єврорегіон «Нижній Дунай», Єврорегіон «Верхній Прут», Єврорегіон «Дніпро», Єврорегіон «Слобожанщина», Єврорегіон «Ярославна», Асоціація «Чорноморський єврорегіон», Єврорегіон «Донбас», Єврорегіон Дністер [13].

На думку Н. А. Мікули та В. В. Толкованова, співпраця в рамках єврорегіонів (об'єднань єврорегіонального співробітництва) сприяє розвитку інтеграційних процесів у культурній, освітній, економічній, комунікаційній та інших сферах, створює можливості прискорення адаптації європейського законодавства, обумовлює підвищення життєвого рівня мешканців прикордоння [42, с. 9]. Така думка є цілком виправданою. Крім того, транскордонне співробітництво в інтеграційних процесах сприяє прискоренню процесів вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, щонайменше, до середньоєвропейського та досягнення вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон до повної інтегрованості простору.

Таким чином, аналіз нормативно-правової бази міжнародних зв'язків органів місцевого самоврядування показав, що вони приймають активну участь у міжнародній діяльності держави. Однак, здійснення власних повноважень органів місцевого самоврядування у зазначеній сфері не визначаються напряму законом. Це, в свою чергу, викликає труднощі у визначенні співвідношення інтересів держави і територіальних громад у сфері міжнародного співробітництва та у формуванні відповідних виконавчих органів. Одним з найбільш перспективних напрямів міжнародної інтеграції є транскордонне співробітництво. В свою чергу, аналіз сучасного стану розвитку транскордонного співробітництва українських громад та регіонів свідчить про існування певних проблем, серед яких основними є: недосконаліть національного законодавства, та наближення його стандартів до стандартів Європейського Союзу; відсутність комплексної системи моніторингу та аналізу результатів міжнародної діяльності органів місцевого самоврядування України; недостатня інституційна спроможність більшості органів місцевого самоврядування; недостатній рівень розвитку прикордонної інфраструктури та використання потенціалу єврорегіонів; недостатня фінансова

підтримка з боку держави. Часткове вирішення цих проблем буде можливим із завершенням муніципальної реформи в Україні, яка передбачає, зокрема, утворення виконавчих органів обласних та районних рад та розподілу повноважень між ними. На нашу думку, необхідно також розробити комплексну програму щодо навчання та підготовки кваліфікованих управлінських кадрів для органів місцевого самоврядування, які могли б працювати у галузі транскордонного співробітництва.

Література

1. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як фактор інтернаціоналізації національного та конституціоналізації міжнародного правопорядків / М. О. Баймуратов // Юридичний журнал. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс] : – Режим доступа : http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3633.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. // Верховна Рада України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
3. Єврорегіони створені за участю України // Асоціація органів місцевого самоврядування Харківської області: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://association.kharkov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=398:2012-04-05-07-43-53&catid=154:2012-07-03-15-21-21&Itemid=27.
4. Мілашовська О. І. Концептуальні основи управління розвитком прикордонного регіону / О. І. Мілашовська // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С.140–150.
5. Муніципальне право України / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фризького – 2 вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI (Зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1170-VII від 27 березня 2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 816.
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // Верховна Рада України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
8. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15.07.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.
9. Серьогіна С. Г. Удосконалення місцевого самоврядування в Україні в умовах демократизації та консолідації суспільства / С. Г. Серьогіна // Право України. – 2014. – № 4. – С. 107–115.
10. Транскордонне співробітництво: посібник / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – К. : Крамар, 2011. – 259 с.

УДК 342.9(043)

Польщиков В. В., кандидат юридичних наук, доцент

ІНСТИТУТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВАХ

В першу чергу, слід зазначити, що в адміністративному праві більшості держав світу адміністративна відповідальність юридичних осіб зазвичай не складає окремого інституту та предмету правового регулювання через домінування вузького підходу до розуміння адміністративного права, включаючи його предмет, метод та завдання. У класичних правових системах держав Європейського Союзу та Північної Америки адміністративне право концептуально розуміється доктриною та законодавцем як сукупність норм і правил, що регламентують діяльність адміністративних установ, тобто інституціональне право, право державного управління, поліцейське право тощо. Так, в адміністративному праві Французької Республіки значне місце посідають питання відповідальності і провини державної адміністрації перед приватними особами, а відповідальність приватних осіб і комерційних організацій перед державою не входить до предмету адміністративного права [1, с. 126]. У США відносини державних органів і комерційних організацій носять квазісудовий характер і зводяться до здійснення повноважень, пов’язаних з регулюванням ліцензування, нагляду за виконанням законів і нормативних актів [2, с. 40].

Разом з тим, адміністративну відповідальність юридичних осіб не слід розглядати як правове явище, яке з’явилося тільки в законодавстві пострадянських країн, оскільки подібний інститут відомий деяким європейським адміністративно-правовим галузевим системам. В першу чергу, йдеться про колишні соціалістичні республіки, розташовані у Східній Європі. Наприклад, у Болгарії

відповідно до закону «Про господарську діяльність іноземців і захисту іноземних інвестицій» за здійснення господарської діяльності без дозволу суб'єкта господарювання – власника, стягується штраф у розмірі дворазового прибутку, а за несвоєчасну реєстрацію інвестицій сплачується штраф у розмірі її десятої частини. Болгарський закон «Про патенти» також містить деякі норми щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб. У Сербії порушення юридичними особами положень закону «Про бухгалтерський облік», закону «Про торгівлю» спричиняє накладення адміністративного штрафу. Одним з видів адміністративних стягнень, які застосовуються у закордонному праві до юридичних осіб, є також відкликання або призупинення ліцензії на право здійснення юридичною особою банківської діяльності. Таку міру відповідальності передбачає закон Болгарії «Про банки і кредитну справу». Порушення норм закону «Про народний банк Сербії» передбачає тимчасову або повну заборону здійснення банківських операцій. У державах, чиї системи законодавства передбачають адміністративну відповідальність юридичних осіб, така відповідальність, як правило, встановлюється за адміністративні правопорушення в області господарської діяльності, законодавства про податки, фінансового і природоохоронного законодавства [3, с. 542].

У вітчизняній правозастосовчій практиці адміністративна відповідальність юридичних осіб існувала завжди, про що свідчить фундаментальний історико-правовий аналіз різних етапів становлення та розвитку радянського адміністративного права й адміністративного процесу. При цьому сучасний часовий відрізок (від 1991 р. по теперішній час) також, як вбачається, являє собою окремий етап розвитку законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб, що характеризується найбільш бурхливим і динамічним законодавчим відокремленням норм про адміністративну відповідальність суб'єктів даного виду. Більше того, більшість діючих нормативних актів про адміністративну відповідальність юридичних осіб прийнято саме в цей період. У цілому ж, як відзначають вітчизняні дослідники адміністративного права, «радянське законодавство про адміністративне правопорушення протягом багатьох років розвивалося як сума розрізнених нормативних актів про відповідальність за окремі види провин» [4, с. 8].

При цьому необхідно відзначити, що оскільки юридична особа виступає самостійним учасником правових і суспільних відносин, а держава певною мірою і в певних межах керує цими відносинами, і керівництво це здійснюється за допомогою конкретних методів державного управління, то з боку держави до юридичних осіб можуть бути застосовані принаймні деякі види (форми) переконання і примусу.

Таким чином, у результаті проведеного науково-практичного дослідження можна зробити висновок про те, що питання про форми, види та підстави притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні має бути вирішений одним з двох можливих способів, що взаємно виключають один одного. Першим шляхом може бути повна відмова від адміністративної відповідальності юридичних осіб та перенесення питання про їх відповідальність цілком до сфери судового оскарження та двостороннього відшкодування збитків. Другим способом є закріплення в Кодексі про адміністративні правопорушення єдиних норм про юридичну особу як суб'єкта адміністративної відповідальності з встановленням вичерпного переліку підстав такої відповідальності. У складний перехідний період саме другий спосіб вбачається більш правильним та ефективним з точки зору формування оптимального адміністративно-правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів в нашій державі. Водночас це має бути дійсно вичерпний перелік, що передбачатиме адміністративну відповідальність за ті дії чи бездіяльність юридичних осіб, які є реально шкідливими для держави і суспільства. Будь-які спори господарюючих суб'єктів у комерційній площині, поза всяким сумнівом, мають вирішуватися у змагальному судовому процесі та не можуть бути предметом державного адміністративного втручання у сучасних умовах сприйняття українською національною правовою системою європейських стандартів правової політики та публічного управління.

Література

1. Бахрах Д. Н. Административное право : Учебник для вузов / Д. Н. Бахрах. – М. : Издательство БЕК, 1997. – 330 с.

2. Шемшученко Ю. С. Правове регулювання адміністративної відповідальності за економічні правопорушення / Ю. С. Шемшученко // Радянське право. – 1988. – № 5. – С. 39-42.

3. Алехин А. П. Административное право Российской Федерации : Учебник / А. П. Алехин и др. – М. : ЗЕРЦАЛО, 1998. – 798 с.

4. Стефанюк В. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб: проблеми теорії і практики / В. Стефанюк та ін. // Право України. – 1999. – № 9. – С. 6-9.

УДК343.121.(477)(043)
Свірський Б.М., кандидат юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБВИНУВАЧЕНИЙ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

В основу всієї творчої діяльності державних органів покладений конституційний принцип верховенства права. (ст. 8 Конституції України)

Предметом дослідження даної статі на думку автора є деякі процесуальні неузгодженості, що мають місце в чином КПК в частині визначення поняття «обвинувачений» як учасника кримінального провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 42 КПК України обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Відразу виникає питання, хто є на лаві «підсудного» обвинувачений чи підсудний?

Конституція України (ст.62) визначила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Аналогічна норма – принцип (засада) як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини була викладена в ст.17 КПК України

Зазначена норма кримінального провадження закріплює одне із найважливіших демократичних положень, які характеризують правову державу та її кримінальне провадження - презумпцію невинуватості особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчинені злочину.

Кримінально-процесуальний інститут презумпції невинуватості також знайшов своє відображення у п. 1 ст. 11 ЗДПЛ п. 2 ст. 6 КЗПЛ, п. 2 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та інших нормативно-правових актах.

Встановлення безпосередньо в Конституції України формули презумпції невинуватості та закріплення її в ст. 17 КПК як об'єктивногоправового положення має найважливіше значення для захисту прав і законних інтересів осіб, що залучаються до орбіти кримінального судочинства, для слідчої і судової практики, впливає на законотворчий процес.

Презумпцію невинуватості необхідно розглядати в загальноправовому і процесуальному значеннях. Як загальноправова вимога вона визначає положення особи в суспільстві. Хоча цей принцип сформульований як кримінальний процесуальний, однак його дія виходить за рамки лише кримінального процесу. Презумпція невинуватості - об'єктивне правоположення. Це вимога закону, звернена до всіх громадян, посадових осіб, державних і громадських організацій, до суспільної думки в цілому.

У процесуальному значенні презумпцію невинуватості необхідно розглядати як вимогу, що визначає правове положення учасників кримінального судочинства, і насамперед підозрюваного, обвинуваченого, як основу їхніх процесуальних прав, гарантію всебічного, повного, неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

У найзагальнішому вигляді правило презумпції невинуватості означає, що особа може бути визнана винуватою у вчиненні злочину і покарана лише за умови, що її вина буде доведена в передбаченому законом порядку і встановлена обвинувальним вироком суду. Повідомлення особі про підозру, складання слідчим та затвердження прокурором обвинувального акта на стадії досудового розслідування, розгляд справи у підготовчому провадженні не вирішують наперед визнання його винуватим у вчиненні злочину. Лише один орган у державі наділений таким правом - це суд, який є відповідно до Конституції України (ст. 124) носієм судової влади, що здійснює правосуддя в умовах законності, незалежності, гласності та змагальності.

Вирок суду є єдиним процесуальним документом, що встановлює винуватість обвинуваченого (підсудного). Вирок суду це акт, що втілює силу і авторитет судової влади. Ухвалюючи і проголошуючи вирок, суд від імені держави дає суспільно-політичну, моральну і правову оцінку вчиненим діянням, формулює ставлення держави до осіб, що вчинили злочин, застосовує захід державного примусу на основі судового розгляду й у встановленій законом формі.

Окрім загального правила, так званої «формули» презумпції невинуватості ст.17 КПК кореспондуючи ч. 2 ст. 62 Конституції України, закріплює правові положення, що випливають із цієї формули і є гарантіями від безпідставної та необґрунтованої підозри та обвинувачення. До них,

зокрема, відноситься положення, відповідно до якого ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Важливе положенням, яке випливає із загальної формули презумпції невинуватості, міститься у ч. 3 ст. 62 Конституції України та ч. 3 ст.17 КПК. Сутність його полягає в тому, що підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Конституція додає також до цього положення, що не може ґрунтуватися обвинувачення на припущеннях.

Як вже було зазначено, презумпція невинуватості - об'єктивне правоположення. Це вимога закону, яка звернена до всіх громадян, посадових осіб, державних і громадських організацій, до суспільної думки в цілому. Саме тому закон вимагає, що поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою.

Необхідно також зазначити, що на стадії досудового розслідування особі який було повідомлено про підозру у скоєні злочину не висувалося процесуальне обвинувачення в вчиненні злочину, вона не була допитана в якості обвинуваченої, як це було передбачено Кримінально-процесуальним кодексом України (1960)

На стадії притягнення до кримінальної відповідальності також не вирішуються процесуально питання щодо визнання особи яка вчинила суспільне небезпечне діяння «обвинуваченною».

Так перша стадія кримінального провадження (досудове розслідування) починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (ст.214 КПК); - друга стадія кримінального провадження (притягнення до кримінальної відповідальності) починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. (ст.276 КПК).

Зміст інституту притягнення до кримінальної відповідальності містить в себе наступні випадки: а) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; б) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів; в) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином на стадіях досудового розслідування не виконуються будь-які процесуальні дії щодо визнання особи яка скоїла кримінальне правопорушення «обвинуваченою».

Виникає законне питання коли в кримінальному провадження виникає такий учасник – як обвинувачений?

Відповідно до ч.2 ст. 42 КПК – обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Цікаво зазначити, що зміст обвинувального акту за своєю структурою є схожим до такого процесуального документу як повідомлення про підозру.

Таким чином аналізуючи вищезазначене можливо стверджувати, що на стадії судового провадження в місцевих судах за своєю правовою природою знаходиться підсудний а не обвинувачений, відносно якого суд повинен прийняти об’єктивне рішення про його винуватість, або навпаки.

УДК 340.13(495)(043)
Тихомирова Г. Є., кандидат юридичних наук, доцент

ДОКТРИНА ТА ПРАКТИКА РЕСПУБЛІКИ ГРЕЦІЯ У СФЕРІ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОГО ПРАВА

Інтерес до проблеми реалізації Грецією своїх міжнародно-правових зобов’язань посилився наприкінці 1980-х років. Грецькими юристами-міжнародниками було проаналізовано зміст ст. 28 Конституції Греції та охарактеризовані шляхи її практичного застосування.

У міжнародно-правовій доктрині Греції виділені основні теоретичні напрямки дослідження співвідношення міжнародного та національного права: моністична концепція (С. Константинідіс [1], М. Д. Маруда [2]), яка певною мірою відображена у Конституції Греції, в якій встановлено примат міжнародного права (ст. 28); дуалістична концепція (Г. Касиматіс [3]), яка вимагає, щоб міжнародне право було перенесене та адаптовано у внутрішнє право, для чого вимагається акт законодавчого органу, а імплементація міжнародно-правових норм у національне законодавство перетворює їх у так звані «норми внутрішнього користування»; теорія конкуренції (А. Димитропулос [4]), яка за своїм змістом близька до дуалістичної концепції і наголошує на самостійності двох правових систем – міжнародної та національної; теорія змін (Е. Рукунас [5]), яка передбачає застосування міжнародного права у національному правопорядку шляхом процедури його ратифікації, тим самим суди мають

можливість використовувати не лише сам текст договору, а також ратифікаційний акт; теорія координації (К. Іоанну [6], Д. Констандопулос [7]), яка є жорстким варіантом моністичної концепції, що не сприймає колізій між міжнародним та національним правом через пріоритет виключно норм міжнародного права. Методами узгодження національних актів з міжнародно-правовими, натомість визнані: відсилання, уніфікація, рецепція, створення спеціального правового режиму, скасування національних актів, які суперечать міжнародним договорам, інкорпорація, легітимація; теорія виконання (А. Йокаріс [8]), яка зводиться до положення, що міжнародне право приписує державі та її органам забезпечити виконання міжнародно-правових зобов'язань, тобто накладає певний обов'язок щодо їх виконання.

Розвиток правової системи Греції, як і інших країн, тісно пов'язаний з конституційним правом: в цій державі були прийняті Конституції 1822 р., 1844 р., 1864 р., 1911 р., 1925 р., 1927 р. (надала право Президенту ратифікувати правомірні, корисні для грецького населення мирні та союзницькі договори, торговельні угоди з іншими державами, відстоювати міжнародні інтереси та безпеку держави), Конституція 1952 р. (вимагала у випадку необхідності рецепції міжнародних договорів в національне право). Загальною характеристикою цих Конституцій є те, що їхні положення, перш за все, спрямовувалися на визначення повноважень органів виконавчої та законодавчої влади в процесі висловлення згоди на юридичну обов'язковість положень міжнародних договорів. Основна розбіжність в розподілі компетенції стосувалася категорії договорів, які могли укладатися самостійно Президентом.

Аналізуючи текст чинної Конституції Греції 1975 р., можна виявити такі положення, які прямо чи опосередковано стосуються зв'язку міжнародного права з національним правом. Так, згідно п. 2 ст. 2 «Греція, слідуючи загальновизнаним нормам міжнародного права, прагне до зміцнення миру, справедливості, розвитку дружніх стосунків між народами та державами». Пункт 2 ст. 5 визнає, що «усі особи, які постійно знаходяться на території Греції, отримують абсолютний захист їх життя, честі, свободи, незалежно від національності, статі, мови, віросповідання чи політичних переконань. Винятки допускаються у випадках, передбачених міжнародним правом. Заборонена видача іноземця, що переслідується за свою діяльність в ім'я свободи». Найважливішим положенням Конституції Греції з питання, що є предметом дослідження, є п. 1 ст. 28, який встановлює примат загальновизнаних норм міжнародного права та міжнародних угод з моменту їх ратифікації та набуття чинності щодо будь-яких положень внутрішнього закону, які їм суперечать. Згідно з судовою практикою, застосування звичаєвих норм міжнародного права не вимагає їхньої інкорпорації за законом. Остання є необхідною щодо міжнародних договорів, які, для того щоб мати внутрішню чинність, санкціонуються актом Парламенту Греції.

Пункт 3 ст. 28 закріплює за державою право обмеження в галузі здійснення національного суверенітету, якщо це продиктоване важливими національними інтересами, не стосується прав людини та засад демократичного устрою та проводиться на основі принципів рівності з дотриманням умов взаємності. Пункт 1 ст. 36 передбачає право Президента представляти державу на міжнародній арені, укладати мирні договори, союзні договори, договори про економічне співробітництво та участь у міжнародних організаціях або союзах. На підставі п. 2 ст. 36 договори у сфері торгівлі, оподаткування, економічного співробітництва, участі у міжнародних організаціях або союзах, а також будь-які інші угоди, що зачіпають питання, які регулюються виключно законами, або які покладають матеріальні витрати на греків, підлягають обов'язковій ратифікації, яка відповідно до ст. 72 Конституції належить до повноважень Парламенту.

Реалізація норм міжнародного права у внутрішнє право Греції здійснюється органами виконавчої, законодавчої та судової влади. Щодо прийняття адміністративних заходів виконавчою владою, то реалізація може мати і законодавчу природу та природу, яка має відношення до здійснення правосуддя. При цьому, на думку грецьких дослідників важливим є те, що дії та засоби, які потрібні для здійснення договірних зобов'язань, знаходились в компетенції виконавчої влади та її носіїв. Так, у випадку невідповідності договору нормам Конституції Греції Парламент країни має право переглянути останню і лише за цієї умови договір може стати частиною внутрішнього права держави. Роль Парламенту Греції при укладенні міжнародних договорів визначена у ст. 72 Конституції Греції. Так, до повноважень Парламенту відноситься обговорення законопроектів та пропозицій до законів з питань, що регулюються ст. 28 і ст. 36 Конституції. Внесення пропозицій до Парламенту може проводитися Президентом (ст. 36). Законопроекти щодо ратифікації міжнародних договорів розглядаються створеними на початку кожної чергової сесії комісіями з числа депутатів (п. 1 ст. 68), які забезпечують роботу Парламенту власними рекомендаціями [9]. Нарівні з ратифікацією міжнародних договорів грецьке право знає і інші форми укладання, такі як прийняття та

затвердження. За всіма цими способами правові наслідки дії договорів, з точки зору міжнародного права, є ідентичними. Судова практика Греції неодноразово підтверджувала, що міжнародні договори щодо основних прав людини мають перевагу у випадках невідповідності між ними та будь-якими національними законами країни. Втручання адміністративних органів в реалізацію будь-якого міжнародного договору здійснюється у вигляді дії внутрішнього права. Часто застосовуються адміністративні акти, за допомогою яких адміністративним органам даються вказівки про спосіб, за яким буде здійснюватися реалізація положень міжнародного договору.

У ст. 28 Конституції Греції встановлено засади для дії положень міжнародних звичаєвих та договірних норм у внутрішньому праві Греції. Отже, для України важливим є досвід Конституції Греції щодо визначення місця та встановлення пріоритету звичаєвих та договірних норм міжнародного права щодо будь-яких положень внутрішнього закону, які їм суперечать.

Конституція Греції демонструє закріплення принципів рівності та взаємності при укладанні державою міжнародних договорів. Безумовно, таке положення сприяє захисту державного суверенітету, демократичних принципів, прав та свобод громадян. Цей досвід Греції може бути використаний у процесі укладання міжнародних договорів України з наступним вираженням згоди на їх обов'язковість.

Література

1. Κωνσταντινίδης Σ. Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο (ΔΔΔ) και Δίκαιο των διεθνών οικονομικών οργανισμών [Електронний ресурс] / Σ. Κωνσταντινίδης. – Режим доступу : www.ierd.duth.gr.

2. Marouda M. D. National implementation measures of international law in Greece. Official translation of the Greek original version by K. Makropoulos / Marouda M. D. – Hellenic Republik. – MFA, Athens. – 2000. – December.

3. Κασιμάτης Γ. Σύνταγμα και κοινό δίκαιο, στο συλλογικό τόμο η Επίδραση του Συντάγματος του 1975 επί του ιδιωτικού και του Δημοσίου Δικαίου, 1976. – 126 Σελ. (Δημοσιεύματα του Ελληνικού Ινστιτούτου Διεθνούς εις Αλλοδαπού Δικαίου).

4. Δημητρόπουλος Α. Γενική Συνταγματική Θεωρία. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Α. / Α. Δημητρόπουλος. – Αθήνα : Αθήνα – Κομοτηνή, 2004. – 121 Σελ.

5. Ρούκουνας Εμμ. Θέματα αφορώντα εις την ένταξιν του διεθνούς συμβατικού δικαίου εις το εσωτερικόν δίκαιον εν Ελλάδι, εις Ξένιον Ζέπος, ΙΙΙ / Εμμ. Ρούκουνας. – Athens-Freiburg-Köln, 1973. – 295 Σελ.

6. Ιωάννου Κρ.Ο Έλληνας δικαστής ως εφαρμοστής του κοινοτικού δικαίου / Κρ. Ιωάννου. – εις ΕΕΕυρΔ. 1985. – 99 Σελ.

7. Κωνσταντόπουλος Δ. Σ. Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο / Κωνσταντόπουλος Δ. Σ. – Θεσσαλονίκη, 1986. – 322 Σελ.

8. Γιόκ□ρης Ά. Πρακτική των δικαιοδοτικών οργάνων στην εφαρμογή του διεθνούς δικαίου (Ελληνική πρακτική και συγριτικό πλαίσιο) / Ά. Γιόκ□ρης. – Εκδόσεις Αντ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα-Κομοτήνη, 1986. – 381 Σελ.

9. Конституция Греции (Греческой Республики) от 11 июня 1975 г. // Конституційні акти Європейського Союзу / [упоряд. Г. Друзенко ; за заг. ред. Т. Качки]. – К. : Юстініан, 2005. – 512 с.

УДК351.749(47)"18"(043)

Філонов О.В., доктор юридичних наук, професор

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОТИТЕРОРИСТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У XIX СТ.)

У Російській імперії ще в XVIII ст. існувала проблема посягань на існуючий державний лад, у зв'язку з цим існували різні установи для спеціального переслідування і розправи з політичних злочинів або, як вони називалися у термінології того часу, проти «перших двох пунктів». За часів Петра Великого і Катерини I такими органами були Преображенській приказ і Тайна канцелярія, які згодом були з'єднані у одну установу; за часів Ганни Іоанівни та Єлизавети Петрівни були створені Канцелярія таємних розшукових справ; в кінці періоду правління Катерини II і при Павлі I роль головного розшукового органу відігравала Таємна експедиція. При Олександрі I була створена Особлива канцелярія, яка була підрозділом Міністерства поліції, а потім існувала при Міністерстві внутрішніх справ. Отже, наприкінці XVIII ст. – першій половині XIX ст. відбувався процес створення, реорганізації та ліквідації державних органів, діяльність яких була спрямована на охорону та захист державного ладу та політичного режиму.

Указом імператора Миколи I від 3 липня 1826 р. Особлива канцелярія Міністерства внутрішніх справ була перетворена на самостійну установу, яка носила назву Третього відділення власної його імператорської величності канцелярії, яке очолив колишній начальник Другої кірасирської дивізії, генерал-ад'ютант О.Х. Бенкендорф (згодом він отримав титул графа). Створення зазначеного органу було обумовлено політичними подіями того часу (і перш за все повстанням декабристів).

III Відділення було найвищим органом політичної поліції в Росії і підпорядковувалося особисто імператору. Глава держави призначав його головного начальника, який одночасно обіймав посаду шефа жандармів. В коло завдань III Відділення входила охорона державного ладу, нагляд і контроль за всіма сторонами політичного і суспільного життя Росії, а також за діяльністю державного апарату і виборних установ. Основною ж функцією III Відділення була боротьба зі всіма проявами антиурядової діяльності, у сфері політики та ідеології тощо. [1]

Функції Третього відділення були врегульовані досить докладно, до їх складу належало: 1) видання розпоряджень та публікація інформації, яка стосувалася вищої поліції; 2) збір відомостей про кількість та характер сектантських і розкольницьких організацій, які існували в державі; 3) збір даних про початок кримінального провадження по фальшивих асигнаціях, монетах, документах і ін., які перебували у компетенції міністерств фінансів і внутрішніх справ; 4) збір докладних відомостей про всіх людей, які знаходилися під наглядом поліції; 5) висилка і розміщення у віддалених місцях імперії осіб, що вважалися підозріливими та шкідливими; 6) керівництво всіма місцями ув'язнення, в яких утримувалися державні злочинці; 7) видання розпоряджень стосовно іноземців, , які перебували в Росії; 8) збір відомостей про всі без виключення надзвичайні події і 9) ведення поліцейської статистики. Згодом до цього переліку були також приєднані: провадження у справах про жорстоке поводження поміщиків з селянами, здійснення театральної цензури; нагляд за періодичним друком, для чого було наказано доставляти у відділення по одному примірнику всіх газет і журналів, що видавалися у державі.

У кінці 1870-х років характерною рисою російського життя став тероризм революціонерів-народників, що боролися з царським урядом. III відділення, яке здійснювало функції політичної поліції, не могло подолати проявів екстремізму, і було вирішено здійснити перетворення в цій сфері [2].

Так, Указом імператора від 12 лютого 1880 р. була створена Верховна розпорядча комісія під керівництвом М. Т. Лоріс-Мєлікова, і їй тимчасово було підпорядковано третє відділення та корпус жандармів, а Указом від 6 серпня того ж року відділення ліквідовано і справи його, а відповідно й функції та повноваження, передані у ведення Департаменту поліції міністерства внутрішніх справ.

Узагальнюючи досліджений матеріал можна сказати, що основними задачами органів по боротьбі з тероризмом Російської імперії в другій половині XIX – на початку XX ст. були попередження і припинення злочинів і охорона суспільної безпеки і порядку, розробка і реалізація заходів по охороні суспільного і державного устрою Росії, розробка законопроектів в цій сфері.

Серед основних функцій, направлених на боротьбу з терористичними проявами, можна визначити:

- провадження у справах про державні злочини;
- організація і нагляд за діяльністю поліцейських установ;
- охорона державних кордонів і прикордонного транспортного сполучення;
- видача паспортів російським підданим, посвідчень на право проживання в Росії іноземців,
- висилка іноземців з Росії;
- організація і контроль за діяльністю охоронних і розшукових органів,
- боротьба з екстремістським, революційним рухом в країні,
- провадження дізнань у політичних справах,
- нагляд за виготовленням, зберіганням, торгівлею, транспортуванням зброї і вибухових речовин,
- нагляд за всіма видами культурно-просвітницької діяльності.
- оголошення місцевостей на «винятковому положенні», продовження терміну дії посиленої і надзвичайної охорони
- нагляд і проведення слідчих заходів відносно політичних партій, революційного і терористичного руху,
- охорона імператора і вищих сановників.
- здійснення негласного нагляду поліції
- нагляд за робочим і селянським рухом, політичною діяльністю легальних товариств, земських спілок, міських і станових установ

- вживання заходів проти розкрадання зброї і видача дозволу на провезення через кордон зброї і вибухових речовин

- видача довідок по запитах різних установ про політичну благонадійність осіб

- складання інструкцій і правил, які стосувалися кримінально-розшукової дія-льності, видання розшукових циркулярів,

- ведення зносин з іноземними поліцейськими установами

- здійснення політичного розшуку в Росії і за кордоном,

- керівництво внутрішньою і закордонною агентурою, зовнішній нагляд за особами, що займаються протиурядовою діяльністю

- керівництво діяльністю місцевих розшукових органів, розробка агентурних відомостей і даних зовнішнього нагляду

- провадження обшуків, оглядів, виїмок і арештів

- нагляд за вокзалами, особами, які приїжджають в готелі і мебльовані кімнати

- опит новоприбулих.

Сказане дозволяє зробити висновок, що нормативно закріплені функції поліції, жандармерії та спеціальних служб Російської імперії як органів по боротьбі з тероризмом дозволяли з достатнім ступенем ефективності вирішувати поставлені перед ними задачі.

Література

1. Перегудова З. И. Политический сыск России (1880-1917 гг.) –М.: РОССПЭН, 2000. – С. 22.

2. «Охранка» глазами охранников. Воспоминания руководителей охранных отделений. – М.: Новое литературное обозрение, 2004. – С. 82.

УДК 343.1

Хараберюш І.Ф., доктор юридичних наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: ПОНЯТТЯ, НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ, ПЕРСПЕКТИВА

Реалією сьогодення є інформатизація усіх сфер діяльності суспільства. Ця тенденція безпосередньо торкається і діяльності органів внутрішніх справ, що прямо відзначається у наказі МВС України від 12.10.2009 № 436 «Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України»: метою створення ІІПС є об'єднання існуючих в органах та підрозділах внутрішніх справ України інформаційних ресурсів в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних *інформаційних технологій*, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для підтримки оперативно-службової діяльності підрозділів поліції, суттєвого зміцнення їх спроможності протидії та профілактики злочинності [1, п. 2.1].

Спробуємо розібратися у чому складається сутність феномену «інформаційні технології» для правоохоронних органів взагалі і поліції зокрема, яке смислове навантаження він має, які напрямки найбільш ефективного їх використання для суттєвого покращення діяльності поліції можуть бути і в чому складається перспектива розвитку інформаційних технологій в правоохоронній сфері.

Але спочатку ми повинні визначитись з загальнодержавною політикою стосовно цих технологій, з тим, яке значення мають вони в системі заходів, направлених на розвиток нашого суспільства.

Так в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки відзначається, що одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, яке основане на концепції та програмах інформатизації, створення різноманітних *інформаційно-комунікаційних технологій* і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення [2, розд. 1].

З іншого боку в умовах глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів держав стає інформаційний простір. Сучасні *інформаційні технології* дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів [3, п. 19 розд. 9].

В Національній доктрині розвитку освіти пріоритетом розвитку освіти визначається впровадження сучасних *інформаційно-комунікаційних технологій*, що забезпечують дальше

удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [4, розд. 1].

Білоус В.В. з цього приводу констатує, що серед об'єктивних чинників, що зумовлюють видозміну стереотипів діяльності сучасної людини, є інформатизація всіх сфер її діяльності й перманентне зростання обсягів інформації. Сьогодні вже понад 2,1 млрд. жителів Землі, серед яких понад 17 млн. наших співвітчизників, є користувачами глобальної мережі Інтернет. Світ вступив в еру петабайта (1 Пб дорівнює 1024 Тб і став звичайним числом вимірювання обсягу інформації) [5, с. 203] і це в свою чергу вимагає використання в професійній діяльності найсучасніших досягнень науково-технічного прогресу, одним з яких, ми вважаємо, є інформаційні технології.

Ми бачимо, що інформаційні технології не тільки створюють умови для розвитку освіти, науки, культури, охорони довкілля та здоров'я людини, державного управління, але і мають суттєвий вплив і велике значення для забезпечення національної безпеки та оборони держави.

В той же час на державному рівні немає чіткого і однозначного понятійно-структурного визначення інформаційних технологій. Тільки в Законі України від 4.02.1998 № 74/99-ВР «Про Національну програму інформатизації» надається її тлумачення як *цілеспрямованої організованої сукупності інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування* [6, ст. 1; 7, с. 403]. Ми вважаємо, що таке визначення спрощує сприйняття цього терміну і не враховує можливості телекомунікаційних мереж та інформаційних процесів, що відбуваються в них, які є складовою інформаційних технологій.

Розглядаючи термін «технологія» в широкому сенсі, ми маємо на увазі сукупність знань, які можна використовувати для виробництва товарів і послуг з економічних ресурсів. У вузькому сенсі – це сукупність способів перетворення речовини, енергії, *інформації* в процесі виготовлення продукції, обробки та переробки матеріалів, складання готових виробів, контролю якості, управління [7, с. 1245]. Технологія містить у собі методи, способи, прийоми, режими роботи, послідовність операцій і процедур, вона тісно пов'язана з застосовуваними засобами, обладнанням, інструментами, використовуваними матеріалами.

Будь-яка технологія передбачає:

- предмет праці (предмет технологічного впливу, технологічний об'єкт),
- засоби праці (технологічні засоби),
- носія технологічних функцій (працівника, колективу тощо),
- рівень технологічного розвитку суспільства.

Термін «інформаційна» означає – та що стосується інформації [8, с. 270]. Тому «інформаційна технологія» – технологія, яка призначена і стосується інформації. Предметом праці інформаційних технологій є інформація та інформаційні ресурси. Засобами праці в нашому випадку є засоби обчислювальної техніки та телекомунікації, а в перспективі – засоби обробки інформації та комунікації, що відповідають рівню технологічного розвитку суспільства. Носіями технологічних функцій можуть бути засоби обчислювальної техніки та телекомунікації, автоматизовані інформаційні системи або працівники поліції (в нашому випадку).

Таким чином, *інформаційні технології – це сукупність методів, способів, прийомів обробки, переробки чи передачі інформації та інформаційних ресурсів засобами обчислювальної техніки та телекомунікації, автоматизованими інформаційними системами або безпосередньо працівниками для отримання необхідного інформаційного продукту, контролю діяльності або управління певними процесами.*

Інформаційними ресурсами (об'єктами обліку) інформаційних систем поліції є об'єктивно поєднаний набір відомостей, що безпосередньо стосується осіб, подій (кримінальних та адміністративних правопорушень), який накопичується в процесі її службової діяльності в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на поліцію, відповідно до чинного законодавства.

У відповідності до Концепції Державної програми інформаційно-телекомунікаційного забезпечення правоохоронних органів, діяльність яких пов'язана з протидією злочинності, планується створити систему, що сприятиме істотному вдосконаленню інформаційної взаємодії правоохоронних та інших державних органів у сфері протидії злочинності, поліпшенню координації їх діяльності, забезпеченню спільного формування та використання інформаційних ресурсів для ефективної протидії злочинності, здійсненню аналітичної, статистичної та управлінської діяльності у сфері

захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина від злочинних проявів як найбільш небезпечної загрози державній безпеці України.

Виходячи з цього, ми можемо визначитись з перспективними напрямками розвитку інформаційних технологій в органах поліції. Це, по-перше, для створення інтегрованої інформаційної системи органів поліції з метою об'єднання існуючих в органах та підрозділах поліції України інформаційних ресурсів в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс для підтримки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів поліції, суттєвого зміцнення їх спроможності протидії та профілактики злочинності. Ця система повинна виконуватись у відповідності до Національної програми інформатизації.

По-друге, для створення спеціалізованих інформаційних систем оперативно-розшукового призначення. Прикладом такого напрямку роботи може бути інформаційно-пошукова система «Скорпіон» [9]. Така система повинна бути впроваджена, ми впевнені, для всього блоку кримінальної поліції. В цьому напрямку використання інформаційних технологій ефективним вважається розробка автоматизованої системи проведення оперативно-розшукових заходів у телекомунікаційних мережах загального користування (АСПОРЗ). Ця система дозволить автоматизувати проведення окремих оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

По-третє, для створення автоматизованих робочих місць спеціаліста (криміналіста, слідчого, дільничного тощо), що інтегруються до інформаційної системи органів поліції.

По-четверте, для впровадження дистанційної системи підготовки та перепідготовки працівників поліції.

Література

1. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 12.10.2009 № 436.
2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: закон України від 9.01.2007 N 537/2007.
3. Про Доктрину інформаційної безпеки України: указ президента України від 8.07.2009 № 514/2009.
4. Про національну доктрину розвитку освіти: указ президента України від 17.04.2002 № 347/2002.
5. Білоус В.В. Криміналістичні коментарі кодифікованих законодавчих актів: проблеми і шляхи їх вирішення / В.В.Білоус // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. – 2012. – № 23. – С. 202-214.
6. Про Національну програму інформатизації: закон України від 04.02.1998 № 74/99-ВР.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусол. – К.; Іпінь: ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.
8. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів / Л.І.Нечволод. – Харків: ТОРГСІН ПЛЮС, 2007. – 768 с.
9. Про затвердження Положення про інформаційно-пошукову систему “Скорпіон” Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України: наказ МВС України від 12.10.2012 № 1726/22038.

УДК 342.565.2(477)(043)

Циклаурі О.Б., старший викладач

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ У СВІТЛІ СУЧАСНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Конституційне судочинство – це найпотужніший механізм держави із правового захисту Конституції. Відповідно до чинного законодавства, Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Актуальність дослідження, зумовлена тим, що органи конституційної юстиції, займають особливе місце в системі гарантій реалізації і захисту конституційних прав і свобод людини й громадянина поряд із національним та міжнародним судовим захистом. Утвердження незалежності судової влади, деполітизація її інституцій з метою практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, викликає необхідність в реалізації наявної та формуванні нової ефективної та дієвої національної нормативно-правової бази.

Змінами до Конституції України, які набрали чинності 30 вересня 2016 року, суттєво змінюється й інститут конституційного судочинства, але, нажаль, практичного втілення в іншому національному законодавстві він ще не отримав, зокрема і в Законі України «Про Конституційний Суд України». Зміни, зокрема, стосуються порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України й вимог до особи судді Конституційного Суду України; підстав для звільнення з посади судді, припинення його повноважень; змінено повноваження Конституційного Суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 147 Конституції України в редакції Закону № 1401-VIII від 02.06.2016р. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції. До повноважень Конституційного Суду України належить (ст. 150 Конституції України): 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції України; 3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України. Щодо інших повноважень, то згідно Конституції до них можна віднести: надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання висновків щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України, така скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано; вирішення питання про наявність порушення Конституції України та Законів України Верховною Радою Автономної Республіки Крим; перевірка відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 та 158 Конституції України.

Як бачимо, відповідно до впроваджених змін, з переліку повноважень Конституційного Суду України вилучено функцію тлумачення законів України, запроваджено інститут конституційної скарги, крім того Конституційний Суд отримав додаткові повноваження щодо перевірки змісту питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, але нажаль подальшої нормативної регламентації вказані інститути ще не отримали.

Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом.

Станом на початок листопада 2016 року до Верховної Ради України внесено законопроект № 5336 від 01.11.2016р. «Про Конституційний Суд України», який передбачає комплексне врегулювання порядку організації та діяльності Конституційного Суду України, у тому числі і процесуальні аспекти розгляду конституційних подань та звернень.

Основними формами діяльності суду є організаційна (проходить на його засіданнях, під час яких приймаються постанови, якими затверджуються положення та інші локальні акти, які відповідно до закону мають затверджуватися судом) та процесуальна (проводиться у формі винесення суддями ухвал одноособово, діяльності колегій суддів та пленарних засідань Конституційного Суду України, в яких беруть участь всі судді).

Законопроектом передбачено три види процесуальних звернень: конституційні подання, конституційні звернення та конституційні скарги.

Передбачаються наступні етапи конституційного провадження:

1) ініціювання конституційного провадження;
2) попередня перевірка;
3) відкриття конституційного провадження;
4) підготовче провадження;
5) судовий розгляд;
6) винесення рішення;
7) проголошення рішення;
8) перегляд рішень.

Законопроект передбачає створення принципово нового інституту в конституційному провадженні «друзів суду», що сприятиме вдосконаленню формулювання правових позицій суду. Мова йдеться про залучення до провадження Національної Академії Наук України та її підрозділів, Вищих навчальних закладів четвертого рівня акредитації, Ради адвокатів України, органів державної влади з всеукраїнським статусом, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад, політичних партії, зареєстрованих у встановленому порядку громадських організацій із всеукраїнським статусом та адвокатських об'єднань. «Друг суду» (Amicus curiae) – це особа, яка не має прямої зацікавленості у результатах розгляду справи та не є стороною у справі, але надає суду свою правову позицію чи пояснення з метою сприяти суду у формуванні правової позиції, що буде максимально повно враховувати всю наявну інформацію. «Друзі суду» мають право у період між відкриттям провадження у справі до дня розгляду справи у судовому засіданні подати суду письмове викладення своєї позиції чи пояснення щодо суті справи, а також запропонувати суду спосіб вирішення справи.

Новим інститутом конституційно судочинства у зазначену законопроекті є й інститут перегляду рішень. Судові рішення, винесені Конституційним Судом України, можуть бути переглянуті виключно самим Конституційним Судом України на його пленарному засіданні і лише з підстав та у порядку, передбаченому законом. Рішення або висновок, винесені на пленарному засіданні Конституційного Суду України можуть бути переглянуті виключно із наступних підстав: 1) набранням законної сили обвинувального вироку суду, яким суддю, що брав участь у розгляді справи визнано винним у винесені завідомо неправосудного рішення або у отриманні неправомірної вигоди у зв'язку із цим судовим рішенням; 2) у випадку, якщо судом встановлювалися фактичні обставини справи - виявлення фактів та обставин, що не могли бути відомі сторонам та суду під час розгляду конституційного провадження, але існували і суттєво впливають на рішення суду; 3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною своїх міжнародних зобов'язань у зв'язку із судовим рішенням; 4) якщо винесене рішення або висновок прямо суперечать раніше прийнятому на пленарному засіданні Конституційного Суду України рішенню або висновку, і причини такої розбіжності не зазначені у рішенні або висновку.

Серед недоліків зазначеного законопроекту, на які слід звернути увагу, це по-перше: попри наявності строків здійснення попередньої перевірки, строків підготовчого провадження, строків судового розгляду окремих категорій справ та ін., розробниками не встановлено строки стадії відкриття конституційного провадження колегією суддів після завершення попередньої перевірки, що може призвести до затягування провадження в Конституційному Суді; по-друге: законопроект не містить регламентації механізмів виконання та контролю за виконанням рішень Конституційного Суду України.

З урахуванням вищезазначеного, аналіз законодавства України, законопроектної бази та наукової літератури дозволив дійти наступного: в умовах сучасної конституційної реформи та реформи судової влади, доцільно прискорити доопрацювання та прийнята Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки зазначений процес гальмує забезпечення правового регулювання діяльності Конституційного Суду України та виконання ним функцій покладених Конституцією України, зокрема, щодо забезпечення конкретного та чіткого, надання громадянам доступу до Конституційного Суду України.

Література

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із наступними змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр

3. Проект Закону про Конституційний Суд України № 5336 від 01.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60382

УДК340.12(043)

Черних Є.М., кандидат юридичних наук, доцент

МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

У контексті європейської інтеграції національної правової системи набуває актуальності питання еволюційних орієнтирів розуміння права тобто моделі сучасного європейського праворозуміння, яке, на нашу думку, є частиною західної моделі права, західної правової науки.

Ідейна палітра розуміння права надзвичайно різноманітна. Так, запропоновані авторитетними французькими вченими підходи до визначення права виявилися настільки різноплановими, що їх не вдалося згрупувати в декілька основних напрямів, що дало підстави Н. Рулану резюмувати, що право – це скоріше процес інтелектуальної кваліфікації (тобто інтерпретації), а не просто відокремлений від людини об'єкт, який існує поза людською свідомістю і досвідом [1, с. 23-24].

Такий стан у теоретичних поглядах на право не випадковий. Генеральною причиною відсутності єдності в праворозумінні є загальна тенденція, що характерна для епохи постмодерну, в якому знаходиться сучасний західний інтелектуальний світ. Характерною рисою некласичної раціональності є усвідомлення неможливості об'єктивного знання, що існує незалежно від людини, оскільки знання чогось є інтерпретацією; і чим складніше об'єкт, тим більш різносторонніми можуть бути інтерпретації. До того ж сам соціальний об'єкт не є категорично зовнішнім до людей – він утворюється і існує в їхньому спілкуванні, взаємодії. Ця риса соціальних об'єктів відбивається філософським поняттям інтерсуб'єктивності, що запровадив Е. Гусерль, яке має значення міжособистісного на відміну від індивідуального, здатності однаково ідентифікуватися в свідомості різних людей. Тенденція постмодернізму виражається у відході від класичних концепцій, що претендували пояснити картину світу, у зв'язку з розумінням їхньої неспроможності виконати таке завдання, бо кожна класична концепція виявляється односторонньою – абсолютизує якусь одну рису, один критерій, один метод пізнання. Тому загальною тенденцією сучасних західних інтелектуальних пошуків праворозуміння є використання комплексного підходу, розробка теорій інтегративного типу, в яких право інтерпретується різносторонньо – як текстуально-мовне, психічне, поведінкове явище. Це свідчить, що змінилася методологія пізнання права, яка стала комплексною, зосередженою відразу на декількох визначальних якостях права. При цьому право береться не як зовнішній об'єкт, що існує для людей, а розглядається, так би мовити, через людей: через свідомість, психіку, через мову, у дії, у правовідносинах отже – у суспільній комунікації; бо те, що юристи зазвичай розуміють як право – норми, статті, закони тощо – втрачає смисл поза суб'єктами, що їх сприймають та інтерпретують.

Якщо радянське правознавство було орієнтовано на використання тільки одного із класичних типів праворозуміння – етатистського позитивізму, то західна наукова традиція дуже скептично ставилась і ставиться до такої однобічності. Тому тут співіснують і позитивістські ідеї, і природньо-правові, і соціологічні, і психологічні тощо, а односторонність у праворозумінні сприймається як «вчорашній» погляд. Умовний перелік сучасних західних теорій праворозуміння великий і складний для непідготовленої людини. Сюди можна віднести правовий реалізм, екзистенціаналізм, герменевтику, феноменологічну соціологію, критичні правові дослідження, економічний аналіз права, теорію юридичної аргументації, теорію правового аутопойезиса, дискурсивну теорію, феміністську юриспруденцію, наративну юриспруденцію тощо. Всі вони відображують перехід до некласичного праворозуміння як загальну тенденцію західного правознавства. Загальною підставою їх появи і розвитку є усвідомлення недостатності програми правового позитивізму особливо етатистського типу.

Картина європейського праворозуміння, на нашу думку, буде неповною без аналізу законодавства і юридичної практики. Загальною рисою норм законів є те, що вони наголошують на недостатності правового позитивізму особливо в справах, які зачіпають моральність правопорядку. Так, в Основному законі Німеччини закріплено широке розуміння права, що виходить за межі правового позитивізму: в абзаці 3 ст. 20 встановлено, що виконавча і судова влада зв'язана «законом і правом» [2], тобто закон і право не сприймаються як тотожні поняття; право не ідентично сукупності законів держави. Федеральний конституційний суд Німеччини прийняв декілька дуже важливих рішень, які стали правовою відповіддю на законну несправедливість нацистського режиму. В рішенні цього органу про громадянство від 1968 року була дана правова оцінка Постанови № 11 від 25.01 1941 р., прийнятої у відповідності до закону про громадянство Рейха від 15.09.1935 р. зазначено, що «Федеральний конституційний суд визнав за можливе не визнавати за націонал-соціалістичними «правовими» нормами якості права… суперечність із справедливістю дійшла (в Постанові № 11) такої міри нестерпності, що воно повинно розглядатись як нікчемне з моменту його прийняття» [3, с.5-6].

Федеральному конституційному суду Німеччини довелося тлумачити і вищевказану норму Основного закону про розмежування понять закону і права. В рішенні біли закріплені важливі думки з цього поводу: «… хоча закон і право фактично ідентичні в цілому, проте не обов'язково і не завжди. Право не ідентично сукупності законів. Поряд з писаними законами державної влади при певних обставинах може існувати інше право, яке має своє джерело в конституційному правопорядку в якості смислового цілого і по відношенню до писаного закону може діяти як засіб виправлення та

покращення. Знайти його та застосувати в рішенні – завдання судової влади» [3, с. 9]. В подальших рішення, пише Р. Алексі, конституційний суд Німеччини був більш стриманий у питанні можливості відступу загальних судів від тексту закону, проте завжди виходив з того, що це можливо.

Відомий вітчизняний правознавець П. Рабінович, слушно зазначає, що одним із шляхів отримати уявлення про сучасне європейське розуміння права є аналіз практики Європейського суду з прав людини, в контексті застосування ним норм Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року [4, с. 4]. Вивчення практики Євросуду дозволив вченому констатувати, що конкретна інтерпретація європейського розуміння права не може бути застиглою, незмінно формалізованою. Тож час від часу приходиться переглядати праворозуміння шляхом «переінтерпретації положень Конвенції, а іноді навіть і до їх, так би мовити, «добудови». Євросуд вказує, що «завжди існуватиме необхідність у пристосуванні загальних положень Конвенції до змінюваних обставин», навіть шляхом формулювання права, текстуально не закріпленого у Конвенції. Зважаючи на це П. Рабінович робить висновок, що праворозуміння Євросуду можна вважати інтегративним [4,с. 5].

Перелік прикладів некласичних або інтегративних видів праворозуміння, взятих із науки, законодавства та юридичної практики, можна було би продовжити. Але кожних із них демонструє тільки фрагмент сучасного праворозуміння, тому тут потрібен узагальнюючий погляд на питання. Ми вважаємо, що отримати загальне уявлення про сучасне розуміння права в європейській науці можна на підставі, наприклад, роботи «Філософія права» відомого представника німецької школи Р. Циппеліуса, що витримала вже багато видань. Вихідною тезою його оповідання про розуміння права є твердження, що право – це досить складна і багатошарова структура. Тому пояснення його сутності в окремих відомих теоріях є неминучими спрощеннями, які приречені на провал. Циппеліус пише, «що дехто стверджує, що право є лише фактичним регулятором суспільного життя; інші вважають, що воно є лише системою нормативних смислів. Теж відноситься до спроб пояснити чинники, які визначають зміст норм права – їх розмаїття намагаються спростити. Деякі дослідники намагаються вивести право із природи людини. Інші розглядають право як продукт економічних відносин. Ще інші вбачають в праві вияв «духу народу» або ж менталітету, який панує в суспільстві». «Проте теорії, які намагаються звести право до окремих, хоча переважно і влучно виокремлених рис, як правило, залишають поза увагою важливі аспекти [5, с. 6].

Для вирішення непростого завдання знаходження адекватного праворозуміння європейське правознавство використовує метод, який Р. Циппеліус називає експериментальним мисленням. Він полягає у тому, що спочатку ставлять проблему, потім висувають рішення, а потім це рішення випробовують на досвіді, і за необхідності корегують або навіть змінюють рішення. Цей метод дуже близький за змістом до прецедентного права, коли знаходять аргументацію (рішення) від випадку до аналогічного випадку і, якщо потрібно, корегують рішення. Критерії, за допомогою яких ми можемо передбачити, яке рішення витримає перевірку досвідом, у правознавстві не такі чіткі, як у природничих науках. Все це наводить на думку, що наші різноманітні наукові уявлення про право, які сьогодні знаходять можливо навіть значну підтримку, може статися, є тільки проміжним рішенням у пошуках відповіді на питання «що таке право». Таким чином, наукове завдання полягає у тому, щоб охоплювати складну сутність та структуру права в різноманітному цілому, а не спрощувати його різноманітність до одного із моментів, фрагментів, ознаки.

До речі, саме це пояснює небажання авторів сучасних європейських підручників прив’язуватись до якогось одного визначення поняття права; вони зазвичай зовсім уникають визначень або одного «правильного» визначення права; проте докладно пояснюють студенту різні змісти в розумінні права.

Література

1. Рулан Н. Историческое введение в право: учеб. пособие для вузов / Н. Рулан – М: Норма,1999.– 310 с.

2.Електорний ресурс :http://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&object=translation&l=ru

3. Алекси Р. Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму). Пер. с нем. /Р. Алекси. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 192 с.

4. Рабінович П. Сучасне європейське праворозуміння / П.Рабінович// Право України. – 2006. - № 3. – С. 4-6.

5. Циппеліус, Р. Філософія права : підручник : пер. з нім. / Р. Циппеліус. – К., Тандем, 2000. – 299 с.

УДК346.5:351.863(477)(043)
Шелухин Н.Л., доктор юридических наук, профессор

ПРОБЛЕМЫ МЕТОДОЛОГИИ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ФЕНОМЕНА ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

В современных условиях важнейшее значение для Украины приобретает задача обеспечения экономической безопасности и соблюдения соответствующих национальных интересов государства. Система обеспечения экономической безопасности связана с решением правовых, правоохранительных, экономических, управленческих и других задач, объединенных одной целью – защитой экономических интересов и прав субъектов хозяйствования всех форм собственности, а значит и государства в целом.

В связи с нестабильной политической обстановкой на Украине и отсутствием финансовой возможности для окончания начатых, практически по всем направлениям, реформ и коррупции, резко обострились многочисленные внутренние и внешние угрозы стабильного функционирования и развития субъектов хозяйствования. Большая половина этих угроз носит криминально-коррупционную природу, что вынуждает противостоять им правовыми средствами. Поэтому развитие исследований в области правового обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования является логичным и обоснованным.

Таким образом, правовое обеспечение деятельности, направленной на противостояние угрозам экономической безопасности субъектов хозяйствования, является приоритетным, правовым направлением научных исследований, направленных на обеспечение экономической безопасности Украины.

Основными составляющими специального правового механизма обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования экономический правопорядок (общественный хозяйственный порядок) и экономическое правосудие. Вышеуказанные составляющие фрагментарно изучаются практически в каждом правовом исследовании, которое имеет прямую или опосредованную экономическую направленность.

Изначально понятие «экономическая безопасность» впервые было введено в употребление как составляющая другого термина «национальная безопасность». Начиная с 1934 года, в США функционировали правительственные органы, деятельность которых была направлена на обеспечение национальной безопасности государства: Комитет по экономической безопасности; Национальный экономический комитет и т.д. В Европейском союзе термин экономическая безопасность в основном применяется для характеристики позиции ЕС в мировой экономической системе. Вместе с тем полноценная научная категория экономической безопасности, как части национальной безопасности, в США и ЕС так и не сформировалась [1].

На постсоветском пространстве исследования в области экономической безопасности государства стали проводится в Российской академии наук в 90-е годы прошлого столетия. Первым ввел проблему экономической безопасности в современную экономическую науку академик Л.И. Абалкин. Он определил это явление как: «…совокупность условий и факторов, обеспечивающих независимость национальной экономики, ее стабильность и устойчивость, способность к постоянному обновлению и самосовершенствованию» [2, с.4]. Близким к тому является определение, данное в тот же период группой других российских ученых: «это способность экономики обеспечить эффективное удовлетворение общественных потребностей на национальном и международном уровнях» [3, С.38]. Позднее, в институте экономики РАН (под руководством профессора В.К. Сенчагова) появились более сложные и многосторонние исследования теоретических проблем категории экономической безопасности, из которых следовало, что обеспечение экономической безопасности требует создания специальных механизмов: экономических, правовых и организационных. Это должно стать одной из функций социального управления, как на макро, так и на микроуровне [4, с.19].

Принимая во внимание вышеуказанное определение, необходимо отметить, что организационный механизм обеспечения экономической безопасности обеспечивает взаимоотношения в плоскости «государство-субъект хозяйствования» через систему издаваемых нормативно-правовых актов и контролю за их выполнением, т.е. по сути, в большей части, нормами административного права. Исходя из этого допустимо сделать вывод (с небольшой погрешностью), что организационный механизм обеспечения экономической безопасности является частью специального правового механизма.

Таким образом, комплексный механизм обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования состоит из двух специальных механизмов – правового и экономического. Причем рассматривать эти специальные механизмы в отдельности невозможно и методологически неверно, так как общественные отношения в сфере производства, обмена и распределения продукции, которые собственно и являются экономикой* – определяются и регулируются нормами права, а в случае развития, изменения либо трансформации этих отношений - они сопровождаются либо закрепляются правовыми нормами.

Именно правовые нормы выступают регуляторами экономических отношений. Только при неукоснительном соблюдении правовых норм государством гарантируется максимальный уровень защиты субъектов хозяйствования от угроз различного уровня и различной природы.

В Украине исследованиями в области экономической безопасности проводились, прежде всего, учеными-экономистами, наработан и развивается ряд научных школ. Практически в каждом университете, осуществляющую подготовку по экономическим специальностям, существуют кафедры экономической безопасности. Решением Высшей аттестационной комиссии Украины в перечень научных специальностей для защит диссертаций на соискание степеней кандидата и доктора экономических наук была введена отдельная специальность 21.04.02 «Экономическая безопасность субъектов хозяйственной деятельности».

Украинские ученые-экономисты, впрочем, как и российские, сосредоточили свои исследования в области обеспечения экономической безопасности в большей мере в двух направлениях: обеспечение экономической безопасности государства и обеспечение экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности, что на наш взгляд вено и обоснованно.

Основы правовых исследований в области обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования были заложены в вышедшего в 1975 году коллективного монографического исследования под редакцией докторов юридических наук В. К. Мамутова и Ю. С. Цимермана «Организация хозяйственно-правовой работы на предприятии», в котором в рамках плановой экономики и применительно к условиям социализма была раскрыта и обоснована стройная система обеспечения субъектом хозяйственной деятельности своей экономической безопасности [5]. Эта система включала в себя организацию хозяйственно-правовой работы субъекта хозяйствования, направленной на:

- сохранность собственности;
- борьбу с хищениями, растратами и недостачами имущества;
- обеспечение исполнения договоров;
- сохранность железнодорожных и автомобильных перевозок;
- контроль за правильным применением цен, за количеством и качеством поступающей продукции, за своевременностью расчетов.

В монографии так же рассматривались особенностям хозяйственно-правовой работы в областях капитального строительства, энергоснабжения, сбора и сдачи металлолома.

Именно в научных трудах В.К.Мамутова, В.В.Лаптева, В.С.Мартемьянова, М.И.Клеандрова, Ю.С.Циммермана и др. была обусловлена необходимость правовой регламентации внутрихозяйственных отношений субъектов хозяйственной деятельности как залог их успешной работы [6-8]. Правовая регламентация внутрихозяйственных отношений субъектов хозяйственной деятельности обеспечивает экономический (хозяйственный) правопорядок и является важнейшей составляющей механизма самообеспечения экономической безопасности.

В дальнейшем В.К. Мамутовым была сформирована научная дисциплина - «Организация правовой работы в народном хозяйстве» [9-10]. Суть концепции - правовая работа в народном хозяйстве не отождествляется с деятельностью юридической службы, а рассматривается как органическая составляющая ведения хозяйства и реализуется всеми подразделениями хозяйственного аппарата. Эта дисциплина стала неотъемлемой частью курса «Хозяйственное право». Например, в учебнике «Предпринимательское (хозяйственное) право» вышедшем в 2006 году под редакцией

---

* Экономика (от греч. *oikos* - дом, хозяйство и *homes* - правило, закон; в совокупности - правила ведения хозяйства) 1) хозяйство, совокупность средств, объектов, процессов, используемых людьми для обеспечения жизни, удовлетворения потребностей путем создания необходимых человеку благ, условий и средств существования с применением труда; 2) наука о хозяйстве, способах его ведения людьми, отношениях между людьми в процессе производства и обмена товаров, закономерностях протекания хозяйственных процессов. Большой энциклопедический словарь / [Редакторы: И. Лапина, Е. Маталина, Р. Секачев, Е. Троицкая, Л. Хайбуллина, Н. Ярина]. - М. : АСТ -Астрель, 2006. - 1248 стр.

В. В. Лаптева и С. С. Занковского, тема «Правовая работа в сфере предпринимательства» выделена в отдельную главу [11].

Ученые юристы, называя процесс обеспечение экономической безопасности «правовой защитой», строят тематику своих исследований более конкретно, в соответствии со статьей 2 Хозяйственного кодекса Украины* например: правовая защита предпринимательства, административно-правовые основы обеспечения безопасности предпринимательской деятельности, гражданско-правовая защита прав потребителей, либо исследовали отдельные фрагменты обеспечение экономической безопасности субъектов хозяйствования: правовая защита от антиконкурентных действий в экономической конкуренции, гражданско-правовая защита прав потребителей страховых услуг, административно-правовое обеспечение альтернативных методов рассмотрения споров с участием предприятий и организаций и т.д. [12-17].

Знаковой явилась защита диссертационного исследования О.Н.Громовой на тему «Правовое обеспечение защиты экономической безопасности субъектов хозяйствования» [18].

Рассматривая специальный правовой механизм обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования, необходимо еще раз подчеркнуть, что, прежде всего, он состоит из правовых норм: хозяйственного, административного, гражданского, уголовного и других отраслей права. Причем в зависимости от направления исследований специального правового механизма обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования, превалируют разные отраслевые нормы права. Например: при изучении экономического правопорядка превалируют нормы хозяйственного и административного права. Хозяйственное право устанавливает общий хозяйственный порядок применительно к экономике в целом и к отдельным ее секторам, включая реальный сектор [19, с.9]. При изучении экономического правосудия преобладают нормы уголовного и гражданского права и процесса. К первопроходцам правовых исследований в этих направлениях выступили известные ученые: в области обеспечения экономического правопорядка Г.Л.Знаменский, в области осуществления экономического правосудия М.И.Клеандров [20-21].

В дальнейшем изучение правового механизма обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности Украины стало предметом исследования представителей правовой науки Бандурки А.М., Камлика М.И., Корыстина А.Е., Ортынского В.Л., Подоляки А.Н. и др., которые являются авторами и руководителями авторских коллективов базовых учебников по курсу «Экономическая безопасность» [22-26].

Анализируя содержание этих учебников необходимо отметить, что авторы рассматривают процесс обеспечение экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности с двух сторон. С одной стороны - как комплекс мероприятий, направленных на соблюдение действующих правовых норм, регулирующих хозяйственные отношения. С другой стороны - как комплекс мероприятий (в рамках действующего законодательства), направленных на противодействие незаконному вмешательству в хозяйственную деятельность. По субъективному составу авторы также двойственно рассматривают процесс обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования – самообеспечение (организация правовой работы на предприятии; создание собственной службы безопасности; использование аутсорсинга в области безопасности и т.д.) и государственная защита (стабильность правовых норм; эффективная деятельность правоохранительных органов; обязательность ответственности за нарушение правовых норм в области хозяйственных отношений и т.д.). Практически все современные исследователи в области обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности выделяют влияние нестабильной, постоянно изменяющейся внешней среды, как основного источника опасностей для предпринимательской деятельности.

В систему институциональных отношений по обеспечению экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности все исследователи-юристы включают государственное регулирование экономической деятельности. Оценка состояния экономической безопасности осуществляется исходя из характеристик внешних и внутренних угроз как совокупности условий и факторов, которые создают потенциальную опасность для жизненно важных экономических интересов субъектов хозяйственной деятельности, а также выявления и комплексного мониторинга факторов, которые могут подорвать их устойчивость.

---

* Участниками отношений в сфере хозяйствования являются субъекты хозяйствования, потребители, органы государственной власти и органы местного самоуправления, наделенные хозяйственной компетенцией, а также граждане, общественные и другие организации, которые выступают учредителями субъектов хозяйствования или осуществляют относительно них организационно-хозяйственные полномочия на основе отношений собственности.

Принимая во внимание научные исследования в области экономики и права, с учетом множественности различных подходов к определению термина «экономическая безопасность» сформулируем понятие «обеспечение экономической безопасности субъекта хозяйствования» как комплекса мер проводимых органами государственной власти, местного самоуправления и субъектами хозяйственной деятельности направленных на соблюдение действующих правовых норм, регулирующих хозяйственные отношения; на противодействие незаконному вмешательству в хозяйственную деятельность, а так же на минимизацию влияния внешней среды как основного источника опасностей для субъектов хозяйственной деятельности.

Противодействие экономическим правонарушениям и преступлениям на любом предприятии предполагает создание многоцелевой системы управления, учет норм международных стандартов, применение более совершенных технологий в принятии управленческих решений, обоснование новых направлений кадровой политики, многопрофильную подготовку кадров.

Учение об экономической безопасности субъектов хозяйствования можно рассматривать как новое междисциплинарное направление, которое базируется на теории хозяйственного права и развивается на стыке права и экономики и подчинено разрешению насущных проблем хозяйственной деятельности.

Литература

1. Лепешкина М. Н. Эволюция понятия «экономическая безопасность» в США, Западной Европе и России / М. Н. Лепешкина // Экономическая наука и практика: материалы междунар. науч. конф. — Чита: Издательство «Молодой ученый», 2012. — С. 7-9.
2. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. - 1994. - №12. - С. 4-13.
3. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы: обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. - 1994. - №12. - С. 36-44.
4. Сенчагов В. К. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. К. Сенчагов // Вопросы экономики, 1995. - №1. - С. 98-101.
5. Организация хозяйственно-правовой работы на предприятии / Бабикова Л.И., Гноева Г.Д., Липницкий Д.Х., Мамутов В.К. и др.; Отв. ред.: Мамутов В.К., Цимерман Ю.С. - М.: Юрид. лит., 1975. - 280 с.
6. Клеандров М.И. Экономическое правосудие в России: прошлое, настоящее, будущее. М.: Волтерс Клувер, 2006. - 367 с.
7. Мартемьянов В.С Правовые вопросы создания новых структур при переходе к рынку / В.С.Мартемьянов // Предприятие: внутренняя и внешняя хозяйственная деятельность (правовые аспекты). - сборник статей М. : Изд-во ИГиП АН СССР, 1991. – С.24-31.
8. Мартемьянов В.С Стратегические пути правового регулирования хозяйственной деятельности / В.С.Мартемьянов // Документы и научно-информационные материалы международного юридического симпозиума «Сотрудничество по вопросам правового регулирования хозяйственной деятельности», М. : Издательство Социоцентр, 1994. - С.105-107.
9. Обеспечение сохранности социалистической собственности на предприятии. Правовой аспект / Михайлин С.З.; отв. ред.: Мамутов В.К. - Киев: Наук. думка, 1978. - 239 с.
10. Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности (методология, направления) / Мамутов В.К.; Отв. ред.: Лаптев В.В. - Киев: Наук. думка, 1982. - 238 с.
11. Предпринимательское (хозяйственное) право: учебник / [Вознесенская Н.Н. и др.] ; под ред. В. В. Лаптева, С. С. Занковского ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, академ. правовой ун-т. - М. : Волтерс Клувер, 2006. - 560 с.
12. Саніахметова Н. О. Правовий захист підприємництва в Україні [Текст] : Навч. посібник / Н. О. Саніахметова ; Одеська держ. юридична академія. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 333 с.
13. Банк Р. О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Банк Ростислав Олександрович ; Кабінет Міністрів України, Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - Київ, 2014. - 21 с.
14. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Осетинська Ганна Анатоліївна ; НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. - К., 2006. - 220 арк.
15. Каштанов О. С. Правовий захист від антиконкурентних дій в економічній конкуренції [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Каштанов Олександр Сергійович ; Одеська національна юридична академія. - О., 2005. - 213 арк.

16. Ільченко Г. О. Цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ільченко Ганна Олександрівна ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. - Київ, 2016. - 20 с.

17. Юлдашев С. О. Адміністративно-правове забезпечення альтернативних методів розгляду спорів за участю підприємств і організацій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.04 / Юлдашев Сергій Олексійович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2014. - 32 с.

18. Громова О. М. Правове забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Громова Ольга Миколаївна ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ, 2015. - 19 с.

19. Лаптев В.В. Предпринимательское (хозяйственное) право и реальный сектор экономики / В.В.Лаптев, Рос. акад. наук, Ин-т государства и права. – М.; Инфотропик Медиа; 2010. - 88с.

20. Знаменский Г.Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития / Г.Л.Знаменский - К.: Наукова думка, 1996. - 56 с.

21.Клеандров М.И.Экономическое правосудие в России: Прошлое, настоящее, будущее / М.И.Клеандров ; Рос.акад. нау, Ин-т государства и права. – М : Волтерс Клувер, 2007. – 600 с.

22. Основи економічної безпеки : підручник. / [Бандурка О. М, Духов В. С, Петрова К. Я., Червяков І М.] ; за ред. О. М Бандурки - Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003 – 436 с.

23. Кампик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльности. Економіко-правовий аспект : навч. Посібник / М.І. Кампик . – К. : Атіка, 2005. – 432 с.

24. Економічна безпека :навч. посібник / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко, Л. М. Доля та ін.] ; за ред. О. М. Джужі ; М-во освіти і науки України. – К.: Всеукр. асоціація вид. «Правова єдність», 2010. – 368 с.

25. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посібник [для студ. ВНЗ] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живкотаін] ; за ред. В.Л. Ортинського. – К.: Вид-во «Правова єдність», 2009. – 544 с.

26. Підприємницьке безпекознавство в Україні: навч. посібник / [Е.І.Низенко, П.Д.Біленчук, Г.С.Семаков, В.Б.Міщенко] ; за ред. А.Н.Подоляки . – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – 352 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

УДК 336.711.65(477)(043)
Гапонюк О. І., кандидат економічних наук, доцент

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з найбільших ознак сучасної фінансової середи є поява нових видів загроз та ризиків у діяльності фінансових установ, а, зокрема, банків, що висуває усе нові вимоги до формування підходів управління щодо забезпечення їх фінансової безпеки.

Досліджуючи поняття «банківський ризик», науковці у більшості випадків зіставляють визначення категорії «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. Разом з тим, у чинних нормативно-правових актах України застосовується більш широкий підхід до трактування поняття «банківський ризик», що не обмежується лише фінансовими аспектами його прояву. У них банківський ризик визначається як можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин [1]. Сутність банківського ризику обумовлена наявністю його різних видів, які входять до його складу, а саме [2]:

- ризики зовнішнього середовища – нормативно-правові ризики, ризики конкуренції, макроекономічні ризики, ризик країни;
- ризики управління – ризик зловживань, ризик неефективної організації діяльності, ризик неякісних управлінських рішень;
- ризики організації банківських операцій – технологічний ризик, операційний ризик, ризик впровадження нових фінансових інструментів, стратегічний ризик;
- фінансові ризики – процентний, кредитний, ліквідності, валютний.

Таблиця 1

Основні класифікаційні ознаки групування банківських ризиків [2]

Класифікаційна ознака	Типове групування банківських ризиків за ознакою
Вид відношення до внутрішнього середовища (або за джерелами виникнення)	внутрішні ризики; зовнішні ризики
Сфера впливу (або фактори виникнення банківських ризиків)	політичні, соціальні, економічні, форс-мажорні
Характер об’єкта: вид діяльності, різновид операцій	ризики основної та ризики допоміжної діяльності; ризики активних та ризики пасивних операцій; балансові та позабалансові ризики; кредитний, депозитний, операційний, валютний, відсотковий та інші;
Специфіка клієнтів банку	ризики, пов’язані з дрібними, середніми та великими клієнтами; ризики, пов’язані з галузевою структурою клієнтів
Характер впливу ризику на стійкість розвитку банку	ризик ліквідності, ризик втрати платоспроможності, ризик капітальної стабільності
Розподіл ризику в часі	ретроспективні, поточні та перспективні ризики
Метод оцінки ризику	комплексні та індивідуальні ризики
Рівень (обсяг) банківського ризику	низькі, помірні та повні ризики
Можливість управління банківськими ризиками	відкриті (контрольовані) та закриті ризики
За можливістю передбачення	прогнозовані та непрогнозовані ризики
За можливістю страхування	ризики, що можуть та які не можуть бути застраховані

Дослідження існуючих підходів до класифікації банківських ризиків дозволило виділити основні класифікаційні ознаки, що переважно використовуються у банківській практиці, узагальнення яких подано у таблиці 1.

З огляду на багатоаспектність сутності банківського ризику, сучасна система управління, невизначеність і мінливість внутрішнього та зовнішнього середовища, багатогранність форм прояву ризиків у банківській сфері, неможливість абсолютного уникнення їх ймовірностей, відсутність універсальних засобів мінімізації ризику та втрат, відбувається зростання актуальності та практичного інтересу до вивчення питання організації управління ризиками щодо забезпечення фінансової безпеки банків.

Так, на думку О. І. Барановського, управління ризиком – це сукупність окремих кроків або стадій, що об'єднують розроблення загальної філософії управління ризиком на підприємстві, формування положення про управління ризиком, виявлення ризиків та їхній аналіз, регулювання рівня ризиків і реалізацію фінансових механізмів компенсації збитків у разі виникнення несприятливих подій [3].

Система управління ризиками підприємства, до складу якої входить сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових, контролюючих і мотиваційних засобів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, з урахуванням особливостей діяльності підприємства повинна забезпечувати здійснення контролю за своїми ризиками, посилення реакція на виникаючі кризові ситуації та наявність досвіду здійснювати управління фінансово-економічною безпекою на підприємстві.

Слід наголосити, що кожна галузь діяльності потребує певної адаптації до власної системи управління ризиками, так згідно з нормативними документами Національного банку України управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [4].

Зазначені напрями щодо формування системи управління ризиками у банківській сфері передбачають узгодження та координацію її складових елементів, як то: методи управління ризиками; аналітичний інструментарій, принципи та критерії прийняття рішень; засоби управління; функції та завдання; місце в структурі управління; інформаційне забезпечення; технічна підтримка для забезпечення їх найефективнішого функціонування та недопущення виникнення конфліктів, що можуть становити загрозу фінансовим інтересам та фінансової безпеки банку.

Література

1. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України [Текст] / упоряд.: О. В. Рогачова, К. С. Винокуров, Ю. І. Крусь, О. А. Меню, С. А. Меню. – К.: Оріони, 1999. – 502 с.
2. Управління ризиками банків [Текст]: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ УАБС НБУ", 2012. – 283 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека [Текст]: монографія / О.І. Барановський. - К.: Фенікс, 1999. - 338 с.
4. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf

УДК 658.15(043)

Кислова Л. А., кандидат економічних наук, доцент

ГАЛУЗЕВО-СЕКТОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства є особливо актуальною для реального сектора економіки (промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт). Від рівня розвитку цих галузей економіки залежить як характер, так і темпи економічного зростання держави. Водночас, в умовах посттрансформаціного етапу розвитку економіки, значних економічних реформ занепад (неналежний розвиток) галузей реального сектора економіки породжує широкий спектр загроз та ризиків безпеки національної економіки. Йдеться про нераціональність і недосконаліть структури промисловості, критичний рівень зносу основних засобів, низький рівень конкурентоспроможності продукції, недостатність інвестиційно-інноваційної активності, недостатню

роль малого бізнесу, яку він відіграє у реальному секторі економіки і, як наслідок – низьку динамічність розвитку базових галузей економіки.

Найпоширенішим підходом щодо структури економічної безпеки підприємства є виділення в її межах функціональних складових. Критеріями розмежування складових економічної безпеки підприємства є: об'єкти (ресурси) захисту; діяльність підприємства, яку слід захищати.

За об'єктами (ресурсами) захисту виділяють: фінансову; матеріальну-сировинну; техніко-технологічну; інтелектуально-кадрову; інформаційну; ринкову безпеку.

Виходячи з діяльності, яку здійснює підприємство, можна виділити безпеку його: основної (операційної) діяльності; фінансової діяльності; інвестиційної діяльності; інноваційної діяльності; зовнішньоекономічної діяльності.

Центральне місце у системі економічної безпеки підприємства належить її фінансовій складовій, яка виражає мету та узагальнює результати його господарської діяльності. Це пояснюється тим, що рівень фінансової безпеки будь-якого підприємства визначає його можливості забезпечувати інші складові його економічної безпеки. І навпаки, зміни в будь-якій сфері підприємства в кінцевому результаті відображаються у його фінансовій безпеці. Тому, між економічною і фінансовою діяльністю господарських суб'єктів, як вважають вчені, є тісна взаємозалежність.

Таким чином, до наукового обігу ввійшло поняття фінансово-економічної безпеки підприємства, що очевидно підкреслює взаємозалежність економічної та фінансової діяльності підприємства та визначальну роль фінансів у економічній системі [1, с.46].

Необхідність чіткого і зрозумілого трактування сутності поняття "фінансово-економічна безпека" та визначення основних його складових обумовлена доцільністю забезпечення єдиного методологічного підходу щодо процесу його дослідження. Доцільно погодитися із науковцями [2], які зазначають, що фінансово-економічна безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку.

Вищезазначене й зумовлює наявність трьох основних підходів до визначення сутності фінансово-економічної безпеки підприємства. Згідно із першим підходом фінансово-економічна безпека розглядається як стан захищеності. Під фінансово-економічною безпекою на мікроекономічному рівні необхідно розуміти фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах. [3, с. 28]. Подібне визначення наводить колектив авторів у [4, с. 5]. Так, фінансово-економічну безпеку підприємства вони розглядають як стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому.

Другий підхід орієнтується на розгляд фінансово-економічної безпеки підприємства як визначальної передумови його конкурентоспроможності. У рамках даного підходу, фінансово-економічна безпека визначається як результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів [5].

Третій підхід до визначення сутності фінансово-економічної безпеки підприємства враховує динамізм виробничо-господарських систем. Дослідник Р. Дацьків визначає дану категорію як стан економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз [6]. Колективом авторів [7] вірно зазначається, що фінансово-економічна безпека підприємства є складною системою, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним напрямом діяльності.

Отже, фінансово-економічна безпека підприємства – це такий його фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [1].

Фінансово-економічну безпеку підприємства необхідно розглядати з погляду системного підходу. Відповідно до цього формується єдина мета, узагальнюються функції, методи, засоби та форми фінансування діяльності з її забезпечення, перелік суб'єктів і об'єктів системи. Вивчення

безпеки підприємства з погляду управління нею на макро-, мезо- та субрегіональному рівнях, а також у галузево-секторальному аспекті об'єктивно доводить існування специфічних рис цієї системи. Робота у цьому напрямі дозволяє уточнити концептуальні засади цього поняття та доповнити їх галузевою специфікою. Галузевий аспект повинен забезпечувати захист інтересів суб'єктів системи в межах конкретної галузі, сектора та/чи сфери бізнесу з врахуванням рівня його монополізації, форм конкуренції, існуючої практики захисту суб'єктів підприємницької діяльності, галузевих програм підтримки та розвитку бізнесу і т.ін.

Актуальність дослідження фінансово-економічної безпеки підприємства у галузевому вимірі посилюється також існуванням негативних наслідків ринкової трансформації економіки та їх впливом на існуючий стан і подальший розвиток окремих галузей економіки. Зокрема, такими наслідками є скорочення обсягів виробництва продукції, порушення виробничих та коопераційних зв'язків, низький рівень показників ефективності та продуктивності, значний рівень фізичного і морального зносу матеріально-технічної бази підприємств, нестача оборотних коштів, низький рівень конкурентоспроможності продукції і, як наслідок – підприємств більшості галузей економіки внаслідок високого рівня їх матеріало- та енергомісткості, низького рівня впровадження інновацій та застарілої техніко-технологічної бази, зниження рівня платоспроможного попиту.

У галузево-секторальному вимірі особливістю є певна зміна вагомості і переліку передумов та індикаторів економічної безпеки підприємництва, що обумовлено різним рівнем ресурсного потенціалу, диференціацією ролі галузі, яку вона відіграє в системі пріоритетів розвитку економіки, історико-психологічними чинниками розвитку господарства країни та суспільства [8, с. 108].

Разом з тим мета системи фінансово-економічної безпеки підприємства залишається незмінною у галузево-секторальному аспекті і полягає в задоволенні сукупності потреб суб'єктів системи, забезпечення яких гарантує належний рівень захисту та структурно збалансований розвиток підприємства і економіки загалом.

Певні відмінності можуть спостерігатись у складі суб'єктів системи фінансово-економічної безпеки підприємства у галузево-секторальному аспекті. Існує специфіка у функціях, покладених на систему безпеки підприємства у різних сферах та галузях економіки. Забезпечення належної життєздатності підприємств та високої ефективності їх функціонування є типовою метою для більшості видів діяльності, проте, наприклад, у промисловості, забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства повинно, крім іншого, сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності як галузі, так і регіону (території), поліпшенню питомих показників ефективності функціонування за низької витрато- та енергомісткості.

Промисловість є однією з найважливіших галузей економіки, оскільки визначає рівень розвитку продуктивних сил суспільства, характеризує рівень розвитку індустрії, що забезпечує всі суспільні потреби у промисловій продукції. Рівень зайнятості у промисловості визначає тип технологічного прогресу суспільства (постіндустріальний, індустріальний чи аграрно-сировинний), що має вплив як на галузеву структуру економіки, так і характер економічної безпеки держави загалом.

Фінансово-економічну безпеку доцільно розглядати, перш за все, у контексті її функціональних складових. Даний підхід дозволить: здійснювати моніторинг чинників, які впливають на стан як функціональних складових, так і фінансово-економічної безпеки загалом; досліджувати процеси, які здійснюють вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки; проводити аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства; вивчати економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональних складових; розробляти заходи, які сприятимуть досягненню високого рівня складових, що призведе до посилення фінансово-економічної безпеки підприємства загалом.

Література

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. – 386 с.

2. Міронов В. Фінансова безпека як складова економічної безпеки України [Електронний ресурс]/В. Міронов, В. Петько. – Режим доступу: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1256.

3. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. - Львів: Видавництво ЛДУВС, 2011. – 380 с.
4. Столбов В. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств /В. Столбов, Г. Шаповал //Комунальне господарство міст: Зб. наук. праць. – Вип. 111. – С.103-107.
5. Економічна безпека: навч. посіб. / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647с.
6. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції / Р. М. Дацків . – Львів : Центр Європи, 2006 . – 159 с.
7. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти/О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький //Ефективна економіка. – 2014. – №10. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580.
8. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення:Монографія. – Львів: Арал,2008. – 384с.

УДК 658.14(043)
Лаврентьєва Л. В., асистент

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Головною проблемою, що постає перед сучасними підприємствами, можна вважати недосконалу систему управління економічною безпекою в умовах кризи на вітчизняному просторі і нестабільної економічної ситуації. Якщо брати до уваги, що економічні показники є головними чинниками зростання виробничих можливостей, постає питання якісної комплексної діагностики стану економічної безпеки і специфічних проблем, що перешкоджають цьому процесу.

Діагностичний аналіз — визначення об'єктивного стану обраних параметрів у діяльності підприємства щодо відповідності поставленим цілям і завданням, вивчення відхилень від нормального стану об'єкта діагностування, причин цих відхилень, тривалості їх протікання, їх інтерпретація для формування висновків і рекомендацій. [1]

Звідси можна визначити, що діагностика стану економічної безпеки є першочерговим етапом антикризового менеджменту, що включає в себе сукупність методів і інструментів для виявлення характеру відхилень від стабільного протікання економічних процесів, визначення рівня безпеки, граничних показників кризового стану, рівня збитків при зовнішніх і внутрішніх загрозах.

Діагностика економічної безпеки як системний і комплексний процес вивчення об’єкту дослідження включає етапи зображена на рис.1.

Як видно з Рис. 1, по-перше, для ефективного процесу проведення діагностики на підприємстві створюється робоча група, яка включає керівництво підприємства, представників ради директорів, за необхідністю акціонерів, керівників структурних підрозділів, незалежних експертів. Вони визначають об’єкт і предмет дослідження, вибирають форму проведення діагностики, окреслюють час, обсяг, відповідальних.

На другому етапі діагностики економічної безпеки відбувається аналіз усіх функціональних складових економічної безпеки. Визначаються й аргументується доцільність використання показників, на основі яких проводиться аналіз.

Далі відбувається виконання аналітичних процедур різного рівня складності. Технічні розрахунки доцільно підкріпити операційним, структурним і SWOT-аналізом для зіставляння даних з наміченими тенденціями.

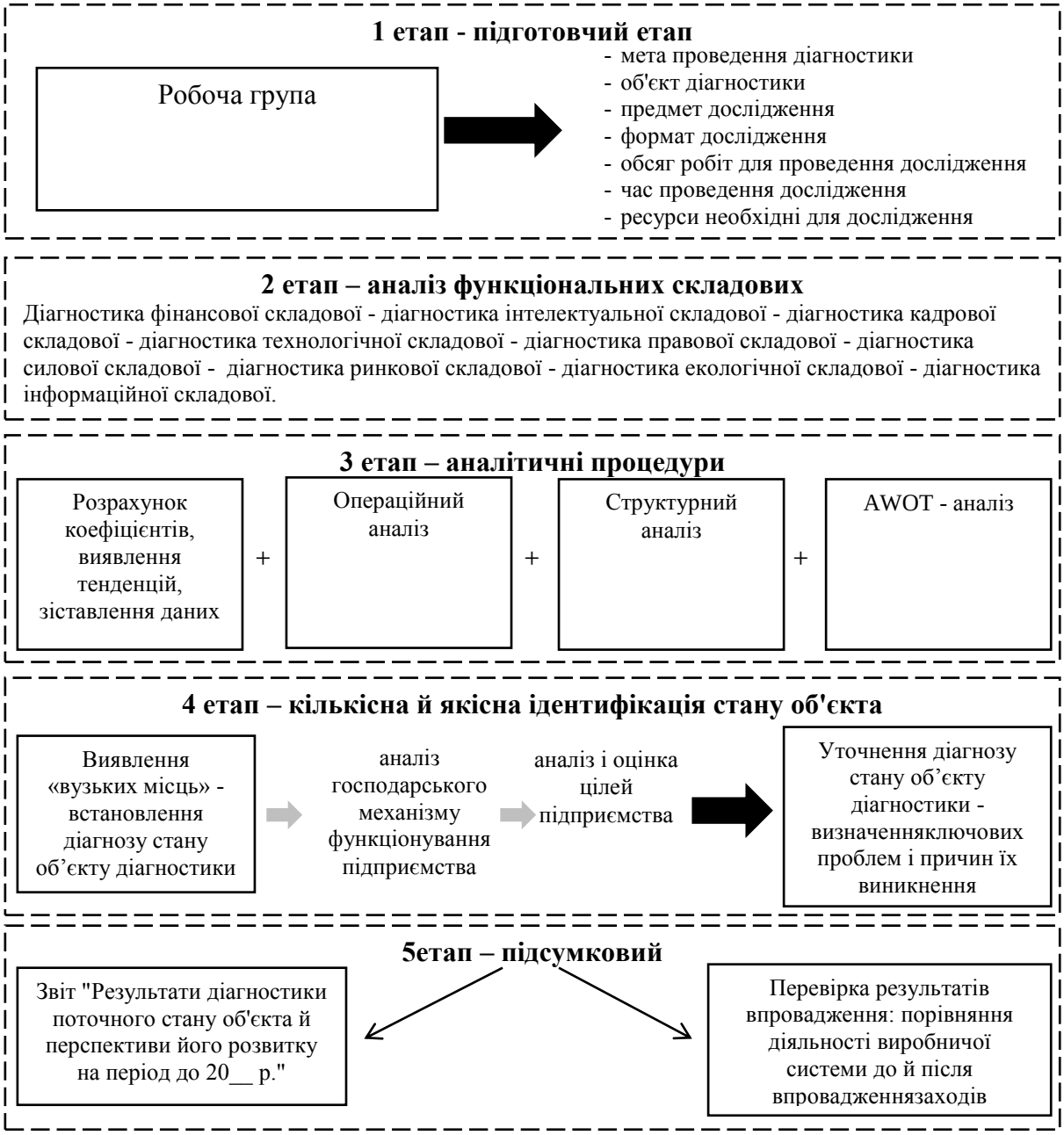

Рис.1. Етапи діагностики рівня економічної безпеки підприємства (складено актором)

В основу четвертого етапу покладено кількісне і якісне визначення стану об'єкта. Визначаються «вузькі місця», що перешкоджають підприємству досягати високого рівня економічної безпеки. Тут доцільно спочатку проведення діагностики механізму господарювання взагалі для виявлення глобальних проблем, а далі - причинно-наслідковий аналіз можливостей для вирішення проблем при обмеженості ресурсів.

По закінченню діагностики робоча група складає звіт підсумків «Результати діагностики поточного стану об'єкта й перспектив його розвитку» і перевіряють результати впровадження заходів за допомогою порівняння діяльності операційної системи чи окремих її елементів до та після впровадження заходів.

Можна виділити три основних аргументи, на які необхідно звертати увагу: по-перше, стан економічної безпеки це дуже динамічна категорія, по-друге, зовнішні й внутрішні загрози мають рушійний характер не залежно від виду загрози; то-третє, система економічної безпеки підприємства і держави повинні мати спільний характер, що підкріплений правовою базою.

Отже, діагностика рівня економічної безпеки є актуальним питанням для сучасних підприємств, які планують ефективне довгострокове функціонування на ринку. Своєчасний аналіз допомагає визначити не тільки стан, а й причини, які перешкоджають сталому розвитку підприємства.

Література:

1. Глухарєв С.М. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика» / Укл.: Глухарєв С.М. – Харків: ХНАМГ, 2008 – 118с.
2. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк, 2006. – 408с.

УДК 330.322(312)(043)

Мацука В.М., кандидат економічних наук, доцент

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Будь-яке вкладення капіталу є результат прийняття певного рішення, в даному випадку інвестиційного рішення, яким супроводжують специфічні невизначеності.

У цих умовах особливої важливості набуває оцінка інвестиційної привабливості в країні та її регіонах: інтегрального показника соціально-економічної і політичної ситуації, рівня розвитку економіки та інфраструктури. Кількісним виразом стану інвестиційної привабливості є інвестиційні ризики, що відображають ймовірність втрати коштів, вкладених в економіку, внаслідок різних соціальних, політичних, економічних причин.

Підприємницьке середовище потенційно несе в собі нестабільність і невизначеність щодо майбутніх подій і, відповідно, ризик. Першопричиною такого потенціалу є нестабільність.

У загальному випадку, нестабільність передбачає перехід до невідомого стану, яке торкається стійкості будь-якої системи, в нашому випадку інвестиційної. Шкала коливань нестабільності досить велика, від змін, результат яких можна передбачити до змін абсолютно непередбачуваних.

Умови нестабільності є дестабілізуючими по відношенню до інвестиційної діяльності. Причинами нестабільності є незвична поведінку або зміна окремих елементів інвестиційного середовища.

Нестабільність:

- призводить до втрати стійкості суб’єкта інвестиційної діяльності, відповідно погіршує кількісні значення показників, що його характеризують;
- змінює структуру та якісний склад суб’єкта інвестиційної діяльності;
- погіршує показники керованості суб’єктом інвестиційної діяльності;
- перетворює суб’єкти підприємницької діяльності в нову підприємницьку структуру (ділить або ліквідує її) згідно з принципами самоорганізації.

Нестабільність для суб’єкта інвестиційної діяльності, передбачає як негативні тенденції і ризикові ситуації, так і можливості для нових унікальних подій які в свою чергу можуть розширити спектр можливих інвестиційних рішень.

Визнання нестабільності допоможе знизити ризики і привести до народження нових в інвестиційному середовищі.

Невизначеність - неповнота або неточність інформації про умови реалізації інвестиційної діяльності, в тому числі пов’язані з ними витрати і результати. Невизначеність припускає наявність нестабільності, при якій результати дій не обумовлені, а ступінь можливого впливу цих факторів на результати невідома.

Для досягнення успіху в сучасному, динамічно мінливому конкурентному середовищі необхідно інвестору шукати свій шлях, свого консультанта і власні методи.

Ризик - потенційна, чисельно вимірна можливість несприятливих ситуацій і пов’язаних з ними наслідків у вигляді втрат, збитків, аж до банкрутства та ліквідації організації у зв’язку з нестабільністю і невизначеністю, несприятливими обставинами економічної діяльності, отримання непередбаченого результату в залежності від прийнятого господарського рішення, дії.

При дослідженні ризиків вітчизняної соціально-економічної системи використовують аналітичний і імітаційний методи, що дають якісний аналіз ризиків. Розробка сценаріїв зміни ситуації в економіці дозволяє використовувати кількісні методи, що служать інструментом при оцінці зміни рівня ризиків по ключових напрямах. Рівень кожного виду макроризиків можна оцінити якісно, використовуючи при цьому набір індикаторів, що відображають поточний стан соціально-економічної системи.

Як відомо, одним з найважливіших умов сталого розвитку країни є економічна безпека, обрана в якості пріоритету державної політики. Категорія економічної безпеки означає захист економіки країни (регіону) від небезпечних впливів.

В основі економічної безпеки лежить ідеологія комплексного соціально-економічного розвитку, що відображає систему наукових поглядів, яка включає не тільки економіку, а й філософію, геополітику, соціологію, політологію, право, культуру, екологію, інформатику. Метою безпеки повинно бути не утримання економіки від падіння, а зростання; не протидіє її ослаблення, а сприяння її посилення. Найважливішим елементом економічної безпеки в сучасних умовах є інвестиційна безпека країни (регіону). Необхідність аналізу інвестиційної безпеки і використання даного принципу при формуванні інвестиційної політики обумовлена зміною економічної ситуації як в Україні, так і в регіонах, що характеризується зниженням обсягу інвестицій в основні види економічної діяльності.

З огляду на специфіку проблем інвестиційної безпеки і особливості розвитку основних видів економічної діяльності, необхідно створити особливу систему оціночних показників-індикаторів інвестиційної безпеки.

Формування індикативних показників неможливо без створення системи моніторингу інвестиційної безпеки.

При цьому моніторинг інвестиційної безпеки повинен вирішувати наступну групу завдань:

– проводити спостереження і аналіз зміни стану інвестиційної безпеки в реальному секторі економіки, виявляти чинники, що обумовлюють ці зміни, формувати інформаційну базу, необхідну для ліквідації, нейтралізації і ослаблення дії загроз інвестиційної безпеки;
– давати об’єктивну оцінку змін, що відбуваються з метою встановлення рівнів безпеки;
– прогнозувати зміни стану інвестиційної безпеки на найближчу перспективу.

При проведенні моніторингу інвестиційної безпеки необхідно виділити об’єкти моніторингу, які можна згрупувати і представити в наступному вигляді:

– об’єкти прямого впливу, тобто такі об’єкти в інвестиційній безпеки, на які система може безпосередньо впливати і які безпосередньо можуть викликати кризові ситуації в економіці;
– об’єкти непрямого впливу, що відносяться до інших сфер інвестиційної безпеки. Ці об’єкти висувають додаткові вимоги до інвестиційної сфери.

Моніторинг може розглядатися як найбільш гарантована форма моделювання будь-якого процесу.

Таким чином, інвестиційна діяльність проходить в умовах нестабільності, невизначеності і ризиків, і ці категорії взаємопов’язані. Облік інвестиційної безпеки дозволить підвищити рівень обґрунтованості інвестиційної політики країни (регіону).

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12
2. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И.А. Бланк. - К.: Ника-Центр; Эльга, 2005.
3. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В.М. Гранатуров. - М. : Дело и Сервис, 2002.
4. Пикфорд Дж. Управление рисками / Дж. Пикфорд; пер. с англ. - М.: Вершина, 2004.
5. Савчук В.П. Анализ и разработкаинвестиционныхпроектов: Учебноепособие / В.П. Савчук, С.И. Прилипко, Е.Г. Величко. – К.: Абсолют – В, Эльга, 1999. -304 с.

УДК 330(075.8):338.48

Омельченко В. Я., доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента

Омельченко А. П., кандидат экономических наук, доцент

СИСТЕМА ИССЛЕДОВАНИЯ И МОДЕЛИРОВАНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

Современная теория логистики в концептуальном плане базируется на методологии системного анализа, кибернетического подхода, исследования операций: экономико-математического моделирования.

Исследование операций позволяет решить одну из главных задач логистики – оптимизацию конкретных технологических и организационных структур с помощью систематизации и классификации операций и функций управления.

Метод исследования операций реализуется в логистике туризма с целью количественного обоснования управленческих решений относительно планирования и моделирования логистических процессов, являющихся комплексными и затратными. Переход на оптимизационное управление в туризме предопределяет разработку прогнозных моделей и многокритериальное планирование логистических процессов обслуживания с применением современных методик исследования операций. Акцент делается на системной оптимизации операций с помощью взаимосвязанных инструментов моделирования: прогнозирования, совокупного планирования, планирования запасов и составления производственных графиков.

Задачи исследования и моделирования операций в туризме многокритериальны. Туристское предприятие, внедряющее прогнозные модели, должно иметь возможность задавать необходимые критерии и получать оптимальные (по заданному критерию) и близкие к нему варианты.

Исходя из определения классической задачи логистики, решаемой посредством управления потоковыми процессами на основе следующих «семи правил»: доставка с минимальными издержками необходимой конкретному покупателю продукции соответствующего качества и соответствующего количества в нужное место и в нужное время, можно определить основные критерии (параметры) логистической операции в туризме: издержки производства и себестоимость продукции, качество и надежность продукции, срок выполнения заказа, надежность поставок, способность фирмы реагировать на изменение спроса, гибкость и скорость освоения новых товаров, а также специфические для каждого отдельного турпродукта критерии.

В соответствии с предлагаемой методологией, представляется возможным учесть не только традиционные критерии моделирования операций, но и требования, выдвигаемые быстроменяющимися условиями внешней среды, что в результате позволяет оптимизировать операции по обслуживанию клиентов, повысить качество туристских услуг, снизить затраты на организацию потоковых процессов, минимизировать риски некачественных поставок услуг.

Уменьшить воздействие неопределенности внешней среды, повысить производственную надежность поставок и улучшить обслуживание клиента возможно с помощью методов и инструментов стратегического управления: внедрения системы всеобщего управления качеством, методов количественного, качественного, экономического анализа, статистических методов управления производственным процессом, стратегии «сделать или купить», «форвардских» сделок и другие.

Решение задач рационализации и моделирования логистических операций: предсказание ожидаемого успеха операции и ее рациональная организация с учетом наличия и влияния случайных факторов - возможно только с применением экономико-математических методов и моделей, используемых в логистике.

Моделирование логистических операций туристского обслуживания – системный процесс количественного и качественного исследования объекта на разных стадиях, а также объективная сравнительная оценка потенциальных результатов этих действий.

Исследование туристского предприятия как системы, обеспечивающей реализацию множества логистических операций, связано с рационализацией движения основных туристских и сервисных потоков, и сопутствующих им потоков:материальных, информационных, финансовых, кадровых на основе концепции интегрированной логистики.

Логистический подход к управлению операциями, обеспечивающими качественную доставку туриста в указанное время и место пребывания, предоставление необходимых услуг потребителям во время путешествия по установленным ценам, обеспечение высокого уровня качества обслуживания по сравнению с конкурентами дает возможность существенного снижения уровня общих затрат. Логистические решения играют определяющую роль в дистрибьюции туристских продуктов и послепродажного обслуживания.

По характеру совершаемых логистических операций турагент является розничным продавцом. Классический турагент не создает туристские продукты, а занимается их сбытом конечным потреби телям-туристам-для их личного некоммерческого использования. В такой компании, которая ориентирована на обслуживание потребителей, ключевые логистические решения касаются способа и технологии продажи. В туроператорских компаниях, ориентированных на производство турпродуктов, прежде всего, определяются и решаются проблемы операционной (производственной) стратегии. Основные логистические решения будут результатом маркетинговых исследований

предпочтений клиентов. Налаженная обратная связь между поставщиками - производителями туруслуг - туроператорами и продавцами – турагентами обеспечивает единство элементов логистики и функциональной ответственности. Но практика показывает, что из-за отсутствия логистической координации операций в туристской фирме, подразделения по продажам управляют собственными видами операций; производственное подразделение самостоятельно планирует и выбирает поставщиков услуг, входящих в турпакет; транспортный отдел управляет перевозками туристов различными видами транспорта; экономисты посредством прогнозов продаж помогают отрегулировать товарные уровни.

Математические методы исследования операций дают возможность решения задач оптимального использования имеющихся ресурсов при некоторых «дисциплинирующих условиях», ограничивающих круг рациональных решений, а среди них найти наиболее рациональное. Роль дисциплинирующего условия могут играть самые различные заранее заданные параметры, например: количество дней тура; оптимальное количество экскурсий во время маршрута; запланированные дни чартерных рейсов; общая стоимость сметы на проектирование тура и т.п.

До настоящего времени отсутствуют эффективные методики моделирования логистических процессов в туризме, а действующие программы упрощены и недостаточно точны, так как используются малообоснованные нормативы времени на выполнение различных технологических операций, применяются упрощенные алгоритмы принятия решений. В большинстве случаев это происходит из-за того, что не хватает исходной информации для достоверного моделирования операций в туризме. Поэтому необходимо более четко структурировать исходные данные и влияющие факторы для разработки прогнозного календарного и сетевого планов-графиков, которые должны осуществляться в приемлемые сроки, чтобы позволить работникам, связанным с оперативным управлением, вовремя принять меры для устранения возможных затруднений в работе.

Моделирование операций позволяет менеджерам турфирм оценить, какие варианты обслуживания обеспечат максимальное удовлетворение запросив клиента по обоснованным затратам.

Таким образом, в соответствии с предлагаемой методологией исследования и моделирования логистических операций туристского обслуживания представляется возможным рационализация процесса поставки (предоставления) туристского обслуживания с минимальными трудозатратами качественно, в установленные сроки путем эффективного использования ресурсов.

Литература

1. Модели и методы логистики / под ред. д. т. н,, проф. В. С. Лукинского. - СПб.: Питер, 2003. - 176 с.
2. Одинцова Т.Н. Теоретико-методологические основы исследования логистики в сервисной экономике: монография / Т.Н. Одинцова,- Саратов, ИЦ «Наука», 2010.-196 с.

УДК 332.1(043)

Осипенко К.В., кандидат економічних наук, асистент

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОН»

Сучасні наукові дослідження характеризуються неоднозначним тлумаченням поняття «регіон», а також відсутністю єдиного теоретико-методологічного інструментарію діагностики регіонального розвитку. Незважаючи на значний обсяг проведених досліджень з вивчення регіону як системи, єдиного бачення та визначення «регіон» так і не існує. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне уточнити визначення «регіон». Необхідність уточнення категоріального апарату викликана наявністю великої різноманітності трактувань поняття регіон, які часто є розпливчатими.

На думку З. Герасимчука та І. Ваховича, регіон – це відносно цілісна відтворювальна соціо-еколого-економічна система господарської території, самостійна в адміністративно-правовому відношенні, яка є складовою частиною країни, виділяється своїм економіко-географічним положенням, комплексом природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних проблем, а також високим рівнем внутрішніх соціально-економічних зв’язків [3, с.29-30].

Виникнення такого роду регіонів, на думку Ю. Перського та Н. Калюжнової, дозволяє вести самостійну економічну політику, застосовувати ряд економічних інструментів для покращення своїх конкурентних позицій, виходити на світовий ринок в якості учасника світових конкурентних процесів [6, с.16-17]. Крім того, на думку О. Гранберга, регіон слід розглядати з точки зору підсистеми

інформаційного суспільства та безпосереднього учасника інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки [5, с.84].

У сучасних умовах регіон переходить в нову фазу свого розвитку та все більше виходить за рамки міжрегіональної взаємодії всередині держави і активно починає функціонувати на міжнародній арені [11]. Відтак, розвиток процесів інтернаціоналізації і як наслідок розвиток інтеграційних процесів призводять до формування міжнародних регіонів. Традиційне визначення світової економіки як об'єднання національних економік перестало відповідати дійсним економічним процесам, оскільки просторова побудова «великих систем» у міжнародній економіці зазнала значних змін [4]. На наш погляд, доречною є думка вітчизняних вчених Д. Лукяненка, Л. Антонюк, А. Поручника про те, що в міжнародній економіці під регіоном розуміється сукупність країн, які мають спільне географічне положення, подібні природні умови, спеціалізацію і рівень розвитку виробничої та невиробничої сфер [10, с. 3]. Зарубіжний дослідник Дж. У. Скотт наголошує на тому, що поява подібних міжнародних регіонів викликана існуванням спільних інтересів, які здійснюють вплив на країни, що мають на меті об'єднання у певні асоціації [8]. З точки зору українського вченого І. Гладій, міжнародний регіон, як суб'єкт міжнародної економіки, охоплює не лише держави, а й окремі території держав, що підкреслює гетерогенність його складових частин [10, с.221].

На думку В. Геєця, формування геополітичної та геоекономічної карти світу відбуваються завдяки глобальнім регіональним об’єднанням [2, с.8-9]. О. Булатова, розглядаючи регіон як простір, стверджує, що він (простір) утворює сукупність країн певного регіону/континенту світу з високим ступенем інтенсивності економічних зв’язків, які виникають на основі спільних інтересів, ресурсного забезпечення, рівня розвитку виробничих сил та характеру спеціалізації, компліментарності торгівлі, в тому числі у форматі інтеграційного об'єднання [1, с.65].

Таким чином, в міжнародній економіці під регіоном варто розуміти економічний простір, який складається з країн територіально окресленого простору, засновується на однорідності географічних, культурних, історичних, економічних, політичних властивостей та характеризується цілісністю і комплексністю, що дозволяє приймати участь у міжнародних процесах та забезпечувати стабільне функціонування сучасного світового господарства.

Література

1. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія / О. В. Булатова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 386 с.
2. Геєць В. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність / В. Геєць // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 4–15.
3. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.
4. Гладій І. Міжнародна регіональна економіка як наука / І. Гладій // Журнал європейської економіки. – 2006. – Т. 5, № 3. – С. 220–236.
5. Гранберг А. Г. Основырегиональнойэкономики / А. Г. Гранберг. – 4-е изд. – Москва : ГУ ВШЭ, 2004. – 495 с.
6. Конкурентоспособностьрегионов: теоретико-прикладныеаспекты : науч. издание / под ред. Ю. К. Перского, Н. Я. Калюжновой. – Москва : ТЕИС, 2003. – 472 с.
7. Сидоренко І. О. Конкурентоспроможність туристичних підприємств в Україні / І. О. Сидоренко // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – № 1.
8. Скотт Дж. У. Стимулированиекооперации: могутлиеврорегионы стать мостами коммуникации? [Электронный ресурс] / Дж. У. Скотт. – Режим доступа: http://www.indepsocres.spb.ru/scott_r.htm
9. Смаль І. В. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів / І. В. Смаль // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 327–335.
10. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : у 2 т. / Д. Лук’яненко, Л. Антонюк, А. Поручник та ін. – Київ : КНЕУ, 2006. – Т. 1. – 816 с. ; Т. 2. – 592 с.
11. Шохзода С. Некоторыетеоретическиеподходы к определениюрегиона и региональныхмакропроцессоввзаимодействия (регионализация, регионализм) [Электронный ресурс] / С. Шохзода. – Режим доступа: http://www.centralasia.narod.ru/articles/12.pdf

УДК 330.341:351.863(477)(043)
Семкова Л. В., кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Забезпечення економічної безпеки регіону можливе тільки тоді, коли враховуються інтереси всіх учасників процесу регіонального розвитку – підприємств, галузей, міст, районів тощо.

Економічна безпека на регіональному рівні – це спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища, це діапазон рівнів економічних, фінансових і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко [1].

Складовими економічної безпеки на регіональному рівні є:

- виробнича, яка характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують інтеграційні процеси, сформованістю системи відтворення з урахування спеціалізації регіону;
- фінансова, що характеризується стійкістю фінансової та регіональної бюджетної системи, здатністю забезпечити соціально-економічну стабільність і розвиток регіону;
- науково-технічна – динамікою впровадження результатів НТП у соціально-економічну сферу, рівнем модернізації виробництва, кваліфікацією та чисельністю персоналу, зайнятого в наукових дослідженнях і розробках;
- соціально-демографічна – рівнем соціальної диференціації суспільства, рівнем бідності, депопуляції населення, доступності освіти, культури, медичного обслуговування, житла, послуг зв'язку тощо;
- реструктуризація регіонального ринку праці – галузевою регіональною спеціалізацією, зміною потреби у фахівцях відповідної кваліфікації, рівнем безробіття, системою завдань і функцій, що реалізовуються спеціалістами;
- громадська – у відсутності криміналізації суспільства, тіньової економіки, корупції тощо;
- продовольча – рівнем забезпеченості регіону продовольством, якістю продуктів харчування;
- екологічна – її порушення проявляються в перевищенні допустимих норм забруднення довкілля, у великих витратах на ліквідацію наслідків техногенних катастроф.

Таким чином, метою забезпечення безпеки економічного розвитку регіону є захист регіональних економічних та фінансових інтересів.

Традиційно, внутрішня структура економічної безпеки регіону, як правило, відображається через три найважливіші блоки:

1) економічна незалежність, яка носить відносний характер через економіко-політичну залежність регіону від центру та взаємопов'язаність різних регіональних економік (в таких умовах економічна незалежність регіону свідчить про можливість контролю регіональної влади за регіональними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоздатність та дозволяє на рівних умовах брати участь в міжрегіональній та міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках й обміні науково-технічними досягненнями);

2) стабільність та стійкість регіональної економіки (що припускають захист власності всіх форм; створення надійних гарантій та сприятливих умов для підприємництва; стримування чинників, спроможних дестабілізувати ситуацію, таких як боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння, тощо);

3) здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація та розширення виробництва, підвищення професійного рівня працівників тощо) [2].

На думку багатьох науковців для забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону необхідно дотримуватися об'єктивно існуючих загальних принципів, серед яких загальними є:

- комплексність, тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження;

– системність – врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору більш високого рівня;

– варіантність (альтернативності), або виявлення й обґрунтування декількох варіантів забезпечення економічної безпеки, з одного боку, розрахунку траєкторії соціально-економічного розвитку – з іншого варіативність інвестування, взаємодії з партнерами при зміні ринкової кон'юнктури та виклики економічних, соціальних, політичних суб'єктів дозволяють, використовуючи ефект «накладання» індивідуалізованих, інноваційних, ризикованих дій та їхньої результуючої складової, знаходитися постійно у просторі сумарної сприятливої ринкової кон'юнктури, забезпечуючи таким чином прискорений обіг капіталу, ресурсів праці, наднормовий прибуток і достатньо високий потенціал економічної безпеки;

– принцип спеціалізації елементів (розмежування функцій і операцій, що виконуються елементами); Спеціалізація дозволяє регіональній владі зосередитися на рішенні невеликого числа завдань і тим самим забезпечити ефективніший розподіл ресурсів;

– принцип координації (узгодження) зв'язків і стосунків усіх елементів економічної безпеки регіону. Координація потрібна для того, щоб складові елементи в умовах спеціалізації не дублювали один одного, а виконували взаємодоповнюючі ролі [2, 3].

У Стратегії національної безпеки України від 12 лютого 2007 року (N105/2007) зазначено, що стратегічною метою політики національної безпеки України є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення [4].

На стан економічної безпеки розвитку регіону впливають багато факторів із різнополярним вектором дії, тобто вони перешкоджають або сприяють забезпеченню безпеки. Проте неправильне або несвоєчасне регулювання дії чинників безпеки може викликати зміну їх станів, внаслідок чого вони набувають дестабілізуючу властивість із високим ступенем невизначеності, що розглядається як загроза економічної безпеки.

Підвищення економічної безпеки розвитку регіону залежить від міри державної підтримки й розробки державних програм регіонально розвитку, а також від розміщення державних замовлень на поставку продукції для потреб усієї країни. Особливу роль відіграє паритетна участь центру у великих регіональних інвестиційних проектах з урахуванням різних форм забезпечення пільгами й у створенні сприятливого клімату для розвитку економічного середовища в регіоні.

Тому з метою ефективного управління фінансово-економічною безпекою регіонів, кожна держава розробляє регіональну політику.

Регіональна політика держави – це: сфера діяльності держави щодо управління політичним, економічним та соціальним розвитком окремих територій країни, виходячи із загальнодержавних інтересів; соціально-економічна політика окремих регіонів, спрямована на реалізацію певних цілей і завдань, виходячи із внутрішніх потреб і наявних ресурсів [5].

Стратегічні економічні цілі регіональної політики держави передбачають забезпечення комплексного, збалансованого розвитку регіонів на основі реалізації їх потенціалу, зменшення соціально-економічної диференціації, прискорення ринкового реформування.

Все це реалізується через комплекс завдань фінансово-економічної регіональної політики держави:

– зміцнення основ української державності;

– пошук оптимальної моделі державного та територіального устрою;

– забезпечення економічної самодостатності областей через узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів і економічних пріоритетів;

– активна участь регіонів і органів місцевого самоврядування в управлінні державою та самостійне вирішення проблем у межах своєї компетенції.

Найважливішою якісною характеристикою розвитку певної просторової системи є визначення її здатності підтримувати нормальні умови життєдіяльності, стійке забезпечення ресурсами розвитку та достатній рівень фінансово-економічної безпеки.

Література

1. Власюк О.С. Загрози економічній безпеці України / О.С. Власюк // Актуальні проблеми міжнар. відносин. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», Ін-т міжнар. відносин. – 2011. – Вип. 26. – С. 210–212.

2. Бєлов О. Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О. Ф. Бєлов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/book/belov/6.html
3. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. проф., академіка НАН України, д. т. н., проф., засл. Діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
4. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 (№105-2007).
5. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 820 с.

УДК:338.48(043)
Скарга О. О., старший викладач

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

На сучасному етапі розвитку світового господарства туристична індустрія є однією з важливих складових економіки багатьох країн, незалежно від рівня їхнього розвитку, це чинник стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету держав. Специфіка господарської діяльності та продукції, яку виробляють та реалізують на ринку суб'єкти господарювання у сфері туризму, зумовила формування та використання такої дефініції, як туристична послуга, котра неоднозначно трактується вченими.

Значний внесок у теоретичні та практичні дослідження основних аспектів розвитку туристичної індустрії зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як І.Т. Балабанов, В.В., Богалдин-Малих,А.М. Виноградська, С.П. Гаврилюк, А.П. Дурович, Л.П. Дядечко, В.К. Євдокименко,О.С.Запєсоцькогий, Д.К. Ісаєв, В.О. Квартальнов, Ф. Котлер, О.О. Любіцева, Т.І Ткаченко, В.К. Федорченко,І.М. Школа та ін.

Мета дослідження полягає у визначенні економічної сутності категорії "туристична послуга".

Сучасна наукова література не містить єдиного однозначного формулювання поняття туристична послуга, а також критеріїв її відмінності від туристичного продукту та інших близьких по суті термінів.

Так, у роботі О. О. Бейдика туристична послуга визначається як специфічний вид споживчих послуг, до яких входять послуги готельної сфери, підприємств громадського харчування, станцій ремонту та обслуговування, пунктів прокату, підприємств розваг і відпочинку[1].

За визначенням ЮНВТО, туристична послуга трактується як послуги суб'єктів туристичної діяльності: тур агентів, туроператорів, екскурсійних організацій та екскурсоводів.

І.М. Школа визначає таке поняттятуристичної послуги: «…це послуги суб'єктів туристичної діяльностіщодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів»[6].

М.Б. Біржаков, К.М. Біржаков, В.І. Нікіфоров стверджують, що туристична послуга – це сукупність цілеспрямованих дій у сфері обслуговування, які зорієнтовані на забезпечення і задоволення потреб туриста або екскурсанта, відповідають меті туризму, характеру й цілеспрямованості туристичної послуги, туру, туристичного продукту, які не суперечать загальнолюдським принципам моралі й доброго порядку[2].

О.О. Любіцева відмічає, що послуга – це «цілеспрямована діяльність, результати якої мають прояв в корисному ефекті», а ринок туристичних послуг – це «сфера задоволення потреб населення в послугах, пов'язаних із відпочинком та змістовним проведенням дозвілля в подорожі»[5].

У структурі туристичних послуг розрізняють основні і додаткові послуги. Основні послуги, що пропонуються туристичним підприємством, включають:

- послуги по організації перевезення;
- розміщення;
- харчування туристів.

До додаткових послуг відносяться:

- послуги по організації екскурсій;
- послуги по страхуванню туристів;
- послуги гідів-перекладачів;

- послуги по перевезенню туриста від місця його прибуття в країну (місце його тимчасового перебування) до місця розміщення і назад (трансфер), а також будь-якому іншому перевезенню в межах країни (місця тимчасового перебування), передбаченої умовами подорожі;

- послуги з ремонту техніки;

- послуги з прокату;

- обмін валюти;

- послуги побутового обслуговування;

- право користування пляжем т. п.

Такий розподіл умовний, оскільки істотних відмінностей, з погляду споживчих властивостей, між ними немає. Послуги, включені в основну програму й оформлені путівкою, відносять до основних. Додаткові послуги турист здобуває самостійно в місці перебування, вони не входять у вартість путівки [3,8].

По аналогії з товарами, що мають матеріально-речовинну форму, в туристичних послугах також виділяють три рівні:

- послуга за задумом;

- послуга в реальному виконанні;

- послуга з підкріпленням.

В основі будь-яких туристичних послуг лежить необхідність задоволення якої-небудь потреби. Тому основу послуги, її суттєву сторону представляє так званий задум, тобто спрямованість на вирішення певної проблеми, задоволення конкретної потреби. Якщо задум туристичних послуг виступає як їх змістовна сторона, то по формі туристичний продукт є саме певним набором властивостей, що дозволяють реалізувати цей задум, тобто задовольнити певну потребу клієнта.

На другому рівні туристичних послуг розглядаються його властивості і характеристики: рівень якості, комфорт, престиж, економічність, безпека, враження і т.п.

Третій рівень – це туристична послуга з підкріпленням. Діяльність туристичного підприємства повинна бути направлена на формування дружніх відносин з клієнтом, надання йому всесторонньої допомоги, додаткових і символічних вигод. Це може бути досягнуто шляхом високого рівня якості і швидкості обслуговування, консультаціями і інформацією, неформальним спілкуванням і т.п. [4].

Можна виділити наступні ознаки притаманні тільки туристичним послугам:

- комплексність. Туристична послуга завжди є комплексом послуг, який обов’язково включає послуги розміщення, харчування, транспортування, екскурсійного обслуговування та ряд інших, що забезпечують реалізацію мети подорожі. Цьому комплексу притаманне взаємодоповнення та взаємозамінність у межах кожного виду послуг;

- мобільність передбачає обов’язкове переміщення споживача до місця обслуговування;

- нероздільність процесу обслуговування пов’язана з попередніми ознаками. Обслуговування в туризмі є процесом безперервним, оскільки тільки так може бути реалізована мета подорожування. При цьому момент виробництва і споживання туристичної послуги співпадає в часі і в просторі. Оцінити якість обслуговування також можливо лише в момент споживання;

- невідчутність. Туристичні послуги - не матеріальні. Вони належать до соціально-культурних (нематеріальних), оскільки визначаються діяльністю виконавця послуги по задоволенню соціально-культурних послуг споживача: фізичних, етичних, інтелектуальних, духовних та ін. їх неможливо побачити та оцінити в момент купівлі. Об'єктом таких послуг є власне споживач (турист);

- ритмічність. Ця риса відбиває характер діяльності на туристичному ринку. Механізм регулювання попиту та пропозиції в даному випадку ґрунтується на постійній мінливості попиту та відносній стабільності пропозиції;

- статичність,тобто прив’язаність до одного місця, територіальну розділеність споживача та виробника на туристичному ринку, де клієнт долає відстань для споживання туристичного продукту, а не навпаки.

- неможливість збереження туристичної послуги. Життєвий цикл туристичної послуги істотно відрізняється від матеріального товару, зокрема відсутністю етапу збереження. Незбережуваність туристичної послуги потребує ретельного вивчення кон'юнктури ринку, точної відповідності попиту та пропозиції, оскільки послуги не можуть "полежати" на складі до їх використання [4,6].

Отже, туристичною послугою є цілеспрямована діяльність з задоволення різноманітних потреб туристів чи екскурсантів, що включає в себе комплекс різноманітних послуг щодо розміщення, харчування, дозвілля, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування тощо.

Література

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : "Палитра", 1997. – 130 с.
2. Глоссарийтерминовмеждународноготуризма / М.Б. Биржаков, К.М. Биржаков, В.И. Никифоров и др. – СПб., 1997. – 186 с.
3. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П.Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224
4. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник/ В.А. Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 316 с.
5. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
6. Менеджмент туристичної індустрії /Школа І.М., Ореховська Т.М., Козьменко І.Д. та ін. – Чернівці: Книги-ХХІ, 2005. – 596 с.
7. Організація і технологія надання послуг: навч. посібник / В. В. Апопій, І. І. Олексин, Н.О. Шутовська, Т. В. Футало / За ред. В.В. Апопія. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 312 с.
8. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / В.К. Федорченко, В.С. Пазенок, О.А. Кручек та ін. – К. : Вц «Академія», 2013. – 280 с.
9. Чудновський А.Д. Менеджмент туризму: підручник / А.Д. Чудновський, М.А. Жукова. – М. : Фінанси та статистика, 2002. – 288 с.

УДК331.103.22(477)(043)

Перепадя Ф.Л., кандидат економічних наук, доцент

ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Сучасні моделі управління організацією базуються переважно на методах економічного та адміністративного впливу, що пов'язаний із забезпеченням діяльності в межах функціональних та посадових обов’язків персоналу. Будь-яке управлінське рішення, як продукт інтелектуальної праці, формується за рахунок проведення попереднього аналізу управлінської ситуації, оцінки стану об’єкту управління та визначення комплексу заходів щодо його корегування. Планування діяльності як функція менеджменту є системним процесом, що пов'язаний із визначення часових меж, термінів та послідовності виконання комплексу технічно-організаційних операцій, спрямованих задля досягнення управлінської мети, завдань та орієнтирів. Виходячи з того, що планування охоплює всі процеси, що протікають в організації, необхідно відзначити особливу роль даної функції в забезпеченні ефективного менеджменту. Так, деякі науковці виділяють в структурі систем лінійного та функціонального управління організацією наступні підсистеми планування:

– підсистема планування та маркетингу персоналу, до якої входять процеси планування персоналу, аналіз кадрового потенціалу, аналіз ринку праці, організація кадрового планування, планування і прогнозування потреби в персоналі, організація реклами, підтримання взаємозв’язку з зовнішніми джерелами, які забезпечують організацію кадрами, тощо;

– підсистема планування трудових відносин в колективі, що включає основні показники чисельності персоналу, визначення заходів із консолідації складу, вирішення конфліктів та трудових спорів, тощо;

– підсистема планування виробничого процесу, що включає визначення параметрів операційної моделі підприємства, умов праці, норм та методів управління якістю виробництва, ресурсне забезпечення та координація учасників.[1, с.44-45]

Ефективне планування в менеджменті персоналу реалізується шляхом використання інформаційно-аналітичної бази, що включає комплекс прогнозів, статистичної та оглядової інформації стосовно поточного стану об’єкту планування та організаційного середовища. При чому слід зазначити, що планування в менеджменті персоналу базується показниках що виражаються як у кількісному так і якісному вимірі та становлять цілісну систему індикаторів, наприклад при плануванні чисельності персоналу організації:

– узагальнений аналіз різних видів планів організації, що мають особливий вплив на кадрове забезпечення;

– аналіз основних статистичних даних про стан, рух та структуру персоналу організації;

– прогнози та розрахунки потреби в персоналі організації в кількісній та якісній формі за відповідний період часу;

– планування заходів із формування кадрового резерву, ротації та вивільнення персоналу, а також покриття можливих потреб у персоналі.[**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с.261]

В сфері менеджменту персоналу планування використовується як інструмент, що дозволяє оптимізувати управлінський процес та надати йому відповідний до цілей та умов діяльності організації напрямок роботи. Загалом, ефективне планування забезпечує такі переваги як можливість раціонально використовувати людські ресурси, зокрема розподіляти чисельний склад, координувати та погоджувати зусилля декількох виконавців, спрямовувати ресурсопотоки безпосередньо до робочих місць, формувати складні комплексні управлінські програми, тощо.

Також до основних переваг використання структурованих планів в менеджменті персоналу слід віднести зменшення витрат часу на розробку управлінських рішень, можливість поєднання заходів стратегічного та тактичного рівнів системи управління персоналу та інш. Зазвичай, до процесу планування застосовуються вимоги щодо його раціоналізації, злагодженості та об'єктивності, що дозволяє підвищити загальну якість та результативність менеджменту. Планування діяльності персоналу як складова кадрової політики підприємства на тактичному рівні управління дозволяє вирішити локальні завдання та закласти основу для більш масштабних організаційних проектів, стратегій та програм. Роль планування в системі менеджменту організації підвищується завдяки сучасним вимогам до економічності управлінських дій, швидкості розробки рішень та злагодженості дій менеджерів різних рівнів управління організацією.

Література

1. Менеджмент персоналу [Текст]: Навч. посіб. / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. – К.: КНЕУ, 2004. – 398 с.

2. Управление персоналом организации [Учебник] / Под ред. А.Я. Кибанова. — 3-е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 638 с.

СЕКЦІЯ
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 339.9.012(043)
Bulatova O., Doctor of Economic Sciences, Professor, Vice Rector

REGION AS A SUBSYSTEM OF THE WORLD ECONOMY

The process of internationalization of production and capital and further development of integration processes led to the formation of fundamentally new phenomena in economics practices in the field of international economic relations, which are the emergence of international regions. This resulted in changes in spatial construction of "large systems" in the international economy hence in early XXI century a traditional definition of the world economy as an integration of national economies did not measured up with real processes.

Research community has singled out regions in terms of international economics before; but these classifications have never taken into account the integrative background of the emergence of a region .

- Geographical approach: regions are defined in terms of the continents, i.e. macro-regions (Asia, Africa, America, Europe, Australia and Oceania) mesoregions (North, Central, South America, etc.) and regions (Eastern Europe, Middle East, etc);
- Historical and cultural approach: regions are defined based on ethno-cultural, ethno-linguistic and other characteristics (Chinese, Korean, Indian, Russian, European, etc.);
- Cultural and religious approach: regions are defined by the commonness of the historical development of certain territory (Confucian and Buddhist, Muslim, Orthodox, West-Orthodox etc.);
- International and political approach: regions are defined by the activities of certain international organization (NATO, CIS, etc.);
- Geopolitical and geo-economic approach: regions are defined as a certain area characterized by the highly developed political, economic, cultural, military and political links (North America, East Asia, etc.). This subgroup is much closer to the integrative definition of region.

Dynamic development of integration processes at the regional and global levels causes the need to study the regionalization process in two aspects, related to the development of internal regions (within a certain country) and the perspective of regional development which results from the integrative basis and brings together several countries (or their territories). Thus, the nature of modern development of the world economy within the scope of the analysis of the region essence allows not only to define a territorial (or geographical) and a reproductive approach but also an integrative one which is based on the sustainable economic ties, and the high level of complementarity.

Members of different levels are actively participating in the process of regionalization, which leads to the emergence of new economic regions, as the microeconomic nature of a region matches the macroeconomic interpretation of its hierarchy. The interregional ties between one region and other regions of the country and regions of other countries form a "system of interacting regions" and every region's economy becomes a part of one or several regional systems. Consequently, the modern world economy is complex, hierarchical and spatial in structure, which is defined by the multileveled taxonomic model which provides that the regions are becoming the level of the meso-organization system of the world that adds a touch of "globality" to the local transformations, bringing the integration and disintegration into balance.

In the context of a spatial aspect, one can distinguish local regional entities, microregions, mesoregions, macro-regions (or national regional entities), megaregions, metaregions etc., which fall under three main taxonomic regional levels which are intrastate, state, and supranational.

Local regional entities are based on the peculiarities of the business culture, appropriate for certain regions as well as job management, historical background of the development of regions etc. Geographical agglomeration of companies (firms) is carrying out its activities in one or several related economic realms and creates a regional cluster; their development produces different positive effects among which are the economies of scale, economies of scope and the synergistic effect. Local regional entities together with other entities create a basis for the creation of a set of the high-order regions, so they can determine the further level of development of the national and world economy.

Micro-regions are formed within meso- and macro-regions based on contractual links established as the result of joint production activities as well as the establishment of foreign affiliate branches of various companies, and the creation of international territorial and production complexes etc.

Mesoregions are based on a set of specific links and certain relations between neighboring territories within a country (or between the small regions of adjacent countries). These links and relations exist because of integrity, sustainable production, cooperative tides and so on. Mesoregions are usually characterized by the creation of certain

economic areas within the national economy; their development is defined by certain regional policy pursued by the state.

Macro-regions cover a number of ties, a combination of relations that are established in the national economy (or between a group of countries), which require common macroeconomic policy (economic, scientific and technical, monetary and financial one etc.) They are based on the formation of an integrated economic complex of countries with its own framework and administrating authorities.

Mega-regions are based on economic ties which are becoming stronger as well as the integrative interaction development of a certain region which will result in the emergence of regional integration associations. The expansion of the integration processes among countries (integration associations) of a certain continent led to the formation of meta- regions.

Different levels of implementation of interregional ties appear with the formation of new spatial structure of the world economy, and simultaneously they coexist as complementary processes. Every level has its own form of integrative interaction with market actors which in its turn falls under certain taxonomic regional levels:

1. the cross-border entities, local agglomerations, based on the developing cross-border, and intracompany forms of interaction (intrastate regional taxonomic level which includes the level of local regional entities, micro- and mesoregions);
2. integration associations which carry out their activities within a particular sub-region of the world and incorporate several countries located in this region (state taxonomic level which is relevant to the macro-regions);
3. transcontinental integration associations, which include countries of several regions / continents (supranational regional taxonomic level that includes mega-and meta-level of regional development).

International regions development allows singling out two types of regionalization: the revival (the rise) of regional powers, the creation of regional (integration) groupings, and the emergence of a so-called development triangle. A considerable economic and demographic divergence between neighboring countries contributes to the development of the first type of regionalization which is regional power. Regional power is a more powerful and large state which can impose its will on neighboring, usually smaller countries using relatively diplomatic (both political and economic) methods. The integrity of these entities is backed up on the one hand by the constancy of external threats, and on the other hand by mutually beneficial economic cooperation that enhances the complementarity of countries (which is more effective).

One may talk of the second type of regionalization when states of one region create the economic integration groupings. Such integration associations are more efficient and more sustainable compared to the first type (regional powers). The effectiveness of these entities increases relative equality of the potential of member-states of integration association. The comparability of potentials and pattern of requirements, similarity of problems which neighboring countries are facing create fundamentally new conditions for deepening a diversified economic cooperation, which was evidenced by the business practice in 1950-1970-ties. In those years regional associations started to largely appear because the reproduction on an enlarged scale heavily depended on the efficiency of foreign economic relations.

Based on the fact that every integrating state has its own reasons to participate in the integration process, one can say that the world economic development takes place in the context of the conflict of two needs – the first is the "integrative motivation need» and the second is "dominance need." The first need stems from the fact that the countries (regions) share different level of resources provision, therefore there are needs which countries (regions) cannot meet alone but only with the help of the global, regional, trans-regional institutions and bodies. "The dominance need" is based on the advantages (i.e. resources, finance etc.), which leading countries (regions) have (compared to other countries (regions)).

The most updated and yet underdeveloped type of regionalization is the subtype called "development triangle" which deals with a cross-border cooperation development when the scale of the interaction between the countries of a certain regions is pacing out their integration. This type of integration is rarely documented by any agreements, because if these territories become a part of the same integration associations, then the form of cross-border cooperation will be more effective and the results will be more balanced. Rapid development and closer economic cooperation make these territories look like a regional space with a high productive efficiency. This type of cooperation can only be distinguished as a subtype of regionalization because of the scant contribution it may pay to the regionalization.

The current level of information and communication technology creates new business environment, as existing technologies can break the link with production, especially with one of the knowledge intensive industries, abandon particular territory; therefore "modern communication system weaken the influence of space, breaking its link with time". Modern developed ICT influences a spatial aspect of production system. As the communication becomes independent of the geographical limitations, it creates new conditions for obtaining a relevant economic effect of synergy and allows implementing more effective policy. This, in turn, has a special impact on new

economic regions development with a higher level of competitiveness which is not necessarily limited by the system of officially recognized borders.

Region as a subsystem of the world economy serves as a space that creates a combination of countries of certain part / continent of the world with the highly intensified economic relations arising from common interests, resources provision, a level of development of productive forces and a pattern of specialization as well as trade complementarity especially through the format of integration association. The emergence of these regions is to some extent driven by the existence of a particular set of common interests that influence the interaction between the countries which in their turn are willing to become a part of certain association. Therefore, the international region as a part of international economy includes both states and certain territories of these states; this fact proves the heterogeneity of its components. Global regional associations form a current configuration of geo-economic and geopolitical map of the world with the spatial features.

УДК 339.56(477)(043)
Балабанова Н.В., кандидат наук з державного управління, доцент

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗВТ З ЄС ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР

Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписанням якої створено зону вільної торгівлі, складається з 7 розділів, 486 статей, 43 додатків, доповнень, протоколів та декларацій. Торговельно-економічні аспекти Угоди містяться в Розділі IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» та Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво».

Зобов'язання, які Україна взяла на себе в рамках підписаної Угоди з Європейським Союзом, охоплюють наступні групи питань:

- товарні ринки та доступ до них (національний режим та доступ на ринки товарів, визнання відповідності, засоби захисту у торгівлі, використання технічних бар'єрів, використання санітарних і фітосанітарних заходів, митні питання та сприяння торгівлі);
- лібералізація ринків послуг (заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля, здійснення поточних платежів та рух капіталу);
- правила торгівлі (митні правила та спрощення процедур торгівлі, правила державних закупівель, захисту інтелектуальної власності, конкуренції, прозорості, врегулювання питань, пов'язаних з торгівлею енергоносіями, впливу торгівлі на сталий розвиток, суперечок, механізмів врегулювання спорів та механізмів посередництва).

В цілому можна виділити наступні ключові моменти, що стосуються змін у зовнішньоторговельній політиці України та матимуть вплив на експорт сільськогосподарської продукції до ЄС:

1. Відповідно до умов Угоди її підписанням відбулось скасування з 1 січня 2016 року увізного мита на переважну більшість (97%) тарифних ліній (більше 95% обсягу двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС) [1], що може надати вітчизняним експортерам додаткові переваги на ринках з достатньо високим захистом. При цьому середній рівень тарифного захисту ринку України по відношенню до товарів європейського походження згідно підписаної Угоди складає 2,42%, а середня ставка в ЄС для українських товарів – 0,5% (таблиця 1).

Таблиця 1

Зміна тарифного захисту України та ЄС, % [1]

Показник	**Середньоарифметична ставка увізного мита України**			**Середньоарифметична ставка увізного мита ЄС**		
	до підписання Угоди	**з моменту набуття Угодою чинності**	**11-й рік**	**до підписання Угоди**	**з моменту набуття Угодою чинності**	**11-й рік**
Всього по Митному тарифу	4,95	2,42	0,32	7,6	0,5	0,05
Сільське господарство	9,24	6,77	1,38	19,8	0,6	0,24
Промисловість та перероблені сільськогосподарські товари	3,67	1,12	0,0	3,9	0,5	0,0

Запровадження з боку ЄС для України системи тарифних квот на досить низькому рівні. Так, для більшості видів продукції ці квоти становлять менше 6% від обсягу ринку ЄС із цих видів продукції (зерно, м'ясо свинини, курятини, яловичини, цукор тощо. Зазначені товари є чутливими для ринку ЄС та зазвичай при укладанні Угод про вільну торгівлю вилучаються з режиму лібералізації.

Запровадження квотування у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС означає, що українські виробники отримують можливість завозити певні обсяги даних товарів без справляння увізних мит. При цьому мова йде не про обмеження обсягів імпорту, а про те, що імпорт зазначених товарів понад визначений обсяг підпадатиме під загальний режим митного оподаткування [2] (таблиця 2).

2. Вилучення з режиму вільної торгівлі майже 400 товарних позицій, в основному сільськогосподарських товарів, лібералізація експорту яких на ринки ЄС була б для України найбільш вигідною [3].

3. Використання країнами ЄС при імпорті окремих видів продукції поряд із загальними ряд специфічних регуляторних вимог. Так, наприклад: щодо зернових та рису – правила подання заявки для імпорту та експорту зернових та рису та спільна організація ринку рису; щодо імпорту молокопродуктів – правила подання заявки щодо організації імпорту молока та молокопродукції та відкриття імпортних квот; яловичина та телятина – правила подання заявки на отримання ліцензій на імпорт та експорт яловичини та телятини; щодо імпорту цукру – правила запровадження Регламенту щодо торгівлі з третіми країнами цукром та спільної організації ринку [2].

4. Збереження в ЄС системи багатомільярдних дотацій аграрного сектора, що робить експорт української продукції в ЄС неконкурентоспроможним [3].

5. Необхідність наближення українського законодавства у сфері санітарних і фіто санітарних заходів та добробуту тварин, безпеки харчових продуктів до законодавства ЄС.

6. Запровадження уніфікованих правил походження товарів.

7. Зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі України з країнами ЄС, які є нині головними перешкодами для зовнішньої торгівлі країни, в результаті адаптації існуючих національних стандартів із європейськими технічними регламентами та стандартами.

Таблиця 2

Тарифний та нетарифний захист ринку агропромислової продукції ЄС

Агропромислова продукція	Тариф, %	Квота
зернові культури: пшениця	0% (в межах квоти)	950 тис.тонн за рік, збільшення до 1000 тис.тонн за 5 років
кукурудза	0% (в межах квоти)	400 тис.тонн за рік, збільшення до 650 тис.тонн за 5 років
ячмінь	0% (в межах квоти)	250 тис.тонн за рік, збільшення до 350 тис.тонн за 5 років
овес	0% (в межах квоти)	4 тис.тонн за рік
молоко та молочні продукти	0% (в межах квоти)	11 тис.тонн за рік зі збільшенням до 16 тис.тонн через 5 років
насіння соняшнику та олія соняшникова	0% (в межах квоти)	відсутня
м'ясо та м'ясні продукти	0% (в межах квоти)	89,5 тис.тонн за рік зі збільшенням до 90,25 тис.тонн через 5 років
овочі, фрукти, горіхи	0%	відсутня

Проте, враховуючи недосконалу структуру національної економіки та вузьку базу щодо її модернізації, застарілість технологій, що використовуються, зокрема, у виробництві сільськогосподарської продукції, недостатньо високий рівень конкурентоспроможності окремих вітчизняних товарів, у короткостроковому періоді адаптації національних виробників до нових умов можливе виникнення наступних ризиків: зростання диспропорційності розвитку окремих ринків агропромислової продукції; втрата окремими виробниками внутрішнього ринку внаслідок недостатнього рівня конкурентоспроможності продукції порівняно із іноземними аналогами; зростання витрат на переоснащення та модернізацію технологій виробництва; зростання витрат, пов'язаних із виконанням стандартів безпеки, охорони праці та довкілля, прав споживачів;

збільшення обсягів імпорту та зростання негативного сальдо торгівлі внаслідок зниження рівня тарифного захисту ринків окремих видів продукції.

Література

1. Інформаційна довідка стосовно Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, включаючи основні параметри, переваги і ризики створення зони вільної торгівлі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cci.dp.ua/tl_files/data/files/Background_information_concerning_the_Agreement_on_association_between_Ukraine_and_the_European_Union.pdf.
2. Експорт української агропродовольчої продукції до Європейського Союзу в умовах глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://apd-ukraine.de/images/APD_APR_06-2014_Manual_UCAB_APD.pdf.
3. Железняк А.М., Черевко В.Д. Трансформаційні процеси зовнішньо-економічної політики України та їх вплив на аграрний сектор: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_150/19.pdf
4. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ief.org.ua/docs/sr/282.pdf.
5. Оцінка можливих наслідків підписання Україною Угоди про ЗВТ з ЄС (у розрізі окремих секторів економіки та видів діяльності) (аналітичні матеріали): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndc-ipr.org/media/documents/1_vrcfko5.pdf.
6. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa-torgivlia.org.ua/wp-content/uploads/2014/06/Selling2theEU_ukr.pdf.
7. Угода про Асоціацію між Україною,та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page.

УДК 055:316.46(043)

Беззубченко О.А., кандидат економічних наук, доцент

ТЕОРІЯ ЛІДЕРСТВА В МЕНЕДЖМЕНТІ

Організації, які достигають успіху, відрізняються від протилежних їм головним чином тим, що мають більш динамічне та ефективне керівництво. Під керівництвом, з точки зору власника, розуміється чи то індивід (керівник), чи то група (керівний склад), або процес, який володіє індивідуальними особливостями способу управління організацією. До слів керівник, керівництво часто відносять такі поняття і явища як лідер та лідерство. В деяких випадках ці слова є синонімами, але це не зовсім так.

Природа лідерства може бути краще зрозуміла, якщо порівняти її власно з управлінням. Бути менеджером і бути лідером в організації – це не одне й те ж. Менеджер в своєму впливі на роботу підлеглих і побудові стосунків з ними перш за все використовує і покладається на посадову основу влади. Лідерство ж, як специфічний тип стосунків управління, базується більш на процесі соціального діяння, а точніше взаємодії в організації. Цей процес є набагато складним, який потребує високого рівня взаємозалежності її учасників. На відміну від власно управління лідерство передбачає наявність в організації послідовників, а не підлеглих. Відповідно відносини "начальник - підлеглий", притаманні традиційному погляду на управління, заміняються відносинами "лідер – послідовник". Не зважаючи на те, що керівництво – суттєвий компонент ефективного управління, ефективні лідери не завжди є одночасно і ефективними управлінцями. Про ефективність лідера можливо судити по тому, в якій мірі він чи вона впливають на інших [1].

Природу лідерства в своїх роботах визначали провідні письменники, вчені, філософи, громадські діячі, політики, видатні спортсмени.

Ісаак Ньютон: «Якщо я і бачив більше інших, то тільки тому що стояв на плечах у велетнів». Марк Твен: «Якщо ви помітили, що ви на боці більшості, це вірна ознака того, що пора змінюватися». Генріх Песталоцці: «Щоб змінити людей, їх треба любити. Вплив на них пропорційний любові до них». Мохаммед Алі: «Той, хто не досить сміливий, щоб ризикувати – нічого і не доб'ється у житті». Уїнстон Черчілль:«Удосконалюватися – значить мінятися, бути досконалим – означає змінюватися часто». Джим Моррісон: «Знаєш, друже, або ти віриш у себе, або падаєш».

Все це, в тій чи іншій мірі визначає основні ознаки лідера та формує ключові теорії та стилі.

Таблиця 1

Історичний розвиток теорії лідерства[2]

1930	Теорії лідерських рис або «теорія великого лідера»: Що таке лідери. Ідея, що лідерство — це «здібність», із якою народжуються (риса характеру), а не те, чому можна навчитися.
1940	Біхевіористські теорії: Як діють лідери. Дослідження поведінки лідерів, розрізнення поведінки, зосередженої на завданні (ініціювання структури) та відносинах (роздуми).
1960	Теорії ситуативності/непередбачуваності: Як діють лідери в різних середовищах. Дослідження змін у біхевіористських потребах лідерів залежно від завдання чи ситуації; часто з акцентом на відповідності лідера (риси) потребам середовища.
1980	Нова парадигма/пост-героїчні моделі: Зосередження на створенні змін та керуванні ними. Включає харизматичне, трансформаційне та візіонерське лідерство. Залишається дуже активною галуззю досліджень лідерства.
1990	Відносні теорії лідерства: Зосередження на якості відносин між лідером та його безпосередніми підлеглими. Найкращий приклад — теорія обміну між лідерами та підлеглими (LMX). Залишається дуже активною, хоч і зовсім новою галуззю досліджень лідерства. Акцент на лідерстві, що залучає людей.
2000	Теорії лідерства, засновані на цінностях: Зосередження на тому, хто лідер як людина, включно з цінностями, моральними та етичними принципами. Включає автентичне лідерство, етичне лідерство та негативні моделі, такі як деструктивне та маніпулятивне лідерство. Нова галузь досліджень лідерства.
2010	Контекстуальне лідерство: Щоб розуміти лідерство, потрібно розуміти контекст, у якому працює лідерство. Включає ієрархічний рівень, ширшу економічну ситуацію, організаційні характеристики, лідерство у нестабільному, непевному, складному і неоднозначному світі. Нова галузь досліджень лідерства.

Тому, сьогодні, в період змін, дуже важливим аспектом є розуміння того, що використовувати при взаємодії з командою в організації з якою потрібно працювати.

Таблиця 2

Функції менеджменту і лідерства [3]

Галузь діяльності	Менеджмент	Лідерство
спрямування	Планування, моніторинг, складання бюджету	Створення візії і розвиток стратегії
	Зосередження уваги на фінальних, передбачуваних результатах	Зосередження уваги на майбутніх результатах
орієнтування	Організація і розподіл роботи/завдань	Формування корпоративної культури
	Ефективне керування і контроль в організованому і заздалегідь спланованому процесі	Коучинг та (спільне) створення можливостей для особистого та професійного розвитку
	Опис обмежень (часових, грошових, інших ресурсів)	Прибирання бар'єрів, забезпечення сумісності ролей і ресурсів
відносини	Конкурентна перевага і вирішення проблем для досягнення цілей організації	Мотивування, надихання та розширення можливостей підлеглих
	Організація, контроль, досягнення відповідності з боку працівників[4]	Збільшення внутрішньої відданості учасників команди, особливо в часи змін
	Офіційний, формальний авторитет	Особистий/автентичний авторитет
	Роль боса, контролера завдання чи проекту	Роль ментора, фасилітатора, коуча, координатора

особисті якості	Все більше значення мають вміння вчитися та працювати з невизначеним[5]	Навчання в основі лідерства = Лідерство — це навчання [6]
	Емоційне дистанціювання	Емоційний зв'язок (сердечність)
	Експертний (технічний) світогляд	Відкритість (широкий світогляд)
	Здатність передавати власні думки та погляди	Активне слухання (комунікативні навички)
	Конформність, відповідність	Нонконформізм (сміливість)
	Адекватне оцінювання організації	Адекватне оцінювання особистих якостей
результати	Збереження стабільності, створення культури, у якій найціннішою є ефективність	Ініціювання змін, створення, культури, у якій найбільш цінуються чесність і довіра
знання	Менеджер як той, хто вирішує проблеми, роздає завдання, оцінює роботу та гасить пожежі	Лідер як той, хто мотивує, надихає, створює візію, додає оптимізму та інтегрує

В сучасних умовах – лідерство дає можливість змінити бачення на рівень більш широкого світогляду, що сприятиме досягненню більш високих стандартів у своїй діяльності, а також сформувати особистість спроможну добитися значущих результатів за допомогою використання своїх особливих здібностей. Процес лідерства дасть змогу вдосконалити внутрішню структуру управління відносин в організації, забезпечити невпинний рух вперед для досягнення якнайкращих результатів.

Література

1. Андреев В.И. Саморазвитие менеджера/ В.И. Андреев - М.: Народное собрание, 1995. - 160 с.

2. Матеріали Leadership Foundation

3. Leading for Quality: Leadership and management development in customer-focused organizations. Ideas for Action. – Development Division Cabinet Office (OPSS), 1994. – P. 13; Daft, R. L., & Lane, P. G. (2008). The leadership experience (5 th ed.). Mason, OH: SouthWestern Cengage Learning.

4. Argyris, C. (1994). On Organisational Learning Blackwell, Oxford.

5. Winterton, Parker et al., (2000). Future Skill Needs of Managers. Research Report No 182.

6. Antonacopoulou, E., and Bento, R. (2003). Methods of 'learning leadership': taught and experiential.In J. Storey (ed.) Leadership in Organizations: Current issues and key trends. London:Routledge.

УДК 339.94:631.55(043)

Захарова О.В., кандидат економічних наук, доцент

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН В СФЕРІ ЕКОБІЗНЕСУ

Значне забруднення довкілля у світі, що викликане зростанням чисельності населення та збільшенням масштабів діяльності промислових підприємства актуалізує питання охорони навколишнього середовища та формування еколого орієнтованої господарської діяльності. Важливим напрямком забезпечення глобальної екологічної безпеки та покращення якості довкілля є формування та розвиток екологічного підприємництва, що у розвинених країнах світу набуло розвитку наприкінці 60 років XX ст. з уведенням у сферу господарської діяльності екологічних норм і стандартів.

Розвиток екологічно орієнтованого виробництва та реалізація екологічних товарів і послуг є перспективним та рентабельним видом діяльності. Одним з напрямків розвитку екобізнесу є діяльність, спрямована на збереження здоров'я населення, яка отримала назву сільськогосподарського екобізнесу або органічного агробізнесу.

За даними Світової організації охорони здоров'я біля 70% всіх забруднюючих речовин із навколишнього середовища потрапляє в організм людини з продуктами харчування. У зв'язку з цим у світі зростає попит на екологічно безпечні продукти харчування, що отримані на основі використання органічних технологій (без застосування пестицидів, на ґрунті з природнім процесом накопичення гумусу, без обробки консервантами, гормонами, антибіотиками тощо).

У світі у 2015 році 43,7 млн. га земель, що дорівнює 0,99% від загальної площі сільськогосподарських земель, задіяно під органічний агробізнес. Що стосується регіональної

структури, то найбільші частка органічних сільськогосподарських угідь розташована в країнах Океанії (40% або 17,3 млн. га), Європи (11,6 млн. га або 26%) та Латинської Америки (6,8 млн. га або 16%), решта 18% припадає на країни Північної Америки, Азії та Африки. Серед країн з найбільшою площею органічних сільськогосподарських угідь слід виділити Австралію, на яку припадає 39,4% земель світу, Аргентину (7,1%) та США (5%). В цілому на 10 країн з найбільшою площею органічних земель, що наведені а рис. 2., припадає 72,8% світової площі таких земель.

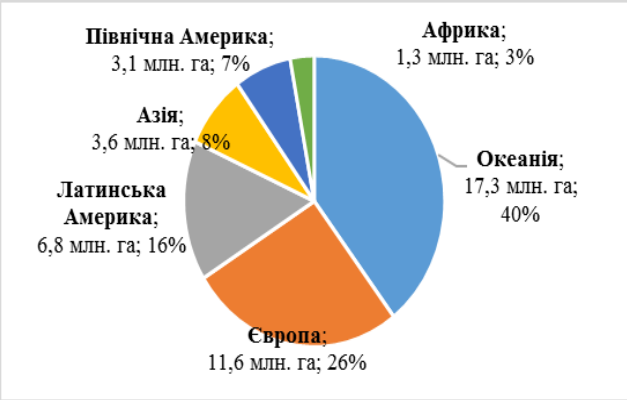

Рис. 1. Регіональна структура органічних земель (2014 р.)

Рис. 2. Країни з найбільшою площею органічних земель, млн. га (2014р.)

В різних регіонах питома вага органічних угідь диференціюється, так якщо світовий показник складає біля 1%, то 4,1% сільськогосподарських земель Океанії є органічними, 2,4% земель країн Європи, зокрема 5,7% країн Європейського Союзу. Серед окремих країн найбільші частка органічних земель на Фолклендських остовах (36,3%), в Ліхтенштейні (30,9%) та в Австрії (19,4%).

У світі нараховується біля 2,3 млн. виробників органічної сільськогосподарської продукції, серед яких 83% є виробниками з регіонів з відносно невисоким рівнем соціально-економічного розвитку, зокрема 40% - виробники з країн Азії, 26% - з країн Африки, 17% - з країн Латинської Америки. Найбільша кількість підприємств органічного агробізнесу здійснює господарську діяльність в Індії (650 млн. виробників), Уганді (189,61 млн.), Мехіко (169,7 млн.), Танзанії (148,6) та Ефіопії (134,6 млн.). Найбільші споживачі органічної продукції – це навпаки розвинені країни світу, а саме США з обсягами споживання в 24,3 млн. євро, Німеччина – 7,6 млн. євро, Франція – 4,4 млн. євро, Канада – 2,4 млн. євро. В цілому країни ЄС споживають органічної продукції в обсязі 23,9 млн. євро на рік (за даними 2014р.). В цілому, як свідчать дані представлені на рис. 3,4 половина попиту на органічну продукцію формується в північноамериканському регіону США, 42% - країнами європейського регіону, серед яких половина споживачів з Німеччини та Франції.

В цілому в Європі та Америці органічний рух прийняв масштаби національної ідеї, головним чинником споживчого вибору є саме екологічна безпека продуктів, що споживаються. Оскільки західні виробники не в змозі самостійно задовольнити попит на органічні продукти харчування, ці регіони зацікавлені у залученні нових постачальників, що створює передумови й для України для розвитку органічного сільського господарства. Організація споживачів органічних продуктів харчування у США стверджує, що тільки в Америці попит у даному напрямку зростає на 20% щорічно. У той час кожний восьмий постачальник екологічних продуктів у США – це іноземні компанія, аналогічні тенденції характерні й для ринку екопродуктів Європи. Отже, українська екопродукція може зайняти свою ринкову нішу в західних країнах та вітчизняним виробникам органіки варто виходити на міжнародний ринок.

Рис. 3. Регіональна структура споживання органічних продуктів (2014 р.)

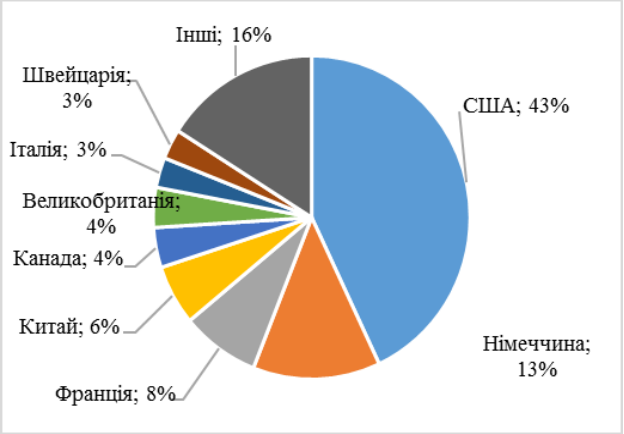

Рис. 4. Країни з найбільшим обсягом споживання органічних продуктів (2014р.)

Індикатори розвитку українського органічного агробізнесу наведені в таблиці 1 та свідчать, що 400 тис. га сільськогосподарських угідь задіяно під органічні технології ведення бізнесу, що дорівнює 0,97% від загальної площі сільськогосподарських земель.

Таблиця 1

Показники розвитку органічного агробізнесу в Україні

Роки	Органічні с/г угіддя		Число виробників	Число експортерів	Обсяги продажів, млн. євро	Обсяги продажів на душу населення, євро	Обсяги експорту, млн. євро
	Тис. га	%					
2011	270,32	0,65	155	32	5,1	0,10	5,2
2012	272,85	0,66	164	36	5,1	0,10	24,0
2013	393,40	0,95	175	36	12,2	0,26	36,0
2014	400,76	0,97	782	55	14,5	0,32	70,0

За даними Федерації органічного руху України, у всіх областях країни працює близько 250 органік-виробників та переробників. Середній розмір екогосподарств в Україні перевищує 1000 га, що є великими підприємства навіть за європейськими стандартами. За даними Швейцарсько-українського проекту FIBL, Україна посідає 11-е місце в Європі за обсягами виробництва екопродуктів. До 2020 року країна може стати одним з п'яти найбільших виробників органіки у світі.

У подальшому розвиткові екобізнесу важливу роль відіграє популяризація серед населення здорового харчування. Тренд на органічні продукти не оминув Україну. Останні дослідження свідчать, що 60% українців надали б перевагу екоїжі. Дані таблиці 1 свідчать, що споживання екопродуктів Це в свою чергу є поштовхом для розвитку існуючих екоферм і появи нових операторів на ринку.

Динаміка обсягів експорту органічних продуктів свідчить, що за період 2011-2014 рр. обсяги збільшилися в 14 разів. До експортно-орієнтованих органічних продуктів відносяться зернові та олійні (спельта, насіння соняшнику, кукурудза, льон, ячмінь, гречка, гірчиця, овес, соя), а також дикорослі (чорниця, журавлина, брусниця, ожина, ядра волоського горіха) і мед. За даними проекту EapGreen України експортує: органічну кукурудзу - в Іспанію, Єгипет, Іран, Португалію, Японію і Корею; органічний ріпак — в Польщу, Бельгію, Нідерланди, Туреччину та Італію; органічні фрукти, ягоди та горіхи — в Польщу, Білорусь, Казахстан; органічний мед — у Францію, Румунію, Туреччину [2].

Таким чином, для України є перспективи розвитку цього сегменту, для активізації діяльності потрібна державна підтримка у напрямку формування дієвого законодавства, що регулює органічний ринок; акредитації на державному рівні міжнародних організацій, уповноважених видавати сертифікати органічної продукції; розробки системи національних стандартів ековиробництва, яка не буде відрізнятися від європейської; створення офіційного реєстру національних виробників органічних продуктів.

Література

1. The world of organic agriculture [electronic resource]. – URL: http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2016.html
2. EapGreen: програма «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства» [офіційний сайт]. – Режим доступу: http://www.green-economies-eap.org/

УДК 332.1(043)

Макогон Ю.В., доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

На сегодня развитие Украины и ее регионов осуществляется под влиянием геополитических и внутренних вызовов, что требует изменений в подходах к стратегическому развитию регионов Украины и определения целей государственной политики регионального развития на перспективу.

Для стабильного социально-экономического развития регионов Украины необходимо что, региональная политика на всех уровнях осуществлялась в соответствии со следующими принципами:

конституционности и законности - соответствие Конституции и законам Украины, международным договорам, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины;

сотрудничество - согласование целей, приоритетов, задач, мероприятий и действий центральных и местных органов исполнительной власти, Верховной Рады Автономной Республики Крым, органов исполнительной власти Автономной Республики Крым, органов местного самоуправления, обеспечение взаимодействия между ними при формировании и реализации государственной региональной политики;

паритетность - обеспечение равных возможностей доступа объектов государственной региональной политики к ресурсам государственной финансовой поддержки регионального развития;

открытость - прозрачность, предсказуемость, предсказуемость, последовательность деятельности органов государственной власти;

субсидиарности - децентрализация властных полномочий, их передача другим органам на низкий уровень управления, которые могут их реализовать наиболее эффективно;

координация - взаимосвязь и согласованность долгосрочных стратегий, планов и программ развития на региональном и местном уровне;

единство - уменьшение социально-экономических диспропорций между отдельными регионами, обеспечение пространственной, политической, экономической, социальной, гуманитарной целостности Украины;

историческая преемственность - учет и сохранение положительного опыта развития регионов;

устойчивое развитие - обеспечение устойчивого, сберегательного и эффективного использования энергетических, материальных, природных и других ресурсов для удовлетворения потребностей нынешнего поколения с учетом интересов будущих поколений.

Государственная региональная политика должна базироваться не на патерналистских отношениях между государством и регионом, а на создании условий для формирования постоянно воспроизводящей внутренней (эндогенной) базы развития в условиях открытой экономики.

Это возможно только при условии системной координации действий органов исполнительной власти, органов местного самоуправления на всех уровнях, представителей бизнеса и гражданского общества. Определяющим становится как горизонтальная координация действий органов государственной власти, которые имеют влияние на региональное развитие, так и внедрение многоуровневого вертикального управления, что должно способствовать синхронизации действий центральных и местных органов исполнительной власти, органов местного самоуправления в сфере регионального и местного развития.

Процесс формирования и реализации государственной политики регионального развития должен базироваться на следующем:

внедрение системы постоянного мониторинга, анализа и оценки экзогенных и эндогенных факторов влияния на региональное развитие. Экзогенные факторы могут формироваться как за пределами страны и обусловлено открытостью ее экономики, особенно в случае, когда экономика региона существенно связана с внешним рынком или географическим расположением самого

региона, так и внутренними факторами, которые связаны с принятием решений соответствующими органами власти, которые непосредственно влияют на экономическое и социальное положение в регионе. Эндогенные факторы формируются в результате внутренних особенностей региона, его исторического развития, географических, политических, экономических, социокультурных и других факторов, а также особенностей формирования институциональной среды для развития;

формирования государственной региональной политики, реализация которой распространяется на все регионы и соответственно реагирует на вызовы экзогенных и эндогенных факторов, которые сдерживают развитие;

внедрение механизма сильной и гибкой координации всех субъектов государственной региональной политики в процессе ее формирования и реализации, взаимоувязки региональной политики с политикой развития отдельных отраслей и сфер;

создание четкой функциональной структуры центральных и местных органов исполнительной власти для обеспечения государственного регулирования регионального развития на всех территориальных уровнях, координации многоуровневого управления с участием органов местного самоуправления, бизнеса, неправительственных организаций и населения;

подготовка высококвалифицированных кадров в соответствующих центральных и местных органах исполнительной власти, которые имеют знания и навыки по разработке и реализации проектов регионального развития, создание системы управления различными структурами в контексте координации их деятельности в процессе формирования и реализации государственной региональной политики;

обеспечение финансовой способности органов исполнительной власти, ответственных за реализацию государственной региональной политики, законности и ответственности при осуществлении с участием органов местного самоуправления действий, связанных с региональным и местным развитием, а также выполнение соответствующих государственных обязательств, предусматривает формирование источников финансирования проектов регионального развития на среднесрочной основе. Финансирование государственной региональной политики должно согласовываться с ее приоритетами, сконцентрироваться на ключевых проектах, обеспечивающих совершенствование инфраструктуры для экономического роста, создания условий для развития частного сектора и доступа населения к административным услугам;

формирования механизма деконцентрации и децентрализации государственных полномочий. Институциональная модель властных полномочий должна предусматривать возможность осуществления деконцентрации и децентрализации государственных полномочий - их передачу на местный уровень в процессе динамических изменений условий регионального развития. С одной стороны, концентрация экономической активности в городах Украины требует от органов местного самоуправления решений, направленных на соответствующую и быструю реакцию на процессы городской агломерации. С другой стороны, уменьшение концентрации сельского населения не должно негативно влиять на доступ сельских жителей и субъектов хозяйствования к административным и другим услугам. Кроме того, органы местного самоуправления регионов должны иметь управленческие, организационные и финансовые возможности стимулирования сотрудничества территориальных общин на межрегиональном уровне для решения общих проблем развития.

Что касается Донецкой области, то для достижения восстановления ее экономики и для дальнейшего стабильного развития региона и страны в целом необходимо реализовать следующие цели: восстановление безопасности жизнедеятельности и экономическая реабилитация области; предотвращения роста диспропорций, тормозящих развитие области, усиление межотраслевой и территориальной координации в процессе планирования и реализации региональных программных документов, развитие межрегионального сотрудничества за счет создания условий для укрепления связи с другими регионами и территориальными общинами. В целом для восстановления экономики региона необходимо сосредоточится на усилении имеющихся конкурентных преимуществ с параллельной работой над уязвимыми моментами в жизнедеятельности области. Так же несмотря на сложную ситуацию, Донецкая область по-прежнему имеет широкий спектр возможностей для реализации своего экономического потенциала.

Литература

1. Макогон Ю.В. Регіональні економічні зв'язки і вільні економічні зони / Ю.В. Макогон, В.І. Ляшенко, В.О. Кравченко. – Донецьк: ДонНУ, 2005, – 478-481 с.

2. Макогон Ю.В. Тенденции социального развития старопромышленных регионов / Ю.В. Макогон.- Економіка промисловості. – 2013. - № 3 (63) – С. 192-196

3. Програма науково - технічного розвитку Донецької області на період до 2020 року. – Офіційний сайт Донецької обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.donoda.gov.ua/main/ua/2369.html

4. Свірідова Н.Д. Організаційно - економічне забезпечення регіональної політики залучення іноземних інвестицій [монографія] / Н.Д. Свірідова. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 200 с.

5. Столяров В.Ф., Шинкарюк О.В. Основи оцінки фінансової безпеки регіонального людського розвитку в контексті стратегії економічних реформ / В.Ф. Столяров, О.В. Шинкарюк // Збірник наукових праць Буковинського університету - 2012. – № 9. - С. 75 - 88.

УДК 336.763.3(477)(043)

Марена Т.В., кандидат економічних наук, доцент

МУНІЦИПАЛЬНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В умовах поступової децентралізації влади в Україні та прагнення досягти високого рівня фінансової незалежності органів місцевого самоврядування загострюється потреба пошуку перевірених світовою практикою джерел фінансування регіонального розвитку. Проекти, які реалізують місцеві органи влади, як правило, потребують значних інвестицій і мають тривалий строк окупності. Випуск муніципальних облігаційних позик є одним з інструментів фінансування регіональних потреб та реалізації проектів міжрегіонального співробітництва.

У розвинутих країнах світу практика випуску боргових цінних паперів регіональними та місцевими органами влади є широко розповсюдженою. Так, у Сполучених Штатах практично всі муніципальні запозичення оформляються у вигляді муніципальних облігацій. В середньому за рік здійснюється 8-14 тисяч емісій на загальну суму більше 300 млрд. дол. США. Ринок муніципальних облігацій в США є найбільшим у світі – як за абсолютним обсягом (близько 1,5 трлн. дол. США), так і за питомою вагою на внутрішньому ринку боргових цінних паперів (близько 11%) [1]. У деяких країнах проекти щодо розвитку ринку муніципальних облігацій реалізовувалися в рамках більш широких проектів по розвитку муніципальних запозичень або розвитку місцевого самоврядування взагалі за допомогою міжнародних інституцій та донорів.

З кінця 90-х років у розвинутих країнах спостерігається тенденція поступового витіснення муніципальних облігацій з національних ринків цінних паперів через їх переміщення на євровалютні ринки. Особливо активними позичальниками на євровалютних ринках є канадські провінції, німецькі землі, італійські області, бразильські провінції. Зокрема, канадська провінція Онтаріо позичає на ринку єврооблігацій більше ресурсів, ніж центральний уряд Канади [1].

Ринок муніципальних облігацій може бути досить привабливим як для позичальників – місцевих органів влади, так і для кредиторів. По-перше, він дозволяє вирішити питання додаткових джерел фінансування інвестиційних проектів та проектів міжрегіонального співробітництва. По-друге, оформлення муніципального боргу в цінних паперах може зробити його більш ліквідним, що в результаті знижує вартість запозичення. По-третє, зниження вартості позикових коштів також можливе за рахунок зниження відсоткових ставок унаслідок конкуренції між інвесторами. Крім того, забезпечуючи вчасне погашення облігацій, місто створює власну позитивну історію кредитоспроможності, яка у майбутньому дозволить здійснити більші за обсягом випуски муніципальних облігацій [2, 3, 6]. З іншого боку, інвестиції у муніципальні облігації можуть бути більш привабливими завдяки безподатковому статусу, який часто надається доходам від муніципальних облігацій.

На сьогоднішній день ринок муніципальних облігацій є достатньо перспективним, але слабо розвиненим сегментом українського фондового ринку. При цьому активність цього сегменту фондового ринку є нестабільною. Станом на 2011 р. муніципальні облігації в Україні випускали 16 обласних центрів та 14 інших міст. У 2012 р. у Біржовому списку фондової біржі ПФТС було зазначено 1140 цінних паперів і серед них лише 20 муніципальних облігацій (1,75%), у 2011 р. – муніципальні облігації становили 0,50 % [4].

У 2015 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України не зареєстровано жодного випуску облігацій місцевих позик, що відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники розвитку ринку облігацій місцевої позики в Україні у 2011-2015 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг зареєстрованих випусків облігацій місцевих позик, млн. грн.	584,5	5680,3	0,0	2375,0	0,0
Кількість випусків облігацій місцевих позик, що перебувають в обігу на фондовому ринку (на кінець року), шт.	55	67	67	68	68
Кількість випусків облігацій місцевих позик, які допущено до торгів на фондових біржах, шт.	17	20	14	8	4
Обсяг торгів облігаціями місцевих позик на ринку цінних паперів, млрд. грн.	1,67	7,48	3,60	4,11	2,43
Частка обсягу торгів облігаціями місцевих позик на ринку цінних паперів, %	0,08	0,30	0,21	0,18	0,11

Примітка. Складено автором за даними [5]

Зі всієї кількості випусків облігацій місцевих позик, які перебували в обігу на фондовому ринку у 2015 р., тільки 4 випуски (5,9%) було допущено до торгів на фондових біржах. Це найнижчий показник за період, що аналізується, і у абсолютному (див. табл. 1), і у відносному виразі (частка випусків облігацій місцевих позик, які були допущені до торгів на фондових біржах, складала: 2011 р. – 30,9%, 2012 р. – 29,9%, 2013 р. – 20,9%, 2014 р. – 11,8%).

Крім того, шість випусків муніципальних облігацій у 2015 р. було допущено до торгів на фондовій біржі за категорією позалістингових цінних паперів, які не відповідають вимогам бірж щодо інструментів I та II рівнів лістингу. Зокрема, за цією категорією у біржових списках «ПФТС» знаходилося три випуски, «Перспектива» - два випуски та «Українська біржа» - один випуск облігацій місцевих позик.

Частка облігацій місцевих позик у загальному обсязі біржових контрактів постійно зменшується, знизившись з 2,42% у 2012 р. до 0,007% у 2015 р. Найбільшим попитом на біржовому ринку у 2015 р. користувалися облігації наступних емітентів: Кременчуцької міської ради Полтавської області (цінні папери торгувалися на біржі («ПФТС»), Київської міської ради (цінні папери оберталися на організаторах торгівлі «Східно-Європейська фондова біржа», «ПФТС», «Перспектива»), Черкаської міської ради («ПФТС»).

Переважна частка облігацій місцевих позик останніми роками знаходиться в обігу на позабіржовому ринку. Так, із загального обсягу торгів облігаціями місцевих позик у 2015 р. (2,43 млрд. грн.) 2,41млрд. грн. або 99% торгувалися на позабіржовому ринку. Найбільшим попитом на позабіржовому ринку у 2015 р. за обсягом виконаних договорів користувалися облігації наступних емітентів: Київської міської ради, Донецької міської ради, Кременчуцької міської ради.

Отже, у світовій практиці муніципальні облігаційні запозичення є важливим джерелом фінансового забезпечення розвитку місцевого самоврядування; ліквідним фінансовим інструментом, який допомагає ефективно вирішувати поточні й довгострокові проблеми, пов`язані з фінансуванням бюджетних видатків; фінансовою базою реалізації міжрегіонального співробітництва. Однак, незважаючи на всі переваги, випуски муніципальних цінних паперів так і не дістали значного поширення в Україні. Протягом останніх років нові випуски муніципальних облігацій в Україні здійснювалися переважно з метою рефінансування попередніх позик. Подальший розвиток ринку муніципальних облігацій значною мірою стримується незавершеністю реформи системи муніципальних фінансів, недосконалістю механізмів гарантування прав кредиторів у державі, відносно низькою привабливістю муніципальних облігацій порівняно з іншими борговими паперами, що обертаються на вітчизняному фондовому ринку.

Література

1. Варфоломєєв С. Український ринок муніципальних облігацій: Аналітичний огляд / С. Варфоломєєв. – Київ, 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/files/MunicipalBonds.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwjW38PIm5HQAhXCCiwKHbqqBm8QFggTMAA&usg=AFQjCNGgpe800TJab1P5iHwYox62n4ft0w.

2. Мазур І.І. Особливості становлення ринку муніципальних паперів в Україні / І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2010. - №1. – С.23-28.

3. Рекуненко І.І. Роль муніципальних облігацій на ринку місцевих запозичень / І.І. Рекуненко, О.В. Котляревський // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 22: У двох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технолог. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – Частина ІІ. – С. 40-44.

4. Механізми стимулювання міжрегіонального співробітництва в Україні: Аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1056/.

5. Річна звітність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/activities/annual.

6. Штерн Г.Ю. Ринок муніципальних облігацій в Україні / Г.Ю. Штерн, О.А. Карлова, К.В. Погосьян // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник. – 2006. - № 70. – С. 323–327.

УДК 339.96:338.45.001.76(043)

Ніколенко Т.І., кандидат економічних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ НАПРЯМОК НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В умовах дефіциту капіталу інноваційна модель розвитку є найбільш прийнятною, тому що вона дає змогу державі оптимально використати власні економічні ресурси в межах національних потреб. Таку модель можна використати глобально для окремих територій, галузей, підприємств. Вона, об'єднавши економічні інтереси, може формувати гнучке наукомістке виробництво та ринок інноваційних продуктів, інтегрувати спільні зусилля держави і підприємців для розробки й реалізації стратегічної інноваційної політики.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Для країн, що належать до інноваційних лідерів, характерна висока концентрація найбільш рентабельних видів бізнесу (продукт з найвищим вмістом доданої вартості), переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі країни промислово-технологічного циклу еколого- та ресурсоємних виробництв, зосередження найбільших фінансових потоків.

Економічне зростання високорозвинених країн світу та їхня міжнародна конкурентоспроможність визначальною мірою обумовлюються інтелектуалізацією основних факторів виробництва та наявністю потужного інноваційного потенціалу.

Науково-технічний прогрес і прогрес в інноваціях базуються на складній системі взаємозв’язків елементів, що виробляють різні типи знань, управляють їх потоками, розподіляють їх, і багато в чому визначається тим, яким чином основні дійові особи цього процесу взаємодіють один з одним як елементи колективної системи створення та використання знань, а також від того, наскільки сучасними є технології, що використовуються.

Міжнародна взаємодія повинна сприяти входженню України як рівноправного партнера у світовий економічний і науково-технічний простір, прискорити реалізацію передумов щодо поліпшення якості української високотехнологічної й наукоємної продукції, а також сприяти спільному вирішенню загальних проблем. На глибину міжнародних відносин у кожному випадку впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори: національні пріоритети, безпека держави, співвідношення економічного розвитку і потенціалів країн-партнерів тощо.

Для забезпечення спрямування ресурсів міжнародної технічної допомоги відповідно до визначених державою пріоритетів та завдань в Україні розроблено та прийнято Стратегію залучення міжнародної технічної допомоги., яка визначає 8 стратегічних напрямів залучення такої допомоги:

1) прискорення інтеграції України в міжнародну систему політичних та економічних відносин;

2) поглиблення демократичних перетворень, формування інститутів розвинутого громадянського суспільства;

3) поліпшення соціальних умов та покращення здоров’я громадян України, гуманітарний розвиток;

4) розвиток малого та середнього бізнесу;

5) підвищення конкурентоспроможності національної економіки, випереджаючий розвиток;
6) розвиток державної регіональної політики;
7) екологічна безпека та мінімізація наслідків Чорнобильської катастрофи;
8) гарантування безпеки та захисту держави та громадян.

Україною укладено також багатосторонні договори й угоди з міжнародними організаціями й інтеграційними об'єднаннями. Для реалізації міжнародного науково-технічного співробітництва укладаються також договори й угоди між конкретними міністерствами, відомствами, науково-технічними організаціями, підприємствами в підвідомчих їм сферах.

Реалізація міжнародного напрямку науково-технічної політики ґрунтується на результатах діяльності органів державного управління й недержавних структур в сфері загальної стратегії науково-технічної діяльності і її міжнародних пріоритетів.

Центральна роль в організації й управлінні розвитком науки та техніки належить Міністерству освіти і науки України, основним завданням якого в галузі міжнародного науково-технічного співробітництва є: забезпечення інтеграції вітчизняної освіти й науки, державної системи охорони інтелектуальної власності у світовий простір зі збереженням і захистом національних інтересів. Відповідно до цього завдання МОН України виконує наступні функції:

– укладає міжнародні договори з питань співробітництва в сфері освіти, науки та інтелектуальної власності, підготовки й перепідготовки іноземних кадрів, забезпечує їх реалізацію;

– сприяє інтеграції навчальних установ України з іноземними установами, організаціями, фондами;

– організовує й координує міжнародне співробітництво в сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, інтелектуальної власності, сприяє участі українських учених, наукових і науково-педагогічних працівників у розробці й реалізації міжнародних науково-технічних програм і проектів.

Головним пріоритетом органічного входження України до системи світового господарства є її інтеграція з ЄС, що включає також зближення й переплетення науково-технічних сфер. ЄС розглядає Україну як одну з нових незалежних держав, які мають значний потенціал, але усе ще значно відстають від розвинених країн світу практично за всіма економічними показниками. Стратегічна зацікавленість ЄС в розвитку потенційних зв'язків з Україною, пов'язана з цілою низкою факторів: географічна близькість регіонів, різнобічні економічні, політичні й історичні зв'язки, перспективи входження країни в організацію та створює додаткові передумови для поглиблення взаємодії ЄС – Україна у всіх напрямках.

Основні цілі співробітництва ЄС з Україною наступні:

– допомога у збереженні науково-дослідного потенціалу;

– допомога у вирішенні важливих соціальних, економічних й екологічних проблем;

– інтенсифікація співробітництва в тих галузях, у яких країна перебуває на світовому рівні розвитку.

Такі цілі досягаються за допомогою наступних інструментів:

– спеціальні заходи КЄС, спрямовані на вирішення конкретних завдань;

– програми Міжнародної асоціації зі сприяння співробітництву зі вченими з нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу (INTAS);

– відкриття конкретних програм досліджень з так званих рамкових програм.

Пріоритети співробітництва України і Євросоюзу на сучасному етапі припускають реалізацію таких напрямків, як технічна й фінансова допомога з боку ЄС у вирішенні проблем захисту навколишнього середовища, реструктуризації державного сектору, реформування аграрного сектору й транспортної інфраструктури, адміністративної системи.

Аналіз умов здійснення науково-технічного співробітництва України з ЄС показує, що механізми поглиблення міжнародної взаємодії в цьому напрямку будуть орієнтовані, в основному, на довгострокову перспективу. Вони мають тісний взаємозв'язок з результатами підвищення загальекономічного рівня держави, зміцненням його позицій на світовій арені, посиленням інтелектуальної місткості національної економіки.

У той же час, Україна має потребу в розподілі науково-технічних ризиків, об'єднанні ресурсів і досвіду у сфері НДДКР, спільному вирішенні загальних проблем уже сьогодні. Це дозволить прискорити процес досягнення завдань інтенсивного економічного зростання, більш повно реалізувати науково-технічні потреби країни, закріпити на світовому ринку статус інтелектуально-інноваційної держави.

Варто також активізувати науково-технічне співробітництво з міжнародними організаціями, серед яких важливе місце будуть посідати організації структури ООН (ЮНІДО, ЮНЕСКО, ПРООН та ін.), НАТО.

У сфері охорони прав інтелектуальної власності й законодавчого забезпечення цієї сфери доцільно використовувати міжнародний досвід, заснований на Угоді СОТ з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (ТРІПС), а також відповідних документах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІС).

На державному й приватному рівні необхідна підтримка участі в здійсненні спільних проектів і програм науково-технічного співробітництва в рамках таких міжнародних організацій, як форумом Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) і Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), а також організаціями Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР), спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку партнерства у сфері розробки й спільної комерціалізації високих технологій, наукоємних товарів і послуг.

Участь у науково-технічних програмах міжнародних організацій дозволить найбільш повно реалізувати український потенціал у здійсненні фундаментальних досліджень для спільного вирішення глобальних проблем поліпшення життя населення, екологічної безпеки, енерго- і ресурсоекономії й багатьох інших.

УДК 334.726(043)

Чентуков Ю.І., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

ГЛОБАЛЬНА ФІРМА ЯК ГОЛОВНИЙ СУБ'ЄКТ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Світовий рівень глобалізації визначається зростаючою економічною взаємозалежністю країн і регіонів, переплетенням їхніх господарських комплексів і економічних систем. Глобалізація на рівні окремої країни вимірюється такими показниками, як відкритість економіки, частка зовнішньоторговельного обороту або експорту у валовому внутрішньому продукті, об'єм закордонних інвестиційних потоків, міжнародних платежів тощо. Галузевий зріз глобалізації наочно ілюструється співвідношення обсягів зустрічної внутрішньогалузевої торгівлі до світового виробництва галузі, що відповідає показником у сфері інвестицій, а також коефіцієнтом спеціалізації галузі, розрахованим як співвідношення національних і міжнародних експортних квот галузі. Нарешті, глобалізація на рівні компаній залежить від того, наскільки вона диверсифікувала свої надходження и розмістила свої активи в різних країнах з метою збільшення експорту товарів і послуг та використання місцевих переваг, пов'язаних із більш широким доступом до природних ресурсів і щодо дешевої робочої сили. Міра глобалізації компанії не в останню чергу залежить віл таких показників, як міжнародне розміщення надходжень від продажів і головних активів, внутрішньофірмова торгівля й відповідні технологічні трансферти.

Спільними передумовами глобалізації компаній є досягнення комп'ютерних і комунікаційних технологій, які дають можливість збільшувати обмін ідеями та інформацією між різними країнами, розширювати знання споживачів про іноземні товари. Кабельні системи в Європі й Азії надають змогу фірмам у багатьох країнах одночасно формувати регіональний, а іноді й глобальний попит. Глобальні комунікаційні мережі уможливлюють координування виробництва й спільних цілей у світовому масштабі так, що компанії перебувають у різних частинах світу, але виробляють той самий кінцевий продукт. Скорочення митних бар'єрів для інвестицій і торгівлі переважною більшістю урядів прискорює відкриття нових ринків для міжнародних фірм, які не тільки здійснюють експорт, а й створюють виробничі потужності для місцевих виробників. Спостерігається також тенденція до уніфікації й соціалізації глобального співтовариства [1].

Розгортання процесу глобалізації відбувається в певних формах або, інакше кажучи, глобалізація має свої іманентні форми прояву. Вони здебільшого викристалізовуються й знаходять своє матеріальне втілення у збільшенні обсягів і диверсифікованості структури міжнародної торгівлі; у міжнародних прямих і портфельних інвестиціях, які все більш широко використовуються в системі заходів національного економічного розвитку; у переміщеннях робочої сили по всьому полю світового господарства; у зростаючому використанні знань, технологій, менеджменту, маркетингу, які продуцюються в більш розвинутих країнах, а використовуються в економічних системах, які поступово конвертуються в світогосподарські процеси тощо.

Однією з форм глобалізації є формування й розвиток багатонаціонального підприємництва на основі значного економічного розвитку сучасної цивілізації, розширення й диверсифікованості діяльності транснаціональних фірм і корпорацій. Вони, зокрема, контролюють половину світової торгівлі готовими виробами, більшу частину торгівлі послугами, 80% посівних площ, які спеціалізуються на експорті сільськогосподарської сировини.

Загальний обсяг продажів транснаціональних корпорацій та їхніх закордонних філій можна зіставити із загальносвітовим експортом. На них припадає велика частка міжнародного технологічного обміну, ноу-хау, патентів, ліцензій. Головними мотивами такої активної діяльності цих компаній є, по-перше, значне розширення ринку шляхом розвитку горизонтальної й вертикальної інтеграції. По-друге, істотне зниження витрат виробництва за рахунок зростання його масштабів і залучення дешевої сировини та робочої сили. По-третє, контроль над технологічними трансфертами, значення яких на сучасному етапі стрімко зростає.

Таким чином, глобальна фірма є головним суб'єктом багатонаціонального виробництва. Вона поєднує в єдиному організаційному, фінансовому, технологічному режимі процес виробництва продукції, міжнародні трансакції, управління, маркетинг, наукові й технологічні дослідження та інші елементи стратегічної діяльності фірми. Характерною рисою таких фірм є також розвиток і поглиблення внутрішньофірмової торгівлі у вигляді простих поставок компонентів і напівфабрикатів материнської компанії або ж у формі обміну високоспеціалізованими кінцевими виробами. Ця друга форма є показником того, як філії підприємств впроваджують свій продукт у міжнародну сферу, пристосовують його до вимог закордонних ринків. Торгівля спеціалізованими виробами домінує у фірмах і секторах з високим ступенем глобалізації. Взаємодія міжнародних виробничих систем поставок товарів забезпечується такою вищою формою кооперації як субконтрактна [2].

Система субпоставок містить у собі різні види проміжних товарів і компонентів спільно спроектованих виробів, формування міжнародних логістичннх систем і стратегічного маркетингу. Все це створює передумови для міжнародного співробітництва фірм різних типів і розмірів у міжнародній коопераційній мережі. Нарешті, ще одним проявом глобалізації фірм є створення стратегічних альянсів на основі формування системи постійних зв'язків між багатьма фірмами різних країн. Членами альянсів є переважно великі олігополістичні фірми, але в системі субконтрактів можуть брати участь і компанії, які спеціалізуються на товарах, нечутливих до масштабів виробництва.

Значна частина стратегічних альянсів зосереджена в сфері наукових досліджень і технологічних розробок. У виробництві комп'ютерів, телекомунікаційних систем, наприклад, беруть участь великі американські, європейські та японські фірми, що створюють в остаточному підсумку олігополістичні ринкові структури, які відіграють домінуючу роль у відповідних сегментах ринку.

Таким чином, економічний розвиток на основі глобалізації діяльності фірм дістає новий поштовх за рахунок додаткових джерел і ресурсів.

Література

1. Браун М.Г. Сбалансированная система показателей: на маршруте внедрения / М.Г. Браун. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 226 с.

2 Карр Н. Блеск и нищета информационных технологий: Почему ИТ не являютя конкурентным преимуществом. / Н.Дж.Карр; пер. с англ. – М.: Секрет фирмы, 2005. – 176с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

УДК 351:502.3(043)
Мітюшкіна Х. С., кандидат економічних наук, доцент

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЛОГІЗАЦІЯ»

В сучасних міжнародних економічних відносинах чинник екологізації стає дедалі більш актуальнішим й пріоритетним. Це пояснюється погіршенням стану навколишнього природного середовища, інтенсивним забрудненням всіх компонентів екосистеми. Така тенденція призвела до погіршання якості життя та здоров'я населення. Саме тому реалізація стратегії сталого розвитку неможлива без екологізації економіки, тобто без перетворення економіки, спрямування її на зменшення деструктивного впливу процесів виробництва та споживання товарів і послуг.

Стосовно самого терміна «екологізація», слід зазначити, що в науці немає єдності з точки зору визначення його поняття. Відсутнє визначення екологізації і в чинному законодавстві. Так, найбільш розповсюдженим є розуміння екологізації як процесу постійного і послідовного запровадження правових, економічних, технічних, технологічних та управлінських рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів, поліпшувати чи зберігати якість природного середовища [1].

Так, на думку А. П. Гетьмана, під екологізацією виробництва як правовим поняттям слід розуміти врегульовану нормами права діяльність з впровадження у суспільне виробництво, з урахуванням об’єктивно існуючих законів природи, економічних, технічних, управлінських, організаційно-господарських та інших заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання природних ресурсів й охорони навколишнього середовища в інтересах держави і суспільства [2].

Лук'янихіна О.А. підкреслює принципову відмінність понять «екологізація» та «природоохоронна діяльність». На її думку останнє можна вважати складовою трансформаційних процесів народногосподарського комплексу, які визначаються як екологізація [3]. Таким чином, хоча екологізація і включає процеси природоохоронної діяльності, вона концептуально від неї відрізняється. Природоохоронна діяльність спрямована на охорону компонентів середовища від забруднення та іншого екодеструктивного впливу, тому фактично використовується для пом’якшення екологічної недосконалості існуючих технологій і сприяє консервації технічних принципів, на яких засновані ці екологічно неефективні технології. Екологізація ж означає процес постійного екологічного вдосконалення, який спрямований на ліквідацію екодеструктивних факторів, а відповідно, і потреби в природоохоронних заходах.

Необхідність екологізації українського виробництва є більш ніж очевидною. Забруднення навколишнього середовища призводить до неможливості проживання в окремих регіонах, збільшенню частки хворих та показників смертності. В Україні щорічно скидається велика кількість забруднюючих речовин (рис. 1) [4], більшість з яких є результатом діяльності застарілих промислових технологій, неефективного виробництва енергії та нераціонального природокористування в цілому.

За даними Державного комітету статистики, в 2015-му вітчизняні підприємства викинули в атмосферу близько 4 млн. тонн забруднюючих речовин: по 93 кг на кожного українця (за даними Євростату, в Євросоюзі цей показник становить близько 50 кг), близько 14 кг твердих відходів I-III класу небезпеки та більш ніж 20 куб. м забруднених стічних вод.

Отже, завдяки екологізації, як неухильного і послідовного процесу впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень ми зможемо підвищити ефективність використання природних ресурсів, знизити екологоємність валового внутрішнього продукту з одночасним збереженням або поліпшенням природного середовища й якості життя на локальному, регіональному та глобальному рівнях.

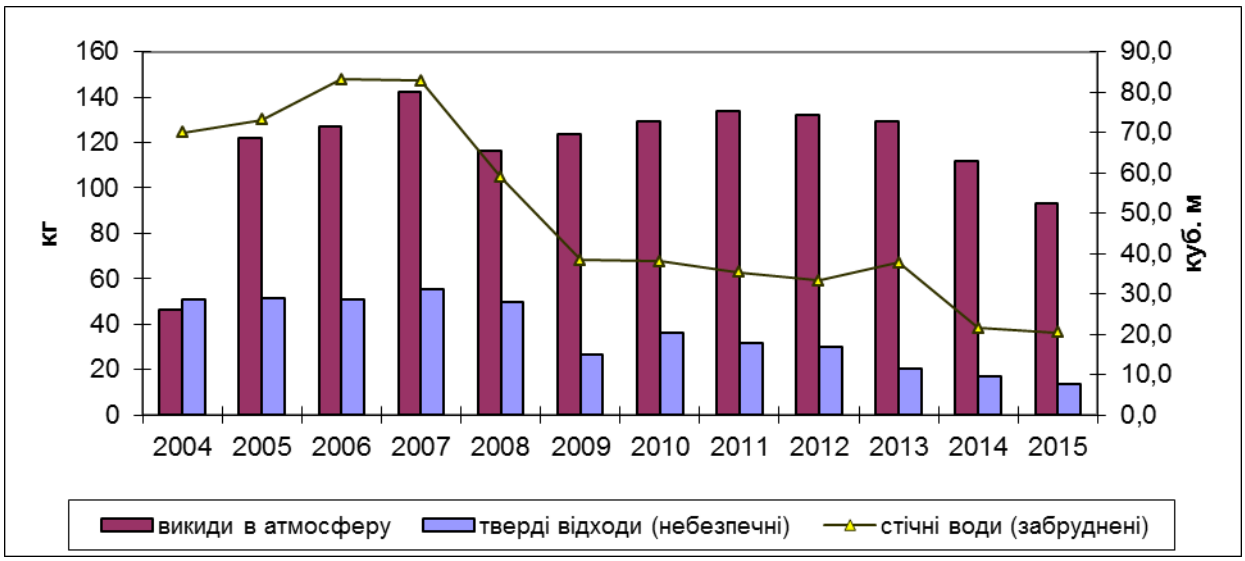

Рис. 1. Динаміка обсягів забруднення навколишнього середовища в Україні за 2004-2015 рр. (в розрахунку на душу населення)

Екологізація всіх видів й сфер людської діяльності на галузевому й територіальному рівнях – найважливіша вимога сучасності, один із головних чинників гармонійного розвитку людства.

Література

1. Гетьман А. П. Правовое обеспечение экологизации общественного производства / А.П. Гетьман // Проблемы правоведения : респ. межвед. науч. сб. Вип. 50. – К. : Выща школа, 1989. – С. 75-79.

2. Кравець Н.В. Щодо поняття та змісту принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права / Н.В. Кравець // Науковий вісник Міжнародного гуманітраного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013 № 6-1 том 2. – С. 127-130.

3. Лук'янихіна О.А. Екологізація суспільства: комплексний підхід до визначення поняття [Електронний ресурс] / О.А. Лук'янихіна, М.В. Гуменний. – Режим доступу: http://nadoest.com/ekologizaciya-suspilestva-kompleksnij-pidhid-do-viznachennya-p

4. Навколишнє середовище. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

УДК 331.454 (043)

Надежденко А. О., кандидат наук з державного управління, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕКЛАРУВАННЯ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Суб'єкт господарської діяльності, у власності або користуванні якого є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки (ОПН), організовує розроблення і складання декларації безпеки ОПН. Декларація безпеки складається на основі дослідження суб'єкта господарської діяльності, ступеня небезпеки та оцінки рівня ризику виникнення аварій, що пов'язані з експлуатацією цих об'єктів. Для ОПН, що експлуатуються, декларація безпеки складається як самостійний документ, а для ОПН, що будуються (реконструюються, ліквідуються), як складова частина відповідної проектної документації.

Ідентифікація потенційно небезпечних об'єктів проводиться відповідно до наказу МНС України «Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів» від 23 лютого 2006 р. № 98, а ідентифікація об'єктів підвищеної небезпеки проводиться відповідно до постанови КМУ «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» від 11 липня 2002 р. № 956.

Наказ МНС № 98 затверджує Методику ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів та визначає процедуру ідентифікації, яка здійснюється за такими етапами:

- вибір кодів НС, виникнення яких можливе на об'єкті господарської діяльності, згідно з Класифікацією надзвичайних ситуацій;

- аналіз показників ознак НС, вибраних на попередньому етапі, та визначення їх порогових значень з використанням Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій;
- виявлення за результатами аналізу джерел небезпеки, які при певних умовах (аварії, порушення режиму експлуатації, виникнення природних небезпечних явищ тощо) можуть стати причиною виникнення НС;
- визначення видів небезпеки для кожного з виявлених джерел небезпеки;
- визначення переліку небезпечних речовин, що використовуються на об’єкті господарської діяльності, їх кількості та класу небезпеки за допомогою нормативних документів у сфері визначення небезпечних речовин;
- оцінка на підставі отриманих даних зони поширення НС, які можуть ініціювати кожне з виявлених джерел небезпеки;
- оцінка можливих наслідків НС для кожного з джерел небезпеки;
- встановлення максимально можливих рівнів НС для кожного з джерел небезпеки згідно з Класифікацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями;
- визначення державних (галузевих) реєстрів (кадастрів), в яких зареєстровано або необхідно зареєструвати об’єкт господарської діяльності;
- визначення відповідності об’єкта чинними нормативно-правовим актам у сфері визначення небезпечних об’єктів.

Результати ідентифікації, отримані відповідно до цієї Методики, можуть використовуватись для розроблення заходів щодо попередження НС та підготовки до реагування на них.

Методика може бути використана фахівцями підприємств, установ, організацій та відповідними комісіями техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій з метою належного виконання заходів, визначених нормативно-правовими актами у сфері цивільного захисту населення, техногенної безпеки та охорони довкілля, а також органів виконавчої влади, які відповідають за безпечне функціонування потенційно небезпечних об’єктів (ПНО).

Постанова № 956 встановлює порядок ідентифікації об’єктів підвищеної небезпеки, надає розрахункові формули щодо визначення порогової маси небезпечних речовин для проведення ідентифікації тощо.

Крім того, під час проведення ідентифікації для виявлення на об’єкті джерел небезпеки використовують перелік основних джерел небезпеки, які притаманні потенційно небезпечним об’єктам з урахуванням вимог цієї Постанови.

Необхідність або недоцільність проведення ідентифікації визначається відповідно до розрахунку кількості порогової маси небезпечних речовин, що застосовуються на об’єкті. Тобто якщо на об’єкті є небезпечні речовини, то насамперед здійснюється розрахунок (визначається кількість) порогової маси цих речовин, а потім вже вирішується питання проведення або непроведення ідентифікації.

Суб'єкти господарської діяльності несуть відповідальність згідно із законодавством за повноту та достовірність відомостей, поданих у декларації безпеки.

Декларацію безпеки можуть складати на основі досліджень ступеня небезпеки та оцінки рівня ризику виникнення аварій, пов'язаних з експлуатацією цих об'єктів, суб'єкти господарської діяльності незалежно від форм власності, що займаються науковою і науково-технічною діяльністю у сфері безпеки промислових об'єктів.

Декларація безпеки разом з позитивним висновком експертизи подається відповідним територіальним та місцевим органам Державної служби України з питань праці (Держпраці), Державної інспекції техногенної безпеки України (Держтехногенбезпеки) Державної екологічної інспекції України (Держекоінспекції), Державної санітарно-епідеміологічної служби, Державної архітектурно-будівельної інспекції України (Держархбудінспекції), а також відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевої ради.

Декларація безпеки переглядається кожні п'ять років. Позачерговий перегляд декларації безпеки у разі:

- зміни умов діяльності об'єкта підвищеної небезпеки, що призводять до підвищення або зниження ступеня небезпеки та рівня ризику, незалежно від причин;
- зміни та / або набрання чинності нормативно-правових актів, які впливають на зміст відомостей, представлених у декларації безпеки;
- будівництва в прилеглих районах нових підприємств (об'єктів), якщо це впливає на зміст відомостей, наведених у декларації безпеки;
- обґрунтованої вимоги уповноваженого органу або громадськості.

УДК: 504.054+544.15
Пастернак О. М., кандидат хімічних наук, доцент

КВАНТОВО-ХІМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ ВОДИ НА ПРОЦЕС КЕТО-ЕНОЛЬНОЇ ТАУТОМЕРИЗАЦІЇ

В умовах зростаючих масштабів людської діяльності необхідне розуміння хімічних механізмів взаємодії між біотою, абіотичним середовищем на макро- та мікро- рівні. Дослідження в галузі хімічної екології - процесів, що відбуваються в геосферах, фізико-хімічних механізмів реакцій в абіотичному середовищі, процесів міграції та трансформації хімічних сполук природного та антропогенного походження, фізико-хімічних методів боротьби з забрудненням навколишнього середовища – формують наукову основу та потребують використання сучасних експериментальних методів.

Знання структури та фізико-хімічних властивостей токсикантів та мішеней для їх впливу є необхідною умовою розробки фундаментальних основ взаємодії. За допомогою структурного моделювання та програмних комплексів комп’ютерної хімії можливо встановити, які фактори визначають напрямок і відносний вихід продуктів реакції, отримати інформацію про просторову та електронну структуру перехідних станів. Структура та властивості взаємодіючих речовин, активних центрів дозволяє визначити антидоти до токсиканту.

В роботі [1] встановлено механізм впливу гідроген сульфіду на окремі структурні елементи клітинних мембран. Виконано розрахунки оптимізації структур адсорбційних комплексів впливу гідроген сульфіду на поверхню компонентів. На основі отриманих розрахункових даних (методом РМ3 і неемпіричним методом в базисі STO-3G програмного комплексу GAMESS) були виявлені активні центри поверхні мембрани. В роботі [2] проведено компьютерне моделювання основних компонентів низькотемпературних електрохімічних паливних елементів нового покоління: композитних наноструктурованих електротрокаталізаторов на основі нанокластерів благородних металів та мембран на основі органічних сульфокислот. Комп’ютерне моделювання елементарних процесів на мікрорівні молекулярного механізму електрокаталізу і транспортних процесів в полімерних електрохімічних паливних елементах веде до поліпшення контролю над хімічними реакціями всередині паливних елементів. Подібне моделювання робить можливим конструювання найбільш оптимальних каталізаторів і мембран як з точки зору ефективності процесів, так і з боку ціноутворення і екологічної безпеки.

В данній роботі проведено квантово-хімічне дослідження ролі води в процесі кето-єнольної таутомерізації. Розрахунок модельних структур реактантів, перехідного стану та продуктів реакції, які є критичними точками на поверхні потенціальної енергії шляху реакції, проведено комплексом програм структурної хімії Gaussian 09. Стандартні ентальпії утворення досліджуваних об’єктів розраховані РМ6 методом напівемпіричної квантової хімії. Рівноважна структура об’єктів дослідження отримана стандартними процедурами оптимізації молекулярної геометрії, що реалізовані в Gaussian 09. Всі частоти розрахованого ІЧ-спектру рівноважного стану реактантів і продуктів реакції позитивні. В випадку перехідного стану лише одна частота ІЧ-спектру має від’ємне значення (частота координати реакції).

Використовуючи розраховані значення стандартних ентальпій утворення диметилкетону та перехідного стану його кето-енольної таутомеризації отримано ентальпію активації кето-енольного перетворення диметилкетону 211.5 кДж/моль. Ентальпія реакції 44.2 кДж/моль. Виявлено, що на шляху перебігу процесу кето-енольних таутомерних перетворень диметилкетону в присутності води утворюються реактивно-активні проміжні асоціати складом (1:1): диметилкетон-вода і 2-гідроксипропен – вода. Участь лише однієї молекули води в перехідному стані цього процесу приводить до прискорення реакції кето-енольної таутомеризації ацетону, за рахунок пониження енергії активації до 116.5 кДж/моль. Ентальпія реакції цього процесу складає 49.1 кДж/моль.

Таким чином в роботі встановлено, що молекула води віддає свій атом гідрогену, що приводить до кето-енольного перетворення диметилкетону і одночасно ця ж молекула води приймає атом гідрогену від метильної групи диметилкетону. На основі результатів квантово-хімічного моделювання обговорюється концепція механізму прискорюючої дії води в реакції кето-енольної таутомеризації диметилкетону. Сукупність отриманих результатів орієнтована на створення наукової основи для ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, створення високоефективних технологічних процесів отримання важливих продуктів шляхом окиснення сировини молекулярним киснем.

Література

1. Жарких Л.И. Квантово-химическое кластерное моделирование процесса адсорбции сероводорода на поверхности белковой мембраны / Л.И. Жарких // Вестник МГОУ. Серия химическая. – 2006. – №9. – С. 56-59.
2. Volokhov V.M., Varlamov D.A., Zyubina T.S., Zyubin A.S., Volokhov A.V., Pokatovich G.A. Quantum-chemical modeling of nanostructured electrochemical components of the low-temperature fuel cells // Parallel Computational Technologies (PCT'2014): Proceedings of the International Scientific Conference (1-3 April 2014, Rostov-na-Donu). – Chelyabinsk: Publishing of the SUSU, 2014. - p. 235-242.

УДК 504.06:630(292.451).454)(043)

Терещенко С.І., кандидат біологічних наук, доцент

ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТСЬКИХ ЛІСІВ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

Ліси виконують у біосфері найважливіші функції, такі, як зв’язування вуглекислого газу, утворення біотопів, придатних для життя багатьох видів тварин, рослин та мікроорганізмів, регулювання гідрологічного режиму, розвиток і підтримання структури та поліпшення родючості ґрунтів. Сьогодні не є таємницею, що ліси Українських Карпат нещадно вирубаються з метою вивезення цінної ділової деревини за кордон. Якщо хижацьке винищення буде триватиме і надалі, то стихійні природні явища набудуть катастрофічного характеру. Вчені і лісоводи завжди дбали про збереження основних функцій лісів у Карпатах: водорегулюючу, ґрунтозахисну, санітарно-гігієнічну та їх вплив на формування клімату, так як цей регіон завжди відігравав важливу роль у збалансованому існуванні гірських ландшафтів та збереженні здорового довкілля у досить привабливому Прикарпатському регіоні. Але ця ситуація змінилась з набуттям незалежності України і появою нових господарів.

Прийнятий Закон України „Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" від 10 лютого 2000 року № 1436-11 спрямований на забезпечення екологічно збалансованого лісокористування, запобігання проявам згубних наслідків природних явищ, посилення водоохоронних захисних, кліматорегулюючих та інших корисних властивостей лісів. Цим законом встановлені жорсткі вимоги щодо обмеження окремих способів рубок, впровадження природоохоронних технологій розроблення лісосік, тобто обмеження суцільних і перехід на поступові, вибіркові й вузьколісосічні, здійснення трелювання деревини з 2005 року лише з використанням колісних тракторів і повітряно-трелювальних установок. Але, насправді, заготівля ліквідної деревини, наприклад, у Львівської області, з роками тільки зростає. Так, із загальної площі лісового фонду 689,9 тис. га у 2000 році було заготовлено 774,1 тис. м³, а у 2008 році площею рубок лісу було охоплено 25,0 тис. га і було заготовлено значно більше деревини – 1165,9 тис. м³ [1].

У подальшому за розрахунками наукових і проектних організацій розмір розрахункової лісосіки (рубки головного користування) може збільшитися на 10-15% у зв’язку зі збільшенням площі стиглих і перестійних насаджень у лісових масивах. З метою подальшого формування прозорого ринку деревини постійно вдосконалюється система реалізації деревини через тендери й аукціони, де впроваджуються в практику відповідні накази Державного лісового агенства України (бувшого Держкомлісгоспу) щодо вдосконалення механізмів продажу необробленої деревини. Щоб виключити можливості отримання незаконно вирубаної деревини, передбачено запровадження сертифікації отриманої лісопродукції шляхом видачі постійним лісокористувачам сертифікатів її походження.

До речі, у червні місяці 2007 року Міністерство природи не ухвалило проект Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про мораторій на здійснення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" щодо оптимізації лісозаготівлі, ініційованого народним депутатом України М.В. Мельничуком (V скликання), як такий, що суперечить екологічним вимогам зазначеного закону. Отже, лісові ресурси унікальної природної перлини як Українські Карпати необхідно оперативно відновлювати, а відтворені насадження – раціонально використовувати [2].

Українські Карпати характеризуються найпродуктивнішими в Європі листяними, мішаними і хвойними лісами. Це дубові ліси, які локалізовані у передгірських районах і формують багатоярусні, високобонітетні угруповання. Букові ліси поширені майже на всій території Українських Карпат, за

винятком смуги чистих смерекових лісів і високогір'я. Бук лісовий має найширший діапазон висотного поширення серед усіх лісотворних порід. Смерекові ліси у сучасному лісовому покриві держлісфонду Українських Карпат займають понад 46% вкритої лісом площі і представлені двома категоріями: природною і похідною. Ялицеві ліси мають особливе місце серед головних лісотворних порід, посідають третє місце після бука і смереки і поділяються на три субформації: дубово-буково-ялицеві, буково-ялицеві і смереково-буково-ялицеві ліси. Яворові ліси у м'якому помірному кліматі Українських Карпат мають оптимальні умови для росту, але їх поширення нерівномірне. Найкращі умови для зростання явора – південно-західні макросхили Закарпаття, де він представлений у смугах передгірських грабово-дубових і ясенево-дубових лісів. Також він утворює вузьку смугу яворово-букових і буково-яворових лісів на верхній межі букових лісів в Бескидах, на Полонинському хребті, Чорногорі.

В цьому регіоні випадає найбільша в Україні кількість опадів, які живлять численні притоки двох великих річок – Дністра й Тиси і акумулюють величезну руйнівну силу, досить небезпечну на найпотужніших повітряних потоках карпатських міжгір'їв. Вікові й молоді лісові насадження виконують тут важливу водорегуляційну й ґрунтозахисну роль.

Більша частина Українських Карпат складається з Лісистих Карпат. Спочатку лісистість сягала майже 100%. А потім, унаслідок постійно зростаючого господарського освоєння, лісистість зменшилась більш ніж наполовину і сьогодні становить 36,7%. За розрахунками карпатських лісівників, оптимальна лісистість цього району повинна складати 54,1%, суттєво знижена верхня межа лісу, на великих площах корінні мішані ліси замінені монокультурами смереки. Тому частими стали вітровали та інші поверхневі геодинамічні процеси. Від цих негативних явищ, що є очевидним, широкомасштабними і найнебезпечнішими стали повені. В цьому регіоні найбагатшим за лісовими ресурсами є Закарпаття, де площа земель лісового фонду та інших площ, вкритих лісом, на 01.01.2000 р. становила 718, 1 тис. га, а частка лісів у загальному обсязі лісового фонду України сягає 6,9%. Лісистість території за більш, ніж піввіковий період збільшилась із 42,6 до 50,8%.

Розподіл вкритих лісовою рослинністю земель за групами віку виглядає таким чином: кількість молодняків коливається в межах 31-33%, середньовікових – 42-45%, пристигаючих – 12-13% та стиглих і перестиглих – 11-13% [3].

За висновками багатьох карпатських дослідників (Глояд, 1996; Голубець, Царик, 1982; Малиновський, Царик, 1996; Бігун, 1999; Фурдичко, 1995, 2002), основні причини деградації лісів Карпатського регіону – зміна породного складу, за якої не враховувалися лісорослинні умови природних екотопів лісу; надмірна лісоексплуатація; зниження верхньої межі лісу на 150-200 м; техногенний вплив на лісові екосистеми, що призвело до зниження стійкості лісових екосистем.

Що стосується техногенного впливу і його наслідків, то це – дефоліація і дехромація. Дослідження Фурдичка (2002) свідчать, що дефоліація лісів досягає максимуму у гірських частинах північно-східного мегасхилу та на території південної частини – Прут-Дністерського межиріччя. Мінімальними були втрати фотосинтетичного апарату у південно-західній частині Карпатських гір. Дефоліація дещо вища, ніж у середньому в Європі, але значно нижча, ніж у Чехії, на півдні Польщі та в Білорусі. Дехромація лісів менш загрозлива, ніж дефоліація. На більшості території вона практично відсутня, тобто менша ніж 10%. Лише в деяких місцях регіону вона перевищує 15%. Встановлено поліпшення стану хвойних порід у ряді: сосна-ялина-ялиця. Серед листяних видів найменше пошкоджується бук, а найбільше – вільха і дуб. Зі збільшенням віку стан деревостанів погіршується для всіх порід [3].

Лісова галузь Карпатського регіону має зберегти такі приорітети розвитку як збереження та розширене відтворення лісів, раціональне невиснажливе лісокористування, збереження наукового досвіду українського лісівництва, розвиток і впровадження новітніх технологій лісозаготівель та лісопереробки, розширення площ заповідних і рекреаційних територій. Щоб ці теоретичні засади набули практичного результату необхідно спрямувати зусилля на пошук нових методів і технологій вирощування лісів, розробку сучасних способів підвищення ролі лісів у захисті територій від повеней, переорієнтацію інвестування з розширеного виробництва на розвиток новітніх технологій, удосконалення та використання раціональніших способів рубок лісу (наприклад, комбінованих, лінійно-вибіркових, смугових, коридорних) та вилучення з переліку заповідних територій тих, що необґрунтовано отримали цей статус.

Підвищення ефективності збереження та відтворення лісового фонду передбачає здійснення заходів, що стосується відновлення лісу, поліпшення складу та структури лісостанів і співвідношення їх вікових груп, захисту від шкідників і хвороб, пожеж тощо. Реалізацію таких заходів має фінансувати держава як основний власник лісового фонду України.

Регіональне лісокористування вимагає виведення з експлуатації лісів, що виконують функцію захисту територій від ерозії. Нехтування цієї вимоги може призвести до катастрофічних руйнувань і додаткових витрат на відновлення екологічної рівноваги.

Гірським районам особливої шкоди завдають суцільносічні рубки і трелювання гусеничними тракторами. Вони призводять до істотного знищення підросту цінних порід і пошкодження ґрунту. Застосування поступових рубок і канатного транспорту дало б змогу уникнути негативних явищ. В окремих випадках можливе застосування вузькосічних рубок, ширина яких не перевищуватиме 50 м. Попередження розвитку ерозійних процесів, збереження та відтворення лісового фонду можна досягти шляхом суворого дотримання екологічних і технологічних вимог.

Також слід відзначити, що на думку вчених активізація паводків в Українських Карпатах значною мірою пов'язана із глобальними змінами клімату, історія якого складається із різнопорядкових циклів потепління та похолодання на протязі мільйонів років. Крім паводків, до несприятливих явищ належать вітровали та буреломи, які спричинюють втрату цінної деревини, посилення ерозійних процесів і взагалі на додаткові витрати на розробку деревостанів, які могли б бути використані на лісовідновні та лісозахисні заходи. В минулі століття вони спостерігались досить рідко, а з середини 50-х років XX ст. – активізувались, що пов'язується з посиленим впливом господарської діяльності, у тому числі зі зміною корінного складу лісових формацій [3].

Розглядаючи різноманітні катастрофічні стихійні природні явища, які відбулися у Карпатському регіоні в останні десятиріччя внаслідок надмірної антропогенної діяльності, слід зазначити, що сьогодні особливої актуальності набуває всебічна екологічна оцінка стану лісових екосистем Українських Карпат, обґрунтування шляхів розумного використання, відтворення та охорони багатих лісових ресурсів.

Аналізуючи правові нормативні акти народногосподарської діяльності в гірських умовах, які були прийняті в часи незалежності української держави, необхідне прийняття термінових заходів щодо припинення деградації лісового покриву Українських Карпат, встановлення оптимальних режимів техногенного впливу на гірські ландшафти і відтворення первинного збалансованого функціонування техноприродних систем.

Література

1. Майборода В. Міфи та реальність про сучасний стан лісових насаджень Карпат на Львівщині //Екологічний вісник, № 6, листопад-грудень 2013. – С. 29-32.

2. Шувар І.А., Снітинський В.В., Бальковський В.В. Екологічні основи збалансованого природокористування: навч. посібник. – Львів – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 760 с.

3. Фурдичко О.І. Карпатські ліси: проблеми екологічної безпеки і сталого розвитку. – Львів: Вид-во "Бібльос", 2002. – 192 с.

УДК 338.45:504(043)

Черниченко Г.А., доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой рационального природопользования и охраны окружающей природной среды

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

Современные условия реализации принципов устойчивого развития вызывают необходимость выбора стратегии развития предприятий с учетом экологических требований, предъявляемых к региональным эколого-экономическим системам. К сожалению, необходимо отметить тот факт, что на данный момент в Украине не созданы эффективно функционирующие механизмы, определяющие заинтересованность конкретных субъектов предпринимательской деятельности в оздоровлении экологической обстановки как на уровне регионов, так и для страны в целом. Недостатки существующей системы государственного регулирования рационального природопользования следует относить не только на консервативность и узкую нормативную направленность существующих методов контроля и регулирования, но и на институциональное несовершенство существующих в нашей стране механизмов. Именно несовершенство структуры государственных механизмов регулирования природоохранной деятельности представляет наибольшую методологическую проблему на пути Украины к устойчивому эколого-экономическому развитию.

Основу регулирования загрязнения окружающей природной среды большинства развитых стран составляют региональные общественные и государственные институты, занимающиеся планированием, регулированием и контролем в области эмиссии загрязняющих веществ и использования природных ресурсов. Эти институты определяют объем и структуру вредного

влияния производственно-хозяйственной деятельности на природу и воздействуют на эмитентов загрязнения посредством централизованных и децентрализованных механизмов регулирования. Иными словами, они реализуют экологическую политику государства по отношению к пользователям природных ресурсов.

Анализ нормативно-правовых документов в области охрани окуржающей природной среды позволяет выделить два подхода к реализации механизмов регулирования экологической политики: государственное регулирование и экономическое стимулирование.

К методам государственного регулирования относятся лицензирование деятельности, связанной с добычей и эксплуатацией природных ресурсов, создание системы ограничений на добычу и эксплуатацию природных ресурсов, создание и совершенствование системы административно-контрольных, юридических, фискальных и других ограничений на использование природных ресурсов и производстве загрязнения окружающей природной среды и т.д. К методам государственного регулирования также относится прямое регламентирование деятельности, направленной на изменение природных экосистем, государственное субсидирование природо-эксплуатирующих отраслей, а также полный запрет на осуществление некоторых видов деятельности, оказывающей негативное влияние на общую экологическую обстановку.

Рычаги экономического стимулирования являются более гибкими механизмами управления природоохранной деятельностью. Они относятся к созданию рыночных условий, позволяющих на конкурентных условиях определять цену природных ресурсов и оценивать ущерб, наносимый производственно-хозяйственной деятельностью человека региональным эколого-экономическим системам.

Эффективная экологическая политика государства должна предусматривать использование механизмов обоих типов, учитывая особенности их применения и преимущества, предоставляемые каждым из подходов, опыт использования механизмов регулирования для целей сбалансированного роста. Субсидирование ресурсодобывающих отраслей, отсутствие цены или минимальные цены на природные ресурсы, сверхэксплуатация, приводящая к загрязнению окружающей среды и истощению недр, отсутствие контроля за рациональным использованием природных ресурсов привели к формированию техногенного типа экономического развития, когда природа является лишь ресурсным приложением к экономике и ее целенаправленное истощение является единственным источником развития страны. Кризисная ситуация в современной экологической обстановке возникла исключительно благодаря такому неграмотному мышлению в организационном плане.

Однако следует отметить, что использование лишь рыночных механизмов также не способно полностью обеспечить разумную эксплуатацию природных экосистем. Современный рынок уже далеко не является рынком свободной конкуренции, особенно когда речь идет о рынке энергоресурсов. Создавшиеся экономические условия говорят как раз об обратном - о наличии монополии на первичное распределение энергоресурсов. Поэтому отсутствие государственного регулирования в области эксплуатации природных ресурсов приводит к возникновению неэкономических, неценовых механизмов формирования цен на природные ресурсы и определяющей направленности в эксплуатации природных ресурсов на собственное обогащение, что часто идет вразрез с экологической эффективностью их потребления как общественного блага.

К основным причинам неэффективного функционирования рыночных механизмов регулирования природоохранной деятельности: несовершенство рыночных механизмов; неэффективное ценообразование, приводящее к занижению цен на природные ресурсы; влияние неопределенности на процессы принятия решений об эксплуатации природных ресурсов; отсутствие учета эффекта трансакционных издержек, которые в случае экологических платежей относятся на общественные расходы; несоизмеримость эффекта от деградации экосистем с явной экономической эффективностью эксплуатации этих экосистем; влияние экстерналий - внешних эффектов; бесплатность эксплуатации «общественных благ».

Негативное влияние промышленности на региональные эколого-экономические системы проявляется в воздействии следующих групп факторов: промышленное загрязнение; промышленные отходы и нерациональное использование природных ресурсов.

Существующие в Украине на данный момент механизмы регулирования эколого-экономического развития предполагают лишь частичное и во многом неэффективное решение задачи борьбы с промышленным загрязнением.

Поэтому на общегосударственном уровне еще предстоит решить ряд проблем. Первая из них и наиболее важная - проблема определения реальной стоимости природных ресурсов и создание

механизмов регулирования их рыночного перераспределения. Вторая проблема - оценка ущерба, наносимого производственно-хозяйственной деятельностью региональным эколого-экономическим системам.

Решение этих двух проблем позволит учесть общественные интересы в результате перераспределения природных богатств и в целом уменьшить негативный эффект такого перераспределения, вызванный деградацией природных экосистем. Механизмы регулирования природоохранной деятельности должны при этом обеспечивать не только эффективный обмен правами собственности на природные ресурсы, но и реализовывать возмещение потери части общественных благ населению региональной эколого-экономической системы.

Третья проблема - структурное совершенствование механизмов регулирования эколого-экономического развития. Главный недостаток существующих механизмов - отсутствие явных стимулов, создающих заинтересованность субъектов

По историческим причинам промышленность является основой экономики нашей страны. Она приносит наибольший доход в бюджет, она же наносит глубочайший, а порой непоправимый ущерб окружающей среде. В современных рыночных условиях, когда единственным ориентиром для абсолютного большинства предприятий Украины является обеспечение стабильного и продолжительного функционирования, первоочередной задачей государства является создание условий, ориентирующих промышленность на достижение целей эколого-экономического развития.

Литература

1. Брижань І.А. Визначення основних напрямів дієвого впливу держави на еколого-економічний розвиток промисловості / І.А. Брижань // Економіка і регіон. -2015. - №2 (51). – Полтава: ПолтНТУ. – С. 35-40.

2. Хаустова В. Є. Промислова політика в україні: формування та прогнозування: монографія / В.Є. Хаустова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2015. – 384 с.

3. Черниченко Г.А. Развитие промышленного производства: (эколого-экономический аспект) / Г.А. Черниченко. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2001. – 320 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

УДК 94 (472) «18»
Волониць В.С., кандидат історичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО КРЕДИТУВАННЯ НІЖИНСЬКИХ ГРЕКІВ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XVIII СТ.

З середини XVII – на початку XVIII ст. – в соціально-економічній історії України характеризується як період становлення початкових форм мануфактурного виробництва. Відсутність розвинутого виробництва зумовлювала виключно ярмарковий характер торговельної діяльності. Провідну роль відігравали ярмарки і в економічному житті грецького ніжинського купецтва та й усієї системи внутрішньої торгівлі України. Подальший розподіл праці і розвиток товарно-грошових відносин збільшив кількість ярмарок й товарообіг регіону.

Українські ярмарки були не лише виразником та необхідним елементом функціонування товарообігу, але й важливим елементом міжнародної сухопутної торгівлі. Відсутність виходу до морських торгових шляхів зумовила набуття виключної ролі сухопутною торгівлі, основні шляхи якої проходили через українські та польські землі. Виходячи з цього, торгівля зосереджувалося здебільшого на прикордонних територіях, а прикордонні ярмарки стали основним елементом торговельних взаємин.

Наприкінці XVIII ст. суттєвих змін у торговельній діяльності греків не відбулося. Географія торговельно-комерційних операцій не змінилася. Купці отримували право на виїзд до Австрії, до володінь Оттоманської Порти, в Молдавію, Валахію, Пруссію, в різні російські міста [1, арк.7]. Торгували вином, шовком-сирцем, папером, перлами з Туреччини та внутрішніми бакалійними, овочевими товарами [2, арк.7].

Масштаби грецької торгівлі зумовлювали розвиток системи кредитування. Часто греки отримували товар, ціна якого значно перевищувала наявні у греків кошти. В такому випадку вони зверталися до кредиторів, якими зазвичай виступали українці або росіяни. Грошові позики греків були гарантовані облігаціями чи векселями. Ще з XVII ст. відомі випадки позичання греками грошей в Києво-Печерському монастиря. Система кредитування набула поширення серед греків у XVIII ст., коли вони брали позику в Якова Марковича, у графині Наталії Розумовської, духовних осіб.

До офіційної діловодної практики грецької громади векселі були впроваджені через кілька років після видання Вексельного статуту (1729 р.), утім ще у 1751 р. вексельні відносини не набули широкого розповсюдження у грецькому братстві. Пізніше греки, ознайомившись з системою вексельного кредитування, почали вимагати від братства розв’язання боргових спорів між собою на основі вексельного права. Поступово розвиток торгівлі зумовив необхідність налагодження ефективної системи кредитування саме купців. Ці обставини спричинили внесення в наказ депутатові Костевичу проект заснування у місті Ніжині окремого «банка для займа единственно греческому купечеству на указаной процент денег с надежным закладом или достойными поруками» у зв’язку з дефіцитом готівки для здійснення торгових операцій. Зауважимо, що найбільшого поширення набула система кредитування саме в середовищі ніжинського грецького купецтва. З огляду на те, що торговельна діяльність залежить від багатьох обставин, у несприятливих умовах вона завдавала купцям великих збитків. Це, у свою чергу, провокувало ускладнення відносин між кредиторами і позичальниками, що призводило до великої кількості судових позовів. Ситуація ускладнювалася тим, що торгівля для греків була родинною справою, якою займалися більшість чоловіків у родині купця, тому часто відповідачем та своєрідним заручником ситуації щодо виплати кредитних зобов’язань ставали саме найближчі родичі боржника, як правило це брати. Показовий випадок стався з греком Юрієм Кириловим, який привіз із Туреччини за контрактом 10 кип македонських кумачів, за які були сплачені відповідні індуктні збори. Утім, товар був конфіскований у зв’язку з несплатою братом Кирилова векселя ніжинського купця Анастасія Казнафера. Розгляд справи затягувався з тієї причини, що відповідач не володів російською мовою [3, арк.8–8 зв.].

Кредитні справи розглядалися здебільшого у грецькому суді, іноді ніжинським головним словесним судом та навіть Сенатом. Судова тяганина нерідко тривала 10-20 років. У справі, що датується 1771 р., вказувалося, грек Євстафій Карамалев заборгував за векселем колезькому раднику Петру Чекалевському 3250 руб. Документ яскраво демонструє практику захисту греків ніжинським головним словесним судом, апелюючи тим, що «нежинским грекам с российскими купцами по их

купеческим обрядам разбираться в нежинском словесном суде». Але цими привілеями греки володіли до 1786 р. – із цього часу справи між греками та росіянами підлягали розгляду повітових судів [4, арк.15].

Так, у 1788 р. Ніжинський грецький магістрат розглядав скаргу грека Юрія Івановича Сталевського на позов своїх кредиторів Костянтина Бездону й Івана Лагутіна. Перший кредитор, як вказував Сталевський, надав йому кошти в розстрочку, а другий збільшив процентні стягнення за векселем з 6–7 до 14% , що завдало позичальнику великих збитків. Справа ускладнювалася і тим, що вексель було загублено. Утім, Ніжинський грецький магістрат після розгляду справи ухвалив рішення про компенсацію боргів за рахунок 1/2 будинку, що був успадкований відповідачем Сталевським. Із цього документа видно, що відносини кредитування не завжди були підкріплені векселями. Так, якщо кредит Івана Лагутіна був зафіксований векселем, то сума, що позичав Сталевському Бездона, ніде зафіксована не була [5, арк.90]. Проте вже у 1791р. колишній кредитор Іван Лагутін був заарештований та навіть перебував під вартою 4 місяці у зв'язку з невиплатою позик курському мешканцю Івану Голикову, секунд-майору Павлу Коцерєву, купцеві Давиду Антензону та греку Трандафілу [6, арк.10].

Траплялися непоодинокі випадки, коли греки вдавалися до зловживань. В умовах постійних витрат на митні збори, довготривалих карантинів купцям доводилося пристосовуватися до цього, аби не пошкодити товар і не втратити його. Тому греки вдавалися до певних шахрайських методів: вони проїжджали повз застави, надавали заздалегідь невірну інформацію щодо купівлі товару.

У XIX ст. добробут грецьких купців зріс і вони вже самі виступають в ролі кредиторів. Одним із таких заможних купців був Микола Павлович Зосима, який у 1834 р. подав скаргу на своїх кредиторів, що заборгували йому значну суму, яка склала 104 932 руб. 57 коп. [7, арк.1]. У 1837 р. він знов подає скаргу до одеського комерційного суду з приводу боргу Георгія Шамати у розмірі 7924 руб. 20 коп. Утім, виплата боргу ускладнювалася банкрутством останнього і його неспроможністю відповісти за кредитними зобов'язаннями. Передбачалося, що цю суму Зосима пожертвує на богоугодні справи, тому контролювати виплату повинен був ніжинський грецький магістрат. Борг у зв'язку з неспроможністю грошової виплати передбачалося компенсувати за рахунок маєтку й товарів боржника [8, арк.10-10 зв.].

Утім, соціально-політичні зміни, які відбулися в Російській імперії наприкінці XVIII ст., суттєво вплинули і на подальшу долю грецького купецтва. Останнє, як мобільна верства населення, для якої найбільш властивим є пошук прибуткових шляхів реалізації торговельних ініціатив, швидко зреагувало на ці зміни. Греки вдало використали нові можливості, які відкрилися після успішної російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Російська імперія здобула приморські фортеці Керч, Єнікале та Кінбурн, а також право вільного проходу своїх суден через Босфор та Дарданелли. Змінюється вектор активності зовнішньої торгівлі. На зміну сухопутній торгівлі, центром якої був Ніжин, приходить мобільна, більш ефективна та прибуткова морська торгівля. Ці зміни зумовили приплив сюди торговців – найбільш активних та фінансово забезпечених греків, торгові можливості яких були підкріплені правами та привілеями членів ніжинського грецького братства.

Література

1. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 1226 (Переписка о выдаче грекам заграничных паспортов. 4 января – 29 июля 1807).- 89 арк.

2. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 2381 (Купчая крепость Ивана Петровича Тарнавита на купленный дом у грека Кромиды Константина Степановича. 4 декабря 1778). - 7 арк.

3. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАК). – Ф. 269. (Канцелярія гетьмана Розумовського). – Оп. 1. – Спр.4406 (Справа про привласнення сотником Крижанівським 10 кип македонського кумача у ніжинського купця-грека Юрія Курилова. 2 листопада 1754 – 22 листопада 1755). - 10 арк.

4. ЦДІАК. – Ф 54. (Друга Малоросійська колегія). - Оп 3.- Спр. 4424 (По доношению Нежинского главного словесного суда о должных деньгах нежинским купцом грекам Евстафием Кармалеем коллежскому советнику Чекалевскому 3 250 руб. 1771). - 24 арк.

5. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 115 (Переписка с черниговским наместническим правлением по иску грека Бездоны Константина и других кредиторов к Сталевскому Юрию о вексельных долгах и наложении ареста на имущество. 22 февраля – 12 ноября 1788).- 134 арк.

6. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 313. (Сообщение нежинского городового магистрата о предоставлении сведений гражданскому губернатору Миклашевскому о греческих торгах. 22 марта 1798). - 1 арк.

7. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. 3546. (Переписка о пожертвовании Зосимом Николаем в пользу нежинских бедных греков 104932 рубля, числящихся за должниками. 16 октября – 13 января 1834). - 5 арк.

8. ДАЧО. – Ф. 101. (Ніжинський грецький магістрат). - Оп.1. – Спр. Справа 3549. (Переписка о пожертвовании нежинским греком Зосимом Николаем, следуемые ему из конкурса в Одессе на богоугодные заведения 7424 рубля. 5 августа – 24 ноября 1837). - 23 арк.

УДК 329.1(431)

Горб Є.С., здобувач кафедри всесвітньої історії Донецького національного університету імені Василя Стуса, начальник відділу з організації практик та працевлаштування випускників МДУ

КОНФЛІКТ НА СХОДІ УКРАЇНИ В РИТОРИЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПРОРОСІЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Активізація політичних організацій проросійської орієнтації в більшості країн Центрально-Східної Європи стала цілком закономірним та очікуваним явищем в ході загострення російсько-українського конфлікту 2014-2016 рр. Не дивлячись на виразний політичний маргіналізм більшості цих організацій, їх поява стала відповіддю на очікування певного сегменту суспільства. Польща, яка за виразом президента Анджея Дуди, «має стати великим послом України в Європі» [6], не стала виключенням. Традиції існування маріонеткових політичних партій та організацій, орієнтованих на Росію там досить глибокі та сягають ще часів Другої Речі Посполитої, коли біла еміграція з одного боку та більшовики з другого намагалися сформувати в Польщі політичні організації, які б слугували їх власним інтересам – жодна з цих ініціатив не мала успіху, проте, механізми, які були використані майже сто років тому і зараз продовжують активно застосовуватись для маніпулювання суспільною свідомістю.

Метою публікації є висвітлення діяльності польських політичних партій та організацій проросійської орієнтації та аналіз їх політичної риторики в контексті російсько-українського збройного протистояння. Водночас, відзначимо, що пропонована публікація є лише стислим оглядом маловивченої проблеми, яка вкрай потребує подальшої розробки та широкого міждисциплінарного підходу.

Перш за все, варто відзначити, що найбільш вірними симпатиками політики російського президента Володимира Путіна є польські партії правого спрямування. Вони вбачають у російському президенті сильну особистість, якої так не вистачає Польщі. Зокрема, подібною риторикою послуговувався лідер партії «Національний Рух» (Ruch Narodowy) Роберт Вінницький. В інтерв'ю виданню «Super Express» він заявив, що Путін, на відміну від польських політиків реалізує інтереси своєї держави, а представники правлячих польських політичних еліт захищають інтереси Берліну, чи Вашингтону, що зробило Польщу неоколонією Заходу [5].

Яскравим прикладом маргінальної політичної організації, яка користується шаблонними пропагандистськими кліше Кремля є так звана «Фаланга». В Польщі вони відомі перш за все завдяки антиамериканським та антинатовським виступам, а також відверто антисемітським висловлюванням. Політична орієнтація «фалангістів» яскраво виявилася з моменту вибуху збройного конфлікту на сході України. Лідер «Фаланги» Бартош Бекєр неодноразово бував на території так званої «ДНР» та навіть залишив записки з обложеного Донецька під промовистою назвою «Шрапнеллю в цивільних» [3]. Ці записки являють собою белетризований звіт Б. Бекєра про поїздку до Донецька наприкінці травня 2014 р. з метою взяти інтерв'ю у Дениса Пушиліна та ще кількох ватажків проросійських терористів. Під виглядом «нейтральних» заміток лідер «Фаланги» ретранслює звичайні гасла російської пропаганди про народне ополчення, озброєне «старими гвинтівками Мосіна та…клеєними АК-47», а також тези про руку Заходу, який хоче розірвати одвічне «слов'янське братерство» [1].

На цьому Б. Бекєр не заспокоївся і вже в листопаді того ж року пікетував посольство США в Польщі, палив прапор НАТО, розмахуючи натомість стягами ЛНР та георгіївськими стрічками. Серед соратників Б. Бекєра у справі боротьби з «рукою Заходу» відзначимо віце-президента Європейського Центру Геополітичного Аналізу Корнела Савінського, одного з лідерів проросійської партії «Самооборона» Матеуша Піскорського, а також представників організації «Комуністична молодь Польщі» [3].

Яскравим представником маргінальних проросійських організацій Польщі є так званий «Табір Великої Польщі» (Obóz Wielkiej Polski), одним з лідерів якого є журналіст Давід Худзяч, – відомий польськомовний рупор російської пропаганди, редактор pl.novorossia.today. Більшість репортажів Д. Худзяча можна проілюструвати його ж цитатою про «трирічну дитину, яку бандерівці прибили до дошки оголошень». Крім цього, члени «Табору Великої Польщі» активно приймають участь у «військово-патріотичних тренуваннях» під Москвою, які організовують різноманітні російські організації, що займаються набором бойовиків для участі в бойових діях на сході України [3].

Однак, чи не найбільш одіозним лідером проросійських сил в Польщі є Матеуш Піскорський – в минулому редактор маргінальних часописів націонал-соціалістичного змісту, а нині лідер прокремлівської партії «Змяна» [2]. Про політичні погляди лідера «Змяни» виразно промовляє його підпис на одному з листів, датованих серединою 90-х рр., одним з головним елементів якого є стилізована свастика [4].

Загалом, Польща не є якимось виключенням із загальної політики Російської Федерації, спрямованої на формування в Європі та Світі розгалуженої мережі напівмаргінальних, а то й цілком маргінальних маріонеткових проросійських партій та організацій. Не відіграючи якоїсь значної ролі в політичному житті країни, ці «рупори кремлівської пропаганди», однак, є виразниками думок та ідеалів певної частини суспільства (перш за все молоді, яка прагне радикальних змін).

Література

1. Bekier B. Szrapnelem w cywilów. Zapiski z oblężonego Doniecka [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: http://xportal.pl/?p=14413

2. Mateusz Piskorski: Z Niklota aż po Moskwę [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: https://stopnacjonalizmowi.wordpress.com/piskorski/

3. Mucha W. Oddziały Putina w Polsce / W. Mucha // Gazeta Polska – 2014 – Nr. 50 (10 grudnia) [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: http://www.gazetapolska.pl/31978-oddzialy-putina-w-polsce

4. Pankowski R. Podpis posła ze swastyką. Jak z neonazisty zostać posłem Samoobrony / R. Pankowski // Nigdy więcej. – 2006. – Nr. 15 [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: http://www.nigdywiecej.org/biblioteka/15/16_Podpis-posla-ze-swastyka.pdf

5. Robert Winnicki, szef Ruchu Narodowego: Polska jest dziś karłem [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: http://www.se.pl/wiadomosci/opinie/robert-winnicki-szef-ruchu-narodowego-polska-jest-dzis-karem_485354.html

6. Siedem cytatów nowo wybranego prezydenta Polski o Ukrainie [Źródło elektroniczne]. – Dostępny z: http://www.wschodnik.pl/polska/item/977-siedem-cytatow-nowo-wybranego-prezydenta-polski-o-ukrainie.html

УДК 930.2:94(477:394)(043)

Демченко А.В., аспірант МДУ

ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У сучасній українській історіографії посилюється увага дослідників до вивчення історії повсякденного життя. Термін «повсякдення» все частіше можна зустріти на сторінках наукових видань. «Історико-антропологічний поворот» в історичній науці відбувається повільно, теоретико-методологічні засади дослідження цього напрямку наразі перебувають у процесі становлення. Їх подальше вивчення сприятиме подальшому піднесенню загальнотеоретичного рівня наукових праць, пов’язаних з історією повсякденного життя.

Питання методології історії повсякдення висвітлюються рядом вітчизняних дослідників: В. Горобецем, Т. Заболотною, М. Зінук, О. Коляструк, О. Куновською, О. Лисенком, Т. Нагайком, Я. Потапенком, І. Петренко, О. Удодом та ін. Серед зарубіжних науковців теоретичні питання історії повсякдення розглядали: Ф. Бродель, Є. Банникова, Е. Гусерль, Г. Іполітов, Н. Пушкарьова, Л. Февр, А. Шюц. У своїх працях зазначені автори приділяють значну увагу питанням теорії та методики повсякдення.

За визначенням Енциклопедії історії України, історія повсякдення – це один із напрямів розвитку історичної науки. Вона досліджує «…умови життя, праці та відпочинку (побуту, умов проживання, раціону харчування, способів лікування, соціальної адаптації), а також фактори, що впливають на формування свідомості та норм поведінки, соціально-політичних уподобання переважної більшості населення в конкретний історичний період» [1].

Розвиваючи це визначення І. Петренко зазначила, що історія повсякдення досліджує «…людей, котрі включені в історичний процес як рядові учасники» [2]. Центральне місце в історії повсякдення посідають життєві проблеми тих людей, які задіянні у повсякденній праці, але «…переважно залишилися безіменними в історії» [5].

У наш час вивчення історії повсякдення має декілька суттєвих ознак:

- вона набула самостійності, наразі існує її чітке відмежування від макро- і мікроісторії;
- відбувається оформлення особливої методології дослідження, яка дає змогу максимально об'єктивно реконструювати історичні реалії;
- особливий інструментарій історії повсякдення тісно пов'язаний з методами інших дисциплін. Це призводить до інтеграційних процесів історичної науки та гуманістиці;
- історія оцінюється з антропоцентричних позицій, йде подолання політичного схематизму і реконструкції історичного минулого.

На думку О. Лисенка предметом історії повсякдення є «…морально-психологічний стан людини, її переживання, емоційні реакції та уявлення» [3]. Російська дослідниця Н. Пушкарьова вважає, що історик повсякдення вивчає не просто побут особи, а її життєві проблеми [6]. Але, такий підхід виявляє проблему об'єктивного висвітлення усіх аспектів історії повсякдення.

Теоретичні підстави дослідження зазначеної проблеми сформувались завдяки зв'язку новітньої вітчизняної методології з передовими дисциплінами гуманітарного циклу: філософією, лінгвістикою та культурологією. Окрім цього новий напрямок історичних досліджень активно використовує методи соціології, етнології, історичної демографії, антропології, соціальної психології, біографістики, краєзнавства. Все частіше використовуються прийоми мікроаналізу.

Активно сучасні дослідники історії повсякдення, у своїх працях використовують методику соціологічної науки, особливою увагою користуються якісні методи та «розуміючий» підхід [2]. В рамках останнього передбачається, що люди минулого у своїх вчинках користувалися власним, сучасним для них уявленням про довколишній світ. В цьому ракурсі, дослідник повинен зосередитись на необхідності зрозуміти погляд на довкілля тих людей, життя яких є предметом вивчення, а не проектувати власні уявлення на їх час. Окрім цього, трактування дій та вчинків досліджуваної спільноти повинно відбуватись у контексті їх розуміння та відчуття тогочасної ситуації.

Український історик Т. Нагайко наголошує, що процес пізнання історії повсякдення «…неможливий без застосування принципу антропоцентризму, коли людина як представник окремої групи-верстви, спільноти, соціуму постає у фокусі історичного дослідження на тлі соціально-політичних, економічних процесів та явищ» [4].

На думку О. Удода, при відтворенні історії повсякденності неприпустиме обмеження лише мікроісторичними методологічним інструментарієм. Дослідник вважає, що макроісторія може сказати про суть повсякденного життя набагато більше і об'єктивніше, ніж самі деталі повсякдення, його структура [7].

Питання джерельної бази історії повсякдення є дискусійним. Це відбувається з наступних причин: криза методології; тенденційність у відношенні до нових нетрадиційних груп джерел (усних джерел, візуальних, літературних та ін.); відставання розвитку від західної науково-методологічної науки.

Автори Енциклопедії історії України до джерел з історії повсякдення відносять церковні метричні записи, документи лікувальних закладів, шлюбні домовленості (контракти) тощо, а також предмети повсякденного побуту, матеріали усних опитувань [1]. Історик О. Коляструк зазначає, що дослідник історії повсякдення у власному дослідженні користується наступними джерелами: офіційними документами, неофіційними особовими письмовими і усними свідченнями, зображально-візуальними матеріалами [2]. Окрім цього, необхідно активно залучати неісторичні джерела, а саме: літературні, лінгвістичні, культурологічні тощо.

Таким чином, повсякдення є багатоплановим напрямком сучасної історичної науки. Її предмет досить складний, він включає житлово-побутові умови, особливості праці, відпочинку, а також морально-психологічні переживання осіб. Для достовірності наукових результатів, дослідник історії повсякдення повинен дотримуватись загальнонаукових принципів об'єктивності, комплексності та історизму в опрацюванні джерел. Останні, в свою чергу мають певні особливості, окрім офіційних документів до них відносяться й ряд нетрадиційних джерел.

Література

1. Горобець В.М. Історія повсякдення [Електронний ресурс] / В. М. Горобець // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2005. – 672 с. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Istorija_povsjakdennja
2. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення [Електронний ресурс] / О.А. Коляструк. – Режим доступу: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/7464/2/kolyastruk.pdf
3. Лисенко О. Історія повсякденності як галузь наукового знання (Повсякденна історія війни: методологічні нотатки) [Електронний ресурс] / О. Лисенко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. –Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246 с. – Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/978-966-2464-02-3.pdf
4. Нагайко Т. Історія повсякденності: погляд на проблему [Електронний ресурс] / Т. Нагайко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246 с. – Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/978-966-2464-02-3.pdf
5. Петренко І. Міждисциплінарні зв'язки в дослідженні шлюбно-сімейних відносин у контексті історії повсякдення [Електронний ресурс] / І. Петренко // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 246 с. – Режим доступу: http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/978-966-2464-02-3.pdf
6. Пушкарева Н.Л. Предмет и методы изучения «истории повседневности» [Електронний ресурс] / Н.Л. Пушкарева – Режим доступу: http://journal.iea.ras.ru/archive/2000s/2004/Pushkareva_2004_5.pdf
7. Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії Електронний ресурс] / О. Удод – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/32065/02-Udod.pdf?sequence=1

УДК 94(477) «1779»
Коробка В.М., кандидат історичних наук, доцент
Коробка Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

«ЗАГАДКА» КАТЕРИНИНСЬКОЇ «ЖАЛУВАНОЇ ГРАМОТИ…» ВІД 21 ТРАВНЯ 1779 р.

Опанування джерел, які є основою пізнання історії маріупольських греків, триває вже понад півтора сторіччя. Попри чималі здобутки (наявність комплексних джерелознавчих розвідок, потужну публікаторську роботу фахівців та аматорів), можна спостерігати наявність дефектів та лакун в ієрархизації й тлумаченні окремих документів, перебільшення значущості діловодної документації різного роду канцелярій, нехтування Зводом законів Російської імперії 1-го – 3-го видань (1832, 1842 і 1857 років).

Негаразди освоєння торкнулися навіть наріжного документа – катерининської «Жалуваної грамоти…» від 21 травня 1779 р., яким було визначено привілеї маріупольських греків як конфесійно-територіально-станової спільноти. Можна навіть говорити про певну загадку цього документа, яка стосується його зовнішньої форми – найменування акта та адресата пільг, які він визначив.

Негативна тенденція спостерігається з XIX ст. Так, М. Дубровін у збірці документів «Присоединение Крыма к России» (т. III) дає таку їй назву: «Высочайшая грамота об устройстве христиан, выведенных их Крыма» [1].

У звіті про навчальні екскурсії Маріупольської Олександрівської гімназії, які були проведені у квітні-травні 1889 р., документ названо «высочайшим указом», який визначив права переселенців, хоча поруч знаходимо поняття, ніби тотожне до першого за значенням, – «Грамота», що «відома в середовищі місцевого населення як «привілегії»» [2].

«Височайший указ» перекочував у твори наших сучасників, зокрема Л. Якубової, написаних одноосібно й у співавторстві [3]. Н. Терентьєва, Н. Бацак, А. Гедьо успадкували формулу

М. Дубровіна – «Височайша грамота про улаштування християн, виведених з Криму» [4]. «Жалованной грамотой грекам от 21 мая 1779 г.» називає документ С. Калоєров [5]. У колективному виданні «Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века» (Маріуполь, 2008) незграбно визначено адресат привілеїв – «християни-греки» [6].

За умов звернення до оригіналу документа, який міститься у Повному зібранні законів Російської імперії, ніякої загадки не виникло б, а з'ясувалася б його справжня назва, вид закону та його адресат: «Жалованная грамота христианам греческого закона, вышедшим из Крыма в Азовскую губернию на поселение» [7]. Загалом, з XIX ст. можна було спостерігати й правильно зазначеного адресата катерининської грамоти, наприклад, у працях А. Скальковського та архієпископа Гавриїла (Розанова): «Кримські християни грецького закону» [8].

Література

1. Дубровин Н.Ф. Присоединение Крыма к России. – СПб., 1887. – Том III: 1779 – 1780. – С. 194.
2. Мариуполь и его окрестности [Електронний ресурс] / Изд. Д.А. Хараджаева. – Мариуполь, 1892. – Режим доступу: http://old-mariupol.com.ua/mariupol-i-ego-okrestnosti-den-pervyj
3. Якубова Л. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – початок 30-х років XX ст. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1999. – С. 19; Кульчицький С., Якубова Л. Донеччина і Луганщина у XVII – XXI ст.: історичні фактори й політичні технології формування особливого та загального у регіональному просторі. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – С.63.
4. Терентьєва Н., Бацак Н. Греки Криму: проблема двох переселень (з історії міграційних рухів XVIII – XX століть) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/Krym/7.pdf; Гедьо А.В. Соціально-економічний розвиток грецьких громад України середини XVII – XIX ст.: джерелознавчий аспект. - Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 52.
5. Документы по истории греков Приазовья: в 4 т. - Донецк : Юго-Восток, 2008 . - Т. 2: В Мариупольском греческом округе дореформенной России (1784 – 1861) / С.А. Калоеров. – Харьков : НТМТ, 2016. - 326 с.: табл. + 1 карта.
6. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / [Р.П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашененко и др.]: Изд.2-е измен. и доп. – Мариуполь: Рената, 2008. – С. 72.
7. Жалованная Грамота христианам греческого закона, вышедшим из Крыма в Азовскую губернию на поселение: 21 мая 1779 г. // ПСЗ. – СПб., 1830. – Т. 20. – №14.879. – С. 824 – 825.
8. Скальковский А.Л. Опыт статистического описания Новороссийского края. – Одесса: Тип. Л. Нитче, 1850. – Ч. 1. – С. 275 – 276; Гавриил (Розанов). Переселение греков из Крыма в Азовскую губернию и основание Готфийской и Кафийской епархии // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1844. – №1. – С. 198.

УДК 336.71(477.62-2) "187/190"(043)

Новікова С.В., кандидат історичних наук, доцент

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ У МАРІУПОЛІ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Перетворення доби ліберальних реформ та дозвіл селитися у Маріуполі особам усіх національностей значно активізували економічне життя нашого міста. Пожвавилася торгівля, особливо сільськогосподарською продукцією. Значну роль у ній відігравало іноземне, перш за все – італійське та грецьке купецтво, яке сприяло залученню Маріуполя у міжнародну торгівлю. Тому виникла необхідність у створенні та розвитку у місті банківської сфери.

З 1872 р. з перервами у місті діяло маріупольське відділення Азовсько-Донського комерційного банка, яке розміщувалося на вул. Єкатерининській, 42 [1]. Заснований у 1871 р., цей банк починав свою діяльність як провінційна кредитна установа. Правління банку знаходилося у Таганрозі. Його головним завданням було фінансування торгівлі в регіоні, пов'язаному з портами Азовського моря та Ростовом-на-Дону. Але поступово банк розповсюдив свій вплив далеко за межі цього регіону і перетворився на один з найбільших банків Російської імперії. У зв'язку з розширенням діяльності правління банку у 1904 р. було переведено до Петербурга [2].

У 1873 – 1887 рр. у місті діяв Маріупольський міський громадський банк, який припинив діяльність у зв'язку з банкротством. У 1875 р. відкрилося Маріупольське товариство взаємного кредиту [3]. Передбачаючи значну активізацію фінансового життя міста після відкриття залізничного

сполучення та будівництва нового морського порту, у 1888 р. міська дума звернулася з клопотанням до правління Державного банку з проханням відкрити відділення у Маріуполі. Державний банк був найбільшою фінансовою установою Російської імперії з розгалуженою системою філій, через які здійснював кредитування торгових та промислових підприємств і співпрацював з приватними комерційними банками. Спочатку Правління банку дало негативну відповідь [4].

Згоду було отримано лише у 1895 р. і в орендованому приміщенні відкрилося відділення III (нижчого) розряду. На замовлення Маріупольської міської думи у 1897 р. у Санкт-Петербурзі було розроблено проект двоповерхової будівлі для цього відділення. Під забудову виділили місце у центрі Маріуполя, на перехресті Єкатерининської та Марії-Магдалининської вулиць. У 1905 р. відділення вже розмістилося у новій будівлі. За розмірами, оздобленням фасаду і внутрішніх приміщень воно не поступалося аналогічним будівлям багатьох губернських міст. Зараз це найстаріша банківська будівля нашого регіону [5].

Статут Державного банку передбачав усі види комерційних операцій. Маріупольське відділення почало їх здійснювати з 1910 р., коли було переведене до II розряду. На той час штат службовців відділення складався з 17 осіб на чолі з управляючим. Саме через Маріупольське відділення здійснювалося фінансування будівництва металургійних заводів «Нікополь» та «Руський Провіданс», а також фінансування будівництва багатьох приватних, міських та повітових будівель початку XX ст.

13 листопада 1908 р. у Маріуполі було відкрито відділення Північного банку, яке розмістилося на вулиці Єкатерининській у будинку лікаря Данилова. Після злиття в 1910 р. Північного і Російсько-китайського банків в Російсько-азіатський банк в 1911 р. в місті почало роботу його відділення по вул. Єкатерининській, 43. Основними напрямами в діяльності банку були фінансування важкої промисловості і будівництво залізниць [6].

Таким чином, активізація економічного розвитку країни в останній третині XIX – на початку XX ст. сприяла пожвавленню економічного життя Маріуполя та значною мірою вплинула на розвиток різноманітних банківських установ у місті.

Література

1. Краткий обзор 5-летней деятельности Азовско-Донского коммерческого банка. - Таганрог, 1896. – С. 245.

2. Евзлин З. Банки и банкирские конторы в России / З. Евзлин. - Спб., 1904, - С. 92-95, 364. Банки и акционерные торгово-промышленные предприятия, оперирующие в России за последний отчетный год (1898-1899 и 1899-1900 гг.). Справочная книга. – СПб., 1901, -С.4-5.

3. Памятная книжка Екатеринославской губернии на 1889 год. – Екатеринослав: Типография Губернского правления, 1889. – С. 596

4. Голубев А.К. Русские банки. Справочные и статистические сведения о всех действующих в России государственных, частных и общественных кредитных учреждениях. (Год первый) / А.К. Голубев. – СПб., 1896. - С.40-41.

5. Памятная книжка Екатеринославской губернии на 1912 год. – Екатеринослав: Типография Губернского правления, 1912. – С. 117.

6. Российский государственный исторический архив. – Ф. 616 (Азовско-Донской коммерческий банк). – Оп.2. (Материалы о деятельности отделений банка; о строительстве, приобретении, аренде и страховании банковских зданий; чертежи и фотоснимки зданий. 1899-1917 гг.). – Д.101 (Переписка Правления с Мариупольским отделением Банка о ведении операций с местной клиентурой. 14 марта 1905 – 30 декабря 1917 г.). – 81 л.; Ф. 630 (Русско-Азиатский банк). – Оп. 1 (Общие материалы правления банка. Материалы отделений банка (1910-1922 гг.). - Д. 421 (Отчеты Мариупольского отделения банка за 1911 – 1912, 1914 – 1916 гг.). – 128 л.

УДК 271.5"15/16"(043)

Папазова А.В., кандидат історичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-РЕГЛАМЕНТАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Діяльність ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. була впливовим чинником місцевого культурного життя. Оскільки джерела, які висвітлюють проблему, докладно не вивчені, ми не маємо належного уявлення про орден, його цілі, методи й результати діяльності, а тим більше про те, що найбільш важливо для східнослов'янського

регіону – про вплив єзуїтів на історичний процес. Тому так важливо розглянути можливості документів різних видів, особливо нормативно-регламентаційних джерел. Зазначені документи впорядковували діяльність ордену з боку його керівників та римської курії. Їх розділяють на документи католицької церкви (документи папської курії й священнослужителів католицької церкви) й на документи Товариства.

Мета публікації – проаналізувати нормативно-регламентаційні джерела ордену єзуїтів та з'ясувати інформативні можливості зазначеного виду джерел для вивчення історії діяльності ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст.

Документи ордену нормативного характеру – це джерела, які характеризують Товариство Ісуса, його устрій і правила, що визначали діяльність усіх єзуїтів і домів в усьому світі. Передусім, це – статут («Конституції») Товариства Ісуса [1]. Автор «Конституції», засновник ордену Ігнатій Лойола зайнявся написанням статуту у 1541 році, а обнародував у 1558 р. Зміст статуту неодноразово змінювався іншими генералами. Більшість доповнень стосується прав і обов'язків генерала [2]. Статут містить принципові положення діяльності Товариства, права й обов'язки єзуїтів і домів ордену. Це дозволяє вивчити відмінності ордену від інших чернечих орденів (у структурі, статуті, підготовці членів), проаналізувати принципи та методи діяльності, виявити причини успіхів та невдач у його керуванні.

Принципи роботи ордену, дисципліну й підпорядкування єзуїтів керівникам Товариства розкривають правила, що розробив І. Лойола. «Правила скромності» складається з 13 пунктів, які вчать членів ордену, як варто поводитися, розмовляти, вдягатися, яку міміку використовувати [3].

Особливе значення для характеристики сутності ордену й підготовки його членів мають «Духовні вправи» [4] – комплекс заходів ідеологічного й психологічного впливу на людину для створення ідеального єзуїта і католика. Документ складається з прологу «Початок і основа» і «Чотирьох тижнів», у яких викладені детальні способи впливу на світогляд і психіку людини. За життя Лойоли існувало два переклади вправ. Перший, що носить назву «Древнього» і другий, складений Андреа Фро за назвою «Вульгата». «Вульгата» була видана в Римі в 1548 р. Комісія п'ятої Генеральної конгрегації ордену зіставила іспанський текст із «Вульгатою». Деякі виправлення додавалися у вигляді приміток. Генерал Джованні Роотан підготував латинський варіант «Вульгати» (виданий у 1835 р.). Чотири вищезгаданих тексти об'єднано в історико-критичному виданні 1919 р. [5]. Цей документ винятково важливий для вивчення причин успіху ордену щодо релігійного впливу й поширення католицтва, тому що дозволяє дослідити методи його діяльності, регламентацію дій єзуїта, методику вироблення слухняності й способи створення єзуїтами сприятливого враження про орден у суспільстві.

Для всіх шкіл ордену існували єдині правила – «Уклад студій Товариства Ісусового» («Ratio studiorum») [6], які являють собою комплекс правил, укладених у 1586 р. У 1591 році був виданий текст для обговорення, а в 1599 році побачив світ його остаточний варіант, що надалі удосконалювався [7]. «Уклад студій...» дає уявлення про обсяг навчальних занять, визначає повноваження в управлінні колегіумами керівників ордену, встановлює обов'язки викладачів відносно доктрини, способу читання лекцій, порядок занять, обов'язки студентів-єзуїтів. Отже, даний документ дозволяє вивчати єзуїтську систему освіти.

Крім загальних документів для всіх єзуїтів, керівники ордену видавали інструкції, розпорядження й рішення, спрямовані конкретним членам чи домам ордену з визначених проектів і напрямів діяльності. Зокрема, серед таких документів є інструкція віце-провінціала Польської провінції Ф. Суньєро (січень 1573 р.) єзуїтові П. Скарзі для виконання доручення [8], інструкція А. Поссевіно єзуїтам, які були залишені у Москві [9]. Подібні інструкції дозволяють проаналізувати механізм створення домів і організацію діяльності ордену в регіоні.

Взаємодія керівників ордену з підлеглими здійснювалася через прямі вказівки й листи. Керівники провінцій давали розпорядження підлеглим із різних питань, про що свідчать листи ректорам Ярославського й Львівського колегіумів. Наприклад, листи до Львівського колегіуму щодо статуту ордену єзуїтів [10]. Вони дозволяють проаналізувати роботу керівників ордену, проблеми конкретних домів.

Про способи впливу ордену на верхівку суспільства розповідають інструкції, які єзуїти давали окремим церковним діячам. З найменшими деталями описує дії у справі поширення унії інструкція, отримана митрополитом Михайлом Рогозою [11]. Цей документ, опублікований ще в 1842 році Й. Лукашевичем як витяг із листа ректора Віленського єзуїтського колегіуму до М. Рогози [12], неодноразово привертав увагу дослідників і викликав неоднозначні оцінки щодо його вірогідності й значення [13]. Документ можна вважати достовірним і таким, що вплинув на дії М. Рогози, оскільки

положення інструкції частково підтверджуються діяльністю митрополита.

Велике значення для розкриття діяльності ордену мають звіти, повідомлення й офіційні листи всіх єзуїтів керівникам про свою роботу. Окремі фрагменти звітів можна зустріти у творах єзуїтів [14]. Деякі повідомлення та звіти є в працях дослідників, збірниках документів, наприклад, звіт А. Поссевіно про виконання релігійної місії у Москві, чи його ж повідомлення кардиналові ді Комо від 28 квітня 1581 р. [15]. Ці документи дозволяють вивчати як окремі справи ордену, так внутрішні процеси в Товаристві, його відносини з курією.

Велике значення має документація домів ордену. Наприклад, реєстри документів Львівського, Ярославського колегіумів і колегіуму с. Лящів [16] дають змогу простежити процес створення єзуїтських колегіумів і монастиря у Львові, частково їхнє матеріальне забезпечення, але не дають докладних фактів про функціонування домів. Їх застосування задля характеристики діяльності Товариства в Україні дозволить отримати більш повну картину сфер зацікавлень ордену, методів релігійного впливу та населення та ролі ордену в регіоні.

Таким чином, нормативно-регламентаційні документи ордену єзуїтів численні й інформативні. Це пояснюється специфікою ордену, який ретельно фіксував свою діяльність. У розпорядженні дослідників достатньо джерел, які дозволяють накопичити інформацію про засади і структуру Товариства, створення й роботу домів, проаналізувати характер їхньої діяльності та вплив на населення. Більшість документів датовані рубежем XVI – XVII ст., періодом підготовки й здійснення Берестейської церковної унії. Більшість документів містить оцінки діяльності єзуїтів, природно, із позиції самого Товариства. Найбільш наближений до достовірності матеріал цих джерел – конкретна інформація про наявність єзуїтських домів і роботу єзуїтів. Кількісні, якісні характеристики чи оцінки діяльності ордену потребують перевірки й зіставлення з джерелами не єзуїтського походження.

Література

1. Лойола І. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми / Ігнатій Лойола: [пер. з англ. А. Маслюх]. – Львів: Свічадо , 2005. – 532 с.

2. Быков А. И. Лойола, его жизнь и общественная деятельность / Александр Алексеевич Быков. – СПб., 1891. – С.70.

3. Лойола И. Правила скромности / Ігнатій Лойола // Блинова Т.Б. Иезуиты в Белоруссии / Тамара Борисовна Блинова. – Минск: Беларусь, 1990. – С. 18-19.

4. Лойола І. Духовні вправи св. Ігнатія Лойоли [Текст] / Ігнатій Лойола; пер. А. Маслюха; Товариство Ісуса в Україні. – Львів: Свічадо, 2006. – 248 с.

5. Тонди А. Иезуиты [Текст]: пер. с ит. / Алигьеро Тонди; ред. и вступ. ст. Ф.Н. Олещука. – М.: Изд. иностр. лит., 1955. – С. 130-131, 137-139, 143.

6. Ratio Studiorum. Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти: пер. с лат. / Пер. Ростислав Паранько; Пер. з англ. Андрій Маслюх. – Львів : Свічадо, 2008. – 252 с.

7. Тонди А.И. Вказ. праця. – С. 112-113.

8. Інструкція віце-провінціала ордену єзуїтів Ф. Суньєро, даній П.Скарзі на час його подорожі в Литву через Русь, щодо поступової експансії цього ордену на руські і литовські землі шляхом заснування єзуїтських колегіумів. 1573 р., січень, Вільно // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – поч. XVII ст.: Зб. док-в і мат-в). – К.: Наукова думка, 1988. – С. 70-72.

9. Инструкция иезуитам в Москве // Переписка пап с российскими государями в XVI в. – СПб., 1834. – С. 9-20.

10. ЦДІАУ у Львові. Ф. 140. Оп.1. Спр. 111. Арк. 2-25; Спр. 123. Арк. 1-2.

11. Инструкция иезуитов митрополиту Михаилу Рогозе // Лилов А.И. О зловредных действиях иезуитов в отношении к православной церкви в России в конце XVI и в начале XVII вв. / Александр Ильиич Лилов. – Казань, 1856. – С. 157-164.

12. Lukaszewic: J. Dzieje kościołów wyznania hclwcckicgo w Litwie. – T. I. – Poznań, 1842. – S. 70-72.

13. Тимошенко Л. Єзуїти і Берестейська унія / Л. Тимошенко // Київська старовина. – 2001. – №4. – С. 48.

14. Поссевино А. Московия / Антонио Поссевино [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.vostlit.info/Texts/rus5/Possevino/frametext11-12.htm.

15. Донесение А. Поссевино кардиналу ди Комо. 1581, апрель 28 // Памятники культурных и дипломатических отношений России и Италии.– Л.: АН СССР, 1925. – Т. 1. – Вып. 1. – С. 245.

16. ЦДІАУ у Львові. Ф. 140. Оп.1. Спр. 200. Арк. 3-4 зв. Арк. 5; Спр. 297. Арк. 1-5, Спр. 298. Арк. 1-34; Ф. 132. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 386, Спр. 902. Арк 1-4, Спр.997. Арк 1-3.

УДК 316.343.632(477.62-2Мар)«1951/1952»(043)
Реуцька А.М., аспірантка кафедри історичних дисциплін МДУ

ВИРОБНИЧІ УМОВИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЖДАНІВСЬКОГО ОРДЕНА ЛЕНІНА МЕТАЛУРГІЙНОГО ЗАВОДУ ІМ. ІЛЛІЧА (1951-1952 РР.))

Вивчення повсякденності людини, окремих соціальних груп населення дозволяє зрозуміти їх світогляд та мотиви поведінки, що так чи інакше впливали на становище людини, соціуму та країни в цілому. Протягом 1951-1952 рр. робітники представляли другу за чисельністю верству суспільства в УРСР [32, с. 26-27]. Їх повсякденність репрезентує типові риси, характерні для щоденних практик радянського міського населення. У межах загальної чисельності робітників УРСР кількість робітників чорної металургії на 1950 р. складала 188,6 тис. осіб чи 10,1% [32, с. 46]. Розташування більшості підприємств чорної металургії на південному сході республіки обумовило значну концентрацію робітників у даному регіоні. Одним із великих підприємств галузі на цій території був Жданівський ордена Леніна металургійний завод ім. Ілліча.

У зв'язку з тим, що в середньому третину дня людина проводить на роботі, невід'ємною частиною повсякденності робітників є їх виробнича діяльність. Умови, у яких здійснюється остання, впливають на фізичний та психологічний стан людини, що в свою чергу обумовлює певний спосіб її життя. Тому дослідження виробничих умов як складової частини повсякденності робітників підприємств чорної металургії є актуальним.

Характерним для радянської дійсності було включення робітників у різні рухи та соціалістичні змагання. Кожного місяця пленум заводського комітету профспілки [14, с. 1] підводив підсумки соціалістичного змагання за дострокове завершення виробничого плану 1951 р. Колективам цехів, які зайняли перші три місця, присуджувалися перехідні Червоні знамена заводського комітету профспілки. Робітникам присвоювалися почесні звання «Кращий робітник своєї професії» та «Кращий майстер заводу» із внесенням на «Дошку пошани», а тих, які протягом 6 місяців зберігали звання «Кращий робітник своєї професії», вносили до «Книги пошани». Бригадам надавалося звання «Бригада відмінної якості» [8, с. 1].

Заводський комітет профспілки у грудні 1951 р. затвердив нові умови соціалістичного змагання цехів, дільниць та бригад заводу, а також умови змагання робітників за професіями на 1952 р. Для цехів умови соцзмагання передбачали, поряд з перевиконанням виробничого плану, постійне підвищення рівня виробництва, якості продукції, зниження собівартості, впровадження передових методів у виробництво; для дільниць та бригад – перевиконання плану та норм виробітки всіма робітниками, відсутність браку, впровадження стаханівських методів праці; для робітників – перевиконання середньопрогресивних норм виробітки, оволодіння передовими методами праці, висока якість продукції, економія сировини і матеріалів, застосування раціоналізаторських заходів. Цехам-переможцям щомісячно присуджувалися перехідні Червоні знамена. Бригадам та дільницям, що перемагали у змаганні протягом 3-х місяців підряд, присуджувалося звання «Краща дільниця (бригада) заводу», а тим, що видавали продукцію відмінної якості, крім того, ще й звання «Дільниця (бригада) відмінної якості». Робітникам, які перемагали у змаганні з професій протягом 3-х місяців підряд, присуджувалося звання «Кращий робітник з даної професії».

В процесі соціалістичного змагання колективи бригад, дільниць, цехів змагалися за звання «Стаханівського», право на яке мали ті колективи, що протягом 3-х місяців підряд, займали перші місця і отримували звання кращого [20, с. 2].

Робітники, які не виконували взяті зобов'язання чи відставали від плану, підпадали під осуд з боку колективу, що свідчило про наявність морального тиску на тих, хто не працював з максимальною віддачою для збільшення обсягів виробництва [8, с. 1].

Металурги заохочувалися до раціоналізаторської діяльності шляхом грошових винагород за запропоновані ними заходи з модернізації, що знайшли впровадження у виробництві [31]. Однак часто раціоналізаторські пропозиції робітників залишалися без уваги начальників цехів [26, с. 1; 15, с. 2]. Якщо все ж таки доходило до впровадження заходів з раціоналізації, то і тут виникали проблеми із затримкою виплат. Наявними були випадки, коли видавалася перша половина премії, а друга половина не виплачувалася більше року [18, с. 2]. Також протягом даного терміну могла затримуватись виплата винагороди в повному обсязі [5, с. 2].

З 16 травня до 16 липня 1951 р. на Жданівському ордена Леніна металургійному заводі ім. Ілліча проходив огляд з техніки безпеки та промсанітарії. На засіданнях комісій за цей період було розібрано 1566 пропозицій, спрямованих на підвищення умов праці робітників [14, с. 1]. Однак не пройшло і десяти днів після закінчення огляду, як на шпальтах заводської газети «Іллічівець» з'явилося повідомлення про те, що адміністрація трубозварювального цеху не приділяє відповідної уваги умовам праці робітників подачі. Вони не отримували ніякого спецодягу, окрім пари рукавиць на два місяці, при тому, що рукавиці ставали непридатними для роботи вже через 2-3 дні. Тому робітникам доводилося працювати голими руками [9, с. 2]. За словами начальника цеху робітникам подачі на підставі наказу по заводу не мав видаватися безкоштовний спецодяг. Що ж стосувалося рукавиць, то адміністрація мала прийняти заходи, спрямовані на скорочення встановленого строку носіння [12, с. 2].

За наказом директора заводу М. Г. Гавриленко відділ праці та зарплати спрямував своїх працівників для перевірки дільниць на предмет наявності порушень дисципліни. Інспекторами було встановлено, що о 22:30 на одній з дільниць ніяких робіт не проводилося, а на робочих місцях нікого не було. Вони прийшли на дану дільницю повторно о 23:10. Якщо раніше контора була відчинена, то у цей час вона була вже зачинена, а світло вимкнено. При перевірці даних відмітки виявилось, що у 3-й зміні 14 робітників і 2 майстра працювали повністю всі 8 годин [27, с. 2]. Начальник дільниці, дізнавшись про те, що сталося, намагався приховати даний факт [24, с. 1].

У цей же день на іншій дільниці токарі о 22:00 з невідомих причин припинили роботу, а у той час, що залишився до кінця зміни, бездіяли. Був зафіксований випадок, коли робітник о 22:00 йшов із цеху, що пояснив ремонтом верстату, на якому він працює. Наявним був факт, коли робітник не працював усю зміну через те, що його верстат був встановлений на невідповідному місці, через що, на думку робітника, на верстаті не можна було проводити роботи. На момент перевірки слюсарі були без роботи і заявили, що не змогли знайти майстра, щоб той дав їм завдання. Деяких зі слюсарів на роботі о 22:30 не було і до кінця зміни вони не з'явилися. Чергові електрики грали у шахи, хоча мали виробничі завдання, але виконувати їх не поспішали [27, с. 2]. Були зафіксовані випадки приходу робітників на виробництво у нетверезому стані. Однак начальство іноді закривало очі на девіантну поведінку підлеглих [26, с. 2].

На території заводу було багато відкритих водопровідних люків, що могло призвести до нещасних випадків [7, с. 2]. Очевидно, наявність даної проблеми була викликана розкраданням з боку самих робітників. У години зміни територією заводу на переїздах та переходах маневрували залізничні потяги. Це змушувало робітників обходити їх чи перебігати лінії під час руху. Непоодиноким явищем було те, що машиністи розганяли по лініям вагони, які потім безшумно котилися [29, с. 2]. Щоб доставити на місце робіт, що виконуються, кисень, кожен цех спрямовував до кисневої станції порожні балони та двох робітників. Наповнені балони робітники грузили на машину, а самі сідали на них і, таким чином, пересувалися від цеху до цеху [25, с. 2]. Дані факти демонструють низький рівень безпеки праці на Жданівському ордена Леніна металургійному заводі ім. Ілліча.

Невід'ємною частиною повсякденного життя металургів, пов'язаною з виробництвом, були різні форми пропаганди радянської ідеології. У цехах існувала газетна вітрина, на якій вивішувалася газета «Правда». Проте у деяких цехах один випуск міг не замінюватися новими тривалий час, що викликало нарікання на начальників [1, с. 2]. Також робкорами створювалися цехові стенгазети, присвячені новинам, пов'язаним з виробництвом. З метою донесення до робітників офіційної інформації та формування радянського світогляду при цехах діяли червоні кутки, у яких агітаторами проводилися бесіди, зачитувалися доповіді та лекції на різну тематику. Також подібні заходи стали атрибутами всіх значущих дат радянської історії [10, с. 1; 21, с. 1]. Результати агітаційної роботи простежуються, наприклад, у оформленні підписки на державні позики розвитку народного господарства, суми якої часто перевищували середню місячну заробітну плату робітників, а в деяких випадках були більше на 400 крб. [30, с. 2].

Значні недоліки простежувалися у роботі їдалень металургійного заводу ім. Ілліча. Характерними для більшості з них були вузький асортимент страв [4, с. 2] та низькі смакові якості останніх, при чому здебільшого страви подавалася холодними; затримка на роздачі [17, с. 2]; відсутність культури обслуговування відвідувачів [4, с. 2]. У їдальні № 1 робітники вимушені були сидіти за столом в очікуванні офіціантки від 15 [4, с. 2] до 45 хвилин [17, с. 2]. Неуважність обслуговуючого персоналу призводила до того, що замість замовлених страв подавалися інші [4, с. 2]. Особливістю їдальні № 3 був бруд та наявність значної кількості мух [13, с. 2]. У їдальнях № 11

[16, с. 2] і № 12 [23, с. 2] їжа не відповідала встановленій калькуляції. Їдальня № 12 працювала особливо погано в нічний час. У буфеті був наявним лише хліб, іноді бували булки, пряники, балик, суха риба, ситро та цигарки. Якщо масло та ковбасні вироби з'являлися в наявності, то за високими цінами. У нічний час столи в їдальні не витиралися. Робітники не могли взяти чистий посуд, тому що персонал їдальні зачиняв шафи на ніч [3, с. 2].

Позитивні відгуки протягом 1951-1952 рр. надходили лише на адресу дієтїдальні, яка відкрилася у червні 1951 р. при їдальні № 1 [6, с. 2]. У приміщенні дієтїдальні було чисто та затишно, подавалася смачна та поживна їжа [19, с. 2]. Меню пропонувало великий вибір молочних та овочевих страв [6, с. 2]. Працівники ввічливо поводилися з відвідувачами та швидко їх обслуговували [19, с. 2].

Незадовільним був рівень забезпечення побутових потреб робітників. Протягом восьми років у цеху № 9 не було роздягальні. Робітники перед та після зміни вимушені були перевдягатися під відкритим небом, що призводило до захворювань грипом, малярією та ангіною [2, с. 2].

Суттєві недоліки простежувалися у роботі заводської лазні. Майже щоденно припинялася подача гарячої води, через що відвідувачі подекуди просиджували більше двох годин в її очікуванні [11, с. 2]. Після ремонту у будівлі лазні внутрішні роботи були проведені неякісно. У кімнатах очікування було мало лавок, а шухляди в роздягальнях для зберігання одягу були настільки малі, що не завжди відвідувач мав змогу вмістити в них свої речі. Тазки діряві, без ручок. В душовій значна кількість кранів не працювала, вода подавалася або гаряча, або холодна. У душових відділеннях не було ні однієї полички, щоб покласти на неї мило та мочалку, тому робітники були вимушені класти їх на підлогу, що не гігієнічно та не зручно. Також у лазні були відсутніми дзеркала [28, с. 2].

Таким чином, в УРСР створювалися умови для максимальної напруженості зусиль робітників на виробництві, що досягалося завдяки пропаганді та тиску суспільної думки. Однак, не зважаючи на окремі заходи з поліпшення трудової дисципліни та безпеки праці, що проводились на Жданівському ордена Леніна металургійному заводі ім. Ілліча, на початку 1950-х рр. дані показники перебували на невисокому рівні. Значні недоліки простежувалися в організації харчування, задоволення побутових та санітарних потреб робітників, пов'язаних з їх виробничою діяльністю.

Література

1. Ильичевец. – 1951. – 11 апреля. – № 2.
2. Ильичевец. – 1951. – 9 мая. – № 10.
3. Ильичевец. – 1951. – 16 мая. – № 12.
4. Ильичевец. – 1951. – 30 мая. – № 16.
5. Ильичевец. – 1951. – 13 июня. – № 20.
6. Ильичевец. – 1951. – 20 июня. – № 22.
7. Ильичевец. – 1951. – 23 июня. – № 23.
8. Ильичевец. – 1951. – 21 июля. – № 31.
9. Ильичевец. – 1951. – 25 июля. – № 32.
10. Ильичевец. – 1951. – 28 июля. – № 33.
11. Ильичевец. – 1951. – 1 августа. – № 34.
12. Ильичевец. – 1951. – 4 августа. – № 35.
13. Ильичевец. – 1951. – 8 августа. – № 36.
14. Ильичевец. – 1951. – 18 августа. – № 39.
15. Ильичевец. – 1951. – 22 августа. – № 40.
16. Ильичевец. – 1951. – 8 сентября. – № 45.
17. Ильичевец. – 1951. – 22 декабря. – № 74.
18. Ильичевец. – 1951. – 29 декабря. – № 76.
19. Ильичевец. – 1952. – 1 января. – № 1.
20. Ильичевец. – 1952. – 9 января. – № 3.
21. Ильичевец. – 1952. – 19 января. – № 6.
22. Ильичевец. – 1952. – 27 февраля. – № 17.
23. Ильичевец. – 1952. – 5 марта. – № 19.
24. Ильичевец. – 1952. – 29 марта. – № 26.
25. Ильичевец. – 1952. – 2 апреля. – № 27.
26. Ильичевец. – 1952. – 12 апреля. – № 30.

27. Ильичевец. – 1952. – 16 апреля. – № 31.
28. Ильичевец. – 1952. – 19 апреля. – № 32.
29. Ильичевец. – 1952. – 23 апреля. – № 33.
30. Ильичевец. – 1952. – 6 мая. – № 37.
31. Об утверждении положения об изобретениях и технических усовершенствованиях и о порядке финансирования затрат по изобретательству, техническим усовершенствованиям и рационализаторским предложениям [Электронный ресурс] : Постановление Совета Народных Комиссаров СССР N 448 от 5 марта 1941 г. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4310.htm
32. Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946-1970 рр.) / В. О. Романцов. – Київ, 1972. – 219 с.

УДК 94(477.62-2)”1917”(043)
Романцов В.М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичних дисциплін

МАРІУПОЛЬСЬКІ БІЛЬШОВИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЗАХОПЛЕННЯ ВЛАДИ У 1917 Р. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

На початку XXI ст. питання щодо боротьби маріупольських більшовиків за владу в революційних подіях 1917 р. може комусь здатися архаїчним, таким, яке віддає компартійно-ідеологічним душком радянського минулого, яке давно втратило актуальність. Але в наш час, коли політика декомунізації, що здійснюється в Україні, ламає стереотипи в історичній свідомості українців, є потреба розкрити дійсне місце більшовиків у суспільних процесах в Україні загалом та в Маріуполі зокрема в революційному переломі 1917 р. Важливо з’ясувати причини суспільної трансформації, яка відбувалася в той час від демократичної революції до збройного протистояння, від Української національно-демократичної революції до більшовицької диктатури.

Зазначене питання за радянського часу висвітлювалося багаторазово з компартійних ідеологічних позицій. Наразі є нагальна потреба проаналізувати його, позбавивши ідеологічної заангажованості. Це важливо зробити на наукових засадах об’єктивності, оскільки до нашого часу в Україні загалом та в Маріуполі, зокрема, є мешканці, що вірять історичним міфам радянської доби.

Падіння російського самодержавства на початку березня 1917 р. звільнило від деспотичної влади величезну країну, яка потребувала суспільного оновлення і отримала для цього шанс. Російська демократична революція обумовила початок демократичних перетворень на всій величезній імперській території, в тому числі, на українських землях, на теренах Північного Надазов’я.

Ліберально налаштовані політичні сили, які мали більшість у Тимчасовому уряді та підконтрольних йому державних структурах, українські партії, що домінували в Центральній Раді, праві есери та меншовики, які становили на початку революції більшість у робітничих та солдатських радах, були орієнтовані на демократичний шлях реформування суспільства, який виявився тривалим, супроводжувався посиленням політичного протистояння, наростанням суспільних суперечностей, радикалізацією настроїв, поширенням соціальної демагогії та популізму.

Революція не лише створила сприятливі можливості для реформування країни, але вона пробудила до активності різні політичні сили, які висунули дуже відмінні програми дій. Серед інших поступово зміцнювали свої політичні позиції більшовики. Особливо активізувалися вони після повернення В. Леніна з еміграції на початку квітня 1917 р. Він одразу ж висловився за необхідність створення «держави-комуни», що фактично означало претензії більшовицької партії на владу в країні. На І Всеросійському з’їзді рад на початку червня 1917 р. В. Ленін категорично заявив, що більшовики готові взяти владу до своїх рук. На VI з’їзді РСДРП(б) в серпні 1917 р. було проголошено курс на підготовку збройного повстання в боротьбі за владу.

За активної участі більшовицької партії в країні зростала мітингова стихія, на промислових підприємствах почалося створення озброєних загонів червоної гвардії, які стали знаряддям більшовиків у боротьбі за владу.

В Маріуполі протягом березня – квітня надзвичайно активізувалася демократична громадськість міста, здійснювалися реформи демократизації місцевого самоврядування, створено міський громадський виконавчий комітет. На заводах «Нікополь» і «Провіданс» було створено раду робітничих депутатів. В демократичний процес включилися військовослужбовці 24-го піхотного запасного полку. Поліція була реформована на міліцію. Розгорнулася етнокультурна та

етнополітична діяльність української, грецької, єврейської, вірменської національних спільнот Маріуполя. В місті поступово поширювалися ідеї Української революції.

В той час, як у процесі демократичної революції в Маріуполі відбувалися політичні зміни, реформування майже не торкнулося економічної та соціальної сфер. На маріупольських металургійних заводах не вирішувалися існуючі соціальні проблеми, адміністрація ігнорувала вимоги робітників про покращення умов праці [5, с. 66 – 67]. За цих умов наростала криза влади, чим вміло скористалися більшовики. Вони активізували свою діяльність в Маріуполі. Протягом квітня – травня 1917 р. до міста повернулися із заслання учасники травневого страйку 1916 р. Вони створили комітет потерпілих за страйк, який фактично став більшовицьким штабом у місті.

Одним з маріупольських більшовицьких активістів того часу був технік броньового цеху заводу «Нікополь» Василь Варганов. У боротьбі маріупольських більшовиків за владу в 1917 р. він посів особливе місце. Факти свідчать, що це був владолюбний авантюрист, готовий на рішучі дії, який умів здобути довіру людей та успішно використовувати їх у своїй діяльності. В. Варганов зібрав навколо себе радикально налаштованих молодих робітників П. Сергєєва, Г. Козлова, М. Козлову, Ф. Брюховецького та інших, які були проникнуті революційною романтикою і підтримували більшовицькі гасла та засоби боротьби. За дорученням В. Варганова вже навесні 1917 р. вони почали нелегально збирати зброю для майбутніх червоногвардійців, яку переховували вдома у М. Козлової [3]. Це показує, що задовго до жовтня 1917 р. маріупольські більшовики почали підготовку до можливої збройної боротьби за владу. Така діяльність свідчила про відмову більшовицької партії від легальних, демократичних засобів політичної діяльності і їх орієнтацію на екстремістські дії.

1 липня 1917 р., коли маріупольські більшовики вийшли з об'єднаної організації РСДРП і створили самостійну партійну структуру, її очолив саме В. Варганов [6, с. 396]. В липні 1917 р. заводський комітет більшовицької партії створив «раду десяти», яка фактично стала штабом з організації загонів червоної гвардії й поставив завдання за найкоротший термін провести військову підготовку молодих робітників на заводах «Провіданс» та «Нікополь». Засекречене військове навчання проходило у вільний від роботи час під керівництвом добровольців, колишніх солдатів та унтер-офіцерів за всіма правилами статуту царської армії [8]. Це був другий етап більшовицької підготовки до збройного захоплення влади в Маріуполі. Маріупольський загін червоної гвардії на жовтень 1917 р. налічував близько 300 бійців, що становили значну військову силу, на яку спиралися маріупольські більшовики в боротьбі за владу [2, с. 329].

За вказівкою В. Варганова його молоді помічники влаштували аферу на користь створюваних позадержавних червоногвардійських озброєних формувань. В серпні 1917 р. вони провели «фейковий» благодійний вечір для заможних маріупольців, залучивши обманом до цього заходу учасників драматичного гуртка, які нічого не знали про дійсні наміри організаторів [3]. Зібрані чималі кошти використали не на допомогу нужденним, а на озброєння червоногвардійців, що посилило військові можливості маріупольських більшовиків у боротьбі за владу.

Одночасно більшовики проводили активну агресивну пропагандистську кампанію серед робітників, солдатів 24-го запасного піхотного полку, формуючи неприйняття демократичних інститутів влади, Української Центральної Ради, поширюючи негативне ставлення до всіх інших партій крім більшовицької. До цієї справи всебічно долучалася робітнича молодь, яка стала засобом активної інформаційної війни більшовиків.

На початку вересня 1917 р. маріупольці на основі багатопартійності обрали новий склад Маріупольської міської думи [7]. До неї вперше поряд з партіями демократичного спрямування були обрані представники більшовицької партії. Перше засідання гласних (депутатів) міської думи відбулося 24 вересня 1917 р. [1, с. 134]. Але посилення суспільного протистояння перешкодило нормальній роботі цього органу міського самоврядування, який був обраний на демократичних засадах.

Восени 1917 р. шалька політичних терезів хитнулася в бік більшовиків, які активно діяли, вміло використали наростання суспільного невдоволення млявістю демократичних інституцій у вирішенні злободенних соціально-економічних проблем. В цей час відбулася більшовизація Маріупольської ради робітничих та солдатських депутатів. Протягом липня – жовтня більшовицька організація міста зросла в 30 разів і налічувала близько 3000 членів [2, с. 329]. Частка більшовицького представництва в міській раді зросла з 8 до 44 відсотків [4, с. 81]. 12 жовтня на першому засіданні очолюваної більшовиком В. Варгановим міської ради робітничих та солдатських депутатів було прийнято резолюцію більшовицької фракції про перехід всієї влади до рук рад [1, с. 135]. Це не призвело одразу до встановлення більшовицької диктатури, але означало новий крок у тому напрямку.

Аналіз досліджуваного питання дає можливість зробити висновок, що на шляху до захоплення влади маріупольські більшовики в революційних подіях 1917 р., керуючись настановами свого партійного керівництва, спрямовували діяльність на те, щоб будь-якими засобами захопити владу в місті так само, як більшовицька партія прагнула до цього на загальнодержавному рівні.

Ведучи боротьбу за владу в Північному Надазов'ї, маріупольські більшовики зробили ставку на збройні засоби. Вже з весни 1917 р. вони таємно збирали зброю. У липні на маріупольських заводах нелегально почалося формування червоногвардійських загонів з числа робітників, які проходили певну військову підготовку. У вирішальний момент ці позадержавні озброєні формування були використані більшовиками для захоплення влади.

У підготовці до захоплення влади маріупольські більшовики приділяли велику увагу пропагандистській обробці робітників, солдатів, молоді, ведучи фактично агресивну інформаційну війну проти демократичних інститутів, проти Української Центральної Ради. Це було спрямовано на формування відверто негативних настроїв серед соціальних низів щодо існуючої законної влади.

Необхідно зазначити, що з боку Тимчасового уряду та Української Центральної Ради, підпорядкованих їм органів державної влади протягом 1917 р. були допущені прорахунки в питаннях економічної, соціальної політики. Повільно здійснювалися або взагалі не були розпочаті очікувані реформи, що викликало розчарування та невдоволення серед широких верств населення. Це підривало в їх очах авторитет демократично створеної влади і надавало більшовикам широкі можливості для політичних спекуляцій у пропагандистській діяльності.

Література

1. Божко Р. П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н. Н. Гашененко. - Мариуполь : Рената, 2006. - 355 с.
2. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: енциклопедичний довідник / Відповід. ред. І.Ф.Курас. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1987. – 632 с.
3. Воспоминания Козловой Марии Яковлевны чл. КПСС 5 апреля 1917 г. // Фонд музея Мариупольского комбината им.Ильича.
4. Гамрецький Ю.М. Маріупольська рада робітничих і солдатських депутатів / Ю.М.Гамрецький // Радянська енциклопедія історії України / Ред. колегія рад. енциклопедії історії України: Скаба А.Д. та інші. – Т.3. - К.: Головна редакція історії української радянської енциклопедії, 1971. – С.81.
5. Заявление робочих завода «Никополь» в Совет робочих и солдатських депутатов об оказании помощи в улучшении русловий труда в связи с отказом администрации удовлетворить эти требования. 1 июля 1917 г. // Борьба за власть Советов в Донбассе: Сборник документов и материалов. – Сталино: Сталинское обл. изд-во, 1957. – С. 66 – 67.
6. Історія міст і сіл УРСР: у 26 тт. – Донецька область. - К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 992 с.
7. Мариупольское слово. – 1917. – 3 сентября.
8. Сергеев П.Т. По зданию партии большевиков / П.Т. Сергеев // Ильичевец. – 1957. – 7 ноября. – № 91– 92.

УДК 354.073.515(477) "1920/1930"(045)

Сальнікова Н.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ДІЛОВОДСТВА В УКРАЇНІ: 1920 – 1930 рр.

Вирішення проблем організації діловодства в державних установах України у 1920 – 1930-х рр. було пов'язано з удосконаленням управління народним господарством на засадах впровадження методів наукової організації праці, що, по суті, виявилось новаторським напрямом у практиці радянських установ.

Впродовж зазначеного часу був накопичений значний фактичний матеріал, що став підґрунтям створення спеціальної літератури. Якщо в першій половині 1920-х рр. переважно вивчалася західноєвропейська література з наукової організації праці, то друга половина 1920-х рр. позначилася розкриттям проблематики щодо змін у сфері НОТ та діловодства. Значно збільшилася кількість книжкової та журнальної продукції відповідної проблематики.

Всеукраїнський інститут раціоналізації управління Народного комісаріату Робітничо-селянської інспекції, створений у Харкові у 1929 році на базі колишнього Всеукраїнського інституту праці НК РСІ (ІРУ) став науково-дослідною установою, що розробляв проблеми раціоналізації

управління та здійснював допомогу НК РСІ у справі розроблення заходів щодо реконструкції управління відповідно до досягнень сучасної науки та техніки.

Для досягнення цієї мети Інститут раціоналізації управління проводив наукові дослідження щодо раціоналізації управління та пов'язаних з ними методологічних питань на основі узагальнення емпіричного раціоналізаторського досвіду, розробляв раціоналізаторські заходи для їх масового впровадження у практику роботи апарату управління.

Практичною базою для досліджень Інституту стали промислові підприємства, установи, для яких проектувалися нові моделі управління. Науково – дослідна робота Інституту відбувалася в тісній співпраці із спорідненими інституціями СРСР, зокрема з Інститутом техніки управління (Москва). Спільними зусиллями вчених було видано значну кількість праць.

Одним з важливих напрямків діяльності Інституту стало поширення та популяризація раціоналізаторських знань, консультування установ та організацій з питань методології та методики раціоналізації, досягнень раціоналізаторського руху в СРСР та за кордоном.

Інститут раціоналізації управління здійснював також активну видавничу діяльність, публікував результати власних науково-дослідних робіт, друкував переклади іноземної літератури, формував бібліотеку раціоналізаторського досвіду. Інститут видавав інформаційний бюлетень «За соціалістичну раціоналізацію», в рубриках якого вміщувалися матеріали щодо діяльності Інституту, зокрема інформація про заходи, участь у конференціях, звіти про виконану роботу тощо. При ньому функціонувала Центральна наукова бібліотека з питань організації праці та управління. Інститут мав філіали у Дніпропетровську, Сталіно, Києві та Одесі, однак кількість їх працівників була незначною – всього лише 58 наукових співробітників на все відомство.

У 1930 р. на базі Інституту було створене Всеукраїнське науково-технічне товариство раціоналізаторів управління, яке на громадських засадах опрацьовувало «наукові питання раціональної побудови органів управління»; організовувало діяльність членів товариства в галузі наукової організації управління. Інститут раціоналізації управління відповідно до Положення про нього здійснював підготовку раціоналізаторських кадрів шляхом організації курсів підвищення кваліфікації. У 1931 р. при Інституті було організовано Вищу школу раціоналізації управління з відривом від навчання та дворічним терміном навчання. У квітні 1934 р. Інститут припинив своє існування.

Таким чином, можна зробити висновок, що здобутки Інституту в напрямі удосконалення діловодства та раціональної організації управління радянських установ відіграли важливу роль у справі організації діловодних процесів.

УДК 930(477)"1663/1664"(043)
Тарасов С.В., кандидат исторических наук, доцент

ПОХОД ЯНА КАЗИМИРА НА ЛЕВОБЕРЕЖЬЕ В РУССКОЙ ДОРЕВОЛЮЦИОННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Среди кровавых событий периода Руины, достойно упоминания и вторжение на территорию Левобережной Украины польской армии, во главе с королём Яном Казимиром в 1663-1664 г. Это предприятие нашло отражение в российской историографии.

С. Соловьев констатировал недостаток «материальных средств» у короля, которые он стремился восполнить пропагандой [7, с. 127]. Впрочем, сам С. Соловьев указывал, что в распоряжении короля было более 30 000 человек, плюс три конных казацких полка [7, с. 127] По тем временам не такие уж малые силы. К тому же надо учесть, что Россия к тому времени потерпела чувствительные поражения под Конотопом и Чудновом.

Другие русские историки считали опасность более реальной. Так П. Медовиков полагал, что в королевском войске было 90 000 человек [5, с. 88]. Что, вероятно, является преувеличением. По словам Д. Иловайского, у короля было 40 000 коронного войска, не считая литовских и татарских частей. В его армии были лучшие польские полководцы С. Потоцкий, С. Чарнецкий, Я. Собеский. Покорив Украину Ян Казимир думал идти на Москву [3, с. 225]. О походе Яна Казимира как о предприятии, задуманном с завоевательными целями и осуществлявшемся с большими силами и хорошими военачальниками, говорили также Н. Павлищев и Н. Голицын [6, с. 311-312; 318; 2, с. 226-227].

Как известно, успешно начавшееся польское наступление закончилось полной неудачей. С. Соловьев, Д. Иловайский и Н. Голицын допускали возможность полного уничтожения польской

армии, если бы не оплошность русских воевод [7, с. 123; 3, с. 225-226; 2, с. 227]. Н. Павлищев и Н. Голицын обратили внимание на то обстоятельство, что польское наступление ознаменовалось разорением тех самых мест, которые король пытался привлечь на свою сторону [6, с. 318-319; 2, с. 226]. При этом оценка королевского предприятия, в чисто военном отношении, Н. Голицыным особенно интересна. Историк указывал, что если проследить «по числам и карте» передвижения и расположения войск обеих враждующих сторон, то окажется, что сначала поляки могли «разбить по частям, отрезать, разбить, уничтожить» российские войска, а затем русские, после отступления поляков от Глухова к Новгород-Северскому, и позднее, могли так же поступить с польской армией. Но ни те, ни другие оказались неспособны на подобные действия, «а бродили, как слепые из стороны в строну и ничего нужного не сделали» [2, с. 227]. По мнению генерала Н. Голицына, произошедшее было позорнее для поляков, чем для русских, так как они располагали бóльшими силами и лучшими полководцами [2, с. 227].

Во время похода короля Яна Казимира на Левобережье представители белого украинского духовенства вновь показали, на что они способны. Переломным моментом королевского похода стала осада Глухова. Оборону этого города, как отмечал В. Эйнгорн, а затем Д. Иловайский возглавили тамошние священники, с протопопом И. Шматковским во главе [8, с. 6-7; 3, с. 226]. При этом жители Глухова, по утверждению В. Эйнгорна, были склонны к «шатости», но И. Шматковский сумел убедить их оборонять город [8, с. 6-7].

Одним из эпизодов той войны, и, возможно, самым важным из ее следствий стала казнь бывшего гетмана И. Выговского. С. Соловьев и Д. Иловайский считали, что у поляков имелись для нее серьезные основания. Еще в 1662 г. И. Выговский пытался вступить в контакт с Москвой. А в 1664 г. он, как указывали С. Соловьев и Д. Иловайский, вошел в сношения с полковником И. Сулимой, который был должен поднять восстание [7, с. 128-129; 3, с. 227]. Эта версия нашла отражение и в статье А. Экземплярского для Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона [9, с. 481].

Н. Павлищев и Н. Голицын считали И. Выговского жертвой личной вражды. При этом для Н. Павлищева расправа над бывшим гетманом была лишним доказательством его излюбленного тезиса об анархической сущности польского государства [6, с. 332; 2, с. 230]. Но, по-видимому, заговор И. Выговского существовал. Несколько старшинских группировок сплотились вокруг бывшего гетмана, как наиболее авторитетной фигуры в тогдашней Украине. Заговорщики преследовали цель снова возвести его на гетманство и объединить Украину. В заговоре принимали участие И. Богун, И. Сирко, Ю. Хмельницкий, П. Дорошенко и И. Тукльский. Активность проявляли так же О. Гоголь, М. Ханенко и О. Выговская (Хмельницкая) [10, с. 348-249; 402-404].

Не вполне ясно, собирались ли участники заговора ориентироваться на Москву или на Крым (что более вероятно) [10, с.403-406]. Но, в любом случае, было решено окончательно порвать с Речью Посполитой. Если бы во время похода Яна Казимира на Левобережную Гетманщину, на Правобережье вспыхнуло полномасштабное восстание, королевское войско оказалось бы в западне. Таким образом, у поляков были все основания опасаться И. Выговского. И. Богун со своими казаками собирался сыграть роль «пятой колонны», потому его гибель также была не случайной [10, с. 349; 383-385].

Если о казни И. Выговского писали многие русские историки, то о гибели И. Богуна представители российской историографии долгое время хранили молчание. Дело, по-видимому, было в состоянии источниковой базы. В казацких летописях, повествующих о походе Яна Казимира, не содержится сведений о гибели И. Богуна, а польские источники, повествующие о казни полковника были опубликованы лишь в конце XIX в. [10, с. 384].

Так, например, в Энциклопедическом словаре Брокгауза и Ефрона говорилось, что время смерти И. Богуна неизвестно [9, с. 202-203]. В 3-м томе «Русского Биографического словаря», хотя он и вышел уже в XX в., так же было сказано: «После 1663 г. известия о Богуне прекращаются». Автор статьи использовал «Акты ЮЗР» т. VII-X и летопись С. Величка [1, с. 155].

При всём том, Н. Костомаров еще в 1874 г. писал, что И. Богун был расстрелян, по подозрению в измене, в польском лагере близ Глухова [4, с. 300]. Почему русская историческая наука не обратила внимания на сведения такого авторитетного ученого, каким был Н. Костомаров, не ясно.

Таким образом мы можем констатировать, что этот поход польского короля мог бы иметь решающее значение в истории Руины, но остался лишь эпизодом среди кровавых событий той эпохи. Возможно, из-за неудачности этого предприятия оно не особенно подробно освещалось русской историографией.

Литература

1. Богун Иван // Русский Биографический словарь. – Т. III. – СПб., 1903. – С. 154-155.
2. Голицын Н.С. Всеобщая военная история новых времен. / Н.С. Голицын. – Ч. 1-2. – Отд. 1. – Спб., 1878. – 279 с.
3. Иловайский Д.И. История России. Отец Петра Великого: Алексей Михайлович и его ближайшие преемники / Д.И. Иловайский. – М.: Чарли, 1996. – 624 с.
4. Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей, Н. Костомарова / Н.И. Костомаров. – Второй отдел: господство дома Романовых до вступления на престол Екатерины II. – Вып. 4-5. XVII столетие. – СПб., 1874. – 536 с.
5. Медовиков П. Историческое значение царствования Алексея Михайловича / П. Медовиков. – М., 1854. – 256 с.
6. Павлищев Н.И. Польская анархия при Яне-Казимире и война за Украину / Н.И. Павлищев. – Т. II. Царствование Яна-Казимира. 1648-1668. – Спб., 1887. – 405 с.
7. Соловьев С.М. Сочинения в 18 кн. / С.М. Соловьев / [Отв. ред.: И.Д. Ковальченко, С.С. Дмитриев]. – Кн. VI. – Т. 11-12. История России с древнейших времен. 1990. – М.: Мысль. – 671 с.
8. Эйнгорн В. Иван Андреевич Шматковский протопоп глуховский и его сношения с московским правительством. 1653-1673 гг. Страничка из истории малорусского духовенства / В.О. Эйнгорн. – К., 1892. – 19 с
9. Экземпоярский А.В. Выговский, или Виговский / А.В. Экземпоярский Иван Энциклопедический словарь. – [Издатели Ф.А. Брокгауз (Лейпциг), И.А. Ефрон (Санкт-Петербург)]. – Т. VII. – СПб., 1892. – С.481.
10. Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради – 2 до Андрусовської угоди (1659-1667 рр.) / Т.Г. Яковлева. / [Пер. з рос. Л. Білик]. – К.: Основи, 2003. – 644 с.

УДК 930.1:94(477.6)“194/195”(045)

Шипік Н.Ф., кандидат історичних наук, доцент

РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ ДОНЕЧЧИНИ У ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ

Соціально-демографічні процеси у повоєнній Донеччині не були предметом спеціальних розвідок радянських науковців. Інформація про народонаселення виступала в якості другорядної, відбиваючи тогочасні ідеологічні настанови, політичну кон’юнктуру, обмежений доступ до джерел та «небажаність» вивчення проблематики. Водночас відбувалося поступове накопичення фактичного матеріалу.

В період сталінського тоталітаризму в Радянському Союзі об’єктивна інформація про демографічні процеси була майже повністю не доступною дослідникам. Перші публікації відзначались агітаційно-пропагандистським характером і покликані були вкотре підтвердити переваги соціалізму для розвитку народонаселення. Акцентували на перевагах планової економіки, яка сприяє раціональному територіальному розподіленню робочої сили, унеможливлює безробіття і обумовлює більш швидке зростання населення при соціалізмі на противагу капіталізму [1].

В часи хрущовської відлиги демографи отримали частковий доступ до статистичної інформації, відновилися після 30-річної перерви публікації наукових праць. Відродженню демографічних досліджень сприяло відкриття відділу демографії в Інституті економіки АН УРСР та проведення першого післявоєнного перепису населення. Однак, до програми перепису населення 1959 р., як і останнього довоєнного, не було включено спеціальних питань з міграції, що відбивало позицію партійно-радянського керівництва. Вважалось, що міграція населення при соціалізмі, носить переважно або навіть виключно плановий характер, а тому немає ні теоретичної, ні практичної потреби у її вивченні. Саме таку позицію зайняв при підготовці перепису 1959 р. начальник Управління Всесоюзного перепису населення ЦСУ СРСР П.Подьячих на Всесоюзній нараді статистиків 22-26 квітня 1958 р. Отже, вивчення міграцій штучно гальмувалось. Натомість чимало було зроблено науковцями для дослідження специфіки післявоєнного природного відтворення населення України. В.Піскунов визначив належність України до нечисленної групи європейських країн (Німеччина, Італія, Португалія, Румунія), в яких повоєнна народжуваність не перевищила довоєнних показників. Виявив три різко виражених підйоми в народжуваності повоєнної України, які

помилково пов'язував з етапами демобілізації. Звернув увагу на темпи зниження рівня народжуваності Україна у 1950-1960-ті рр., за якими республіка випереджала всі розвинені капіталістичні країни. Зрівняльну для всіх республік радянську демографічну політику дослідник оцінював як недостатньо ефективну і неадекватну для українських реалій. В роботі було наведено чимало прикладів більш результативної політики в деяких європейських країнах. Подальше затягування з виробленням ефективної демографічної політики було названо недоцільним. Але, очевидно, ця інформація настільки не вкладалася в уявлення про розвиток народонаселення при соціалізмі, що їй не надали належної уваги. [2].

У той же час історики почали досліджувати повоєнну історію Донбасу, головний зміст якої вбачали у відбудовчих процесах. Літопис регіону набував вигляд переліку великих виробничих досягнень під керівництвом Комуністичної партії. Другорядним фоном таких робіт були численні приклади прибуття на відбудову людей з різних регіонів СРСР. У дусі часу, цілком у відповідності з тезою «про зближення націй», розглядали «братерську допомогу» радянських республік у відбудові промисловості Української РСР. Акцентували на величезній ролі державних трудових резервів у відтворенні робочої сили СРСР [3].

В період брежнєвського застою відбувалося кількісне зростання інформації стосовно народонаселення повоєнної Донеччини у наукових працях. Щоправда вона була побічним продуктом наукових досліджень, присвяченим історії робітництва та обласних партійних, комсомольських та радянських організацій [6].

Несприятлива політична кон'юнктура та обмежений доступ до джерел унеможливили детальний розгляд кількісних змін у народонаселенні області. Тому у масштабному краєзнавчому дослідженні «Історія міст і сіл Української РСР» знайшла місце лише поодинока, епізодична інформація [4]. Натомість проявилось типове для того часу випинання ролі партії і уникання соціально-побутових аспектів життя суспільства.

Вивчаючи історію робітництва Донбасу, науковці звернули увагу на те, що зростання кількості робітників промислових підприємств суттєво випереджало темпи приросту населення регіону в цілому. Відмітили значимість системи оргнабору як одного з методів поповнення робітничих рядів, зауваживши, що в роки 4-ї п'ятирічки через оргнабір поступало лише на шахти регіону 20-50 тис. осіб. Відзначили зменшення ролі оргнабору у наступній п'ятирічці, пояснивши це розширенням можливостей для покриття потреб в робочій силі за рахунок внутрішніх ресурсів, тобто зростаючого населення. Вказали на важливу роль демобілізованих воїнів та мобілізованої до шкіл ФЗН молоді у справі комплектування робітничих кадрів. Автори торкнулись побіжно і питання народонаселення регіону в цілому. Було зазначено, що населення Донбасу зростало не тільки за рахунок природного приросту, але і завдяки міграцій. Щорічне прибуття десятків тисяч робочих сприяло прискореному зростанню людності. Автори ввели до наукового обігу дані про чисельність населення Донецької області за матеріалами довоєнного і повоєнного переписів (1939, 1959 рр.), а також визначили, що її населення досягло довоєнного рівня у 1951 р. [5]

Загалом історики та демографи в силу недоступності інших статистичних даних, сконцентрували увагу на зіставленні результатів вказаних переписів, що з одного боку створювало широкі можливості для аналізу змін у населенні по багатьох ознаках, але водночас породжувало певні недоліки. Адже порівняння даних, настільки віддалених у часі, не сприяло детальному вивченню складних соціально-демографічних процесів, що відбувалися у повоєнний час; нівелювало особливості темпів приросту населення, і разом з тим специфіку повоєнного життя; не сприяло виявленню демографічних криз, зокрема Голодомору 1946-47 рр. та закріплювало формальний підхід до вивчення урбанізаційних процесів.

Пріоритетним завданням радянських істориків було, як і раніше, звеличення ролі партії, зокрема у відбудовчих процесах, відновленні системи охорони здоров'я у визволених районах, зміцненні дисципліни на підприємствах, справі мобілізації жінок на відбудову народного господарства, зміцненні союзу робочого класу та колгоспного селянства тощо [6]. Одночасно в цих роботах накопичувалися конкретні приклади по переміщенню робочої сили у Донецьку область.

У нарисах з історії обласних партійних організацій науковці зазначили втрати, що їх зазнало цивільне населення під час окупації. Називалася кількість вбитих за роки війни в Донецькій області – 279 тис. та вивезених до Німеччини – 200 тис. осіб. Були наведені одиничні приклади прибуття робочої сили до вугільних підприємств за призовом партії й комсомолу. Механізм призову не деталізувався. Наводилися деякі значні постанови партії, що сприяли виконанню завдань з підготовки молодих робітників у закладах системи трудових резервів. Було відмічено велику роль демобілізованих для зростання партійної організації. Вказана кількість керівних працівників,

спрямованих на роботу до західних областей України. Показовим для радянського часу було обґрунтування необхідності підвищеного значення ідеологічної роботи в масах після перебування людей під окупацією, в полоні, на примусових роботах у Німеччині. «Всі вони зазнали ворожої ідеологічної обробки. У свідомості частини радянських людей ожили пережитки минулого» [6].

Після проведення перепису 1970 р., до програми якого були включені питання з міграції, демографи почали вивчати міграційну активність населення Донецької області. Досліджуючи період між переписами населення 1959 та 1970 рр., помітили уповільнення міграційних потоків у Донеччину і припустили, що свій "міграційний бум" вона пережила до 1959 р. і що її народонаселення сформувалося внаслідок інтенсивних міграцій. Головну роль у системі розселення області, на думку С.Л.Смолько і Н.Л.Бондарської, визначили великі промислові вузли [7]. Теоретичного обґрунтування в демографічній літературі дістав оргнабір як важлива складова планового перерозподілу виробничих сил, притаманного соціалістичній економіці.

В часи перебудови історики піднімали питання про обмеженість проблематики у дослідженнях з історії радянського суспільства. Водночас серед демографів тривала дискусія про недостатність традиційних методів описової статистики, необхідність залучення додаткової інформації про суб'єкт демографічної поведінки, зокрема умови його життєдіяльності. Це зумовило появу в наступному часі низки розвідок суміжного характеру.

Таким чином, наукове вивчення проблеми стало можливим лише в період хрущовської відлиги. Поява часткового доступу до статистичних матеріалів, проведення першого післявоєнного перепису населення у 1959 р. сприяли написанню перших значних досліджень природного руху народонаселення України, натомість міграційний рух відносився до «небажаних» для вивчення демографами. В історичних дослідженнях навіть фрагментарна інформація про народонаселення набула другорядного значення при вивченні історії робітництва, ролі партійних, комсомольських, радянських організацій у відбудовчих процесах, відновленні системи охорони здоров'я у визволених районах, зміцненні дисципліни на підприємствах, справі мобілізації жінок на відбудову народного господарства, зміцненні союзу робочого класу та колгоспного селянства тощо. Визнання пріоритетного значення державних інтересів призвело до такої формули вивчення, в якій пересічній людині відводилась функція слухняного виконавця масштабних завдань з відбудови.

Література

1. Брагинский Б.И., Викентьев А.И. Неуклонный подьем уровня жизни народа. – М., 1947. – 48с.

2. Пискунов В.П. Рождаемость на Украине в послевоенный период. Автореф. дис. канд. экон. наук. – К., 1966. - 20 с.;

3. Хорошайлов Н.Ф. Відроджений Донбас. – Донецк, 1968. – 195с.; Дунаев А.Д. Роль государственных трудовых резервов в воспроизводстве рабочей силы СССР.- М., 1958; Буцко Н.А. Братская помощь великого русского народа и других народов СССР в восстановлении народного хозяйства республики в годы Великой Отечественной войны (1943 – 1945): Дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1954.

4. Історія міст і сіл Української РСР. Донецька область. – К., 1970.

5. История рабочих Донбасса. В 2-х т. т.2 / Ред.кол. Ю.А. Курносов, Л.А. Шевченко, А.В, Лихолат и др. – К., 1981. -326с.

6. Маковская Н.В, Деятельность КПСС по восстановлению системы здравоохранения освобожденных районов УССР в годы Великой Отечественной войны. 1943 – 1945гг.: Автореф. дис... канд. ист. наук. – М., 1985. - 20 с.; Очерки истории Донецкой областной партийной организации. – Донецк, 1978. – 501 с.; Изюмов В.И. Советы депутатов трудящихся Донбасса в 1943 -1950 годах. – Автореф.- Х., ХГУ, 1987 - 16 С.;

7. Глуханова Г.Л. Особливості природного руху населення міст у демографічних зонах УРСР // Демографічні дослідження. – 1980. – Вип.5. – С.49 – 54; Загробська А.Ф. До питання міграції населення із сіл у міста (на прикладі УРСР) // Демографічні дослідження. - 1980. – Вип.5. – С.34 – 41.

СЕКЦІЯ
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА З ПИТАНЬ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

УДК 7:061(043)
Батичко Г.І., кандидат наук з мистецтвознавства, доцент

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПАРАДИГМАЛЬНИХ ЗМІН

Взаємини між художником і публікою завжди потребували організації художнього простору для експонування мистецьких творів за допомогою своєрідних посередників у вигляді музеїв, виставок, салонів, галерей. Мистецькі твори минулих часів зазвичай експонуються в музеях, тоді як сучасні демонструються публіці на спеціально організованих майданчиках, що дозволяє повною мірою розкрити творчий задум митця. Означений стан експонування художніх творів давно вже став традиційним, водночас сучасний мистецький простір демонструє безліч варіантів, поява яких обумовлена історичним розвитком виставкової справи як чинника структурування культурно-мистецького простору.

Не випадково, що виставкова діяльність стала останнім часом об'єктом системного дослідження з боку як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Системну картину історичної еволюції художньої виставки, як явища культури, запропоновано в працях Б. Альтшулера, К. Бохорова,В. Граскампа, Р. Ґрінберг та Д. Ріхтер. Широке висвітлення сучасних виставок в публіцистиці створює необхідний контекст для комплексного вивчення сучасного стану означеного явища. Окремі питання сучасної виставкової практики (роль куратора, особливості експонування творів) знайшли теоретичне осмислення в дисертаційних дослідженнях останнього десятиріччя (С.Богородський, Є.Герман [1;2]). В цьому контексті, наявність достатньої кількості емпіричного матеріалу і базових теоретичних обґрунтувань створює підґрунтя для проведення системних культурологічних досліджень, зокрема розгляду виставкової діяльності як віддзеркалення парадигмальних змін в архітектоніці європейського культурного простору. Саме цій проблемі і присвячена дана наукова розвідка.

Історія виставкової справи в Європі розпочалася в Римі, де починаючи з середини XVI ст. Пантеон став місцем експонування творів майстрів Великої папської академії вишуканих мистецтв та літератури, так званих «віртуозів Пантеону» (Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Lettere dei Virtuosi al Pantheon). Виставка проводилася один раз на два роки (бієнале сучасною мовою), головне її призначення (уславлення віри мистецькими засобами) стало визначальним як для складу учасників (члени академії), так і тематики й жанрового спрямування творів. Чітко окреслений тип комунікативних взаємин забезпечив життєздатність означеного арт-проекту, який функціонує до наших часів. Змінилася періодичність проведення заходів (тепер це відбувається щорічно на день св. Йосипа), але незмінність ідеологічної настанови та фінансова підтримка найбільш талановитих митців Ватиканом стали тими регулюючими чинниками, що дарували цьому проекту майже «вічне життя» шляхом своєрідної консервації. Даний приклад скоріше виключення, ніж правило, оскільки мистецький простір Європи Нового і Новітнього часу демонструє доволі динамічний розвиток в галузі формування арт-ринку на основі поступового розширення творчої ініціативи митців, безперервного протистояння між художниками та кураторами виставкових заходів.

Перша документально підтверджена спроба самостійно представити картини різноманітного змісту і жанрів з метою їх продажу була здійснена в 1648 році групою паризьких художників і знаходилася в руслі секуляризації культурного простору. Спроба не мала успіху: виставку було заборонено, частину картин вилучено, а художники не отримали права на здійснення в такий спосіб продажу своєї продукції. Водночас, означений прецедент засвідчив необхідність створення своєрідного простору для вивчення співвідношення «попит-пропозиція» в мистецькій царині. Врегулювати означені взаємини повинна була створена в цьому ж році Королівська академія вишуканих мистецтв. В результаті тривалого протистояння між новою інституцією і цеховими корпораціями поступово було встановлено державну монополію на виставкову діяльність. Цьому сприяв патронат над Академією, що здійснював спочатку кардинал Мазаріні (1653 р.), а потім і сам король, Людовик XIV.

Саме з цього часу починає функціонувати комунікативна система «митець-публіка», посередником в якій виступає держава. Закритість новоствореної системи дозволяла проводити жорстку селекцію творів, на основі суб′єктивних смаків та ідеологічних доктрин. Безперечно,

замкнутість системи (незмінні правила відбору, визначене місце експонування -з 1737 року велика зала Луврського палацу, назва якої (Salon) і стала назвою подальших щорічних експозицій (Паризький салон), незмінний склад відвідувачів – здебільшого заможні парижани) повною мірою відповідала ідеології абсолютизму і втілювала ідею високого мистецтва. Не випадково, що в добу Просвітництва участь у виставках Академії витончених мистецтв була єдино можливим способом експонування творів мистецтва з метою їх продажу. Починаючи з 1667 року участь у Паризькому салоні стала неодмінним атрибутом художника, що прагнув слави і почесним обов'язком вже визнаних метрів-академіків. Твори як академіків, так і початківців, відповідали вишуканому смаку еліти – головного споживача мистецької продукції, що неодмінно приводило до затвердження академічного консерватизму і перешкоджанню творчої оригінальності творів. Твори, що не пройшли відбору для експонування в Салоні і були відхилені журі, отримували на рамах печатку «R» (від «refusé» — «відмовлено»), що майже унеможливлювало їхній продаж.

Означена система стала еталонною для всіх регіонів Європи, а Париж залишався Меккою для всіх європейських митців протягом трьох століть. Певні корективи в усталену комунікативну систему було внесено в ході Великої французької революції, під час якої було ліквідовано Королівську Академію мистецтв і створено Комуну для всіх митців, в тому числі і іноземних («Commune générale des arts»). Дещо змінюються правила відбору робіт (на зміну смакам попечителя приходить домінування смаків художніх метрів), а з 1793 року започатковується нагородження майстрів, обраних професійним художнім журі. Як засвідчує практика виставкової діяльності цього часу, зміни були суто косметичними, що не внесло істотних коректив до усталеної комунікативної системи. Саме тому практика експонування творів на Паризькому салоні зберігається до кінця XIX століття. Альтернативні варіанти експонування творів мистецтв (виставки молодих майстрів на площі Дофіна («Салон молодих»), виставки Академії Святого Луки, майстерні художників) не витримували конкуренції з Паризьким салоном, який протягом майже трьох століть «вершив долі художників» [4].

Істотні зміни в функціонуванні усталеної системи взаємин між художником і поціновувачами стали відчутні лише у II пол. XIX століття, коли почалося становлення нової культуротворчої парадигми, що і відбилося на новому статусі художника. Закономірно, що поява нової системи мислення призвела до прагнення художників взяти на себе функцію не тільки художню, але й комерційну. Відкриття альтернативних салонів для експонування творів мистецтв починається зі спроб саме французьких живописців. Найбільш показовим прикладом нового типу виставки стає «Салон знедолених», функціонування якого починається в 1863 році за ініціативою Наполеона III після скандального рішення журі Паризького салону про відхилення 3000 картин з 5000 представлених для участі.

З цього часу полярність культурного простору набуває зримого втілення, розвиток антиномій призводить до активного протистояння двох художніх систем і навіть ідеологічних баталій між академістами та реалістами, експериментаторами та консерваторами.

Поступово художня виставка набуває значення наочної демонстрації нової естетичної платформи, репрезентації нової художньої течії. Межа XIX-XX століть стає кульмінацією за кількістю і розмаїтістю таких виставок. Художній авангард, як втілення нового типу мислення, породжує поліваріантність виставкових проектів: пересувні виставки, виставки-маніфести, виставки однієї картини, інсталляції і т.і. Епатажність, неординарність стають новим маркетинговим кроком, що сприяє популяризації не тільки художніх ідей, але й створює комерційну привабливість творам мистецтва.

Якщо в системі замкненого типу було жорстке співвідношення між елементами, то новий підхід прагнув створити нову, відкриту систему. Поява її була обумовлена новою роллю художника в суспільстві, отже й новими взаєминами між митцем та публікою. Поступово важливим чинником стає якість експонування самої картини, виставка теж змінює функцію: це не тільки демонстрація творів мистецтва, скільки презентація нового ідеологічного напряму або художньої течії. Задля спільного експонування створюються товариства художників поч. XX століття, що дозволяє назвати цей період епохою «надіндивідуального інтелекту» (Ю.Лотман).

Організація сучасної виставки неможлива без посередників: меценатів, кураторів, арт-менеджерів, що беруть на себе функції модератора мистецького заходу. Новим явищем глобалізаційної епохи є Бескінечна виставка, арт-проект, спрямований на подолання відстані між художником і публікою. Початок цьому проекту було покладено в 1993 році у Парижі. Ініціатором і постійним куратором став Ульрих Обрист, який спробував започаткувати новий тип виставки. Головна ідея арт-проекту – відійти від розуміння об'єкту мистецтва як унікальної матеріальної речі, що демонструється в завершеному вигляді і може стати об'єктом купівлі-продажу. Автори

запропонували майстрам надати лише інструкції щодо створення арт-об'єктів, а публіці - стати співавторами, творцями нового мистецького середовища. Глобальний арт-проект проходить під девізом «**Do It»— «Зроби це», отже спонукає відвідувачів до активної співучасті. За понад двадцятирічне існування проекту у ньому взяли участь понад 120 художників, архітекторів, хореографів, композиторів та письменників з 32 країн світу.**

Виставкова діяльність ери Web 2.0 неможлива без інформаційної підтримки. Ознакою нового розуміння призначення виставкової діяльності є створення так званих інформаційних платформ – креативного простору, де запрошені для участі художники не тільки створюють нові арт об'єкти, але й здійснюють просвітницьку роботу, виступаючи з лекціями. Прикладом такого новітнього розуміння сутності експонування творів мистецтва є діяльність «ІЗОЛЯЦІЇ. Платформи культурних ініціатив», проекту діяльність якого розпочалася в 2010 році в Донецьку, а сьогодні функціонує «у вигнанні» за власним визначенням [3]. Оскільки фонд продовжує виконувати найважливіші свої завдання (підтримка творчих ініціатив, організація арт-заходів), то можна констатувати, що для сучасних експозицій наявність спеціально обладнаного приміщення вже не настільки важлива. Головне – ідеологічне спрямування, концептуальне наповнення арт-заходу. Причому поступово комерційне значення виставок відходить на другий план, оскільки означені функції передаються галереям, як місцю постійного експонування творів сучасного мистецтва.

Підводячи підсумки ескізному розгляду виставкової діяльності в контексті парадигмальних змін, можна констатувати, що зміна культурних парадигм породжує нові форми виставкових проектів, змінює співвідношення в комунікативній моделі «майстер-поціновувач мистецтва». В точці біфуркації кількість варіантів художнього явища збільшується в геометричні прогресії, що стає проявом культурної дивергенції – маркеру перехідної епохи. Наслідком дивергентних процесів в умовах антиномічності мислення стає «культурний вибух» (Ю.Лотман), який являє собою не тільки руйнування усталеної системи цінностей і сенсів, але й поштовх для народження нової якості.

Література

1. Богородский С.В. Художественная выставка в условиях современной культуры: Автореферат дис….канд исск. Специальность 17.00.09 «Теория и история искусства» СПб, 2007 -20 с.

2. Герман Э. Кураторська практика в сучасному мистецтвы. Світовий досвід та український контекст: Автореферат дис… канд. мист, спеціальність 17.00.05 – образотворче мистецтво.- К, 2016.- 21 с.

3. Изоляция в изгнании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://izolyatsia.org/ru/project/izolyatsia/dnr/

4. Таньшина Н. Как Парижский салон вершил судьбы художников / Н.Таньшина, Ю.Богатко [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://arzamas.academy/materials/212

УДК 130.2(477) "1853/1920":929.001Овсянико-Куликовський

Дабло Л.Г., старший викладач

ВИКОРИСТАННЯ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ НА ПРИКЛАДІ ТЕОРЕТИЧНОЇ СПАДЩІНИ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

Серед людей великої творчої потуги і вродженої цілеспрямованості є постаті, чиє життя невіддільно пов'язане зі справою, якій вони присвячують себе цілковито: вони наполегливо набувають необхідних знань, свідомо й безупинно вдосконалюють свою професійну майстерність, не обмежуючись вузько дисциплінарною спеціалізацією. Такі люди працюють натхненно й захоплено, народжуючи відкриття й ідеї. Їх називають самородками, геніями, і це про таких «світочів розуму» кажуть: його життя – це поспіль творчість.

Саме до таких самородків належить Д. Овсянико-Куликовський – видатний український мовознавець, санскритолог і сходознавець, автор наукових праць з історико-античної філософії, порівняльного аналізу мов, міфології, дослідженню психології творчості, літературної спадщини, тощо.

Вивчення джерельної бази з означеної теми засвідчило, що життєвий і науковий шлях Д. Овсянико-Куликовського доволі широко досліджений. Впродовж XX ст. неоднарозово видавались його наукові праці й публікувались біографічні дані, дослідження, нариси. Варто додати, що особливу цінність у цьому плані складає його особистий автожиттєпис – «Спогади», яку він написав за останні 2 роки життя. У ці роки він вже не займався викладацькою роботою, бо після жовтневих

подій 1917 р. чимало професорів виявилося фактично незатребуваними з відомих причин: ідеологічних чи соціальних [1].

У згаданій книзі вчений ретельно «вибудовував» головні події та повороти долі, творчі пошуки й здобутки, особисті й службові взаємини. «Спогади» можна оцінити як наукове дослідження, як глибинне розкриття власного внутрішнього світу знань, зацікавлень, вражень і прагнень, що стосувалися його творчого сходження і самовдосконалення від ранніх літ дитинства і до найвищих щаблів освіти, науки, кар'єри, досвіду.

Слід підкреслити, що спроба реконструювати життєвий і науковий шлях Овсянико-Куликовського – це не лише данина поваги до видатного вченого, а й реалізація вимог, які висуваються саме перед культурологічним аналізом досліджуваної проблеми. Як відомо, одним із засадничих теоретичних принципів сучасної культурології є використання біографічного методу в процесі тих наукових розвідок, серцевину яких формує життя і діяльність конкретної персоналії. Відтак, персоналізація виступає складовою частиною біографічного методу.

В умовах розвитку сучасної української гуманістики різні аспекти біографічного методу досить детально проаналізовані в роботах О. Веселовського, У. Вернудіної, Т. Ємельянової, Л. Левчук, В. Менжуліна, О. Оніщенко, О. Попович, Ю. Сабадаш, К. Семенюк.

Означені автори не лише застосували в процесі аналізу життя конкретних персоналій положення «класичної» моделі біографічного методу, а й виявили його потенціал саме щодо «розшифрування» мотивів та стимулів наукової чи художньої творчості. На нашу думку, найбільш перспективним є запропонований українським естетиком К. Семенюк розподіл біографії на «творчу» та «буттєву».

Зазначимо, що і позиція К. Семенюк, і положення «класичної» моделі біографічного методу, який у середині XIX ст. був аргументований відомим французьким літературознавцем Шарлем Огюстом Сент-Бьовом (1804-1865), доцільно трансформувати в розкриття ключових моментів життєвого та наукового шляху Д. Овсянико-Куликовського.

Спираючись на вимоги біографічного методу, український естетик Л. Левчук звертає увагу на багатонаціональне оточення Овсянико-Куликовського. Вона, зокрема, пише: «Д.М. Овсянико-Куликовський народився в містечку Каховка (Таврія) в родині заможних землевласників. Рід майбутнього вченого об'єднував представників кількох національностей: українців, росіян, греків, поляків, турків. Така своєрідна «суміш» мала цікаві наслідки, а саме – інтерес Овсянико-Куликовського до мов, традицій, звичаїв усіх тих, чия кров була в його жилах» [1, с.52].

Використовуючи потенціал біографічного методу можна відтворити життя і науковий шлях вченого, процес становлення та утвердження особистісних рис його характеру.

Таким чином, біографічний метод дає підстави стверджувати, що Д. Овсянико-Куликовський особистим прикладом довів, що людина багато чого здатна досягти, якщо має мету і концентрує на ній свої зусилля. Як обдарована особистість Дмитро Миколайович присвятив своє життя великій ідеї і великій справі – служінню людській культурі й духовності і став визначною постаттю в історії панслов'янського цивілізаційного розвитку, поєднавши в своїй діяльності лінгвістику, літературознавство, славістику, психологію, мистецьку критику, метафізику, громадську і видавничу діяльність, редакторську роботу, а завдяки енциклопедичним знанням став академіком. До багатьох заслуг видатного діяча науки слід віднести і те, що він надавав серйозного значення національним проблемам і відстоював право кожного етнічного утворення на гідне і вільне життя в колі рівноправних і толерантних націй і народів.

Література

1. Овсянико-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы : в 2 т. / Д. Н. Овсянико-Куликовский ; сост., примеч., подгот. текста И. Михайлова. – Москва : Худож. лит., 1989. – Т. 2 : Из «Истории русской интеллигенции»: воспоминания. – 525 с.

2. Левчук Л. Т. Харківська естетична школа: перша половина 20 століття / Л. Т. Левчук // Духовність українства: Зб. наук. пр. – Житомир: ред. видавництво Житомир. Держ. Педуніверситет ім. І Франка. – 2003. – Вип. 6. – С. 52–54.

УДК 347.942:265.52«17»(043)
Кригіна О.В., кандидат історичних наук, доцент

«ШЛЮБНИЙ ОБШУК» ЯК ПОПЕРЕДНІЙ ДОКУМЕНТ ДЛЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ

Відтворення та вивчення історії окремих регіонів шляхом запровадження до наукового обігу нових документів і матеріалів, а також вивчення їх інформативного потенціалу залишається одним із перспективних напрямів розвитку вітчизняної історичної науки. Метричні книги – це публічні акти записів народження, шлюбів та смертей. Попри своє громадянсько-правове значення, вони були важливим статистичним матеріалом, первинним генеалогічним джерелом, найбільш достовірним із загальної маси родових матеріалів. Метричні книги містять багатющий інформаційний матеріал, а достатній ступінь їх збереженості дозволяє оцінити достовірність та інформативність цього виду історичних джерел, що й обумовлює актуальність дослідження.

Першим світським узаконенням ведення метричних книг вважається указ Петра I від 14 квітня 1702 р. «О подаче в патриарший духовный приказ приходским священникам недельных ведомостей о родившихся и умерших», який засвідчував необхідність реєстрації народжень та смертей у Росії [2, с. 192]. У 1724 р. у Синоді був розроблений докладний формуляр метричних книг. Вони мали складалися з трьох частин – про народжених, одружених і померлих. Актами громадянського стану метричні книги було визнано синодським указом від 5 серпня 1775 р. «О мерах к отвращению незаконного сочетания браков». Згідно з указом, необхідно було тричі оголосити у парафії про бажання взяти шлюб. Якщо після цього перешкод як з боку парафіян та рідні молодят, так і з боку священика не виявлялося, то ієрееві належало вписати у метричні зошити імена, прізвища та вік одружених із зазначенням числа, місяця, року вінчання й трьох публікацій про шлюб. Свідки мали підтвердити, що ніяких перешкод до шлюбу немає. Після цього слід було негайно обвінчатися, таким чином здійснюючи обручення та вінчання одночасно [3, с. 197]. Цей указ, окрім визначення порушень при укладанні шлюбів, зазначав обсяг необхідної інформації, яку священики повинні були заносити до другої частини метричної книги. Також в указі йшлося про розсилку метричних книг священикам, які по завершенні кожного року повертали їх туди, звідки отримували, а також зберігали їх із тим, щоб записи у метричній книзі визнавалися достовірними довідками про шлюб. Суттєво оновлена форма метричних книг зі змінами та доповненнями, була затверджена імператором 22 листопада 1837 р. та указом Синоду від 7 лютого 1838 р. «О ведении метрических книг по новым формам». Крім того, в указі підкреслювалося значення метричних книг для уряду: «Метрические книги, как важные акты всех состояний, ведены были в исправности» [4, с. 92].

Доволі цікаву інформацію містять метричні книги про одружених та додаткові документи (шлюбні обшуки), на основі яких здійснювалися записи про шлюб, що значно розширює інформаційний потенціал цієї частини метричної книги. Метричні книги православного населення про одружених містили таку інформацію: номер шлюбу; місяць та день вінчання; звання, ім'я, по батькові, прізвище та віросповідання нареченого і яким шлюбом (першим, другим,…) поєднується; вік нареченого; звання, ім'я, по батькові, прізвище та віросповідання нареченої і яким шлюбом поєднується; вік нареченої; хто здійснив обряд; хто були поручителі; підписи свідків (записи за бажанням). За канонами християнської церкви, освячення шлюбу – це особливе таїнство, і воно є обов'язковим для сповідників православної віри, що укладають шлюб. Умовами шлюбу були свідома добра воля та чітко висловлена згода на шлюб осіб, які його укладають. При порушенні цієї умови шлюбний союз не міг бути укладений, або ж не міг уважатися законним.

Особам, які бажали взяти шлюб, видавався від єпархіального архієрея письмовий дозвіл на одруження, або «венечная память», до якої записувалися наречені та передбачалося, щоб священик, який вінчав шлюб, дізнався, чи немає для цього законних перешкод. У 1765 р., за правління Катерини II, «венечные памяти» та податок на них було скасовано, а замість цього встановлено, щоб священики щоразу перед вінчанням самі проводили та записували до книги дізнання про законність шлюбу. Потім (із 1835 р.) для цих записів була встановлена єдина форма; для їх внесення з консисторії видавалася спеціальна, скріплена книга, яка мала назву обшукової. Кожній церкві надавалися з Консисторії та духовних правлінь для ведення обшуків білі книги, прошнуровані та з печаткою Консисторії або правління та за підписом наприкінці книги одного з присутніх з визначенням кількості аркушів в ній [5]. У випадку знищення метричної книги чи виявлення значних пошкоджень у ній, обшукові книги набували значення важливого громадянського документа.

Дізнання про шлюб проходило в декілька етапів. Той, хто бажав одружитися, повинен був письмово або усно повідомити священика своєї парафії й оголосити, з ким він має намір одружитися.

Після цього у церкві проводилося оголошення про шлюб у найближчі три недільні або інші, найближчі, святкові дні, після літургії. Якщо наречена належала до іншої парафії, то оголошення проводилося і в її парафії. Під час шлюбів з іновірцями оголошення були обов'язковими і для іншої сторони [1, с. 141]. Перед вінчанням як молодята, так і свідки повинні були підтвердити своїм підписом у шлюбному акті (обшуку), що укладання їх союзу здійснюється за взаємною згодою та бажанням, а не за примусом. До шлюбного акту (обшуку) вносилися також свідчення про психічне здоров'я наречених, адже перебування при нездоровому глузді могло стати серйозною перешкодою до одруження. Шлюб не міг бути укладений між кровними родичами.

Таким чином, розділ метричної книги, який містить відомості щодо шлюбів, відрізняється високою інформативністю та достовірністю, що неодноразово підкреслювалося дослідниками. Високий рівень достовірності даних пояснюється низкою причин. У даному випадку ця подія збігалася з церковним таїнством, що зменшувало вірогідність втрати інформації. Крім того, укладання шлюбів не лише змінювало сімейний, але й соціальний стан людини, тому до реєстрації шлюбів ставилися з великою увагою. Крім того, опрацьовані метричні книги свідчать, що перед вінчанням відбувався шлюбний обшук, під час якого священик фіксував різні документальні свідчення. Примітно, що священнослужителі церков при здійсненні записів базувалися саме на цих документальних довідках, про що свідчать, зокрема, підшиті до справ додаткові документи.

Література

1. Певцов В.Г. Лекции по Церковному Праву / В.Г. Певцов – Санкт-Петербург: Типолитография С.-Петербургской Одиночной тюрьмы, 1914. – 242 с.
2. Полное собрание законов Российской империи [ПСЗ - 1]. – Т.4. – № 1908. – С. 192.
3. ПСЗ-1. – Т.20. – № 14356. – С. 196-198.
4. Полное собрание законов Российской империи [ПСЗ-2]. – Т.13. – № 10956. – С. 91-92.
5. Свод законов Российской империи. Законы о состояниях. СПб., 1900. – Т. X. – Ст.28. – с.3.

УДК 007:655.4(477)(043)

Кудлай В.О., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ВИДАВНИЦТВ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Книжковий ринок України є невід'ємною частиною інформаційно-комунікаційного простору. Видавничий сегмент вітчизняного ринку наповнюється в результаті інформаційної діяльності двох типів видавництв. Функціонування першої та найчисельнішої категорії спеціалізованих підприємств обумовлюється комерційною метою, тобто здійснюється видання книжок та періодики задля отримання максимального прибутку. Друга категорія видавництв віддає перевагу просвітництву, тобто виданню та поширенню книжок, що сприяють духовному, культурному, моральному та пізнавальному збагаченню та розвитку соціуму [1, с. 335]. Проте кожне видавництво, в процесі здійснення інформаційної діяльності, формує власну політику, що корелюється з необхідністю пошуку найбільш результативної моделі комунікації в системі «книга-читач». Сучасний критичний стан української видавничої справи привертає увагу таких дослідників, як С. Буряк, Г. Грет, Н. Зелінська, Г. Ковальчук, З. Партико, М. Сенченко, М. Тимошик.

Отже, у запропонованому студіюванні розглядається актуальна проблема здійснення видавничої діяльності в контексті досягнення в суспільстві розвитку духовної культури, підвищення рівня читання серед людей незалежно від їхнього вікового статусу та гендерної ознаки, що обумовлюється потребою у відповідальному ставленні до використання інформації на благо соціуму. Ефективна інформаційно-комунікаційна політика видавництв забезпечує комплексний розвиток особистості, яка не може бути цілісною без отримання накопичених як окремою нацією, так і всім світом знань, що зосереджені саме у книгах.

Специфіці вітчизняних видавництв відповідає запропоноване В. Халіповим визначення інформаційної політики як системи сучасних заходів, спрямованих на розвиток процесів формування, перетворення, зберігання, передачі й використання всіх видів інформації, оптимальне розв'язання проблем впровадження і використання засобів організаційної техніки, зокрема, засобів зв'язку і носіїв інформації, а також комплексного використання інформаційних систем в менеджменті [2, с. 220].

Основним завданням інформаційної політики кожного українського видавництва є поширення інформації про створене друковане видання, що активізує процеси виділення груп читачів, течій навколо інтересів, потреб та прагнень, розвиває світогляд та духовність людини чи формує читацькі інтереси споживачів книг. Водночас інформаційну політику видавництва можна трактувати як ідейно-творчу концепцію, що обумовлюється соціальною позицією. Продукція відображає особливий порядок викладу та повідомлення фактів, характер добору деталей та лексику книг. У результаті творчої діяльності авторів, редакторів, художників та дизайнерів видавництв здійснюється певний вплив на читачів, адже в процесі «споживання» запропонованої інформації в свідомості комуніката формується певний образ світу, система настанов і моральних цінностей, спрямованість волі, духовність [3, с. 11]. Саме виважена інформаційна політика видавництв є цілеспрямованим засобом формуванням масової свідомості населення суспільства. Вона може не лише підвищити зацікавлення до видавничої продукції, а й значно розширити читацьку аудиторію, що, в результаті, спричинить не тільки позитивний економічний ефект, але і сприятиме соціальному прогресу.

Інформаційна політика видавництва є складовою книжкового маркетингу – комплексної діяльності щодо виявлення і задоволення потреб потенційних читачів. В цьому аспекті суть інформаційної політики видавництв полягає в ефективній реалізації видавничого репертуару, що передбачає якісне просування книг до читача. Під просуванням розуміємо «форму повідомлень, які використовує видавництво для інформування покупців про свої видання та послуги» [3, с. 12]. Інформаційна діяльність видавництв спрямована на інформування про наявні та заплановані видання, а також на привертання уваги потенційних читачів до продукції. Важливою складовою книжкового ринку є, так зване, спілкування видавництва не тільки з контрагентами, а також з кожним окремим споживачем. Традиційно до методів промоції видань (творення популярності книг та автора не рекламними засобами, і спрямована на формування попиту) відносяться: презентації новинок, рецензії, інтерв'ю з автором чи його участь у популярних телевізійних шоу, тематичні книжкові огляди, літературні дискусії тощо [1, с. 338]. Інформування про діяльність видавництв здійснюється у формі інформаційних та рекламних листівок і брошур, прейскурантів, каталогів, плакатів, що виготовляються видавництвами. Вони містять коротку інформацію, призначену книготорговельним структурам для ознайомлення з видавничим асортиментом, а також для розповсюдження на книжкових виставках-ярмарках. Інформаційний матеріал, який знаходиться у прейскурантах (прайс-листах) служить як для надання відомостей про книги, що знаходяться в реалізації, так і для збору замовлень. Плакати (постери) використовують для привернення уваги споживача та інформування про заплановані презентації видавництва та нові видання. Вони, як правило, вивішуються у місцях скупчення потенційних покупців: книгарнях, книжкових ярмарках та безпосередньо у місцях проведення масового заходу. Інформаційна діяльність у книговиданні тісно пов'язана з рекламуванням випущених книг. Українські видавництва використовують такі рекламно-інформаційні канали просування книг, як преса, книжкові виставки, конференції, презентації, друковані матеріали (буклети, директ-мейли, радіо і телебачення, Інтернет). Найбільш дієвим способом привернення уваги покупця до видань прийнято вважати презентації за участю авторів на книжкових виставках чи безпосередньо у книгарнях.

Про успішність переймання українським суспільством світової практики інформаційної діяльності свідчить приклад «Українського незалежного видавництва «Смолоскип» [4]. Видавництво засноване О.С. Зінкевичем у 1967 році в м. Балтимор (США) та після набуття Україною незалежності перенесене у м. Київ. Підприємство підтримує контакти з пресою, телебаченням, радіо, інтернет-спільнотою та протягом 45 років нагадує світовій громадськості про існування української книги, про культурні заходи (щотижневі презентації, зустрічі з авторами, літературні читання, автограф-сесії авторів, Дні української писемності, зустрічі-презентації, конкурси та літературні змагання). Методом рекламно-інформаційної діяльності є організація видавництвом різних проектів (з 1993 року видавництво «Смолоскип» проводить щорічний літературний конкурс для молодих літераторів та науковців, щорічне святкування дня народження книгарні тощо).

Аналізуючи забезпечення обліку фінансових показників продажу продукції вітчизняними видавництвами, констатуємо відсутність відповідних оглядів та рейтингів в Україні. Вітчизняні видавництва та держава вже 22 роки зберігають традиції радянської статистики стосовно обрахування кількості виданої книжкової продукції на душу населення. Аналіз змісту щорічних оглядів випуску друкованої продукції, які готуються Державним комітетом телебачення і радіомовлення України спільно з Книжковою палатою України імені Івана Федорова, підтверджує наявність прогалини у досліджуваному напряму державної інформаційної політики, який полягає у відсутності практики стимулювання продажів української книги [5]. Видавництва як і держава не

ініціюють оприлюднення відомостей про прибутковість продукції. В такому аспекті поширеною залишається PR-практика окремих авторів, які подають у періодичних виданнях, на телебаченні та у глобальній мережі інформацію про кількість отриманих грошей від продажу власного твору.

Світовий досвід найвідоміших видавництв свідчить про відкрите регламентування діалектичного ставлення до матеріальної та ідеальної складових книжкового виробництва. Так, видавництва здійснюють моніторинг інформаційних потреб читачів, продукують запитуваний товар відповідної якості та у достатній кількості, а про прибутковість охоче звітують. Інформація про фінансову результативність щорічної діяльності видавництв різних країн світу висвітлюється на сторінках спеціалізованої періодики, зокрема, у щотижневому журналі «Publishers Weekly», який з 1872 року займається розглядом подій у сфері міжнародного книговидавничого бізнесу [6].

Отже, для оздоровлення книговидавничого ринку України має застосовуватись міжнародний досвід до розвідки результатів виробничої, інформаційної та комерційної діяльності вітчизняних видавництв. Виконати таку функцію може Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, яка, нажаль, сьогодні у власних звітах лише дублює аналітичні матеріали Книжкової палати України. Перспективною для українських видавництв є інформаційна діяльність в Інтернет просторі, завдяки чому видавництво може привабити споживачів за допомогою електронної книгарні та соціальних мереж, інформуючи потенційних читачів про вихід нової книги в продаж. Інтернет-комунікація спрямована на оперативне ознайомлення споживачів, популяризацію книги та, відповідно, збільшення прибутковості вітчизняного видання.

Література

1. Грет Г. Кон'юнктура книжкового ринку України на сучасному етапі / Г. Грет // Наук. пр. Нац. бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – 2006. – Вип. 16. – С. 335-341.
2. Халипов В.Ф. Власть: Основы кратологии / В. Халипов. – М. : Луч, 1995. – 303 с.
3. Тимошик М.С. Книга для автора, редактора, видавця: практичний посібник / М.С. Тимошик. – 2 вид., стер. – К. : Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
4. Смолоскип [Електронний ресурс]: українське незалежне видавництво. – Режим доступу: http://www.smoloskyp.org.ua.
5. Мурховський А. Аналітичний огляд випуску друкованої продукції у 2012 р. / А. Мурховський, С. Буряк // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 4. – С. 4-11.
6. The World's 60 Largest Book Publishers, 2013 [e-Resource] // Publishers Weekly. – URL: http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/financial-reporting /article/58211-the-global-60-the-world-s-largest-book-publishers-2013.html.

УДК: 392()477.76=411.16) "179/192"(043)

Манякіна О.С., кандидат історичних наук, доцент

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЙСЬКИХ КОЛОНІСТІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (КІНЕЦЬ XVIII – І ЧВЕРТЬ XX СТ.)

Повсякденне життя єврейських колоній Північного Приазов'я та єврейського населення Маріуполя було тісно пов'язане із виконанням релігійно-обрядових традицій єврейського народу. Ці традиції формувались під впливом іудейського світогляду.

В публікації визначино один з аспектів повсякденного життя єврейських колоністів Північного Приазов'я, а саме сімейну обрядовість у контексті релігійного життя.

Велике значення надавали євреї шлюбу і весільним обрядам. Дім і сім'я - основа юдаїзму [13, с. 540], а шлюб є його невід'ємною складовою. Він створює особливий світ, де тісно переплітаються матеріальні й духовні, суспільні і особисті, біологічні і психологічні, моральні і правові засади. Сім'я була також найважливішим неформальним інститутом виховання. У сім'ї дитина зростала в атмосфері, характерній для традиційного суспільства. Досить часто саме в сім'ї діти набували практичних навичок, що могли допомогти заробляти на життя або бути корисними в повсякденному житті. Стосунки між жінкою і чоловіком обумовлені соціальним і культурним оточенням. Не маючи своєї батьківщини, євреї мають особливе ставлення до сім'ї. Для них вона є центром життя і за влучним зауваженням Л.О. Леванди, відіграє «імперативну роль» [6, с. 103]. Всі євреї, які досягли репродуктивного віку, були зобов'язані одружитися. Пізній шлюб вважався за ганьбу. «З появою вусів наречений втрачав половину своєї вартості» [8, с. 134]. Тому шлюби між 13-14-річними підлітками були цілком нормальним явищем. Таким сім'ям надавалася допомога з боку

батьків молодих або з боку громади. Закономірним у єврейському середовищі вважалося глибоке знання галахічних наказів. Це навіть відбивається у шлюбних контрактах (ктубах) [11, с. 104]. Сторони по черзі зобов'язувалися якийсь час (до кількох років) утримувати молодих. Досить часто траплялося, що таку сім'ю утримував батько нареченої. У той час як юнак заглиблювався у премудрощі Талмуду, наречена його вчилася будь-якому ремеслу, зазвичай брала участь у справі свого батька. Більш того, у традиційному єврейському суспільстві ситуація, коли жінка забезпечувала всю свою сім'ю, у той час як її чоловік осягав глибини Талмуду, була типовою [5, с. 177-246].

Передує весіллю ворт - з їдишу - заручини. Шлюбну церемонію називають хула (взагалі це балдахін, під яким стоять молоді під час церемонії), або ще кідушин, посвята. У ході церемонії наречена присвячується своєму нареченому, і вони поєднуються нерозривними узами святості. Перший етап церемонії одруження - складання ктуби (ксуба/ксубо/ктубба), що скріплюється підписами двох свідків і самого нареченого. Ктуба - документ, у якому перелічуються зобов'язання, що бере на себе наречений, і права його майбутньої дружини.

Для осіб, котрі брали шлюб, встановлювалися вікові обмеження. Рабин мав наглядати: 1) щоби євреї не одружувалися раніше, ніж досягнення нареченим вісімнадцяти, а нареченою – шістнадцяти років (винятком були лише корінні жителі Закавказького краю, які мали право укладати шлюб по досягненні нареченим п'ятнадцяти, а нареченою – тринадцяти років). Крім того, зазначалося, що за здійснення обряду шлюбу раніше визначеного віку, або внаслідок «неправильных разводов» рабини зазнавали покарання згідно з «Положенням про покарання»; 2) щоби новоприбулі євреї допускалися до укладання шлюбу лише з засвідченого місцевим поліцейським начальством письмового дозволу рабина того міста або селища, до якого вони належать; 3) щоб укладання шлюбу вдруге допускалося лише при засвідченні, що молодята не мають ніяких зобов'язань за попереднім шлюбом [10, с. 1088].

Євреї серйозно ставилися до ктуби, адже це була не тільки гарантія прав дружини, але й дієвий засіб запобігання поспішним розлученням. Зауважимо, що Тора містить два положення про шлюб: 1) багатоженство – чоловік міг мати двох й більше дружин. Можна уявити становище вдови в полігамному суспільстві: якщо чоловік вмирає, між дружинами спалахують суперечки про спадщину, в яких найчастіше перемагають найсильніші. У результаті обов'язково хтось залишається обділеним; 2) узяти жінку в дружини можна лише за умови її згоди, а от розлучитися з нею Тора дозволяє, узагалі не питаючи її думки. Обидва ці положення породили складну колізію пошуку засобів існування для овдовілих або розлучених жінок. Інститут ктуби був покликаний бодай частково розв'язати цю проблему. Наприклад, якщо чоловік помирав, його вдова пред'являла ктубу, згідно з якою спадкоємці або опікуни майна померлого зобов'язувалися виплатити їй суму, зазначену в документі. Зробити це вони повинні до розподілу спадщини. Цілком природно, що найстарша з дружин покійного, яка мала величезний «стаж» керівництва сім'єю, отримувала свою ктубу з майна померлого. Шлюбний договір також запобігав розлученням. Якщо ж їх не вдавалося уникнути, то ктуба створювала економічну основу розлученій жінці для самостійного життя [3]. Чітко визначеної суми ктуби не існувало – вона коливалась від 25 до 500 руб. Але найчастіше це було 50 руб. сріблом – для молодят, які укладали шлюб уперше. Для тих, хто одружувався вдруге, або для наречених старшого віку, – 25 руб. сріблом [1, арк. 51].

Шлюбну церемонію зазвичай проводять під відкритим небом. Над нареченими розгортають спеціальний балдахін (хупу). Обоє надпивають від келиха з вином, і наречений одягає нареченій обручку, промовляючи: «От, ти присвячуєшся мені в дружини цією обручкою за законом Моше й Ізраїлю!». Потім рабин зачитує ктубу наречений подає її нареченій і читає «Сім благословінь». Шлюбне свято тривало сім днів, після закінчення якого наречену з вінцем на голові, з факелами та музикою рідні та друзі проводжали до будинку чоловіка [7, с.164-167].

Згідно із законами ритуальної чистоти, у шлюбі жінка повинна регулярно відвідувати мікву - басейн для ритуального омовіння.

Позашлюбні стосунки у традиційному єврейському суспільстві були під забороною. Не було долі гіршої, ніж доля мамзера – дитини, народженої заміжньою жінкою не від свого чоловіка. Він не міг одружитися ні з ким, крім такого ж вигнанця або гера (людини, яка прийняла юдаїзм). Більш того, діти його теж вважалися за незаконнонароджених [14, с. 261]. Так само суворо ставився єврейський закон до малюка, який з'явився на світ у незаміжньої жінки, якщо батько дитини невідомий. Проте під впливом процесів акультурації, що відбувалися в єврейському суспільстві Південно-Східної України, авторитет рабинів почав втрачати свою силу. Так протягом майже 40 років, з 1861 року до 1899 року, випадки народження дітей поза шлюбом не були зареєстровані, то починаючи з 1900 року маріупольський рабин Грунін фіксував практично щороку 1-2 випадки народження позашлюбних дітей [2].

Укласти новий шлюб було неможливо без розірвання попереднього. Подібна вимога стосувалася перш за все осіб християнських віросповідань [9, с. 2]. Російське законодавство значно менше регламентувало шлюби нехристиян: «Каждому племени и народу, не выключая и язычников, дозволяется вступать в брак по правилам их закона, или по принятым обычаям, без участия в том гражданского начальства или христианского духовного правительства» [9, с. 11].

Ініціатором розлучення в традиційному єврейському суспільстві виступав чоловік. Але розірвання шлюбу за категоричне небажання дружини було неприпустимим. Чоловік міг надати рабинському суду як обґрунтування необхідності розлучення порушення правил скромності, зраду, втрату дружиною цнотливості до шлюбу. Подружжю рекомендується добре подумати перед тим, як зважитися на таке категоричне рішення. Якщо воно є результатом дрібної сварки, за яким наступить примирення, не завжди можна знов утворити сім'ю [11, с. 290-304].

Розлучення, за єврейським законом, можливе лише за згодою обох сторін. При цьому чоловік повинен написати жінці спеціальний документ - гет. Чоловік читав текст при свідках і передавав його дружині. Він повідомляв при цьому, що вона знаходиться з ним у розлученні, цілком вільна і може знову одружитися. Як тільки подружжя розлучилося, колишні чоловік і його дружина стають чужими один одному, і вступає в дію заборона на їхнє спільне перебування наодинці в закритій кімнаті [14].

Щодо євреїв діяло положення, за яким чоловік не повинен був давати своїй дружині розлучення без певних причин, таких, щоб вони вважалися поважними в очах всякої богобоязливої людини. Якщо ж наведені чоловіком причини не визнавалися дружиною достатніми для розлучення, тоді рабин у присутності двох духовних осіб вирішував питання про розірвання шлюбу. Для дружини причинами розлучення були такі: 1) фізичні недуги чоловіка, які унеможливлювали співжиття; 2) коли діяльність чоловіка загрожувала дружині небезпекою втрати здоров'я або й життя; 3) якщо чоловік мав нерозсудливі звички та небезпечні схильності; 4) якщо чоловік лінивий та не хоче працювати, щоби забезпечувати дружину; 5) якщо чоловік переходить в іншу віру [4, с. 142–143].

В єврейських родинах дотримувалися звичаю левірату, коли брат померлого повинен був одружитися з удовою, тобто він мав утримувати її, і, таким чином, вдова не могла знову вийти заміж. Якщо ж дівер відмовлявся виконувати цей релігійно-моральний обов'язок, дружина померлого отримувала право взяти новий шлюб з іншим чоловіком, при цьому здійснювався обряд халиця («розування») – своєрідне звільнення. Він був простим: удові необхідно було при свідках зняти взуття з брата померлого чоловіка, плюнувши при цьому в його бік. Після цього дівер, який не захотів відновити «сім'я» брату своєму, вважався ошельмованим, а будинок його називався «домом розуваного» [3].

Таким чином, іудаїзм справляв визначальний вплив на традиції та обряди єврейського населення Північного Приазов'я. Найбільш стійко іудаїстські традиції відзеркалювали специфіку повсякденного життя колоністів на рівні родини та побуту.

Література

1. ДАДО. – Ф. 211. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 51
2. ДАДО. – Ф. 211. –Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 9, 26; Спр. 30. – Арк. 48; Спр. 37. – Арк. 5,8.
3. Електронна єврейська енциклопедія. Режим доступу: http://www.eleven.co.il
4. Загоровский А.И. Курс семейного права / А.И. Загоровский – Одесса: Тип. «Экономическая», 1902. – 223 с.
5. Ковнер А.Г. Из записок еврея. /А.Г. Ковнер // Евреи в России: XIX век.-М.: Новое литературное обозрение, 2000. – С.177-246.
6. Леванда Л.О. Старинные еврейские свадебные обычаи / Л.О. Леванда // Пережитое: СПб, 1911. -С. 103.
7. Общественная жизнь евреев, их нравы, обычаи и предразсудки, с приложением биографии автора. Сочинение / Сост. А. Алексеев. – Новгород, 1868. – 188 с.
8. Паперна А.И. Из николаевской эпохи/ А.И. Паперна // Евреи в России: XIX век.-М.: Новое литературное обозрение, 2000. – С. 29-176.
9. Свод законов Российской империи. Законы о состояниях. СПб., 1900. – Т.Х. – Ст.3.; Ст.90.
10. Свод законов Российской империи. Уставы духовных дел иностранных исповеданий. СПб., 1857. – Т.XI. – Ч.1. – С. 1088
11. Соболевская О.А. Статистико-демографический аспект изучения брака у евреев/ О.А. Соболевская, В.И. Волков //Еврейская мысль сквозь века: Сб. науч. Тр. по иудаике, еврейской истории и культуре. – Днепропетровск, 2001 – Вып. 5. – С. 101-107.

12. Тухватулліна О.С. (Манякіна) Духовно-релігійний розвиток етнічних громад Північного Приазов'я наприкінці XVIII – початку XX ст.: Дис. канд. іст. наук. – Спец. 07.00.01 «Історія України»/ О.С. Тухватулліна. – Донецьк, 2012. – 245 с.

13. Фишбейн М. Религиозные традиции иудаизма/ М. Фишбейн // Религиозные традиции мира. В 2-х т. - М.: КРОН-ПРЕСС, 1996. - Том 1. - С. 472-564.

14. Штейнзальц А. Введение в Талмуд / Пер. с ивр. и англ. З. Мешков. - М.: Израильский ин-т талмудических публикаций. Ин-т изучения иудаизма в России, 1993. - 382 с.

УДК 94(477) «15» (043)

Нікольченко Ю.М., доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету

ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ

Статути Великого Князівства Литовського (ВКЛ) − 1529, 1566 і 1588 рр. являли собою новітні (на той час) та ретельно розроблені законодавчо-нормативні акти у Європі. Саме у них знайшли відображення ідеї гуманізму, досягнення цивільно-політичної, філософської та правової думки барокової культури.

На початку XVI ст. у ВКЛ, як і в інших європейських державах, робилися спроби кодифікації письмового права, що було викликане необхідністю подолання впливу звичаєвого права, а також потребою у централізації держави, уніфікації її законодавства. З цією метою були підготовлені і видані Статути ВКЛ, які у подальшому стали загальнодержавними правовими та організаційно-розпорядчими документами в українських землях XVI-XVIII ст.

Унікальність Литовських Статутів полягає у тому, що вони заклали фундамент традиції документування в Україні, переважна більшість земель якої знаходились у складі ВКЛ.

Актуальність проблеми полягає у комплексному дослідженні джерельної бази Литовських Статутів, що репрезентує процес становлення і розвитку українського документування на рубежі Пізнього Середньовіччя та Нового часу. Незважаючи на те, що Литовський Статут являв собою єдиний загальнодержавний документ, кожна з його трьох редакцій (поправ) мала свої особливості не тільки по його суті, а й у документаційному оформленні, ґрунтовне дослідження якого потребує всебічного вивчення документознавцями. Разом із тим, документальні джерела, що передували Литовським Статутам і безпосередньо самі Статути, у сучасному українському документознавсті є визначними зразками традиції документування XV-XVI ст.

Поруч із відомими працями сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців дослідження Литовських Статутів як унікальних загальнодержавних документів у новітній історіографії знайшло своє відображення на пленарному та секційних засіданнях Шостої міждисциплінарної історико-філологічної конференції, яка відбулася 23-25 листопада 2006 року під орудою «Будинку Юргіса Балтрушайтіса» при Посольстві Литовської Республіки у Москві. Конференція була присвячена важливим документальним джерелам в історії ВКЛ – Литовській Метриці і, безпосередньо, Литовському Статуту у трьох редакціях. Вона була пов'язана з 440-річчям ухвалення другої редакції Статуту (1566 р.). У конференції взяли участь учені з Білорусі, Литви, Польщі, Німеччини, Росії, України, Чехії та інших країн.

Слід зазначити, що на кафедрі культурології та інформаційної діяльності Маріупольського державного університету (завідувач кафедри доцент Г. І. Батичко) студентками Г. М. Лисенко і М. А. Аніщук досліджувалися Литовські Статути як джерела розвитку українського документування. Результати дослідження були оприлюднені у їхніх доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціях у спеціалізованих наукових виданнях України (у співавторстві з науковим керівником – доцентом кафедри Ю. М. Нікольченком) і на сторінках кваліфікаційних робіт щодо здобуття наукового ступеня магістрів з документознавства та інформаційної діяльності, викладача ВНЗ.

У ВКЛ всі основні питання державного життя намагалися регулювати правовими та організаційно-розпорядчими актами. Навіть у початковий період, коли формувалось князівство, кожна з його земель керувалася не тільки звичаєвим, але і писаним правом: «Руською Правдою» і місцевими уставними грамотами. Коли ж склалася литовська держава, у якості законодавчих актів почали діяти грамоти (привілеї) великого князя Литовського, як земські, так і обласні. У числі обласних, особливо треба відмітити, грамоти Вітебської землі 1503, 1509 і 1561 рр.; Полоцької –

1511, 1547, 1580 рр.; Смоленської – 1505 р.; Дорогочинської – 1511, 1547 рр.; грамоти Більського повіту – 1501 і 1547 рр.; Мстиславського повіту – 1501 р.. Нещодавно була виявлена ще одна грамота (привілей) – Новгородської землі, видана великим князем Казимиром 22 липня 1440 р. [4].

Згадки про «Статут Великого Князівства Литовського» зустрічаються у документальних джерелах ще в останній чверті XV і XVI ст., але тоді під цим терміном йшлося не про окремий кодекс, а про всю сукупність земських «статутів і ухвал», так як і про земські та обласні «привілеї», що надавалися великим литовським князем і сеймом.

Джерелом для розробки Статуту слугували і Судебник 1468 р., і нові дарчі грамоти, або «привілеї» великих князів.

Інтереси населення всіх земель ВКЛ, включаючи українські і білоруські, враховувались у загальноземських привілеях, але у них на перший план виходили норми, що торкалися прав шляхти, її положення у державі. Першим таким привілеєм є грамота, видана великим князем литовським і королем польським Ягайлом в 1387 р. після прийняття Кревської унії (1385 р.), яка політично зв'язала ВКЛ з Польським королівством. Вона стала «виводом» шляхти на свої права, що отримало розвиток у подальших актах, виданих у XV-початку XVI ст.

Так, прагнення шляхти відстояти свої права перед князівською владою привело до затвердження у 1529 р. на віленському сеймі кодексу законів, що увійшов до історії під назвою Статут Великого Князівства Литовського (Старий), у якому знайшли віддзеркалення основні станові відносини, шляхетські привілеї та права, характерні для ВКЛ у першій половині XVI ст. У ньому органічно поєднувались юридичні поняття римського права, відгуки положень Руської Правди, норми звичаєвого руського права, низка положень із чеських, польських і німецьких судебників, зокрема – із «Саксонського зерцала» [2, с. 619-631].

Статут 1529 р. у повному обсязі не задовольняв литовсько-польську шляхту в її конкуренції з магнатами, не вирішував він і проблем відносин з руськими (українськими) землевласниками. Тому вже на Берестейському сеймі 1544 р. литовські можновладці звернулися до Сигізмунда I щодо необхідності розробки його нової редакції.

У князівській і сеймовій канцеляріях з'являється низка актових документів, що розпочинали рух назустріч «поправі» Статуту. Таким документом став королівський привілей 1563 р. про скасування обмежень православних громадян ВКЛ порівняно з католиками. Наступний крок – це прийняття Більського привілею 1564 р., за яким і для магнатів, і для шляхти запроваджувалися спільні виборні шляхетські суди за зразком земського судочинства у Польському королівстві.

Обговорення нової редакції Литовського статуту проходило вже за Сигізмунда II Августа на сеймах 1564-1566 рр., яка була остаточно схвалена першого березня 1566 р. і відома під назвою другого (Волинського) Литовського Статуту.

Литовський Статут 1566 р. здійснив адміністративно-політичну реформу у державі, а також розширив привілеї дрібної шляхти. Цей документ є юридичним та організаційно-розпорядчим оформленням панівної ролі шляхти у суспільстві. Він на високому рівні кодифікаційної техніки завершив розвиток ВКЛ як правової держави, підтвердивши цикл реформ, що передували оголошенню власне Статуту. У такий спосіб другий Литовський Статут ствердив ВКЛ як самоврядну і шляхетську державу, що була наближена за типом основних політичних структур до Польського королівства.

Після Люблінської унії 1569 р. польські феодали, що примусили ВКЛ до інкорпорації з Польським королівством, наслідком якої стало утворення Речі Посполитої, вимагали перегляду другого Статуту. Подальший розвиток взаємин між литовськими і польськими можновладцями став прецедентом для початку роботи над новою редакцією Статуту, яка була затверджена сеймом Речі Посполитої у 1588 р. У новій редакції вперше була визначена роль держави у вирішенні внутрішніх політичних, міжнаціональних, економічних, соціальних і міжконфесійних конфліктів. Це уніфіковане законодавство мало рівну силу для всієї території Речі Посполитої. Створення Статуту 1588 р. мало велике значення для розвитку у майбутньому правової думки України, Білорусії, Польщі, Росії та інших європейських країн. Як і попередні, третій Статут 1588 р. (Новий) був сформований у результаті синтезу правових систем європейських країн. Вплинули на його зміст великокнязівські і королівські привілеї, ухвали повітових сеймиків, норми церковного (візантійського і західного римського) права.

Статут 1588 р. відображав характерні для перехідного періоду від Середньовіччя до Нового часу принципи: обмеження влади монарха, розподіл правочинності, у результаті якого законодавча влада закріплювалася за сеймом, політична – за великим князем, судова – за судами. Єдність права встановлювалася для всієї держави і всіх повноправних людей, залежно від соціальних верств

населення. Оголошувався пріоритет писаного права. Наприклад, у дванадцятому артикулі третього розділу було сказано: «Також ми, государ, обіцяємо і присягаємося, що в цій державі – Великому князівстві Литовському – і у всіх землях, що йому належать, достойностей духовних і світських, замків, маєтків, земель, староств, тримань, врядов земських і придворних, маєтків у володіння або в управління і годування і у вічність ніяким чужоземцям і заграничникам, ні сусідам цієї держави не повинні давати» [3, с. 106]. А в першому артикулі четвертого розділу Статуту йшлося: «А писар земський повинен по-російськи буквами і словами росіянами всі документи, виписки і позви пісаті, а не іншою мовою і словами» [1, с. 81].

Аналіз документів XV-XVI ст., які містять у собі унікальну інформацію щодо підготовки і прийняття Литовського Статуту у трьох редакціях (поправах) 1529,1566 і 1588 рр., слугує базою вітчизняним документознавцям для уведення до наукового обігу значного масиву першоджерел із проблеми становленням і розвитку вітчизняної традиції документування.

У свою чергу, державне мислення в українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, створило у Статутах підмурівок майбутніх вітчизняних державотворчих концепцій, які, зберігаючи національні й світові традиції, занепадаючи і відроджуючись, збереглися до сьогодення

Література

1. Бардах Ю. Литовские статуты – памятники права периода Возрождения // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: Пробл. взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху Возрождения / Под ред. Б. А. Рыбакова. М.: Наука, 1976. – С. 71-93.

2. Грушевский М.С. Історія України-Руси в 11 т., 12 кн. Том V / М. С. Грушевський – К.: Наукова думка, 1994. – 704 с.

3. Пичета В. И. Белоруссия и Литва XV-XVI вв.: (Исслед. по истории соц.-экон., полит. и культур. развития) / В. И. Пичета. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 815 с.

4. Старостина И. П. О месте Судебника Казимира 1468 г. в праве Великого княжества Литовского // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: Пробл. взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху Возрождения / Под ред. Б. А. Рыбакова. — М.: Наука, 1976. — С. 94-113.

УДК 17.022.1:378.4(477)(043)

Орєхова С. Є., кандидат історичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Актуальність проблем формування позитивного іміджу вищого навчального закладу (далі ВНЗ) не викликає сумніву. Необхідність вирішення даної проблеми, а саме визначити сутності поняття «імідж ВНЗ», з'ясувати його структуру, напрями та етапи формування є піклуванням керівника кожного освітнього закладу. Проблеми іміджу в широкому розумінні цього слова виступають предметом дослідження вітчизняних науковців. Дослідницькі здобутки закордонних науковців розглядають імідж як елемент корпоративної культури ВНЗ, яка є інструментом управління, акцентом на соціально-психологічні особливості у взаємодії викладачів та студентів.

Імідж може складатися стихійно, неконтрольовано, але ж формування стійкого та позитивного іміджу закладу, все ж спланована, щоденна кропітка робота всього колективу. Імідж – це образ об'єкту, який сприймається людиною в емоційно забарвлених тонах, при цьому, в ньому відтворені певні значення, які об'єкт екстраполює з метою його розпізнавання та запам'ятовування. Це система уявлень про певний об'єкт та його змістовні характеристики (якісні властивості).

Формування іміджу ВНЗ – це процес, у ході якого створюється спланований (цільовий/бажаний) образ на основі наявних ресурсів. Метою створення іміджу є підвищення конкурентоздатності, залучення інвестицій, встановлення та розширення партнерських зв'язків. Саме цей вид передбачає запровадження фірмового, створення гербу, гімну, бренд-буку. Демонстративний імідж використовує нюанси і образи, для яких характерна легка запам'ятовуваність та впізнаваність.

За своєю психологічною сутністю процес створення іміджу сучасної освітньої установи є процесом двосторонньої взаємодії, у якому активну роль відіграє як заклад, імідж якого створюється, так і громадськість, яка сприймає даний імідж. Слід зазначити, що під громадськістю у даному випадку слід розуміти широке коло комунікантів, з якими взаємодіє освітня установа, до них належать абітурієнти і студенти, викладачі, наукові працівники, методисти та керівники закладу,

представники обласного (міського) управління освіти та працівники Міністерства освіти та науки, члени громадських і творчих організацій, спонсори, представники засобів масової інформації, зарубіжні партнери та працівники міжнародних освітніх організацій.

Побудувати легкі, ефективні зв'язки з громадськістю допоможе дієвість іміджу, який виступає спеціально створеним образом установи і відображає його комерційну політику. Ознаками дієвості є:

− впевнена і злагоджена робота професорсько-викладацького складу;

− високий рівень комунікації зі студентами та майбутніми абітурієнтами;

− створення у абітурієнтів і співробітників впевненості у правильному виборі місця навчання і місця роботи;

− постійне нагадування про себе за допомогою засобів масової інформації;

− пізнаваність закладу;

− забезпечення достатньо високого рівня конкурентоспроможності;

− ефективне виокремлення закладу серед інших.

Кожен заклад, який береться змінити ставлення оточуючого суспільства до себе, має враховувати системні якості іміджу. До них відносяться ієрархічність, складність, дифузність, інерційність, не лінійність.

Ієрархічність означає, що імідж являє собою складну систему, і окремі його елементи обов'язково пов'язані між собою та впливають один на одного. Так, виокремлюються внутрішні та зовнішні елементи іміджу, імідж викладачів та імідж студентів, імідж якості викладання дисциплін та імідж інфраструктури тощо. Складність іміджу зумовлена дією внутрішніх (диспозиції, мотиви, інтереси тощо) та зовнішніх (соціально-економічні умови, соціальні впливи, контроль тощо) чинників. Дифузність або розмитість зумовлена існуванням найскладніших зв'язків формального та неформального характеру, соціальних залежностей та тиском зовнішніх і внутрішніх впливів. Інерційність проявляється в тому, що має пройти певний час від моменту створення іміджу, до часу надходження зворотного зв'язку. Тобто сприйняття організації в оточенні неможливо змінити за один день. Це складний і довготривалий процес. Нелінійність виражається в існуванні найскладніших рядів залежностей, які справляють на імідж безпосередній вплив.

Для досягнення мети – створення позитивного іміджу, використовують такі інструменти маркетингу як реклама та PR. Реклама є окремим повідомленням, яке несе в собі визначене смислове навантаження. PR – це значно більш об'ємне, багатошарове і складне явище. На меті зв'язків з громадськістю стоїть управління потоками інформації між організацією і громадськістю. Результатом такого вдалого управління стане зміна сприйняття організації соціумом. Тобто уявлення про освітній заклад покращиться або ж трансформується докорінно. Зміниться мислення і поведінка людини по відношенню до організації, а в цьому і проявляється соціально-психологічний аспект розгляду питання важливості застосування засобів PR у діяльності освітніх закладів.

В процесі формування іміджу також формуються деякі очікування від співпраці з даною установою. При цьому, в залежності від рівня взаємодії і реципієнта, очікування у членів спільноти різняться. Для створення і підтримки власного позитивного іміджу освітня установа має впевнити кожного суб'єкта взаємодії, що вона виправдає його очікування.

Дієвий PR та дієвий імідж ВНЗ – це ефективне виокремлення закладу серед інших. Ім'я такого закладу є поширеним серед громадськості, його знають та про нього говорять. Створення дієвого позитивного іміджу вищого навчального закладу змінить деякі аспекти його функціонування:

− імідж відкриє спільноті нові знання про заклад, що сприятиме зростанню позитивного ставлення до нього;

− завдяки відкритості спростовуватимуться хибні уявлення та чутки, які могли б зіпсувати репутацію закладу;

− установа позиціонуватиметься як така, відповідає сучасності;

− різні факультети та підрозділи закладу об'єднаються під єдиним іміджем, що сприяє підвищенню рівня корпоративної культури закладу;

− імідж стане одним з головних інструментів для досягнення стратегічних цілей установи;

− підвищиться конкурентоспроможність організації;

− з'являться нові споживачі освітніх послуг та партнери;

− полегшиться доступ ВНЗ до різних ресурсів (фінансових, інформаційних та ін.) і водночас полегшиться доступ спільноти до ресурсів вищих навчальних закладів.

Основна мета кожного навчального закладу – заохотити потенційних споживачів освітніх послуг скористатися освітнім продуктом саме цього закладу. Головна задача – довести, що освітній заклад дійсно є таким, який задовольнить потреби краще, ніж це роблять інші. Для цього треба вміти

підкреслити переваги ВНЗ, чітко бачити їх та знати, що саме цікавить потенційного абітурієнта, працівника, інвестора. Вимоги до сучасних ВНЗ зростають і перед ним постають нові, складніші задачі, для вирішення яких весь час треба змінюватися і вдосконалюватися.

Отже, імідж являється складним явищем, характеризується системністю. Взаємодія закладу з різними суб'єктами має бути направлена на задоволення очікувань суб'єктів. Саме прагнення до створення власного ідеального образу у думках громадськості зробить освітню установу конкурентоспроможною, успішною та престижною.

Література

1. Куделя П. О. Вища школа регіону як об'єкт соціального управління: Дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 [Рукопис] / П. О. Куделя; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2003. – 174 с.
2. Ромат Е. В. Реклама в системе маркетинга. – Х.: Студцентр, 1995. – 220 с.
3. Ромат Є. В. Словник основних рекламних і маркетингових термінів / Є.В. Ромат. – Х.: Студцентр, 2003 – 56 с.
4. Скідін О. Л. Соціальні технології в управлінні закладами освіти: Автореф. дис. д-ра соц. наук: 22.00.06 [Рукопис] / О. Л. Скідін. – К.: Київський національний університет ім.і Тараса Шевченка, 2001. – 44с.
5. Скрынникова И. А. Маркетинг в сфере услуг: учеб. пособие для студ. вузов // И. А. Скрынникова. − Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2012. − 203 с.
6. Смирнова И. А. Корпопративная культура как акмеологический феномен / И. А. Смирнова // Мир психологии – 2010. – № 4. – С. 252–265.

УДК 651.4/.9(477):930(043)

Петрова І.О., кандидат історичних наук, доцент
Тімотіна Д.О., студентка ОС «Магістр», спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасне значення для управління державою та кількісний показник звернень громадян, які спрямовуються до центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, потребує наукового підходу у вирішенні проблем організації роботи з пропозиціями, заявами та скаргами.

Аналіз принципів, методів, особливостей роботи за зверненнями громадян, розроблення нових методик, спрямованих на вдосконалення цієї роботи, а також виявлення та вивчення особливостей діловодних процесів за зверненнями громадян в сучасній України стає предметами наукових досліджень здебільшого в таких галузях наук як юридичних, з державного управління.

Метою публікації є ознайомлення з науковими дослідженнями проблем організації роботи за зверненнями громадян, зокрема з дисертаційними дослідженнями, які були захищені у І-му – на початку ІІ-го десятиріч в Україні.

Основними джерелами інформації стали бази даних, представлені на офіційних сайтах Національної бібліотеки України імені В. І Вернадського та Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації, а також тексти авторефератів дисертацій, знайдених за обраною тематикою.

В результаті пошуку знайдено 19 дисертаційних досліджень, датування яких припадає на період з 2003 року до 2014 року, присвячених функціонуванню та розвитку інституту звернень громадян. Науковий інтерес до проблем організації роботи за зверненнями громадян зростає наприкінці І-го – початку ІІ-го десятиріч XXI сторіччя [1;2]. У наукових працях розглядаються як загальнотеоретичні, методологічні, історичні питання організації роботи за зверненнями громадян, так і практичного спрямування, більш вузькі та зорієнтовані на вивчення діяльності конкретних органів влади або державних установ з пропозиціями, заявами, скаргами.

Першим науковим дослідженням конституційно-правових, частково діловодних процесів щодо інституту звернень громадян можна вважати дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук В. П. Таранухи за темою «Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади», яка була захищена в 2003 році на базі Українського фінансово-економічного інституту Державної податкової інспекції України (м. Київ) [4]. Дисертація несе в собі, як теоретичне, так і практичне значення. Автор дисертації розглянув суспільні відносини

в процесі роботи за зверненнями громадян, визначив природу нормативної бази цього напрямку. Представлені позиції українських вчених щодо сутності поняття «звернення громадян». Дисертація містить цінну інформацію щодо історії звернень громадян, визначаються підстави виникнення необхідності залучення звернень для забезпечення законності, захисту прав та інтересів громадян. Розвиток інституту звернень на українських землях, починаючи з часів Київської Русі і до періоду незалежної України, визначається першочергово історичними подіями. Автор зосередив увагу на характеристиці видів звернень громадян, визначив засоби забезпечення законності, принципи, стадії та процедури розгляду звернень.

Одним з останніх наукових досліджень у визначений період є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління В. А. Соболя за темою «Звернення громадян як механізм взаємодії держави та суспільства», яка була захищена в 2014 році на базі Української академії державного управління при Президентові України (м. Київ) [3]. Дисертація присвячена проблематиці, природі виникнення, існування, нормативного та наукового визначення інституту звернень громадян, особливостей його функціонування. Звернення громадян розглядаються як важливий показник демократичності держави, чинник суспільно важливих рішень, процес взаємодії органів влади з громадянами з метою реалізації їх прав і свобод. Зазначено про необхідність узгодження нормативно-правових актів, що регулюють роботу за зверненнями громадян в Україні, залучення сучасного інформаційно-технічного забезпечення до цієї роботи. Рекомендовано кодифікувати нормативну документацію для встановлення єдиних принципів роботи за зверненнями, децентралізувати систему роботи за зверненнями громадян для більшої відкритості діяльності органів влади. Визнано потребу в удосконаленні тематичних класифікаторів звернень з виокремленням певних груп, уніфікації статистико-аналітичної роботи щодо звернень громадян, вироблення єдиних форм звітів та аналітичних записок, а також у розробці низки заходів, спрямованих на відкриття для широкого доступу людей, структур громадянського суспільства аналітичних оглядів, річних і квартальних звітів, що стосуються роботи за зверненнями громадян.

Менш вивченими залишаються питання пов’язані з діловодними процесами за зверненнями громадян, що підкреслює актуальність продовження наукових досліджень, особливо враховуючи активне використання новітніх інформаційних технологій, зокрема впровадження нових форм звернень громадян – електронних звернень та електронних петицій.

Література

1. Дисертації та автореферати України. Бібліографічна інформація [Електронний ресурс] / Український інститут науково-технічної експертизи та інформації. – Режим доступу: http://91.202.75.22:5535/csp/dis/index.csp.

2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/.

3. Соболь В. А. Звернення громадян як механізм взаємодії держави та суспільства : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління / В. А. Соболь. – Київ, 2014. – 20 с.

4. Тарануха В. П. Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / В. П. Тарануха ; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь (Київ. обл.), 2003. – 20 с.

УДК 94(477) (043)

Рябуха Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

СТАНОВЛЕННЯ КАНЦЕЛЯРІЇ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО В XIV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ.

Правителі Великого князівства Литовського, що повстало в другій половині XIII ст. були зацікавлені у створені ефективного апарату для управління величезними територіями. Якщо говорити про державний рівень організації роботи по виданню документів, то треба розрізняти такі типи цієї організації. Правитель міг видавати документи, не маючи спеціальних установ по їх підготовці і навіть не маючи в своєму апараті управління окремих фахівців для виконання даного виду роботи. Її могли виконувати спеціально залучені для цієї особи, в тому числі з боку контрагента.

Правитель міг мати у своєму розпорядженні окремих фахівців, які виконували час від часу вказаний вид роботи. Це міг бути один фахівець, їх могло бути кілька і більше. Слід відрізняти цей тип організації від такого її типу, як установа - канцелярії. Остання має на увазі наявність групи

постійно діючих посадових осіб, професіоналів, об'єднаних рішенням загальних завдань, що діють за принципом поділу праці і субординації.

Видання документів і листів Миндовгом, листів Гедиміна, документів і листів Ольгердом і Ягайлом (до 1386 г.) – це ще не ознака існування при цих суверенних канцелярій чи писарів. Наприклад, з джерел достеменно відомо, що деякі листи Гедиміна готували монахи-францисканці, що знаходились при його дворі. До роботи з видання «руських» документів і листів Ольгерд і Ягайло (до 1386 г.) могли залучати представників православного духовенства з оточення дружини Ольгерда – княжни Уляни, яка походила з Твері.

Виникнення великокнязівської канцелярії відноситься до часу правління Вітовта. Її появи сприяли вихід суспільства з культурної ізоляції і сприйнятливість до нововведень, занепад традиційних інститутів. Також слід зазначити, що контакт ВКЛ з сусідніми країнами сприяв, між іншим, не тільки прийняття нової релігії, але також і проникненню в це суспільство нових соціальних і правових інститутів. Занепад традиційних інститутів призвів до необхідності введення нових способів закріплення договірних відносин, особливо тих, які були пов'язані з володінням і розпорядженням земельним майном. Більш глибока інтеграція ВКЛ в систему міждержавних відносин зажадала від правителя більш частих оперативних контактів з правителями інших держав за допомогою письмової кореспонденції.

Канцелярія Вітовта виникла як результат інституціоналізації його двору. Її організаційна основа - синтез зразків, одні з яких були запозичені на Заході (Польща, Тевтонський орден), інші - у підвладних Вітовту «русинів».

Писарі Вітовта ділилися на дві групи: одна з них займалася підготовкою документів і листів латинською і німецькою мовами, друга – документів і листів на «руською» мовою. Ці писарі відомі в латиномовних джерелах під назвою «secretarius» і «notarius», в німецькомовних джерелах - під назвою «Schreiber». Найбільш рання назва «руських» писарів - дяк.

Варто звернути увагу і на такий факт. Латино-німецький відділ канцелярії Вітовта складався виключно з поляків і німців. Суспільство ВКЛ була нездатна дати цьому великому князю необхідних для неї профільних співробітників даної установи, які б писали латинською та німецькою мовами.

Відсутність в штаті канцелярії Вітовта керівника, який би забезпечував її безперервну роботу, говорить про порівняно невеликий обсяг документів, що виходили з-під пера писарів цієї канцелярії.

Дослідники вказують на особистий характер канцелярії Вітовта. Вона розпалася після його смерті. Це відображає не тільки домінуючий тип відносин між правителем і підданими в молодій державі, заснований на міжособистісних зв'язках, але також свідчить про те, що існування цієї канцелярії було обумовлено надзвичайно її діяльністю, пов'язаною з вирішенням завдань політичного характеру, а саме підготовкою приватної та дипломатичної кореспонденції. Склад співробітників цієї канцелярії був мало придатний для подальших великих князів.

Про канцелярії великих князів литовських Свидригайла (1430-1432) і Жигімонта Кейстутовича (1432-1440) інформації майже не збереглось. В період правління Казимира, вочевидь, остаточно закріпилася мовна диференціація «руських» писарів і латинських писарів або секретарів (обидві категорії писарів в латиномовних джерелах називалися «secretarius» і «notarius»). При Казимирі «руські» писарі розкрили зберігається до цього потенціал. Ці писарі готували документи на мові, який мав письмову традицію і був зрозумілий без перекладу для основної маси населення держави. Тут важливо звернути увагу на те, що діяльність «руських» писарів була орієнтована на підготовку документів, що регулювали не зовнішні, а внутрішні відносини. Правителю стали потрібні не тільки і навіть не стільки дипломати, скільки фахівці, які б вміли організувати роботу по регулярному випуску великої кількості типових документів і листів. Цим умінням і повинен був відповідати штат «руських» писарів. Істотну перевагу «руського» документу, яка виявилась в ВКЛ в 40-х роках XV - першій половині XVI ст. в рішенні внутрішніх справ, зробило «руську канцелярію» найбільшою за кількістю писарів. До реорганізації канцелярії в 1516 року і в 1522-1523 рр. чисельність «руських» писарів перевершувала чисельність латинських в два рази.

У повсякденній мові «писарями» називалися всі співробітники, які брали участь в підготовці документів і листів. Але в другій половині XV ст. в офіційній мові найменування «писар» стало поширюватися лише на групу службовців, які виконували найбільш значущі види роботи. Старе найменування «дяк» стало застосовуватися щодо виконавців роботи, що не вимагала високої кваліфікації і великої відповідальності.

У 1440 г. або в 1441 році була введена посада канцлера. Її введення було продиктовано необхідністю передачі для виконання частини функцій з державного управління спеціально уповноваженій особі. Одною з головних функцій канцлера було проведення права наказу про видачу

документів. Скорочення числа писарів відобразило потребу створити більш раціональну структуру канцелярії, зробити це зокрема для того, щоб посилити контроль за діяльністю писарів. Цій меті був підпорядкований встановлений з травня-червня 1516 р порядок систематичного підписування писарями вихідних документів (підпис дозволяв визначити, хто персонально з писарів ніс відповідальність за підготовку того чи іншого документа).

З цього часу став систематично підписувати документи великий князь і канцлер. Великокнязівський і канцлерський підписи повинні були свідчити, що документи вийшли відповідно до волі і наказом великого князя або наказом канцлера.

Література

1. Краўцэвіч А. - Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага. – Гародня-Уроцлау: 2013, - 186 с.

УДК 94;02 (043)

Сабадаш Ю.С., доктор культурології, професор

ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЯВИЩЕ ХУДОЖНЬОГО ЖИТТЯ КІНЦЯ XIX – ПОЧ. XXI СТ. (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ У.ЕКО «ІМ'Я РОЗИ», «МАЯТНИК ФУКО» ТА «ОСТРІВ НАПЕРЕДОДНІ»)

Поняттям «постмодернізм» все частіше визначають не тільки становище сучасної літератури, а й стан суспільства в цілому. Постмодернізм проголошує гасло «відкритого мистецтва», вільної взаємодії з усіма старими і новими традиціями. Це гра з цитатами, жанрами і стилями різних епох, зняття різниці між нормативним і ненормативним, взагалі, відмова від поняття норми. Він встановлює партнерсько-ігрові відносини між читачем і автором, а гра й іронія – невід'ємні якості літератури, яка стала найхарактернішим явищем художнього життя кінця XX та поч. XXI ст.

Постмодерністський роман – це текст, побудований на текстах, багатопластовий культурний код, що потребує зусиль для прочитання. Постмодернізм виник у другій половині XX ст. у середовищі художньої еліти відкритих товариств західних країн з дуже високим рівнем академічної свободи дослідження гуманітарних проблем (Х. Кортасар, Х. Л. Борхес, Дж. Фаулз, Дж. Барт, Т. Пінчон, У. Еко, Л. Норфолк). Постмодерністський творець – це письменник і вчений в одній особі. Середовище перебування постмодернізму – універсум культури, каталоги і тексти, а метою є естетичне осмислення досвіду культури.

В даних тезах розглядається постмодерністське світовідчування представлене у творчості відомого італійського вченого та письменника Умберто Еко.

Характерно, що У. Еко завжди вдало поєднував глибини історії з вершинами найновітніших ідей. Так, починаючи з 60-х років Еко активно виступає як теоретик постмодерну. Одна з основоположних ідей постмодерністської естетики, згідно з Еко, це інтертекстуальність, яка виявляє себе в новому творі у формі діалогічного цитування, пародіювання, інтерпретації відомих літературних сюжетів «сюжет може відродитися у вигляді цитування інших сюжетів...». Ще одна програмна теза постмодерністської концепції Еко: твір повинен поєднувати у собі проблемність і розважальність, спиратися на традиції літературної класики і водночас не ігнорувати запити і смаки «масової культури». Саме ігнорування традицій класики, їх заперечення і одночасно акцент на підкресленій елітарності і значною мірою зарозумілості завели у глухий кут і сприяли культурній «вичерпаності» естетики модернізму, і зокрема авангардизму. За словами Еко, в процесі руйнації культури минулого «авангардизм дійшов свого логічного кінця, вихолостився до абстракції, ... в архітектурі – до садового паркану, до будинку-коробки, в літературі – до ... онімілого білого аркушу, в музиці – до цілковитої какофонії і невиразного шуму...». Постмодернізм, за висновками Еко, це відповідь модернізмові, покликана повернути мистецтву втрачені ним естетичні позиції і реабілітувати інтерес до нього масового читача чи глядача.

Герої «Ім'я рози» займаються пошуками таємничого рукопису убивств. Герої «Маятника Фуко» розшифровують таємничий рукопис, відчуваючи, по мірі заглиблення, як підноситься над ними рука вбивці. Герой роману «Острів напередодні» сам створює роман, стаючи водночас Автором і Читачем, він убиває самого себе, щоб перед загибеллю побачити Істину. Всі романи немов би доповнюють один одного: проекції минулого на сьогодення змінюються картинами теперішнього, перекинутими в минуле. Різні люди різних часів живуть по-різному і різними мовами за допомогою різних засобів думають і говорять про одне і теж саме – з цього, мабуть, і складається, незважаючи на несхожість всесвітньо-історична єдність людства. Еко змушує своїх героїв зосереджуватись на прочитанні життя, тобто відшукуванні змісту. Бо незасвоєння змісту породжує страх.

Міфологічне уявлення античності про всеосяжний Космос в епоху Середньовіччя замінилося уявленням про Божественну єдність Богосотворенного світу, всілякі поділи якого виходять від диявола. Середньовічне мислення засноване на символах-текстах, котрі треба прочитувати і запам'ятовувати, але ні в якому разі не інтерпретувати і не створювати наново. Ця середньовічна установка дуже сучасна, саме вона лежить в основі теперішніх «всесильних, тому що безпомилкових» вчень, не спроможних впроваджувати себе інакше як терором.

Слід відзначити й деяку сюжетно-емотивну своєрідність розглядуваних творів. Крізь перші розділи всіх трьох романів Еко треба продиратися, як крізь колючу огорожу. Надмірність інформації давить: насиченість тексту малознаними історичними відомостями, яка вдало підігріта ефектом чекання. Але з'ясовується, що прочитання життя не припускає ніяких прихованих змістів, що сенс життя в ньому самому**,** а таємниць тамплієрів, розенкрейцерів, масонів і сіонських мудреців не існує. «Борці зі світовою змовою» ніякої боротьби і перемоги не хочуть, бо живуть у вічному страху, і бажають такого ж страху для всіх, тому й придумують ворогів, побоюються не логічного спростування, а емоційного заперечення своїх «цінностей» – осміяння. Те, над чим сміються, більше не лякає.

Причина всіх дискурсів про постмодернізм у кризі класичної моделі континуума, бо час ущільнився, а новітні наукові відкриття та спрага духовного змушують напружено шукати нові шляхи сприйняття часу. Тому основний елемент світовідчування, що розкривається в романах Умберто Еко, це рівноцінність і рівнозначність усіх тимчасових вимірів – минулого, теперішнього і майбутнього.

УДК 372.800.4(043)
Сивак О. А., кандидат педагогічних наук, доцент

МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРОЕКТУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

В інформаційному суспільстві навчання і виховання в даному освітньому середовищі має бути природною, логічно виправданою підсистемою компетентнісно орієнтованих педагогічних систем, націлених на комплексний розвиток різних видів мислення, комунікативних здібностей та вмінь, здатності до прийняття оперативних рішень, виховання загальної інформаційної культури студентів як чинників і засобів формування їхніх професійних компетентностей. З урахуванням цього, при проектуванні методичних систем навчання фундаментальних і професійно-орієнтованих (зокрема – інформатичних) у сучасних ВНЗ є важливим визначення цілей і напрямків навчання і виховання студентів в умовах інформаційного освітнього середовища (ІОС). Науковцями був наведений перелік цілей, напрямків навчання та виховання: розвиток уявлень про інформаційну картину світу, закономірності інформаційних процесів у системах різної природи; розвиток здібностей до швидкої адаптації в інформаційному середовищі діяльності, що змінюється; формування уявлень про роль і місце інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційний зміст трудових процесів у постіндустріальному суспільстві і майбутній професійній діяльності; вироблення стабільних навичок одержання й обробки інформації, орієнтованої на задоволення індивідуальних особистісних запитів та вимог майбутньої професії; пропедевтика подальшої інформаційної підготовки протягом усього життя, формування стійких переконань щодо необхідності постійного підвищення рівня власної інформаційної культури [3, 4].

Головним напрямком проектування компетентнісно орієнтованого змісту навчання інформатичних дисциплін майбутніх фахівців та інформаційної діяльності є забезпечення спрямованості на формування в них науково-технічної, інформаційно-управлінської, інформаційно-комунікаційно-технологічної компетентностей, при цьому ключову роль мають відігравати компетентнісні задачі з інформатики, які Н. В. Морзе пропонує «розглядати як комплексні задачі прикладного характеру, для яких обов’язковим є застосування сучасних ІКТ як засобу розв’язування, надання різнорівневої допомоги і критеріїв оцінювання як кінцевого результату, так і способів його отримання» [2]. Саме до таких задач можна віднести багато професійно орієнтованих вправ для студентів розглядуваного напрямку підготовки, оскільки: завдання мають яскраво виражений міждисциплінарний, прикладний, проблемно-пошуковий характер; для їх розв’язування необхідно застосувати ІКТ; з аналогами кінцевого результату студенти незнайомі, їм належить створити власний продукт діяльності; завдання професійно-орієнтовані, їх зміст відповідає певним посадовим

Складання компетентнісних завдань має, передусім, передбачати визначення їхнього призначення. Такі завдання можна поділити на індивідуальні, групові (з передбаченням навчальної взаємодії), предметні, міждисциплінарні, фундаментальні та практико орієнтовані завдання [2, 4].

Для кожного виду завдань, націлених на формування професійно важливих навичок чи вмінь студентів, на вироблення в них мотивованого ставлення до розв'язування професійно значущих проблем, має бути чітко визначено місце у навчальному процесі (дисципліна, тема, аудиторна чи поза аудиторна робота тощо), а також забезпечено реальність змісту проблемної виробничої ситуації, можливості вибору способу та засобу діяльності.

Основними методичними вимогами до організації компетентнісно орієнтованого змісту навчання інформатичних дисциплін майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності виступають: націленість на формування науково-технічної, інформаційно-управлінської, інформаційно-комунікаційно-технологічної компетентностей у всіх складових навчального процесу шляхом встановлення міцних міждисциплінарних зв'язків, навчання способів перенесення набутих теоретичних знань у простір їх безпосереднього використання з максимальним наближенням до реальної професійної сфери та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і систем електронного документообігу; дотримання принципів складання та використання завдань компетентнісного характеру з визначенням їх призначення та місця у навчальному процесі.

Література

1. Морзе Н.В. Інформаційно-комунікаційні технології – як засіб підвищення якості заочної освіти / Н.В. Морзе, О.Г. Глазунова // Інформаційні технології в освіті: Зб. наукових праць. – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2010. – Вип. 6. – С. 56– 67Семенова А. В. Основи педагогіки і психології: Навч. посіб. /А. В.Семенова, Р. С. Гурін, Т. Ю. Осипова. – К.: Знання, 2006. – 319 с.

2. Морзе Н. В Компетентнісні задачі з інформатики / Н. В. Морзе, О. Г. Кузьмінська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : Зб. наукових праць. / Редрада. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, №6 (13), 2008, С. 31–38. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua›Наукові фахові видання›ITZN/2011_3/11mnvssh.pdf

3. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / Овчарук О. В. // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред О. В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. – С. 6–15.

4. Сивак О. А. Формування професійної компетентності в майбутніх документознавців в процесі навчання інформатичних дисциплін : дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.А. Сивак. – Бердянськ, 2014. – 290 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

УДК 329(438)(043)
Боярська Є.О., аспірантка МДУ

СПЕЦИФІКА ПАРТОЛОГІЇ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ПОЛЬЩІ)

Партологія є важливою частиною сучасної політичної науки. Дана галузь політичного знання орієнтована на вивчення загальних закономірностей та механізмів виникнення, розвитку, функціонування й структури політичних партій, а особливо – тієї ролі, яку вони відіграють у суспільно-політичному житті, взаємодію із іншими політичними та соціальними інститутами. Теоретичне та практичне значення цього напряму досліджень визначається актуальністю даної проблеми для партій, які діють у країнах Східної Європи та зокрема в Україні.

Метою даного дослідження є аналіз формування партійної системи Польщі та тих внутрішніх факторів, які вплинули на процес партогенезу в контексті трансформаційних змін, які відбувалися в країні під час демократизації. Історіографія питання вельми широка. Існує велика кількість найрізноманітніших дефініцій політичних партій, а також суперечок навколо факторів, які тлумачать різні аспекти функціонування партійних систем, а саме такі автори як М. Грабовська та К. Соболєвська-Мислик [3,4].

Сам термін «політична партія» походить від латинських слів: «pars», «partire», що означають «частина», «ділити» [3, с. 13]. Політичні партії аналізують крізь призму функцій, які виконуються в межах політичної системи, а саме прийнятих дій, метою яких є зміна певних параметрів оточення. Партії сприймаються як посередницька ланка між владою і суспільством. У відносинах з громадськістю, політична партія представляє альтернативну суспільно-політичну програму, яка повинна передати знання та полегшити вибір громадянам під час процесу виборів. З іншого боку, схиляючи віддати за неї голос, громадянин забезпечує собі можливість контролювати державну політику. Одне з типових визначень партії передбачає, що партія є організацією, яка (а) прагне впливати на державу, часто намагаючись зайняти позицію в уряді, (б) зазвичай вибирає собі більш ніж один з інтересів суспільства, таким чином, − в деякій мірі, намагаючись агрегувати інтереси [4, с. 5].

Один з найбільш важливих способів класифікації політичної партії запропонували польські дослідники П. Мейр і Р. Кац. Вони звернули увагу на низку рівнів активності політичних партій. В рамках партійної системи вони виділили три підсистеми: партія − як організація, що здійснює державно-громадські функції (party in public office), партія як «членська» організація (party on the ground) і партія як бюрократична структура (party in central office) [1, с.30].

Перша підсистема стосується функціонування партій в центральних органах держави; друга відноситься до членів, а також до прихильників і виборців; а третя зачіпає організаційні структури самої партії. Як стверджує польська дослідниця К. Соболевська-Мислік, вищезгадані погляди на сутність політичних партій не є взаємовиключними, при цьому структурний підхід дозволяє досліджувати партії в більш позитивній динаміці та перспективі [4, с. 11].

Партії не є ізольованими елементами політичної системи, а їх існування тісно пов'язане з системою відносин, в яких вони знаходяться з іншими партіями. Згідно Ж. Блонделя, партійна система – це конфігурація, яка є похідною від правових вимог, а також взаємодії політичних партій, а Д. Сарторі додає, що партійна система ґрунтується на взаємозалежності між самим партіями.

Зазначені теоретико-концептуальні підходи є важливими для дослідження трансформаційних процесів, які відбувалися наприкінці XX ст. Встановлення демократичних режимів в країнах Східної і Південної Європи та остаточний занепад комуністичних режимів наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. стало обґрунтуванням позиції, згідно якої в світі запанував тріумф демократії. Трансформацію комуністичних режимів у ліберальні демократії сприймають з великим соціальним оптимізмом. Однак незабаром стало зрозуміло, що результати «третьої хвилі демократизації» достатньо суперечливі. Перехід групи країн до демократичного політичного режиму не означав утвердження в цих суспільствах консолідованої демократії.

Політичні трансформації, які відбувалися в країнах Західної Європи, стосувалися розширення виборчих прав людей, які ще не приймали участі в голосуванні. В країнах Східної Європи, в Польщі

зокрема, була необхідність мобілізації електорату. Результатом став менш стабільний суспільний контекст, який призвів до неочікуваних наслідків для політиків, які розробляють конституційні реформи. По-друге, характерною стала також відсутність або слабкість громадянського суспільства. Межі соціальних ідентичностей, на основі яких партії могли б формувати зв'язки з виборцями були досить розмитими. Це призводить до слабкості соціо-політичного розшарування і нестабільності електоральної поведінки. По-третє, явище неструктурованого електорату породжує наслідки для політичних партій. Вони зазвичай створюються не знизу вгору, а зверху донизу і мають парламентський характер. Як правило, вони невеликі, слабо укорінені в суспільстві.

Генезис польської партійної системи відбувся в період суспільних трансформацій протягом 1989-1990 рр. Замість встановленої після Другої світової війни партійної системи, яка не передбачала політичного плюралізму, та включала в себе одну партію-гегемона Польську об'єднану робітничу партію (Polska Zjednoczona PartiaRobotnicza, ПОРП), та партії-сателіти: Об'єднана селянська партія (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe) і Демократична партія (Stronnictwo Demokratyczne). До найбільш важливих подій, які вплинули на подальшу долю польської партійної системи стали такі актори політичних відносин як існуюча з 1989 р. вперше організована і відкрита опозиції – Комітет захисту робітників (Komitet Obrony Robotnikow) у вересні 1976 р., а також партія громадського руху «Солідарність» («Solidarnosc»), яка виникла під час страйків в серпні 1980 р. [2].

Кількість політичних партій після прийняття рішення про державне фінансування невпинно зростала, аж доки не було прийнято рішення про його обмеження. Незважаючи на обмеження щодо субсидіювання та велику кількість політичних партій, після прийнятих рішень партійна система Польщі стала більш прозорою.

Таким чином значні зміни політичного устрою відбулися у країнах Східної Європи, зокрема у Республіці Польща з 1980 рр. і призвели до становлення в них багатопартійної системи парламенту. На сьогоднішній день за умови різноманітності трактувань поняття "політична партія", можна визначити що в Польщі політичні партії можна розділити за критеріями на три рівні активності. Втім наразі є й невирішені проблеми, а саме так звана «картелізація» польської партійній системи, в якій учасники мають доступ до ресурсів державного бюджету, але після їх отримання перестають бути активними. Крім того, невеликі партії мають обмежені можливості щодо рівноцінної участі в політичному процесі. Також вагомим фактором для функціонування партійної системи республіки залишається дуалістичний принцип поділу партій. Так, принципово важливими для партійної системи є: поділ на «лівих» і «правих», так званий посткомуністичний розподіл, а також розподіл між двома домінуючими партіями «Громадянська платформа» та «Право і справедливість»

Література

1. Кац Р., Мэир П. Изменение моделей партийной организации и партийной демократии: Возникновение картельных партий / Р. Кац, П. Мэир // Политическая наука: Политические партии и партийные системы в современном мире. – М.: ИНИОН РАН, 2006. – С. 27 – 45.

2. Результаты парламентских выборов в Сейм Республики Польша / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm/0/1.

3. Grabowska M. Partiepolityczne w Polscepo 1989 roku. Współczesnespołeczeństwopolskie. Dynamikazmian. / M. Grabowska //red. J. Wasilewski. – Warszawa, 2006. – 253 ct.

4. Sobolewska – Myślik K. Partieisystemypartyjnenaświecie / K. Sobolewska – Myślik. – Warszawa,2004. – 194 ct.

УДК 327(494)"12/152"(043)

Булик М.В., кандидат політичних наук, доцент

ШВЕЙЦАРІЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ XIII – ПОЧАТКУ XVI СТ.

За часів Давньоримської держави землі сучасної Швейцарії були населені кельтськими племенами гельветів. Вони разом із кімврами та тевтонами здійснювали набіги на землі Південної Галлії, але вже починаючи з середини I ст. до н.е. поступово починають входити до сфери впливу давніх римлян. В 15 р. до н.е. землі гельветів були приєднані до імперії і знаходилися у її складі до V ст. н.е, коли римляни були змушені відступити під натиском германських племен. Разом із тим, саме в у римський період на території Швейцарії були побудовані міста, що стали у майбутньому основою союзу: Цюріх, Женева, Лозанна, Базель. Перші століття періоду середньовіччя для Швейцарії стали часом поширення християнства та існування невеликих королівств, що не мали достатньо сил для об'єднання держави. Водночас вигідне географічне положення, що давало змогу

контролювати шляхи сполучення між Італією та північчю, привертали увагу інших правителів, тому не дивно, що Швейцарія була завойована франками та пізніше Карлом Великим поділена на 10 графств. За Верденським мирним договором 843 р. вона була поділена між братами – Лотарем І, що отримав західну частину, та Людовіком Німецьким, якому дісталася Алеманія з її швейцарськими територіями. Поява Священної Римської імперії тісно пов'язала історичну долю Швейцарії з власною. Майбутня автономія, а пізніше і незалежність цих земель залежали від союзних відносин з тими імператорами, що протистояли Габсбургам. Саме боротьба проти цієї династії германських правителів стала одним з основних факторів, що вплинув на формування Швейцарського союзу.

Вже в середині XIII ст. відбулося перше об'єднання швейцарських земель: Урі, Швіца та Унтервальдена в спілку, що мала протидіяти спробам Габсбургів зберегти свої сюзеренні права. Перша спроба виявилася невдалою, після поразки вони були змушені визнати владу Габсбургів. Лише 1 серпня 1291 р. було підписано договір, що відновив союз трьох округів. Причини укладення до цього часу викликають дискусію серед дослідників. Зокрема, вказується, що саме напередодні підписання помер імператор Рудольф І Габсбург, після чого встановився період міжцарювання, який загрожував миру в швейцарських землях [1, с. 14]. З іншого боку, деякі дослідники зауважують, що керманичі округ лише скористалися зі смерті імператора, щоб заявити про свої політичні претензії. Слід зазначити, що умови угоди визначали засади не лише зовнішньої політики, але, в першу, чергу, відносини всередині союзу, тим самим локалізуючи загрозу усобиць. Необхідно зауважити і на тому, що округи в своєму договорі не претендували на незалежність, лише прагнули до визначення себе, як васалів імператора, а не регіональних правителів.

Претензії трьох округ на самостійність не залишилися непоміченими з боку німецьких князів. Ставлення до цього кроку формувалося у них в контексті відносин з династією Габсбургів. Зокрема, претенденти на корону імперії Алольф Нассау, Генріх Люксембурзький та Людовик Баварський послідовно визнали право трьох округ на самостійність, надавши їм відповідні грамоти. Більш того, швейцарці самі спробували перейти у наступ на володіння Габсбургів, напавши на монастир Айнзідельн. Герцог Леопольд І Австрійський вирішив покарати за це нападників, однак стикнувся з несподіваним опором, що мав довгострокові наслідки. 15 листопада 1315 р. в битві біля гори Моргартен піше швейцарське ополчення завдало поразки австрійській армії, в якій лише лицарів нараховувалося близька 2000.

Перемога над Леопольдом І дала змогу швейцарським округам укласти 9 грудня 1315 р. новий договір у Бруннені, який передбачав розширення союзу. До того ж більш детально було виписано зовнішньополітичну складову угоди. Зокрема, було заборонено вести сепаратні переговори з іншими країнами, самостійно укладати договір про сюзеренітет. Імператор Людовік Баварський не лише визнав новий договір, але й надав фактичну незалежність союзу, обмеживши свою присутність в ньому лише представницькими функціями намісника-фогта, який не мав повноважень на втручання у справи земель.

Поступове збільшення кількості учасників Швейцарського союзу, призвело до того, що в середину XIV ст. їх нараховувалося вже вісім. Відносини між членами об'єднання не завжди залишалися безхмарними, час від часу відбувалися внутрішні зіткнення, пов'язані як з боротьбою за владу серед різних політичних угруповань, так і з економічними протиріччями, зокрема, боротьбою за ринки збуту продукції. Проблем завдали і Габсбурги, що час від часу здійснювали напади на членів союзу. Разом із тим, не зважаючи на тимчасові поразки, ядро союзу залишалося незмінним, до нього ж тяжіли і інші швейцарські округи. Його міцність була підтримана так званою Попівською хартією, прийнятою в 1370 р., яка фактично змушувала швейцарців підкорятися єдиним правилам, зокрема, в сфері суддівства. Крім того, Швейцарський союз активно виходив на зовнішню арену. Так, в 1385 р. на Констанцькому з'їзді він уклав угоду з містами Швабії проти австрійського герцога Леопольда III Габсбурга. Її безпосереднім наслідком стала битва під Земпахом (суч. Швейцарія) 9 липня 1386 р., в якій герцог загинув,а швейцарці ще раз підтвердили своє право на самостійність 2, с. 310]. Майже два роки потому 9 квітня 1388 р. відбулася битва під Нефельсом в окрузі Гларус. Передумови битви полягали у приєднанні округи до Швейцарського союзу і прагненні герцога Австрійського Альбрехта III не допустити цього. Ця битва також виявилися невдалою для Габсбургів. Наслідком двох битв стало укладення низки мирних угод (1389 р., 1394 р., 1412 р.), що підтверджували мирні відносини між союзом та Габсбургами. Вони стали ще однією підвалиною у становленні незалежності Швейцарії. Крім того, в 1393 р. члени союзу підписали так звану Земпахську грамоту, яка окрім суто внутрішніх питань розвитку передбачала і формальне підпорядкування імператору.

XV століття для Швейцарського союзу відзначилося приєднанням навколишніх територій та міст, як за рахунок володінь Габсбургів, так і завдяки землям вимерлих аристократичних сімейств та католицьких монастирів. Одночасно зростала економічна могутність швейцарських міст, частина з яких перетворилася на ремісничо-торгівельні центри. Інші округи славилися своїм сільським господарством, або потужними військовими підрозділами. Слава швейцарської піхоти як непереможної у битвах з лицарською кавалерією привернула увагу провідних європейських монархій. Зокрема, французький король Людовік XI, скориставшись побоюваннями швейцарців щодо союзу Священної Римської імперії та Бургундського герцогства, зумів укласти вигідну для себе угоду, яка передбачала військові дії проти Карла Сміливого. Ця подія відбулася в 1470 р. і була покликана також забезпечити підтримку швейцарців у можливій війні не лише проти Бургундії, але й Міланського та Савойського герцогств.

Бургундські війни, що тривали в 1474 – 1477 рр., ще раз підтвердили тезу про військову могутність швейцарців. В трьох битвах: під Грансоном (2 березня 1476 р.), Муртеном (22 червня 1476 р.) та Нансі (5 січня 1477 р.) швейцарці послідовно завдали поразок бургундській армії. В останній битві загинув і герцог Бургундський Карл Сміливий, тим самим надавши можливість Людовіку XI завершити процес об'єднання Франції.

Посилення Франції та Швейцарії з одного боку та реформи Максиміліана I в Священній Римській імперії з іншого створили передумови для загострення питання щодо безпеки південно-західних володінь Габсбургів та самостійності кантонів. В 1499 р. відбулася так звана Швабська війна, що стала останньою спробою імперії повернути контроль над Швейцарським союзом. Ця війна не викликала піднесення в Німеччині, князі вважали її особистою справою Габсбургів. Військові дії відбувалися з перемінним успіхом, однак швейцарці були більш витривалі навіть під час поразок, в свою чергу, імперські війська, скаржачись не нестачу продовольства та грошей, поступово залишили театр військових дій. На наслідками воєнних дій 22 вересня 1499 р. було підписано Базельський мирний договір, що вкотре засвідчив фактичну самостійність Швейцарського союзу від імперії. Формального розриву відносин не відбулося, і, як свідчить історик Ф. Райнхардт, в XVI ст. зберігалася часткова присутність швейцарських кантонів в представницьких органах імперії з тенденцією до поступового виходу з них [1, с. 49]. Остаточно відносини між Швейцарським союзом та Священною римською імперією було визначено Вестфальським мирним договором в 1648 р., яки передбачав державну самостійність та суверенітет кантонів.

Перемоги над провідними європейськими державами актуалізували в Швейцарії ідеї щодо здійснення зовнішньополітичної експансії за межі кантонів, насамперед, на територію Італії. Швейцарські найманці брали активну участь у військових діях на території Італії, охороняли міланських герцогів та Священний престол. Н. Макіавеллі навіть розглядав можливість захоплення ними всієї Італії. Кінець цим прагненням був покладений внаслідок битви під Мариньяно (суч. Меленьяно) 13 – 14 вересня 1515 р., де війська французького короля Франциска I зуміли розгромити швейцарську найману піхоту міланського герцога Массіміліано Сфорца. Втративши за джерелами близька 10000 чоловік, швейцарці 29 листопада 1516 р. уклали з Франциском I Фрібурзький мирний договір. Його умови передбачали звільнення Ломбардії від швейцарських військ, відмову кантонів від подальшої участі у війні в Італії. Французи мали право набирати швейцарських найманців в кантонах. В обмін на це Швейцарія отримала союз з Французьким королівством та його ринок для свого експорту. Ця угода діяла понад 250 років та була розірвана лише під час революційних війн Франції наприкінці XVIII ст. Швейцарська піхота була фактично останнім захистом короля Людовіка XVI під час штурму палацу Тюїльрі Національною гвардією та повсталими 10 листопада 1792 р. Пізніше швейцарці служили в республіканській армії та військах Н. Бонапарта.

Невдала битва під Мариньяно разом із тим зробила вагому послугу справі майбутнього процвітання Швейцарії. Здобувши незалежність та відмовившись від ідеї зовнішньої експансії, швейцарці почали формувати концепцію вічного нейтралітету своєї країни, що сприяла її економічному розвитку та політичній стабільності.

Література

1. Райнхардт Ф. История Швейцарии / Пер. с нем. В. А. Брун-Цехового / Ф. Райнхардт. — М. : Издательство «Весь мир», 2013. — 144 с.

2. Рапп Ф. Священная Римская империя германской нации / Ф. Рапп. Пер. с фр. М. В. Ковальковой. — СПб. : Евразия, 2009. — 427 с.

УДК 327 (268.9) (043)
Гаврилова Н. В., кандидат історичних наук, доцент

РОЛЬ АРКТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Поняття енергетична безпека увійшло в науковий обіг в 1973 році в зв'язку з введенням ембарго в ході арабсько-ізраїльського конфлікту і трактувалася, як енергетична самодостатність держави. До кінця XX століття з розвитком глобалізаційних процесів змінюється «парадигма міжнародної безпеки». Енергетична безпека набуває нових якісних характеристик, виходити на глобальний рівень, стає найважливішим компонентом «м'якої безпеки». Одночасно більш складною і багаторівневою стає проблема забезпечення енергетичної безпеки, як на національному, так і на міжнародному рівні. До початку XXI століття ця проблема трансформується в одну з найактуальніших проблем міжнародних відносин та світової політики. Це було обумовлено рядом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. До цього часу різко зросла кількість країн споживачів енергоресурсів, серед них Індія і Китай, де попит на енергосистеми збільшився в рази. Це призвело до повного руйнування балансу між споживачами (країнами Заходу) і виробниками (країнами ОПЕК). На світовому енергетичному ринку все більшу роль стали грати країни, що не входять в ОПЕК, це США, Канада, Росія, країни каспійського регіону та Латинської Америки. Різко зросли ціни на вуглеводневу сировину. Стрибок споживання вуглеводнів зажадав збільшення видобутку, що призвело до виснаження розроблюваних джерел нафти, газу, вугілля. Так, в XX столітті споживання комерційних енергоресурсів збільшилася в 15 разів. З 1975 по 2005 рр. воно перевищило обсяг їх використання за весь попередній період розвитку людської цивілізації. У сумарному енергоспоживанні до початку XXI століття в світі частка нафти склало 40%, вугілля - 27%, газу - 23% [15] і чітко простежується тенденція подальшого зростання.

У цих умовах йде процес виснаження обсягів розроблюваних джерел. Так в 2013 - 2016 роках Данія, Норвегія, Великобританія, Швеція скорочують свої поставки енергоресурсів на світовий ринок [14, 19], за оцінками експертів Саудівська Аравія може вичерпати свої розвідані запаси вже до 2050 р [11].

Військові конфлікти, боротьба з міжнародним тероризмом створили реальні загрози для транспортування вуглеводневої сировини, а також скорочення його видобутку в Лівії, Іраку, Сирії. Таким чином, в області енергетичної безпеки чітко простежуються дві тенденції. З одного боку зростання попиту на вуглеводневу сировину, за оцінками експертів вже до 2030 року зросте в 1,5 рази [15], а з іншого - до цього часу по оцінках тих же експертів настане вичерпність більшості родовищ, за рахунок яких сьогодні забезпечується міжнародна енергетична безпеку.

Альтернативні джерела енергоресурсів не зможуть покрити дефіцит вуглеводневої сировини.

Боротьба за ресурси, контроль за шляхами їх доставки завжди займав центральне місце в міжнародних відносинах. У XXI ця боротьба набула особливо жорсткий характер. Події на Близькому Сході, війна в Лівії, Іраку - це якраз спроба Західних країн поставити під свій контроль сировинні ресурси цього регіону і транспортні шляхи їх доставки. Сьогодні у держави є дві базові опції в реалізації програм забезпечення доступу до викопному сировини за межами власної територіальної юрисдикції. Це перш за все орієнтуватися на вступ сировини за рахунок традиційної системи міжнародної торгівлі. Ця система не є стабільною і стійкою, тому що може піддаватися різним впливом ззовні. Інша опція - це включення багатих покладами регіонів до складу державного домену і встановлення над ним режиму ексклюзивного екологічного використання. [14, 97]

Стратегія терроризації сьогодні є домінуючою і саме в цьому напрямку зосереджені зусилля переважної більшості держав. [14, 100]

Сьогодні об'єктом реалізації таких стратегій стала Арктика. Наукові дослідження, проведені тут в кінці XX століття, виявили колосальні запаси природних ресурсів, практично всіх, які містяться в таблиці Менделєєва, в тому числі вуглеводнів, вугілля, тобто то, що забезпечує основу енергетичної безпеки сьогодні і в найближчому майбутньому. Геологічна служба США оцінює запаси Арктики по нафті в обсязі 12-13 мільярдів тонн, газу - 47,3 трил. куб. м. Ряд джерел визначають запаси нафти в рази більше, а газу - 91% від усього обсягу розвіданого сьогодні в світі [3]. Запаси вугілля оцінюються як мінімум в 750 мільярдів тонн з них 559 мільярдів тонн - енергетичних і більше 81 мільярда тонн - коксових [1].

Все це робить Арктику в майбутньому одним з головних регіонів, здатних забезпечувати потреби світового співтовариства в енергоресурсах. З огляду на, що на сьогоднішній день відсутня на

відміну від Антарктиди чітко прорублений міжнародно-правовий статус цього континенту, Арктика все більше трансформується в об'єкт жорсткого протистояння і боротьби за контроль над нею. Сьогодні значна частина Арктики знаходиться під юрисдикцією Арктичних держав - це США, Канада, Росія, Норвегія, Швеція, Ісландія. Їх діяльність в регіоні регулюється національними законодавствами. Все це створює умови не тільки для боротьби за розширення і зміцнення впливу зазначених вище держав, а й включення в боротьбу за багатство Арктики інших країн - це Японія, Індія [9, 10, 13]. Поки за розширення свого суверенітету на континенті Арктичні країни борються дипломатичними методами. Так, Норвегія отримала добро від ООН на розширення свого шельфу на 222 тис. кв. км. ООН визнала Охотське море внутрішнім морем Росії. Сьогодні в ООН знаходиться 22 заявки на територію Арктики. Найважливіші з них це заявки Данії, Росії та Канади, які претендують на територію понад 1,2 млн. кв. км, де за оцінками експертів знаходиться найзначніші запаси вуглеводнів [4]. Росія вважає цю територію продовженням хребта Ломоносова і сибірської платформи. Данія і Канада також надали свої аргументи. США теж претендують на розширення свого Арктичного шлейфу на 600 тис. кв. км [8, 10, 18]. На частину Арктики претендують і приарктичні держави. Так, Фінляндія, вимагає надання їй статусу Арктичної держави, що дозволить їй претендувати на ряд територій. Всі держави в XX столітті розробили і здійснюють стратегії свого розвитку в цьому регіоні, в тому числі і по освоєнню її енергетичних ресурсів. Особливо активно в цьому плані діють Росія і Норвегія, перша почала розробку видобуток нафти на Арктичному шельфі. Така ж тенденція характерна і для Данії. США поки не мають чіткої політики щодо використання арктичних багатств, віддаючи перевагу розробці сланцевих родовищ і родовищ на Південному Заході США, вважаючи їх більш економічним. Найбільш послідовно політику на розробку родовищ в Арктиці проводить Росія, яка розробила спеціальну Стратегію розвитку Арктичної зони і забезпечення нацбезпеки на період до 2020 року. У ній значне місце приділено енергетичній політиці в Арктиці. Росія вже приступила до видобутку нафти в Карському морі, побудувала на Ямалі завод зі зрідження газу і налагодила його доставку, проект отримав назву «Ворота Арктики». Росія збирається вкласти розробку багатств континенту 216 мільярдів доларів до 2020 року [7 с. 74]. Ще в 2006 році уряд Росії відвів Арктиці роль стратегічного джерела вуглеводнів, а в 2016 році В. Путін поставив мету, якісно посилити позиції Росії в Арктиці [16]. Росія випереджає партнерів і з розвитку криголамного флоту, без чого освоєння багатств Арктики практично неможливо. Вона володіє потужним атомним криголамним флотом. У 2017 році в лад увійде атомний криголам «Арктика», який не має аналогів у світі.

Стримуючим фактором освоєння арктичних ресурсів є позамежна собівартість, рівень витрат досягає 500 доларів за барель, технологічні складнощі глибинного буріння, близько 4 км, проблема льодів. Все це вимагає гігантських витрат. Норвегія в Баренцевому морі, за полярним колом, здійснює проект з освоєння нафтогазового родовища, і вже на початковій стадії вартість підскочила з 5,1 мільярда доларів до 7,7 мільярда доларів, а на кінцевій стадії вона склала 10 мільярдів. Ось чому Норвегія, маючи найдосконаліші технології, не поспішає нарощувати видобуток вуглеводнів в Арктиці [6, 62]. Росія також на увазі санкцій змушена була призупинити ряд проектів на півночі Арктики, які повинні були здійснюватися спільно із західними інвесторами. Данія завдяки інвестиціям Китаю приступила до освоєння природних багатств Гренландії. Отримати доступ до розробки багатств Арктики готові цілий ряд країн, це в першу чергу Китай, ЄС, Японія [13,2], що вкрай негативно оцінюють Росія, Канада, Норвегія, які прагнуть не допустити появи тут нових гравців.

Крім природних ресурсів Арктичний континент має ще цілі ряд рис, які роблять його вкрай привабливим. Це геополітичне становище Арктики, її транспортний потенціал, а також військово-стратегічний. Боротьба за Арктику супроводжується процесом її мілітаризації. Її військовий потенціал в XXI нарощується неймовірно швидкими темпами і вражає своєю масштабністю. Найбільш активно в цьому плані діють Росія і США, які створили тут десятки баз, регулярно проводять військові навчання, потужний імпульс цьому дала Українська криза [12]. Арктика стрімко трансформується як в роки «холодної війни» в неврологічний вузол «протистояння» Заходу і Росії » [6, 65]. Таким чином в цій боротьбі багато в чому будуть визначатися і можливості забезпечення енергетичної безпеки в майбутньому. Кількість учасників цієї боротьби буде рости, що ще більше буде посилювати конфліктний потенціал регіону.

Література

1. Арктика – горячая точка XXI века [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.kp.ru/daily/23892/66464/.

2. Борьба за влияние в Арктике [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://voprosik.net/borba-za-vliyanie-v-arktike/.
3. Виноградов А. Лакомый хребет Ломоносова [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://rosvesty.ru/1817/politic/1097-lakomii-hrebet-lomonosova/.
4. Будущее поле битвы: Арктика [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.mirprognozov.ru/prognosis/politics/buduschee-pole-bitvyi-arktika/ru.
5. Воронов К. Арктические горизонты стратегии России: современная динамика // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 9. – С. 54-65.
6. Воронков Л.С. Детерминанты современной российской арктической стратегии / Л.С. Воронков // Международная жизнь. –2012. – № 2. – С. 62-78.
7. Дікарєв, О. Енергетичні стратегії приполярних країн світу / О. Дікарєв // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 58-66.
8. Лабецкая Е. Трансарктика в контексте российских приоритетов. Мировая экономика и международные отношения. – 2015. – № 2. – С. 106-114.
9. Лунев С. Индия устремилась в Арктику [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=280#top-content.
10. Мир делит Арктику [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://voprosik.net/mir-delit-arktiku/.
11. Мировой энергетический совет [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.worldenergy.org.
12. Моисеев А. Безопасность Арктики: международно-правовые позиции / А. Моисеев // Международная жизнь. 2016. — №2. – С.27-41.
13. Овлащенко А. Формирование арктической политики ЕС // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 7. – С. 28-36.
14. Панкевич Н. Политико-правовые аспекты сырьевой стратегии РФ и США в Арктике // Мировая экономика и международные отношения. – 2015.– № 7.– С. 97-110.
15. Потребление энергоресурсов в мире [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.worldenergy.org/publications.
16.Сайт президента РФ [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://news.kremlin.ru/news://20845caccessed22.April2014.
17. Фененко А. Россия и соперничество за передел приполярных пространств // Мировая экономика и международные отношения. – 2011.– № 4. – С. 16-29.

УДК 329(477)(043)
Гільченко О. Л., кандидат політичних наук, доцент

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Під політичною елітою розуміють групу політичних лідерів та осіб, які безпосередньо здійснюють політико-владні рішення, займають високі пости у державних органах влади. Для України правляча політична еліта – це соціально-політичні та економічні групи, які зайняли найвищі впливові позиції у суспільстві та володіють всій повнотою влади та можливостями впливати на українське суспільство.

Сучасна політична еліта України почала формуватись з кінця 80-х рр. й з того часу пройшла кілька етапів своєї трансформації. На всіх етапах свого становлення якість елітарних груп визначала якість українського суспільства. Від морально-ціннісних орієнтацій та національної мети в цілому залежало й формування громадських пріоритетів, культури мислення та національного добробуту й іміджу України на міжнародній арені.

Складністю формування сучасної політичної еліти України є те, що її народження відбувалось у жорсткій боротьбі з минулою пострадянською номенклатурною елітою та паралельно зі становленням нової незалежної української державності. На елітарні групи було покладено найважливішу задачу – формування того самого нового незалежного українського суспільства. Цей процес трансформації має чотири періоди.

Перший починається з кінця 1980-х й продовжується до середини 1990 – х рр., в цей період українську політичну еліту прийнято називати «протоелітою». Вона складалась з 2-х частин: сильна стара партійна верхівка радянських чиновників так звані «партократи»; та ще слабка молода еліта -

лідери нових громадських організацій, промислово-фінансові групи, інтелектуальні елітні групи – вчені, журналісти, доктори, в цілому ця група представляла собою контр еліту радянських часів. Характерными рисами політичної еліти цього періоду є те, що вона має ознаки закритої підсистеми, яка є характерною для класичних, авторитарних і тоталітарних суспільств. Під час розпаду Радянського Союзу значна частина сучасної правлячої політико-управлінської еліти залишилась при своїх посадах у центральних та місцевих органах державної влади. Це призвело до прояву так званої «номенклатури», оскільки зміна політичного режиму не призвела до зміни політико- управлінської еліти [1, с. 179].

Другий період охоплює середину 1990-х – 2004 рр.. в цей час поступово почався процес зрощування прошарку старих номенклатурних чиновників та нових економічних збагатілих груп – формується псевдоеліта. Основні їх характеристики: клановість, непрофесіоналізм та як наслідок тимчасовість знаходження при владі. Дуже незначним був й відсоток жінок у Верховній раді України (5-7 %). Що свідчить про гендерну нерівність в апараті управління.

При цьому протягом цих двох періодів зв'язок правлячої політичної еліти з громадянським суспільством був дуже слабкий. Громадська думка, яка мала б являти собою четверту владу і справляти коригуючий вплив на систему державного управління та на дії політичної еліти при виробленні і прийнятті рішень владними структурами, останніми практично не враховується. Політична еліта у своїй більшості не встановлює надійної комунікації з громадськістю, недостатньо знає інтереси, запити, оцінки, думки, настрої, самопочуття людей (особливо після впровадження пропорційної виборчої системи), що позбавляє її можливості виробити адекватні політичні дії, віддаляє від народних мас, породжує їхнє незадоволення і недовіру до влади.

Основні шляхи рекрутування були закритими чи важкодоступними, а основними каналами рекрутування були державний апарат, органи місцевого самоврядування, армія, політичні партії, система освіти.

Основні шляхи просування до політичної еліти в Україні, на думку В.Ребкала і В.Тертички, такі:

• екс-номенклатурний – належність до колишньої радянської номенклатури (особливо партійно-комсомольської) та відповідно наявність потрібних зв'язків;

• нагорода за вислугу - службове просування (досить часто завдяки потрібним зв'язкам чи випадку);

• професійно-випадковий - професійні якості та компетентність; вдалий збіг обставин; • зумовлений - високий статус батьків, особиста привабливість, наявність престижної професії;

• корпоративний - належність до команди, фінансові можливості, особиста відданість керівникові, потрібні зв'язки;

• вибори до представницьких органів влади [2, с. 198].

Крім того, суттєвий вплив проводиться не за рахунок матеріальних ресурсів, інтелектуального потенціалу, а за рахунок "закулісної гри", особистих відносин, які обмежують доступ до політичних ресурсів більш широких соціальних груп.

Трансформаційні процеси в середовищі української політичної еліти особливо помітні під час аналізу результатів виборів до Верховної Ради України за часи незалежності. Так, на парламентських виборах 1994 р. 20% було представником олігархічного клану, і 17% молоді віком до 40 років. Парламентські вибори 1998 р. посилили присутність фінансово-економічної олігархії при цьому до 24% збільшились і представники молодшим 40 років. У наступних скликаннях Верховної Ради України (четвертому, п'ятому, шостому) представництво олігархів - найменшого за чисельністю прошарку українського суспільства - виросло майже вдвічі і становить більшість серед народних депутатів. Особливо стрімке проникнення олігархів (чи їх сателітів) до Верховної Ради України та до обласних рад відбулося після прийняття нового виборчого закону, яким з 2006 р. була запроваджена пропорційна виборча система [2, с. 198-199].

З 2004 р. по 2013 р. – етап активної конкуренції правлячої еліти та контреліти, породжений подіями «Помаранчевої революції», що призвело до різкого падіння ефективності та авторитету державної влади. В цілому, в характеристиці політичної еліти України цього періоду можна виділити кілька негативних її характеристик:

- низький рівень моральних якостей політичних лідерів, та як результат низький рівень довіри до абсолютної більшості українських політиків;
- превалювання особистих і групових інтересів в поведінці представників політичної еліти над інтересами суспільними;

- відносно низький рівень професійної підготовленості значної частини політичної еліти, відсутність необхідного справжньої еліти стратегічного мислення;
- низька ефективність політико-управлінської діяльності в цілому і якості прийнятих політичних рішень зокрема;
- відчуження політичної еліти від суспільства, поглиблення соціального розриву між її представниками і пересічними громадянами [3].

З часом ситуація погіршилась й з 2010 р. політична еліта України мала вже лише формальні ознаки, а її представники цілком не відповідали тим функціям, які покладаються на елітарні правлячі групи. Суспільним визнанням, авторитетом та відчутною підтримкою з боку суспільства вона не користувалась. Причиною цього стало повне зрощення політичної та економічної еліт та повне слідування в державному курсі інтересам останньої.

Рівень повної підтримки дій влади (як інститутів, так і персоналій) не перевищує в цей період 8-11%; лише 6% громадян заявляють про позитивному ставленні до нинішньої правлячої еліти України, більшість (53%) дотримується протилежної думки, а майже кожен третій (30%) до правлячої еліти абсолютно байдужий [4].

На останньому етапі з 2013 р. відбулась докорінна трансформація політико-управлінської української еліти. В результаті демократизації українського суспільства, децентралізації державного управління доступ до політичного управління отримали представники громадянського суспільства. Цей процес став швидким та болісним через революційні події та військові дії та Сході України. До правлячої політичної еліти України в результаті виборів 2014 р. увійшли представники нових національно орієнтованих партій, громадських організацій та об'єднань, рухів та асоціацій.

Особливістю нової політичної еліти України є слабкий досвід, проте, високий потенціал патріотизму. Окремим прошарком виступили військові групи, які також отримали доступ до правлячої еліти.

Найважливішою об'єднуючою рисою нової елітарної групи України є те, що вони стали носіями єдиної національної ідеї так необхідної для якісної характеристики будь якої правлячої політичної еліти кожної держави.

Однак, слабкою рисою нової сучасної політичної еліти України є недостатність в ній елементів інтелектуальних, творчих та наукових груп. Крім того, актуальним залишається напрацьоване роками попередніми правлячими елітами недовіра суспільства через розбіжності між задекларованими принципами та реальними діями влади, через постійну зміну політичного курсу. Це стало причиною напруги між владою та суспільством.

Проте, незважаючи на всі ці протиріччя новий етап яскраво відображає початок формування якісно нової національно орієнтованої правлячої еліти України.

Таким чином, пройшовши більш ніж двадцятирічний процес трансформації українська політична еліта нарешті почала відображати основні характеристики національної правлячої еліти. З'явилась більш скоординована діяльність органів державної влади на загальнодержавному та місцевих рівнях; почала виконуватись інтеграційна функція, спрямована на об'єднання суспільства навколо однієї єдиної національної ідеї; завершилась розробка довгочасних стратегіях завдань та шляхів їх досягнення; через зовнішні загрози була опрацьована здатність до виконання мобілізаційної функції в кризових ситуаціях.

Виконання всіх цих функцій може бути здійснено ефективно лише за умов слідування правлячою політичною елітою України інтересам всієї нації, всього українського суспільства, а не окремих елітарних груп.

Література

1. Олещенко В. Політичні еліти: особливості формування у період незалежності України / В. Олещенко // Вісник Національної академії державного управління. Серія Політологія і право. — 2012. — № 4. — С. 175-182.

2. Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія / О. Пухкал // Вісник Національної академії державного управління. Серія Політологія і право. — 2009. — № 4. — С. 193-202.

3. Фесенко В. Отечественная политическая элита в контексте «проекта Украина» [Електорний ресурс]. — Режим доступу: http://dialogs.org.ua/ru/project/page304.html.

4. Жданов И., Якименко Ю. Украина в XXI веке: вызовы для политической элиты [Електорний ресурс]. — Режим доступу: URL: http://www.uceps.org/ua/show/552/.

УДК 327(52+5-12)(043)
Константинова Ю.В., кандидат історичних наук, доцент

СПІВПРАЦЯ ЯПОНІЇ З КРАЇНАМИ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ В РАМКАХ АСЕАН+3

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) є складовою сучасної глобальної економічної та політичної системи, що найбільш динамічно розвивається і поступово виходить на перше місце в світі. Японія, як одна з найбільших економік даного регіону та світу в цілому, прагне посилити тут свій вплив. Одним із шляхів цього процесу є участь в інтеграційних об'єднаннях АТР, серед яких значну роль відіграє АСЕАН+3. В своїй регіональній політиці Японія в першу чергу намагається використовувати економічні важелі, на відміну від політичних методів впливу, як це роблять США. Вона ставить перед собою мету трансформувати свою економічну могутність в нову, більш високу політичну роль на світовій арені та регіоні.

Японія бере участь у багатьох регіональних об'єднаннях та форумах, що дозволяє реалізовувати політику регіонального лідерства, розвивати економіку та відстоювати своє місце на політичній арені. Сьогодні, вісь Японія - АСЕАН не тільки одна з найбільш інституалізованих і найменш конфліктних в Східній Азії, але і зберігає потенціал подальшого політико-економічного розвитку, в тому числі із зовнішніми гравцями.

Модель інтеграції АСЕАН досить самобутня і відрізняється від північноамериканської та західноєвропейської моделей тим, що інтегрування там йшло від створення єдиного ринку до економічного, валютного та політичного союзу та супроводжувалось формуванням і зміцненням наднаціональних структур. В АСЕАН же інтеграційні процеси найбільш міцно охоплюють мікрорівень на основі діяльності ТНК Кожна з країн АСЕАН тісно пов'язана з економікою Японії, США та з новими індустріальними державами Азії (Гонконгом, Південною Кореєю, Тайванем). Тому значна частина їх зовнішньої торгівлі припадає на торгівлю між місцевими філіями японських, американських, канадських, а також тайванських і південно-корейських корпорацій.

Новітня Біла книга про сприяння розвитку - щорічний концептуальний документ японського МЗС - прямо говорить про виняткову важливість країн АСЕАН в політичному і економічному планах зважаючи на їх близькості до морських транспортних артерій і комерційних зв'язків з японським бізнесом.

Діалог про взаємовигідну співпрацю між Японією і країнами АСЕАН було вперше розпочато у 1973 р., а у березні 1977 був скликаний перший форум АСЕАН - Японія. З тих пір співробітництво між двома регіонами зміцнювалося. Країни укладали договори і угоди, які охопили економічні, політичні, соціальні і культурні області. Група видатних японських економістів, які розробляли у 2006 р. доповідь «Глобальна стратегія Японії на початку XXI століття», підкреслювала, що Японія, на яку припадає близько 60% ВВП групи країн АСЕАН + 3, повинна посилити свої функції і вносити свій вклад в стабільність східноазійської економіки. А досвід Японії повинен послужити прискореному розвитку країн регіону.

В основі співпраці Асоціації з східноазійською «трійкою» (Китай, Японія, Республіка Корея) в форматі 10+3 лежить діалогове партнерство, яке було формалізований у 2000 році і передбачає, наприклад, проведення самітів в форматі «тринадцяти». На відміну від членів АСЕАН, які мають намір рухатися в напрямку створення спільного ринку, країни АСЕАН+3 більш сконцентровані на такому розвитку фінансового ринку регіону, який був би менш схильний до зовнішніх шоків. Саме тому співробітництво усередині АСЕАН+3 зосереджено на наступних видах діяльності. Обмін інформацією та ведення діалогу про стратегію розвитку фінансового ринку країн Східної Азії, що передбачає регулярні зустрічі, а також створення різних комісій з проблем фінансового розвитку. Спільне використання валютних резервів за рахунок укладення угод між центральними банками, яке використовується в рамках Чіангмайской ініціативи. Розвиток регіонального ринку облігацій в рамках Ініціативи розвитку азіатського ринку облігацій.

Участь у АСЕАН+3 надає Японії можливість реалізації більш узгоджених дій по розвитку економіки, укріпленню національної безпеки країни та регіону (АСЕАН має свої збройні сили — ВМС, проводить спільні вчення). З 2010 року вся торгівля між країнами АСЕАН+3 стала безмитною, що відкрило великі можливості для впливу на вироблення правил торгівлі в регіоні, відстоювання своїх інтересів та значно знизило ціни на товари. Японія разом з країнами АСЕАН+3 стала ініціатором створення Спільного ринку Південно-Східної Азії. За прикладом Європи було створено клірингову розрахункову одиницю Asian Currency Unit (AKU), що поліпшило фінансовий потік між країнами-членами АСЕАН+3.

Але не дивлячись на всі позитивні сторони участі Японії у АСЕАН+3, є й низка проблем: недостатньо розвинута система діалогу, слабка інтеграція через розбіжності в економічному розвитку країн, значна відмінність в етнічному складі населення, релігіях і ідеологіях країн-учасників АСЕАН+3, зіткнення інтересів провідних держав світу та сильна конкуренція.

Серед гострих проблем, які заважають нормальному діалогу між країнами АСЕАН+3 та Японією є низка нерозв'язаних територіальних питань, існують розбіжності між Японією та КНР з приводу приналежності суверенітету островів Дяоюйдао. Обидві держави вважають їх своїми, посилаючись на історичні факти. Було проведено безліч переговорів і зустрічей на вищому рівні, але питання так і залишилося невирішеним. З Південною Кореєю існує спір з приводу належності островів Тато, що посилює напруженість у відносинах.

Головним конкурентом Японії в АСЕАН та в регіоні в цілому є Китай, чия економіка перевищує економіку Японії за показником ВВП більш ніж у два рази. За даними Світового банку ВВП Китаю склало у 2015 році 10,866,444 млн. дол., тоді як Японське — 4,123,258 млн. дол. Найбільшою економікою АТР залишаються США, які на відміну від Китаю, виступають скоріше як союзник Японії.

У липні 2016 р. у столиці Лаосу пройшло міністерська нарада країн АСЕАН, а також Китаю, Японії, і Республіки Корея. Міністри обговорили проблеми, пов'язані з регіональним розвитком, безпекою, а також створення Східно-Азіатського Економічного Співтовариства. Глава МЗС Лаосу Салеумсай Коммасітх підвів підсумки за попередні 4 роки і заявив про плани на майбутній 2017 р. За його словами зустріч можна розглядати як підготовку до саміту лідерів в форматі «10 + 3», який пройде у вересні цього року.

На порядку денному також зустріч міністрів закордонних справ країн-учасниць Східноазіатського саміту і регіональний форум АСЕАН з безпеки. Основні теми переговорів - фінанси, енергоресурси, охорона здоров'я та освіта. У наступному році формату «10 + 3» виповнюється 20 років. За словами глави зовнішньополітичного відомства Китаю, за ці роки зустрічі дали великий поштовх співпраці країн Східної Азії.

За словами міністр закордонних справ КНР Ван І в майбутньому країни, що входять в формат «10 +3», будуть розгортати співпрацю в сферах фінансової безпеки, сільського господарства і гуманітарній сфері.

Таким чином, спроби Японії відігравати провідну роль у Південно-Східній Азії наштовхуються на перешкоди не тільки міжнародного характеру. У багатьох країн регіону все ще зберігається недовіра до Японії як до колишнього агресора, від дій якої не в такому далекому історичному минулому постраждали народи Південно-Східної Азії. Політичні контрасти та етнічні розбіжності негативно впливають на створення там інтеграційних економічних структур.

Фактично ці обставини являють собою для Японії значні труднощі при здійсненні нових завдань азіатської політики, які пов'язані насамперед з певною трансформацією її національних інтересів. В перспективі Японія зможе вийти на більш високий рівень впливу та ліквідувати дисбаланс між її високорозвиненою економікою та несумісною з нею політичною вагою в міжнародних справах, продовжуючи політику «летючих гусей», приймаючи участь у таких об'єднаннях, як АСЕАН+3, укріплюючи свої зв'язки з новими індустріальними країнами та підтримуючи фінансовими вливаннями відсталі за своїми економічними показниками країни для формування більш збалансованої обстановки в регіоні та укріпленню позиції Японії, як регіонального лідера та локомотива розвитку. Посилення культурного зв'язку теж приведе до більш активної співпраці, прискоренню розвитку країн в регіоні та поліпшенню взаємовідносин.

Таким чином, участь у АСЕАН+3 надає Японії можливість реалізувати свою зовнішньополітичну стратегію, а саме — укріплення національної безпеки та міжнародної ваги, посилення економічної значимості. Не дивлячись на цілу низку переваг від участі Японії в АСЕАН+3, є велика кількість негативних моментів, подолання яких проходить дуже повільно. Економічна неоднорідність країн-членів АСЕАН+3, і етнічна розрізненість, негативна історична пам'ять щодо Японії, розбіжність політичних режимів, різноманітність релігій та ідеологій — все це призводить до послаблення інтеграції всередині об'єднання.

Великий вплив має й те, що в об'єднанні приймають участь великі держави, інтереси та амбіції яких суперечать одна одній. Втручання Сполучених Штатів в політичну ситуацію в АТР і посилення Китаю ставить Японію перед необхідністю пошуку нових сильних партнерів. Японія продовжує докладати багато зусиль і шляхом активного діалогу, значної фінансової допомоги країнам, що розвиваються, та заключення двосторонніх угод укріплює та розширює вплив у регіоні. Тим самим Японія поступово реалізує свій намір стати регіональним лідером.

УДК 930.253:352(043)
Лисак В.Ф., доктор історичних наук, професор

ЗАЯВИ ТА СКАРГИ ГРОМАДЯН ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН У 1950 – 1960-Х РОКАХ

Дослідження повсякденного життя окремих індивідуумів і соціальних груп сьогодні привертає особливу увагу вчених. Ця проблематика знаходиться в полі зору історичної науки, тим не менше доволі часто виходить за межи суто історичного дослідження, що пов'язано із самим об'єктом дослідження, адже повсякденне життя включає в себе як соціально-економічні, так і психологічні питання. З огляду на це розширюється база наукової літератури за рахунок праць із суміжних і навіть природничих наук і так само джерельна основа дослідження. Вочевидь в процесі дослідження своє значення мають найрізноманітніші джерела, які за типо-видовою ознакою належать до наступних груп: законодавчі документи, актові матеріали, діловодна документація, документи політичних партій та інших громадських об'єднань, статистичні матеріали, періодичні видання, джерела особового походження, фольклор, фотоматеріали.

Традиційно історичне дослідження спиралося на виявлення та аналіз джерел, які можна віднести до тих, що розкривають макроісторичні процеси. Дослідження повсякденного життя викликало необхідність пошуку та вивчення таких джерел як заяви і скарги громадян, які дозволяють розкрити не тільки суто соціально-економічні проблеми, а так само реконструювати морально-психологічну ситуацію в даному соціумі, формування настроїв та проявів стихійних протестів, ставлення до влади і стратегії виживання тощо. Поряд з вивченням загальновизнаних історичних джерел, заяви і скарги громадян становлять виключну цінність для проведення історичного дослідження повсякденного життя.

Однак слід звернути увагу на деякі моменти, до яких дослідник має ставитися критично. По-перше, це суб'єктивний характер таких документів. Адже заява або скарга пишеться як колективно так і індивідуально, може мати анонімний характер. Написання таких документів може мати приховану мету, таку як помста або корисні плани. В будь якому випадку поряд з вивченням тексту заяв і скарг громадян, автор дослідження має проаналізувати і інші документи, такі як матеріали перевірок відповідних органів та інші.

З огляду на об'єкт дослідження, заяви та скарги громадян мають різноспрямований інформативний характер. Скарги та заяви селян становлять особливу підгрупу діловодної документації, що містять потужну інформацію про їхні повсякденні проблеми. По-перше, має значення мова самого документу, її стиль, якість орфографічного та стилістичного оформлення. По-друге, слід звертати увагу на факти, які прописані в заяві або скарзі. І врешті решт, звертає на себе увагу наявність підписів авторів або автора, достовірність підписів та інше.

Доволі інформативними є заяви та скарги як джерела вивчення повсякденного життя сільських мешканців України у 1950 – 1960-х роках. Зазначимо, що в облдержархівах та центральних архівах України зберігаються документи подібного характеру, однак не всі облдержархіви України мають відповідні колекції фондів. Насамперед слід відзначити наявність фондів, в яких збережено заяви та скарги громадян в Центральному державному архіві вищих органів України. Зокрема такі матеріали у великій кількості зберігає фонд Міністерства держконтролю УРСР. Тут же містяться і результати їхніх перевірок. Самі скарги, як правило, написані від руки, однак у справах є і друковані копії цих листів. Деяким скаргам селян і їх перевіркам присвячено окремі справи.

У фонді Уповноваженого по справах РПЦ є численні скарги мешканців сіл на безправне становище, неможливість відправляти духовні потреби, нешанобливе ставлення місцевої влади до людей похилого віку. У цих документах обов'язково відбито результати перевірок спеціальними комісіями правомочності ухвалених рішень про закриття храмів. Так само скарги віруючих зберігає фонд Уповноваженого ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР. У документах містяться скарги релігійних громад – католиків, євангелістів – на дії місцевої влади, порушення законності, закриття молитовних будинків тощо [1].

Цінні матеріали для розуміння специфіки повсякденного життя українських селян по областях України зберігаються в обласних державних архівах. У фондах районних парткомітетів держархіву Полтавської області зберігаються справи, в яких містяться заяви та скарги громадян, а також матеріали до них. Наприклад, у фонді Глобинського районного комітету Комуністичної партії України Полтавської області широко представлені справи з заявами та скаргами громадян, серед яких наявні і документи від селян-колгоспників. Вони сформовані за алфавітним порядком по роках. У

фонді Гребенківського районного комітету Комуністичної партії України Полтавської області також є численні листи та скарги громадян та матеріали щодо їх перевірок. Такі документи дають інформацію стосовно ставлення пересічних селян до колгоспних управлінців, показують ступінь участі у вирішенні загальноколгоспних питань, дають можливість зрозуміти характер взаємовідносин між колгоспниками та правлінням господарств, партійною організацією й, урешті-решт, охарактеризувати рівень суспільної думки селян, показати реакцію сільського населення на сільську буденність та формування життєвої позиції українських селян. Узагалі листи-скарги показові та інформативні. Вони дозволяють не тільки виявити безліч прикладів морально-психологічної ситуації на селі, а також відчути ті суто людські проблеми, біль і почуття, з якими повсякденно стикалися мешканці сіл [2].

Подібні документи зберігаються в держархівах Івано-Франківської, Херсонської та Хмельницької областей. Зокрема, у Державному архіві Херсонської області, у фонді Херсонського обласного комітету КПУ зібрано заяви та скарги громадян за 1962–1964 рр. та матеріали їх перевірок. Справи розподілено в хронологічному порядку та за алфавітом. Також систематизовано за характером написання: без підпису та групові. У фондах сільських виробничих партійних комітетів Херсонської області представлено документи щодо розгляду листів і скарг селян. Наприклад у фонді Білозерського сільського виробничого партійного комітету Херсонської області містяться матеріали листування щодо розгляду скарг та заяв. Корисними для вивчення ставлення селян до місцевої влади є фонди районних комітетів партії Херсонської області. Так, фонд Чаплинського районного комітету партії України Херсонської області містить документи розгляду скарг та заяв громадян за 1955, 1956, 1957 та 1959 рр. У справах містяться і матеріали самих скарг [3].

У фонді партархіву Хмельницького сільського обкому КП України зберігаються справи із скаргами та заявами селян та матеріали їх перевірок за 1962–1964 рр. Опис оформлено згідно з районами Хмельницької області за алфавітом. Листи селян дозволяють з'ясувати ставлення пересічних селян до місцевого керівництва та трансформацію поглядів селян на політику центрального керівництва щодо колгоспів та колгоспників [4].

У фонді виконавчого комітету Станіславської (Івано-Франківської) обласної Ради депутатів трудящих масив справ присвячено документам про роботу прийомної щодо скарг громадян. Тут містяться скарги селян на порушення Статуту сільськогосподарської артілі, соціалістичної законності та зловживання службовим станом керівників місцевих органів. Ці матеріали дозволяють з'ясувати основні проблеми, котрі поставали перед селянами в їх повсякденному житті і поступово формували життєву позицію селянства та його реакцію на сільську буденність. У фонді Івано-Франківського обласного комітету зберігаються листи колгоспників на адресу вищих інстанцій про стан колгоспів та ставлення місцевих керівників до господарств і колгоспників [5].

Таким чином, заяви та скарги громадян є одним з джерел, що дозволяють дослідити повсякденне життя соціуму, зокрема українських селян у 1950 – 1960-х роках. Вивчення матеріалів заяв та скарг громадян дозволяє побачити картину навколишнього оточення селян їх власними очима, через їх світоуявлення. Тим не менше, це джерело має доволі суб'єктивний характер, що пов'язано із безпосередньою близькістю об'єкта, який написав скаргу або заяву до подій, які ним описані. Отже світосприйняття і своє бачення ситуації є доволі проблемним у процесі вивчення теми. Тому історик має залучити до дослідження всі джерела і в сукупності їх аналізу досягти об'єктивної реконструкції повсякденного життя.

Література

1. Центральний державний архів вищих органів України. – ФФ. 539, 4648.
2. Державний архів Полтавської області. – ФФ. 25, 27.
3. Державний архів Херсонської області. – ФФ. 132, 3553, 3558
4. Державний архів Хмельницької області. – Ф. 6571.
5. Державний архів Івано-Франківської області. – Ф. р. 295, Ф. п. 1.

УДК 32 019 51:94 (045)
Пахоменко С.П., кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ)

В осмисленні і оцінках історичного минулого України довгий час співіснувало два історичних наратива - україноцентричний (національно-державний) і радянський. Соціокультурні особливості Донбасу - східноукраїнського регіону з вираженою регіональною ідентичністю обумовлювали набагато більшу орієнтованість місцевого соціуму на радянське сприйняття історії. Цим користувалися місцеві регіональні еліти, в політичних інтересах, насаджуючи тут свого роду «культ» гіпертрофованого «донбаського патріотизму» зі своєю історичною пам'яттю (заснованій на радянській пропаганді). Багато в чому регіональний варіант історичної пам'яті був контраверсійним до українського державного проекту. Так створювався сприятливий ґрунт для можливого сепаратизму. Цей сепаратизм став реальністю через пряме втручання РФ, яка окрім військової сили активно використовувала інструментарій інформаційної війни. Поміж іншого він включав актуалізацію агресивного радянського наративу пам'яті з і його глорифікацією «Великої Вітчизняної війни» і з властивими йому ворожими образами - «фашисти» і «бандерівці». Свого апогею подібні політтехнології досягли в сепаратистських новоутвореннях – т. зв. «ДНР» і «ЛНР» , де вони втілені в химерному поєднанні імперської і комуністичної героїки з яскраво вираженою мілітаристською складовою.

Об'єкти пропагандистського впливу:

1) Населення в зоні конфлікту. Інструментальне використання історичної пам'яті (разом з іншими ознаками ідентичності) було характерно на початковій стадії конфлікту. Нагнітання страху, загроз і неминучого культурного геноциду жителів Донбасу, формування асоціативного зв'язку нової київської влади з образами фашизму, націоналізму і Бандери не в останню чергу змобілізувало населення на акції протесту, захоплення адміністративних установ.

2) Громадяни країни-агресора. Мусування «страждань руських людей» на Донбасі, «співвітчизників» у яких відбирають «правдиву» історію.

3) Міжнародне співтовариство. Вкорінення оцінки природи української кризи як «націоналістичного», «фашистського» перевороту, який супроводжувався героїзацією «фашистських наймитів» (Бандера, Шухевич і т.д.) і прагненням втілити їх ідеї на практиці. Така інтерпретація українських подій серед європейської громадськості загрожує сприйняттям України як націоналістичної, ворожої європейським цінностям держави. З іншого боку, акцентування цивілізаційного, соціокультурного розколу України і неможливості іншим шляхом, крім насильства, забезпечити державну єдність, призводить до формування іміджу України як держави , яка не відбулася.

Таким чином:

1) Існуючий симбіоз історичних наративів в українських умовах не тільки вичерпав себе, а й став «бомбою» уповільненої дії, яка здетонувала за допомогою російської інформаційної агресії.

2) Сьогодні стоїть завдання не стільки формування нових концептів історичної політики, (яка, все ж, як і раніше повинна спиратися на національно-державницький акцент бачення історії), скільки на створення продуманої системи патріотичної проукраїнської пропаганди, свого роду «м'якої сили» для внутрішнього використання. В ній повинна бути істотно зменшена історична складова, а головна увага приділена образам проєвропейської демократичної України майбутнього.

3) Важливим фактором вважаємо не тільки декомунізацію, а й поступове витіснення пам'яті про 2 світову війну (яка, на жаль, поки невіддільна від радянського наративу), актуалізацією героїзму сучасних українських воїнів. При цьому необхідно використання російської мови в проукраїнської пропаганди.

4) Можливо звернення до досвіду українізації Донбасу (на жаль, короткочасної), яка проводилася в 1920-і роки (зусиллями, як це не парадоксально, комуністичної влади) і поєднувала як адміністративні заходи, так і енергію та ентузіазм небайдужих місцевих патріотів.

УДК 323:314.7(437)(043)
Пономарьова І.С., доктор історичних наук, професор

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В МАРІУПОЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (2014-2016 РР.)

Міграційні процеси в Маріуполі та околицях набули особливої актуальності в 2014-2016 рр., коли почалися активні воєнні дії в Донецькій області. Міграція в регіоні сьогодні характеризується низкою особливостей, серед яких виділяються наступні: зростання чисельності мігрантів, зміни статтево-вікової структури мігрантів та вектори міграцій.

Місто Маріуполь з часів свого заснування привертало увагу мігрантів – представників різних етносів. Указом Катерини ІІ місто Маріуполь заселене греками у 1780 році [2, с.36-38]. Причому все негрецьке населення було виселене за його межі. Протягом півстоліття, завдяки міграції населення, поступово розширюється етнічне представництво міста. Вже з середини XIX століття Маріуполь перестав бути моноетнічним містом. На сьогодні у місті представлені близька 130 етносів, але найбільшими є українці - 46,7%, росіяни - 43,4% та греки - 6,5% [1].

Аналіз наших досліджень, які були проведені у 2013-2016рр. демонструє тенденцію міграційних настроїв серед різних груп населення. Збір інформації проводився методом особистого інтерв'ю та анкетування. Вибірка диференціювалася за статтю, віком, родинним становищем та освітою. Для з'ясування міграційної ситуації у місті, респондентам ставилися питання щодо міграційних настроїв.

Респонденти (всього 2130 чол.) зазначили головні проблеми Маріуполя: нестабільна політична ситуація, загроза життю, низький рівень зарплатні, екологічна загроза, неможливість самореалізації особистості, безперспективність, рівень культури та рівень життя. Після аналізу сучасних міграційних настроїв у місті, можна констатувати, що респонденти-студенти пов'язує своє майбутнє з іншими країнами (85%) - трудова міграція, туризм, освіта. І тільки 5% респондентів відмовилися від будь-якої можливості виїхати з України. Для цієї категорії населення на перше місце виходять родинні та дружні зв'язки. Вони не вірять у самореалізацію поза межами України. Свої перспективи пов'язують з Маріуполем, а закордонні поїздки є тільки туристичними. Основними векторами міграції є Центральна та Західна Україна, Європа, Росія та країни Американського континенту. 42% респондентів готові виїхати нелегально («Лише б виїхати»). За нашими даними, більшість українців та росіян Маріуполя орієнтовані на міграцію у такі країни: Італія (25%), Німеччина (23%), Росія (22%), Іспанія (10%), Чехія (6%), Франція (6%), США (5%).

Серед грецького населення міста міграційні настрої пов'язані з Грецькою республікою та Республікою Кіпр, які виявили значний інтерес до розвитку відносин з Україною. До настання політичної кризи 2013-2015 рр., найбільш активно розвивалося співробітництво у галузях туризму, транспорту, будівництва, банківсько-фінансової справи, сільськогосподарської кооперації, а також у готельному бізнесі та сфері послуг. Позитивне ставлення громадян Греції та Кіпру до українців, особливо до мігрантів з середовища грецької спільноти Північного Приазов'я, легкість перетинання кордону, можливість швидкого, хоча й не легітимного працевлаштування із зарплатнею значно вищою ніж в Україні, стали основними факторами, що вплинули на вибір українських мігрантів на користь Греції та Кіпру [4, с. 35].

У висновках ми акцентуємо увагу на наступну структуру міграційних процесів у м. Маріуполь: за територіальними ознаками - сучасна міграція є внутрішньою та зовнішньою; за часовими ознаками - постійною (безповоротною), сезонною та маятниковою; по способом реалізації - організованою, неорганізованою; за відношенням до держави - еміграцією, транзитною міграцією; за ступенем контролю - легальною, нелегальною. Головними факторами, які впливають на рішення про зміну місця проживання, є політичні та соціально-економічні. Для подальшого прогнозування необхідно налагодити систематичний збір та аналіз інформації щодо міграції населення.

Література

1. Население - Наш город - Мариупольский городской совет [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http: marsovet.org.ua/articles/show/artic. /. – Назва з титул. екрану.

2. Пономарьова І.С. Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження. – К.: Реферат, 2006. – 300 с.

3. Про *Концепцію державної міграційної політики* [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http: // www. zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011.

4. Пономарьова Ірина. Трансформація ідентичності серед населення м. Маріупол (2013-2015 рр) //Всеукраїнський круглий стіл „Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на сході України”. – 2015. - С. 34 - 40.

УДК 323.14 (045)
Рябінін Є.В., кандидат політичних наук, доцент

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СЕПАРАТИСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ

Після закінчення холодної війни та розпаду соціалістичного табору, напруга ідеологічного протистояння була замінена високим рівнем міжетнічних конфліктів, більшість з яких відбувалися (-ється) на африканському континенті та на пострадянському просторі. Вивченню міжетнічних та етносепаратистських конфліктів та пошуку їх вирішення присвячено праці таких вітчизнянних та закордонних вчених як О. Кривицька, В. Котегоренко, В. Дивак, Г. Перепилиця, О. Юрек, Т. Гарр, Р. Ставенхаген, Д. Ротшильд, В. Тишков.

Але, не дивлячись на великий доробок стосовно можливих варіантів вирішення міжетнічних та етносепаратистських конфліктів та їх попередження, слід зазначити, що існують деякі механізми, яким приділялося мало уваги, а саме транскордонне співробітництво. Отже, вивчення сутності міжетнічних/сепаратистських процесів та пошук можливих варіантів їх попередження є доволі актуальною темою сьогодення.

Будь-який конфлікт, перш ніж знайти відкриту форму, проходить низку латентних стадій розвитку, і завдання дослідників полягає в тому, щоб, по-перше, створити систему моніторингу за станом суспільних настроїв в регіоні, по-друге, визначити порогові значення зростання напруженості і, по-третє, виробити систему заходів, які починають реалізовуватися місцевою владою тоді, коли конфліктні настрої досягають граничних меж. Саме тоді необхідне ефективне втручання в ситуацію державних служб, експертів і незалежних посередників з метою зниження рівня конфліктних настроїв до безпечних значень [1, с.11].

Як відомо, спровокувати конфлікт може будь-який інцидент, але передбачити інцидент нікому не дано, тому запобігти його неможливо. Ось чому для запобігання конфлікту необхідно знижувати рівень конфліктних настроїв в регіоні/державі, і робити це слід оперативно, мобілізуючи всі наявні ресурси. Більш загальні підходи до стратегії врегулювання конфліктів запропоновані російським конфліктологом Є.І. Степановим. Він зазначає, що необхідно активізувати розробку регіональної конфліктології і приступити до моделювання регіональних конфліктів. При цьому, підкреслює він, «поряд з вирішенням проблеми моделювання самих регіональних конфліктів, все більше загострюється і стає необхідним вирішення проблеми моделювання відповідної політики адекватного впливу на них». У розробці моделей політики щодо профілактики, деескалації та врегулювання соціальних конфліктів повинно бути враховано багато факторів: загальний конфліктний фон в регіоні/державі, який визначає «конфліктну готовність населення»; передісторія конфліктів, особливо це стосується етнічних конфліктів, що мають тривалу історію переходу від відкритих до латентних фаз та навпаки; співвідношення ендогенних і екзогенних факторів регіональної конфліктності, наявність реальних механізмів впливу на екзогенні фактори; політичні, економічні, культурні переваги суб'єктів політичного процесу, залучених в конфлікт або покликаних його врегулювати, зацікавленість конфліктуючих сторін у врегулюванні, а не в продовженні конфлікту.

На погляд автора статті для запобігання конфлікту необхідно завчасно створювати такі умови для розвитку держави, щоб міжетнічний/сепаратистський конфлікт не мав навіть фундаменту для свого зародження.

Усі етносепаратистські конфлікти за своїми причинами і моделям розвитку досить схожі один з одним. Однак, в той же самий час, вони мають також і серйозну відмінну базу. Кожен сепаратистський конфлікт також має свою унікальну формулу врегулювання. Але для того щоб уникнути активної фази розвитку подібного роду конфлікту, керівництво держави, регіони якого схильні до сецесії, зобов'язані заздалегідь виявляти подібні тенденції і розробляти спеціальні програми саме для запобігання подібних конфліктів.

Одним з таких інструментів запобігання етносепаратистських процесів є функціонування транскордонного співробітництва.

Прикордонні території мають специфічні фундаментальні якості в інтеграційному процесі – бар’єрність і контактність, завдяки яким вони (разом з функцією переходу від одного

народногосподарського комплексу до іншого) забезпечують їх взаємну адаптацію. Під впливом інтеграційних процесів бар'єрні функції кордонів переносяться на зовнішні кордоні інтеграційних утворень

Необхідно відзначити, що у вітчизняній і зарубіжній літературі під транскордонним співробітництвом, як правило, розуміють спільні дії, спрямовані на посилення і розвиток добросусідських відносин між територіальними органами влади прикордонних держав, які реалізуються шляхом укладання міжрегіональних угод і домовленостей.

Транскордонне співробітництво не загрожує територіальній цілісності держави, воно регулює відносини сусідства на локальному або регіональному рівні між територіальними об'єднаннями.

Політолог Р.Туровский виділив ключову роль етнічних громад у розвитку транскордонного взаємин, що самоорганізуються за цільовим принципом. В Європі розділені народи зі спільною історією і мовою сприяли закріпленню в соціальній практиці транскордонної діяльності, наприклад Бельгії, Швейцарії [2, с.29].

Основним результатом функціонування транскордонного співробітництва є розв'язання міжетнічних конфліктів та стимулювання співпраці різних етнічних груп багатонаціональних прикордонних територій [3, с.134].

Створення сприятливих умов для співпраці на регіональному рівні, які змогли переконати мешканців історично проблемних прикордонних регіонів Європи у перевагах європейської інтеграції, а найголовніше, надали їм можливість цими економічними, соціальними та культурними перевагами скористатися, якраз і стало тим сприятливим ґрунтом, який забезпечує високу етнополітичну стабільність прикордонних регіонів країн ЄС. Регіональні еліти цих територій і відповідні національні уряди у спільних рамках євроінтеграційної стратегії та європейських цінностей домоглися бажаного ефекту стабілізації та гармонізації етнонаціональних стосунків [4, с.15].

Принцип транскордонних регіонів дає шанс так званим розділеним народам. Так, фламандці, німці, фрізи проживають на кордонах декількох держав. Надання цим народам і їх територіям статусу транскордонного регіону, фактично дає їм змогу створити власні державні системи. Подібна ситуація складається на кордонах Франції та Іспанії. В липні 2007 року лідер Баскської націоналістичної партії запропонував створити на території Іспанії та Франції бакський «єврорегіон», до якого будуть включено всі сім історичних регіонів, де проживають етнічні баски. На думку Ж.Ж.Імаса «єврорегіон» міг би мати єдину політику в сфері баскської мови, культури, туризму, будівництва і підтримки інфраструктури, охорони навколишнього середовища. Виникає питання, чи не стане цей єврорегіон початком створення незалежної держави басків [5, с.112].

Український вчений Олена Кривицька в своїй роботі «Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України» висловлює думку про негативні наслідки транскордонного співробітництва. Аналізуючи транскордонне співробітництво між регіонами України та Румунії, авторка вважає, що транскордонну співпрацю можна оцінити як своєрідний механізм контролю Румунією дотримання етнокультурних прав румунської меншини [6, с.133].

Транскордонне співробітництво не змінює і не знищує існуючі кордони, однак дозволяє пом'якшити розділові ефекти державних кордонів. Освіта і культура когут стати інструментами профілактики міжетнічних, міжнаціональних конфліктів, запобігти появі негативних стереотипів, дискримінацію та ксенофобію. Для ефективного використання потенціалу транскордонного співробітництва необхідні як планомірна програма державних органів, так і активну участь суб'єктів громадянського суспільства [7, с.122].

Як бачимо, транскордонне співробітництво здатне знизити градус невдоволення етнічної групи, яка розділена кордоном та може сприяти збереженню територіальної цілісності держави і мирного співіснування різних етнічних груп.

Література

1. Этнополитология: политические функции этничности: Учебник для вузов / Тишков В.А., Шабаев Ю.П. — М.: Издательство Московского университета, 2011. — 376 с.

2. Зыков А.А. Этнокультурный фактор трансграничного сотрудничества Дальнего Востока России / А.А. Зыков // Вестник Челябинского государственного университета. – 2013. – №23. (314). – Вып 14. – С.29 – 34.

3. Петренко З.О. Прикордонне співробітництво в контексті євроінтеграційного курсу України. Канд. дисертація. Київ – 2001, 230 с.

4. Круглашов А. Етнополітична гармонізація: чи під силу це завдання новоутвореним єврорегіонам? / А. Круглашов // Єврорегіони:: потенціал міжетнічної гармонізації. Збірка наукових праць. – Чернівці: Букрек, 2004. – 256 с.

5. Дівак В.В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти / В.В. Дівак – К.: Логос, 2010. – 224 с.

6. Кривицька О. Демаркаційні лінії в етнополітичному просторі України / О. Кривицька. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАНУ, 2015. – 328 с.

7. Пространство и время в мировой политике и международных отношениях: материалы 4 Конвента РАМИ. В 10 т. / под ред. А.Ю. Мельвиля; рос. ассоциация международ. исследований. – М.: МГИМО-Университет, 2007. Т.1: Акторы в пространстве и времени мировой политики / под ред. М.М. Лебедевой. – 188 с.

УДК 329 (043)

Свєтлакова М.А., кандидат політичних наук, асистент

«ПІРАТСЬКІ ПАРТІЇ» ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИКЛИК СВІТОВІЙ СПІЛЬНОТІ

В останній час у сучасній партології все більших обертів набирає розповсюдження, зокрема на європейському континенті, політичні рухи та партії, що позиціонують себе як «піратські». Активний розвиток інформаційно-комуникативних технологій та питання його врегулювання, дає можливість значно прискорити обмін інформацією, що в подальшому набуває все більшого політичного значення. У зв'язку з цим, копіювання у цифровий формат будь-якої інформації актуалізував проблему порушення авторського права. При цьому жорстка державна політика стосовно захисту інтелектуальної власності наштовхнулася на опір з боку суспільного руху, який в подальшому отримав назву «піратського».

Перша піратська політична партія була зареєстрована в Швеції у 2006 р., саме в країні класичної європейської демократії, почав вперше працювати сайт Піратської партії. У цьому ж 2006 р. у відповідь на судовий процес проти творців найкрупнішого в світі торент-трекера Pirate Bay була створена Піратська партія Швеції, що своїм прикладом дала поштовх для інших країн світу. Отже, Партія піратів (швед. Piratpartiet) виступає проти існуючого законодавства в області інтелектуальної власності, патентів, авторського та за неучасть Швеції в міжнародних організаціях із захисту авторських прав, зокрема у СОТ [1]. Всупереч поширеній помилці, партія не виступає проти авторських прав взагалі, а лише хоче дозволити необмежений некомерційний обмін об'єктами авторських прав, зберігаючи заборону на комерційний. Крім того, партія виступає за захист приватності в мережі Інтернет і в повсякденному житті.

Шведська піратська партія швидко набрала своїх прихильників та початок її роботи модна назвати досить успішним. Втім, незважаючи на політичні тріумфи піратів та зростання інтересу до них з боку громадян, вже на початку 2010 р. шведська партія стала показувати явні ознаки кризи [4]. Водночас, такий розклад зовсім не значив, що партії піратів втратили свої позиції в Європі в цілому.

На сьогодні світовий піратський рух вже охопив значну кількість країн, в яких формується інформаційне суспільство. Здебільшого це відбулося завдяки активній роботі Піратського Інтернаціоналу, який був офіційно зареєстрований в Бельгії у 2009 р. як неурядова організація. На 2016 р. до Піратського Інтернаціоналу входить 40 піратських організацій з різних країн світу.

Серед головних особливостей піратської партії слід звернути увагу на її структуру та кадровий склад. Піратська партія, позиціонує себе як партія Інтернету, вона має мережеву структуру. Зокрема, вона має номінального лідера, але фактично всі члени партії мають рівні права та обов'язки. Це характерно для партії, яка об'єднується не навколо політичного лідера, а навколо ідеї, що є дуже важливим, враховуючи її розміри. Більшість партійних кадрів – це молоді люди 20-35 років, які мають вищу освіту та пов'язані з ІТ сферою [3].

Основні вимоги, що висуваються «піратами», пов'язані з реформуванням законодавства в сфері авторського права. Партії піратів активно виступають проти таких законодавчих актів, як закон Hadopi у Франції, Stop Online Piracy Acty США, що направлені, в першу чергу, на залучення до відповідальності провайдерів, пошукових та платіжних систем, які потурають піратам [5].

Водночас, слід зауважити, що на сьогодні саме пірати є єдиною політичною силою, яка в якості свого головного пріоритету ставить розвиток інформаційних технологій на перший план. Цікавим є факт, що саме піратські партії надали підтримку сайту Wikileaks [4]. Отже, загалом пірати виступають за розвиток електронної демократії, електронної участі та уряду, що в сучасному демократичному світі є досить актуальним.

Слід відзначити, що з самого початку свого існування, партії піратів сприймалися як протестні партії, їх вважали порушниками закону та політичними маргіналами, через що їх ідеї розглядалися

виключно як не прийнятні. Незважаючи на це, пірати зробили значне зрушення в дискурсі, який стосувався авторських прав.

Розповсюдження «піратських ідей» знайшло свій відгук і в Україні. Піратська партія України — реформаторське суспільно-політичне об'єднання в Україні, що було засновано в рамках міжнародного руху за реформу прав інтелектуальної власності та свободу слова. Наразі зареєстрована як громадська організація «Українське піратське співтовариство» [2].

Піратська партія України входить до світового об'єднання піратів. Партія наголошує, що використовує таку назву через існування терміну "електронного піратства", яким називають нелегальне копіювання та розповсюдження захищених авторським правом творів. Основна мета партії – зміна застарілої системи авторських монополій, за допомогою активного розвитку цифрових технологій. Програма партії не така радикальна, як може здаватись на перший погляд і ставить своєю першочерговою ціллю виховання в Україні культури обміну і поваги авторів. Саме створення звички добровільно винагороджувати чужу роботу є ключовим моментом роботи українських піратів [2].

Втім, незважаючи на такий успіх та підтримку суспільства, можна висунути дві гіпотези, що стосуються подальших перспектив розвитку піратських партій. Згідно з першою з них, ці партії будуть рухатися від радикальних позицій до медійного виборця і загальної політики, згідно з другою — їх ніколи не можна буде однозначно віднести до правих або лівих (тобто почнеться розкол у світовому піратському русі відповідно за національною специфікою) [1]. Отже, виходячи з даних гіпотез, або піратські партії стануть серйозною політичною силою з широкою платформою і орієнтацією на масового виборця, або збережуть свій статус мережевих рухів, маргінальних у політичному, методичному та електоральному сенсах.

Таким чином, поява та швидке розповсюдження піратських організацій пов’язано з соціальними змінами, прискоренням глобалізації, ціннісним поштовхом. В свою чергу, жорсткість законодавства в сфері інтелектуальної власності та Інтернету в перспективі призведе до перетворення піратів в вагому політичну силу. Отже, процес становлення піратського світового руху знаходиться ще в стадії свого розвитку та вдосконалення. Втім слід відзначити, що піратські ідеї в подальшому будуть заохочені політичною спільнотою, а також відбуватиметься зростання активності груп, які розподіляють ці ідеї.

Література

1. Кабанов Ю. А. Пиратские партии: мировые тенденции развития Электронный ресурс [Режим доступа]: http://politeia.ru/files/articles/rus/Kabanov_Politeia-2015-2(77).pdf.

2. Піратська партія України Електронний ресурс [Режим доступу]: http://pp-ua.org/index.php/partiyni-novini.

3. Піратські партії в Європі: причини виникнення та перспективи розвитку Електронний ресурс [Режим доступу]: http://www.cps.dn.ua/2012/09/blog-post_17.html.

4. Ровинская Т. Пиратские партии: политический продукт информационного общества. Мировая экономика и международные отношения, 2012, № 12, с. 93-104.

5. Khutkyy Dmytro Pirate parties as projects of empowered electronic democracy Електронний ресурс [Режим доступу]: http://pp-ua.org/doc/Khutkyy_2016_PP.pdf.

УДК 34(477):351.86(043)

Трофименко А.В., кандидат політичних наук, старший викладач

ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ РАЙОНУ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Політичні зміни, що відбулися в Україні під впливом військового конфлікту на Сході держави, призвели до значних трансформацій українського законодавства. З початку конфлікту, з 2014 року, правове поле держави доповнилося низкою нових нормативно-правових актів. Аналіз зазначених документів представляє значний науковий інтерес, адже сприяє визначенню умов та вимог до проведення антитерористичної операції (АТО), а також встановленню особливого правового режиму, що запроваджується в районі її проведення.

Уперше в українському законодавстві поняття «антитерористична операція» (АТО) з’явилося у червні 2014 року, коли Президентом України П. Порошенко було підписано Закон України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом», згідно якого статтю 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» 2003 року було доповнено новим терміном: «антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на

попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності» [2].

Умовами проведення антитерористичної операції є наявність «реальної загрози життю і безпеці громадян, інтересам суспільства або держави у разі, якщо усунення цієї загрози іншими способами є неможливим» (ст. 10). Рішення про запровадження АТО «приймається залежно від ступеня суспільної небезпеки терористичного акту керівником Антитерористичного центру (АТЦ) при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України або керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується Президент України» (ст. 11). Рішення щодо припинення АТО приймається керівником оперативного штабу з управління операцією, коли «терористичний акт припинено та ліквідовано загрозу життю і здоров'ю заручників та інших людей, які знаходилися в районі її проведення» (ст. 18) [1].

Територія, на якій проходить АТО, згідно статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» йменується «район проведення антитерористичної операції», на відміну від загальновживаної «зони АТО». Цей район включає «визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будівлі, споруди, приміщення та території чи акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція» [1].

Згідно українського законодавства в районі проведення антитерористичної операції вводитися особливий політико-правовий режим. Режим у районі проведення АТО – це «особливий порядок, який може вводитися в районі проведення антитерористичної операції на час її проведення і передбачати надання суб'єктам боротьби з тероризмом визначених цим Законом спеціальних повноважень, необхідних для звільнення заручників, забезпечення безпеки і здоров'я громадян, які опинилися в районі проведення антитерористичної операції, нормального функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій» (ст. 1) [1].

Сутність цього особливого порядку розкрито в статті 14 зазначеного закону, згідно якої в районі проведення антитерористичної операції:

– може бути організовано патрульну охоронну службу та виставлено оточення;

– можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян;

– може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб;

– на вимогу керівників учасників антитерористичної операції підприємства, установи та організації, що знаходяться в районі проведення антитерористичної операції, частково або повністю припиняють свою роботу. Відповідні фахівці цих підприємств, установ та організацій при проведенні антитерористичної операції можуть у встановленому порядку, за їх згодою, залучатися до виконання окремих доручень;

– переміщення товарів здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України, особи, винні у порушенні порядку переміщення товарів, несуть відповідальність згідно із законом [1].

Досить широкими правами у районі проведення АТО наділяються особи, залучені до операції, до яких можуть відноситися сили владних структур, визначених в статті 13, розглянутої нами вище. Так, суб'єкти АТО «мають право:

– застосовувати відповідно до законодавства України зброю і спеціальні засоби;

– затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до антитерористичної операції, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район проведення антитерористичної операції і перешкоджання її проведенню;

– перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів – затримувати їх для встановлення особи;

– здійснювати в районі проведення антитерористичної операції особистий догляд громадян, огляд речей, що при них знаходяться, транспортних засобів та речей, які ними перевозяться;

– тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях та дорогах, не допускати транспортні засоби, у тому числі транспортні засоби дипломатичних

представництв і консульських установ, та громадян на окремі ділянки місцевості та об'єкти, виводити громадян з окремих ділянок місцевості та об'єктів, відбуксировувати транспортні засоби;

−входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту, на територію та в приміщення підприємств, установ і організацій, перевіряти транспортні засоби, якщо зволікання може створити реальну загрозу життю чи здоров'ю людей;

−використовувати із службовою метою засоби зв'язку і транспортні засоби, у тому числі спеціальні, що належать громадянам (за їх згодою), підприємствам, установам та організаціям, за винятком транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав та міжнародних організацій, для запобігання терористичному акту, переслідування та затримання осіб, що підозрюються у вчиненні терористичного акту, або для доставки осіб, які потребують термінової медичної допомоги, до лікувальних закладів, а також для проїзду до місця злочину» [1].

Крім того, у районі проведення АТО було встановлено особливий правовий режим досудового розслідування, який передбачає, що повноваження слідчих суддів, передбачені чинним Кримінальним процесуальним кодексом, тимчасово передаються відповідним прокурорам. Це положення було введено Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» від 12 серпня 2014 року, яким діючий Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено новою статтею 615 [3]. Тобто, прокурори матимуть право розглядати клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 163-164 КПК), надавати дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (статті 234-235 КПК), розглядати клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (статті 247-248 КПК). Прокурори також зможуть без рішення суду задовольняти клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб щодо осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки, проти громадського порядку та моральності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, проти правосуддя, а також проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [4].

Слід також зазначити, що надаючи визначення району проведення АТО та режиму, що в ньому запроваджується, українське законодавство проте не передбачає санкцій за порушення цього режиму, недотримання встановлених в ньому заходів та тимчасових обмежень, створення перешкод проведенню АТО, порушення порядку інформування про терористичний акт засобами масової інформації тощо. У цій частині законодавство потребує значного доопрацювання [5].

Таким чином, українське законодавство досить чітко визначає політико-правовий режим району проведення антитерористичної операції, постановляючи, що є антитерористичною операцією, за яких умов вона розпочинається, які заходи можуть бути запровадженні на території її проведення, якими правами та обов’язками наділяються її суб’єкти. Тим не менш, нормативно-правові акти із зазначеного питання не містять санкції за порушення встановленого політико-правового режиму, що може створювати перешкоди на шляху ефективного функціонування району проведення АТО, через що потребують подальшого доопрацювання.

Література

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15/page.

2. Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом : Закон України від 5 червня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1313-18.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1631-18.

4. Словський Р. Особливості кримінального провадження в зоні АТО / Р. Словський [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://chrn.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=144351.

5. Трофімов С. А. Щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення законодавства про правовий режим району проведення антитерористичної операції / С. А. Трофімов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Trofimov.pdf.

УДК 327.82(494.9)(043)
Трофименко М.В., кандидат політичних наук, доцент

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КНЯЗІВСТВА ЛІХТЕНШТЕЙН

Глобалізація має критичний вплив на різна сторони діяльності держави, трансформуючи традиційні уявлення про міць держави, військовий та економічний потенціал, політичний вплив тощо. Сьогодні країна, що вважається малою з точки зору території, населення, природних ресурсів може здобути величезний вплив перетворившись на центр надання фінансових та банківських послуг, виробництва високих технологій тощо.

Малі держави можуть бути визначені цілим рядом способів, але серед науковців і вчених завжди залишається неоднозначність та розбіжності щодо таких класифікацій. Деякі науковці характеризують малі держави як суб'єкти із обмеженими можливостями та впливом. Інші науковці, щоб визначити тип держави, використовують такі показники: населення, територія, валовий національний продукт (ВНП), валовий внутрішній продукт (ВВП), а також елементи військово-економічного потенціалу держави. Основна проблема полягає в тому, щоб визначити, де прокласти межу між малими державами та країнами середніх розмірів, бо серед визначень «мала держава» та «середня держава» існує ще й «карликова держава». Дослідження карликових держав, здається, застигло на вивченні питань суверенітету та дієздатності – тобто, на тому, як залежність від інших держав у питанні розробки та проведення політики впливає на цю політику. Відповідно до цього деякі автори припускають, що необхідність карликових держав підтримувати дійсний суверенітет на території в деякій мірі ставиться під сумнів іншими державами, а також що ці країни не можуть підтримувати те, що у більших державах визначається як мінімальна необхідна «присутність» у міжнародній спільноті держав (членство в міжнародних організаціях, посольства в основних столицях тощо) через відсутність ресурсів. Наприклад, у 1920 році заява Ліхтенштейну на членство в Лізі Націй була відхилена через відсутність атрибутів суверенітету, а також відсутність армії. Однак, сьогодні ці традиційні параметри держави хоча й не є менш важливими, однак не є абсолютними у визначенні статусу держави. Як зазначає один спеціаліст: «Я твердо вважаю, що не розмір земельної ділянки або чисельність населення країни визначають її значення та взаємодію зі світовою громадськістю, а її внесок у багатосторонню дипломатію та її досягнення»[3].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) також спробувала надати визначення малим та карликовим державам. У дослідженні, яке проводив Навчальний та дослідницький інститут Організацій Об'єднаних Націй у 1971 році, наводилися вислови Генерального секретаря ООН, які були вжиті у 1966 році та визначали малі держави як «невеликі за площею, чисельністю населення, а також людськими та економічними ресурсами». Згідно з визначенням ООН, мала або карликова держава означає державу з населенням чисельністю один мільйон або менше. Хоча вираз «карликова держава» може бути сприйнятий посадовими особами країн як зневажливий, але насправді він вже прижився у науковій літературі та є загально вживаним. Ми розуміємо термін «карликова держава», як такий, що позначає країни з населенням менше 100 тисяч жителів. Однією з таких країн є Ліхтенштейн.

Незалежно від обраного визначення, суть держав з позначкою «мікро» позначатиме обмежені ресурси у зовнішній політиці та дипломатії. Через невеликий розмір карликові держави, як правило, характеризуються обмеженими природними ресурсами і менш масштабною економічною діяльністю, що стає на заваді діяльності уряду та громадським послугам. З цієї причини вони сприймаються як держави зі слабкими повноваженнями в галузі міжнародних відносин. Малі держави з обмеженими ресурсами вважають штаб-квартиру Організації Об'єднаних Націй важливим центром аналізу та синтезу інформації для своїх дипломатичних, економічних потреб та питань безпеки.

Ліхтенштейн вперше вирішив створити почесні консульства у 2004 році, а їх призначення почав у 2007-2009 роках, щоб заповнити певні представницькі прогалини у стратегії зовнішньої політики Ліхтенштейну.

[3] Stringer Kevin D. Honorary Consuls in Small States Diplomacy: Trough Lichtenstein's Lens / Kevin D. Stringer // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 120. — Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011. — P. 4.

На відміну від інших країн, де почесний консул виконує традиційні обов'язки, такі як видача віз та обслуговування громадян, у Ліхтенштейні п'ять нині працюючих почесних консулів взагалі не виконують традиційні посадові обов'язки. Консули Ліхтенштейну практикують далекосяжну публічну дипломатію, покращують імідж країни та поширюють просвітницьку роль, спрямовану на підвищення рівня знань про Ліхтенштейн у інших країнах. Тобто, вони демонструють країну як виробничий центр світового рівня, намагаються створити більш сприятливу картину своєї фінансової політики у контексті нападів на країну за низьке оподаткування, а також виступають в якості стратегічних зовнішньополітичних пунктів отримання та обробки інформації.

Реалізація дипломатії може стати дорогим задоволенням для малих держав – лише відкриття посольств у майже 200 країнах могли б значно збільшити витрати. На міжнародному рівні обмеження для більшості карликових та малих держав були настільки суворими, що багато з них взагалі не в змозі самостійно представляти свої інтереси. Це призвело до появи деяких помилкових засобів розширення встановлення зв'язку зі своїми представництвами за кордоном. Головною характеристикою карликових держав в галузі дипломатії є інтенсивне використання механізмів з метою не тільки мінімізувати витрати на підтримку представництв за кордоном, а і максимізувати прибуток.

Логічно було б знайти економічний засіб розширення дипломатичних можливостей для двостороннього співробітництва. Тут можна розглядати різні варіанти. Постійне представництво є першим та основним шляхом встановлення відносин між державами. Хоча, цей варіант може підійти більше великим країнам. У той час як постійні посольства є незамінними у виконанні своїх основних функцій і в той час як обмежене, але селективне відкриття постійних представництв підходить також і малим державам, карликові держави, можливо, мають шукати альтернативи, враховуючи свої обмежені ресурси. Варіантом такого представництва може бути одностороннє представництво. Одностороннє представництво – це коли одна країна підтримує постійне представництво в іншій, але інша країна не має представництва у цій країні. Крім традиційного двостороннього представництва карликові держави можуть розглянути більш альтернативні та інноваційні шляхи розширення і встановлення діалогу з іншими країнами. Одним із шляхів є одночасне багатостороннє представництво. Це також називається паралельне представництво або крос-акредитація. Коли уряд застосовує цей метод, він відкриває одне посольство або призначає одного посла для двох або більше країн. Цей прийом часто використовується для підтримки двосторонніх відносин, не відкриваючи при цьому окремі посольства у кожній країні. Існує три варіанти використання такої моделі. Перший варіант – це коли посол одночасно призначається для двох або більше країн, в яких держава, що призначає, вже має фізичні дипломатичні представництва. Другий – посол і посольство країни одночасно призначаються для двох або більше країн, де держава, що призначає, не має представництва. Третій – посол (але не посольство) призначається для двох або більше країн. У таких випадках посол міг би очолювати посольство в третій країні або міг би працювати в Міністерстві закордонних справ країни проживання. У цьому випадку посли живуть в одній країні, а виїжджають до інших, якщо це необхідно. Це дозволяє країні мати повноцінні дипломатичні відносини з країною без постійного посла. Незважаючи на відносну економічність, метод одночасного багатостороннього представництва не часто застосовується карликовими державами.

Іншим методом, схожим на вищезазначений, є варіант, коли посол-нерезидент займається питаннями що виникають у каїні призначення, перебуваючи у своїй країні. Цей метод можна удосконалити до створення невеликого посольства на чолі з тимчасовими повіреними у справах, при цьому посол проживатиме у своїй країні та виїжджатиме до призначеної країни кілька разів на рік. Поняття «посол з особливих доручень» або «спецпредставник» належать до понятійного апарату цього методу. У цьому випадку головою представництва є резидент своєї країни, акредитований у декількох державах за кордоном.

Одним з інноваційних підходів, що був запропонований науковцями, є створення віртуальних посольств і консульств для підтримки карликовими державами двосторонніх відносин.

Цікаво, що навіть така потужна держава як США впроваджує віртуальні представництва, хоча і з перемінним успіхом. Деякі країни використовують невеликі торгові та туристичні служби замість офіційного дипломатичного представництва в регіонах, що представляють економічний інтерес. Нарешті, кількість консулів, безумовно почесних, розглядається в якості інноваційного рішення щодо питання представництва. Призначення почесних консулів є результатом обмежень, з якими стикаються малі держави в міжнародних відносинах і зовнішній політиці.

Цей останній підхід є одним з найбільш ефективних засобів, до якого карликові держави можуть вдатися, щоб розширити свою міжнародну діяльність. Відмінність функцій дипломатичних та

консульських представництв у якійсь мірі полягає в змінній практиці. Іноді дуже важко відокремити суто комерційні інтереси держави від політичних або навіть стратегічних питань.

Ліхтенштейн загалом має п'ять форпостів для розширення двостороннього представництва і досягнення деяких з вищезгаданих цілей зовнішньої політики (два почесних консульства в Німеччині: Франкфурті та Мюнхені, а також три почесних консульства в США: Маконі, Лос-Анджелесі та Портленді).

Перше почесне консульство Ліхтенштейну було відкрите лише в 2007 році в Сполучених Штатах, а нові створювались протягом 2010 року. Роль, функції та взаємовідносини цих консульств, їх голів і ключових зацікавлених сторін продовжують розвиватися.

У Сполучених Штатах функції почесного консульства охоплюють чотири основні напрямки діяльності. Консули в середньому витрачають близько 900-1000 годин на рік на втілення в життя питань дипломатичної діяльності та на відрядження. Їх обов'язки включають в себе:

• Доступність та зв'язки з громадськістю: бути доступним протягом усього дня або протягом декількох годин в день, щоб займатися справами та питаннями, що стосуються Ліхтенштейну. Для цього необхідно відправляти електронні листи, відповідати на дзвінки, переглядати листи та інші документи та надсилати інформаційні матеріали.

• Надання інформації про Ліхтенштейн: проводити лекції та показувати презентації в школах, громадських організаціях, в культурних центрах, а також відвідувати університети, щоб розширити загальні знання про Ліхтенштейн.

• Представництво: участь у проведенні нарад консульського корпусу, відвідування важливих подій та участь у внутрішній діяльності; проведення урядових заходів на всіх рівнях – національному, державному та місцевому; проведення як урядових так і неурядових прийомів. Багато часу витрачається на подорож до місця проведення подій і заходів, які можуть відбуватися 2-3 рази на тиждень, а з ночівлею – один або два рази на місяць. Консульський корпус є важливою базою для проведення будь-якої діяльності.

Демонстрація результатів ефективної діяльності почесних консулів Ліхтенштейну відбулася в Джорджії 26 лютого 2009 року, коли Сенат штату Джорджія прийняв дві окремі резолюції, в яких високо оцінював Князівство Ліхтенштейн за його роботу в сфері консульських відносин і оцінюючи діяльність доктора Брюса С. Аллена як почесного консула Князівства Ліхтенштейн на Півдні та Південному Сході США, якого було призначено на довічний термін. Консул Аллен потім звернувся до Сенату штату Джорджія для обговорення численних досягнень Ліхтенштейну, а також для того, щоб повідомити, що саме Джорджія стала першим місцем призначення першого почесного консула в історії Ліхтенштейну[4]. Ця промова була невеликим вступом для подальшого розгляду питань на суб-національному рівні, коли 17 березня 2009 року Посол Ліхтенштейну Клаудія Фрайтш звернулась до Палати представників Джорджії в рамках програми Ліхтенштейну з розширення обізнаності про Ліхтенштейн на території США, а також активізації співпраці з американським народом в різних регіонах.

Оскільки Ліхтенштейн міг призначити тільки обмежену кількість почесних консулів, то він почав з найбільших американських економічних та регіональних центрів.

На думку посла Ліхтенштейну, почесні консульства, що знаходяться у США, відіграють ключову роль в стратегії дипломатичного розвитку країни. Зокрема, існує необхідність представити Ліхтенштейн як багатогранний центр економіки та бізнесу. Всупереч поширеній думці, обробна промисловість робить найбільший вклад в економіку Ліхтенштейну, а вже потім фінансові послуги. Щодо сприйняття Ліхтенштейну як фінансового центру, то почесні консули зобов'язані інформувати громадськість про останні реформи в секторі фінансових послуг Ліхтенштейну в тому числі про багатосторонні угоди та про боротьбу з фінансовими злочинами. Почесні консули в США зосереджуються на просуванні іміджевої реклами, тобто проводять лекції та презентації; відповідають на питання для інформаційних матеріалів і є активними членами місцевого консульського корпусу.

У Сполучених Штатах почесні консули щороку представляють докладний звіт про діяльність. Вони також мають регулярно взаємодіяти з Посольством (один-два рази на тиждень). Посол і почесні консули обговорюють питання відносин з громадськістю, публічну дипломатію, культуру, туризм, прямі іноземні інвестиції, а також існуючі або плановані заходи, що стосуються досягнень Ліхтенштейну.

[4] Stringer Kevin D. Honorary Consuls in Small States Diplomacy: Trough Lichtenstein's Lens / Kevin D. Stringer // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 120. — Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011. — P. 28.

У Німеччині почесні консульства Ліхтенштейну з'явилися зовсім недавно, і в той же час вони мають сильний громадський вплив та відіграють важливу роль, як і їх американські колеги, але їх діяльність трохи відрізняється. Ця різниця в основному пов'язана з необхідністю проведення кризових переговорів з метою врегулювання суперечок щодо податків між урядами двох країн. Як зазначив почесний консул доктор Крістіан Вайгель: «Моє завдання полягає в розширенні обізнаності про Ліхтенштейн поза питання податкової суперечки». Разом зі своїм колегою Крістіаном Ратьеном вони сприяють досягненню цієї мети шляхом впливу на внутрішні дебати щодо питання високих податків vs. права громадян на недоторканність приватного життя й на використання послуг зарубіжних фінансових центрів на власний розсуд, не вказуючи на менших сусідів[5]. Вони також намагалися підкреслити позицію Ліхтенштейну як доброго сусіда, що надає можливості для торгівлі, туризму та інвестицій. Як прокоментував Вайгель: «Ми хочемо показати людям Баварії, що просто необхідно поїхати до цієї країни і що кожен південний німець повинен її відвідати, принаймні один раз у своєму житті».

З наявністю почесних консулів Ліхтенштейн, здається, має досить непоганий корпоративний підхід у сфері міжнародних відносин. Цей «фірмовий» підхід передбачає введення інновацій шляхом розширення параметрів класичної консульської установи за межі видачі віз та обслуговування громадян; зосередження уваги на брендингу та публічній дипломатії, щоб створити імідж та ефект впізнавання для Ліхтенштейну; проникнення в стратегічні регіони, при цьому переміщуючи національний капітал; і визначення дипломатичної ключової та не ключової компетенції.

Наявність у Ліхтенштейна почесних консулів демонструє інноваційний підхід і можливу гнучкість, властиву даній організації. Розширення дипломатичних зв'язків служить декільком цілям. Цей метод ефективно впливає на розвиток дипломатії, розширює можливості публічної дипломатії, покращує імідж, з мінімальним ризиком та витратами.

Консульська модель Ліхтейнштейну також являє собою важливий механізм в рамках загальної публічної дипломатії та стратегії брендингу. Починаючи з 2002 року, Ліхтенштейн змінив свій національний імідж шляхом встановлення інтегрованих суспільних відносин, дипломатії та брендингової кампанії. Крім модернізації інтернет-сайту уряду на привабливе джерело інформації з усіх питань (від фінансів до туризму), спілкування з журналістами та представниками громадської думки та проведення консультацій для створення бренду Ліхтенштейну, князівство використовувало класичну дипломатію. Невелика дипломатична служба, яка історично обмежена посольствами в Берні та Відні, була розширена до восьми іноземних представництв, у тому числі в міжнародних центрах, таких як Брюссель, Берлін, Нью-Йорк і Вашингтон.

Ліхтенштейн виходить за рамки створення та використання бренду, «використовуючи» своїх почесних консулів для проведення публічної дипломатії. Не зважаючи на те, що не існує повноцінного визначення терміну публічної дипломатії, вона включає в себе заходи в галузі інформації, освіти та культури з метою впливу на іноземний уряд. Коротке визначення терміну дається Полом Шарпом, який описує її, як «процес, за допомогою якого прямі відносини з людьми в країні встановлюються для просування інтересу і розширення значення тих, кого представляють». Публічна дипломатія призначена для іноземної громадськості, і її можна розглядати як симптом підвищення рівня м'якої сили в міжнародних відносинах. Як маленькі, так і великі країни в останні роки проявили великий інтерес до публічної дипломатії.

Ґрунтуючись на ролі публічної дипломатії, по суті, почесні консули Ліхтенштейну є регіонально-орієнтованими суб-національними послами.

Можливо, Роберт Кеохейн був правий, коли сказав, що: «Якщо ліліпути можуть зв'язати Гуллівера, або примусити його битися за них, їх треба роздивитися так само ретельно, як і гіганта»[6]. Ліхтенштейн є наявним прикладом цього афоризму через використання князівством почесного консульства – універсальної і економічно ефективної дипломатичної установи, чия діяльність знаходиться за межами традиційних функцій консульств, таких як: видача віз та обслуговування громадян.

Ця модель має як сильні, так і слабкі сторони. З позитивного боку це збільшує кількість з мінімальними витратами ресурсів, надає регіонам більшу роль у великих і важливих двосторонніх дипломатичних відносинах і використовує місцеві і регіональні мережі. З іншого боку, масштаби не

[5] Stringer Kevin D. Honorary Consuls in Small States Diplomacy: Trough Lichtenstein's Lens / Kevin D. Stringer // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 120. — Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011. — P. 31.

[6] Stringer Kevin D. Honorary Consuls in Small States Diplomacy: Trough Lichtenstein's Lens / Kevin D. Stringer // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 120. — Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011. — P. 37.

досить великі, оскільки існує лише 27 закордонних представництв, отже Ліхтенштейн володіє обмеженими можливостями контролю за діяльністю великої кількості почесних консулів. Підбір персоналу має вирішальне значення і являє собою великий ризик. Нарешті, дати оцінку успіху в галузі публічної дипломатії також дуже важко.

З інноваційної точки зору уряд Ліхтенштейну відкрив почесні консульства і надав їм повноваження в рамках публічної дипломатії та стратегії брендингу.

Таким чином, розглянувши вищезазначені питання, можна зробити наступні висновки.

По-перше, вплив глобалізації змінив уявлення про традиційні характеристики держав, їх роль в регіоні та світі в цілому.

По-друге, для реалізації своїх зовнішньополітичних завдань малі держави все більше запроваджують у дипломатичну практику використання почесних консульських установ, які не потребують фінансових витрат з боку держави, а згідно Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року всі витрати покладаються на почесного консула.

По-третє, малі держави використовують почесні консульства для реалізації питань публічної дипломатії та стратегій брендингу, поширюючи таким чином інформацію про себе, залучаючи інвесторів, туристів тощо.

По-четверте, з огляду використання почесних консульств малими державами постає питання ретельного відбору консульських посадових осіб та моніторингу ефективності їх діяльності[7].

Література

1. Трофименко М. В. Інститут почесних (нештатних) консулів / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2012. — Випуск 105. Частина І (у двох частинах). — С. 9—14.

2. Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба : підручник для студентів ВНЗ / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. — 432 с.

3. Трофименко М. В. Публічна дипломатія малих держав / М. В. Трофименко // Вісник МДУ. Серія Історія. Політологія. — 2016. — Випуск 16. — С. 329—336.

4. Batora Jozef. Public Diplomacy in Small and Medium-Sized States: Norway and Canada / Jozef Batora // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 97. — Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”, 2005. — 26 p.

5. Mohamed Ali Naseer. The Diplomacy of Micro-States / Ali Naseer Mohamed // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 78. — Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”. — 37 p.

6. Stringer Kevin D. Honorary Consuls in Small States Diplomacy: Trough Lichtenstein’s Lens / Kevin D. Stringer // Discussion Papers in Diplomacy. — Issue 120. — Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”, 2011. — 38 p.

УДК 323.225(043)

Черепченко О. О., кандидат політичних наук, доцент

НОВІТНЄ ПОВСТАННЯ ЛУДИТІВ

Вже десятиліття тому стали популярні дослідження за тематикою нової, постінформаційної конфігурації соціуму, неофеодалізму якщо завгодно. Але інвестори та політтехнологи, вільні і не дуже журналісти та академічне середовище, як і мери та їхні радники, міністри та юристи – прихильно сприймаючи ці новітні ідеї, не змогли оцінити той вплив, що буде прикладений до жорсткої реальності в них під ногами. Від Е. Тоффлера [1] та Ф. Фукуями [2] до Д. Аджемоглу та Дж. Робинсона [3], включно із неокомуністом І. Валлерстайном [4], теоретики що десятиліттями закликали поглянути всіх на нові грані реальності.

Марно.

Колін Крауч, ще задовго до нинішнього стану речей, писав про кінець демократії внаслідок тектонічних здвигів у суспільстві, але ніхто не звернув на нього уваги. Адже насправді реакція суспільства на процеси в економіці породжує форми світу політичного, тому саме вона зробила недоречними та неефективними форми відносин, що вельми далекі від класичної демократії. Не

[7] Трофименко М. В. Публічна дипломатія малих держав / М. В. Трофименко // Вісник МДУ. Серія Історія. Політологія. — 2016. — Випуск 16. — С. 335.

важко уявити собі, що ще за кілька десятиліть саме прихильники лібералізму, що прагнуть розвитку та змін, стануть основою суспільства, яке призведе до влади, якщо не монархів, то принцепсів (у термінології Римської Республіки), або курфюрстів (якщо більш до вподоби більш пізні варіанти європейського розвитку).

Тобто справа з нинішнім станом речей у Європі та США, Україні та РФ не у Путіні, Брекзіті, чи Лепен, чи то у Трампі особисто, адже вони просто виконують функції елементів політичної системи – вони відкликаються на запит суспільства. Інші – ігнорують, та програють.

Ситуація вже майже десятиліття, навіть не натякала – вона кричала, про те, що суспільство припинило орієнтуватися на розвиток. Принаймні на сучасний та інтенсивний. З іншого боку статистика ж ярко демонструвала, що розвиток припинив орієнтуватися на маси. Протягом двох попередніх століть кожне нове втілене в технологію дослідження давало тисячі робочих місць з високою оплатою праці. Ми довго вважали, що основна наша проблема це діловий клімат, що позбавляє всякого сенсу інвестиції, і так воно і є. Однак проблема набагато глибше, вона у самій структурі сучасної економіки. Адже розвиток наразі спрямований на автоматизацію та віртуалізацію ділових процесів. Він відверто спрямований на заміщення людини комп'ютером, програмою, роботом, або ж їхнім поєднанням.

Що це за економіка? Питання майбутнього, але таке, що має наслідки вже сьогодні. Адже кваліфікована, але все ж фізична праця, стрімко втрачає економічне підґрунтя. Справа у тому, що цифрова економіка та робототехніка на виробництві стрімко вимивають робочі місця навіть у сфері обслуговування, адже для роботів доступні технології, що неможливі для відтворення людиною. Доречи це і є одна з причин заміни людей роботами. Тобто у майстерні з живими людьми неможливо полагодити процесор чи екран, без комп'ютерного дозволу вже зараз неможливо полагодити навіть тормозні колодки на авто, а скоро нема чого буде там людині робити взагалі. Адже для таких крупних вузлів потрібні будуть заміни елемента в зборі. А з цим вдало справляються вже зараз роботизовані лінії, і так далі.

Саме з цим ефектом, що з роботами на виробництві та навіть у сфері обслуговування хай навіть хай-тек виробів та підприємств, яка доречи була драйвером розвитку останні пів століття, можуть конкурувати лише «китайці/таджики/араби/молдовани/мексиканці/українці» - нелегали, казали вже давно. А усвідомлення людством екологічних загроз зробило проблему ще більш гострою.

Саме це витіснення людини, громадянина, платника податків та стовпа сім'ї і традиційних цінностей з активного економічного життя суспільства складає глобальний тренд у розвиненому світі що спрямований на повернення у «старі добрі часи». Саме тут, у протесті, знаходим куток політичного та економічного, культурного та соціального, навіть релігійного протесту члени домогосподарств, що на собі відчувають, що таке не бути креативним класом сьогодення і тонути у проблемах та безвиході, притисненнях та відчутті непотрібності. Адже доходи від комп'ютеризації економіки та робототехніки не тільки не торкнулися їхнього благополуччя, а навіть дезорієнтували у цьому житті. Ще більш погіршує ситуацію, коли класичні індустріальні моделі накладаються на новітні тенденції соціально-економічного руху суспільства. Саме так відбулося на Сході України.

Те, що американський чи австрійський або російський виборець зміг вкласти у межі електорального протесту і проголосувати за анестезію у вигляді ультраправого політика, те саме з подачі ззовні зробили виборці Криму та Сходу України. Адже саме АР Крим був колись туристичною меккою 1/6 суші планети, але новітні можливості зробили його конкурентом Анталії та Єгипту, Іспанії та Італії. Те саме, але у більш складній формі відбулося і з «іржавими кайданами» Донбасу.

З одного боку місцеві монополісти змогли побудувати тут власну, доцифрову та антицифрову ідентичність, що чверть століття водила в анабіоз спогадів про велич та роль індустрії більш ніж 5 млн. осіб. А з іншого, саме ця еліта постійно скорочувала персонал заводів та фермерських господарств. Вони були зайві, принаймні для корпоративної статистики. Але масована ідеологічна атака не припинялася, а уся провина на негаразди домогосподарств покладалася на кого завгодно, аби ж не на місцевих монополістів (практика монополії добре характеризує).

Саме монополізм еліт та зацикленість усіх на традиційних економічних основах регіону стала причиною, чому ціла низка спільнот, як тут так і у АР Крим, проігнорували створення нової економіки у інших частинах країни. І це стосується не лише львівського чи київського кластеру IT-Тес, це стосується навіть сільського господарства, що стрімко набирає розмах у Центральній та Південній Україні протягом останнього десятиліття на основі сучасних технологій.

Саме тому в Україні і стала можливою ситуація, коли сусідня країна, що живе під лозунгом «назад у майбутнє!» стала більш привабливою, для місцевих жителів, що вони ризикнули проігнорувати численні ризики та кинутися назустріч власній мрії. Вони навіть виявили готовність

загнати усю іншу країну під владу сусіднього авторитарного лідера, аби потрапити у минуле, де не діють закони сучасної економіки, суспільства та розвитку.

Тож окрім країн, що протягом лише останнього десятиліття стали на шлях розвитку та добробуту, усі інші суспільства будуть знаходитись у великій небезпеці соціально-політичних турбуленцій. Допоки не винайдуть шлях або масового працевлаштування, або масового продукування геніїв, навіть з пенсіонерів, або перерозподілу національного прибутку з одночасними неекономічними шляхами самовиявлення громадян.

Література

1. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: знание, богатство и сила на пороге XXI века / Элвин Тоффлер. - Москва : АСТ, 2009. - 668с.
2. Фрэнсис Ф. Великий разрыв /Ф. Френсис. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 474с.
3. Аджемоглу Д. Чому Нації занепадають: походження влади, багатства і бідності /Дж. Робінсон, Д. Аджемоглу. – К.: Наш формат, 2015. - 472с.
4. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / И. Валлерстайн. - М.: Логос, 2004. - 368с.

УДК 329(564.3)"2016"(043)

Ясірова Ю.Ф., аспірантка МДУ

БАЛАНС СИЛ В ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ РЕСПУБЛІКИ КІПР ПІСЛЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2016 Р.

Багатопартійність, загалом характерна для країн Європи, в кожному з окремих випадків відрізняється своїми національними, історичним, соціальними особливостями. Партійна система Республіки Кіпр за класифікацією Дж. Сарторі має форму поміркованого плюралізму з яскраво вираженим домінуванням двох основних партій Прогресивної партії трудового народу / АКЕЛ (Ανορθωτικό κόμμα εργαζομένου λαού / ΑΚΕΛ) і Демократичного збору / ДІСІ (Δημοκρατικός συναγερμός / ΔΗΣΥ), що знаходяться на двох протилежних полюсах ідеологічного спектру (ліві-праві відповідно), а також достатньо стабільними позиціями ще двох центрів сили партійної системи, постійно представлених в парламенті, центристських Демократичної партії / ДІКО (Δημοκραικό κόμμα / ΔΗΚΟ) і Руху соціал-демократів / ЕДЕК (Κίνημα Σοσιαλδημοκρατών / ΕΔΕΚ). Такий баланс сил існує на Кіпрі ще з початку 1980-х рр., з часів становлення сучасної партійної системи країни, що підтверджується результатами парламентських виборів. В той же час, в сучасних умовах, коли еволюціонують самі політичні партії в результаті змін соціально-класової структури суспільства та зростання інформаційних потоків і їхнього впливу на громадську думку, посилюється роль інститутів громадянського суспільства, збільшуються тенденції до посилення фрагментації партійних систем і розширюється спектр партійно-політичних альтернатив, на Кіпрі така стабільність у розстановці сил також може бути зрушена. Адже всі ці тенденції мають свій прояв і в цій державі, які однак можуть стати більш вагомими саме сьогодні в контексті економічної кризи та програми підтримки «тройки» кредиторів, активізації переговорів з вирішення кіпрської проблеми, поширенням радикалізму і популізму і посилення ультраправої партії Національний народний фронт / ЕЛАМ (Εθνικό Λαϊκό Μέτωπο / ΕΛΑΜ), ростом рівня неявки на вибори і т.д. Саме тому парламентські вибори 2016 р., що відбуваються на фоні всіх цих подій, стають визначним етапом розвитку кіпрської партійної системи, коли усталений баланс сил може бути порушений.

Отже, у парламентських виборах взяли участь 13 партій: ДІСІ, АКЕЛ, ДІКО, ЕДЕК, Рух екологів - Співпраця громадян, Альянс громадян, ЕЛАМ, Рух «Солідарність», «Подих народу», Партія в захист тварин, Соціальний рух «Сімеа», незалежне об'єднання «Всі на боротьбу», Організація борців за правосуддя [5].

За результатами виборів до парламенту увійшли вісім партій: ДІСІ (30,68% - 18 місць), АКЕЛ (25,27% - 16 місць), ДІКО (14,49% - 9 місць), ЕДЕК (6,18% - 3 місця), Альянс громадян (6,01% - 3 місця), Рух «Солідарність» (5,24% - 3 місця), Рух екологів - Співпраця громадян (4,81% - 2 місця), ЕЛАМ (3,71% - 2 місця). Неявка склала 33,26% [2].

Новий склад парламенту і співвідношення відсотків партій дає нам змогу говорити про певні зрушення. Перш за все, вперше за останні 15 років Палата представників Республіки Кіпр включає депутатів з 8 партій. Цей факт стає ще більш яскравим показником змін в партійній системі з урахуванням дворазового підвищення прохідного порогу до парламенту з 1,8% до 3,6%. Зміна кількості партій в кіпрському парламенті може мати серйозні наслідки, як для внутрішньої роботи

парламенту, так і для відносин між законодавчим органом і президентом. У зв'язку з цим, співпраця і альянси між партіями будуть ставати все більш складними, ніж будь-коли раніше, що, безумовно, впливає на здатність президента приймати закони. У свою чергу, це вплине на формування коаліцій у зв'язку з майбутніми президентськими виборами [1].

До того ж до складу парламенту увійшли 3 нові партії Альянс громадян, Рух «Солідарність», ЕЛАМ, які в загальній сукупності набрали 8 місць з 56, що становить близько 14%. Говорячи про традиційні кіпрські партії, слід зазначити, що центристські ДІКО і ЕДЕК, а також два полюси партійної системи АКЕЛ і ДІСІ, показали кардинально різні результати відповідно. Серед провідних партій найбільшим переможеним стала саме АКЕЛ. У порівнянні з результатами виборів 2011 р. АКЕЛ втратила 7,1% голосів і 3 місця в парламенті. Ці втрати стали наслідком політики уряду Хрістофіаса, якого громадяни вважають відповідальним за крах економіки. У той же час партія уряду ДІСІ отримала на 3,7% менше голосів, незважаючи на непопулярну економічну політику. Демократична партія, незважаючи на суперництво внутрішньопартійних груп за лідерство, змогла зберегти колишні позиції і отримати 9 місць в парламенті як і в 2011 р. Такий результат дає можливість голові партії Н. Пападопулосу закріпити лідерство, а самій ДІКО грати ключову регулюючу роль між двома основними партіями [3]. ЕДЕК навпаки стала найбільшим переможеним втративши 2 місця і ставши нарівні з «новачками» кіпрського парламенту Альянсом громадян і Рухом «Солідарність».

Найбільший резонанс викликало проходження до парламенту Національного народного фронту, який отримав 2 місця. Потроївши кількість голосів виборців з 1,08% в 2011 р., ЕЛАМ отримав інституціональний законодавчий канал поширення популістських поглядів, в той час як очікувана іншими партіями маргіналізація могла спрацювати як публічний доказ підробленої антисистемності націоналістів. Це може допомогти їм посилити свою пропаганду і таким чином свою електоральну підтримку. Проте, саме їхня участь в парламенті також є виразом їхнього включення в політичну систему і прийняття ними політичних правил [1]. Проходження до парламенту ультраправих сил стало підтвердженням загальноєвропейської тенденції результатів виборів. З урахуванням того, що на Кіпрі ультраправі завжди були розсіяні між центристськими партіями правого спрямування, це стало результатом прийняття Меморандуму і політики жорсткої економії, а також загальної кризи партій, що і викликало збільшення підтримки населенням більшою мірою популістських гасел ЕЛАМ, залучаючи виборців в якості альтернативи або голосу протесту. Важливим є той факт, що ЕЛАМ виступає проти об'єднання Кіпру в формі двозональній двообщинної федерації, яка є основою нинішніх переговорів. Це може стати значною перешкодою, в зв'язку з тим, що як парламентська партія ЕЛАМ тепер стає членом Національної Ради з вирішення кіпрської проблеми.

В рамках даного питання вкрай важливим є зазначити загальну картину настроїв Палати представників щодо кіпрської проблеми. З огляду на результати голосування і гасла передвиборчої кампанії можна говорити про посилення фронту противників об'єднання Кіпру за моделлю двозональній двообщинної федерації, які отримали близько 40% місць. Це говорить не тільки про ускладнення в майбутньому процесу законодавчого затвердження необхідних для об'єднання країни документів, але і про настрої в суспільстві, що необхідно брати до уваги з урахуванням проведення загального референдуму в разі досягнення домовленостей лідерами грецько-кіпрської і турецько-кіпрської общин. На думку грецького дослідника І. Ламбру, таке посилення партій, що протистоять позиціями ДІСІ і АКЕЛ з кіпрської проблеми не повинно стати стримуючим фактором продовження політики двох основних партій. Замість цього можливо ДІСІ і АКЕЛ підтвердять свою політичну вагу і активізують свої зусилля з досягнення домовленостей щодо вирішення національної проблеми, враховуючи, що можливо їхній вплив в найближчі роки буде продовжувати зменшуватися [4].

Ще однією зміною в партійній системі Республіки Кіпр за результатами виборів 2016 р. стала зміна ідеологічного балансу між правими (право-центристськими) і лівими (ліво-центристськими) силами. Так, АКЕЛ, ЕДЕК і Зелені в 2011 р мали підтримку близько 44% населення, а в 2016 р. частка зменшилася до 37%. А сили правого спрямування (праві, право-центристи, ультраправі), представлені ДІСІ, ДІКО, Альянсом громадян, Рухом «Солідарність», ЕЛАМ збільшили свою підтримку з 51% до 60%. Таке збільшення частки голосів правих сил, незважаючи на посилення фрагментацію серед них, може бути пов'язано, як стверджують деякі дослідники, з нездатністю лівих (ліво-центристських) сил запропонувати можливі альтернативи в умовах небувалої економічної кризи, що і послугувало посиленню консервативних поглядів серед електорату.

Таким чином, зменшення підтримки традиційних партій, проходження в парламент восьми партій, в тому числі і ультраправого Національного народного фронту стали головними

особливостями виборів і окреслили нові умови і тенденції розвитку партійної системи. Вони призвели до переваги центристів, а також посилення позицій ультраправих сил, що може призвести до зміщення в бік більшого консерватизму, націоналізму і антисистемного популізму. Тобто баланс сил був зрушений, але не кардинально. Така ситуація може слугувати показником з одного боку дестабілізації, а з іншого боку – початком перехідного періоду в розвитку партійної системи Республіки Кіпр. В цьому контексті президентські вибори 2018 р. можуть або закріпити дані тенденції і зрушення в розстановці сил, або довести стабільність партійної системи, що функціонує вже протягом більш як 40 років. Визначним фактором при цьому стає саме здатність традиційних партій адаптуватися до нових умов.

Література

1. Katsourides Y. The 2016 parliamentary election in the Republic of Cyprus: Centrifugal tendencies and dealignment [Электронный ресурс] / Y. Katsourides // The European Parties Elections and Referendums Network (EPERN). — Опубл. 16.06.2016. — Режим доступа: https://epern.wordpress.com/2016/06/16/the-2016-parliamentary-election-in-the-republic-of-cyprus-centrifugal-tendencies-and-dealignment/.
2. Βουλευτικές Εκλογές 2016: Επίσημα Αποτελέσματα: http://wtv.elections.moi.gov.cy/.
3. Καλατζής Μ. Για πρώτη φορά μπαίνει στη Βουλή η «Χρυσή Αυγή» της Κύπρου [Электронный ресурс] / Μ. Καλατζής // Protothema. — Опубл.: 23.05.2016. — Режим доступа: http://www.protothema.gr/politics/article/580490/kupros-ekloges-bainei-sti-vouli-to-adelfo-komma-tis-hrusis-augis-/.
4. Λάμπρου Ι. Κυπριακές βουλευτικές εκλογές: υπέρβαση υπό προυποθέσεις [Электронный ресурс] / Ι. Λάμπρου // ΙΝΣΠΟΛ – Ινστιτούτο Συντηρητικής Πολιτικής. — Опубл. 31.05.2016. — Режим доступа: https://inspol.gr/2016/05/31/%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82-%CF%85%CF%80%CE%AD%CF%81%CE%B2/.
5. Οι προβλέψεις για τις κυπριακές βουλευτικές εκλογές την Κυριακή: http://www.huffingtonpost.gr/2016/05/20/kypriakes-ekloges_n_10061760.html.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.7(043)
Іванов П.М., кандидат філософських наук, доцент

ВУЗІВСЬКИЙ КУРС «СОЦІОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ»: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

Поступово позбуваючись дегуманізованого соціально-економічного підходу до пояснення всіх суспільних явищ, все більше уваги ми звертаємо на особистісні чинники прогресу людства. Сучасна європейська культура, значним чином орієнтована на особистість, індивідуальне щастя, ставить в основу суспільного життя принцип суверенітету особистості. Все це - вияв самоцінності людини, визнання її визначальної ролі у сучасному суспільстві, що передбачає створення оптимальних умов для її самореалізації, а отже - необхідність вивчення та врахування особистісних чинників у всіх сферах функціонування суспільного життя. Особливо важливим є усвідомлення цього студентами негуманітарних вузів, для яких нерідко характерним був технократичний стиль мислення.

Ми розуміємо соціологію особистості як навчальний курс, який допоможе студентам пізнати особистість в її історичному розвитку (типи особистості в різних суспільствах та шляхи її становлення), роль особистості у системі суспільних відносин та характер її взаємин з іншими особистостями, соціальними інститутами та суспільством в цілому, соціальний потенціал особистості. Приймаючи як предмет вивчення особистість та прояви її суспільної життєдіяльності, ми повинні зосередитися на проблемах особи в сучасному українському суспільстві - як на існуючих сьогодні, так і на тих, що можна прогнозувати.

Приступаючи до вивчення курсу, потрібно проаналізувати людину як істоту соціально-біологічну, охарактеризувати співвідношення соціального та біологічного, свідомого та підсвідомого начал у її діяльності. Вивчаючи процес становлення особистості у сучасному суспільстві, її соціалізації, нам здається найбільш цікавим, з точки зору її схильності до саморозвитку, усвідомлення своєї самоцінності. Розглядаючи процес становлення особистості, її соціалізації, ми можемо показати його якісну відмінність у різних історичних та культурних середовищах, національну специфіку на аналізі цілей та вимог, які ставить перед нею суспільство, гальма та стимулятори її життєдіяльності: природні, політичні, економічні, соціальні, культурні, релігійні. Особливо цікавою, на наш погляд, є проблема співвідношення добровільності та насильства у соціалізації. Розглядаючи шляхи самореалізації особистості у сучасному суспільстві, ми можемо зосередитися на проблемах щастя як цілі, мотиву, умови цього процесу. З проблемами самореалізації межують питання девіантної поведінки особи Її причини можна шукати як у психічних, так і у соціокультурних особливостях людини: її невизначеній соціальній та культурній самоідентифікації, у пошуку шляхів самореалізації через заперечення групових, чи суспільних цінностей. Цікавими для студентської молоді є питання визначення особистістю сенсу життя та вибору шляхів його досягнення.

Актуальними для сьогоднішнього суспільства є проблеми соціалізації та ресоціалізації особи, їх впливу не моральне, та психічне здоров'я людини. З цієї точки зору можна проаналізувати ті явища, що викликають сьогодні найбільшу зацікавленість; це міжпартійна боротьба, взаємини особи з інститутами влади, соціального забезпечення тощо. Важливими для нашого сьогоднішнього суспільства є необхідність вивчення та врахування особливостей національного характеру, національної ментальності у побудові нової демократичної України.

Ставлячи ці проблеми, можна розраховувати на самостійну роботу студентів під керівництвом викладача над науковими публікаціями та художньою, публіцистичною літературою, на включення у навчальний процес їх особистих спостережень. Цікавим, на наш погляд, є проведення студентами навчальних соціологічних досліджень, тестувань, результати яких можуть бути порівняні з аналогічними науковими публікаціями і використані для проведення занять у формі диспутів, дискусій, ділових ігор тощо.

Актуальність поставлених проблем, особиста зацікавленість студентів у їх розв'язанні дозволяють ним використовувати різноманітні методичні прийоми при проведенні занять, добиватися високого рівня довірливості у спілкуванні із студентами.

Визначення кількості годин, які відводяться на вивчення тієї чи іншої проблеми, співвідношення лекційних та семінарських занять залежить від кількості часу, відведеного для курсу.

Вивчення у вузі курсу "Соціологія особистості" - один з проявів переведення проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої освіти у практичну площину. Набуті знання задовольнятимуть зростаючий інтерес студентів до вивчення особистісних чинників суспільного прогресу, допоможуть їх самореалізації у цінних для суспільства формах.

Література

1. Бекешкина И.Э. Структура личности. Методологический анализ. – К.: Наукова думка, 1986.
2. Кон И.С. Социология личности. – М.: Наука, 1996.
3. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1994.

УДК 329 (436)

Парлюк В.І., старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В АВСТРІЇ

Незважаючи на те, що всі конституції гарантують свободу асоціації, що є основою діяльності політичних партій, вони дуже сильно відрізняються за ступенем деталізації цього питання. У Конституції Австрійської Республіки немає конкретної згадки про політичні партії, відсутнє регулювання питань утворення, організації та діяльності політичних партій, їх прав та обов'язків. Вимога реєстрації політичних партій є простою формальністю. Єдиною умовою реєстрації є подання п'яти тисяч підписів [1].

Однак, в більшості випадків, гарантуючи свободу асоціації та згадуючи політичні партії, конституції містять конкретний перелік випадків, коли можуть бути введені обмеження на діяльність партій. Наприклад, Конституція Португалії забороняє фашистські та расистські партії. У Польщі заборонені партії, програми яких базуються на тоталітарних методах і правилах нацизму, фашизму і комунізму, а також партії, програми та діяльність яких базуються на расової та націоналістичної ненависті. В Австрії законодавство не передбачає можливість заборони або розпуску політичних партій, але містить заборону на відродження націонал-соціалістичної партії і її організацій [1; 2].

Таким чином, формування політичних партій в Австрії є вільним, якщо федеральним конституційним законом не обумовлено інше. Їх діяльність не може зазнавати обмежень, що вводяться особливими правовими розпорядженнями (ст.1(3)) [3]. Для Австрії характерна багатопартійна система.

У Федеральному законі про фінансування політичних партій (Закон про політичні партії 2012) визначено, що політична партія є постійно організованим об'єднанням, представлене спільною діяльністю з комплексного впливу на урядові рішення, шляхом участі у виборах в загальні представницькі органи (Національної ради, парламенту, місцевої ради) і Європейського парламенту (ст.1(2)) [3].

Новостворені політичні партії повинні прийняти устави, що повинні бути здані на зберігання до Міністерства внутрішніх справ, що має привести до загальнодоступної директорії, яка повинна включати в себе назву політичної партії і дату здачі на зберігання статуту. Партійний список, що містить назви політичних партій і дати здачі їх статуту можна знайти на веб-сайті Міністерства внутрішніх справ [7].

При здачі на зберігання уставу, політична партія набуває статусу юридичної особи. Устав повинен бути опублікований політичними партіями належним чином в інтернеті[8] і включати інформацію про:

- органи партії та їх повноваження представництв, внески;
- права та обов'язки членів партії;
- структуру партії;
- положення про добровільну ліквідацію політичної партії (ст.1.(4)) [3].

Політичні партії можуть оголосити про свій саморозпуск Міністерству внутрішніх справ. Партії, які мають намір брати участь у політичному процесі в Австрії, не можуть бути за своєю ідеологією спрямовані проти держави і її конституції або містити нацистські ідеї.

Вищевказаний закон докладно розглядає положення про фінансування політичних партій, їх виборчих витратах, процедуру бухгалтерської та публічної звітності, пожертвування.

[8] У Федеральному законі від 2 липня 1975 року про функції, фінансування та проведення виборчих кампаній політичних партій (Закон про політичні партії) устав повинен був бути опублікований в періодичному друкованому виданні

Згідно з ним, партіям, представники яких формують склад Національної ради, надається бюджетна підтримка для участі у виборах в національні представницькі органи і Європейський парламент, а також для проведення публічних кампаній і роботи партійних науково-дослідних організацій. Крім фіксованої ставки, додаткові кошти виділяються пропорційно числу голосів, отриманих на останніх виборах (якщо партія отримала від 1% і вище). Витрачання наданих коштів здійснюється під жорстким контролем відповідних державних органів [6].

Така ретельна правова регламентація фінансової діяльності політичних партій, яка простежується в австрійському законодавстві, пов'язана, по всій видимості, з бажанням законотворців усунути можливість політичної корупції, яка поширилася в деяких сучасних державах, а також прагненням до деякого рівняння шансів учасників передвиборних кампаній [4].

Спірним залишається питання про те, якщо партія робить серйозне порушення, чи має вона право на отримання в подальшому державного фінансування або воно може бути припинено. У двох федеральних землях - Зальцбурзі і Форарльберзі - введені приписи про можливість скорочення або повернення такого фінансування [5].

Відзначимо, що в період з 19.08.1975р. по 09.29.2016 р. в Міністерство внутрішніх справ подано статути 1057 партій. Проаналізувавши створення партій з 2006 р. по 2016 р. (діаграма 1), ми можемо констатувати, що в 2012 році було зареєстровано максимальну кількість партій - 42, з них 9 партій - «Команди Штронаха»: одна – загальнодержавна («Team Stronach für Österreich» (Kurzbezeichnung: «Team Stronach»)) та вісім регіональних («Team Stronach für Burgenland», «Team Stronach für Kärnten», «Team Stronach für Niederösterreich», «Team Stronach für Oberösterreich», «Team Stronach für Salzburg», «Team Stronach für Steiermark», «Team Stronach für Tirol», «Team Stronach für Vorarlberg»).

Діаграма 1. Створення партій в Австрії (2006р. - 2016р.)

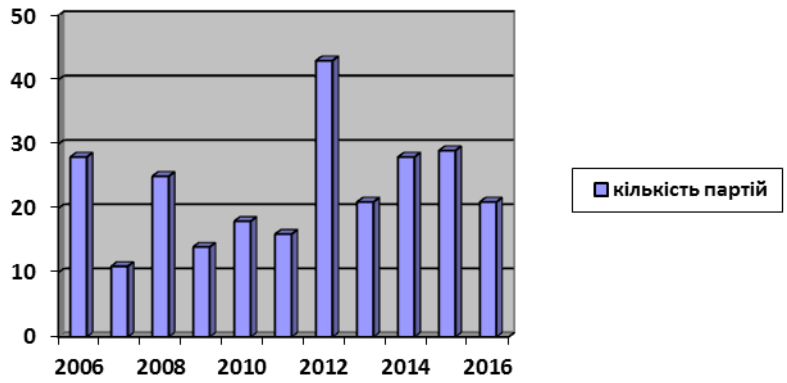

Джерело: побудовано автором за даними [7].

Література

1. Европейская комиссия за демократию через право [електронний ресурс] - режим доступу: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-rus (дата звернення 30.10.2016 р.). – Назва з екрана.

2. Auflösung und Liquidierung der Naziorganisationen [електронний ресурс] - режим доступу: http://www.verfassungen.de/de/de45-49/kr-gesetz2.htm (дата звернення 30.10.2016 р.). – Назва з екрана.

3. Bundesgesetz über die Finanzierung politischer Parteien (Parteiengesetz 2012 - PartG) StF: BGBl. I Nr. 56/2012 (NR: GP XXIV RV 1782 AB 1844 S. 163. BR: 8746 AB 8751 S. 810.) [електронний ресурс] - режим доступу: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20007889 (дата звернення 30.10.2016 р.). - Назва з екрана.

4. Исмаилов Р.Р. Конституционно-правовой статус политических партий в Германии, Австрии и Швейцарии [Текст] : основные тенденции правового регулирования /Р. Р. Исмаилов. // Социология власти . -2009. - № 3. - С. 131 - 138.

5. Кровельщикова В. В. Прозрачность финансирования политических партий в Австрийской Республике / В. В. Кровельщикова // Вестник Томского государственного университета. Право. 2015. № 1. С. 76-81.

6. Политические системы современных государств: Энциклопедический справочник: В 4 т. Т. 1: Европа / Я.И. Ваславский и др.; гл. ред. А.В. Торкунов; науч. ред. А.Ю. Мельвиль; отв. ред. М.Г. Миронюк ; МГИМО (У) МИД России, ИНОП. - М. : Московские учебники и картолитография, 2009. - 616 с.

7. Parteienverzeichnis / Bundesministeriums für Inneres [електронний ресурс] - режим доступу: http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_Service/parteienverz/start.aspx/ (дата звернення 30.10.2016 р.). – Назва з екрана.

УДК 37.036.376

Попович О.В., доктор філософських наук, професор

ФУНКЦІЇ КУЛЬТУРОТВОРЧОСТІ ЯК ФАКТОР АКТУАЛІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність проблеми. На межі XX-XXI століть в контексті процесів глобалізації радикально змінилися культурні виміри людської діяльності, зокрема гостро повстає проблема як універсалістських детермінант творчості людини (креативності, евристичності), так і її локалістських вимірів (рекретивності, етнокультурних ознак культуротворчості та ін.). Надзвичайна дихотомічність культуротворчих процесів призводить або до спрощених схем (глобалізація - колонізація) або до романтизації культурно-історичного національного потенціалу. Глобалізаційні процеси вивчаються переважно в геополітичному, економічному, екологічному вимірах. Для культурологічного аналізу майже не задіяні особистісні виміри культурного будівництва — як побудови інститутів культури, так і власного самовдосконалення особистості.

Тотальне ототожнення творчості і креативності людської діяльності, що побутує в диференційній психології, евристиці, естетиці, зокрема, є не коректним. Важливо визначити особистісний потенціал людської креативності як єдності діяльності (творчість), поведінки (етика), стану (естетика) та культурний потенціал диференційних суміжних дисциплін - корекційної та адаптивної педагогіки тощо. Весь цей спектр діяльності культуротворення охоплюється категорією «соціопрагматика» як цілісною орієнтацією функцій окремих практик культури на гармонізацію відносин людини і світу. Цей аспект широко дискутується в екологічній етиці (А. Гусейнов, Ф. Капра, В. Малахов та ін.), комунікативній етиці (К.-О. Апель, Ю. Габермас, В. Кульман, А. Єрмоленко та ін.), метаантропологічних дослідженнях (Б. Марков, Т. Розова, Н. Хамітов ін.) дослідженнях культурологів (В. Андрущенко, С. Нєретіна, О. Огурцов, А. Толстоухов та ін.).

«Функціоналізм» культури замінюється логікой великих систем, де процеси системогенезу актуалізуються як в модусі локального (диференційна функція окремих практик культури), так і універсального самоздійснення (глобалізаційні та інтегративні процеси, що орієнтовані на «петлю рекурсії», за Е. Мореном, «діалог культур», за В. Біблером, «екогенез», за А. Толстоуховим та ін.).

Концептом «соціопрагматика» описується весь контекст диференційно-структурних орієнтацій культурних практик, а концептом «креативний потенціал особистості» - інтегративні, переважно творчі інтенції культуротворення, орієнтовані на збереження цілісності людини як суб'єкта культури.

Оскільки в гуманістиці відбулася універсалізація методологічних та змістових надбань кожної з її дисциплінарних складових, сучасний науковий пошук вимагає постійної рефлексії дослідницької думки щодо раніше проаналізованих та, здавалося б, вичерпаних попередніми результатами наукових проблем. Так, наприклад, в естетичній теорії склалася ситуація, яка спонукає до виявлення ролі й значення естетичного фактору у процесі формування світогляду індивіда (дитини), а також систематизації накопиченого в історії досвіду використання чуттєвих подразників (звук, колір, слово, форма) як факторів компенсації. Здійснити це можна лише з використанням широкого культурного простору, в межах якого функціонували різні моделі долучення людини до культуротворення.

Тривалий час науковий пріоритет у дослідженні явищ компенсації, креативності та адаптації віддавався психологічній науці, що обмежувало можливості цілісного вивчення низки проблем, об'єднаних загальною проблематикою з'ясування особливостей, за якими відбувається функціонування культури. Не зменшуючи ролі і значення психологічного чи культурологічного параметрів, слід зазначити, що саме соціологічний підхід презентує інтегральне удосконалення, впорядкування, висвітлення зв'язку компенсаційно-креативної функції з інституційними й епістемологічними чинниками культури. Стосовно ж індивіда (дитини) на сьогодні одним із суттєвих ресурсів оптимізації її соціально-культурної інтеграції є естетичний процес, в контексті якого

формується творча діяльність, наділена здатністю стимулювати процес інкультурації, інтеркультурації та самореалізації особистості. До того ж, і технічний прогрес і естетичні тенденції постмодернізму істотно змінили розуміння творчості взагалі й художньої творчості, зокрема.

Проблема культуротворчості в сучасних вітчизняних розвідках постає як царина свободи та вибору людини (Л. В. Губерський), як прояв життєтворчості (Н. В. Хамітов), як її екзистенційне самовизначення (С. В. Пролєєв), як гарант розвитку національної культури (В. К. Суханцева). В. М. Леонтьева найбільш послідовно аналізує культуротворчість, розглядаючи її як процесуальне буття ціннісно-смислового універсуму та як «буття-в-культурі». Філософські аспекти творчості вивчали Платон, Арістотель, Н. Кузанський, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, І. Кант, Г. Гегель, а також роботи М. С. Кагана, Л. Т. Левчук, О. І. Оніщенко, К. А. Свасьяна, В Ф. Шинкарука, В. П. Яковлева та ін.

Психологічні аспекти теорії творчості висвітлювали О. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьев, О. М. Лук, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, В. В. Рибалка, В. А. Роменець, С. Л. Рубінштейн та ін.

Надзвичайно своєчасним є той факт, що київські філософи, естетики та мистецтвознавці досліджують проблеми генезису чуттєвої культури (А. С. Канарський), та історичне формування художнього способу культуротворчої діяльності (Ю. Л. Афанасьев); в полі зору й уваги учених перебувають такі актуальні проблеми: естетичне виховання як компонент культуротворчості (В. А. Бітаєв); естетичні основи художньої (Л. Т. Левчук, О. І. Оніщенко) та наукової творчості (О. П. Поліщук); мистецтвознавчі аспекти української музичної культури (Г. Г. Макаренко, В. Д. Шульгіна).

Проблема визначення поняття креативності була поставлена Д. Томпсоном і набула розвитку в дослідженнях Дж. Гілфорда, М. Воллаха, Е. Торренса. Ч. Спірмена та ін.

Останнім часом значного поширення набуває комплексний підхід до визначення структури креативності, що передбачає розгляд когнітивних і мотиваційних (Д. Фельдман, К. Уран), когнітивних та особистісних (В. Дунчев, О. Л. Солдатова); особистісних і мотиваційних складників (К. Мартінгейн)..

У сучасній науці креативність розглядається як творча діяльність російськими науковцями (О. В. Брушлинський, В. О. Моляко, П. М. Якобсон) ототожнюється з поняттям творчого процесу (Г. В. Драч, В. О. Конєв), як характеристика життя людини (М. О. Холодна, Л. В. Шавініна), як особливий спосіб її життя і вирішення нею завдань тощо (О. С. Белова, І. А. Бурлакова, А. М. Матюшкін).

Феномен інкультурації індивіда (дитини) з особливими потребами через витіснені дитячі переживання в елементи творчо'сті представлено в працях психоаналітиків (А. Адлер, Ж. Лакан, О. Рюле, 3. Фрейд, В. Штерн, К.-Г. Юнг), а при інтерпретації креативності як творчої діяльності задіяні дослідження О. В. Брушлинського, В. О. Моляка, П. М. Якобсона.

Водночас розвиток гуманітарного знання підводить сучасних дослідників до необхідності виявлення і аналізу тих фактів, що залишилися поза увагою їхніх попередників. Так, ідея адаптації як взаємодія індивіда з середовищем посідає одне з провідних місць в напрацюваннях вітчизняних вчених (Л. І. Божович, В. А. Роменець), зарубіжних науковців (Н. Леонтьев, А. Маслоу, Р. Мертон Т. Парсонс,, Ж. Піаже, К. Роджерс, Т. Шибутані). Нам вбачається, що треба визначити в даному разі такі підходи: концептуальний горизонт проблеми з'ясування природи і прогнозування впливу адаптації (В. І. Баєв, Я. Л. Коломінський, А. В. Мудрік); дослідження ролі середовища у формуванні особистості (О. Г. Асмолов, О. Бодальов, А. В. Петровський, А. О. Реан, К. В. Шорохова); міждисциплінарні дослідження проблеми адаптації (В. В. Верещагіна, А. Мілославова, Б. Д. Паригін). Здійснено аналіз онтологічних закономірностей трансформації явища адаптації в компенсацію, висвітлених в працях (А. С. Ахієзер, П. С. Гуревич, Б. С. Єрасов, А. Б. Єсін, В. М. Межуєв, О. П. Огурцов, В. І. Поліщук, М. Б. Туровський та ін.).

З метою повнішого висвітлення принципів функціонування механізмів компенсації використовувались широко відомі розвідки сучасних зарубіжних філософів-представників функціоналізму (Б. Малиновський, Р. Мертон, Е. Еванс-Причард, Р. Фьорт та ін.), а також дослідників , які презентують течію структурного функціоналізму (М. Глакмен, К. Девис, М. Леві, А. Р. Радкліфф-Браун, М. Фортес та ін.), завдяки яким були сформовані концептуальні засади теорії компенсаційної функції культури.

Рецепція явища компенсації як сукупності системоутворювальних властивостей цього феномена представлено на основі теоретичних розробок зарубіжних психологів (А. Адлер, М. Арнаудов, Ш. Бюлер, О. Рюле, Е. Фромм, В. Штерн, К.-Г. Юнг та ін.) і педагогічних напрацювань дослідників (Ф. Є. Василюк, Л. С. Виготський, А. М. Зіміна, М. Д. Ярмаченко), а також з

урахуванням емпіричних психіатричних узагальнень психіатрів (Б. С. Братусь, М. А. Виробова, П. Б. Ганнушкін, Ф. Д. Горбова, Ю. В. Каннабіх та ін.).

Істотну роль у вивченні методологічних основ функціонування культури відіграли праці сучасних українських вчених (М. М. Бровко, В. Г. Виткалов, О. В. Кравченко, Л. Т. Левчук, Ю. Л. Легенький, О. І. Оніщенко, Ю. С. Сабадаш, В. Г. Табачковський, В. М. Шейко).

Значне коло питань щодо специфіки функціонування системи естетичного виховання стає предметом наукового осмислення як вітчизняними вченими (А. В. Азархін, В. А. Бітаєв, Н. Є. Миропольська, Р. П. Шульга та ін.).

Підсумовуючи, слід зауважити, що за своєю природою явище креативності культурно детерміноване. Як на наш погляд, саме в оволодінні культурними формами дійсності виявляється джерело та механізм становлення й розвитку креативності. Розглядаючи креативність як базову характеристику обдарованості, дослідники вказують на неправомірність спроб ототожнення цих понять, а тому залучають до структури обдарованості інші складники. Водночас, виступаючи значущим показником структури обдарованості, креативність виявляється в таких явищах, як масова, дитяча чи так звана «примітивна» творчість, тобто елементарний інтерес і бажання займатись якоюсь діяльністю.

Культивована думка про відокремлення й диференціацію креативних і «рекреативних» чинників спричинила той факт, що залишається відкритим питання про зворотній вплив креативності на особистість. Ми вважаємо, що саме креативність виступає тією інтегративною якістю людської психіки, яка детермінує інтелектуальні й особистісні аспекти психіки людини. Інтегративний характер креативності увиразнюють численні кореляції інтелекту, креативності та особистісних якостей.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що культура такою мірою виступає детермінантою креативності, якою культурні надбання присвоюються людиною та осмислюються нею в будь-якій діяльності. А розвиток креативності передбачає процес оволодіння суб'єктом засобами будівничого потенціалу людського роду, який нарощується з покоління в покоління й фіксується в системі культурних способів взаємодії.

УДК 930.2:929Грушевський(043)
Романцова Н.І., кандидат історичних наук, доцент

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО: ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Наукові праці М. Грушевського завжди відповідали запитам сучасності. На початку ХХ ст. в них все більше відчувався вплив соціології. Опинившися в еміграції, Михайло Сергійович віддав їй перевагу над іншими науковими дослідженнями. Він намагався сприяти заохоченню наукового інтересу українських істориків до соціологічних студій. Вже у Передньому слові своєї соціологічної праці «Початки громадянства» він звернув увагу на генетичну соціологію як основне питання родового людського громадського життя [2, с.].

Досліджувана тема певною мірою розглядалася в історіографії. В. Масненко відзначає, що в українських інтелектуальних колах «Початки громадянства» Михайла Сергійовича були сприйняті надзвичайно зацікавлено як перша україномовна праця, що зосереджувалася на осмисленні низки важливих соціологічних проблем [7, с.216]. В. Масненко та В. Тельвак вказали на інтерес В. Липинського до праці М. Грушевського «Початки громадянства» [7, с.216; 10, с.183]. Аналізуючи діяльність М. Грушевського емігрантської доби, В. Тельвак зауважив, що на появу цієї монографії відгукнувся Микола Сумцов І, підводячи підсумки своєму критичному огляду, зауважив, що ця праця - «гарний здобуток української науки». Також В. Тельвак вказав, що В. Масненко звернув увагу на невдоволення М. Грушевського «дотеперішнім рівнем висвітлення соціологічних проблем у власних працях», а це підштовхнуло історика до серйозних соціологічних досліджень» [10, с. 182].

Загалом, українські історики недостатньо аналізували історіографічні питання зазначеної теми. Враховуючи це, метою пропонованої розвідки є аналіз стану вивчення в українській історіографії соціологічного аспекту в наукових студіях Михайла Грушевського.

Найбільш значною соціологічною працею М. Грушевського була монографія «Початки громадянства», опублікована в 1921 р. як видання створеного вченим Українського соціологічного інституту. Це була ґрунтовна узагальнююча студія, в якій вчений проаналізував різні історичні

соціальні спільноти від первісної родової організації до утворення державних організацій та різних форм державного правління [2].

Радянська історіографія зі зрозумілих ідеологічних обставин ігнорувала працю «Початки громадянства». Першими серед українських вчених аналізували її діаспорні історики. На думку О. Пріцака, у часи еміграції соціологія стала «пасією М. Грушевського». Діаспорний вчений наголошував, що Михайло Сергійович уявляв «завдання соціологічного досліду ранніх часів» з точки зору залежності мислення від соціального процесу» [7, с. LIX - LX]. А. Жуковський зазначив, що в межах соціологічного інституту в 1921 р. була опублікована французькою мовою «Антологія української літератури до середині XIX століття», підготовлена Михайлом і Катериною Грушевськими, вступне слово до якої написав «приятель Грушевського», професор Колеж де Франс Антуан Мейє [4, с.225].

С. Заброварний визначив еміграційний період як дуже важливий в науково-організаційній діяльності М. Грушевського. Дослідник зауважив, що завданням заснованого М.Грушевським Українського соціологічного інституту була підготовка «наукових кадрів соціологів та присвоєння український науці найновіших досягнень європейської думки в галузі теорії суспільного розвитку та методології соціологічних досягнень, а також ця інституція повинна була ознайомлювати західноєвропейську громадськість з соціальною історією України та її сучасним життям і науковими дослідженнями» На думку С. Забросварного, з цією метою М.Грушевський: «організував публічні лекції на історично-соціологічні теми, нав'язував контакти з науковими організаціями та окремими вченими. Наскільки дозволяли йому фінансові засоби публікував статті та матеріали українських учених ... у французькій мові» [5, с.354].

В розвитку сучасного грушевськознавства проблема, яка розглядається, знайшла широке висвітлення. Саме сучасні українські історики приділили увагу цьому важливому аспекту наукової діяльності М.Грушевського. В наш час з'явилися спеціальні праці присвячені цьому питанню.

В. Тельвак зазначив важливість віденського періоду в житті та діяльності М. Грушевського, науковець констатував, що в цей період ним була підготовлена «важлива теоретична праця «Початки громадянства (генетична соціологія)», яка була написана під враженням революційних подій і відбила тогочасні творчі пошуки дослідника, пов'язані з проблемою початкового етапу розвитку українського народу, його державності, співвідношення громадсько-народного та державного ладу» [10, с.181-182].

Я. Дашкевич підкреслив, що в соціологічному інституті М.Грушевський «очолив видавничу діяльність 1922 - 1924 рр., розгорнувши публікацію двох серій - т.зв. інтернаціональної (тобто видань французькою мовою) та українською, останньою з під серіями окремих монографій, «Матеріалів до історії українського соціалістичного руху», «Матеріалів до історії української революції» і «Бібліографії української наукової літератури» [3, с.101].

Цікавою з історіографічної точки зору є думка В. Білодіда на наукові погляди великого вченого, який еволюціонував від романтичного народництва через «позитивне» до народництва «уґрунтованого в критично переосмисленій соціології Е. Дюркгейма та його школи» [1, с. 48]. Сучасний науковець констатує, що з 1909 р. М. Грушевський усвідомлював себе істориком-соціологом і, виходячи з цього, тлумачив соціологію як науку «про певні загальні й постійні тенденції і форми соціального розвитку» [1, с. 49].

Велику увагу приділяють соціологічним аспектам наукової діяльно ті М. Грушевського сучасні українські соціологи. Л. Чугаєвська вказала на провідну роль видатного вченого в створенні УСІ, в поширенні ним соціологічних знань. Окремо дослідниця вказала на чинники формування соціологічних поглядів самого М. Грушевського [11, с. 57 - 58].

І. Шостак визначила, що основою соціологічних інтересів М.Грушевського були суть соціології, фактори соціальної еволюції і закони суспільного розвитку [12]. Значний науковий інтерес становлять історико-соціологічні студії Д. Судина, в яких він проаналізував женевський та празький періоди діяльності УСІ. Автор головну увагу приділив висвітленню ролі М. Грушевського в його становленні [8; 9].

Таким чином, історіографічний аналіз питання щодо соціологічних аспектів діяльності М.Грушевського в еміграційний період з 1919 - 1924 рр. надав можливість виявити дослідницький інтерес з боку українських істориків та соціологів. Вони проаналізували питання формування соціологічних поглядів Михайла Сергійовича, його роль у створенні УСІ, місце праці «Початки громадянства» в розвитку української соціології.

Література

1. Білодід В. Грушевський Михайло Сергійович // Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / Авт. кол.: В.С. Горський, М.Л.Ткачук, В.М.Нічик та ін.. - К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2002. - 244с.

2. Грушевський М. Початки громадянства (генетична соціольогія) / М. Грушевський. – Institut sociologique Ukrainien, 1921. - 328 с.

3. Дашкевич Я. Михайло Грушевський - організатор української національної науки / Я.Дашкевич // Михайло Грушевський Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. - Львів: НТШ, 1994. - С. 93 -102.

4. Жуковський А. Українознавчі студії у Франції / А.Жуковський // Український історик. - 2001. - 1 - 4 (148 - 151). Рік XXXVIII. - С. 151 - 166.

5. Заброварний С. Економічні погляди Михайла Грушевського / С.Заброварний // Український історичний збірник. - К., 2008. - Вип.11. - С.352 - 368.

6. Масненко В. Харизма Богдана Хмельницького в осмисленні Михайла Грушевського / В.Масненко // На службі Кліо. Збірник наукових праць на пошану Любомира Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. - Київ-Нью-Йорк-Париж-Львів, 2000. - С. 213 -141.

7. Пріцак О. Історіософія Михайла Грушевського / О.Пріцак // Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т. 12 кн. (Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.). - К.: Наукова думка, 1991. - Т. 1. - С.XL - LXXIII.

8. Судин Д. Ю. Женевський період діяльності Українського соціологічного інституту (серпень 1919 - березень 1920 рр.) / Д. Ю. Судин // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. - 2012. - Вип. 6. - С. 37 - 50.

9. Судин Д. Ю. Празький період діяльності Українського соціологічного інституту (квітень 1920 - січень 1921 рр.) / Д. Ю. Судин // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. - 2013. - Вип. 7. - С. 230 - 244.

10. Тельвак В. Діяльність Михайла Грушевського еміграційної доби в дискусіях першої половини 20-х років / В.Тельвак // Історіографічні дослідження в Україні : Зб. наук, праць. - 2008. - Вип.15. - С.181 - 203.

11. Чугаєвська Л. В. Наукова діяльність українських вчених-соціологів в еміграції / Л. В. Чугаєвська // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. - 2013. - Вип. 12. - С. 56 - 62.

12. Шостак І. Внесок Михайла Грушевського у становлення української соціологічної науки /І. В. Шостак // Наукові записки. Історичні науки. - Острог. - 2007. - Вип. 8.

УДК316.28:316.723

Слющинський Б.В., доктор соціологічних наук, професор

ЕТНІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИАЗОВ'Ї

У багатонаціональному регіоні, яким є українське Приазов'я, з давніх часів відбувається проникнення культурних рис однієї національної культури в іншу. Цей процес змішування впливає на відносини між людьми, на взаємозв'язки між етнонаціональними групами, на комунікативні контакти, тобто створює етнокультурну ідентифікацію. Етнокультура являє собою багатофункціональну систему. Її створюють такі структурні елементи, як: мова, територія, національна самосвідомість, етнічна ідентичність, етнічна психологія, стійка між поколінна успадкованість, традиції, звичаї, норми та система цінностей та вплив сусідніх держав. Даний регіон населяють 104 національностей та етносів. Заселення відбувалось як добровільно, так і примусово. Це все створило особливий етос регіону.

Отже метою даного дослідження є визначення чинників впливу на появу регіональної етнічної ідентифікації населення українського Приазов'я.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання: дослідити етнонаціональний склад населення; пошук ідентифікації та адаптацію мешканців регіону.

Дану проблему досліджували: німецький політолог С. Бенхабиб (принцип демократії і справедливості), російський вчений В. Галецький (проблема толерантності у поліетнічному соціокультурному просторі), радянський вчений П. Мошняга (як один із аспектів толерантності, що

полягає у вимозі паралельного існування культур з метою їх взаємного проникнення, збагачення і розвитку в загальнолюдському руслі масової культури) та ін. В Україні над цією проблемою працюють: Л. Аза, О. Вишняк, Є. Головаха, Н. Костенко, М. Наумова, А. Ручка, Л. Скокова, В. Степаненко, М. Шульга та інші. Вони досліджують проблеми спілкування в багатонаціональному просторі сучасної України, етномовної диференціації, існуючих культурних ідентичностей тощо.

У науці під етносом розуміють групу людей, поєднаних спільністю мови, комплексом традиційної культури, що визнають спільність своєї історичної долі [1, с. 1277]. Як форма суспільної організації людей етнос підпорядковується певним умовам формування, існування та має характерні ознаки:

1) спільність території виступає умовою формування етносу (етногенезу);

2) мова є символом етнічної належності, умовою або результатом етногенезу;

3) особливості його матеріальної та духовної культури, перш за все ті компоненти, для яких характерні традиційність та стійкість;

4) етнічна самосвідомість, що виявляється через етнічну самоназву;

5) можливість соціально-біологічного та етнокультурного самовідтворення. Соціально-біологічне самовідтворення забезпечується через укладання шлюбів (переважно між представниками одного етносу).

Головне етнічне навантаження в культурі несуть її найбільш стійкі елементи, для позначення яких вживається термін традиція (лат. «передача», «спадковість»), стереотипи (історичний досвід), звичаї (стереотипи поведінки), обряди (стереотипна форма масової поведінки)

Часто можна зустріти термін традиційна культура. У традиційній культурі безпосередньо зібрані найбільш характерні якості етносу. Відповідником традиційної культури може виступати й термін етнічна культура. Вона не є тотожною культурі етносу, оскільки в сучасних умовах остання, крім традиційного ядра, включає у себе елементи іноетнічного та надетнічного походження.

У нашому регіоні відбувається етнічна ідентифікація - психологічний процес ототожнення індивідом себе з іншою особою, групою. Цей процес допомагає індивіду оволодівати різними видами соціальної діяльності, засвоювати і втілювати соціальні норми і моральні цінності. [2, с. 286–300].

Як показують соціологічні дослідження сьогодні в регіоні в етнонаціональних групах українського Приазов'я існує відмінність. На це вплинула обмеженість культурного обміну, відсутність загальних інституцій, що полегшують взаємообмін і взаємопроникнення культур. Слід зазначити і те, що у регіоні відсутня підвищена інтенсивність, що не створює етнічного протиставлення в сімейних стосунках, а забезпечує певний ступінь соціально-психологічної комфортності, що впливає і на відносини у регіоні (див. рис.).

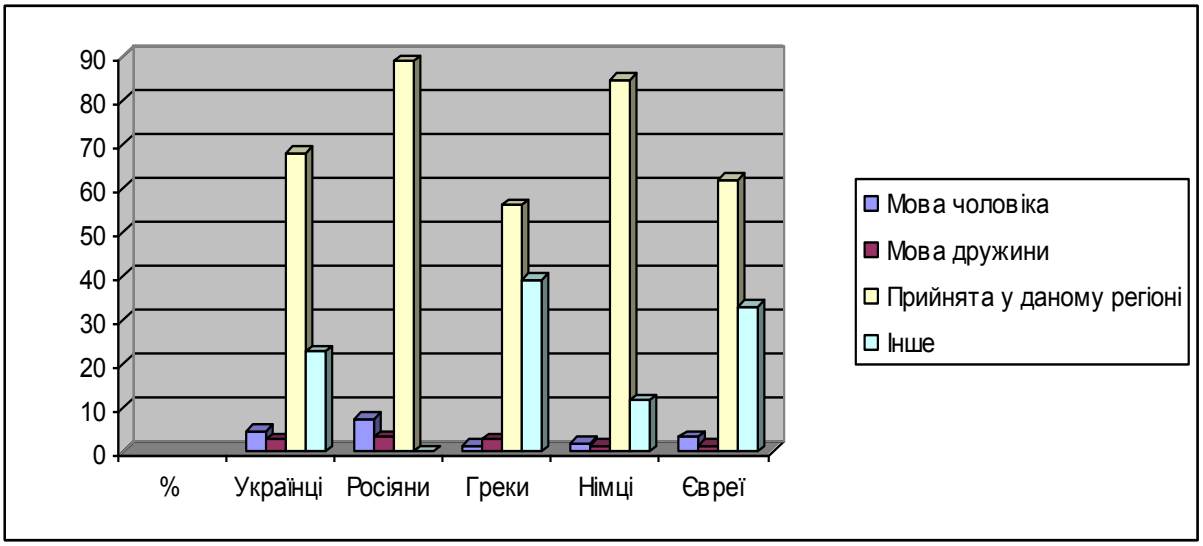

Рис. Переважання національних мов у сімейних стосунках

Отже, на основі проведених соціологічних досліджень можна зробити наступний висновок: у сім'ях населення Приазовського регіону переважає мова, прийнята у регіоні (російська). Це підтверджує і те, що щільність зв'язку між національністю та переважанням національних мов у сімейних стосунках практично відсутня.

Безумовно, мова, якій віддається перевага, є суттєвою ознакою орієнтації людини, її включеності у певне соціокультурне середовище. Тому не випадково в умовах етнокультурного поліформізму мовна компетентність набуває особливої значущості, загострюючи водночас проблему задоволення етнокультурних запитів спільнот. Необхідність приведення вищезазначених запитів у відповідність до закономірностей мовних процесів у політкультурному суспільстві, яким є Україна в цілому, і українське Приазов'я у тому числі, потребує докладного розгляду стану мови як важливого чинника процесу етнічної ідентифікації спільнот. До цього можна додати й те, що досить суттєвою є мова спілкування в сім'ї. Саме тут людина почуває себе більш вільно і якщо вона у звичних для неї умовах не спілкується своєю національною мовою, то це говорить про певні проблеми, які існують в соціокультурному просторі щодо рівноправ'я мов чи, скажімо, національних культур. Адже їй важко себе ідентифікувати і вона адаптується до відносин «свій» – «чужий». У Приазов'ї, як показали чинні соціологічні дослідження, російською мовою в сім'ях спілкується 81,4% населення, включаючи самих росіян. Тобто російська мова переважає. Це є яскравим підтвердженням історичних факторів та політики держави щодо розвитку української та інших мов населення Приазов'я, яке говорить про те, що на території даного регіону досить чітко проглядаються процеси акультурації та декультурації, причому, в акультурації переважає асиміляційний варіант, за якого людина повністю приймає цінності та норми іншої культури, поступово відмовляючись чи втрачаючи свої норми та цінності. Значно менше проявляється варіант маргіналізації, коли людина втрачає ідентичність із власною культурою, а з другого боку – не може ідентифікувати себе з культурою більшості і трішки більше проявляється варіант інтеграційний, за якого відбувається ідентифікація як зі старою, так і з новою культурою. Внаслідок чого появляється «суржик» і не тільки мовний, він проявляється і в «усередненій» чи гібридизованій культурі. Все це створює в українському Приазов'ї новий специфічний етос, а саме «приазовський тип» суспільного етосу, який є результатом мультикультуралізму.

Література

1. Социология: Энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1312 с.

2. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в українському Приазов'ї /Б. В. Слющинський. – К. : «Аквілон-Плюс», 2008. – 496 с.

УДК 372.881.111.1'25(043)

Смирнова М.С., кандидат філологічних наук, старший викладач

«CORPUS AREOPAGITICUM»: ПРОБЛЕМАТИКА АВТОРСТВА

Діонісій Ареопагіт жив у I столітті, був звернений до християнство святим апостолом Павлом та став першим єпископом Афінським. Проте жоден з християнських богословів і істориків давнини ніде не говорить про те, що цей апостол залишив якісь літературні твори. Про твори Діонісія вперше було згадано на зустрічі православних з монофізитами в 533 р. у Константинополі. На цій зустрічі монофізити-севіріани, противники Халкідонського Собору, на доказ правоти свого вчення послалися на вираз «одна богомужня енергія», вжите Діонісієм Ареопагітом. У відповідь представник православної сторони Іпатій Ефеський висловив здивування, сказавши, що жоден з давньохристиянських письменників не згадував творів з цим ім'ям – отже, їх не можна вважати справжніми [1, с. 556].

Якщо в 533 р. православний єпископ міг не знати творів Діонісія Ареопагіта, тоді як вони вже користувалися авторитетом в монофізитському середовищі, то дуже скоро, до середини VI ст. ці твори стали широко відомі і серед православних. У 530–540 рр. схолії на твори Діонісія Ареопагіта пише Іоанн Скіфопольський. Всім східнохристиянським письменникам після VI ст. «Корпус» відомий: на нього посилаються Леонтій Візантійський, Анастасій Синаїт, Софроній Єрусалимський, Феодор Студит. У VII столітті твори Діонісія тлумачив св. Максим Сповідник; пізнішими переписувачами його схолії були об'єднані зі схоліями Іоанна Скифопольского. Преп. Іоанн Дамаскін (VIII ст.) посилається на Діонісія як на загальновизнаний авторитет. Згодом коментарі до «Корпусу» писали Михайло Псьол (XI ст.) і Георгій Пахімер (XIII ст.). У VIII ст. схолії до «Ареопагітикуму» були переведені на сирійську мову; самі трактати без коментарів були переведені Сергієм Рішайнским значно раніше – не пізніше 536 р. У VIII ст. з'являються арабський і вірменський переклади «Корпусу», до IX ст. – Коптський, до XI – грузинський. У 1371 р. сербський чернець Ісая закінчує повний переклад «Корпусу Ареопагітікум» разом зі схоліями Іоанна-Максима на слов'янську

мову; з цього часу твори Діонісія Ареопагіта стають невід'ємною частиною слов'яномовної духовної культури [2, с. 337].

На Заході «Ареопагітики» відомі з VI століття. На них посилаються папи Григорій Великий, Мартін (на Латеранському Соборі 649 р.), Агафон (у листі VI Вселенському Собору). До 835 р з'являється перший латинський переклад «Корпусу». Незабаром Іоанн Скотт Еріугена вдруге перекладає «Корпус» на латинь – з цього часу твори Діонісія отримують таку ж популярність на Заході, якою вони користувалися на Сході. Автор ареопагітських творів ототожнювався зі св. Діонісієм Паризьким, просвітителем Галлії, внаслідок чого до його творів ставилися з особливою увагою в Паризькому університеті. На Заході «Корпус» багаторазово коментували. Гуго де Сен-Віктор писав схолії до «Небесної ієрархії», Альберт Великий витлумачив весь «Корпус». У «Сумі теології» Фоми Аквінського нараховують близько 1700 цитат з трактатів Ареопагіта; Фома також склав окремий коментар до «Божественних імен». Далі Бонавентура, Мейстер Екхарт, Микола Кузанський, Хуан де ла Крус і багато інших видатних духовних письменників Західної Церкви випробували на собі сильний вплив ареопагітських творів [3, с. 142].

Протягом всього Середньовіччя трактати Діонісія Ареопагіта визнавалися справжніми і користувалися незаперечним авторитетом. Однак, починаючи з епохи Відродження, сумніви в автентичності «Ареопагітик» висловлюються все частіше: на Сході Георгій Трапезундський (XIV ст.) і Феодор Газский (XV ст.), а на Заході – Лоренцо Балла (XV ст.) і Еразм Роттердамський (XVI ст.) були першими, хто засумнівався в автентичності «Корпусу». До кінця XIX в. думку про псевдоепіграфічний характер творів Діонісія Ареопагіта майже повністю панувало в науковій критиці.

Сумніви в достовірності «Корпусу Ареопагітікум» будуються на наступних підставах. Внутрішні ознаки пізнішого походження Ареопагитикума: 1) Твори мужів апостольських і взагалі всі твори, що відносяться до найдавнішого періоду християнської літератури, відрізняються природністю форми, відсутністю будь-яких філософських впливів і чисто біблійним характером змісту. Твори, відомі з ім'ям Діонісія Ареопагіта, як за зовнішньою формою, так і за змістом відрізняються строго філософським характером і в цьому відношенні залишають позаду себе не тільки апологетів, а й олександрійців. 2) Новозавітний канон є в них абсолютно завершеним і строго визначеним. 3) Цілком закінчена троїчна термінологія вказує на час після 362 року: слово υποστασις вживається тут у сенсі індивідуальності і протиставляється ουσία як сукупності загальних або родових властивостей. 4) Вживання христологічних термінів ασυγχυτως, ατρεπτως, αναλλοιωτως, αμεταβολως і навмисне усунення термінів μιξις і κρασις вказують на походження творів після Халкідонського Собору. 5) Вчення про дев'ять чинів ангельських і їх поділи на три ступені не зустрічається в жодного з найдавніших церковних письменників. Навпаки, з часу появи Ареопагітикума це вчення стає звичним в церковній літературі. 6) Автор говорить про чернецтво, що виникло лише в 4 столітті, описує обряд постригу і викладає вчення про церковну ієрархію так докладно і виразно, як жоден з найдавніших пам'ятників. Навпаки, він нічого не говорить про харизматичні служіння, традиційному для апостольського часу. 7) Твори сповнені вказівок на існування disciplina arcana, що процвітала в 4 і 5 століттях. 8) Автор говорить про спів на Літургії Символу віри. Звичай цей введений вперше в 476 році монофізитами в Антіохії і потім був засвоєний православними. 9) Опис обрядів хрещення, миропомазання, помазання мертвих єлеєм, звичай залучати дітей – все це цілком відповідає даним, вилученими з творів письменників 4 і 5 століть, і не має паралелей в найдавнішій літературі. 10) Детальні наукові пошуки цілком встановили факт залежності Ареопагітикума від творів неоплатоніка Прокла, з яких автор наводить буквальні витримки без вказівки джерела [4, с. 117].

Зовнішні докази пізнішого походження Ареопагітик: 1) жоден церковний письменник до початку 6 століття не згадує про існування Ареопагітикума, жоден не цитує їх, хоча для цього і було достатньо причин. 2) На початку 6 століття ці твори несподівано з'являються і відразу набувають популярності. Про них згадують Андрій Кесарійський у своїх тлумаченнях на Апокаліпсис, Севєр, глава помірних монофізитів, патріарх антіохійський (512–518), антіохійський патріарх Єфрем (527–545). Близько 530 року Іоанн Скіфопольський вже складає на них коментарі. Приблизно в цей же час вони переводяться Сергієм (536) на сирійський мову. На релігійному змаганні між православними і Северіаном у Константинополі в 533 році, Северіан посилався на твори Діонісія Ареопагіта, але з боку православних було виражено сумнів у їх достовірності на тій підставі, що вони не були відомі ні Опанасу Великому, ні Кирилу Олександрійському; разом з цим було висловлено припущення, що спірні твори представляють собою фальсифікацію аполлінаристів [5, с. 172].

На підставі наведених даних легко визначається час складання Ареопагітикума. Це дозволяє зробити висновок, що ці твори складені не раніше 476 року – року введення звичаю співати на літургії Символ віри. Походження творів, про які ми говоримо, відноситься до часу не пізніше двадцятих років 6 століття. Перші сліди корпусу вказують на Сирію як на місце їх складання. Незабаром після своєї появи твори Псевдо–Діонісія Ареопагіта швидко поширюються і набувають популярності у Східній Церкві. Їх поширенню багато сприяв авторитет Максима Сповідника, який написав на них коментарі (7 століття). На Заході ці твори вперше цитує папа Григорій Великий. У 827 році візантійський імператор Михайло прислав в подарунок Людовику Благочестивому один примірник творів Псевдо-Діонісія Ареопагіта. За наказом Карла Лисого вони були переведені на латинську мову Іоанном Скотом Еріугеном. Перекладач настільки перейнявся ними, що вони багато в чому визначили його власне вчення, а через нього вплинули на всю середньовічну містику і схоластику [6, с. 178].

Розглянувши проблему авторства корпусу Ареопагітикума, достовірно відомо, що автором не може буди учень ап. Павла – Діонісій Агеопагіт, тому що корпус був написаний у 4–5 ст. Спроби вгадати справжнього автора «Ареопагітикума» робилися неодноразово – називалися, зокрема, імена Севіра Антіохійського, Петра Монга, Петра Івера та інших монофізитських діячів післяхалкідонської епохи, але жодна з цих гіпотез не знайшла підтвердження. Новітньою версією виступає особистість Іоанна Філопона, представлена в книзі «Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопагіта до Геннадія Схоларія» (2011 р.) вітчизняного філософа Юрія Чорноморця. Але, мабуть, ім'я людини, що написала «ареопагітскі» твори на рубежі V і VI ст. і побажала залишитися невідомою, так ніколи і не буде відкрито. Тим не менш, псевдоепіграфічний характер пам'ятника анітрохи не применшує його значення в якості важливого джерела християнського віровчення і одного з найяскравіших, глибоких і значних в богословському і філософському відношенні творів святоотецької літератури.

Література

1. Болотов В. В. К вопросу об ареопагитских творениях. (Оттиск из журнала «Христианское чтение») / В. В. Болотов. – СПб. , 1914. – С. 556 - 580.
2. Данелия С. К вопросу о личности псевдо–Дионисия Ареопагита // Византийский временник / Данелия С. – М. , 1956. – № 8. – С. 377 – 384.
3. Киприан (Керн), архимандрит. Вопрос об авторе и происхождении памятника // Псевдо–Дионисий Ареопагит. О Божественных именах / Киприан (Керн), архимандрит.. – Буэнос–Айрес, 1957. – С.142.
4. Нуцубидзе Ш. Тайна псевдо–Дионисия Ареопагита // Известия Инсти тута языка, истории и материальной культуры имени академика Н. Марра / Нуцубидзе Ш. – № 14. – Тбилиси, 1944. – С.117.
5. Розанов В. О сочинениях, известных с именем святого Дионисия Ареопагита //ГБЛ. Музейное собрание /Розанов В. – М., 1989. – С. 172.
6. Скворцов К. Исследование вопроса об авторе сочинений, известных с именем св. Дионисия Ареопагита / К. Скворцов. – Киев, 1871. – С.178.

УДК 314.74(043)

Ташкінова О.А., кандидат соціологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

У сучасних соціально-економічних умовах система соціальних послуг з працевлаштування є важливим елементом соціального захисту населення на ринку праці. Проблема підвищення рівня зайнятості є однією з найгостріших, тому що саме забезпечення права на працю є необхідною передумовою покращення рівня та якості життя населення. Особливої уваги у сучасних умовах потребують представники такої специфічної соціальної групи, як внутрішньо переміщені особи (ВПО).

Дослідженням питань ефективності соціальної політики в умовах ринкових перетворень займаються А. Андрющенко, О. Безпалько, Б. Боденко, С. Вешкурцева, Л. Гончарук, І. Звєрева, І. Іванова, Н.Кабаченко, Г. Коваль, В. Колков, К. Міщенко, В. Полуйко, О. Романюк та ін. Специфіка системи соціальних послуг, зокрема у сфері зайнятості та на ринку праці, в межах якої здійснюється соціальне обслуговування громадян, проаналізована в роботах С. Вакуленко, І. Євдокимової, І. Косулі, С. Медянцевої, В. Ніколаєвського,Т. Семигіної та ін. Для аналізу соціальних послуг як виду соціальної взаємодії представників різних соціальних груп, спрямованого на зміну їх соціального

положення, особливе значення мають роботи С. Григор'єва, Л. Гуслякової, Ю. Калиніної, Є. Холостової та ін.

У той же час за наявності значної кількості досліджень у сфері надання соціальних послуг, недостатньо вивченими залишаються питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Соціальна робота з вимушеними переселенцями, у тому числі і надання соціальних послуг з працевлаштування, є новим напрямком практичної діяльності для сучасної України, тому вимагає теоретичного обґрунтування та законодавчого забезпечення.

Метою цього дослідження є теоретичний аналіз особливостей надання соціальних послуг з працевлаштування внутрішньо переміщеним особам.

У сучасних умовах одним з найбільш затребуваних видів соціальних послуг є соціальні послуги з працевлаштування. О. Кравчук пропонує розглядати послуги з працевлаштування як комплекс заходів з оптимізації співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці з метою досягнення ефективної зайнятості населення. До характерних ознак послуг з працевлаштування вчений пропонує віднести такі: адресність надання послуги; її локальний характер; неможливість збереження; велику різноманітність послуг за функціональною спрямованістю, організацією та формами обслуговування [1]. На нашу думку, такий підхід є доцільним з погляду економічної оцінки ефективності діяльності з надання послуг з працевлаштування. Але, враховуючи те, що нас цікавлять саме соціальні послуги з працевлаштування, зупинимося більш докладно на їх специфіці.

Розмежовуючи поняття «послуги з працевлаштування» та «соціальні послуги з працевлаштування», під останніми слід розуміти ті послуги, які надаються спеціально створеними соціальними установами, що діють на підставі ліцензії та спрямовані на вирішення соціально значущих проблем, пов'язаних із забезпеченням зайнятості населення в сучасних складних соціально-економічних умовах. Соціологічний підхід до аналізу соціальних послуг з працевлаштування дозволяє сконцентрувати увагу на характері їх надання - особливого виду взаємодії роботодавців, соціальних працівників і клієнтів, спрямованого на зміну соціального становища, покращення соціально-економічного самопочуття останніх та поліпшення ситуації на ринку праці.

Соціальні послуги з працевлаштування надаються в межах державних та недержавних організацій, діяльність яких пов'язана з наданням послуг у сфері зайнятості та на ринку праці. До соціальних послуг з працевлаштування слід віднести: професійну підготовку або перепідготовку, підвищення кваліфікації; професійну орієнтацію та професійний відбір; надання статусу безробітного та відповідних гарантій у встановленому законодавством порядку; фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних; контроль за створенням належних умов праці на новому робочому місці та допомога в трудовій адаптації; набуття додаткових умінь та навичок, що дозволить підвищити конкурентоспроможність особи на ринку праці.

Внутрішньо переміщені особи, відповідно до законодавства України, відносяться до осіб, які не можуть на рівних конкурувати на ринку праці та мають право на додаткові соціальні гарантії у сфері зайнятості. Внутрішньо переміщена особа, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення іншого виду зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства [2].

Соціальні послуги з працевлаштування вимушеним переселенцям надаються центром зайнятості безкоштовно у відповідності до законодавства України про зайнятість населення та постанови Кабінету Міністрів України №696 «Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб» (від 8 вересня 2015 року) [3].

Крім того, у ст. 24-^{1} Закону України «Про зайнятість населення» зазначені заходи щодо сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб, які працевлаштовуються за направленням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, а саме [4]:

1) компенсація зареєстрованому безробітному з числа внутрішньо переміщених осіб фактичних транспортних витрат на переїзд до іншої адміністративно-територіальної одиниці місця працевлаштування;

2) компенсація витрат роботодавця на оплату праці (але не вище середнього рівня заробітної плати, що склався у відповідному регіоні за минулий місяць) за працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб на умовах строкових трудових договорів тривалістю не більше шести календарних місяців;

3) компенсація витрат роботодавця, який працевлаштовує зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб строком не менше ніж на дванадцять календарних місяців, на перепідготовку та підвищення кваліфікації таких осіб.

Проводяться наступні заходи щодо сприяння працевлаштування зареєстрованих безробітних з числа внутрішньо переміщених осіб, а саме: ознайомлення з актуальними вакансіями, пошук роботи, участь у роботах тимчасового характеру, послуги з професійної перепідготовки, інформаційні та консультаційні послуги, у тому числі і проведення семінарів з безробітними та роботодавцями, на яких до учасників доводяться умови та механізм застосування нововведень щодо сприяння зайнятості для внутрішньо переміщених осіб. Також центрами зайнятості проводиться низка заходів, а саме: День відкритих дверей для ВПО, захід «Під одним дахом», міні-ярмарки вакансій, виїзні акції (виїзд мобільної групи до ВПО в місця компактного проживання переселенців), презентації професій, різноманітні семінари тощо.

Так, за даними Державної служби зайнятості, за період проведення антитерористичної операції (АТО) за допомогою у працевлаштуванні звернулося 66,0 тис. мешканців АР Крим, Донецької та Луганської областей. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) зверталися за послугами в центри зайнятості в усіх регіонах країни. Найбільша їх кількість зосереджена у Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Полтавській, Луганській областях та м. Києві. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 18,3 тис. таких громадян. За направленням служби зайнятості професійне навчання проходили 3,9 тис. безробітних. У громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 5,8 тис. переселенців. Станом на початок 2016 року продовжують отримувати послуги служби зайнятості 9,6 тис. осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України або районів проведення АТО, з них 8,8 тис. осіб мають статус безробітного [5].

Висновки. Таким чином, розглянувши особливості надання соціальних послуг з працевлаштування внутрішньо переміщеним особам, ми можемо зробити наступні висновки.

По-перше, специфіка соціальних послуг з працевлаштування проявляється в їх посередницькому характері при пошуку роботи та спрямованості на підвищення конкурентоспроможності осіб, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, при організації соціальної взаємодії виконавця послуги та її споживача. В Україні діє розгалужена система соціальних послуг з працевлаштування, яка представлена як державними, так і недержавними організаціями.

По-друге, внутрішньо переміщені особи у сучасній Україні відносяться до соціально вразливих осіб на ринку праці та в сфері зайнятості і тому мають додаткові соціальні права та гарантії у сфері зайнятості та на ринку праці. Передусім це стосується заходів щодо їх працевлаштування за сприянням територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

Література

1. Кравчук О. І. Трудомісткість послуг з працевлаштування: методологія визначення та практика використання: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. економіч. наук: спец. 08.00.07. «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» [Електронний ресурс] / О. І. Кравченко. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=681

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: станом на 21.02.2016 р. [Електронний ресурс] / Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. - Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18

3. Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості, повернення коштів, спрямованих на фінансування таких заходів, у разі порушення гарантій зайнятості для внутрішньо переміщених осіб: станом на 08.09.2015 р. [Електронний ресурс] / Про затвердження Порядку здійснення заходів сприяння зайнятості для внутрішньо переміщених осіб. - Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/696-2015-%D0%BF

4. Про зайнятість населення: станом на 01.01.2016 р. [Електронний ресурс]/ Про зайнятість населення. − Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17

5. Щодо надання послуг службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам за період з 1 березня 2014 року по 29 лютого 2016 року [Електронний ресурс]/ Щодо надання послуг службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам. - Офіційний сайт Державної служби зайнятості. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058

УДК 321.011.5:929хаденіус(043)
Трима К.А., кандидат політичних наук, старший викладач

АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ДЕМОКРАТІЇ АКСПЕЛЯ ХАДЕНІУСА

Сьогодні поняття «демократія» та демократичний політичний режим є вельми популярними в науковому дискурсі. Пов’язано це насамперед, з тими процесами, які відбуваються у пострадянській Європі. Саме тому, різноманітні наукові погляди на сутність демократії та особливості «транзитної демократії» в тих країнах, які долучилися до зазначеного політичного дискурсу є цікавою та актуальною науковою задачею.

Так робота шведського політолога Акселя Хаденіуса, співробітника Уппсальського університету, спрямована на критику вже існуючих теоретичних позицій стосовно демократичного устрою в сучасному світі та тих факторів, які впливають на встановлення демократії в державі. В науковому дослідженні під назвою «Демократія та модернізація» піддаються критиці дві усталені концепції демократії, концепція демократичної культури Р. Інглхарта і Х. Вельцеля та економічного розвитку А. Пшеворського.

Спираючись на широкий діапазон теорій, автор визначає деякі соціальні та інституційні риси, які можуть служити для подальшого теоретичного осмислення демократії. Найголовніша ідея - що демократія не є в першу чергу продуктом соціальних і економічних сил. На неї в значно більшому ступені впливають інституційні умови, тобто від характер держави.

Сам автор говорить про те, що його робота представляє собою розвідки в інструментарії демократії, її принципів. В роботі проаналізовано дані 132 держав (в Латинській Америці, країнах Карибського басейну, Африці, Азії та Океанії) для прикладної репрезентації результатів. Автор використовує статистичні методи, включаючи регресійний аналіз для перевірки теорій, пов'язаних з соціально-економічними умовами , демографічними та культурними факторами та розглядає інституційні механізми демократії.

Так чи інакше, основою роботи А. Хаденіуса стала критика наукових розвідок в цих площині, зроблених до нього. В роботі він аналізує праці вже згаданого Р. Даля, критика каузальних концепції демократії, запропонованих Р. Інглхартом та Х. Вельцелем. Останні запропонували ідею, що, можливо, зв'язок між соціально-економічним розвитком і культурними передумовами демократії відображає найвищий рівень кореляції демократії в певному суспільстві. Однією з передумов демократії вони називали модернізацію: «Істотний ефект від модернізації полягає не в тому, що вона робить демократію більш прийнятною для еліт, а в тому, що вона збільшує здібності і бажання простих людей боротися за демократичні інститути». Таким чином дослідники розглядають роль простих людей у створенні демократичного суспільства.

Сутність самого терміну автор пов’язує з лінгвістичними корінням слова, згадуючи давніх греків. Грецького слова «demokratia» означає правління народу. Але звісно протягом історію сутність цього терміну корелювалася. А. Хаденіус пропонує почати з терміну, запропонованого Р. Далем – «поліархія». Він не вважає, що поліархія дійсно відображає сутність демократії. Дослідник пропонує розрізняти сам термін та його тлумачення, концепцію, що прояснію сам термін: «Принцип, згідно з яким форма правління, яку ми називаємо демократичною повинна підлягати реалізації серед люди, які живі сьогодні, і повинна застосовуватися до організації та інфраструктури процедури колективного прийняття рішень , на основі знання, що ми маємо.

В певному сенсі можна погодитися, що А. Хаденіус критично розглядає вузьке визначення демократії, та вважає, що зводити демократію до електорального вибору (т.зв. електоральна демократія) занадто мало. Так, інтереси політичної еліти та їхніх виборців, тобто народних мас сфокусуються в певній точці зіткнення, такою точкою може бути загальне виборче право, яке по суті є необхідною умовою демократії, але аж ніяк не достатньою умовою, потрібні додаткові критерії.

Характеризуючи демократію в дещо ширшій площині: сюди враховується вся різноманітність політичних і громадянських прав (виборче право, право на житті, право на свободу, право на страйки та мітинги тощо), в тому ступені в якому вони допускаються елітами. В такому розумінні концепт «демократія» охоплює і людей і різновиди їх політичних орієнтацій, підсилюючи аргумент про

значення культури для демократії. А. Хаденіус досить критично сприймаю цю тезу, наголошуючи, що культура не є єдиним фактором при визначенні рівня демократії.

Другою позицією, яка зазнає критики з боку дослідника, стає теза про наявність певного рівню статків, зо впливає на наявність про демократичних симпатій народу. Іншими слова Іншими словами, механізм трансформації економічних умов як своєрідний народний запит народних мас на встановлення демократії зводиться до питання про економічний нерівність і переваг політики перерозподілу ресурсів. Як наслідок, масовий запит на демократію може йти з різних джерел. Однак, масові вподобання та потреби не є постійними, вони можуть періодично змінюватися. В цих змінах є цей такий аспект: масові вподобання можуть змінюватись й в країнах зі схожими рівнями нерівності.

Таким чином, А.Хаденіус критикує позицію, згідно якої запит народних мас на демократію є постійним і його не можна зводити суто до реакції еліт, визнаючи модернізацію в тому ступені, в якому вона впливає на зміну характеру економічних активів та розподіл ресурсів. Але чи є це достатній аргумент, за допомогою якого можна пояснити останню «хвилю демократизації» .

Єдиним суспільним запитом в колишніх комуністичних країнах була помірна вимога перерозподілу та демократія, а економічна нерівність при цьому була порівняно невеликою. Однак, незважаючи на це, населення країн боролося за демократичні цінності та масові протести сприяли авторитарних режимів. При цьому боротьба між масами та елітами містилася не в економічній площині за перерозподіл ресурсів, а реалізувалася в галузі боротьби за політичні права та громадянські свободи. Демократія таким чином збільшує здібності і бажання простих людей боротися за демократичні інститути. Вивчення ролі простих громадян в процесі демократизації зводиться до того, щоб дізнатися, як пересічні громадяни сприймають цінності демократії та з'ясувати як ці демократичні цінності трансформуються в ефективні демократичні інститути.

Можна припустити, що завдяки зростанню рівня освіченості та професійної диференціації соціально-економічний розвиток призводить до модернізації соціуму, змушуючи людей мислити і думати більш автономно і бути соціально більш індивідуальними. Це сприятиме не лише збільшенню ресурсів, а й все більшій індивідуалізації та забезпечить людей інструментами вибору, оскільки знижуються базові обмеження самої свободи вибору.

Індустріальне суспільство спрямоване на автономію, вибір та творчу діяльність. Вони стають базовими соціокультурними цінностями нового типу суспільства. В певному сенсі це змінює ставлення людей до влади. Індустріальні суспільства характеризуються артикульованими владними відносинами і соціально-економічними умовами, що мають жорсткий та стандартизований характер. А це спотворює саму ідею демократії, яке передбачає автономією індивіда та свободу його вибору. Це можливо лише за тієї індивідуалізованої економічної моделі, яка передбачає основний сектор в економіці в галузі послуг, а не промисловість. Досвід, здобутий на робочому місці, змушує людей змінювати ціннісні орієнтири та базові цінності, які раніше допомагали виживати, до цінностей самовираження. Зростання рівня освіти, розширення когнітивних потреб і потреб в економічній інформованості за допомогою ЗМІ допомагають людям мислити більш незалежно.

Виходить, що макроекономічний розвиток пов'язаний зі змінами, які відбуваються на мікрорівні суспільства, в соціокультурній галузі, у вигляді зміни ціннісний орієнтацій людини. Ці цінності, в свою чергу, характеризуються проявом на макрорівні цінностей колективної волі. Логічним підсумком цього процесу і стає демократія. Тим самим спростовується твердження, що зміна цінностей — це наслідок, а не причина демократії.

А. Хаденіус досить гостро критикує це теоретичне посилання та намагається переоцінити концепцію демократичної культури та залежності демократії від економічного розвитку. Дослідник наголошує на двох аспектах. Першим з яких йде так звана «вимога кількісних критеріїв демократії та конструкція залежної змінної (ефективної демократії), яка обтяжує індексами корупції загальні дані міжнародних організацій, які оперують в сфері надання демократичного статусу країні. А. Хаденіус вважає, що не існує передумов для виникнення демократичних ціннісних орієнтацій, таких як цінність самовираження. Він доводить це емпірично, тому що не існує причинно-наслідкового зв'язку та кореляції, чи, принаймні, він не зустрів їх в роботах інших дослідників, таких, наприклад, як Р. Інглхарт. Вказаний останнім каузальний причино-наслідковий зв'язок є помилковим, адже не враховується залежна змінна з лагірованним значенням.

Модель, запропонована А. Хаденіусом, передбачає заміри демократії, зроблені авторитетними міжнародними інституціями (такими як фонд Freedom House, наприклад). В роботі використовуються результати «замірів» з 1990 по 1999 рр.,коли проблеми економічної нерівності, політики перерозподілу та мобільності активів були важливі для боротьби за загальне виборче право в епоху

першої хвилі у Франції та Великобританії , але не стали настільки вирішальними в період падіння комуністичних режимів наприкінці 1980 — на початку 1990 рр.

Ознайомлення з роботою А. Хаденіуса «Демократія та модернізація» дозволяє зробити низку висновків, насамперед, які стосуються того, що критерії демократії по суті є змінними. Тобто, той набір характеристик (права людини, інститут вибрів, право на страйк тощо), який характеризує демократію, є змінним. Тому дослідження принципів демократії завжди буде стикатися з необхідність вивчення того, які критерії характеризують демократію в саме цей певний історичний період.

Запропоновані політологом рівні демократії, пов'язані безпосередньої з такими її критеріями як стан соціально-економічного розвитку, рівень суспільної свободи, який дозволяє громадянам брати участь в політичному процесі в державі, змінність еліти легальними шляхами (вибірковість органів державної влади). Останній елемент має велике значення в теорії Хаденіуса. Саме легітимна вибірковість органів державної влади є суттєвою рисою справжньої демократії. Він висуває спостереження, що чим довше існує інститут виборів в політичній системі, тим вища ймовірність того, що в майбутньому політична система як цілісна функціональна структура буде функціонувати належним чином.

Дослідник наголошує на цінності інституту державності, але зазначає, що будучи середовищем для демократії, сам цей інституту зазнає змін. Роль держава як ефективної структури полягає в тому, що вона є ефективним менеджером з управління суспільством та співпраці з ним. Ця взаємодія збільшує легітимність держави і дає державі корисні ресурси. Держава, яка має коріння в суспільстві і підтримується громадянами краще впорається зі своїми завданнями та створить сприятливе середовище для функціонування інститутів демократії.

Література

1. Дойч Ф., Вухерпфеннинг Ю. Модернизация и демократия: пересматривая теории и факты / Ф. Дойч, Ю. Вухерпфеннинг// Политика. – 2012. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gefter.ru/archive/6924.

2. Hadenius Axel Democracy and development / Axel Hadenius. – Great Britain: Cambridge University Press, 1992. – 229 p.

УДК 37.03(043)

Цибулько О.С., кандидат історичних наук, доцент

ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМАТИКА ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ УНІКАЛЬНОЇ НЕПОВТОРНОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Пошуки адекватної природі людини системи освіти, виховання та навчання набувають сьогодні зростаючого життєвого значення.

Через це слід привести у відповідність, розуміння природи людини, її оптимального стану із впливом штучної системі освіти, виховання та навчання на її розвиток. Це вимагає застосування цілісного підходу, що надасть змогу обійняти воєдино ці складові компоненти.

Відповідно до цілісного, системного і більш конкретизованого інформаційно-енергетичного підходів має бути виділений провідний елемент у системі "людина - штучний вплив". За словами Леонардо да Вінчі, людина створила мистецтво для наслідування природи. Таким чином, штучна система впливу має бути узгоджена з природною побудовою людини.

Проблема об'єкта педагогічного впливу полягає у визнанні того, що цим об'єктом, провідним елементом є людина і у визнанні відсутності об'єктивно необхідної інформації про її природну побудову, особливості функціонування на енергетичному рівні, про її оптимальний стан. Ще К.Д.Ушинський висловив думку: якщо педагогіка хоче виховати людину у всіх відношеннях, то вона повинна насамперед пізнати його також у всіх відношеннях.

Існуючі уявлення про структуру особистості маючи відмінності у підходах, є взаємопов'язаними уявленнями щодо утворення цілісності природи людини. Однак при цьому людина не розкрита як матеріальний субстрат з урахуванням її триєдності - речовина - інформація - енергія, не встановлено її оптимальний стан і кінцева мета цілісного розвитку для відповідних педагогічних корекцій.

Існуючі концепції неперервної освіти дедалі частіше тлумачаться як інтегральні, як такі, що допомагають людині пристосуватися до життя у сучасному суспільстві за рахунок поєднання

професійної освіти із загальною. Тут освітній процес розглядається як цілісний, охоплюючий різні сторони особистості і різні галузі виховного впливу.

Але залишається проблема оцінки інтегрального стану та інтегральної кінцевої мети цілісного розвитку як системостворюючого фактора розвитку. Результатом освіти, навчання, розвитку та виховання є особистість, проте у неї навіть термінологічно виключений процес освіти.

Розуміння людини як “самовдосконалюваної системи”, здатної до само поліпшення, має інтегральний характер словесного відбиття цієї здатності до самостійності та авторегулювання.

У зв’язку з цим стало можливим формування кінцевої мети кожної людини - життя. До визначення понять "життя" існують різні підходи: хімічний - життя є спосіб існування білкових тіл; фізичний .- життя є неперервний процес поглинання, перетворення і переміщення енергії різних значень і різних видів; біологічний - життя як існування певних тваринних істот. Однак при цьому відсутній взаємозв'язок між двома діалектичними процесами: життям та смертю.

Інтегральне визначення кінцевої мети розвитку кожної людини може бути лише у єдності розгляду цих процесів: життя - це боротьба із смертю; смерть - це наша недосконалість. Таким чином, життя - це боротьба з нашою недосконалістю.

Для боротьби з нашою недосконалістю людство намагається створити оптимальну, відповідну до природи людини штучну систему впливу на діяльність кожної людини протягом усього її життя - систему безперервної освіти.

Відповідно до інформаційно-енергетичного підходу у змісті системи безперервної освіти вирізняють: склад, структуру, мету. Склад такої освіти представлений трьома взаємопов’язаними процесами освіти, виховання та навчання, тобто цілеспрямованими процесами поліпшення інтелектуального, емоційного та фізичного стану. Зрештою, освіта, виховання та навчання стають засобом боротьби з нашою недосконалістю інтелекту, душі та тіла; засобом досягнення гармонійності людини, що включає в себе духовне багатство, моральну чистоту, фізичну досконалість; засобом досягнення певного фізичного, психічного та соціального благополуччя, тобто здоров’я.

Структура безперервної освіти представлена трьома можливими варіантами реалізації її складових частин: почергово, послідовно або одночасно. Життєвий досвід підтверджує найвищу ефективність одночасного варіанта діяння, впливу, тобто діяння в один і той самий час.

Мета конкретизована відомими та перевіреними практикою кінцевими стимулами: моральними: похвала, подяка та ін., і матеріальними: покупка, стипендія, зарплата і іншими стимулами, а також вищим життєвим стимулом, який тільки-но починає усвідомлюватися та реалізовуватися.

Врешті-решт, система безперервної освіти - це сукупність педагогічних діянь у процесі освіти, виховання та навчання, вдосконалювання та переходу до самовдосконалювання інтелектуального, емоційного та фізичного стану кожної людини з моменту її народження.

Розвиток, зміна свідомості, передбачає три можливі стани людини: погіршення, незмінний стан, поліпшення. У системі освіти передбачений перехід від удосконалювання, поліпшення під впливом зовнішнього діяння, до самовдосконалювання, поліпшення під впливом внутрішнього діяння. Інтелектуальна, емоційна та фізична унікальність кожної людини може бути реалізована лише шляхом самовдосконалювання на основі самопізнання. Для цього в процесі освіти, виховання і навчання вирізняються загальні та індивідуальні, відповідні до інтересів і можливостей кожної людини, компоненти.

Зміст загальної освіти на найвищому рівні розвитку становить професійна творчість, реалізація унікальної інтелектуальної неповторності; зміст загального виховання - наявність парності стосунків жінки та чоловіка як найвищої форми людських стосунків, реалізація емоційної, позитивно взаємодіючої, неповторності; зміст загального навчання - озброєння кожної людини арсеналом вправ енергетичної спрямованості.

СЕКЦІЯ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 811.111’367.625(043)
Бердіна О.О., старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ГРАДАЦІЙНОГО ЗНАЧЕННЯ В СЕМАНТИЦІ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА

1.1. Вивчення семантики дієслів в діахронії заслуговує особливої уваги в силу того, що дієслівна семантика направлена на сигніфікат, на поняття, що є більш розмитим, ніж денотат. Дієслова піддаються значним семантичним змінам у зв’язку зі змінами в реальному житті, разом з тим, вони, легко пристосовуючись до вираження нових смислів, краще зберігаються як лексеми в історії мови [1, 218-219].

Метою дослідження є надати еволюційну характеристику дієсловам з градаційним компонентом в англійській мові.

Методи системного аналізу та дослідження мовних змін в діахронії визначають актуальність даної роботи. Аналіз наукової літератури з даної проблеми свідчить про відсутність робіт дослідження еволюційного розвитку градаційного значення в семантиці дієслів та етимологічних особливостей градаційної лексики. Головною причиною такого подібного аналізу є підвищений інтерес сучасної лінгвістики до еволюції мовної картини світу, процесам неологізації та архіїзації лексичного складу [9].

1.2. У даному дослідженні градація розглядається як семантична категорія, яка відображає здатність якісної ознаки варіюватися та змінюватися за ступенем по відношенню до норми цієї ознаки [2; 4; 5; 6]. Питання про статус категорії градації як мовної категорії стало цікавим та актуальним на сучасному етапі розвитку мови, як організованої системи, де лексика відображає реальний світ та становить собою сукупність різних підсистем. О.Й. Шейгал підкреслює, що в самому загальному вигляді під градацією розуміється підпорядкованість за деякою шкалою [6, 3].

1.3. Об’єктом постають такі мовні одиниці, як *infuriate* ‘доводити до сказу’ – provoke to fury // make extremely angry ‘провокувати лють // зробити дуже злим’; *liven* ‘оживити’ – make or become (more) lively // brighten, cheer. Also foll. by up. ‘зробити чи стати (більш) живим // просяяти, розвеселити. Також слідує прийм.’, а саме лексико-семантичні варіанти дієслів, які мають градаційний компонент, та ін. [SOED], предметом – особливості етимології дієслів емоційного стану та настрою з градаційним компонентом.

Мова повинна безперервно змінюватися для того, щоб продовжувати функціонувати. У значеннях слів відбуваються певні зсуви, які призводять до появи нових та зникнення інших ЛО, що зумовлені певними змінами в об’єктивній дійсності та особливостями внутрішніх семантичних відносин [4, 19]. Значення лексичної одиниці може змінюватися в ході розвитку мови. Всі типи змін залежать від порівняння між раніше створеним (чи застарілим або яке все ще у використанні) і новим значенням слова. Наприклад, *worsen* ‘погіршувати’ – 1) make worse // impair, cause to deteriorate ME; b) spec. Depreciate, disparage L19; 2) become worse, deteriorate L18 ‘робити гіршим // послаблювати, спричиняти погіршення (вин. в середньоанглійській період); б) спец. погіршувати, принижувати (вин. в кін. XIX); 2) ставати гіршим, погіршувати (вин. в кін. XVIII) [SOED].

Перш за все, зміни в семантиці слова відбуваються за наявністю хоча б двох значень в семантиці лексичної одиниці. Так, вдаючись до дослідження протомови, було встановлено, що основна частина лексикону складалася з однозначної лексики, яка описувала найбільш важливі для людини того часу «шматочки дійсності» – предмети, маси, місця, дії та стану [3]. Д. Бікертон вважав, що такими лексичними одиницями були іменники та дієслова. Але з розвитком простолюдини з’являється нова здатність непрямої номінації – використання слів в метафоричному, метонімічному та синекдохічному значеннях, завдяки чому слова стають багатозначними [7]. Д. Джирартс розглядає процес генералізації як одну з базисних характеристик мовної категоризації [8]. Іншими словами, йдеться про полісемію, де значення проходить шлях від простого до складного, від наочного до абстрактного, що є загальним принципом когнітивної діяльності людини.

Отже, поступовий розвиток того чи іншого ЛСВ, що забезпечується трансформацією в інше ЛСВ (метафоризація, метонімізація) чи повний вихід з ужитку, залежить від походження лексичної одиниці та можливої реконструкції первинних форм та самого значення слова. Результатом даної

зміни значення може бути розширення змістовного плану слова чи його звуження, набуття позитивного чи негативного забарвлення.

Література

1. Бородина М. А. К типологии и методике историко-семантических исследований / М. А. Бородина, В. Г. Гак. – Л. : Наука, 1979. – 232 с.

2. Колесникова С. М. Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке / С. М. Колесникова. – М. : Высш. шк., 2010. – 279 с.

3. Кошелев А. Д. О финальной стадии эволюции языка (лексико-семантический аспект) / А. Д. Кошелев // Вопросы языкового родства. – 2013. – № 10. – С. 63–84.

4. Марчук Л. М. Категорія градації в сучасній українській літературній мові : дис. … д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. М. Марчук. – К., 2008. – 368 с.

5. Сэпир Э. Градуирование: семантическое исследование / Э. Сэпир // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 43–78.

6. Шейгал Е. И. Градация в лексической семантике / Е. И. Шейгал. – Куйбышев : КГПИ, 1990. – 95 с.

7. Calvin W. H. Lingua ex machina: Reconciling Darwin and Chomsky with the human brain / W. H. Calvin, D. Bickerton. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000 – 304 p.

8. Geeraerts D. Polysemy / D. Geeraerts // The Encyclopedia of Language and Linguistics / R. E. Asher, J. M. Y. Simpson. – Oxford : Pergamon, 1994. – P. 3227–3228.

УДК 821.111-313.2(043)

Грузевич Н.І., старший викладач

ІДЕОЛОГІЯ АНГСОЦА У РОМАНІ ДЖОРДЖА ОРУЕЛЛА «1984»

Звертаючись до невичерпних джерел світової літератури ХХ століття, можна констатувати, що цей період в літературі був відзначений значним об’ємом тем, які торкалися проблематики світоустрою після двох світових війн. Вони вимусили не одне покоління людей в усьому світі жити під диктовку нових лідерів держав, переосмислив цінність свого буття.

У світовій літературі того часу з’явилися такі імена як Олдос Хакслі, Уильям Голдинг, Рей Бредбері, Джордж Оруелл, які в тому чи іншому сенсі висвітлювали проблеми управління свідомістю народів у завуальованих формах, вигаданих світах своїх романів. У такій спосіб у літературі з’явився жанр роману-антиутопії, який відзначається спектром протилежностей роману-утопії.

Відомий ще з літературної спадщини Томаса Мора, роман «Утопія» поклав початок розумінню що здавен існує соціальна несправедливість в багатьох державах світу. В «Утопії» художній світ роману – це зображення життя, вільного від експлуатації людини людиною. Дещо ідеалізувавши будь-який державний устрій, Томас Мор змальовує картину такого життя, де кожна людина щаслива тому що є рівною, роботящою, непригніченою та вільною і спирається на гедоністичне світовідчуття [2, 4].

Однак коли Томас Мор закликав до соціальної рівності, відсутності привілейованих станів у державному устрої, письменники ХХ століття зображували зовсім протилежну картину світу, в якому один керує свідомістю мільйонів. Наприклад, у романі-притчі «Володар мух» Вільям Голдінг проектує ідею створення державного устрою на опинившихся на острові маленьких дітях, які в свідомості людей старшого покоління, є істотами невинними, наївними та не схильними до насильства чи боротьби інтересів. Але з часом в одних з них виявляються здатності керувати, коли інші охоче підпорядковують себе першим.

Отже питання свободи людини у будь-якому соціумі, оточенні чи державі з’являються гострими та викликають полеміку у Джорджа Оруелла тощо. В романі «1984» автор торкається проблеми особистості у тоталітарній державі, де панує Старший Брат і нам здається, що занепокоєння автора за судьби людства достатньо переконливо передано шляхом зображення тотальної несвободи героїв роману. Цією несвободою пронизаний кожний крок, кожний погляд, навіть кожна думка персонажів. Достатньо буде згадати, що початок роману містить наступні рядки, щоб переконатися в цьому ствердженні: *«Против входа на стене висел цветной плакат, слишком большой для помещения. На плакате было изображено громадное-больше метра в ширину, лицо…На каждой площадке со стены глядело все то же лицо. Портрет был выполнен так, что, куда бы ты ни встал, глаза тебя не отпускали. СТАРШИЙ БРАТ СМОТРИТ НА ТЕБЯ – гласила подпись»* [3, с. 3].

Але це тільки початок зображення автором можливих важелів впливу державної (чи партійної) ідеології на свідомість пересічних громадян. Як було з'ясовано в ході дослідження теми, другим важелем була поліція думок, яка методично-поступово змушувала людей стирати з пам'яті все, що торкалося «старого світу», іншим - міністерство правди, яке вражало своїм розмахом у три тисячі кабінетів над та під землею, та ще трьох міністерств: міністерство миру, міністерство багатства та міністерство любові. Люди були оточені тотальним контролем з боку держави, а «*…міністерство любові викликало страх тому що в ньому не було вікон і попасти туди людина повинна була перетинати колючу проволоку, залізні двері та йти вдовж замаскованих кулеметних гнізд»* [3, с. 6].

Свідомість людей спрямовували у зрозуміння та прийняття таких лозунгів: війна - це мир, свобода – це рабство, незнання – це сила. Тож такий підхід до пам'яті людей, з нашої точки зору,є нічим іншим ніж спробою змусити забути все надбане століттями, перетворити людину у слухняного виконавця, позбавленого історичної, культурологічної, біологічної пам'яті. Оруелл вживає таких зворотів, як *«двохвилинка ненависті»*, *«думкозлочин»* або *«Молодіжний анті-статевий союз»* щоб досягнути мети переконання у загрозі вірогідності маніпулювання свідомістю людей державною машиною а також застережити людство від такої загрози [3, с. 11].

Як відомо, мова – це засіб передачі думок у письмовій та усній формах. У досліджуваному романі автор вводить поняття *англоц*а, яке є скороченням від словосполучення «англійський соціалізм», а також поняття «новояза» як офіційної мови Океанії, для обслуговування ідеології *англоц*а. Океанія – це вигадане ім'я держави, яка є місцем дії у романі. Отже правляча партія держави утворює спеціальну мову на ім'я *«новояз»* з метою придання забуттю всього, що несе пам'ять минулого: *«Новояз, двоемыслие, зыбкость прошлого. У него возникло такое чувство, как будто он бредет по лесу на океанском дне, заблудился в мире чудищ и сам он – чудище, Он был один. Прошлое умерло, будущее нельзя вообразить». «Историю, как старый пергамент, выскабливали начисто и писали заново – столько раз, сколько нужно. И не было никакого способа доказать потом подделку»* [3, с. 28, 41].

Новояз, як зазначає автор у главі «Додаток» повинен був не тільки забезпечити знаковими засобами світосприйняття та розумовий процес прихильників англоца, але й зробити неможливими інші течії думок. Інше кажучи, новояз закликав не до розширення обріїв мислення, а на його обмеження, що досягалося шляхом утворення нових слів та запобігання вживання старих, містких за значенням. Автор пише: *«Приведем только один пример. Слово «свободный» в новоязе осталось, но его можно было использовать лишь в таких высказываниях, как «свободные сапоги», «туалет свободен». Оно не употреблялось в старом значении «политически свободный», «интеллектуально свободный» поскольку свобода мысли и политическая свобода не смуществовали даже как понятия, а следовательно, не требовали обозначений»* [3, с. 306].

Отже добігаючи підсумків, можна зазначити, що роман Джорджа Оруелла можна трактувати як своєрідний маніфест свободі як поняттю сталому, непорушному, яке захищає ідею рівноправності всіх людей на права жити, бути вільними, вільно мислити та прагнути щастя, а якщо з'являється правляча меншість, яка становить загрозу зазначеним правам людини, то народ має право змінити або знищити її і встановити інше правління.

Література

1. Голдинг В. Повелитель мух.: роман [Електронний ресурс] / В. Голдинг. Режим доступу: http://online-knigi.com/blog/98/uilyam-golding-povelitel-muh

2. Мор Т. «Утопія» основні ідеї. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http:// rushist.com/index.php/literary-articles/2624-tomas-mor-utopiya-osnovnye-idei

3. Оруэлл Д. .1984.: роман / Д. Оруэлл; пер. с англ..В. Голышева. - Москва: АСТ, 2016. - 319 с

4. Шафаревич И.Р Социализм как явление мировой истории [Електронний ресурс]./ И.Р. Шафаревич . - Режим доступу:: http://shafarevich.voskres.ru

УДК 811.111'367.622.14(043)

Єрьоміна А.О., асистент

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АБСТРАКТНИХ ОЦІННИХ ІМЕННИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Незмінний інтерес лінгвістів привертає проблема абстракції, що зумовило появу цілої низки значних робіт, які висвітлюють це питання. Абстрактні оцінні іменники є елементами лексичної системи англійської мови, яка постійно еволюціонує, розвивається і реагує на всі зміни, що

відбуваються у суспільстві. Тому нові слова постійно з'являються в абстрактній лексиці. Поповнення мови новими словами ніколи не закінчується, а словотворення відіграє важливу роль в цьому процесі. Питання словотвору неодноразово розглядалося як вітчизняними, так і зарубіжними лінгвістами, такими, як Н.М. Раєвська, Г.Т. Ісаєва, Ю.А. Жлуктенко та інші [3,4,9]. Але слід зазначити, що оцінна абстрактна лексика не виступала предметом словотворчого аналізу. Таким чином, вивчення особливостей словотворення абстрактних оцінних іменників англійської мови, засобів та способів їх словотвору, у яких відбивається специфіка мови та її прагнення зберегти свою самобутність, є актуальним.

Тому метою дослідження є встановлення та опис способів словотворення абстрактних оцінних іменників (далі АОІ), аналіз словотворчих моделей і словотворчих значень з точки зору їх продуктивності та регулярності. Об'єктом дослідження даної роботи є абстрактні оцінні іменники. Предметом дослідження виступають структурні особливості АОІ в англійській мові.

Теоретичною та методологічною основою є накопичений досвід дослідження проблем словотвору у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці. Теоретичні основи дослідження становлять лінгвістичні роботи, виконані в рамках семантичних і граматичних досліджень абстрактних іменників таких лінгвістів, як І.В. Арнольд, О.С. Кубрякова, Н.А. Матузна, О.Д. Мешков, I. Plag, H.-J. Schmid, O. Jespersen, H. Marchand та ін. [1, 2, 5, 6, 7, 10-16]. АОІ не виступали об'єктом дослідження словотворення, але виявлення найбільш суттєвих особливостей словотворчого процесу важливо для визначення процесів подальшого розвитку мови.

Матеріалом дослідження слугували 1012 АОІ англійської мови, отримані методом суцільної вибірки з Shorter Oxford English Dictionary [17].

За результатами аналізу емпіричного матеріалу, в англійській мові для утворення АОІ найчастіше використовуються такі традиційні способи як афіксація та словоскладання, а також семантичний спосіб словотворення – семантична деривація, що є утворенням похідних значень від початкових без зміни форми знака [8, с. 375].

Структурний аналіз показує, що 405 абстрактних оцінних іменників (40%) є непохідними. Їх абстрактне оцінне значення часто з'являється в результаті семантичної деривації. Іменники цієї групи можуть бути запозиченнями. Основна маса запозичень походить з французької, латинської, грецької та італійської мов. Іменник *demerit* 'недолік' – *a quality that doesn't deserve reward or gratitude, merit* 'якість, яка не заслуговує винагороди або подяки, не заслуговує на увагу' [SOED] має французьке (*de(s)merite)* або латинське (*demeritum*) походження. Абстрактний оцінний іменник *abort* 'аварійне припинення' походить від латинського слова *abortus*. Продуктивність семантичної деривації характеризує процес утворення нових значень багатозначних іменників, тому в англійській мові переважають абстрактні оцінні іменники з декількома лексичними значеннями, що складають 63% від загальної кількості непохідних іменників. Суфіксація також є ефективним способом формування абстрактних оцінних іменників (392 лексичних одиниць, 38,7%, наприклад, *develop* + *-ment* = *development* 'розвиток' – *the action or process of developing; evolution, growth, maturation* 'дія або процес розвитку; еволюція, зростання, дозрівання' [SOED]). Наступні способи словотвору є менш продуктивними: суфіксація з префіксацією (91 одиниць або 9%, наприклад, *in-* + *act*+ *-ion* = *inaction* 'бездіяльність' – *lack of action; the state of doing nothing, esp when the action is appropriate or expected* 'нестача дії; стан, коли нічого не робиш, особливо коли дія є доречною або очікуваною' [SOED]), префіксація (69 лексичних одиниць, 6,8%, наприклад, *mis-* + *conduct* = *misconduct* 'посадовий злочин' – *unacceptable behavior, esp by a professional person* 'неприйнятна поведінка, особливо людиною професіоналом' [SOED]) та композитний (55 іменників, 5,5% , наприклад, *over-* + *growth* = *overgrowth* 'надмірно швидкий ріст' – *excessive growth* 'надмірний ріст' [SOED]).

Як показали результати аналізу емпіричного матеріалу, серед структурних типів суфіксальний відіграє провідну роль у створенні похідних абстрактних оцінних іменників. На основі досліджуваного матеріалу можна зробити висновок, що частіше використовується дієслівна основа. Від дієслівних основ створено 189 лексичні одиниці, або 48,2% від загального корпусу вибірки. Процес деривації можна представити у вигляді такої узагальненої моделі : V + suf = OAI, де V – дієслівна основа, суфікс вказується узагальнено, знак рівності показує результат дії моделі. Наприклад, *depress* + *-ion* = *depression* 'пригнічений стан' – *a pathological state of excessive melancholy, characterized by a mood of hopelessness, with feelings of inadequacy* 'патологічний стан надмірної меланхолії, характеризується настроєм безвиході, з почуттям неадекватності' [SOED]. Друге місце за продуктивністю посідають ад'єктивні основи: 152 абстрактних оцінних іменників або 39% від загальної кількості. За моделлю Adj + suf = AOI, де Adj – ад'єктивна основа, утворено іменник *good* + *-ness* = *goodness* 'великодушність' – *the quality or condition of being good; excellence in respect of*

some quality; moral virtue ‘якість або стан, коли людина хороша; досконаліть будь-якої якості; моральна гідність’ [SOED]. Субстантивні основи є непродуктивними, за формулою N + suf = AOI, де N – субстантивна основа, утворено 51 іменників, що складає 12,8%. Наприклад, *magnet* + *-ism* = *magnetism* ‘привабливість’ – *an attractive power or influence, esp. personal charm* ‘приваблива сила або вплив, особливо особиста чарівність’ [SOED]. Найбільш продуктивними виявилися суфікси *-ion* (20,5% від загальної кількості, наприклад, *benefact* + *-ion* = *benefaction* ‘благодіяння’), *-ation* (18,2%, наприклад, *manifest* + *-ation* = *manifestation* ‘маніфестація’), *-ity* (15,9%, наприклад, *fraternal* + *-ity* = *fraternity* ‘,братерство’), *-ence/-ance* (13,6%, наприклад, *negligent* + *-ence* = *negligence* ‘недбалість’), *-ment* (12,5%, наприклад, *accomplish* + *-ment* = *accomplishment* ‘завершення’). У даній групі оцінне значення абстрактних іменників мотивується семантикою кореневої морфеми.

Суфіксально-префіксальний тип посідає друге місце серед похідних AOI (91 лексичних одиниць або 9%). Найбільш продуктивними є дієслівні основи, формула деривації може бути представлена узагальненою моделлю: pref + V + suf = OAI, де V – дієслівна основа, префікс та суфікс представлені узагальнено, а знак рівності показує результат дії моделі. Наприклад, *in-* + *attend* + *-ion* = *inattention* ‘неуважність’ – *failure to pay attention or take notice; heedlessness, negligence* ‘неспроможність звернути увагу або помітити; безпечність, недбалість’. Менш продуктивними є ад’єктивні основи, за формулою pref + Adj + suf = OAI, де Adj – ад’єктивна основа, утворюються наступні абстрактні оцінні іменники *in-* + *able* + *-ity* = *inability* ‘неспроможність’ – *the condition of being unable; lack of ability, power, or means* ‘стан, коли людина не може; відсутність здатності, влади або засобів’ [SOED] та *im-* + *proper* + *-ity* = *impropriety* ‘недоречність’ – *an instance of improper conduct, language, etc*. ‘випадок неналежної поведінки, мови і т.д.’[SOED]. Під час дослідження не було виявлено закономірностей утворення продуктивних комбінацій pref + suf. У групі AOI з суфіксально-префіксальним типом словотворення оцінне значення мотивується словотворчим формантом, а саме префіксом з негативною оцінкою. Найбільш вживаними префіксами за результатами дослідження є *-mis* (наприклад, *mis-* + *adventure* = *misadventure* ‘невдача’), *-in* (наприклад, *in-* + *comprehension* = *incomprehension* ‘нерозуміння’) та *-im* (наприклад, *im-* + *propriety* = *impropriety* ‘недоречність’).

Префіксальний спосіб є непродуктивним, 69 лексичних одиниць утворено цим способом, що складає 6,8% від загального корпусу вибірки. За моделлю pref + N = OAI, де N – субстантивна основа, утворено такі іменники як *mis-* + *chance* = *mischance* ‘невдача’ – *a piece of bad luck; a mishap, an unlucky accident. Formerly also, an accidental injury or mutilation; a state of unhappiness, an evil fate.* ‘невезіння; нещасний випадок. Раніше також, випадкова травма або каліцтво; стан нещастя, лиха доля’ [SOED] та *un-* + *rest* = *unrest* ‘хвилювання’ – *lack of rest. Also, disturbance, trouble, agitation* ‘відсутність спокою. Крім того, тривога, занепокоєння, сум’яття’ [SOED]. Оцінне значення абстрактних іменників, утворених за допомогою цього типу словотворення мотивується негативними префіксами *mis-, im-, ir-* та ін.

Найменш поширеним є композитний тип утворення абстрактних оцінних іменників (55 одиниці, що складає 5,5%). Складні AOI переважно утворюються за моделлю N + N = OAI, де N – іменники, які беруть участь у формуванні нової лексичної одиниці , наприклад, *night* + *mare* = *nightmare* ‘кошмар’ – *a feeling of suffocation or great distress felt during sleep* ‘відчуття задухи або великого лиха, що відчувається під час сну’ [SOED]. Менш продуктивною у словоскладанні є модель Adj + N = OAI, де Adj – прикметник, N – іменник, які беруть участь у словотворенні. За цією моделлю утворено наступний абстрактний оцінний іменник *good* + *will* = *goodwill* ‘доброзичливість’ – *friendly, helpful feelings* ‘дружелюбні, послужливі почуття’ [SOED]. Оцінне значення абстрактних іменників, утворених за допомогою композитного типу словотвору, мотивується семантикою лексем, які вступили у взаємодію.

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні узагальненні висновки:

1. Оцінні абстрактні іменники складають великий пласт лексичного складу мови та відіграють важливу роль у відображенні результатів діяльності людини.

2. Процес утворення абстрактних оцінних іменників відбувається відповідно до основних механізмів словотворення в англійській мові.

3. 40% абстрактних оцінних іменників є непохідними, 63% з яких є полісемантичними лексичними одиницями. Серед непохідних оцінних абстрактних іменників зустрічаються запозичення з французької, латинської, грецької та італійської мов.

4. Серед похідних AOI, найпоширенішим способом словотвору є суфіксальний тип – 38%. Найбільш продуктивними суфіксами є *-ion, -ation, -ity, -ence/-ance* та *–ment*. Найуживанішою

основою для утворення нових оцінних абстрактних іменників є дієслівна продуктивна основа, на другому місці – ад'єктивна, найменш вживаною є субстантивна основа.

5. Менш продуктивними виявилися наступні структурні типи: суфіксально-префіксальний, префіксальний та композитний тип словотворення.

Література

1. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика еѐ исследования. Л.: Просвещение, 1966. -192с.
2. Башкуева М.Н. Структурно-семантические особенности группы существительных в современном английском тексте: Автореф. дис. ... канд. филол. наук /М.Н. Башкуева. - М., 2000. - 27с.
3. Жлуктенко Ю.А. Конверсія в сучасній англійській мові як морфологічно-синтаксичний спосіб словотворення. Питання мовознавства / Ю.А. Жлуктенко. – К., 1958. – 250 с.
4. Ісаєва Г.Т. Утворення дієслів-конденсатів способом основоскладання як результат мовної економії / Г.Т. Ісаєва // Іноземна філологія. – К., 1965. – Вип. 2. – С. 50–55.
5. Кубрякова Е.С. О словообразовательном значении и описании смысловой структуры производных суффиксального типа // Принципы и методы семантических исследований. М.: Наука, 1976. С. 202-233
6. Матузная Н.А. Грамматическое содержание и классификация имен существительных в современном английском языке. Дисс. на соискание…к.филол.н. Одесса, 1990. – 200 с.
7. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. М: Наука, 1976.-312 с.
8. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики: уч. пособие для студентов, аспирантов и преподавателей лингвистических дисциплин в школах, лицеях, колледжах и вузах / М.В. Никитин. – СПб.: Научный центр проблем диалога, 1996. – 756 с.
9. Раєвська Н.М. English lexicology / Н.М. Раєвська. – К. : Вища школа, 1971. – 94 с.
10. Bauer L. English word-formation. / Laurie Bauer. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 328 p.
11. Carstairs-McCarthy A. An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2002. – 160 p.
12. Jespersen O. Essentials of English Grammar / O. Jespersen. – London, 1956. – 73 p.
13. Marchand H. Word-building in the English language / H.Marchand. – Cambridge: Cambridge University Press, 1980. – 293 p.
14. Plag I. Word-Formation in English. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 264 p.
15. Schmid, H.-J. Cognitive effects of shell nouns // Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science series 4. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company 1999. – p. 111–132.
16. Schmid, H.-J. English abstract nouns as conceptual shells: from corpus to cognition. – Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 2000. – 250 p.
17. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. – 5th ed. – New York : Oxford Univ. Press Inc., 2002. – 3750 p. [SOED]

УДК 37.01(477)(043)

Задорожна-Княгницька Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент

ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Підвищення ефективності управління освітою в Україні виступає сьогодні важливим пріоритетом державної політики, актуальність якого констатується у: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та інших нормативно-правових актах. Аналіз зазначених документів у контексті відображення в них стратегічних орієнтирів щодо підвищення ефективності управління освітою виявив такі положення:виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних і організаційних засад;наукове обґрунтування нової системи управління освітою, відпрацювання інноваційних моделей управління галуззю;запровадження нових управлінських механізмів;модернізація управління освітою, що передбачає: запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах взаємоповаги, позитивної мотивації; демократизація процедури призначення керівників навчальних закладів, їх атестації; підвищення компетентності управлінців усіх рівнів; виховання лідерів у сфері освіти.

Йдеться про переосмислення світоглядних основ управління, які забезпечать культурно-аксіологічну контекстуальність кожного знання, залучення нових об'єктів і предметів дослідження, серед яких: методологія діалогу, філософія управління, філософська рефлексія [6, с.4].

Соціально-філософське обґрунтування сутності й сенсу управління освітою на початку XXI ст. стало предметом дослідження у наукових працях В.П.Андрущенка, І.П.Аносова, Л.І.Даниленко та Н.М.Островерхової, І.П.Жерносека, І.А.Зязюна, В.Г.Кременя, В.В.Крижка, Л.І.Лікарчука, В.Е.Лунячека, О.І.Мармази, В.О.Огнев'юката ін., які розглядають його у взаємозв'язку з демократизацією управління та зміцненням домінант виховного процесу (патріотизмом, моральністю, особистою відповідальністю, усвідомленням особистої цінності й цінності людей, освоєнням і сприйманням духовної спадщини свого народу та інших народів світу тощо). Науковці, зокрема акцентують увагу на світоглядно-ідеологічному вимірі менеджменту освіти, що базується на надзвичайно розвиненій здатності особистості до самоорганізації та соціальної відповідальності перед собою і суспільством і є найбільш потужним інструментом коеволюції людини і суспільства у XXI столітті. З філософської точки зору суть управлінської діяльності розуміється як «ціннісно-смисловий вплив на особистість освітянина з метою організувати чи скорегувати його мислення і поведінку за принципом суб'єкт-суб'єктних відносин. Ціннісно-смисловий вплив є глибинною онтологічною характеристикою менеджменту освіти, а суб'єкт-суб'єктні відносини його проявом на поверхні освітянського повсякденного буття» [7, с.274].

На необхідності соціально-психологічної інтеграції суб'єктів в управлінні освітою акцентує увагу В.Г.Кремень [3, с.78]. Основними ознаками такої взаємодії є: діалогічність управлінського спілкування, співробітництво керівника і педагогів; використання суб'єктивного досвіду педагога як джерела його розвитку; залучення керівника до цінностей, потреб, проблем кожного педагога; зумовленість взаємодії керівника і підлеглих на основі адаптування до особистісних особливостей педагога; вибудовування змісту взаємодії на емоційно-психологічній, емпатійній основі, котра переважає над раціональністю [2]; визнання самоцінності (аксіологічності) особистості кожного учасника управлінського процесу [4].

У контексті філософії людиноцентрзму сучасними науковцями, обґрунтовано перспективні парадигми управління освітнім закладом: аксіологічну, синергетичну, саморегуляційну, антропологічну, адаптаційну). Контекстний аналіз сутності й змісту зазначених парадигм дав можливість констатувати актуалізацію деонтологічної складової управлінської діяльності керівника в межах кожної з них. Результати здійсненого аналізу представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Сутнісна характеристика сучасних парадигм управління освітою

Назва парадигми, її розробники	Сутність парадигми
Аксіологічна (В.Г.Кремень, В. В. Крижко, І.О.Мамаєва, Л.М.Семененко	Смисловий інструментарій: цінності, в яких представ-лено систему значень, принципів, норм, ідеалів, що регулюють взаємодію у сфері управління.
Синергетична (В.П.Бех, Ю.В.Бех, В.Г.Буданов,Г.В.Єльнікова, В.Г.Кремень)	Розгляд навчального закладу як відкритої системи, що здатна до самоорганізації та саморозвитку в умовах нелінійності, нестійкості, динамічної ієрархічності.
Саморегуляційна (В. П. Бех)	Визнання ціннісно-смислової детермінації поведінки особистості у соціальному світі, що обумовлює організаційну активність людини і реалізується шляхом формування суб'єкт–суб'єктних відносин.
Антропологічна (О.О. Демідас, Г.В.Воронкова, Л.П.Погребняк	Розгляд людини як центрального об'єкту управлінської діяльності, перетворення її природних здібностей та потенціалу на найважливіший складник освітнього менеджменту.
Гуманістична (В.Г.Воронкова)	Пріоритетність гуманістичних цінностей в управлінні персоналом; розгляд гуманізму як «силового поля», що пронизує всі аспекти управлінської парадигми; визнання соціальної цінності людини, права особистості на вільний і всебічний розвиток.
Адаптаційна (Єльнікова Г.В.)	Розгляд процесу управління як взаємовпливу, що викликає взаємопристосування поведінки суб'єктів діяльності на діалогічній основі, яка забезпечується спільним визначенням реалістичної мети з наступним поєднанням зусиль і самоспрямуванням дій на її досягнення.

Проаналізовані парадигми передбачають з`ясування ролі кожного з учасників управлінського процесу як системного цілого. В їхніх рамках долається бінарність двох протилежних моделей управління освітою: традиційної, заснованої на об'єктивному підході, орієнтованому на суспільство й державу, на пристосування, адаптацію та інтеграцію людини у соціальні структури й культуру, та інноваційної, що передбачає суб'єкт-суб`єктну управлінську взаємодію та орієнтацію на особистість, її емоційно комфортний індивідуальний саморозвиток та самореалізацію [5]. Одночасно людиноцентриські парадигми, в межах яких створюються умови для персоналізації особистості, що є наслідком здібностей, можливостей керівника, наявності в нього уміння виділятися й бути відкритим, суттєво актуалізують питання професійної та моральної відповідальності [1, с.137-138].

Отже, людиноцентризм, що є філософською основою управління сучасним навчальним закладом, орієнтує будь-якого керівника на максимальне використання людських ресурсів з метою оптимального задоволення інтересів організації та гармонійного їх поєднання з інтересами працівників, побудову суб'єкт-суб'єктної системи взаємин, зміцнення морально-етичних аспектів управління, посилення персональної відповідальності керівника за прийняті рішення.

Література

1. Демідас О.О. Людиновимірність освітнього менеджменту: філософська інтерпретація / Олена Олегівна Демідас. - Дисертація канд. філос. наук: 09.00.10, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. - К., 2012.- 200 с.

2. Денисовець Т. М. Ідеї людиноцентризму в управління загальноосвітніми навчальними закладами [Електронний ресурс] / Т.М.Денисовець, І.М.Денисовець. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/31_NNM_2013/Pedagogica/2_147981.doc.htm.

3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г.Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

4. Крижко В.В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою. Навч. посібник / Крижко В. В., Мамаєва І. О. – К.: Освіта України, 2005. – С. 203.

5. Липская Л.А. Философско-антропологический фундамент современного образования / Л.А. Липская // Педагогика. - 2006. - № 2. - С. 23-28.

6. Троїцька Т.С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. Наук : спец. 09.00.01 – «Філософія освіти» / Троїцька Тамара Серафимівна ; АПН України, Ін-т вищої освіти. – К., 2007. – 40 с.

7. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І.Передборської. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

УДК 371.134:81(043)

Короткова Ю.М.,кандидат педагогічних наук, доцент

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

На сьогодні вченими переконливо доведено, що новітні технології, зокрема ІКТ, здатні значно полегшити процес засвоєння мови, зокрема перевагами від їхнього застосування є: створення додаткових мотивів для вивчення іноземної мови; індивідуалізація навчального процесу; посилення віри в свій успіх у вивченні мови; робота з автентичним матеріалом, котрий черпається в Інтернеті з різноманітних текстів, банків даних, щоденної та періодичної преси, радіо- та телепередач тощо; постійний доступ й до інших посібників: словників, граматик, енциклопедій тощо; незалежність від єдиного джерела інформації – книги; можливість спілкування з носіями мови; залучення особи до світової спільноти (студенти відчувають себе в Інтернеті громадянами світової спільноти, які легко спілкуються на міжнародному рівні); покращення рівня володіння основною іноземною мовою та надання можливості вивчення другої, третьої…іноземних мов; розвиток міжкультурної компетенції (студенти краще усвідомлюють свої культурні цінності; формується позитивне ставлення до країни, мова якої вивчається, шляхом віртуальних мандрівок; усвідомлюється негативна роль стереотипів та упереджень відносно «іншого», усвідомлюються проблеми, які можуть виникнути у процесі спілкування з іншим через культурні відмінності).

Попри те, що в Україні останнім часом застосуванню ІКТ-технологій у мовній освіті студентів ВНЗ приділяється значна увага, все ж таки необхідно констатувати той факт, що, порівняно з іншими європейськими країнами, в нашій державі спостерігаються і серйозні недоліки. Аналіз відповідної літератури та власні спостереження засвідчили, що в нашій державі застосування ІКТ ще не набуло

систематичного характеру. Вітчизняні дослідники вказують на недостатнє використання ІКТ як у шкільній загальноосвітній, так і в професійній освіті, зокрема педагогічній, на недостатню кількість програмних засобів навчального призначення, лінгвістичних ресурсних баз, електронних посібників, програм диспетчеризації навчального процесу для студентів-філологів, на переважно традиційний стиль викладання гуманітарних, зокрема філологічних, дисциплін у вищий школі, нерозробленість змісту, форм та методів формування ІКТ-компетентності. Також наголошується на тому, що не є численними консультаційні пункти, що допомогли б зорієнтуватися у Web-просторі, віртуальні бібліотеки, нечітко спрацьовує система швидкого пошуку потрібної інформації, недостатньо обґрунтовано переваги раціонального поєднання комп'ютеризованого навчання із традиційним, не завжди є придатними для використання програмні засоби зв'язку з їх невідповідністю психолого-педагогічним вимогам, відчутні психологічні бар'єри. Найчастіше використання ІКТ обмежується підготовкою мультимедійних презентацій, прослуховуванням аудіозаписів, переглядом відеоматеріалів [1; 2; 5; 3, с. 3; 4, с. 287].

У практиці роботи мовних факультетів ВНЗ досить рідко викладачами організовуються такі форми роботи, як відеоконференції, он-лайн навчання, так само недостатньо використовуються комп'ютерні мовні програми, мовні лабораторії (котрі навіть не у всіх вишах наявні).

Таким чином, можна сформулювати такі рекомендації вітчизняним мовним факультетам щодо успішного застосування ІКТ:

- ширше застосовувати комп'ютерні технологій для спілкування іноземною мовою зі студентами інших вузів, у тому числі й іноземних, за допомогою e-mail, Forum, Skype, NetMeeting, проводити спільні відеоконференції, круглі столи, виконувати спільні проекти тощо;
- забезпечити функціонування Віртуального навчального середовища в кожному ВНЗ;
- поступово створювати он-лайнову базу даних навчального матеріалу, до якої матимуть доступ викладачі мови для пошуку необхідного матеріалу. Ця база може бути частиною певного освітнього порталу і поповнюватись самими викладачами;
- запровадити в якості обов'язкової умови функціонування мовного факультету наявність мультимедійних лабораторій, лінгафонних кабінетів;
- піклуватись про розвиток ІКТ-компетенції викладачів-філологів як під час базової, так і післядипломної освіти;
- заохочувати викладачів-філологів до творчого використання ІКТ (наприклад, обов'язкове врахування володіння новітніми технологіями при підвищенні викладачів у посаді, розподілі навчального навантаження тощо).

Література

1. Златів Л. М. Комп'ютерна лінгводидактика у викладанні мовознавчих дисциплін для студентів-філологів / Л. М. Златів // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія «Психологія і педагогіка» : зб. наук. пр. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2014. – Вип. 29. – С. 116–120. 2. Осадчий В. В. Сучасний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій в професійній підготовці майбутніх учителів / В. В. Осадчий // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 21(280). – С. 76-812.

3. Ромашенко В. Є. Формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Вікторія Євгенівна Ромашенко ; Київський університет імені Бориса Грінченка. – К., 2014. – 21 с.

4. Семеног О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. Семеног // МОН України. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Суми : ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. – 404 с.

5. Фоміних Н. Ю. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Наталія Юріївна Фоміних ; Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський гуманітарний університет». – Ялта, 2010. – 20 с.

УДК 372.881.1’243(043)
Liliya Mikhajlichenko, senior teacher

THE IMPORTANCE OF KNOWING CULTURE ASPECTS IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING

It is common knowledge that language and culture are inseparable. Language itself makes no sense and has no meaning outside the cultural setting in which it is spoken. They are intricately interwoven with each other. Some people believe that the knowledge of other cultures is as important as proficiency in using their language. Culture introduction should be integrated with language teaching in many aspects and at multiple levels so that learners' intercultural communicative skills can be enhanced.

Byram states: "as learners learn about language, they learn about culture and as they learn to use a new language, they learn to communicate with other individuals from a new culture." [2; 33] The problem is that the mastery of vocabulary and structures does not necessarily ensure a person's communicative competence. What students really need is to be taught directly what people say in particular situations in the English culture.

The knowledge of culture has a great impact on learners' language use and sometimes directly influences the outcome of communication with native speakers. Most language teachers would agree that in order to apply language skills fruitfully and effectively, the knowledge of cultural environment is essential. So it is not difficult to understand why the culture component is so crucial in foreign language teaching.

First, successful intercultural communication entails a great deal that is more than language skills, understanding a second language does not ensure understanding the speaker's intentions. That is to say, the ability to communicate successfully with native speakers depends not only on language skills but also on comprehension of cultural habits and expectations.

Second, another principal reason for the inclusion of culture in the second language curriculum is cross-cultural understanding. International understanding is seen as one of the basic goals of language education. It is equally important to understand the differences among the various subcultures within which people of different races, religions, and political beliefs live together peacefully. Peace and progress in a world of diverse elements no doubt depend upon understanding, tolerance, exchange and cooperation. Foreign language study is one of the core educational components for achieving this widely recognized aim. Whether or not the foreign language learning and teaching are successful counts on how much cultural and linguistic information the students can get. The third reason deals with the students themselves. On one hand, curious students may be extremely interested in the people who speak English, they want to know about these people-what they are like, how they live and how they are different from themselves. On the other hand, students' knowledge of the basic aspects of target culture tends to be inexplicit and incomprehensive if they have not been provided with systematic knowledge in schools. And language teachers have to admit that many students are not gaining a basic familiarity with the English culture, because even though language and culture go hand in hand in a classroom, some teachers choose to neglect culture and students scarcely pay due attention to it since they do not have to take a test of culture.

Foreign language teaching should help students lay a solid foundation of language, grasp good learning techniques, cultivate their cultural awareness so as to meet the needs of social development and economic construction. English as the foremost medium of international communication at present, is called upon to mediate a whole range of cultural, cross-cultural concepts thus make English language teaching a potentially more and more significant role than ever before and English culture teaching is coming or will come to the foreground.

A language is a system of verbal and in many cases, written symbols, with standardized meanings. Language is the outward manifestation of the spirit of people: their language is their spirit, and their spirit is their language; it is difficult to imagine any two things more identical. It enables people to store meanings and experiences and to pass this heritage on to new generations. Through words, we are able to learn about and from the experiences of others. In addition, language enables us to transcend the here and now, preserving the past and imaging the future; to communicate with others and formulate complex plans; to integrate different kinds of experiences; and to develop abstract ideas. However, it is impossible to overestimate the importance of language in the development, elaboration, and transmission of culture.

It is generally accepted that language and culture are related to each other. Language is not only for communication between people who have their own cultural norms, but as a mirror to reflect the world and people's view of the world. Because of the need of international communication for economic technological

development among various countries, English is more and more used in different countries and cultures for exchanging information.

Cultural awareness is the term used to describe sensitivity to the impact of culturally induced behavior on language use and communication. It refers to an understanding of one's own and other's cultures that affect how people think and behave. It deals with geographical knowledge, the knowledge about the contributions of the target culture to world civilization, the knowledge about differences in the ways of life as well as an understanding of values and attitudes in the second language community. Cultural awareness includes understanding commonalities of human behavior and differences in cultural patterns. It must be viewed both as enabling language proficiency and as being the outcome of reflection on language proficiency.

Intercultural communicative awareness means the sensibility to the impact of culturally induced behavior in communications across cultures. It involves the ability to identify cultural diversity and develop empathy (to see things from the point of view of others). On a less transparent level, intercultural awareness might be as simple as becoming aware of cultural differences as they apply to the use of "yes" or "no". For instance,, knowing that in the American culture, people tend to be more direct and avoid roundabout answers, we would not make a reply like "Please don't bother", to the host's question "Do you like some more potato soup?" instead, we would respond by saying "Yes, please." - if we really want some, or "No, thank, you." - if we think we have had enough of it. [3; 40]A person's socio-cultural knowledge restricts how he exploits his linguistic potential. It is generally believed that if a person lacks socio-cultural knowledge relevant to the target language, a person can hardly use a language accurately and appropriately and be an effective intercultural communicator.

Cultural awareness teaching should be involved with viewpoints, and with allowing students to gain a perspective through comparison which is neither entirely one nor the other. In the process of comparison from two viewpoints there lies the possibility of attaining leverage on both cultures, and thereby acquiring an intercultural communicative competence.

Therefore, arousing cultural awareness becomes an indispensable part in foreign language teaching and learning. With the development of science, technology and globalization of the world economy, the communication between various cultures has become closer and more frequent. The intercultural communication has become one of the themes of modern society which calls for the emergence of culture teaching. The teaching of culture should become an integral part of foreign language instruction.

Bibliography

1. Barna, L.M. Intercultural communication / L.M. Barna. International Thompson Publishing - : 1992. – p. 25

2. Byram. M. Cultural Studies in Foreign Language Education / M. Byram. - WBC Print Ltd : 1989- p. 33

3. Byram. M. Teaching and Learning Language and Culture / M. Byram. - Bridgend: WBC Ltd - : 1994 – p. 40

УДК 82.0

Назаренко Н.І., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології

РЕЦЕПТИВНА ЕСТЕТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Існування художньо-мистецького витвору важко уявити без уявлення про нього як цілісну структуру, що реалізується в процесі осягнення творчості, тобто сприймання. Так у дію вступає арсенал рецептивної естетики як інтегруючої методології науки, яка оперує понятійним апаратом естетики в галузі літературознавства, поступово формуючи власну терміносистему. Художній твір не може вповні реалізуватися без акту читацької рецепції, оскільки в художній творчості первинно закладена орієнтація на адресата як об’єкта естетичної діяльності. Рецептивна естетика, офіційно засвідчивши себе на теренах Німеччини, в руслі ідей Констанцької школи, зокрема презентованої Г.-Р. Яуссом та В. Ізером, сколихнула загал і стала новим віянням у сучасному науковому просторі, викликавши безліч суперечок та дискусій. Цим і зумовлена актуальність даної роботи.

До проблем сприймання художнього твору зверталися відомі вітчизняні науковці: М. Гіршман, Р. Гром’як, О. Червінська та ін. Їхні наукові розвідки становлять теоретичну базу нашого дослідження, яке має на меті з’ясування вагомості засад рецептивної естетики при аналізі художнього твору.

Г.- Р. Яусс, один із творців цього методу, вважає, що рецептивна естетика передбачає взаємний вплив твору і читача один на одного. У свою чергу Д. Бабич у статті «Нове знаходження читача» зауважує, що «Науманн виступає для позначення цього явища з новим терміном – «передумови рецепції» [1, 22], які за своєю функцією в теорії рецепції нагадують «оповідні стратегії» В. Ізера. Аналізуючи рецептивну естетику та естетику створюваного на читача впливу в ранніх працях Г.-Р. Яусса, Науманн, як зазначає Д. Бабич, розмежовує ці поняття. У першому випадку під рецептивною естетикою розуміється вплив читача на твір, в іншому ж – «вивчення того, як твір впливає на читача» [1, 23]. Диференціюючи поняття тексту та твору, суттєві для рецептивної естетики, Р. Гром'як торкається питання теорії сприймання: «твір, у сприйнятті читача, у його чуттєвій виразності здатний жити дуже довго при майже цілковитому руйнуванні тексту як мовної оболонки мистецького твору» [2, 273].

Як відомо, за кожним твором знаходиться постать автора як індивідуального творчого начала зі специфічним даром осягнення та осмислення сутності буття. Первинно кожен автор налаштований на сприйняття дійсності чи вслухання в себе з метою віднайти шлях реалізації задуму. Таким чином, автор стає першим і найбільш впливовим читачем свого твору, адже лише йому надана можливість змінювати і виправляти. Щодо цього, Г.- Р. Яусс зазначає, що «автор – це водночас «реципієнт», для якого він починає писати» [5, 38]. Читач сприймає твір у завершеній його цілісності. З іншого боку, митець видозмінює витвір лише з єдиною метою – зробити його більш досконалим. Це засвідчує розуміння автором своєї причетності до подальшої рецепції. Художня творчість зорієнтована на читача і реалізовується в ході її прочитання. Це неначе «процес другого народження» [4, 222]. Тобто так чи інакше митець підсвідомо прагне, щоб його твір був об'єктивований. Адже мистецтво перестане існувати, якщо не буде тих, хто його «споживатиме».

Говорячи про процес читацького сприйняття, важливо не оминути увагою питання художньої цілісності, яке з уведенням у науковий обіг понять нового методу докорінно змінило уявлення про завершеність літературного твору. Якщо раніше текст твору усвідомлювався як викінчене мистецьке явище, то рецептивна естетика залучає в ланцюг «автор-твір» ще одну ланку – читача. Під цим поняттям розуміється не якась конкретна постать, а узагальнююча форма рецепції, яка містить неозначену кількість прочитань. Кожне нове прочитання – це ще одне кільце розвитку твору. Адже якщо твір не пронизується якісним мистецьким духом, тоді в реципієнта не виникає бажання його повторного читання.

Починати цілісний аналіз процесу рецепції слід, на думку Р. Гром'яка, з «художнього твору як об'єкта, що визначає спосіб сприймання» [2, 17]. Твір розуміється в сукупності всіх формально-змістових елементів, які визначаються і при характеристиці авторського стилю. Кожен із компонентів / елементів твору потрібно розглядати у світлі концепції естетичного сприймання. Адже як мовно-мовленнєва, ритмічна організація, так і художня образність у взаємодії з композиційним рівнем у всій його розгалуженості покликана сприяти виникненню естетичної реакції реципієнта. Названі аспекти неможливо розглядати окремішньо, оскільки це призведе до порушення цілісності, втрати логічного взаємозв'язку між компонентами твору. Первинна рецепція ґрунтується на поступовому осягненні змісту твору через формальні засоби. Не останнє місце в теорії рецепції відводиться і читацькому досвіду: чим багатший внутрішній потенціал, духовне життя індивіда, різносторонніші судження, сформовані у процесі рецепції, тим глибшим буде сприйняття результату художньої діяльності суб'єкта – мистецького витвору окремого автора. Цілісна рецепція твору відбувається в контексті всієї творчості автора з урахуванням читацького досвіду.

З погляду рецептивної естетики у тріаді «автор-твір-читач», на нашу думку, найвагомішою виявляється кінцева ланка, яка є тією центральною віссю, навколо якої обертаються всі сучасні дослідження в галузі нової наукової методології. Для позначення категорії адресата як реальної особи, що виникає і в структурі твору, і поза його межами, В. Ізер використовує поняття «імпліцитного читача» [3, 351]. Він є водночас об'єктом авторської рефлексії та частиною художньої цілісності. Від творчої активності читача, його тісної «співпраці» з автором залежить успіх подальшої рецепції, а відповідно, й існування твору. Ізерівське поняття «імпліцитний читач» випливає з поняття, що його запропонував Яусс – «горизонт очікування». «Горизонт сподівань» має двошарову структуру: з одного боку, він поєднує автора й твір із реципієнтом, з іншого – читача з твором. Розгляд функцій рецептивних категорій при аналізі художнього твору синтезує здобутки різноманітних гуманітарних наук, які збагачують термінологічний аппарат рецептивної естетики.

Література

1. Бабич Д. Новое обретение читателя // Проблеми інтерпретації і рецепції художнього тексту: Збірник наукових праць на пошану проф. Нонни Шляхової з нагоди її 70-річчя. – Одеса: Астропринт, 2003.– С. 19-29.
2. Гром'як Р. Текст літературно-художнього твору: епістемологічно-коґнітивні роздуми // Гром'як Р. Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997-2007. – Тернопіль: Джура, 2007. – С. 268-288.
3. Ізер В. Процес читання, феноменологічне наближення / Пер. М. Зубрицької // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 349-367.
4. Яусс Г.-Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика / Пер. Ю.Прохаська // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 368- 405.
5. Яусс Г.-Р. Рецептивна естетика й літературна комунікація // Слово і час. – 2007. – № 6. – С. 37–46.

УДК 81'373.3= 111

Олійник С.В., кандидат філологічних наук, доцент

ТИПИ ОЦІННИХ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ І НІМЕЦЬКОЇ МОВ

Статтю присвячено зіставному вивченню особливостей оцінних фразеологічних одиниць-соматизмів англійської і німецької мов у царині міжмовної фразеологічної еквівалентності.

Серед великої кількості різноманітних проблем вивчення фразеологічних систем різних мов все більшого значення набуває дослідження міжмовних відносин у фразеології. Серед цих проблем вважаємо за доцільне розгляд межмовної фразеологічної еквівалентності.

Під соматизмами розумітимемо фразеологічні одиниці (ФО) зі схожим соматичним компонентом такого типу: англ.. *to take pepper in the nose* 'дуже образитися', *to ring in one's ears* 'лунати у вухах',нім. *um die Ohren hauen* ' щось ткнути комусь у ніс', *Lügen haben kurze Beine* 'у брехні короткі ноги'.

Не дивлячись на те,що вивчення міжмовних відносин є традиційним у науці про мову, огляд теоретичних положень з цього питання у працях Азимової М.М., Арсентьєвої О.Ф., Довгопола Ю.О., Куніна О.В. та багатьох інших [1-6], свідчить про те,що питання фразеологічної еквівалентности ще не отримало одностайного підходу до розробки критеріїв міжмовної фразеологічної еквівалентності.

У нашому дослідженні услід за Е.М.Солодухо під фразеологічними еквівалентами розумітимемо "фразеологізми, які мають семантико-стилістичний інваріант, які характеризуються або матеріальним співпадінням, або паралелізмом лексичного складу, або співвіднесеністю логічно-образної структури, але без обов'язкового співпадіння граматичної оформленості" [6, с.57-63]. Крім того, теоретичною основою даного дослідження слугували концепції міжмовної фразеологічної тотожності і класифікації фразеологічних еквівалентов, які було складено О.Ф.Арсентьєвою і О.В.Куніним [2; 4].

Матеріалом дослідження слугували 1377 ФО-соматизмів англійської мови і 1107 ФО-соматизмів німецької мови,які було відібрано методом суцільної вибірки з різних фразеологічних словників [7;8].

У результаті аналізу встановлено, що ступінь тотожності зіставлюваних одиниць в обох мовах різна. На підставі нашого дослідження виділятимемо наступні типи еквівалентних і нееквівалентних відповідностей, які відображають фразеологічні розбіжності у зіставлюваних мовах. У межах цієї статті описуватимемо лише повні фразеологічні еквіваленти.

1.Повні та часткові фразеологічні еквіваленти. Це 777 пар ФО-соматизмів, що становить близько 60 % від загальної кількості ФО-соматизмів в обох мовах.

2.Фразеологічні аналоги, це 430 пар ФО, що складають близько 30% від загальної кількості досліджуваних соматизмів.

3.Безеквівалентні фразеологічні одиниці. Це лише 201 одиниця, що становить близько 10 % від загальної кількості ФО-соматизмів.

Як свідчать вищенаведені дані, найбагаточисельний клас у зіставлюваних мовах являють собою фразеологічні еквіваленти. Така значна кількість еквівалентних фразеологізмів пояснюється з

одного боку генетичним спорідненням англійської і німецької мови, з іншого боку – співпадінням якостей і функції людської соматичної системи.

Повні фразеологічні еквіваленти характеризуються тотожністю сегніфікативно-денотативного значення і конотації і співпадають з точки зору структурно-граматичної організації. Напиклад, англ.*to have cold feet* = нім. *kalte Füße haben* ‘боятися, тремтіти від переляку’; *to live from hand to mouth = von der Hand in den Mund leben* ‘насилу зводити кінці з кінцями’; *eye for eye, tooth for tooth = Auge um Auge, Zahn um Zahn* ‘око за око, зуб за зуб’, *four eyes see more than two = vier Augen sehen mehr als zwei* ‘один розум добре, а два краще’;

Walls have ears = die Wände haben Ohren ‘стіни мають вуха’.

Проте, аналіз вибірки показує, що однозначне співвіднесення елементів в структурі фразеологізмів обох мов і в їхній семантиці спостерігається далеко не завжди. Деякі ФО розрізняються у плані вираження при тотожності плану змісту, або спостерігаємо розбіжності у семемах при схожості цілого смислу словникової статті. У цьому випадку маємо справу з частковими еквівалентами. Це 448 пар (з 777),що складає десь близько 33 % від загальної кількості білінгвальної вибірки. Але цей сектор фразеологічних пар досліджуватимемо вже у рамках інших статей. Справою майбутніх досліджень також вважатимемо зіставне дослідження оцінного компоненту конотації фразеологічних одиниць.

Таким чином, у царині даного дослідження описано повний корпус фразеологічних соматизмів англійської і німецької мов, встановлено три ступені тотожності, враховуючи як структуру, так і семантику досліджуваних одиниць, встановлено особливості фразеологічної соматики у мовах набору, наведено найбільш яскраві та цікаві для порівняння приклади повних фразеологічних еквівалентів у генетично споріднених англійській і німецькій мовах.

Література

1.Азимова М.Н. Сопоставительный анализ соматической лексики и фразеологии таджикского и английского языков / М.Н. Азимова: Автореф.дис…канд.филол.наук. – Душанбе, 1980. – 19 с.

2.Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (на материале фразеологических единиц, ориентированных на человека, в английском и немецком языках)/ Елена Фридриховна Арсентьева. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1989. – С.3-123.

3.Долгополов Ю.А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии (на материале русского, английского и немецкого языков)/ Ю.А.Долгополов: Автореф.дис.канд.филол.наук. – Казань, 1973. – 25 с.

4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка (опыт системного описания) / Александр Владимирович Кунин. – М.: Международные отношения, 1972. – 361 с.

5.Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А.Д. райхштейн. – Высшая школа, 1980. – 142 с.

6. Солодухо Э.М. Проблемы интернациолизации фразеологии (на материале языков славянской, германской и романской групп) / Э.М.Солодухо. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1982. – 168 с.

7.Бинович Л.Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Леонид Эдуардович Бинович, Николай Николаевич Гришин; Под ред.д-ра Магиле-Клаппенбах и К.Агрикола. – М.: Изд-во Русский язык, 1975. – 656 с.

8.Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / Александр Владимирович Кунин; Лит.ред.М.Д.Литвинова. – 4-е изд.,перераб. и доп. – М. Рус.яз., 1984. – 944 с.

УДК 372.781.1(043)

Риба І.І.,асистент

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ TASK BASED LEARNING НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Технологія Task Based Learning (метод комунікативних завдань) з'явилася в рамках комунікативно спрямованої методики навчання іноземній мові і має на меті створення на уроці умов, максимально наближених до реальної ситуації спілкування. Студентам пропонується виконати комунікативне завдання (наприклад, записатися на прийом до лікаря, провести інтерв'ю тощо), використовуючи виключно англійську мову. При цьому враховується в першу чергу досягнення комунікативної мети, тобто досягнення порозуміння між співрозмовниками, а правильність мови відіграє другорядну роль.

Нунан відзначає п’ять основних характеристик МКЗ:

1) акцент на навчанні спілкуванню за допомогою комунікації мовою, що вивчається;

2) введення автентичних текстів (навчальних матеріалів) в навчальну ситуацію;

3) забезпечення студентів можливістю зосередитися не тільки на мові, але і на самому процесі навчання;

4) збільшення особистого досвіду студента, як важливого елемента, що сприяє навчанню;

5) спроба зв'язати вивчення мови в навчальній аудиторії з активацією мови за її межами [3, 75].

Нунан розглядає «завдання» як елемент смислоорієнтованої роботи, яка включає до себе розуміння, обробку, відтворення і взаємодія мовою, що вивчається [3, 10].

Розглядаючи Task Based Learning, перш за все, потрібно звернути увагу на те, що робота за даною технологією будується в кілька етапів:

1. **Передкомунікативний**

Мета цього етапу – створити потрібну атмосферу, мотивувати студентів на виконання комунікативного завдання та актуалізувати їх знання. Зробити це можна різними способами – за допомогою вправ, відео, пісень, дидактичних ігор (memory game, Bingo, «снігова куля» та ін.).

Для більш слабких груп може знадобитися пред'явити модель виконання комунікативного завдання (аудіозапис, відеоролик) або запропонувати учням ключові слова і вирази.

У деяких випадках також буде необхідно попереднє обговорення ситуації, що пропонуються в комунікативному завданні .у такому випадку викладачеві потрібно підготовити низку питань, які допоможуть студентам у висловлюванні своєї думки або побудові діалогу з партнером в ході виконання завдання. Враховуючи соціокультурний підхід до навчання, доцільно також обговорити правила ввічливості в тієї чи іншій комунікативній ситуації.

2. **Комунікативний**

На цьому етапі відбувається виконання завдання. Студенти можуть розділитися на пари або групи (в окремих випадках кожен працює самостійно). Викладач спостерігає за виконанням завдання, звертаючи увагу на найбільш часті помилки. Тут, однак, потрібно уточнити, що зауваження слід робити лише в крайньому випадку, коли студент не може впоратися сам або робить не те, що від нього вимагається. В цілому технологія передбачає, що студентові буде надана повна свобода дій і він повинен буде самостійно досягти поставленої комунікативної мети.

Залежно від комунікативного завдання даний етап може включати і презентацію, коли студентам необхідно подати результат своєї роботи.

Важливим моментом даного етапу є самооцінка. Після виконання завдання викладач пропонує студентам оцінити свою роботу. Чи виконали вони завдання повністю? Чи зрозуміли їх співрозмовники? Які труднощі у них виникали? Самооцінювання необхідно для того, щоб студенти відчували відповідальність за свої знання, прагнули до поліпшення своїх комунікативних і лінгвістичних навичок.

Ця технологія має ряд істотних переваг перед традиційними методиками навчання іноземної мови.

- допомагає студентам застосувати теоретичні знання на практиці, створює живу ситуацію спілкування і сприяє поліпшенню навичок діалогічного мовлення;
- технологія орієнтована на студента, його потреби, знання, вміння і навички, а також психологічні особливості;
- Task Based Learning допомагає мотивувати студентів, робить навчання більш цікавим. Крім того, взаємодіючи один з одним, студенти навчаються культурі спілкування, толерантності, що сприяє зміцненню відносин в колективі;
- будь-комунікативне завдання має на увазі наявність якоїсь проблеми, яку студентам необхідно подолати (наприклад, необхідно самостійно отримати інформацію або підібрати аргументи для обґрунтування своїх ідей), тому Task Based Learning реалізовує принципи проблемного навчання, розвиваючи у студентів логічне мислення, вміння аналізувати і робити висновки;
- живе спілкування сприяє розширенню словникового запасу студентів, виявлення проблем і прогалин в знаннях, над якими згодом потрібно буде працювати;
- технологія допоможе студентам навчитися варіювати своє мовлення, замінювати незнайомі слова синонімами або використовувати перифрази, а також не боятися робити помилки в мові, що згодом допоможе їм у спілкуванні іноземною мовою.

Не зважаючи на велику кількість позитивних рис технології, при її використанні на практиці можуть виникнути певні проблеми. Наведемо найпоширеніші з них:

- дуже часто учні можуть використовувати при виконання завдання рідну мову, замість тих слів, які вони не знають в іноземною. Тому Task Based Learning передбачає постійний моніторинг з боку викладача;
- не всі студенти зможуть однаково ефективно поповнити свій вокабуляр. При роботі в парі або групі тільки слабкіші учні матимуть змогу розширити словниковий запас. Саме тому особливу важливість набувають підготовчий і заключний етапи, на яких відбувається робота з лексикою і граматикою. Крім того, для більше ефективного навчання, Task Based Learning слід використовувати в поєднанні з іншими методами;
- студентам, які не звикли до таких методів навчання, знадобиться опора для побудови висловлювання. В якості такої можна використовувати фотографії, малюнки, ключові слова і вирази. На більш продвинутому етапі навчання в якості опори краще буде застосувати автентичні матеріали – наприклад, рекламні брошури, візитівки, квитки, карти меню, вирізки з газет тощо;
- технологію можна використовувати не на всіх етапах засвоєння матеріалу. При використанні Task Based Learning на занятті комунікативне завдання має співвідноситись з певною темою, а отже, перш ніж виконувати завдання, студентам необхідно засвоїти тематичну лексику. Таким чином, використання її відразу після введення нового матеріалу навряд чи виявиться ефективним, необхідно провести попередню роботу з новими лексичними і граматичними одиницями, щоб студенти змогли використовувати їх при виконанні завдання.

3. **Післякомунікативний**

На останньому етапі викладач звертає увагу студентів на поширені помилки, можуть також знадобитися додаткові вправи для закріплення тих граматичних і лексичних одиниць, з якими в них виникли труднощі.

Можна запропонувати студентам скласти глосарій з ключових слів і виразів, які вони використовували при виконанні завдання. Систематизувати лексику допоможе також складання карт пам'яті, заповнення таблиць.

Таким чином, ми бачимо, що існує безліч різних варіантів використання Task Based Learning на занятті англійської мови – від простих рольових ігор (візит до лікаря, покупка одягу) до більш складних комунікативних завдань (інсценувати інтерв'ю, підготовити спільний проект). У будь-якому варіанті подана технологія виявиться хорошим способом мотивації учнів, допоможе урізноманітнити заняття та покращити комунікативні навички студентів.

Література

1. Блик Е.С. Использование метода коммуникативных заданий в обучении студентов английскому языку / Е.С. Блик // Педагогическое образование в России. – №2/2015. – Екатеринбург: Изд-во УГПУ, 2015. – С. 68-72.
2. Frost R. A Task-based approach [Електронний ресурс] / R/ Frost // British Council. Teaching English. – Режим доступу: https://www.teachingenglish.org.uk/article/a-task-based-approach.
3. Nunan D. Task-Based Language Teaching / D. Nunan. – Cambridge: CUP, 2004. – 330 p.

УДК 82.09 (045)

Рибалка І.С., кандидат філологічних наук, доцент

ДЕТЕКТИВНИЙ КВЕСТ НА СТОРІНКАХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У. ЕКО.

На думку самого У. Еко, детективний жанр нагадує розповідь – квест, де читач має зосередитися на пошуку відповідей на філософські, теологічні та психологічні питання [1]. Всі його романи цілком узгоджуються з такою фабульною схемою: тексти творів багаті на провокаційні роздуми про природу дійсності, що підштовхують читача до розгадок таємниць, які на кожному кроці спіткають героїв.

Наприклад у «Імені рози» та «Острів попереднього дня» пропонують читачеві роздуми від імені двох діаметрально протилежних особистостей – сліпого Хорхе та отеця Гаспара, які закодовують повідомлення, сенс яких мають віднайти Вільям та Роберто. Так, крок за кроком, методом спроб та помилок, їм вдається знайти та правильно інтерпретувати ключі до розуміння таємничих послань.

Так, у романі «Острів попереднього дня» Роберто наштовхується на судновий журнал, у якому він зміг прочитати лише одну латинську фразу «pestis, quae dicitur bubonic» («чума, що зветься бубонною») та «rottenest» (гніздо пацюків) [2, 16]. Перший його висновок цілком зрозумілий:

команда захворіла на бубонну чуму, яку принесли пацюки. Однак, пізніше стає очевидно, що це не так. Команда страждає від укусів комарів, які схожі на прояв симптомів бубонної чуми, тому люди тікають з корабля. Згодом стає зрозумілим, що «гніздо пацюків» має інше, досить просте пояснення: на кораблі Роберто знаходить опудало квоки (маленького кенгуру), яке помилково приймає за великого пацюка та викидає у воду, цей факт наштовхує наратора на думку, що корабель був поблизу Австралії, на острові Роттенс.

На наш погляд, протистояння Хорхе і Вільгельма та Роберто і отця Гаспара – це не суперечка чи моральний конфлікт, а взаємоздійснення двох типів людської активності. Це – взаємоздійснення автора і читача. Здається, що перипетії романів У. Еко підлягають органічній інтерпретації як рефлексії сюжетотвірного конфлікту і, відповідно, відображають різні його етапи та модифікації розвитку – тобто, безвідносно до конкретної тематики й поетики твору.

Так, читання, навіть якщо йдеться про найбільш компетентне читання, передбачає існування певної дистанції між текстом і читачем. Подія подолання цієї дистанції і є, власне кажучи, подія розуміння. У випадку Вільгельма ця дистанція отримує таке символічне вираження, як його вікова короткозорість. Вільгельм Баскервільський робиться безпорадним без своїх окулярів – і ця обставина виявляється іноді значущим чинником розвитку, точніше, чинником гальмування сюжету. Щодо Роберто, то коли він опиняється на кораблі, коло його інтересів звужується до самого себе. Впродовж всього перебування на «Дафні», він так заглиблюється у самого себе, що його мозок затьмарюється. Цю дистанцію позначимо як зовнішню, тобто як межу інтерпретації, яка ніби відсувається назовні, бо вона прямо пов’язуються з таким, наприклад, суто фізичним чинником, як оптична сила лінз чи суцільна ізоляція від навколишнього світу.

Конфлікт у романі «Острів попереднього дня» зовні вирішується дещо по іншому, однак, при більш детальному вивченні конфлікти збігаються. Так, Роберто долає власну ізольованість у самому ж собі – він вигадує власний світ, брата близнюка Ферранта, його кохану Лілею, яку бачив у снах і згодом вважав її своєю. Згодом, поблукавши кораловими лабіринтами доходить висновку про множинність світів, яка перекликається з роздумами У. Еко про можливість множинної інтерпретації будь-якого тексту. Роберто, згідно його записам, так і не потрапив на Велику землю, острів, про який він так мріяв, не дає йому бажаної свободи. Життя молодого шляхтича продовжується завдяки його записам – він живе у «Романній країні».

Життя головних героїв «Імені рози» стає можливим завдяки записам помічника Вільгельма Адсона, який у своїх розумах схиляється до можливості існування відкритого тексту: «Чим частіше я перечитую цей список, тим більше переконуюся, що він – результат чистої випадковості й ніякого послання в собі не приховує. І все-таки його напівобірвані сторінки супроводжували мене все життя, яке мені було призначено прожити з того часу, і часто я звертався до них за порадою, ніби до оракула, і за якимось дивним натхненням мене відвідує відчуття, що все написане на цих аркушах, все, що читається зараз тобою, невідомий читачу, не що інше як центон, фігурний вірш, величезний акростих, який не повідомляє і не переказує нічого, крім того, про що говорили старі книжкові обривки, і я вже не знаю, чи я до цієї пори розповідав про них, або вони розповідали моїми устами. Але яка з двох можливостей ні перемогла б, все одно, чим більше я сам собі повторюю ту повість, яка народилася з усього цього, тим менше я розумію, чи був в ній якийсь зміст, що йде далі, ніж природна послідовність подій і часів, що їх сполучають. І досить тяжко нині старому ченцеві, на порозі смерті, не вміти зрозуміти, чи містять написані ним рядки якийсь таємний смисл, або декілька, або безліч, або ніякого» [1, 539].

Таким чином, порівняльний аналіз сюжетів романів У. Еко дозволяє нам інтерпретувати їх струтуру як детективний квест, що яскраво провокує своєрідну стівпрацю автора та читача на сторінках художнього твору. Правильну відповідь цього квесту стає відому лише на останній сторінці творів та є цілком несподіваною для читача, бо автор всіляко унеможливлює передбачення розв’язки.

Література

1. Еко У. Ім’я рози: роман / У. Еко; пер. з італ., передм. та глосарій М. І. Прокопович. – Х. : Фоліо, 2006. – 575 с.

2. Эко У. Остров накануне: роман / У. Эко; пер с итал. Е. Костюкевич. – СПб.: Издательство “Симпозиум”, 2001. – 496 с.

УДК 378.018.43
Стьопін М.Г., старший викладач

ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Нині нововведення та інновації, які характерні для будь-якої професійної діяльності людини, стають предметом вивчення, аналізу та впровадження. Інновації самі по собі не виникають, вони є результатом наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих викладачів і цілих колективів. Відповідно до педагогічного процесу в професійній освіті інновація означає введення нового в цілі, зміст, методи і форми навчання, організацію спільної діяльності викладачів і студентів [1, с. 30]. Одним з видів інновацій в організації професійної освіти є впровадження дистанційного навчання.

Систему дистанційного навчання можна розглядати не як незалежну альтернативну систему навчання, а як таку, що доповнює традиційну, дозволяє оптимізувати навчальний процес з точки зору навантаження викладача. У цьому випадку такі невід'ємні компоненти навчального процесу, як навчальна частина або деканат, виявляться вторинними відносно до інформаційних ресурсів, засобів спілкування і систем тестування. Якщо система дистанційного навчання розглядається як нова складова, яка є альтернативною до традиційного навчання, то до створюваної системи необхідно включити електронний деканат, синхронізацію курсів між собою, збір статистики з навчального процесу та інші традиційні функції деканату.

Під час організації дистанційного навчання має бути оперативно і дешево організоване отримання учнями навчальної літератури, необхідних для вивчення матеріалів, тестів і т.п. в умовах віддаленості студентів від викладача та від навчального закладу. У процесі вирішення завдання доставки навчальних матеріалів, необхідно звернути увагу на те, який тип інформації переважає (текстова, графічна чи інша), а також на обсяг інформації, необхідний для адекватного забезпечення навчального процесу [2, с. 45].

Сертифікація знань, яка існує в традиційному навчальному процесі у формі модульних контрольних робіт, заліків та іспитів, реалізується в системах дистанційного навчання практично єдиним способом – інтерактивними тестами, результати яких обробляються найчастіше автоматично. Головним проблемним питанням лишається забезпечення достовірності того, що отримані викладачем від студента матеріали дійсно підготовлені ним без сторонньої допомоги. Дослідники пропонують два типових рішення:

• спеціальне виділене місце, обслуговуючий персонал якого гарантує ідентифікацію учнів, режим їх індивідуальної роботи в момент сертифікації та перевірки знань;

• особиста зацікавленість самого учня, мотивована, наприклад, оплатою за результати навчання.

Правильно перерозподіляючи сертифікаційне навантаження між системою самооцінки знань, заочної оцінки та очної сертифікації, можна побудувати надійний навчальний процес [3, с. 117].

Організація зворотного зв'язку з учнями в ході навчання. В цьому випадку ми говоримо про супровід (допомогу) студентам під час навчального процесу. Сутністю такого супроводу є оперативне коректування навчального процесу та його індивідуалізація, саме тому важливим є постійне і оперативне спілкування, пов'язане з природними та необхідними дискусіями в процесі навчання за допомогою викладача під час розбору матеріалу, який потребує додаткових індивідуальних коментарів. Для вирішення цього завдання можна використовувати очні зустрічі, вебінари, форуми, IP-телефонію, електронну пошту, дошки оголошень, чати, тощо.

Одним з найскладніших завдань у налагодженні системи дистанційного навчання є **управління навчальним процесом**, яке включає набір навчальних груп, організацію окремих навчальних курсів, облік успішності, синхронізацію навчального процесу, розподіл навантаження викладачів, складання фінальної звітності, видачу сертифікатів, дипломів та ін. За своєю сутністю це завдання подібне до задачі документообігу і може бути успішно реалізовано за допомогою існуючих спеціалізованих систем [3, с. 118].

Основними складовими при впровадженні дистанційного навчання є:

• предмет впровадження;

• форма навчання;

• режим навчання;

• технологічні засоби;

• бюджет.

Як правило, під час впровадження системи дистанційного навчання того чи іншого рівня ґрунтуються на вже існуючій інфраструктурі, що включає наявність тієї чи іншої технічної бази.

Тому вкрай важливо визначити, що ж є предметом впровадження з точки зору навчання. Розглянемо можливі варіанти:

• окремо взятий навчальний курс;
• безліч автономних навчальних курсів;
• взаємопов'язані курси в рамках освітньої траєкторії;
• вся система дистанційної освіти в цілому.

У випадку обрання в якості предмета впровадження окремого навчального курсу, витрати будуть мінімальними, саме впровадження мотивується конкретним викладачем і аспектами його роботи зі своїми студентами.

У разі розгортання системи дистанційної освіти необхідно налагодити весь технологічний ланцюжок навчання, починаючи з підтримки окремого дистанційного курсу і закінчуючи компонентами, які пов'язані з підготовкою і оптимізацією розкладу занять, обліком різних форм навчання, усіх типових і нетипових ситуацій, обліком успішності, взаємозв'язку навчальних курсів та ін. Це завдання є дуже трудомістким і без волі та матеріальної підтримки керівництва вирішеним бути не може [4, с. 39].

Якими песимістичними не були думки про впровадження дистанційної освіти в сучасних умовах, вже сьогодні можна говорити про успішні приклади впровадження систем дистанційного навчання. Ми вважаємо, що цього можна досягти завдяки вдалому і гармонійному поєднанню потенціалу, можливостей ВНЗ та правильному розумінню ролі і місця дистанційного навчання в традиційному навчальному процесі. Не на останньому місці тут знаходиться ентузіазм «першопрохідців», які зрозуміли та відчули оригінальність і перспективність сучасних методик викладання та будуть і далі розвивати цю прогресивну форму навчання.

Література

1. Васюк О. Теоретико-методичні аспекти організації дистанційної освіти / О. Васюк // Вісник Книжкової палати України. – 2011. – № 2. – С. 30-32.

2. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація : навч. посіб. / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с.

3. Москаль Ю. Світові тенденції розвитку заочної та дистанційної вищої освіти / Ю. Москаль // Психологія і суспільство. – 2008. – № 3. – С. 116-122.

4. Овчарук О. В. Дистанційна освіта в європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій / О. В. Овчарук // Комп’ютер у школі та сім’ї. – 2004. – № 7. – С. 37-40.

УДК 81-115

Темербек А.О., асистент кафедри англійської

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ «СТРАХ» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Одним із пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень у рамках когнітивно-дискурсивної парадигми є вивчення взаємозв'язку мовної системи та емоційної сфери свідомості людини, що зумовлено визнанням активної участі емоцій в індивідуальній когнітивній діяльності. Проникнення емоційності в пізнавальну та номінативно-комунікативну діяльність людини пояснюється тим, що об'єктивно відбиваючи дійсність, свідомість сполучає відображені образи з суб'єктивно-емоційним ставленням до них .Однак, емоції не тільки регулюють процеси сприйняття й інтерпретації дійсності особистістю: вони самі стають об'єктом відображення, організовуючись у свідомості індивіда у вигляді індивідуально та колективно обумовлених когнітивних структур знання - емоційних концептів, які здатні отримувати втілення у семантиці мовних одиниць. Вивченням різноманітних проблем лінгвістики емоцій займалися В.І. Шаховський, О.О Борисов, М.О. Красавський О.О. Будянська, О.Ю Мягкова, С.В. Гладьо та ін.

Об'єктом дослідження є засоби реалізації одного з базових концептів емоційної картини світу - концепту СТРАХ у сучасному англомовному художньому дискурсі. Незважаючи на численність лінгвістичних розвідок, спрямованих на вивчення емоційного концепту СТРАХ у сучасній англійській мові, аналіз зазначеного концепту є актуальним у зв’язку із загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення та опис вербалізованих фрагментів емоційного світу людини.

У ході дослідження було уточнене поняття “емоційний концепт”, під яким розуміється складний динамічний структурно-смисловий конструкт людської свідомості, який зберігає

інформацію про відокремлений фрагмент емоційного буття людини та знаходить вираження у семантиці мовних засобів. Емоційні концепти відбивають знання про емоційно-особистісні якості та психофізичні стани індивіда, інформацію про фізіологічні реакції організму та здійснюють активну інтерпретацію реальності в ментальному світі людини.

Вербалізований засобами сучасної англійської мови емоційний концепт СТРАХ визначається як один з базових концептів емоційної картини світу, комплексне культурно та соціально детерміноване когнітивне утворення, яке фіксує знання про емоцію страх та локалізується у негативній асоціативно-образній зоні англійської концептуальної картини світу

Аналіз матеріалу показав, що найчастіше у англомовному художньому дискурсі концепт СТРАХ вербалізується низкою стилістичних засобів: епітетів, метафор, метонімій, порівнянь, побудова яких здійснюється на основі зв'язку подібності, суміжності або контрасту з такими аспектами буття, як ЖИВА та НЕЖИВА ПРИРОДА. Набір метафор та метонімій, які експлікують емоційний концепт СТРАХ, фіксує результати взаємодії індивіда зі світом. Страх оцінюється позитивно, якщо його переживання надає людині задоволення, як у наведеному нижче прикладі: *Onlytitillation, ofcourse. Givepeopleacomfortablelittlescareon Sundaymorning* [125], де переляк від нереальної загрози виступає приємним стимулом у рутині повсякденного життя - пропозиція (*comfortable*): форма страху *(scare*). Своє вербальне оформлення страх може отримувати в одній номінаціїабо в окремому фрагменті текста, наприклад, для кваліфікації загрози використовується прикметник*fearful: I knewthatathousandfearfulaccidentsmightoccur*[118].

Через аналіз контекстів вживання номінацій емоції виявлено, що відповідне осмислення страху грунтується на досвіді людини, сформованого під час її взаємодії з оточуючою дійсністю.

Література

1. Борисов О.О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози: Дис. … канд. філол. наук 10.02.04. – Житомир, 2005. – 254 с.

2. Гладьо С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - К., 2000. - 223 с.

3. Красавский Н.А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: Автореф. дис.... д-ра филол. наук. - Волгоград, 2001. - // http: //www, vspu.ru/~axiology/libr/akd/autorefl 4.htm.

4. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. - Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1987. - 188 с.

УДК 811.111’37(043)

Федорова Ю.Г., кандидат філологічних наук

ЕВФЕМІСТИЧНА ФУНКЦІЯ АБРЕВІАТУР КОМП'ЮТЕРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Дані тези присвячені специфіки структурно-змістовних складових комп'ютерного дискурсу – це скорочені евфемістично забарвлені структури.

Ці елементи виконують функцію компресії інформації в процесі комунікації, і, як наслідок, сприяють їх продуктивному вживанню. Нагадаємо, що евфемізм – це заміна слів і виразів, що представляються при вимові грубими, непристойними, емоційно нейтральними синонімами. В ході дослідження ми зверталися не до евфемізмів, а лише до евфемістично забарвлених елементів мови, які в свою чергу є дієвим лінгвістичним прийомом створення позитивного образу або нейтралізації негативного враження для затвердження потрібних ідей.

Говорячи про евфемізми, нам доводиться розглядати таку мовну дійсність, лексичну сторону якої мовознавці, як правило, намагаються не висвітлювати. Носії літературної мови, дотримуються прийнятих у суспільстві культурних норм, можливо, сприймають отримані результати дослідження з деякою мірою внутрішнього неприйняття і роздратування. Необхідність достовірності дослідження закликає нас до фіксування всіх тенденцій, що відзначаються в мові, в незалежності від наших моральних переконань. Ми вважаємо, що дане зауваження прояснить вибір лексичних одиниць як приклади і одночасно попередить про можливе моральному дискомфорті, супроводжуваному при аналізі даного фактичного матеріалу [2].

Проаналізувавши явища навколишньої дійсності і велику кількість англійських скорочених евфемістично забарвлених елементів, було запропоновано наступну тематичну класифікацію,

засновану на частотності вживання. Людина, що говорить оцінює той чи інший предмет мовлення з погляду ввічливості і грубощів, пристойності і непристойності щодо певних соціально-значущих тем і сфер діяльності людей.

Отже, нами виявлено такі евфемістично забарвлені скорочення:

ображають зовнішність і особистість співрозмовника: AK<Ass Kisser; BAB<Bad Ass Brother; BEF<Bug Eyed Freak; BF<Big Fat; CSAB<Certified Sorry Ass Bastard; CY<Crazy You; DMBL<Dumbbell; FA<Fat Admirer; FOS<Freak Out Squad; FON<Freak Of Nature; HUA<Head Up Ass; BYU<Boy, You're Ugly! BLA<Boring Lame Annoying; CM<Chat Maniac; а також відображають зовнішність і особистість представників жіночої статі: DIF<Divorced Idiot Female; BF<Bitch Fit; BEV<Beautiful Evil Vixe; BV<British Virgin; DGFL<Dirty Girl For Life; HFC<Hot French Chick;

оцінюють ментальні здібності людини: AD<Awesome Dude; ADF<Absolutely Daft Fool; AI<Anonymously Idiotic; AKAbsolute Idiot; AST<Any Stupid Thing; AYSOS<Are You Stupid Or Something?; BF<Bloody Fool; BSP<Big Stupid Pirate;

стосуються сексуальної орієнтації співрозмовніка, що ображає його особу: AGG<A Gay Guy, BF<Bisexual Female, DBS<Drunken Brainless Scum; HI<Homosexual Idiot; LSB<Lesbian;

оцінюють електронні посилання співрозмовників: FYIP<Fixed Your Idiotic Post; DMB<Dodo's Message Board; DMB<Dodos Message Board;

характеризують пристрасть до алкогольних напоїв і наркотичних речовин: AA<alcoholics anonymous; 420<a time for marajuana users to smoke weed; DV<Drunken Vampire; DBS<Drunken Brainless Scum;

повідомляють про поведінку і наміри співрозмовників, у тому числі керуючись деякими фізіологічними потребами: GTP<Gone To Pee; FOCLMAO<Fell Off Chair Laughing My Ass Off.

На наш погляд, наведені вище приклади підтверджують тезу про те, що в повсякденній мові користувачів ПК спостерігається навмисне конструювання скорочених одиниць, засноване на заміні грубих, непристойних сполучень слів. На нашу думку, скорочення, яке має у своєму складі евфемістично забарвлені елементи, створюється осмислено.

У сучасній мові користувачів ПК, особливо молодих його представників, на лексичному рівні спостерігається тенденція у збільшенні грубо-просторічних і жаргонних слів, що є також і характеристикою мови молодого покоління в цілому. Однак, приділивши особливу увагу мові користувачів ПК, ми прийшли до висновку про те, що широке використання абревіатур сприяє переходу від огрубіння промови до її евфемізації. Таким чином, створюючи ту чи іншу абревіатуру, комуніканти підбирають прийнятну структуру, яка б не просто пом'якшила грубі висловлювання, а й «замаскувала» або, що більш звично для процесу абревіації, кодувала суть поняття або явища, причому це спостерігається не на початковому, а на кінцевому етапі абревіації [1].

Все вищевикладене дозволяє зробити висновок, що абревіація сприяє цілям евфемізації мови. А саме абревіація надає можливість комунікантами уникнути комунікативних конфліктів і невдач, і створювати у співрозмовників відчуття комунікативного комфорту.

Отже, згідно аналізу нашого емпіричного матеріалу ми дійшли висновку, що термінологічний зміст комп'ютерного дискурсу володіє особливою специфікою.

Література

1. Arnold I. V. The English Word / I. Y. Arnold. – M. : Higher School, 1973. – 304 p.
2. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2001. – 275 p.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

УДК 821.112.2(436)-31(043)
Бережная Л.Г., асистент

АВТОРСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ В РОМАНЕ ИНГЕБОРГ БАХМАН «МАЛИНА»

Изучение и анализ художественных произведений второй половины XX ст. невозможны без рассмотрения таких понятий, как «авторское присутствие», «авторская позиция», «авторская рефлексия». Рефлексия – это философское понятие, характеризующее форму умственной деятельности человека, направленной на осмысление своих действий, всей культуры и ее основ. Творчество австрийской писательницы Ингеборг Бахман (1926–1973) – это одна из первых попыток автора-женщины обрести свой собственный голос, репрезентировать себя как субъект, а не как объект, каковой она являлась в культуре патриархата.

Главное произведение Ингеборг Бахман – философско - экзистенциальный роман-саморефлексия «Малина» (1971), в котором реализуется принцип гиноцентризма. На уровне содержания «Малина» противоречила всем представлениям и о лирике, и документальной прозе начала 70-х годов и стоит, поэтому, особняком, подпадая под категорию так называемой душевной литературы, литературы о внутренней жизни. Не могла она быть причислена тогда и к женской литературе, хотя, упоминание термина «женская литература» впервые было отмечено именно в 60–70х годах XX столетия. Но еще не были сформированы критерии и принципы, позволявшие отнести роман И. Бахман «Малина» к направлению «женской эстетики». Да и сама идея существования женской литературы как самостоятельного направления литературоведения была чужда современникам писательницы. Бахман, во-первых, опередила свое время, а во-вторых, дала толчок к формированию нового письма, называемого женским (weibliches Schreiben) [2 , С. 25]. Сама же Ингеборг Бахман относилась к своей работе как к переломному явлению, как к переходному шагу от романа XIX-го века к роману века XX-го: “Die … Veränderung…, daß es sich nicht mehr in der Geschichte aufhält, sondern daß sich … die Geschichte im Ich aufhält” («Изменение в том, что больше не Я является частью истории, но история является частью Я») [3 , С. 16].

Идеологическая направленность романа «Малина», сюжетные узлы и перипетии судеб главных героев, где преобладает женщина, автобиографическая манера и стиль письма, позволяют причислить роман И. Бахман «Малина» к гиноцентрической литературе. Кроме того, стиль и манера ее письма являются типично женскими. «Композиция, стройная фабула, искусное драматическое построение, рассказы в строгом смысле этого слова – это не ее. За ее прозой … стоит необходимость говорить, так же как угнетенность, которая искренна и оправдывает ее» [4 , С.124]. Практически полностью отсутствует или сведено до минимума традиционное для романа описание событий, монологические стройные рассуждения и высказывания заменяются обрывами фраз, мыслительными потоками сознания, возвращениями в начало, фрагментарностью, повторениями. «Роман гораздо богаче, чем любая его трактовка. Его “вечная” главная тема – любовь – несет в себе невероятное богатство созвучий и вариаций, что допускает и даже предполагает различные отступления и уклонения, вставные письма, интервью, сны, кошмары, легенды, провоцирует столкновение реального и фантастического без выделения грани между ними и позволяет автору как бы невзначай затрагивать глубокие философские проблемы современного человечества, вскрывать социальные и психологические конфликты» [5 , С. 96].

История взаимоотношений главной героини с двумя мужчинами раскрывает еще один признак женского письма – принцип аутентичности. Аутентичность – это воплощение в тексте автором своего собственного жизненного опыта, который является мерилом, началом и концом всех заложенных в текст символов, образов, сюжетных, поведенческих линий, точек зрения, оценок и мотивов поступков героев. Так, повествование ведется от первого лица, героиня романа является ни кем иным как «авторским «я», иными словами Бахман пишет о себе, пережившей все ужасы нацистской войны и разочарования в любви – в основе сюжета кроется ее личная трагедия (разрыв с Максом Фришем). Роман «Малина», как результат этой трагедии, является не просто повествованием о душевных скитаниях и сердечных муках женщины, но представляет собой образец самопознания, рефлексии и самоанализа, который состоит из голосов (монологов) главных героев, где каждый рисует свое видение мира, свою картину.

В литературе второй половины XX ст. происходит не только изменение качества авторского самосознания, а и трансформация психологизма в моделировании самосознания героя. «Рефлексирующий герой» - это модель творческой рефлексии. Чаще всего это герой, наделенный архитектонической информированностью, больше всех привлечен к пониманию авторской воли. Он занимает в тексте центральное место и привлечен к заданию автора – творца, в чем бы оно не выражалось.

Литература

1. Иванова С. В. Лингвокультурология и лингвокогнитология (сопряжение парадигм) / С.В. Иванова. – Уфа: БашГУ, 2004. – 212 с.

2. Зинченко В. Г. Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергетической парадигме: учебное пособие / В. Г. Зинченко, В. Г. Зусман, З. И. Кирнозе. – М. : Наука, 2007. – 280 с.

3. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. / О.А. Корнилов. – М. : ЧеРо, 2003. – 301 с.

4. Чернявская Е. В. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия: учебное пособие. / Е.В. Чернявская. – М. : Наука, 2006. – 211 с.

5. Wolf Ch. Nachdenken über Christa T. / Ch. Wolf. – Halle : Mitteldeutscher Verlag, 1968. – 207 S.

Бережна Людмила Григорівна,
Авторска рефлексія у романі Інгеборг Бахман «Малина»

УДК 372.8:811.112.2’243(043)
Воеводина Н.М., кандидат филологических наук, доцент

ОБУЧЕНИЕ ПИСЬМУ НА НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ КАК ВИДУ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Письмо является сложным речевым умением, которое при помощи графических знаков позволяет обеспечить общение людей. Общепринято, что умение писать является самым трудно приобретаемым навыком. Было бы неверно думать, что навыки письма появляются сами по себе, что они возникают из других языковых навыков, таких, например, как говорение.

Письменная речь имеет свои отличия от устной речи:

1. устная речь предусматривает взаимный контакт двух или более собеседников, а при письменной речи вы находитесь наедине с самим собой;

2. при устном высказывании вы обращаетесь к конкретным собеседникам, письмо же обращено, как правило, к незнаковой аудитории;

3. при устном высказывании (беседе), если встречаются языковые затруднения, можно использовать невербальные языки, а при письме нужно найти такие слова, фразы, идиомы, определенной языковой структуры, которые точно бы передали наши мысли;

4. следует учитывать и временной фактор: речевое высказывание в пять раз быстрее письменного. Речь спонтанна, а при письме подбираются слова, сверяется их написание со словарем. Письмо предполагает время на размышление, совершенствование той или иной мысли.

Стратегия обучения письму на языковом факультете реализуется в двух направлениях:

1) как средство обучения, запоминания и закрепления в памяти графического образа слова, а также изучаемых лексических единиц и грамматических структур;

2) как цель обучения, т.е. овладение принципами построения письменного высказывания на иностранном языке, выработка умений и навыков свободно и правильно выражать мысли на иностранном языке в письменной форме.

Закономерно возникает вопрос об используемых в практике приемах обучения письму и письменной речи. Традиционные упражнения в обучении письму имеют преимущественно тренировочный характер и направлены на овладение формой языковых явлений. Поэтому, если ставить цель формировать умения в письменной речи, то упражнения должны обязательно строиться на связном контексте. Так традиционные упражнения в трансформации направлены на формирование и автоматизацию языковых навыков, становятся более эффективными, если строятся на завершенном по смыслу контексте.

Продуктом письма как речевой деятельности, является текст. Чем удачнее написан текст, тем успешнее будет коммуникация его автора с адресатом. Форма письменного текста может быть самой разнообразной (доклад, письмо, рассказ и др.).

В формировании навыков письменной речи можно выделить несколько этапов: предварительный этап; первый, второй и третий этап. Рассмотрим эти этапы:

Предварительный этап – это обучение правописанию, каллиграфии.

Первый этап включает формирование умений построения предложения. После изучения порядка слов в предложении студентам дают закончить предложения путем добавления слов к образцу или частичной замены этого образца. Затем студентов учат соединять простые предложения в сложносочинённые и сложноподчинённые предложения.

На втором этапе формируются умения и навыки написания абзаца. Студентам предлагают логически соединить простые и сложные предложения. Хорошо составленный абзац должен соответствовать следующим требованиям: иметь единство; последовательность мысли; разную длину и композицию предложений, его составляющих.

Третий этап предполагает логическое соединение двух и более абзацев в единое целое. На этом этапе студентам предлагают написать короткие рассказы по заданным темам.

Далее студентов учат воспроизводить какую-либо историю или ее часть. Некоторые задания предполагают воспроизведение основных фактов с использованием ключевых слов. В других заданиях студенты не только воспроизводят отдельные события, но и выражают собственный подход или дают свой вариант концовки абзаца.

И, наконец, студентов учат, как подводить итог, делать выводы, писать предисловие или послесловие. Это дает студентам возможность свободно выразить мысли, расширить словарный запас.

При обучении письменной речи, кроме правильного использования лингвистических единиц и форм, необходимо думать о том, кто будет читать текст, доклад, как сделать текст доступным для понимания. Здесь преподаватель может оказать студентам активную помощь, используя серию подготовленных этапов.

Следует заметить, что привнесение ситуативности ускоряет процесс перехода технических навыков письма на обслуживание содержательной стороны и удовлетворения личных мотивов, создаваемых ситуацией общения, в данном случае в письменной форме. Использование игровых форм активизирует учебных процесс на этапе автоматизации навыков. Игра в «интернет» позволяет более ярко ощутить потенциал письменной речи, ее значимость для практического пользования иностранным языком, усиливает фактор сознательного усвоения материала.

Воєводіна Ніна Михайлівна.

Навчання письму німецькою мовою як виду мовної діяльності

УДК 811.112.2 ’373.7 (043)

Ганжело С.М., старший викладач

ВИДИ ЕЛІПСИСУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

А.М.Мелерович і В.М.Мокієнко кваліфікують процес скорочення кількості компонентів фразеологізму як еліпсис. На їх думку, еліпсис – «опущення члена висловлювання, легко відновлюваного в контексті або мовній ситуації» [5, с. 102]. Л.Ф.Козирєва, в цілому погоджуючись з точкою зору А.М.Мелерович і В.М.Мокієнка, все ж вносить свої зміни. Вона вважає, що при еліпсисі відбувається не лише «елімінація членів, про які можна легко здогадатися на підставі складу і змісту фрази в цілому, але і опущення таких членів, відновлення яких ускладнене або взагалі неможливе» [3, с. 68].

При аналізі механізмів «скорочення» кількості компонентів у фразеологізмі одним з ключових є питання про «скорочуваний компонент». М.М.Шанський вважає, що «найчастіше еліпсису піддається уся друга частина виразу, проте скорочення можуть бути також іншого роду. В результаті скорочення стійкі поєднання слів стають виразнішими в стилістичному відношенні і зручнішими з точки зору їх використання в динамічній по своїй суті розмовній мові» [8, с. 160]. Наприклад: *«Wer zuletzt lacht…»* (вихідна форма: *«Wer zuletzt lacht, lacht am besten»); «Wer nicht wagt...»* (вихідна форма: *«Wer nicht wagt, gewinnt nicht»*) [1, с. 357].

В.М.Мокієнко стверджує, що «потенційні можливості для виділення із структури стійкого словосполучення існують у компонентах багатьох фразеологізмів, проте реалізуються вони не

завжди: перш, ніж таке слово увійде до лексичної системи мови, воно повинне втратити своє колишнє значення в структурі ФО і наповнитися новим» [5, с. 165].

На думку Т.В.Ренської, «в процесі мовного спілкування скороченню піддаються ті фразеологізми, які частіше вживаються, це сприяє з'єднанню декількох слів в одне. В процесі вживання випадінню, а потім забуттю піддається найменш вагомий в семантичному відношенні фрагмент. Наприклад: сполучники; частки; прикметники (займенники), що служать визначенням; дієслово-присудок» [6, с. 35].

Залежно від того, яка частина відпадає (кінцеві, початкові або серединні елементи), розрізняють «два види еліпсису: еліпсис-скорочення і еліпсис-стискування». Еліпсис-стискування пов'язаний з абстрагуванням значення, чому сприяє випадання елементів фразеологічної одиниці. Він охоплює прислів'я, приказки, крилаті вирази, загальновживані цитати» [6, с. 33-38]. Наприклад: *«einem eins auswischen…»* (вихідна форма: *«einem ein Auge auswischen»*) [1, с. 23].

Слід зауважити, що ще одним важливим чинником «скорочення» числа компонентів є причини, що «породили» цей процес. Еліпсис-скорочення відбувається під впливом інтенсивної емоції, це оказіональне утворення, яке виконує стилістичну, емоційну, експресивну функції.

Два різновиди: узуальний еліпсис та оказіональний еліпсис виділяє І.Ю.Третьякова. Під узуальним еліпсисом (услід за В.М.Мокієнком) вона розуміє «етап діахронічного процесу скорочення ФО» [7, с.61]. Такі процеси еліптування компонентного складу одних мовних одиниць і утворення інших – процеси діахронічної імплікації – описані В.М.Мокієнком, він переконливо розкриває процес «згортання» прислів'їв і перетворення їх у фразеологізми, а фразеологізмів – у слова.

Стосовно оказіонального еліпсису, це вже «явище мовне, при якому відбувається опущення одного або декількох компонентів з різними цілями». При цьому «скорочення компонентного складу ФО стає можливим завдяки специфічній організації семантики і структури фразеологізму, а саме – цілісності значення фразеологізму і єдності форми і змісту ФО. Вербально виражений компонент (компоненти) репрезентує семантику усієї ФО»[5, с. 165; 7, с. 62].

Уточнюючи суть еліпсиса в синхронному плані, Т.Ю. Третьякова пише: «Оказіональне скорочення компонентного складу окремих ФО відбувається одноразово, без яких-небудь тенденцій цієї ФО до мовної імплікації, і причини оказіонального еліптування, порівняно з мовними, інші. Еліпсис фразеологізму може здійснюватися з метою надати мові лаконізм, актуалізувати окремі елементи значення ФО, стилізувати розмовну мову» [7, с. 63]. При цьому, як відмічає Т.В.Ренська, виникнувши в мові оказіонально, еліптована форма завдяки суспільно-значимій ситуації, частоті вжитку, прийняттю членами мовного колективу та іншим чинникам отримує санкціонування в системі мови [6, с. 34]. Наприклад: *«Kommt Zeit…»* (вихідна форма: *«Kommt Zeit, kommt Rat»*); *«Wer rastet…»* (вихідна форма: *«Wer rastet, der rostet»*) [1, с. 564].

Говорячи про отримані результати, А.М.Мелерович і В.М.Мокієнко пишуть: «Смисловий зміст одиниць фразеологізмів зберігається, але часто стає менш інтенсивною експресивність, менш яскравою – образність» [4, с. 104]. І.Б.Голуб, не погоджуючись з такою точкою зору, висловлює своє бачення: «Редукція, або скорочення складу, фразеологізму зазвичай пов'язана з його переосмисленням, зміною його семантики, і саме на цьому і навіть на його десемантизації ґрунтована словесна гра» [2, с. 122]. Наприклад: *«Wer A sagt…»* (вихідна форма: *«Wer A sagt, muss auch B sagen»*) [1, с. 12] або *«die Hunde, die laut bellen…»* (вихідна форма: *«Die Hunde, die laut bellen, beißen nicht»*) [1, с. 167].

При відносній стійкості семантики визначальним чинником еліптування ФО є її граматичні особливості, а також кількісний склад. За спостереженнями І.Ю.Третьякової, фактично не піддаються скороченню компонентного складу мікроідіоми. Опущенню в цьому випадку може піддатися тільки службовий компонент. Втрата приводу спричиняє за собою зміну форми іменника, що призводить до утворення не еліптованої ФО, а відфразеологічного слова. В цілому, неактивними моделями перетворення є двокомпонентні фразеологізми [7, с. 63-64].

Наведені приклади різноманітних авторських новацій фразеологізмів свідчать про те, що вони є активним і діючим засобом створення виразності та емоційності, тонкої іронічності, гумористичності й жартівливості, що, поза сумнівом, викликає значний інтерес у читача.

Підводячи підсумки, зауважимо, що імплікація – це процес спрощення поверхневої структури речення, що не зачіпає його глибинної суті. Оскільки головною метою еліпсиса є прагнення до економії мовних ресурсів, то він має широке поширення не тільки у сфері звичайного речення, але і у сфері ФО – ідіом і паремій.

В цілому ж процеси еліптування в структурі ФО німецької мови свідчать про мінливість поверхневої і незмінність глибинної структури речення. Саме цим можна пояснити відсутність

складнощів з декодуванням опущених ФО, де усі значимі слова залишаються поза сферою дії елімінації, тобто просто не підлягають скороченню, а фіксований порядок слів дозволяє утримувати фразеологізм у рамках системно заданих параметрів ФО. Очевидно, у ряді інших синтаксичних процесів спрощення і розширення структури ФО еліпсис є тим потужним енергетичним засобом, який уберігає фразеологізм від руйнування.

Таким чином, скорочення компонентного складу ФО надає висловлюванню багатозначності, додаткових відтінків експресивності. У результаті скорочення стійкі сполуки слів стають більш виразними в стилістичному відношенні і зручними з точки зору мовленнєвого використання. Водночас ФО з елімінованими елементами читач прочитує і сприймає без будь-яких ускладнень, оскільки, зменшуючи обсяг фразеологізму, автор залишає достатньо інформації, аби читач зрозумів, про що йдеться.

Слід зазначити, що існує потреба в подальшому системному, комплексному вивченні різноманітних засобів підвищення емоційно-експресивного забарвлення, а також у вивченні модифікацій, у тому числі шляхом зіставного аналізу модифікованих одиниць у творах різних авторів.

Література

1. Бинович Л. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин ; под ред. д-ра Маличе-Клаппенбах, К. Агрикола. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Рус. яз., 1975. – 665 с.
2. Голуб И.Б. Русский язык и культура речи [Текст] / И.Б. Голуб. – М.: «Логос», 2005. – 342 с.
3. Козырева Л.Ф. Явление эллипсиса в устойчивых фразах [Текст] / Л.Ф. Козырева // Вопросы изучения русского языка. – Ростов-н/Д, 1964. – С. 67–69.
4. Мелерович А.М. Особенности индивидуально-авторских преобразований фразеологических единиц различных структурно-семантических видов [Текст] / А.М. Мелерович // Системные связи и отношения фразеологизмов. – Свердловск, 1989. – С. 104–114.
5. Мокиенко В.М. Вглубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений [Текст] / В.М. Мокиенко. – 3-е изд., перераб. – СПб.: Авалон, 2006. – 256 с.
6. Ренская Т.В. О некоторых видах фразеологического эллипсиса [Текст] / Т.В.Ренская // Проблемы русской фразеологии. – Тула, 1976. – С. 31–41.
7. Третьякова И.Ю. Окказиональная фразеология: монография [Текст] / И. Ю. Третьякова; под науч. ред. А.М. Мелерович. – Кострома: КГУ им. Н.А. Некрасова, 2011. – 290 с.
8. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. — М.: Высшая школа, 1969. —159 с.

УДК 811.112.22

Гутникова А.В., кандидат филологических наук, доцент

СТРУКТУРА СВН БЕЗАФФИКСНЫХ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ

В статье рассматриваются формальные особенности безаффиксных отглагольных имен существительных средневерхненемецкого языка (свн), в структуре которых отсутствует словообразовательный аффикс как выраженная морфема.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью всестороннего изучения моделей безаффиксного именного словообразования в средневерхненемецком языке как части немецкого словообразования в целом.

Объектом исследования в данной работе выступают 845 производных имен существительных и 558 производящих глаголов, которые были получены из “Средневерхненемецкого словаря” М.Лексера [3]. **Предметом** исследования является структура этих дериватов в указанный период истории немецкого языка.

Цель статьи заключается в определении основных структурных особенностей отглагольных имен существительных с привлечением количественных данных, а также состава и роли фонетических изменений при субстантивации глагольной основы и их производительности на данном синхронном срезе.

Большинство германистов называют такое образование отглагольных имен существительных простейшим и древнейшим средством [1, с. 103; 2, с. 465], который присущ как германскому праязыку, так и в разной степени некоторым современным германским языкам, например, немецкому, нидерландскому и английскому.

В соответствии к определенным изменениям в корне или их отсутствии были выделены группы безаффиксных дериватов с данным структурным признаком.

Без чередования гласных звуков в основе образуются свн 367 имен существительных. Имена существительные с данным структурным признаком составляют 43,4% от всего корпуса: *gestiften* ‘поддерживать’ – *die gestift* ‘поддержка’, *beginnen* ‘начинать’ – *daz beginn* ‘начало’, *slingen* ‘глотать’ – *der slinc* ‘глоток’, *geschroten* ‘резать’ – *der geschrot* ‘разрез, ломоть хлеба’. Этот способ образования имен существительных путем субстантивации корня презенса был характерен и для таких ранних периодов как прагерманский и древневерхненемецкий, а большинство существительных принадлежали к типу склонения с основой на *-a*.

В свн период с помощью **аблаута** в корне образуются 302 лексемы, из них 259 имен существительных относятся к мужскому роду, а 43 лексемы – к среднему. Наиболее продуктивными являются основы с чередованием: *ie / î – u / û* (10,3%): *abeschîzen* ‘отстреливать’ – *der abeschuz* ‘отстрел’, *zuozîhen* ‘притягивать’ – *der zuozûc* ‘инстинкт’.

53 свн производных характеризуются **аблаутом в корне и чередованием согласных по закону Вернера.** Данные производные составляют в свн языке 5,7%: *begên* ‘идти, проходить, начинаться’ – *der begang* ‘начало’, *nachgên* ‘следовать’ – *der nachganc* ‘наследование’, *zergên* ‘расходиться, разливаться’ – *der zerganc* ‘расхождение, разлив’, *bestên* ‘существовать, быть, выдерживать’ – *der bestand* ‘состояние, состав, постоянство’. Подобные явления наблюдаются у глаголов при образовании корня претерита и причастия, что связано с чередованием назализованного и неназализованного вариантов корня.

Обратный умлаут наблюдается в южногерманских диалектах двн и свн языка в результате ослабления или выпадения гласного *-i* после геминат или нескольких согласных звуков. Данное фонологическое явление наблюдается в 49 свн лексем (5,8%), где наиболее производительным является чередование *e - a* (36 слов): *setzen* ‘ставить’ – *der satz* ‘место, положение’, *anstellen* ‘устанавливать’ – *der anstal* ‘установка’, *beduerfe*n ‘нуждаться’ – *der bedurf* ‘потребность’.

Преломление распространилось в западногерманских языках не ранее 1 ст. н.е и стало в двн языке средством словоизменения и словообразования (двн *geban* ‘давать’ – *gibu, gibist, gibit* 1-3 лицо единственного числа в презенсе, *tretan* ‘ступать, идти’ – *ther trit* ‘шаг’), поэтому время появления дериватов, которые имеют в основе чередование *e > i*, можно датировать именно двн периодом. В свн языке было зафиксировано 25 имен существительных с подобным структурным признаком (3%), причем 24 лексемы – имена мужского рода: *abetreten* ‘отступать’ – *der abetritt* ‘отступление’, *niedertreten* ‘спускаться’ – *der niedertrit* ‘спуск, место для спуска’, *stechen* ‘резать, колоть’ – *der stich* ‘точка, укол, узел, обрывистое, наклонное место’.

Чередование согласных. При анализе структуры свн дериватов был отмечен один случай образования производного путем чередования согласных по закону Вернера без изменения гласных корня: *verlieren* ‘терять’ – *daz verlies* ‘потеря’.

Выводы. В свн период развития немецкого языка продуктивным средством образования безаффиксных имен существительных от глаголов является изменение гласного корня, где представлены такие фонологические явления, как аблаут, обратный умлаут и преломление, среди которых наибольшую производительность имеет аблаут. Чередование согласных в основе по закону Вернера наблюдается только в сопровождении аблаута, а при образовании дериватов от неправильных глаголов в корне наблюдается аблаут *ê–a* с количественным изменением согласных звуков.

Количественное чередование *i–u* (нулевая степень) наблюдается в большинстве производных основ, для которых исходными являются глаголы 2 и 3 классов, имеющие в основе германское чередование *i - a - ø – ø*, а это, в свою очередь, создает омонимию девербативов с основой претерита множественного числа в свн языке.

Литература

1. Andresen K. G. Über die Sprache Jacob Grimms. Wiesbaden: Dr.Martin Sändig OHC, 1968. 180 S.

2. Behaghel O. Deutsche Syntax. Eine geschichtliche Darstellung. Die Wortklassen und Wortformen. Heidelberg: Winter, 1924. Bd. 2. 44 S.

3. Lexer M. Mittelhochdeutsches Handwörterbuch: In 3 Bdn. Reprografischer Nachdruck der Ausgabe, Leipzig 1872 - 1878. Stuttgart: Hirzel, 1974. 5538 S.

Гутнікова Алла Володимирівна

Структура СВН безафіксних іменників

УДК 811. 112. 2'373. 4 (045)
Даниленко О.С., асистент

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ

Язык и политика неразрывно связаны друг с другом, поскольку не только язык воздействует на политику, но и политика воздействует на язык. Синтез политического мышления, политического коммуникативного действия и языковой формы делает политический дискурс объектом исследований не только политологии, психологии, философии, социологии, экономики, теории Политический язык представляет собой сферу повышенной речевой ответственности. Это официальный язык государственной власти, средства воздействия которого отличаются от языковых средств, используемых в художественной, публицистической и разговорной речи [4: 90].

Вопросам исследования политического дискурса посвящено немало лингвистических исследований. Рассмотрев определения, данные политическому дискурсу различными авторами [Баранов 1997; Демьянков 2002; Паршин 1999; Почепцов 2000; Чудинов 2007; Шаховский 1998; Шейгал 2004 и др.], остановимся на определении, которое дала этому понятию в одной из своих статей А. Ю. Куткина. На наш взгляд, это определение максимально полно и всесторонне охватывает суть данного явления. Итак, по мнению автора, «политический дискурс — это совокупность текстов письменной и устной коммуникации в сфере управления государством и обществом» [2: 130].

Ссылаясь на Э. В. Будаева и А. П. Чудинова, считаем, что источниками исследования политического языка являются политический медиа-дискурс (пресса, радио, телевидение) и сам политический институциональный дискурс (листовки, дебаты, выступления на митингах, документы политических партий).

Своеобразие лексики общественно-политического содержания, по мнению И. В. Токарева, заключается в следующем. С одной стороны, её границы и тематический диапазон очень широки и расплывчаты (это термины и терминопонятия политики, экономики, торговли, военного дела, включая прямые наименования и перифразы, полные названия и аббревиатуры и т. п.). С другой стороны – это более или менее обиходные наименования, метафоры и даже имена собственные, за рамками которых может стоять определенный комплекс политических представлений и понятий. Они составляют то дополнительное назначение, которое слово (иногда только на некоторое время) приобретает в политическом контексте [6].

В языковедческой литературе встречаем два обозначения данного пласта лексики: «общественно-политическая терминология» /А. И. Ефимов., Т. С. Коготкова, К. А Левковская, В. Н. Туркин./ и «общественно-политическая лексика» / И. Ф Протченко, Ю. С. Сорокин/ [6].

В связи с этим возникает вопрос об объеме понятия "общественно-политическая лексика". Так, довольно четкое определение дает Е. В. Розен данному классу лексики: "Это вся терминология международных отношений и мировой экономики, реалии внутриполитической и экономической жизни данной страны, все обозначения, связанные с политическим устройством и общественно-политической жизнью других стран"[5: 95].

Более сжатое определение политической лексике дает И. Ф. Протченко, характеризуя её как "часть словаря, которая обозначает названия явлений и понятий из сферы общественно-политической жизни, т.е. это лексика из политической, социально-экономической и мировоззренчески философской области " [6].

Четкого и строгого определения понятию "общественно-политическая терминология" в научной литературе также нет. Например, А. Н. Баранов и Е. Г. Казакевич утверждают, что политический язык – это особая знаковая система, предназначенная именно для политической коммуникации [1: 6], а В. М. Лейчик, наоборот, предлагает отказаться от употребления термина «общественно-политическая терминология» [3: 56]. По мнению А. П. Чудинова, исследования языковедов в области общественно-политической терминологии объединяются, прежде всего, изучаемым материалом [7: 76].

Следует отметить, что относящиеся к политическому дискурсу тексты характеризуются краткостью, а наличие большого количества аббревиатурной лексики в политической терминологии отвечает особенностям подобных текстов.

Таким образом, разного рода сокращенные лексемы не только являются неотъемлемой составляющей текстов общественно-политического дискурса, но и терминологически маркируют этот стиль речи. Им принадлежит центральное место в лексике общественно-политического содержания из области международных отношений и мировой экономики, обозначениям реалий

внутриполитической, экономической и культурной жизни различных государств. Они концентрируются вокруг наиболее актуальных проблем современной международной и внутренней политической жизни.

Литература

1. Баранов А. Н., Казакевич Е. Г. Парламентские дебаты : традиции и инновации / А. Н. Баранов, Е. Г. Казакевич — М., 1991.— 63 с.

2. Куткина А. Ю. Аббревиация в современном политическом дискурсе. [Электронный ресурс] / А. Ю. Куткина // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация.— 2011.— №1.— С. 130-132.— Режим доступа: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2011/01/2011-01-27.pdf

3. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура / В. М. Лейчик.— 2-е изд., испр. и доп. — М., 2006. — 256 с.

4. Попова Т. Г., Таратынова Н. В. Политический текст и его лексические особенности [Электронный ресурс] / Т. Г. Попова, Н. В. Таратынова // Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Филологические науки.— 2012.— №3.— С. 90-97.— Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-tekst-i-ego-leksicheskie-osobennosti

5. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М.: Менеджер, 2000. – 162 с.

6. Токарева И. В. Аспекты терминологизации немецких лексических заимствований (сущность дефиниции терминопонятия «общественно-политическая лексика») [Электронный ресурс] / И. В. Токарева // Актуальные вопросы филологических наук: материалы междунар. науч. конф. — Чита : Издательство Молодой ученый, 2011. — С. 134-137.— Режим доступа: http://www.moluch.ru/conf/phil/archive/25/1162/

7. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации [Электронный ресурс] / А. П. Чудинов. – Москва: Флинта, 2006. — 254 с. — Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics2/chudinov-03a.htm.

Даниленко Оксана Сергіївна, асистент
Особливості політичної лексики

УДК 81’44 (043)
Дорменєв В.С., старший викладач
Мітіна Г.В., асистент

ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ

Сучасна наукова парадигма характеризується інтегративними дослідженнями, згідно з якими мова, культура та лінгвокультура розглядаються як сукупність неподільної єдності. Культура несе у собі певний набір ідей та концептів, що відображають і фіксують шлях представників певної спільноти, яка сприймає, розуміє, оцінює, пояснює світ навколо неї. Лінгвокультура розуміється як культура, яка втілена і зафіксована в мовних знаках, яка проявляється в мові і через мову. Це середовище, в якому людина формується і проявляє себе як особистість.

Така розгалуженість підходів до мови і культури обумовлена когнітивним підходом до вивчення мовних явищ, який вже тривалий час існує як наукова парадигма разом з антропоцентричний підходом до лінгвістичних проблем.

Концепт є базовим поняттям когнітивної лінгвістики. Концепт – це семантичне утворення, відмічене лінгвокультурною специфікою і певним чином характеризує носіїв певної етнокультури. Концепт не безпосередньо виникає із значення слова, а є результатом зіткнення словарного значення слова з власним і народним досвідом людини.

Сукупність концептів складає концептосферу, під якою розуміють сукупність концептів, що існують у свідомості носіїв мови. Чим багатша культура, фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, та релігія нації, тим багатше концептосфера мови. Національна концептосфера складається з індивідуальних, групових, класових, національних та універсальних концептів, які передають загальнолюдські цінності. Вся сукупність значень, що передається мовними знаками певної мови, утворює семантичний простір цієї мови. Семантичний простір мови та концептосфера однорідні за своєю природою, вони є ментальними сутностями. Різниця між мовним значенням та концептом полягає в тому, що мовне значення закріплено за мовними знаком [10, с. 45].

Д. С. Ліхачов був першим, хто ввів термін «концептосфера». Д. С. Ліхачов визначає концептосферу як сукупність концептів, що належить спільному ментальному просторові носіїв певної мови [5, с. 6].

В. А. Маслова розглядає концептосферу як сукупність концептів, з яких, як із мозаїчних шматочків, складається полотно світорозуміння носія мови [72, с. 89]. Як певний цілісний і структурований семантичний простір, сукупність концептів розуміє концептосферу С. Г. Воркачов [1, с. 70].

В. І. Карасик, характеризуючи культурні концепти як явище неоднорідне, як такі, котрі відрізняються за належністю до того чи іншого соціального прошарку, стверджує, що оскільки в суспільстві виділяються чітко окреслені соціальні групи, то й існують концептосфери цих груп [3, с. 60]. Національна концептосфера може складатись з сукупності індивідуальних, групових, класових, національних та універсальних концептів, тобто концептів, які мають загальнолюдську цінність.

Зазвичай термін «концептосфера» уживається у сполуці з лексемами, що відсилають до понять – національність і народ. Так, З. Д. Попова і А. Стернін у своїх працях говорять про національну концептосферу, концептосферу народу, групи людей чи окремої людини, про концептосферу як упорядковану сукупність концептів народу, інформаційну базу мислення [7, с. 142]. Вищезгадані дослідники визначають концептосферу як суто мисленнєву сферу, яка складається з концептів, що існують у вигляді мисленнєвих зображень, схем, понять, які узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу [9, с. 60], тобто концептосфері належать також і когнітивні класифікатори, що сприяють певній, хоча й нежорсткій організації концептосфери.

В. І. Карасик, характеризуючи культурні концепти як явище неоднорідне, як такі, котрі відрізняються за належністю до того чи іншого соціального прошарку, стверджує, що оскільки в суспільстві виділяються чітко окреслені соціальні групи, то й існують концептосфери цих груп [3, с. 100]. В. В. Красних використовує термін «когнітивний простір» і розмежовує індивідуальний когнітивний простір – структуровану сукупність знань і уявлень, якими володіє будь-яка (мовна) особистість, кожен мовець, і колективний когнітивний простір – певним чином структуровану сукупність знань і уявлень, якими володіють всі особистості, що входять до того чи іншого соціуму [4, с. 63].

В. В. Красних пропонує поняття когнітивної бази, під якою розуміють структуровану сукупність обов'язкових знань і національно-детермінованих та мінімізованих уявлень тієї чи іншої національно-лінгвокультурної спільноти, якими володіють всі носії того чи іншого національно-культурного менталітету [4, с. 63].

Ю. Є. Прохоров має схожу думку і вважає, що приналежність до певної культури визначається наявністю базового стереотипного ядра знань, повторюваного в процесах соціалізації індивідуумів в даному суспільстві, і досить стереотипного (на рівні етнічної культури, а не особистості) вибору елементів периферії . Можна казати також про існування групових концептосфер (професійна, вікова, гендерна і т. д.). Всі ці концептосфери представляють інтерес для когнітивної лінгвістики, можна зіставляти групові та індивідуальні концептосфери з національною концептосферою, групові концептосфери з індивідуальними, групові та індивідуальні концептосфери [8, с. 50].

Таким чином, к**онцептосфера – це упорядкована сукупність концептів народу, інформаційна база мислення**. *Концептосфера – сутність ментальна (розумова), неспостережувана. Сучасні наукові дані переконливо підтверджують реальність існування концептосфери і концептів, а саме реальність мислення, що не спирається на слова (невербальне мислення).*

Література

1. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов ЛЮБОВЬ и СЧАСТЬЕ (русско-английские параллели) / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.

2. Карасик В. И. Модельная личность как лингвокультурный концепт / В. И. Карасик // Филология и культура : материалы III междунар. конф. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2001 – Ч. 2. – С. 98–101.

3. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград : Перемена, 2002. – 205 с.

4. Красных В.В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации / В. В. Красных, Д. Б. Гудков // ВМУ. Сер. Филол. – 1997. – № 3. – С. 62–75.

5. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Изв. АН. Сер. лит. и яз. – М. : Наука, 1993. – С. 3–9.

6. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. вузов / В. А. Маслова. – М. : АСТ-Пресс, 2001. – 208 с.

7. Попова З. Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 1999. – С. 140–146.

8. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 176 с.

9. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 58–61.

10. Трофіменко Я. В. Концепт та концептосфера в сучасній англомовній парадигмі / Я. В. Трофіменко. – Суми, 2011. – С. 45–47.

УДК 811.112. 2′ 373. 46(043)

Каріда О.І., старший викладач

НОРМА В ТЕРМІНОЛОГІЇ

Терміни є смисловим ядром фахової мови та передають загальну змістову інформацію. У сучасному світі в результаті росту науково-технічних знань більш ніж 90% нових слів, які з'являються у мовах , є фахові слова [1, 205]. Необхідність у термінах більш вища, ніж у загальновживаних словах.

Ріст кількості термінів деяких наук випереджає ріст кількості загальновживаних слів мови, а в деяких науках кількість термінів перевищує кількість загальних слів. Бурхливе створення нових дисциплін обумовлює їх потребу у власній термінології, що приводить до стихійного виникнення термінологічних систем. В умовах "термінологічного потопу" перед спеціалістами встає важлива проблема упорядкування всього масиву термінології. У цьому випадку на першому плані з'являється такий важливий аспект, як нормативність. Термінологія, займаючи у фахових мовах центральне положення володіє, певною самостійністю формування та розвитку, звідки витікає певна самостійність лінгвістичного критерію оцінки терміна, а саме, нормативної його оцінки. Лінгвістична нормативність у загальному виді - це правильність створення та вживання терміна. Процеси термінотворення та вживання термінів не є стихійними, а свідомими, підконтрольними лінгвістам та термінологам. Норма у термінології повинна не суперечити, а відповідати нормам загальнолітературної мови. У той же час існують особові вимоги, щодо термінів. Ці вимоги вперше були сформульовані основоположником російської термінологічної школи Д.С. Лотте [3,75], це: системність термінології, незалежність терміну від контексту, краткість терміну, його абсолютна та відносна однозначність, простота та зрозумілість, ступінь упровадження терміну. Подальші ці вимоги лягли до основи методичної роботи над термінологією у Комітеті науково-технічної термінології Академії наук і були зведені воєдино у "Краткому методичному посібнику по розробкам та упорядкуванню науково-технічної термінології"[3,75].

1. У вимогах фіксованого змісту (одному знаку відповідає одне поняття) заключається положення про те, що термін повинен мати обмежений, чітко фіксований зміст у межах певної термосистеми у конкретний період розвитку даної галузі знань (останні уточнення є дуже важливим, оскільки з углубленням знань зміст поняття може розвиватися і з часом цей же термін може отримати інше зачення). Звичайні слова уточнюють своє значення, придбають різні смислові відтінки у фразеологічному контексті, разом у сполученні з різними словами. Контексна рухомість значення для терміна взагалі не припускається. Треба зазначити, що тут знаходиться логічна вимога до терміна - постійність його значення у рамках певної терміносистеми.

2. Наступна вимога - точність терміна. Під точністю звичайно розуміється чіткість, обмеженність значення. Ця чіткість обумовлена тим, що фахове поняття, як правило, має конкретні межі, які за звичай є встановленими за допомогою означення, тобто дефініції терміна. З точки зору відображення змісту поняття точність терміну означає, що у його дефініції є необхідними та достатними ознаками означаємого поняття. Термін повинен також, прямо чи косвено, відображати ознаки, за якими можна відрізнити однє поняття від іншого. Терміни володіють різним ступенем точністі. Найбільш точними, або правильно орієнтуючими, представляються мотивуючі терміни, у структурі яких особливо ярко передані зміст поняття або його розпізнавальні ознаки, наприклад: рос. 'сплошность внешней зоны диффузионного слоя'. Значення численості немотивованих термінів не виходить із значення входячих до них терміноелементів (з'єднення типа рос. 'ласточкин хвост', укр.

'хвіст ластівки'). До цього ж відносятся й ложномотивовані терміни типа 'атом' або терміни-епоніми. Останні мають ту позитивну якість, що не викликають ніяких асоціацій. Але й тут є негативний аспект: у більшості випадків такі терміни не викликають уяв та не відображають зв'язку данного поняття з іншим, тому засвоїти їх дуже нелегко.

3. Вимоги однозначності терміна. Термін не повинен бути багатозначним. В цьому випадку категоріальна багатозначність, коли у межах одної терміносистеми одна і таж форма використовується для позначення операції та її результату. Упорядковуючи термінологію, тобто фіксуючи значення кожного терміну даної системи понять, встановлюється однозначність терміну.

4. Термін не повинен мати синонімів. Синоніми у термінології мають другу природу і виконують інші функції ніж у загальнолітературной мові. Під синонемією у термінології розуміють явище дублетності: [3, 89]: рос. 'генитив' , 'родительный падеж', укр. 'тинейджер' та 'підліток' . Між дублетами нема таких відносин, які організують синонімічний ряд, нема емоційно-експресивних, стилістичних, відтінкових опозицій. Вони тотожні поміж собою, кожний з них відноситься прямо до означаємого. І якщо в загальнолітературній мові існування синонімів виправдовується тим, що вживання тих або інших з них має вплив на зміст мови, або міняє стилістичне забарвлення, або надає їй індивідуальний відтінок, то дублети ні в загальній мові, ні в мові науки цими властивостями не володіють як явищем небажаним. Дублетність особливо характерна для навчальних етапів формування термінології, коли ще не мав місця природний і свідомий відбір кращого терміну і, існують декілька варіантів одного і того ж поняття.

Саме поняття синонімії у термінології до наступного часу не може вважатися загальноприйнятним. Розглянемо синоніми, які мають зовсім однакове значення. Це абсолютні синоніми, або дублети типа: рос. 'языковедение' - лингвистика'; укр. 'мовознавство' - 'лінгвістика': нім. der *Display – der* **Monitor** 'монітор'. Оцінка існування цих дублетів визначається функціонуванням терміносистеми, зокрема, може бути дозволено паралельне вживання рідного та запозиченого терміна, якщо один з них не може створювати похідні форми. Мова йде про деривaційну здатність терміну, наприклад: рос. 'компрессия' - 'компрессионный'. Існує стилістична синонімія термінів. У цьому випадку один з дублетів У цьому випадку один з дублетів відноситься до розмовного стилю або професійного жаргону, та питання про його усунення просто не існує. Може відмічатися наявність сучас-ного та старого терміну: рос. летчик - авиатор. Ці синоніми можуть вживатись у творах різних жанрів, наприклад, у художній літературі;

2) частковоспівпадаючи синоніми. У мові існує багата кількість синонімів: рос. инструкция-обьяснение - указание. Використування таких синонімів може привести до взаємного непорозуміння спеціалістів, тому усунення таких варіантів бажано при упорядкуванні термінології.

5. Терміни повинні бути систематичними. Систематичність термінології базується на класифікації понять, виходячи із того, якої виділяються необхідні ознаки які входять до терміну, включаємі до терміну, після чого підбираються терміноелементи для створення терміну. Із систематичністю терміна тісно пов'язана його мотивованість, тобто семантична прозорість, яка дозволяє зробити уяву про поняття, означеного терміном. Систематичність дає можливість відобрадження у структурі терміну його певного міста в данній терміносистемі, у зв'зку зазначаємого поняття з іншими, його співвіднесеності щодо певної логічної категорії понять, як наприклад, у класичному прикладі Д.С. Лотте [3, 128]: рос.електролампа та її види - 'диод', 'триод', 'пентод'. Найважливішим є спільність ознак понять, а саме кількість електродів у лампі, одного класифікуючого рівня та зв'язок з терміном, означаючим родове поняття. Таким чином, ознаки, які положені до основи побудови термінів, відображаючих видові поняття, повинні бути однакові.

6. Краткість терміна. Термін повинен бути кратким. Тут можна відмітити суперечність між прагненням до точності терміносистеми та термінів до краткості. Для сучасної епохи особливо характерно створення протяглих термінів, у яких прагнуть передати більшу кількість ознак понять. Але оборотною стороною є громіздкість тексту. Практика стикається з необхідністю шукати скорочений варіант найменування, що відповідає закону економії мовних засобів.

7. Благозвучність терміну має два аспекта: зручність вимовлення та благозвучність. Крім того, термін не повинен викликати негативних асоціацій поза вузькофаховим вживанням, що видно у порівнянні слідуючих пар термінів: рос. 'спаивание' - 'пайка', 'обезгаживание' - 'дегазация'. Крім цього, специфіка деяких галузей знань висуває додаткові вимоги до термінів.

Усі ці положення припускають "ідеальний" термін і, звичайно, є дуже складними для виконання. При стандартизації нормативність цих вимог пом'якшується. Одже, обов'язковими властивостями терміну

вважаються однозначність, краткість та відповідність нормам та правилам даної мови. Інші вимоги до науково-технічного терміну пропонується вважати факультативними [2, 3].

Література

1. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 27. – с. 203–208.

2. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Т. Р. Кияк // Вісн. нац. ун-ту Львівська політехніка. – Серія – Проблеми української термінології – 2008. – № 620. – с. 3–5.

3. Лотте Д. С. Упорядочение технической терминологии / Д.С. Лотте // История отечественного терминоведения. Классики терминоведения: Очерки и хрестоматия. – М., 1994. – 177 с.

УДК 81’373(043)

Лоскутова Н.М., старший викладач

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

Традиційно розмежовують п’ять способів номінації: синтаксичний, семантичний, морфологічний, синтаксично-морфологічний і запозичення. Перші чотири типи номінації належать до внутрішньомовних словотвірних способів, а запозичення – до зовнішньомовного способу творення термінів.

Синтаксичний спосіб термінотворення є способом найменування понять шляхом створення стійких термінологічних словосполучень. Під термінологічним словосполученням (далі ТС) маємо на увазі синтаксичну конструкцію, утворену поєднанням двох і більше неслужбових термінів, за способом підпорядкування залежного компонента головному [1, с. 247]. ТС – це цілісна термінологічна одиниця (далі ТО), що характеризується структурною і змістовою єдністю. Маючи високий ступінь конденсації змісту, воно дозволяє позначити єдине поняття з максимальною точністю.

Характер синтаксичних відносин у ТС визначається типом граматичного зв’язку між головним та залежним / залежними термінокомпонентами. Зв’язок цих компонентів ґрунтується на підрядному граматичному зв’язку, який може мати характер керування, узгодження і прилягання. З точки зору смислової розкладності ТС поділяють на розкладні й нерозкладні. Розкладні ТС характеризуються формальною розкладністю компонентів і поділяються на дві групи: вільні ТС і зв’язані ТС. Вільні ТС складаються з двох і більше компонентів, які є термінами. Зв’язані ТС містять у своєму складі терміни та нетерміни, тобто загальнолітературні слова, найчастіше – іменники або прикметники, значення яких у процесі термінологізації може змінюватися. За кількістю об’єднуваних терміноелементів ТС поділяються на дво- і багатокомпонентні. Двокомпонентні конструкції є простими ТС, оскільки вони складаються з мінімально необхідної кількості термінокомпонентів. Термінокомпоненти, що використовуються в двокомпонентних ТС, переважно належать до іменних частин мови, які є найтермінологічнішим і мають найбільші сполучні можливості. Ця ж тенденція переважає і в ТС, які складаються більше, ніж з двох термінокомпонентів.

Спосіб семантичної деривації полягає у творенні ТО від присутніх у мові слів без зміни їхньої формальної структури. Під час семантичної деривації в семантичній структурі мовного знака відбувається певне зміщення, і слово або повністю змінює своє значення, або частково його трансформує і починає функціонувати по-новому. Терміни, утворені шляхом семантичної деривації, є продуктом вторинної номінації. Існують два способи творення термінів шляхом семантичної деривації: транстермінологізація і термінологізація. Під транстермінологізацією маємо на увазі перехід терміна з однієї термінології в іншу з супутнім семантичним звуженням останнього [182, с. 17]. Під термінологізацією вбачаємо перехід загальновживаного слова у певну термінологію. Термінологічне переосмислення загальнолітературної лексики реалізується чотирма шляхами: метафоризацією, метонімізацією, звуженням чи розширенням лексичного значення слова.

Метафоричний тип номінації заснований на взаємодії загальновживаних слів та ТО і здійснюється на основі аналогії або імпліцитного порівняння. Метафора може ґрунтуватися на схожості між реальними поняттями або між конкретним і абстрактним, а також здатна поєднувати реальне і уявне, завдяки чому в асоціативно-образному мисленні виникає нове знання, яке наповнює наявну фонетичну оболонку слова новим змістом; відбувається розщеплення значення. *Метонімічний перенос* порівняно з метафорою є більш реалістичним, оскільки він ґрунтується на реальних часових, просторових і причинно-наслідкових зв’язках. Під метонімічним переносом розуміють переносне

вживання слова або виразу на основі суміжності подібних явищ. Найбільш типовими видами метонімічного переносу є такі: назва дії – назва результату дії і навпаки; назва дії – суб'єкт дії; назва дії – галузь знання; матеріал – виріб з нього; причина – результат; частина – ціле і ціле – частина; процес – стан; властивість – кількісний показник; предмет – установа. Дослідники галузевих термінологій зазначають, що загалом метонімічний перенос менш поширений у мові для спеціальної мети, ніж метафора. Під *спеціалізацією лексичного значення* мається на увазі втрата словом більш загального (широкого) значення і заміна його більш вузьким (спеціальним). Звуження лексичного значення лексеми придатне для термінології, оскільки при звуженні значення терміна в ньому імпліцитно виражаються всі відмітні ознаки твірного слова. *Розширення лексичного значення* передбачає збільшення семантичного обсягу ТО. Воно відбувається за потреби в «широких поняттях», таких, які належать до широкої категорії явищ.

Морфологічна номінація полягає у творенні похідних термінів від простих ТО шляхом додавання до них афіксальних морфем. Цей спосіб термінотворення охоплює суфіксацію, префіксацію, парасинтез та конверсію. Творення нових ТО шляхом *суфіксації* передбачає приєднання суфікса до твірної основи. Суфікс виступає виразником словотвірного значення слова, заміщаючи предикат або аргумент. При цьому він має найвищий ступінь абстракції серед усіх деривацій них морфем. *Префіксація* дозволяє утворювати похідні шляхом додавання префікса до твірної основи. Перебуваючи у препозиції щодо кореня, префікси не так тісно, як суфікси, з'єднані з мотивуючою основою, що дозволяє говорити про більшу автономність префікса в морфологічному плані. Рівень абстракції префіксів набагато нижчий, ніж у суфіксів, і вони відрізняються конкретністю значень. *Парасинтез* є специфічним видом одночасної афіксації, тобто паралельного приєднання префікса та суфікса до твірної основи. Основне семантичне навантаження у похідній ТО несе префікс, що уточнює значення твірної основи, а суфікс виконує структурну роль творення нової ТО. Парасинтетична деривація не має власних, властивих лише їй афіксів. *Конверсією* називають спосіб, що дозволяє утворювати терміни без допомоги спеціальних словотвірних афіксів. Вона передбачає створення нової ТО шляхом переходу терміна з однієї частини мови до іншої без зміни морфологічного і фонетичного складу. Зазвичай шляхом конверсії утворюються субстантивовані або ад'єктивовані терміни.

В основі ***синтаксично-морфологічного способу*** творення термінів лежить складання, під яким розуміється створення нової ТО шляхом об'єднання двох і більше основ у одне словесне ціле. У рамках синтаксично-морфологічного способу виділяють три його різновиди: композицію, словоскладання й абревіацію. *Композиція* є способом словотвору, при якому в одну ТО об'єднуються не менше двох основ повнозначних термінів і це утворення називається композитом. Композит є неподільною мовною одиницею, яка характеризується семантичною єдністю. Це означає, що складна ТО виражає нове поняття, яке не є тотожним простій сумі лексичних значень її терміноелементів. *Юкстапозиція* передбачає поєднання в одному складному терміні двох і більше простих ТО. Терміни, отримані таким чином, називаються юкстапозитами. Юкстапозит є суцільнооформленою ТО, між компонентами якої не повинно існувати синтаксичних відносин. Компоненти юкстапозитів характеризуються позиційною стійкістю, їхній порядок є фіксованим, а перестановка – неможливою. Вимога стислості, що висувається до термінів, обумовлює актуальність широкого використання *абревіації* як одного з засобів найменування понять. Сутність абревіації полягає в скороченні компонентів ТС та їх об'єднання в одну ТО. Водночас новий термін виступає абсолютним синонімом до розгорнутого полілексемного ТС. Абревіатура дозволяє сконденсувати значення ТС, виступаючи максимальним способом економії мовних знаків [3, с. 682]. Отже, отримана абревіатура є вторинною скороченою номінацією певного поняття.

Окрім використання внутрішніх ресурсів мови для творення термінів великого поширення набуло ***запозичення іншомовних термінів*** як зовнішньомовний спосіб поповнення термінологічної лексики. Запозичення є способом номінації, у процесі якої користувачі однієї мови частково або повністю запозичують ТО з іншої мови, також запозиченням вважається термін, який перейшов з однієї мови в іншу. Воно є невід'ємною частиною термінологічної лексики, і власне кількістю запозичень термінологія відрізняється від інших прошарків лексики. Такий факт пояснюється високою здатністю термінології сприймати іншомовні ТО.

Отже, творення термінів зазвичай базується на національних словотвірних механізмах, які можуть охоплювати як внутрішньомовні так і зовнішньомовні способи.

Література

1. Вендина Т. И. Введение в языкознание / Т. И. Вендина. – М. : Высш. шк., 2008. – 388 с.

2. Рыженкова Т. В. Специфика процесса транстерминологизации в отраслевой терминосистеме (на материале русской и английской терминологии правоведения) : дисс. … канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. В. Рыженкова ; Саратовская гос. академия права. – Волгоград, 2001. – 187 с.

3. Klein J. R. Quelques réflexions sur la dynamique lexicale du français au début du XXIe siècle / J. R. Klein // Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes. – 2006. – Vol. 84. – № 3. – PP. 673–685.

УДК 81’42:141.311:112.2

Марченко М.О., старший викладач

ІМПЛІЦИТНІ ОСОБЛИВІСТІ ІДІОСТИЛЮ Г. М. ЕНЦЕНСБЕРГЕРА

Сучасний розвиток лінгвістичної науки характеризується зацікавленістю до мови як феномену психічної діяльності людини [3, с. 3]. Мова поширюється на всі розумові процеси: людина породжує текст, який репрезентує динаміку думки та її мовну реалізацію, тому мовна особистість не розглядається вже поза мовою та мовною здатністю до породження та сприйняття мовлення [8, с. 13]. Людина вважається не тільки як носій мови, а й як її користувач [6, с. 4]. Мова підкорена потребам, інтересам та рівню культури співрозмовника, а розвиток та зміни мови досліджуються відповідно тій культурній парадигмі, яка сформувалася у соціумі у певний період часу [6, с. 4]. Слід зазначити, що саме мова є засобом спілкування, а різноманітність її засобів дає можливість мовній особистості вербалізувати свої знання [6, с. 4], які мають експліцитну та імпліцитну форму існування [3, с. 3]. Таким чином імпліцитність проявляє себе в мові та мовленні, деатвтоматизується у певній мовленнєвій ситуації та стає доступною для розуміння [3, с. 3-6]. А оскільки художній текст описує комунікативну ситуацію і сам є частиною комунікації [3, с. 6], тому він містить не тільки експліцитно, а й імпліцитно виражену інформацію і саме в художньому тексті імпліцитно приховується авторська точка зору, естетична інформація, суб’єктивна експресивність та емоційність [4, с. 47].

Отже, у кожному тексті діють дві протилежні але взаємопов’язані тенденції до експліцитності та до компресії інформації, сугестивності тобто імпліцитності, яка вимагає активної співтворчості читача та посилює експресивність та естетичний вплив [1, с. 104]. Взагалі слід зазначити, що сприйняття художнього слова ґрунтується на діалозі письменника з читачем, а творче розуміння художнього тексту зумовлено особистою, оточуючою дійсністю та культурою реципієнта, змістом його тезауруса [7, с. 156], оскільки імпліцитній зміст висловлювання або тексту усвідомлюється завдяки знанню того світу, в якому ми живемо [8, с. 14].

Слід зазначити, що імпліцитний зміст це найважливіший компонент змістовно смислової структури тексту, яка в свою чергу є його інформаційною категорією [3, с. 7]. Також слід звернути увагу ще й на той факт, що саме віршований текст більш за все тяжіє до імплікації, оскільки вірш має певну структуру та невеликий розмір, а інформація у цьому тексті подається у конденсованому вигляді [1, с. 294], тобто у вірші відбувається певна компресія змісту, яка спричинена саме імплікацією.

Під імплікацією слід розуміти присутність у тексті змісту, який вербально невиражений, але який адресат здатний угадати [2, с. 103]. Імплікація передає не тільки предметно-логічну, а й прагматичну, тобто суб’єктивно-оціночну, емоційну та естетичну інформацію [2, с. 103]. Беручи до уваги і той факт, що художнє мовлення постмодернізму характеризується чуттєвістю, тобто високим рівнем концентрації емотивності, а ідіолект представника постмодернізму є певним кодом [5, с. 214, с. 219-220], то слід визначити, що ідіолект Г. М. Енценсбергера характеризується імпліцитними особливостями, які превалюють над експліцитними, оскільки інформація у художньому мовленні постмодернізму є закодованою [5, с. 219-220]. Імпліцитні особливості ідіолекту цього письменника розкодовуються за допомогою алюзії, полісемії та графічних засобів.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / Арнольд И. В. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.

2. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / Арнольд И. В. – Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. – 444 с.

3. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / Єрмоленко С. Я. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.

4. Звегинцев В. А. Значение пресуппозиции для анализа поэтического языка // Литературные направления и стили / Звегинцев В. А. - М. : Изд-во Московского ун-та., 1976. - С. 77-90.
5. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики XX століття): дис. … доктора філол. наук : 10.02.05 / Кагановська Олена Марківна. – К., 2003. – 502 с.
6. Пірошенко С. Ю. Поетика Інокентія Анненського як вираження екзистенціального світосприйняття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.02 „Російська література“ / С. Ю. Пірошенко. – Сімферополь, 2005. – 20 с.
7. Яровая Н.В. Компаративные блоки в современной американской поэзии: лингвокогнитивный аспект : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / “Германские языки” / Яровая Наталья Владимировна. – К., 2003. – 20 с.
8. Aarons D. General Linguistics: A Course Book / Aarons D. – China, 2003. – 358 P.

УДК 81’44 (043)
Морєва Г.Г., кандидат філологічних наук, доцент
Кожухова Г.О., старший викладач

ГЕНДЕР vs РІД: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Лінгвістична наука другої половини 20 ст. – початку 21 ст. характеризується бурхливим розвитком нових напрямів, таких як прагмалінгвістика, психолінгвістика, нейролінгвістика, когнітивна лінгвістика тощо. Це, проте, жодною мірою не означає забуття традиційних мовних проблем, зокрема, проблем граматичних, інтерес до яких не згасає протягом тисячоліть, з часів Платона і Арістотеля. Сказане повною мірою відноситься до граматичної категорії роду, адже це характерна риса граматичної будови індоєвропейських мов.

Важливість і **актуальність** даної теми не викликають сумніву. Адже в складі вищезазначених нових напрямків сучасної лінгвістичної науки можна помітити значний інтерес до гендерного фактору, роль якого у мові дуже важлива [2; 3; 5]. Дослідниками цієї проблеми «гендер розглядається як один із параметрів особистості, що включає не лише стать як біологічну субстанцію, але й культурно обумовлений розумовий конструкт. Гендер мовної особистості, безумовно, впливає на сприйняття базових оцінних концептів, на структуру ціннісної ієрархії» [2, с. 45].

Проблема гендеру, таким чином, є більш широкою проблемою порівняно з граматичною категорією роду. Отже, на нашу думку, для того, щоб якнайкраще з'ясувати гендерні проблеми, вважаємо за доцільне проаналізувати проблеми виникнення і розвитку граматичної категорії роду, тобто з'ясувати проблему статі як біологічної субстанції, відтвореної певними мовними засобами конкретної мови.

Згідно з лінгвістичним визначенням, рід – граматична категорія, властива різним частинам мови, яка полягає в розповсюдженні слів або форм по двох або трьох класах і традиційно співвідноситься з ознаками статі або їх відсутністю. Ці класи прийнято називати чоловічий, жіночий і середній рід [4].

Центром категорії роду в мові є рід іменників: він безпосередньо пов'язаний із значенням і формою слова, за винятком деяких іменників, які не змінюються по родах [4, с. 79].

Категорія роду – характерна особливість індоєвропейських мов, хоча вони відображають різний ступінь збереження роду, який знаходиться в безпосередній залежності від стійкості синтетизму в системі словозміни [6, с. 418]. Взагалі стародавні мови (авестійська, санскрит, грецька, латинська) демонструють трьохродову систему. Причому для даних мов характерна наявність особливих флексій – показників родової приналежності. Так, у латинській мові закінчення **–а** свідчить про приналежність іменника до жіночого роду: лат. *luna, aqua* жіночого роду [1, с. 417].

Функція розрізнення роду часто переходить від флексій до артикля, як, скажімо, в німецькій мові (*der – die – das*) або у французькій мові (*un – une, le – la*). Існують мови, в яких є тільки два роди. Так, в хеттській відзначають наявність загального (для живих іменників) та середнього роду, що іноді трактується як більш стародавній стан. Можлива, проте, повторна морфологізація роду, наприклад, в іспанській, в якій сформувався значний пласт слів з афіксальною відмінністю чоловічих і жіночих родів (hermano *"брат"*– hermana *"сестра",* cabron *"козел"* – cabra *"коза"*) [6, с. 418].

У мові Іраку існують такі два так званих роду – noble (знатний, благородний) і mean (низький). Перший використовується по відношенню до іменників, які позначають осіб чоловічої статі та

добрий початок (good spirits). Другий використовується по відношенню до іменників, що позначають осіб жіночої статі, тварин обох статей, злий початок (evil spirits) [1, с. 126].

У слов'янських мовах спостерігається не тільки збереження, але і ускладнення трьохродової системи. Так, у російській мові категорія роду нерозривно сплетена з категорією живої / неживої істоти, утворивши єдину категорію узгоджувальних класів. У деяких мовах взагалі немає родових відмінностей. В угорській мові, наприклад, одне і те ж слово позначає *він, вона, воно*. В китайській і японській мовах категорії роду не існує [1, с. 127].

З середини 19 століття затверджується думка, що передісторія виникнення проблеми роду пов'язана з перетворенням контенсивного (семантико-синтаксичного) типу індоєвропейської прамови, тобто з переходом від активного ладу до номінативного. Таким чином, на стадії активної типології індоєвропейська мова повинна була володіти двокласною системою активних / інактивних імен, яка через ознаку жива/нежива істота трансформувалася в родову [6, с. 418].

Отже, граматична категорія роду полягає в розподілі слів по двох або трьох класах. Ці класи прийнято називати чоловічий, жіночий і середній рід. Дана категорія властива різним частинам мови (займенникам, прикметникам, дієсловам), але центром категорії роду в мові є іменник, де рід – категорія класифікуюча. Рід розвивався з опозиції жива / нежива істота, активність / пасивність.

Для граматичної категорії роду властиві такі засоби виразу: флексії, артиклі, повторна морфологізація, узгодження.

Мови віддзеркалюють різний ступінь збереження роду, що пов'язано із стійкістю синтетизму в системі словозміни. Так, існують мови, демонструючі трьохродову, двохродову систему, або взагалі не мають даної категорії. Руйнування роду, перш за все, пов'язане з розвитком аналітизму.

Література

1. Березин Ф. М. Лекции по языковедению (на английском языке) / Ф. М. Березин. – М. : Высш. шк., 1969. – 176 с.
2. Бєссонова О. Л. Ієрархія цінностей в концептуальній та мовній картині світу чоловіків та жінок / О. Л. Бєссонова // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах: Зб. наук. праць. – Вип. 5. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – С. 45-52.
3. Бессонова О. Л. Грамматический род в гендерном аспекте /О. Л. Бессонова // Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір) : Матеріали міжнародної наукової конференції. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – С. 25-31.
4. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Морфология / В. Г. Гак. – М. : Высш. шк., 1994. – 312 с.
5. Петренко А. Д. Социофонетическая вариативность современного немецкого языка Германии / А. Д. Петренко. – К. : Рідна мова, 1998. – 255 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.

УДК 372.881.1(043)

Слюсаренко О.В., ассистент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Іноземна мова дедалі активніше набуває статусу соціально-економічного і політичного механізму порозуміння між різними представниками світової спільноти у різноманітних сферах їх життєдіяльності, що пояснюється кількома чинниками: інтенсивним розвитком міжнародних зв’язків між Україною та зарубіжними країнами; сучасний світ став більш багатонаціональним і багатомовним; ситуація на ринку праці; суспільство стало мобільнішим. Усе це змусило переосмислити цілі, завдання, зміст і технології навчання іноземних мов і культур в освітніх навчальному закладах [3, С. 25–26].

Іншомовна комунікативна компетенція як важливий компонент комунікативної культури, як відомо, є невід’ємним складником підготовки майбутніх філологів.

Для того, щоб зрозуміти психологічні характеристики формування іншомовної комунікативної компетенції, слід звернутися до тлумачення Л. І. Божович мовної компетенції як психологічної системи, що містить два основні компоненти: дані мовленнєвого досвіду, набутого дитиною у процесі спілкування та діяльності; та знання про мову, засвоєні під час навчання. Така двочленна структура мовної компетенції відповідає процесові оволодіння рідною мовою, адже мовленнєвий

досвід виникає внаслідок практичного володіння мовою (рідною). Стосовно ж іноземної мови важливо враховувати те, що вона вивчається поза мовним середовищем, а відтак не відбувається спонтанного накопичення мовного досвіду. Компенсація цього, повинна проходити за рахунок спеціально організованого, регламентованого і цілеспрямованого процесу навчання іноземної мови на комунікативних засадах.

Іншомовна комунікативна компетенція як мета навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі передбачає не лише знання мовної системи, а й практичне володіння мовою, тобто відповідний рівень сформованості навичок і вмінь, що відноситься до другої змістової лінії моделі – мовленнєвої компетенції. Це складна діяльність, яка відбувається на основі набутих знань, навичок і вмінь. Сучасне розуміння міжкультурної комунікації (Н. Ф. Бориско, Л. П. Рудакова) як діалогу культур, кожна з яких являє собою складне утворення "культура-мова-особистість", сягає ще ідей У. Вайнрайха, В. Гумбольдта, Р. Якобсона. Сьогодні ці завдання стали ще більш актуальними та нагальними, про що свідчить і науковий інтерес до проблеми комунікативної компетенції (Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька, Є. М. Верещагін, І. О. Зимня, Н. Б. Ішханян, В. Г. Костомаров, С. Ю. Ніколаєнко, Т. В. Опанасенко, Л. П. Смелякова, Г. Д. Томахін, В. М. Топалова та ін.).

Кожна система має свої, властиві тільки їй, принципи побудови. Серед них найбільш переконливими нам вважаються цілісність, структурність, взаємозалежність системи і середовища, ієрархічність, множинність опису кожної системи [4, с. 68].

Питання про формування та розвиток іншомовної комунікативної компетенції студентів філологів можна розглядати в двох аспектах: по-перше, в процесі соціалізації і виховання; по-друге, засобом спеціально організованого соціально-психологічного тренінгу.

Щодо першого аспекту: слухач черпає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і зорових форм, як символічних, так і образних, що дає їй можливість синтезувати, класифікувати різноманітні епізоди соціальної взаємодії. Зрозуміло, що у ході стихійного оволодіння „мовою" соціально-перцептивної сфери можуть утворюватись неадекватні пізнавальні схеми, як причини неадекватних комунікативних дій, які призводять до неефективності в ситуації спілкування [1, с. 45].

Другий аспект передбачає чітко організовану діяльність особистості, спрямовану на засвоєння певних знань, умінь, навичок та виключає момент стихійності, який зазначався у першому аспекті. Прерогатив ним у формуванні комунікативної компетенції старшокласників залишається орієнтування передусім на міжособистісне, між групове вербальне спілкування – найефективніші види взаємодії людей. Саме міжособистісне спілкування є однією з форм задоволення комунікативних потреб людини, воно сприяє самовираженню особистості, повному взаєморозумінню співрозмовників і, нарешті, швидкому отриманню необхідної інформації.

Під час формування іншомовної комунікативної компетенції студентів філологів на заняттях з іноземної мови, крім вище вказаних аспектів, необхідно враховувати і їх вік, потреби, інтереси.

Специфіка віку студентів полягає у тому, що він є етапом, коли відбувається якісний стрибок у володінні усним мовленням – переважають природно-вмотивовані форми мовленнєвої поведінки, розвиваються такі складні її форми як бесіда, диспут, дискусія. Усне мовлення у нових умовах його використання представляє великі труднощі для студентів. В природній ситуації спілкування, роль якої збільшується в цей період навчання, студент, що знаходиться в екстремальних умовах спілкування – дефіцит часу, спонтанність мовлення – не вміє спрямовано логічно і послідовно розподіляти свою увагу між змістом та мовними засобами його оформлення. Монологічні повідомлення студентів за таких умов характеризуються неадекватністю мовленнєвому завданню, недостатньою повнотою і зв'язністю, низькою оцінювальністю, невиправданою стилістичною нейтральністю. Студенти не вміють привертати увагу аудиторії, перебудовувати під час говоріння план та структуру висловлювання, переформульовувати сказане, використовуючи інші, більш адекватні мовні засоби. Це пояснюється як складністю самого феномену, що розглядається – усне мовлення, так і механізмами мовлення.

Під час навчання усного мовлення необхідно враховувати індивідуальні особливості пам'яті (зорова та змішана пам'ять є дещо сильнішими, ніж слухова пам'ять), створюючи у деяких вправах комплексу вправ зорові опори як засоби часткової детермінації монологічних висловлювань студентів у процесі навчання. Студентів відрізняє зрілість думки та намагання дійти до аргументованого викладу, здатність давати адекватну оцінку явищам дійсності [2, с. 223]. Ще не є характерними дискутивні види роботи, роздум та узагальнення. Проте вже на цьому ступені збільшується питома вага „міркування", найбільш складної в розумовому плані. Оскільки це завдання вирішується на старшому ступені, то на середньому ступені готується основа розвитку вмінь

продукування цієї комунікативно-мовленнєвої функції. Студенти повинні, поряд з іншими уміннями, висловивши своє ставлення до предмета мовлення, викласти ту чи іншу подію з точки зору мовця, що є типовим для природного мовлення. Іншими словами „розповідь" ускладнюються висловлюваннями з особистісним ставленням мовця, оцінкою змісту, характеристикою дійових осіб. У таких висловлюваннях експліцитно сполучається інформація з усіх комунікативно-мовленнєвих функцій, що робить мовлення більш природним, переконливим.

Наведений теоретичний аналіз дозволяє констатувати, що створюються сприятливі об'єктивні передумови формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх філологів, які враховують вікові та психологічні особливості студентів: найбільша швидкість переключення уваги у вирішенні вербально-логічних завдань, ефективність та переважання логічно організованої активної розумової діяльності над механічним запам'ятовуванням та відтворенням, здатність до цілісного сприйняття дійсності для приведення у відповідність характеру мовленнєвих умінь володіння іншомовним говорінням з психічними можливостями більш високого рівня розвитку особистості студента.

Література

1. Барахович И. И. Формирование коммуникативной компетентности студентов педагогического колледжа: Дис. на здобутя наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / И. И. Барахович – Красноярск, 2000. – 185 с.

2. Мазо М. В. Педагогическая технология формирования коммуникативной компетенции у студентов (на материале иностранного языка): автореф. дис. На здобутя наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 / М. В. Мазо . – Саратов, 2000. – 19 с.

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальною ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

4. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник / М. Д. Ярмаченка. – К., 2001. – 327 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

УДК 007 : 304 : 001(043)
Брадов В. В., кандидат економічних наук, доцент

КОНТЕНТ МЕДІА І ВЛАСНІСТЬ

Інтерес вітчизняних та західних фахівців до процесів, що постійно відбуваються усередині розгалуженого та складного медійного механізму, визначається еволюційним зростанням функції мас-медіа по забезпеченню необхідного рівня соціальної взаємодії, підвищенням їх впливу на об'єднання в організовані спільноти численних і різнорідних соціальних груп, домінуванням контенту ЗМК у створенні уявлень про соціальну дійсність та формуванні певних соціальних норм.

Економічним аспектам діяльності різних за видом мас-медіа також завжди приділялася, принаймні на Заході, і приділяється значна увага. Дослідниками медіа напрацьовані й певні результати у вивченні контенту медіаринку. Але є фактори впливу на його формування, які маючи економічну природу, в той же час,частіше розглядаються не обов'язково виключно «на ринковому фоні». Нерідко науковці зосереджують свій дослідницький інтерес на залежностях засобів масової комунікації від походження задіяного в них капіталу, так як неможливо ігнорувати фактори власності на медіа, їх концентрації на цій основі та комерціалізації інформаційно-комунікаційних дій.

У іноді досить різнопланових наукових розвідках можна зустріти проблематику, пов'язану з формою власності на мас-медіа, її впливами на особливості ЗМК і зокрема - на формування їх контенту. П. Бурдьє, досліджуючи телебачення, зауважує, що без знань про те, хто є хазяїном телекомпанії, яка доля в її бюджеті рекламних доходів або які розміри отримуваної нею зовнішньої фінансової допомоги, неможливо нічого зрозуміти в її функціонуванні [1, 28]. Тобто, відносини власності у ЗМК, на думку дослідника, є одним з ключових моментів для розуміння їх природи і особливостей функціонування.

П. Лазарсфельдта Р. Мертон у спільній праці, присвяченій визначенню соціальної ролі ЗМК, доводять, що «ефекти масової комунікації будуть різними при різних системах власності і контролю» [2, 16].При розгляді соціальних ефектів ринкових ЗМК, підкреслюють науковці, треба враховувати, що ці засоби знаходяться у приватній власності, їх діяльність передбачає отримання прибутку. Контроль тут у значній мірі йде від рекламодавця, а не читача або слухача. Бізнес, у свою чергу, фінансує виробництво і розповсюдження матеріалів масової комунікації. І, якщо залишити осторонь усі наміри, «саме той, хто несе видатки зазвичай визначає зміст» мас-медіа [там же, 16].

Вміст повідомлень, що передають засоби масової комунікації, обумовлюються політичними та економічними інтересами їх власників – такий робитьвисновок більшість дослідників.Структура власності безпосередньо впливає на вміст інформації, на контент мас-медіа в цілому, на умови його створення, методи розповсюдження.Інтереси власників забезпечують дивовижний симбіоз політичної і економічної структур і саме це визначає, чиї голоси та думки «будуть чути в ЗМІ, а чиї навмисно приховані або заглушені» [3, 14–18].Формування редакційної інформаційної політики цілком залежить від соціальних замовлень та політичних уподобань власників комерційних телеканалів, фактично володіння мас-медіа – це право власника контролювати його контент. Аналізуючи глядацьку перевагу до програм розважального, а не інформаційного чи інформаційно-аналітичного змісту, дослідниця Т. Крайніковаприпускає, що «домінування розважального контенту можна пояснити особистою незацікавленістю власників каналів залучити аудиторію до глибшого, багатостороннього осмислення надто складної політичної проблематики, авторське тлумачення якої може мати непередбачувані наслідки для їхнього бізнесу» [4, 42].

Серед наукових розвідок, пов'язаних з впливом форми власності на особливості формування контенту засобів масової комунікації, вирізняються такі, де в ролі їх власника розглядається держава. Так, О. Гоян моделює наступні варіанти залежності вмісту медіа від форми власності. На думку дослідника, контент радіостанції державної або комунальної форми власності формується відповідно основної мети її діяльності – задоволення суспільних, загальнонаціональних або регіональних інтересів аудиторії, що представляє широкі верстви населення певної місцевості, окресленою соціально-політичною, національною, географічною ідентичністю. Якщо мовник має суспільний статус (колективна форма власності), тоді до уваги беруться потреби у певному контенті громади й окремого громадянина, що задовольняються через визначення цільової аудиторії, її структури та суспільних інтересів. Для комерційної радіостанції (приватна форма власності) на першому місці –

створення й утримання за допомогою певного контенту, сформованого за чітко визначеними музичними уподобаннями, такої цільової аудиторії, яка б була цікава рекламодавцеві [5, 21].

Володіння ЗМК дає можливість здійснювати контроль над розповсюдженням інформації, розпоряджатися нею з метою досягнення потрібного ефекту. Саме цим пояснюється факт, що влада прагне мати у своєму арсеналі такий ефективно діючий інструмент як мас-медіа. В дослідженні ролі засобів масової комунікації, здійсненому під егідою Всесвітнього банку, зроблено ґрунтовний аналіз поглядів прибічників і супротивників державної форми власності на медіа. Перші вважають, що тільки у цьому випадку, на кшталт громадського мовлення, суспільство отримає інформацію в повному обсязі і є можливість освітлювати соціально значимі культурні і освітні теми. Державна власність, на думку прибічників, за інших рівних умов забезпечує медіа більшу свободу, оскільки вони не потрапляють до рук людей з "товстим гаманцем" [6, 180]. Супротивники присутності держави на медіаринку переконані, що державна власність, навпаки, дозволяє владі «маніпулювати свідомістю людей и спотворювати суть повідомлень в сприятливому для правлячої верхівки сенсі» [там же, 6],перешкоджає виконанню медіа своїх основних функцій. Державні ЗМК менш сприйнятливі до запитів споживачів: не побоюючись конкуренції, вони не вмотивовані піклуватися про якість (об'єктивність, збалансованість, відповідність професійним стандартам і таке ін.) свого контенту. При державній власності можливий прояв "ефекту Кастро", коли контроль над ЗМІ в цілому і їх контентом зокрема, є настільки усеосяжним, що відпадає необхідність робити на журналістів якийсь тиск.

Не зважаючи на те, що в цілому позитивна оцінка ролі державного володіння мас-медіа у дослідженні, що провадилося за підтримкою Всесвітнього банку, спростовується, в той же час, в ньому розглядається приклад суспільної орієнтованості інформаційної діяльності Бі-Бі-Сі. Компанія знаходиться у державній власності, фінансується урядом за рахунок доходів від продажу ліцензій і розміщення реклами, але управління нею, шляхом створення належних противаг, не порушує принципів вільних медіа, а урядовий вплив на контент має чіткі регуляторні механізми.

Безумовно, і про це говорять результати певної кількості наукових розвідок, в умовах країн, що розвиваються, проблеми з якістю контенту мас-медіа можуть виникати в однаковій мірі як у медіа державної власності, так і навпаки. Комерційні ЗМК, створені на приватному капіталі, але тісно пов'язані з бізнес-колами або офіційною владою, також можуть втратити об'єктивність і передавати спотворені повідомлення, а при відсутності конкуренції – не гірше державних засобів ігнорувати запити масового споживача. Навіть там, де переважає приватна власність, уряд може регулювати контентну політику індустрії медіа, надавати субсидії, дозволяти отримувати додатковий рекламний прибуток, обмежувати доступ до матеріальних та інформаційних ресурсів та ін.

Аналізуючи стан справ у вітчизняній медіасфері,треба зауважити, що традиційні види капіталу (а відповідно – і форми власності) тутне завжди зустрічаються в «чистому вигляді». Це наслідок достатньо розповсюдженої практики об'єднання різних за походженням капіталів, у результаті чого з'являється так звана гібридна (змішана) форма власності на засоби масової комунікації. Сьогодні спостерігається тенденція до зниження в національній медіасистемідолі державної власності, поступового зародження суспільного мовлення, алекомерційний капітал, беззаперечно, як форма найбільш розповсюджена і життєздатна, на відміну від державної та суспільної, є домінуючою в усіх існуючих сегментах медіаринку.

Література

1. Бурдье П. О телевидении и журналистике / Пьер Бурдье // Пер. с фр. Т. Анисимовой, Ю. Марковой; Отв. ред., предисл. Н. Шматко. – М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», Институт экспериментальной социологии, 2002. – 160 с.

2. Лазарсфельд П. Массовая коммуникация, массовые вкусы и организованное социальное действие / П. Лазарсфельд, Р. Мертон. // *Цит.* по Назаров М.М. Массовая коммуникация в современном мире: Методология анализа и практика исследований. – М.: Институт социологии РНЛ, 2002.

3. Каспи Д. Средства массовой информации и политика / Д. Каспи // Власть и политика в государстве Израиль. Социально-политическая динамика, часть 10. – Тель-Авив: Изд-во Открытого университета, 1997. – 328 с.

4. Крайнікова Т. Зона найближчого розвитку інформаційних інтересів медіаспоживачів: обґрунтування поняття в теорії масової комунікації / Т. Крайнікова // Українські медіа 2012: проблеми моделювання медійного контенту. Мат-ли міжнар. науково-практ. конф-ції [наук. ред.. В. Різун; упоряд. Т. Скотникова]. – К. : Ін-т журн-ки, 2011. – С. 41–45.

5. Гоян О. Я. Фактори організації підприємницької діяльності в радіоефірі та теорія комерційного радіомовлення / О. Я. Гоян // Наукові записки Інституту журн-ки. – К.: Інст-т журн-ки, 2006. – №24. – С. 18–25.

6. Право на свободу слова. Роль СМИ в экономическом развитии // Інститут Всемирного банка, Исследование по проблемам развития, пер. с англ.. – М.: Весь мир, 2005. – 314 с.

УДК 070.486:373(043)

Вялкова І. О., старший викладач

ВСЕСВІТНІЙ ПРОЕКТ «NEWSPAPERS IN EDUCATION»: МЕТА, ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ, РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні регіональні періодичні друковані видання стикаються з низкою проблем. Втрата інтересу читачів та рекламодавців до газет як традиційних ЗМІ негативно позначається на їх тиражах та загальному доході. Значно поступається регіональна преса всеукраїнським виданням і в оперативності подання інформації, і в поліграфічних можливостях.

Окремі газети та журнали США, Європи, Азії знайшли вихід зі складних умов існування друкованих ЗМІ, долучившись до всесвітнього проекту «Newspapers in Education».

Проект «Газета (преса) в освіті» («Newspapers in Education» / NIE) розпочато в Сполучених Штатах Америки в 30-і роки XX століття на базі газети «The New York Times» та журналу «Milwaukee Journal».

В 60-ті роки до проекту приєдналися європейські країни. У Фінляндії та Швеції газетні асоціації першими почали запроваджувати та розвивати його.

В 70-х роках XX ст. ініціатива була підтримана також в Норвегії, Нідерландах та Німеччині.

Поширення проекту стало поштовхом для створення в 1991 році Всесвітньою газетною асоціацією (WAN) спеціального постійного комітету, який надає допомогу та сприяє обміну інформацією з питань використання газет в освіті.

На сьогодні по всьому світу реалізується близько 60 програм в 30 країнах. До проекту приєдналися Канада, Аргентина, Мексика, Тайланд, Сінгапур, Малайзія, Росія, Чехія, Венгрія, Словаччина.

З 2003 року підтримку розвитку проекту в світі здійснювала норвезька целюлозно-паперова компанія «Norske Skog».

Оволодіння навичками критичного мислення, розвиток аналітичних здібностей, ознайомлення з основами медіаграмотності, підвищення рівня загальної культури та освіти – лише невеликий перелік завдань проекту. Процес його реалізації передбачає постійне використання газет та журналів під час навчання (при цьому перелік шкільних дисциплін для використання друкованих ЗМІ нічим не обмежується). Газети та надруковані в них матеріали можуть бути використані в якості приводу для бесіди, діалогу, обговорення вчителя з учнем нагальних проблем сьогодення. «Використання друкованих ЗМІ в класі збільшує інтерес до читання, а актуальність газетно-журнальної інформації забезпечує можливість живого й зацікавленого діалогу вчителя та учнів за темами, які з тих чи інших причин випадають з традиційної шкільної програми – від етики людських відносин до політики, від сучасної економіки до міжнаціональних питань» [1].

Як свідчать результати програм, що вже реалізуються в окремих країнах, проекти сприяють значному підвищенню тиражів газет, відкриттю прямого доступу до читацької аудиторії. А вихована засобами проекту культура читання періодичних видань, потреба в такому читанні у школярів стає їх гарноюзвичкою. Більшість друкованих ЗМІ, долучаючись до проекту, стають своєрідними культурними та освітніми центрами міста та регіону, де вони видаються.

Безумовно, реалізації кожного окремого проекту передує тривалий підготовчий період. Учасники проекту (редактори, журналісти, вчителі та ін.)ретельно готуються до його впровадження в навчальний процес, здійснюючи певну спеціальну редакцію контенту,враховуючи всілякі місцеві та регіональні особливості. Але витрачені зусилля в час зростання соціальних запитів та громадянської активності суспільства дозволяють перетворити регіональну пресу на конкурентоспроможні ЗМІ «з ексклюзивним місцевим контентом, створеним професійною редакцією та в співавторстві з читачами та їх дітьми» [2, с. 312].

Можливо, долучення українських регіональних газет та журналів до всесвітнього проекту «Newspapers in Education» дозволило б вирішити окремі проблеми друкованих ЗМІ та сприяло б вихованню цілих поколінь вдячних читачів.

Література

1. Пресса в образовании. О проекте [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.edupressa.ru/about/

2. Карягина Е. А. Международный проект «Газета в образовании» как инструмент активизации редакционной деятельности региональной прессы / Е. А Карягина. – Сб. трудов Международного форума конференций «Медиаобразование 2013». – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова. – 2013. – С. 304–312.

УДК 070 (477.6 – 2 Мар): 004.738.3 (043)

Кутнякова Г. І., старший викладач

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПРОБЛЕМАТИКА У КОНТЕНТІ МАРІУПОЛЬСЬКИХ МЕДІА

У світлі територіально-адміністративної реформи, перший етап якої триває в Україні, особливо актуальним стає питання розвитку регіонів. Ідея децентралізації полягає у тому, що податки від місцевого малого та середнього бізнесу залишатимуться на місцях. Отже, активність місцевої влади щодо залучення інвестицій та створення сприятливих умов для ведення бізнесу має посилитися. Водночас зростає конкуренція між містами за привернення трудових та інших ресурсів, привабливість для туристів. Реакцією на нові соціально-економічні, культурно-історичні умови стало офіційне проголошення ребрендінгу міста Маріуполя. Якщо за радянські часи Маріуполь іменувався «містом металургів, будівельників, моряків», то за часи незалежності місто вважалося потужним промисловим центром Донбасу, а сьогодні Маріуполь у ЗМІ часто називають «форпостом України на Сході». Проте жителі міста та місцева влада прагнуть зробити Маріуполь культурно-освітньою столицею Приазов'я, потужним туристичним центром на Сході України. Автор вже висловлював ідею, що вивчення і розвиток історичної та культурної спадщини етносів, що здавна живуть на цих землях, може стати відправною точкою для створення неповторного і самобутнього «обличчя» Маріуполя.

У 2012 – на початку 2013 року було проведено моніторинг інформаційних інтернет-ресурсів Маріуполя на предмет відображення життя та традиційної культури етносів міста. Результати його виявилися наступними. Офіційно найбільш чисельними етносами в Маріуполі вважаються українці, росіяни, білоруси, вірмени, євреї, болгари. Проте тільки греки та євреї активно та цілеспрямовано працювали над пропагандою своєї традиційної культури. Греки мають спеціалізовані періодичні видання, які можуть бути визначені як етнічна преса,– газети «Еліни України» (виходить з 1996 року), «Хронос». Аналіз структури і контенту газети «Еліни України» за 2012 та перші місяці 2013 року засвідчив наступний розподіл матеріалів за темами: діяльність культурно-освітніх товариств – 60 %, інформація про видатних осіб-греків – 10%, історія етносу – 5%, інформація про фестивалі та інші культурні події – 20%, окремо виділяється наукова діяльність – 5%. Серед культурних подій найбільшу медійну підтримку отримали фестиваль «Мега Йорти» та фестиваль грецької пісні імені Т.Каци. На сайті Маріупольського товариства греків уміщено інформацію про традиційні блюда грецької кухні, вже згадані фестивалі, діяльність етнічних організацій.

Аналіз публікацій міської газети «Приазовский рабочий» за 2012–2013 роки також засвідчив регулярну роботу грецької громади із створення власного позитивного іміджу. У рубриці «Свята» вміщувалася інформація не тільки про українські національні свята, але й про визначні дати з історії Греції, наприклад, День незалежності. У рубриці «Нові книги» презентоване видання «Володарський район: греки та грецькі товариства», у рубриці «Замітки краєзнавця» йдеться про грецький національний театр, вміщено нариси про визначних представників греків Приазов'я, постійна рубрика «В гостях у…» містить портретні нариси про сучасних визначних маріупольців, серед них наголошується на етнічній приналежності здебільшого греків, у більшості випадків національність героя нарису не зазначається, у рубриках «Концерт» наголошується на етнічній приналежності виконавців тільки, якщо вони греки або вірмени.

Навіть побіжний перегляд публікацій в інтернет-версії «Приазовского рабочего» за 2016 рік дозволяє висловити низку спостережень, які дозволять сформулювати наукові гіпотези, які легко перевірити у ході більш глибокого дослідження. Напередодні подій 2013 року публікації міської

газети майже ніколи не наголошували на етнічній приналежності героїв новин, інтерв'юерів тощо. А у 2016 році слів «Україна», «український», «українці» стало дуже багато. Йдеться не тільки про словосполучення типу «підконтрольні Україні» території», «українські військові», «українська переговорна група» у новинних повідомленнях. Зросла кількість публікацій щодо численних культурно-освітніх, благодійних та інших заходів українських громад, які розгорнули у місті активну діяльність, іноді конкуруючи між собою за увагу та прихильність маріупольців. Майже постійно почали з'являтися матеріали про численні контакти представників влади та громадськості із західноукраїнськими колегами, відвідування інших регіонів України. Регулярними стали контакти із містом-побратимом – Львовом.

Слід наголосити на активізації «європейських» етносів, що мешкають на території міста Маріуполь. Йдеться про польську та німецьку громади. Внаслідок цього зросла кількість інформаційних приводів для створення публікацій місцевими медіа. Наприклад, під час проведення Дня міста відбувся фестиваль вуличної їжі, де німецька громада перевершила всіх за кількістю традиційних німецьких смаколиків.

Актуальною темою стала можливість здобуття освіти у Європі, тут Польща має першість серед інших європейських освітніх центрів. Не лише комерційна реклама заохочує маріупольських школярів здобути освіту у Польщі, а й численні публікації про діяльність декількох польських культурних центрів, доступність вивчення польської мови у Маріупольському державному університеті, на різноманітних курсах.

У підсумку можна висловити припущення, що активність етносів Маріуполя щодо пропаганди традиційної та сучасної культури зростатиме, а, отже, представленість у медіа інонаціональної проблематики розшириться за тематикою й збільшиться кількісно.

Література

1. Котлер Ф. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И., Хайдер Д. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 376 с.

2. Панкрухин А. Маркетинг территорий / А. Панкрухин. – М. : Омега-Л. – 2005. – 656 с.

3. Безчотнікова С.В. Просування іміджу території засобами електронного врядування / С. В. Безчотнікова // Держава та регіони. – 2012. – С. 104–107.

УДК 070(477)"196/198" (09)

Мельникова О. С., старший викладач

МІЖКУЛЬТУРНАЯ КОМУНІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДИСИДЕНТІВ 1960–1980 РР.

У країнах Балтії та Східної Європи основною темою дисидентської комунікації в 1960–1980 рр. була правозахисна. Причому російські і українські дисиденти не могли офіційно виступати за кордоном, декламувати свої ідеї, критикувати владу, як це робили поляки, чехи.

Дисиденти створювали альтернативну інформацію для самвидаву, передавали її для трансляції на заборонених радіостанціях. Однак польські та чеські дисиденти виступали в Західній Європі з правозахисної тематики, оприлюднювали самвидав. У 1960–1980 рр. дисидентський комунікація виявлялася за допомогою самвидаву і тамвидаву, "квартирників" і "кухонних розмов", організації клубів за інтересами, творчих вечорів, трансляції альтернативної інформації по забороненим радіостанціям, а в символічному полі – в вивішуванні національних прапорів, написів на стінах будівель. Дисиденти висловлювали альтернативні погляди на історію, літературу, культурологію, релігієзнавство, філософію та інші гуманітарні науки.

Більшість текстів оформлялася в вигляді петицій, звернень, скарг, протестів, повідомлень, заяв в офіційні інстанції. Якщо на початку 1960 рр. використовувалися численні псевдоніми або анонімність, то в кінці десятиліття автори стали підписуватися, а для відкритих листів, офіційних документів до вищого партійного керівництва формувалися списки підписантів.

Серед чеських дисидентів відомим був драматург і політик В. Гавел. У вересні 1981 року він брав участь в організації "Польсько-Чеської солідарності" (ПЧСС), мета якої було обмін підпільними виданнями, які висвітлювали тему порушення прав людини. Вроцлав став польським центром ПЧСС, а Прага – чеським. Раз на місяць відбувався обмін матеріалами, які перевозилися в туристичних рюкзаках. У липні 1987 р. було створено "Коло прихильників Польсько-Чехославацкой Солідарності", учасники чого виступали на захист політв'язнів.

В. Гавел був автором декларацій ПЧСС, що виходили в інформаційних бюлетенях. Театральні вистави за творами В. Гавела, які ставилися на сценах в європейських країнах, проводилися не тільки для антикомуністичної агітації, а й з метою інформування публіки про політв'язнів. Твори драматургії абсурду В. Гавела були надруковані в чеському самвидаві, вони несли ідеї боротьби проти тоталітаризму. В. Гавел виступав в якості офіційного комунікатора в Європі під час постановок його творів, чого не могли собі дозволити російські або українські дисиденти. [1, с. 8].

У Польщі зростання опозиційної активності в другій половині 1970-х років був пов'язаний з кризовою ситуацією: різке зниження рівня життя і дискредитація офіційної влади. У цей час формуються студентський, селянський і робітничий громадські рухи, були створені студентські комітети солідарності, комітети селянської самооборони і робочих Вільних профспілок. У 1970-х рр. вони організовувалися нелегально. Дисиденти використовували такі форми як організація протестних листів, груп самоосвіти, дискусійних клубів і салонів. [2, с. 9]

Самвидав в Литві з'явився пізніше, ніж в інших радянських республіках. У самвидаві були популярні журнали "Аушра", "Бог і батьківщина", "Вісник свободи", "Шлях правди", "Витязь" і "Варпас", які висвітлювали культурну, соціальну, релігійну тематики. У литовському самвидаві був створений збірник історичних документів і спогадів "Литовський архів". Католицький рух в Литві за допомогою самвидаву більше привертало увагу молоді, виступало за свободу віросповідання, дотримання радянської конституції і міжнародних договорів Радянського Союзу про права людини.

Більшість документів дисидентської тематики становить справу операції "Блок" про українських дисидентів, де описані їх інформаційно-комунікативна діяльність, методи поширення інформації, канали передачі текстів за кордон, розшифровки прослуховувань, інформаційні кампанії, контрпропагандистські заходи проти інакомислячих за допомогою офіційних ЗМІ [3, с . 9].

Один з популярних способів друкувати новини з інших республік СРСР – листівки, які були найпоширенішою формою дисидентських протестів, спроб згуртувати людей. Вони були написані конспіративно від руки друкованими літерами, складені з вирізаних газетних заголовків або виготовлені на друкарській машинці. В інформаційних повідомленнях КДБ УРСР фіксувалося про анонімні листи і документи, які надходили на адресу республіканських газет "Молода гвардія", "Нове життя", "Молодь України", "Вільна Україна", "Індустріальне Запоріжжя", "Ленінська правда". Творчі працівники видань, підтримували дисидентські ідеї, переслідувалися спецслужбами [3, с. 12].

Інакодумці передавали свої матеріали в УРСР іноземцям за допомогою різних каналів: міжнародні виставки, передавали фотоплівок з текстом звернень до світової спільноти за кордон, використовуючи зв'язки в консульствах. Більшість матеріалів від українських дисидентів передавалося через Москву [4, с. 14].

У створенні дисидентської комунікації велику роль грали технічна складова і професійні комунікатори. Професор Г. Почепцов вважає: "... і розмножувальна техніка, і магнітофони, а до цього навіть друкарські машинки, – всі були контркультурою діалогу по відношенню до радянської культури монологу, яка могла добре контролювати друкарські верстати, але вже не змогла побудувати такий же контроль щодо нової розмножувальної техніки. Перебудова додала до цього перекладене на сторону атакуючих телебачення, що дозволило прибрати зі сцени партійних працівників, які важко та нудно розмовляли, замінивши їх професіоналами говоріння: журналістами, письменниками, інтелігенцією і дисидентами " [5].

Під час операції "Блок" знаходили такі антирадянські документи: журнал "Український вісник", "Програму укомуністов", текст якої будувався на принципах марксизму-ленінізму і альтернативної інтерпретації конституції СРСР, а також – самвидавні статті, брошури, збірники, заборонену художню літературу.

Дисиденти поширювали також архівні документи, адже КДБ фіксувало поширення інформації з архівів документальних даних Центрального державного архіву кінофотодокументів УРСР, Центрального історичного архіву при РМ УРСР, Архівного управління при РМ УРСР, Центрального державного історичного архіву Жовтневої революції і соціалістичного будівництва, облдержархіву, Київського міського державного архіву з постійним складом документальних матеріалів.

Самоспалення В. Макуха в Києві 1968 по причині подій в Чехославаччині і положення радянської України було крайньою формою прояву дисидентської комунікації.

Таким чином, дисидентський комунікація радянських соціалістичних республік відрізнялася від інформаційної діяльності дисидентів Прибалтики, Чехії, Польщі, де спостерігався перехід від непублічної до публічної комунікації. Проте, інформація передавалася і конспіративно курсувала між республіками. Однак одним з важливих центрів міжкультурної дисидентської комунікації була Москва.

Дисидентський комунікація представляла собою зібрання дисидентів в громадських місцях, створення дисидентських організацій (Правозахисна Гельсінська Група, комітет прав людини в СРСР), виступи на могилах видатних діячів літератури, мистецтва, культури, проведення диспутів на національну тематику, організовані дискусії в університетах. Але самвидав, трансляція повідомлень на заборонених радіостанціях, листівки, написи, листи та інші офіційні документи як прояв дисидентської комунікаційної діяльності були властивими для дисидентів як республік Радянського Союзу, так і країн Прибалтики, Чехії, Польщі.

Література

1. Кайзер Д. Дисидент. Вацлав Гавел / Д. Кайзер. – Київ: Темпора, 2012. – 424 с.

2. Нападій Я. Діяльність демократичної опозиції в Польщі у 70-х роках XX ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Я.Г. Нападій; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2002. – 20 с.

3. Політичні протести й інакодумство в Україні (196 –1990): документи і матеріали / Упор. В. М. Даниленко. – К.: Смолоскип, 2013. – 736 с. : іл.

4. Спанатій О. С. Український самвидав 1960–1980-х років: сегмент неперіодичних видань : автореф. дис ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.05 / О. С. Спанатій. – К., Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики, 2012 . – 20 с.

5. Почепцов Г. Г. Нарративное или нумерическое: медиаархеология о дигитальном будущем. [Електронний ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/narrativnoe_ili_numericheskoe_mediaarkheologiya_o_digitalnom_buduschem (дата звернення: 16.10.2016)

УДК 070.1.001.2(043)

Нетреба М. М., кандидат філологічних наук, доцент

ЕТАПИ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Журналістика стала розглядатися суспільством як один з найпотужніших інструментів соціального контролю над діяльністю державних інститутів, як ефективний засіб проти свавілля чиновників і розповсюдження корупції. Звідси посилений інтерес з боку медійників, громадськості до проведення журналістських розслідувань.

В українській науковій практиці журналістські розслідування фактично не ставали предметом наукового пошуку. Етичні аспекти проведення журналістських розслідувань висвітлено у підручнику з журналістської етики, автори В. Іванов, В. Сердюк. Український дослідник О. Глушко висвітлює історію становлення жанру журналістського розслідування у вітчизняній пресі, називаючи серед розслідувачів імена таких провідних діячів, як І. Франко, М. Коцюбинський, М. Павлик, М. Хвильовий, В. Винниченко. Методика проведення журналістських розслідувань викладалася у посібнику В. Мирончeнко. Значним кроком у теоретичній підготовці журналістів-розслідувачів в Україні стали розробки Інституту розвитку регіональної преси, який проводив тренінги з антикорупційних розслідувань та підготував посібник «Журналістське розслідування» авторства О. Хоменюка, О. Бурмагіна, Б. Бєль, Т. Патори. Вивченню телевізійних журналістських розслідувань присвячено лише поодинокі статті, зокрема О. Єльцова та Ю. Притолока.

Мета журналістського розслідування реалізується за допомогою застосування відповідних методів, співвіднесених, у свою чергу, з його пізнавальними етапами. Журналістське розслідування включає декілька таких етапів.

Отримання попередньої інформації. Читання книг, газет, журналів, перегляду документальних фільмів і телепередач, знайомство з бібліографічними оглядами, іншими бібліотечними джерелами, комп'ютерними виданнями і базами даних як вітчизняних, так і міжнародних організацій, можуть підказати журналістові достатньо певну адресу цілком конкретного пошуку. Ще один можливий шлях отримання первинної інформації – анонімне анкетування [3].

Конкретизація завдань і мети журналістського розслідування. Володіючи початковою інформацією, журналіст повинен, хоч би приблизно, визначити конкретне завдання розслідування.

Формування гіпотези розслідування. Висунення гіпотези (гіпотез) важливе, перш за все, внаслідок того, що вона підказує, в якому напрямі слід рухатися, щоб відповісти на поставлені питання, пов'язані з предметом журналістського розслідування [6, с. 77–78].

Методи перевірки гіпотези. Перевірка гіпотези, тобто, збір основного матеріалу, як правило, є найбільш трудомісткою частиною і основним змістом повноцінного журналістського розслідування. Для перевірки гіпотези слід скористатися спеціальними методами [5].

Залежно від порядку застосування, всі методи журналістського розслідування можна розділити на дві основні групи: 1) методи збору (отримання) емпіричної інформації; 2) методи осмислення отриманої інформації.

Методи збору інформації. Хоча у багатьох журналістів-розслідувачів є свої улюблені методи пошуку інформації, з цього не випливає, що завжди можна обійтися тільки якимось одним методом. Використовуються, виходячи з конкретної ситуації, різні методи, тобто йдеться про комплексний підхід. Розглянемо найбільш важливі та найбільш вживані з них.

Метод спостереження. Цей метод заснований на особистому спостереженні, особистому пізнанні дійсності шляхом фізичного її сприйняття. Спостереження поділяються на відкриті і приховані. В ході відкритого спостереження журналіст цілком усвідомлено афішує свою роль спостерігача. У другому випадку, той факт, що він веде, наприклад, за кимось, спостереження, журналіст приховує від інших людей (перш за все від осіб, що привернули його увагу).

Методи інтерв'ю і бесіди. Багато відповідей на питання, що хвилюють журналіста-розслідувача, він може отримати, звертаючись до «носіїв» базової інформації. Термін інтерв'ю походить від англійського слова «interview» [1, с. 78], що в перекладі означає бесіда. Результативна бесіда «один на один» (віч-на-віч або по телефону), особливо з відомою людиною – справа достатньо непроста для журналіста, особливо початківця. Одне з найважчих завдань в даному випадку – постати перед або співрозмовником в образі людини, компетентної в тому питанні, про яке йдеться.

Метод експерименту. Одним з найважливіших методів, що використовуються в ході журналістського розслідування (який найбільш відповідає суті цього виду журналістики) є метод експерименту (метод "провокації дійсності"). «Пращурами» цього методу журналістики є науковий і слідчий експерименти [2, с. 90].

Методи осмислення отриманої інформації. Мета його полягає в тому, щоб з'ясувати основні взаємозв'язки досліджуваного предмету, визначити причинно-наслідкові зв'язки, встановити конкретних дійових осіб ситуації, що вивчається, їх ролі, результати їх дій, встановити оцінки цим діям з погляду суспільних цінностей (відомих законів, етичних норм і ін.), залишити головне і прибрати другорядні елементи справи, що затемняють її суть або що відкривають ті її аспекти, які вимагають самостійного розслідування.

Методи логічного осмислення інформації. Найважливіше місце в системі методів логічного осмислення емпіричних даних займають наступні нижче методи: формально-логічні методи, методи доказу [4, с. 119–121].

У процесі здійснення журналістського розслідування виділяють наступні етапи: отримання попередньої інформації; конкретизація завдань і мети журналістського розслідування; формування гіпотези розслідування; збір та аналіз отриманої інформації, робота з різними джерелами інформації; оформлення результатів дослідження у журналістський матеріал.

Залежно від порядку застосування, всі методи журналістського розслідування можна розділити на дві основні групи: 1) методи збору (отримання) емпіричної інформації; 2) методи осмислення отриманої інформації. До першої групи відносять: методи спостереження, інтерв'ю і бесіди, експерименту. До другої – формально-логічні методи: виключення, схожості, єдиного розрізнення, супутніх змін; методи доказу.

Література

1. Владимиров В. Вступ до спеціальності «Журналітистика»: навч. посібник / В. М. Владимиров. – К. : МАУП, 2007. – 166 с.

2. Журналістське розслідування: навчальний посібник для початківців / О. С. Хоменко, О. О. Бурмагін, К. Б. Іванова, Є. М. Рибка, С. А. Томіленко; за заг. ред. О. О. Хоменка. – Мелітополь : Ін-т розвитку регіональної преси, 2008. – 182 с.

3. Копчак Б. Журналістські розслідування в Україні // Український журнал. – 2007. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/126.

4. Притолюк Ю. Журналістське розслідування в ТБ форматі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravdapro.org/ teleshkola/zhurnalist-ske-rozsliduvannja-v-tb-formati.html.

5. Сірачук С. Журналістське розслідування як метод збору інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://naub.org.ua/?p=814

6. Станько А. Журналистские расследования / А. И. Станько. – Ростов н/Д., Литфонд. – 1997. – 224 с.

УДК 004.9(043)
Нищик Г. В., асистент

ПРОГРАМИ ПЕРЕВІРКИ КОНТЕНТУ НА УНІКАЛЬНІСТЬ: РОЗМАЇТТЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

В часи, коли інформація є доступною у великій кількості та кожній особі, яка має доступ до мережі Інтернет, питання унікальності інформації стає дуже гостро та актуально. В Інтернеті у величезній кількості щодня з'являються та намагаються розвиватися нові ресурси, які прагнуть просувати себе у всесвітній мережі. Саме якісний та, головне, унікальний контент є запорукою вдалого просування сайту. Унікальність – це, без перебільшення, є головною складовою якості контенту.

Пошуки інформації починаються зі спеціальних ресурсів – пошукових систем, які мають власний алгоритм при доборі та видачі запитів. Від того, наскільки є унікальним та правильно оптимізованим контент на сайті й залежить позиція цього ресурсу при видачі пошукового запиту.

Встановити унікальність тексту допомагають спеціальні програми перевірки унікальності або, по-іншому, програми-антиплагіати. Вони дають змогу дізнатися в процентному співвідношенні відсоток унікального та запозиченого контенту. Слід зазначити, що показник унікальності не має бути обов'язково 100%. Копірайтери-практики називають оптимальною цифру 85–90%, в деяких випадках вона може піднятися й до 95%. Головне, щоб прагнення до високого показника унікальності не призводило до спотворення змісту тексту. А якщо текст є специфічним, з цитуванням, термінами тощо, то допускається зниження відсотка унікальності [1].

Сьогодні таких програм існує велика кількість. Доступ до них може бути як вільний, так і на оплачуваній основі. Всі програми-антиплагіати, які доступні в Інтернеті, діляться на:

- софти – тобто, програми, що потребують завантаження та встановлення на комп'ютер програмного забезпечення;
- сервіси для перевірки в режимі онлайн – для цих програм текст завантажується прямо на сайт, де перевірка відбувається в режимі реального часу [2].

Ці дві групи програм охоплюють всі існуючі софти та сервіси, які на сьогодні відомі SEO-оптимізаторам, копірайтерам та, взагалі, користувачам Інтернету. Однак серед великого розмаїття виділяються близько 5-7 програм, якими користуються найчастіше для перевірки контенту на унікальність. Кожен SEO-менеджер та замовник послуг копірайтерів має власні вподобання стосовно вибору програми для перевірки на антиплагіат. Зважаючи на ці вподобання, рейтинг програм перевірки унікальності складається наступним чином.

1. Advego Plagiatus.
2. Etxt.
3. Content-Watch.
4. Text.ru. [3]

Advego Plagiatus посідає беззаперечне лідерство як серед софтів, так і серед сервісів перевірки унікальності. Саме ця програма вказується багатьма замовниками контенту як обов'язкова вимога при перевірці унікальності. Це пов'язано з ти, що Advego Plagiatus найбільш ретельно перевіряє тексти. Тому з її допомогою можна отримати найвірніший відсоток унікальності контенту. При перевірці тексту можна одночасно отримати відомості як про відсоток копірайту, тобто, повністю унікального контенту, так і відсоток рерайту, тобто переробленого контенту з певних джерел. Недоліком в роботі Advego Plagiatus є постійний запит програми на введення капчі для розблокування пошукових систем. Однак це питання можна вирішити, виставивши автоматичний ключ через спеціальні програми. Перевірка на унікальність не забирає багато часу, все залежить лише від швидкості з'єднання з Інтернетом.

Антиплагіат Etxt – це софт з розширеним функціоналом. В даній програмі більше опцій меню, відповідно, й більше можливостей. Перевірка на загальну унікальність та на рерайт відбуваються окремо. Програма в налаштуваннях надає можливості вибору сервісів для розпізнавання капч, тому це значно спрощує процес перевірки. За допомогою софту Etxt є можливість перевірити весь сайт на унікальність, а також порівняти унікальність двох текстів. Мінусом програми є досить тривалий час, що витрачається на перевірку кожного тексту. Це ускладнює роботу з декількома текстами. Виходом може стати пакетна перевірка, що дає можливість запустити в роботу одразу декілька файлів однієї папки.

Content-Watch – це онлайн сервіс для перевірки унікальності контенту. Така перевірка є досить зручною, тому що текст копіюється одразу в спеціальну строку на сторінці сайту та моментально запускається перевірка. Даний сервіс надає можливість перевіряти повністю контент сайту та автоматично надсилати повідомлення всім сайтам, які зробили копіювання без посилання. Така послуга є оплачуваною. Перевірити унікальність тексту можна безкоштовно. При цьому, доступними є сім перевірок на добу. Якщо потрібно перевірити більше, то треба оплатити пакетну пропозицію чи зайти з іншого комп'ютера на сайт. Сервіс також розрізняє перевірку від зареєстрованого та незареєстрованого користувача. Незареєстрований користувач може перевірити текст обсягом до 3 тисяч знаків без пробілів. Обсяг тексту для зареєстрованого користувача розширюється до 10 тисяч символів.

Text.ru – це ще один онлайн-сервіс, що має власні особливості. Відправляючи текст на перевірку через нього, можна отримати одразу інформацію не тільки стосовно унікальності, але й орфографії та SEO-показників. Особливо цікавить копірайтерів саме SEO-аналіз, бо одразу можна побачити кількість води, заспамленість тексту, а також частотність використання ключових слів. Сервіс надає можливість не тільки безкоштовно перевіряти тексти, але й придбати пакетну перевірку. Це досить актуально для контент-менеджерів та копірайтерів, які постійно користуються саме цим сервісом та перевіряють контент у великій кількості. Через те, що перевірка унікальності на Text.ru відбувається не застарілим методом шинглів, а еврістичним методом, то цей сервіс часто видає 100% унікальність навіть у текстах, які вищеназвані сервіси визнали не досить унікальними.

Названий рейтинг програм перевірки унікальності контенту включає в себе найрозповсюдженіші софти та сервіси. Окрім них є ще багато подібних до них програм, що працюють за подібним принципом, вони користуються меншим попитом. Не можна сказати, що та чи інша програма є найкращою, оскільки в кожній наявні як переваги, так і недоліки. Однак ігнорувати програми-антиплагіати в роботі копірайтера неможна. Адже вони є показником створення унікального контенту та виступають своєрідним контролером в роботі SEO-копірайтера.

Програми перевірки унікальності можуть застосовуватися не тільки в роботі копірайтерів та фахівців з SEO-оптимізації. Сервіси-антиплагіати вдало використовуються в навчальному процесі при практичній підготовці майбутніх журналістів. Перевірка на унікальність та SEO-аналіз творчих робіт дає змогу студентам вдосконалювати свої практичні навички з написання матеріалів для Інтернет-ресурсів, та ближче знайомитися з роботою копірайтерів та контент-менеджерів.

Література

1. Федорчак В. Проверка текста на уникальность: обзор онлайн-сервисов и программ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lemarbet.com/razvitie-internet-magazina/proverka-teksta-na-unikalnost-obzor-onlajn-servisov-i-programm/

2. Обзор сервисов проверки текста на уникальность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lucky-seo.com/services/proverka-teksta-na-unikalnost

3. Какая программа для проверки уникальности текста лучше? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://text-stati.ru/rerajting/kakaya-programma-dlya-proverki-unikalnosti-teksta-luchshe/

УДК 070:41(477)(043)

Орєхов В.В., кандидат філологічних наук, доцент

РИТОРИКА УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Риторика ЗМІ належить до новітніх наукових напрямків, перебуває на перетині сфер вивчення риторики та журналістикознавства. З одного боку, риторику ЗМІ цілком правомірно розглядають як одну із складових науки про красномовство, що передбачає вивчення мовного аспекту роботи журналіста. З іншого – існує навчальна дисципліна – медіаріторика, призначена передусім для навчання студентів основам мовної діяльності в різних жанрах журналістики, мистецтву публічних виступів у у медіапросторі, і це сідчить про безпосередню дотичність зазначеної дисципліни до фахово орієнтованого циклу навчальної підготовки майбутніх журналістів. Спроби упорядкування термінологічного аспекту зазначеного наукового напрямку робилися різними дослідниками, як вітчизняними, так і зарубіжними [1; 2; 3; 4]. Одним із найвдаліших, на нашу думку, є підхід щодо розмежування таких понять, як «журналістська риторика», «риторика ЗМІ» та «медіаріторика», запропонований Х. С. Дацишин: «аналіз текстів виявляє тенденцію вживати словосполучення «журналістська риторика» переважно на позначення практичного застосування засад риторики в індивідуальній творчості журналіста; словосполучення «риторика ЗМІ» – на позначення засад

риторики в ЗМІ загалом і в конкретному засобі масової інформації; термін «медіаріторика» найчастіше вживають як назву навчальної дисципліни [5, с. 180].

Слід зазначити, однак, що в широкому розумінні під медіаріторикою також розміють і загальне спрямування та специфіку інформаційного наповнення конкретних ЗМК чи їх сукупності в межах певної території, країни, сукупності країн тощо. Попри відмінності жанрово-тематичного спрямування таких матеріалів ЗМК, можна інколи досить чітко виокремити загальні риси їх риторики, що стосується, як правило, певних ключових для існування держави питань. Ключовими рисами загальнодержавної риторики, як правило, є точність дефініцій. Але паралельно із загальною канвою професійно виваженого стилю висловлення у ній може простежуватись у тій чи іншій мірі так і звана войовнича риторика чи мова ворожнечі, спрямована проти якогось конкретного ворога (ним може бути як окрема людина так і цілі етноси чи народи), вмотивованість і доцільність використання якої інколи викликає суттєві питання, адресовані перш за все журналістам як провідникам такого мовлення.

Проблема не завжди вмотивованого використання мови ворожнечі, що згодом може обернутися негативними наслідками для суспільства, не є новою. І йдеться тут перш за все саме про випадки, коли зазначена мова ворожнечі використовується з боку ЗМІ щодо тієї чи іншої частини суспільства. Якщо використання такої мови щодо ворожої країни, як правило, не викликає застережень, то вживання мови ворожнечі супроти тієї чи іншої частини суспільства всередині країни здавна викликало занепокоєння у провідних науковців, політиків, державних діячів різних країн. І об'єктами мови ворожнечі тут можуть бути представники різних територій, етнічних груп, конфесій і т.д.

Поширенню таких негативних явищ в роботі ЗМІ активно протидіють, серед іншого, й різноманітні фонди, як вітчизняні, так і зарубіжні. Ними проводяться моніторинги використання мови ворожнечі, можуть даватися рекомендації щодо її уникнення. Метою такої діяльності є боротьба за дотримання журналістами існуючих стандартів їх професійної діяльності. Як приклад такої діяльності з боку вітчизняних установ та організацій можна навести проведення моніторингу ставлення до ромів на Закарпатті, здійснений БФ "Розвиток" за підтримки програми "Рома України" Міжнародного фонду "Відродження". Моніторинг проведено у 2014 р. на матеріалі закарпатських інтернет-ресурсів, що висвітлюють життя і проблеми ужгородських ромів. Висновки моніторингу засвідчили наявність у суспільстві таких негативних тенденцій, як схильність до ксенофобських настроїв, що виявлялося, зокрема, в активному використанні мови ворожнечі стосовно осіб ромської національності.

Різке посилення використання мови ворожнечі у ЗМІ мало місце з 2014 року, передусім стосовно конфліктної ситуації на сході країни. З одного боку, журналіст має в певних ситуаціях демонструвати свою громадянську позицію, ворогів відкрито називаючи ворогами, а військових своєї Вітчизни – її захисниками. З рештою, це, на нашу думку, й не суперечитиме навіть основним стандартам журналістської етики. Але певні розбіжності з основними міжнародними вимогами щодо професійної діяльності журналіста можуть простежуватись у випадках невмотивованого образливого найменування представників «чужих». Лексеми з негативною конотацією, що застосовуються при їх називанні, інколи характеризуються неточністю дефініцій, певною невідповідністю назви сутності поняття. Це, зокрема, спостерігається у випадках, коли для називання одного й того ж явища чи поняття використовуються як синонімічні назви, які не є синонімами і, більше того, містять суттєві відмінності у лексичному значенні (напр., *сепаратист, терорист, бойовик, бандит* тощо). У таких випадках журналіст має послуговуватись відповідними словниками, аби не допускати такого роду неточностей, які, потрапляючи до журналістських матеріалів, являють собою помилки вже не тільки на рівні лінгвістичному, а що значно важливіше – на рівні професійної етики, професійних стандартів журналістської діяльності.

Отже, можна зробити висновок, що журналіст у своїй професійній діяльності має перш за все дотримуватись норм та правил, що містяться у вітчизняних та міжнародних документах, які регламентують професійну діяльність працівників ЗМІ.

Література

1. Гонтар М. Родо-видові відношення в терміносистемі журналістики / Марина Гонтар // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 675. – С. 83–86.

2. Яцимірська М. Г. Сучасний медіатекст : Словник-довідник. / М. Г. Яцимірська – Л. : ПАІС, 2005. – 128 с.

3. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / [за ред. Ю. Бідзілі] – Ужгород : Закарпаття, 2007. – 224 с.

4. Słownik terminologii medialnej / [red. Walery Pisarek]. – Kraków : Universitas, 2006. – 251 s.
5. Дацишин Х. С. Терміни "журналістська риторика", "риторика ЗМІ", "медіа-риторика": до проблеми дефініції / Х. П. Дацишин // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2012. – № 733. – С. 179–182.

УДК 070.431:654.197(043)
Рицик Ю. А., асистент

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ НОВИННИХ ТЕЛЕСЮЖЕТІВ

Основною складовою програми телеканалу виступають новини – це «обличчя» кожної телекомпанії. Новина – це нове знання про людей і навколишнє середовище, яке тільки що стало відоме і якимось чином впливає на них. Новиною стає не те, що потрапляє до випуску новин, а те, що глядачі сприймають для себе як новину.

В журналістиці під новиною розуміють певну сукупність відібраних, упорядкованих і втілених у відповідну форму відомостей, що стосуються чогось одиничного (події, явища, процесу) й які раніше не були відомі слухачам, читачам чи глядачам. Для новин є необхідними два чинники – інтерес і важливість.

Новини – це візитна картка будь-якого каналу. Зазвичай на регіональних, місцевих телеканалах тривалість випуску новин не перебільшує 20 хвилин і будуються за типовою схемою:

- найважливіші новини потрапляють на початок;
- новини нарисового плану, більші за обсягом сюжети виходять всередині;
- далі новини спорту;
- прогноз погоди наприкінці.

Випуски новин складаються з підготовлених відеосюжетів. Сюжет – це виклад події у творчій версії автора. Але не залежно від творчої уяви, у будь-якому разі сюжет створюється за певною традиційною схемою. Така схема передбачає проходження трьох етапів роботи:

1. Довиробничий етап (підготовка до зйомок та написання сюжету):
- дослідження;
- вироблення концепції і «візуалізації» історії.
2. Виробничий етап (зйомка, робота в команді, написання закадрового тексту та підводок тощо).
3. Післявиробничий (монтаж).

Перший етап починається з вибору теми. Репортер має намір з’явитися зі знімальною групою в певному місці в певний час; знає, як разом з оператором вибрати, відзняти, а потім і вибудувати відеоряд, що дасть повне явлення про подію; і нарешті, він в змозі супроводити цей відеоряд закадровим текстом.

Другий етап роботи над сюжетом – це саме зйомка. Репортеру необхідно прагнути зробити інтерв’ю динамічним. Можна спілкуватися з людиною під час того, як вона щось робити, наприклад, керує автомобілем, готує обід або просто прасує. Кожен фрагмент інтерв’ю (синхрон) не повинен бути довшим 30 секунд, за винятком окремих випадків. Якщо в одному сюжеті використовуються синхрони різних людей, то репортеру треба переконатися, що вони були зняті з різних місць. Це необхідно для того, щоб не було одноманітності. Зміна місця дії дуже важлива для утримання глядацької уваги.

Заключний третій етап в основному направлений на співпрацю з монтажером. Для полегшення роботи необхідно складати так званий знімальний аркуш, що містить у собі «тайм код», який вказує на початок та кінець кожного кадру.

В підручнику «Моя професія – репортер» З. Устинова говорить про те, що є кілька критеріїв, за якими відбираються новини для ефіру:

1. Своєчасність. Ця властивість інформації для телебачення значить набагато більше, ніж для газети. Новини мають бути інформацією останньої хвилини.
2. Інформація, а не пояснення. Тележурналісти підбирають сюжети, що є простими і не вимагають роз’яснень. Максимальна тривалість сюжету – 2 хвилини.
3. Вплив аудіо- і відеоматеріалів. Новини підбираються критерієм: чи можна їх проілюструвати аудіо- та відеоматеріалами.
4. Вимоги до матеріалів. П’ять питань газетної журналістики – хто, що, де, коли і чому – доповнюються чотирма правилами ефірної журналістики: правильність, ясність, стислість і колорит.

Крім того, дослідниця рекомендує починати і закінчувати випуск ведучим в кадрі. «Варто пам'ятати: ведучий програми – це хазяїн, що повинен зустрічати і проводжати гостей, тобто бути на вході в програму і на виході» [3].

Останнім часом стало актуальним, що ведучі новин обмінюються вітаннями і передають слово своїм колегам – ведучим спортивних новин і погоди. Це створює ефект прямого ефіру, а відповідно і більшої довіри з боку глядачів.

В інформаційних програмах на телебаченні найчастіше використовуються відео сюжети. Закадровий текст записує журналіст, що працює над новиною. Використовуються наступні види сюжетів:

- прості (текстова інформація за кадром) і комбіновані (текстова інформація журналіста в кадрі, використання синхронів тощо);
- оперативні (термінове висвітлення події без підготовленого сценарного плану) і авторські (готується заздалегідь).

Закадровий текст в сюжетах українських телеканалів поступово наближається до загальноприйнятих норм світового інформаційного мовлення:

- стислості;
- лаконічності;
- конкретності;
- інформативної насиченості.

Інформаційний сюжет – це розповідь про певну подію. Тут можливе і необхідне використання монтажу з включенням синхронів. Журналіст може з'явитися у кадрі (стендап чи поява у кадрі).

В підручнику Н. Зверевої зазначається, що при створенні сюжету, журналіст повинен дотримуватися трьох основних правил:

1. Зміст сюжету повинен безпосередньо торкатися інтересів всіх глядачів в цілому і кожного окремо.
2. Кожна деталь, кожне слово в сюжеті повинні бути абсолютно зрозумілими.
3. Сюжет повинен бути цікавим від початку і до кінця [1].

На сьогоднішній день жанр відео сюжету є досить розповсюдженим. Особливою популярністю він користується у випусках новин, де сюжет несе в собі інформацію про навколишнє життя суспільства.

Синхрон є необхідною складовою кожного сюжету. В. Кєролл надає наступне визначення:

«Синхрон – це вже узвичаєний журналістський сленг, який означає одночасний, тобто синхронний показ обличчя людини зі звуком його голосу. Це зображення у кадрі людини, яка говорить». Тележурналісти використовують синхрони для того, щоб сюжет став більш емоційним і головне інформативним [2].

Закадровий текст – це голос ведучого, накладений на зображення у відеозаписі. В цьому випадку глядачі чують і журналіста і весь інший звук, який називається інтершумом.

Для створення якісних сюжетів дуже важливо доречно використовувати усі складові відео сюжету і вдало пройти етапи створення сюжету.

Література

1. Зверева Н. В. Школа регіонального тележурналиста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cjt.nnov.ru
2. Кузнецов Г. В. ТВ-журналистика: критерии профессионализма / Г. В. Кузнецов. – М.: Высшая школа, 2002. – 240 с.
3. Устинова З. Моя профессия – репортер / З. Устинова. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2004. – 288 с.

УДК 070.487(477)«192/193»(043)

Собокар І. І., аспірант

РОЛЬ КАРИКАТУРИ У САТИРИЧНОМУ ЖУРНАЛІ «ЧЕРВОНИЙ ПЕРЕЦЬ» (20–30-ТІ РР. ХХ СТ.)

Карикатура – жанр образотворчого мистецтва, є основною формою образотворчої сатири, в сатиричній або гумористичній формі зображує будь-які соціальні, суспільно-політичні, побутові явища, реальні особи або характерні типи людей [1]. Вплив карикатури на свідомість споживача

друкованої інформації досить значний, завдяки своїй властивості гротескно відображати ту чи іншу подію, вона спонукає більш глибше замислитися, здійснити аналіз.

Карикатури у журналах та газетах виконують такі функції: 1. Інформативна функція (це форма подачі інформації та залежно від виду її поділяють на політичну, побутову, етнографічну, гумористичну). 2. Естетична функція (у порівнянні із іншими засобами висловлювання – доступніша, окрім того розвиває фантазію та дає змогу кожному почерпнути із карикатури щось своє). 3. Комерційна функція (сприяє збільшенню тиражу, забезпечує популярність видання). 4. Комунікативна функція (це спілкування між читачем та видавцем, вона дає змогу зрозуміти що відбувається в країні, та насамперед у суспільстві). 5. Виховна функція (як сатиричний жанр впливає на свідомість громадськості, корегує її, інколи допомагає читачеві зайняти певну світоглядну позицію) [2].

У першій половині ХХ століття провідне місце в українській сатиричній журналістиці займав журнал «Червоний перець», який характеризувався тим, що охопив цілий ряд важливих етапів у житті країни: боротьбу партії і народу за соціалістичну індустріалізацію і підготовку до суцільної колективізації, наступу соціалізму по всьому фронту, завершення соціалістичної реконструкції народного господарства. Кожен з цих періодів, звичайно, мав особливості, які визначили і природу сатиричних матеріалів. У сатиричних виданнях настав час зректися зайвої демонстрації анекдотичних фактів і звернутися до матеріалів проблемного характеру.

Дуже важливою є думка про те, що журнал мав у собі гармонічне поєднання текстового та ілюстрованого матеріалу. Наряду з ефективним використанням арсеналу засобів творення комічного, жанрової палітри сатири та гумору автори видання значну увагу приділяли й сатиричній графіці.

Слово має сильну дію на читацьку аудиторію, проте ілюстрація ще сильнішу. На сторінках часопису того часу ми можемо зустріти вдало виконані карикатури, плакати, дружні шаржі, ілюстрації до сатиричних творів. Звернімо ж свою увагу саме на карикатуру, яка мала різні тематичні види використання автурою часопису: політична – зачіпає сторони політичного життя, міжнародні відносини, проблеми демократії; побутова – жартує із соціально-побутових проблем, культурно-побутових; етнографічна – та, що висміює народну ментальність; гумористична – найбільш м’який вид, що відображає гумористичну ситуацію, в якій відсутній гострий конфліктний зміст.

У середині 20-х років і дещо пізніше інформаційна насиченість карикатури створювалася переважно не стільки виразними, дотепними малюнками, скільки поширеними текстовими поясненнями до них.

Наприкінці 20-х і особливо інтенсивно на початку 30-х років розвивається інший тип карикатур, який, власне, в 1933-1934 рр. посів провідне місце на сторінках журналу. У 30-ті роки процес розвитку жанру карикатури, творчість багатьох видатних майстрів сатиричної графіки значно розширюють самі можливості жанру. У журналі з’являться карикатури з підписами, що доповнюють ці малюнки. Карикатури вже не відіграють роль ілюстрації до текстового задуму, як це було раніше. У підписи до таких графічних творів їх автори виносять ту інформацію, яку важко відтворити образотворчими засобами [3, с. 15].

Отже, ми можемо говорити про те, що на сторінках видання «Червоний перець» відбувалася, так би мовити, еволюція жанру карикатури, який з роками набував своїх властивостей. На перший план висувається насиченість та графічна зображеність самої карикатури, а вже потім тільки текстове пояснення до неї.

У карикатурі можна виявити ряд рис, властивих також жанрам сатиричної публіцистики (текстовим). Однією з найважливіших таких спільних ознак є гіперболізація. «Перебільшення як форма типізації, – зазначає Д. П. Ніколаєв, – може бути використане у всіх сатиричних жанрах. У цьому розумінні воно всезагальне й універсальне. У той же час є жанри, які без перебільшення не можуть обійтися: саме їх існування засноване на цьому принципі. У графіці таким жанром є карикатура» [4, с. 163].

У журналі часто з’являються серії карикатур. Малі серії (два-три малюнки) публікуються значно частіше від великих (чотири і більше карикатур). Основним засобом створення комізму в малих серіях карикатур є прийом сатиричного протиставлення, який виявляє комічний контраст. У великих серіях карикатур застосовується прийом зіставлення багатьох явищ або фактів, ознак, що характеризують одне й те ж явище.

Майстри сатиричної графіки постійно урізноманітнювали засоби досягнення комічного ефекту. Так, нерідко повноправним компонентом великої серії карикатур було фото. Фоторепродукція використовується у поєднанні з малюнком як складова частина малої серії карикатур. У журналі

друкуються й такі монтажі, де в одній ілюстративній структурі поєднуються графічні і фотографічні елементи: використовувалися також фотознімки і фоторепродукції, малюнки-жарти.

У формуванні художнього обличчя журналу велике значення мала участь у «Червоному перці» відомих майстрів радянської сатиричної графіки Кукриніксів, Ю. Ганфа, М. Денисовського, О. Довженка, З. Толкачова, І. Падалки, О. Довгаля, О. Хвостенка-Хвостова, А. Петрицького, Л. Каплана [3, с. 17].

Завдяки професійній майстерності карикатуристів журналу, які постійно удосконалювали цей графічний жанр, досвід художньої діяльності видання тепер широко використовувався іншими періодичними виданнями, що виходили вже після нього. Тобто він був взірцем для своїх послідовників. Це тільки, на перший погляд, здається, що карикатура сама по собі не є тяжким жанром графіки в плані втілення. Вона вимагає також певних зусиль, наявності творчих та професійних здібностей, якими, у повній мірі, були наділені майстри сатиричної графіки журналу «Червоний перець».

Література

1. Соціальна мережа (Інтернет) [Електронний ресурс] / Wikipedia.org – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0

2. Соціальна мережа (Інтернет) [Електронний ресурс] / Bukvar.su – Режим доступу : http://bukvar.su/zhurnalistika/180739-Karikatura-v-SMI.html

3. Капелюшний О. Сатиричний журнал «Червоний перець» / О. Капелюшний. – Львів : Вища школа, 1986 . – 143 с.

4. Николаев Д. П. Смех – оружие сатиры / Д. П. Николаев. – М., 1962. – 233 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 371.133(043)
Андрєєва М.Ф., асистент

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО РОБОТИ З СІМ'ЄЮ

В складних соціально-економічних, політичних умовах сьогодення особливої значущості набуває консолідація зусиль вихователів і батьків щодо виховання дошкільників.

Співпраця вихователів ДНЗ, як представників найпершої ланки освіти, з батьками, які водночас є замовниками освітніх послуг для своєї дитини й захисниками її прав, є складним процесом налагодження позитивних взаємовідносин. Достеменно відомо, що першоосновою життя дитини є сім'я як найближче середовище її існування. Перед батьками стоїть нелегке завдання – забезпечити дитині щасливе дитинство, орієнтуючись на її психологічне благополуччя. Проте часто, коли дитина починає відвідувати дошкільний заклад, батьки перекладають відповідальність за її розвиток, навчання і виховання саме на нього й не виявляють готовності до плідної співпраці з вихователями у вирішенні завдань дошкільної освіти.

Як же налагодити продуктивну взаємодію вихователя з батьками? Відповідь на це питання не одне десятиліття шукають педагоги-практики. Хвилює воно й тих, хто здійснює професійну підготовку майбутніх вихователів – викладачів університету, які глибоко усвідомлюють, що одним із завдань фахового навчання студентів є набуття відповідних знань та вмінь щодо їхньої подальшої педагогічної взаємодії з сім'ями дошкільників.

Аналіз сучасної наукової літератури та теоретико-експериментальних досліджень свідчить, що сьогодні накопичений певний досвід підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей дошкільного віку.

Друга половина двадцятого століття позначена в історії педагогіки і психології експериментальним вивченням сім'ї. Йдеться про наукові доробки В. П. Дуброва, Н. А. Стародубова, Х. А. Тагірова та ін. Проблемі психології сім'ї, тактиці сімейного виховання присвячені наукові праці С. В. Ковальова, А. Д. Кошелєвої, А. В. Петровського, А. С. Співаковської, Г. Г. Філіповової та ін. Шляхи підвищення педагогічної культури батьків досліджували І. В. Гребєнніков, О. Л. Звєрєва, В. К. Котирло та ін. Лінії взаємодії дитячого садка і сім'ї у вихованні дитини, корекції його поведінки вивчали О. С. Бабунова, В. І. Безлюдна, О. І. Захаров, А. І. Остроухова. Окремі аспекти проблеми взаємозв'язку дошкільного навчального закладу і сім'ї висвітлено у працях Л. В. Артемової, Л. І. Врочинської, Г. І. Григоренко, І. С. Кліш, О. Л. Кононко, О. І. Косарєвої, Н. М. Кот, С. О. Ладивір, З. І. Мустафаєвої, Т. І. Поніманської, Л. Ф. Островської, Н. Є. Химич, К. Й. Щербакової, та ін.

Досліджувана нами проблема є важливим аспектом професійної підготовки майбутніх дошкільних педагогів, теоретичні засади якої розроблені такими науковцями, як Л. В. Артемова, Т. Г. Жаровцева, А. М. Залізняк, Н. В. Ковалевська, Л. А. Машкіна, Т. І. Поніманська та ін.

Осмислюючи зміст досліджень означеної проблематики, оцінюючи наукову значущість обгрунтованих у них теоретичних положень, методичних рекомендацій для формування професійної компетентності майбутніх педагогів дошкільної освіти з питань сімейного виховання дошкільників, взаємодії дошкільного закладу з родиною, Ю. М. Косенко дійшла висновку про доцільність використання наукових доробків учених у навчальному процесі спеціальності «Дошкільна освіта». Основними шляхами трансформації нового наукового знання у зміст фахової підготовки студентів, на думку вченої, можуть бути:

1. Включення нової наукової інформації до змісту теми «Взаємодія сім'ї і дошкільного навчального закладу» навчальної дисципліни «Дошкільна педагогіка».

2. Розробка творчих і практичних завдань для самостійної роботи студентів, проведення семінарів, практичних занять з використанням матеріалів досліджень Л. І. Врочинської, О. А. Козлюк, Н. М. Кот, І. С. Кліш, О. І. Косарєвої, З. І. Мустафаєвої тв. інших.

3. Використання студентами під час педагогічних практик авторських методик, педагогічних технологій, рекомендацій з питань взаємодії дошкільного навчального закладу з родиною за матеріалами дисертаційних досліджень українських учених, виконаних за роки незалежності України.

4. Організація науково-дослідної роботи студентів за такими аспектами зазначеної проблеми, які є перспективними в умовах сьогодення, зокрема:

– зміст і форми спільної роботи дошкільного навчального закладу з родинами, діти яких не виховуються в дошкільному навчальному закладі;

– підготовка майбутнього вихователя до роботи з сім'єю з формування гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку;

– наступність між дошкільним навчальним закладом та школою з формування гармонійних батьківсько-дитячих відносин;

– моральне, інтелектуальне, трудове виховання дошкільників у сім'ї засобами етнопедагогіки тощо.

Поділяючи наукову точку зору Ю. М. Косенко, щодо шляхів збагачення наукових знань майбутніх вихователів про роботу з родинами дошкільників, ми з опертям на матеріали наших спостережень про труднощі роботи з батьками студентів-практикантів, презентуємо систему завдань для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» з метою налагодження їхньої продуктивної взаємодії з батьками вихованців у період педагогічних практик. Їх ми бачимо такими:

- підготовка рекомендацій батькам про те, що треба їм знати й уміти для забезпечення гармонійного виховання та всебічного розвитку дитини;
- розробка творчого проекту на тему: «Психолого-педагогічна підтримка – основна мета взаємодії педагогів з батьками»;
- підготовка до проведення майстер-класу «Обличчям до батьків»;
- підготовка мозаїки форм і методів педагогічної співпраці вихователя з батьками;
- розробка творчих завдань різної тематики, що передбачають творчу взаємодію дітей і дорослих;
- розробка творчого проекту спільної проектної діяльності дітей, батьків і педагогів для розв'язання актуальних завдань, саморозвитку всіх учасників та зміцнення дружніх і родинних стосунків.

Насамкінець зауважимо, що сучасна система дошкільної освіти потребує фахівця нової формації, а педагогічна освіта в сучасних умовах розвитку усіх сфер життєдіяльності суспільства покликана формувати педагога-спеціаліста універсально освіченого, який має потужну фундаментальну підготовку у роботі з сім'єю, здатний до творчості та прагне по постійного самовдосконалення.

Література

1. Довженко Т. О. Підготовка майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу до роботи з сім'єю // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – Харків, 2016.- Вип.52, с. 124-133.

2. Косенко Юлія. Взаємодія навчального дошкільного закладу і сім'ї у наукових дослідженнях українських учених (90-ті р.р. XX – поч. XXI ст.) Актуальні проблеми дошкілля: Збірник наукових праць / за ред. Марії Чепель. – Дрогобич: Ред.-видав. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2012. – 298 с. – С. 247-257.

3. Косенко Юлія. Взаємодія вихователів і батьків у забезпеченні соціально-особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Науковий збірник. – Випуск 46. – Умань, 2013. -337 с. – С. 199 – 204.

4. Лесик Вікторія, Тесленко Олена. Новий формат взаємодії з родинами // Дошкільне виховання. – 2015. – №3. – С. 20-22.

5. Машкіна Л. А. Підготовка майбутніх дошкільних педагогів до роботи з сім'єю // Педагогічний дискурс, випуск 3, 2008., С 136-141.

6. Неселевська Ольга, Шалда Наталія. Оптимізація взаємодії з батьками в умовах сьогодення // Палітра педагога. – 2015. – № 1. – С.11-12.

УДК 372.4(043)
Березіна О. О., старший викладач

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НОВОГО ТИПУ

Метою експериментальної роботи була перевірка гіпотетично визначеної сукупності організаційно-педагогічних умов освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу. Експериментальна робота здійснювалась у три етапи.

Перший підготовчий етап включав в себе пілотний констатувальний експеримент, під час якого було вивчено стан освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу, проаналізовано та обґрунтовано необхідність впровадження певних організаційно-педагогічних умов задля ефективності їх діяльності. Розроблено факторно-критеріальну модель оцінки ефективності організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу з методами вимірювання.

Другий формувальний етап дозволив здійснити безпосереднє впровадження експериментальної моделі освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу. Метою цього етапу було визнано апробацію організаційно-педагогічних умов освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу, які відображені у створеній нами експериментальній моделі. У контрольних дошкільних навчальних закладах нового типу здійснювалась освітня діяльність у відповідності до обраного напрямку закладу.

Третій етап був узагальнювальним, протягом якого здійснювався аналіз результатів контрольного експерименту. Мета даного етапу полягала у визначенні динаміки показників ефективності здійснення освітньої діяльності в експериментальних та контрольних дошкільних навчальних закладах нового типу. Спираючись на аналіз отриманих результатів дослідження, було здійснено перевірку статистичної гіпотези, сформульовано висновки та розроблені практичні рекомендації щодо ефективності впровадження зазначених організаційно-педагогічних умов в освітню діяльність дошкільних навчальних закладів нового типу.

Маємо за необхідне охарактеризувати хід та результати визначення діагностичного інструментарію нашої експериментальної роботи.

З метою отримання необхідних експериментальних даних було складено програму вивчення ефективності освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу, яка включала в себе факторно-критеріальну модель оцінки ефективності організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу.

Факторно-критеріальна модель ефективності організації освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу розроблялась на засадах кваліметричного підходу. Педагогічна кваліметрія є галуззю знання, що вивчає методологію і теорію комплексно-системних кількісних механізмів оцінок якості освітніх процесів і явищ. [1]

Розробка нашого інструментарію здійснювалась на основі педагогічної кваліметрії, оскільки її використання дає змогу виміряти ефективність здійснення освітньої діяльності навчального закладу у будь-який момент часу, визначити ступінь відхилення стану її педагогічної системи від запланованих результатів і попередити виникнення проблем або подолати недоліки.

Під час створення факторно-критеріальної моделі ми дотримувались певного алгоритму, що складався з трьох етапів. На першому етапі розроблялася ієрархічна структурна схема властивостей об’єкта моніторингового дослідження, які декомпозуються (розділяються, розкладаються) на властивості першого порядку – фактори (від лат. factor – той, що робить). Виокремленні фактори за правилами мереологічного ділення ми розклали на властивості другого порядку – критерії, а останні – на складники третього порядку – показники.

На другому етапі визначили коефіцієнти вагомостей для критеріїв, що характеризують значущість певного фактора серед усіх інших. При цьому слідкували, щоб сума вагомостей усіх показників дорівнювала одиниці. Аналогічна процедура проводилась і для показників. Значення вагомостей ми визначали за допомогою методу експертних оцінок.

На третьому етапі результати факторно-критеріального моделювання ми оформили в таблицю, визначивши фактори, критерії та їх показники. Таким чином отримали факторно-критеріальну модель оцінювання стану об’єкта вивчення.

Процедуру розробки факторно-критеріальної моделі оцінки ефективності здійснення освітньої діяльності дошкільного навчального закладу нового типу, а також визначення комплексу

діагностичних процедур, за допомогою яких було здійснено вимірювання його основних характеристик і параметрів, розглянемо детальніше.

Відповідно до зазначеного алгоритму створення факторно-критеріальної моделі нами було визначено фактори оцінювання ефективності здійснення освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів, які були декомпозовані на критерії та показники.

Під час визначення факторів ми спиралися на результати наукових пошуків учених-фахівців у галузі дошкільної освіти та враховували результати наукових досліджень з питань оцінки результативності функціонування дошкільних навчальних закладів (А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, О. Кононко, К. Крутій, С. Кулачківська, С. Литвиненко, Н. Маковецька, З. Плохій, Т. Поніманська, О. Проскура та ін.). Спільним для поглядів цих науковців є розуміння надзвичайної складності та важливості проблеми визначення ефективності діяльності навчального закладу. Як наслідок, сьогодні в освітній науці співіснують найрізноманітніші підходи до конструювання інструментарію для оцінювання ефективності діяльності дошкільних навчальних закладів.

Отже, започатковуючи експериментальну роботу, нами перш за все було визначено критерії та показники ефективної освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу відповідно до Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність». [2]

Критерії оцінювання в нашому дослідженні зорієнтовані на визначення вихідних рівнів сформованості освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу. Показники вимірювання демонструють, що саме фіксується числом, отриманим у результаті вимірювання, це ознака, що дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти освітньої діяльності і дати їм адекватну оцінку. [3]

Відповідно до визначеної нами структури освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів нового типу в якості факторів було виокремлено такі, як: організація життєдіяльності дитини, навчання, виховання та розвиток дитини.

Критерії аналізу розроблено на основі показників сформованості компетентності особистості дитини, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти: структура моніторингу побудована на основі освітніх ліній «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина у природному довкіллі» «Дитина у світі культури», «Дитина в соціумі», «Особистість дитини» тощо.

Спираючись на викладені вище положення, нами було визначено методи вимірювання. Серед методів, які ввійшли до комплексу діагностичних процедур, відзначимо, у першу чергу, педагогічну експертизу, анкетування, опитування, тестування, бесіду, спостереження, аналіз документації дошкільного навчального закладу, вивчення дитячих робіт, аналіз системи роботи вихователя тощо. Результати експерименту оброблялися за допомогою методів кваліметрії. Анкетування використовувалося нами на всіх етапах проведення педагогічного експерименту для досягнення різноманітних цілей – наприклад, вимірювання рівня задоволеності батьків якістю послуг дошкільного навчального закладу нового типу тощо. При цьому в процесі підготовки анкет (зважаючи на те, що при відповіді респондентів можливі викривлення, спричинені суб'єктивними факторами) ми використовували як основні (прямі та непрямі, уточнюючі та взаємодоповнюючі), так і контрольні запитання.

Основне місце серед практичних методів дослідження належало методам вивчення системи роботи вихователя, які визначаються багатьма вченими як сукупність форм, методів і прийомів, що властиві діяльності певного педагога і дають йому можливість отримувати конкретні результати в освіті дошкільників. До цих методів як правило відносять: спостереження й аналіз занять та інших форм взаємодії вихователя і дітей; вивчення перспективно-календарного планування, щоденника самоосвіти вихователя; проведення контрольно-діагностичних зрізів обсягу знань, вмінь та навичок дошкільників із певного розділу програми, за якою працює вихователь (моніторинг); бесіди з педагогом; анкетування батьків тощо. Методи вивчення системи роботи вихователя було використано частково під час визначення усіх факторів освітньої діяльності (констатувальний і контрольний етапи експерименту), а також у процесі підготовки учасників дослідно-експериментальної роботи до освітньої діяльності дошкільного навчального закладу нового типу (формувальний етап педагогічного експерименту).

Звичайно, що ми не могли охопити всі критерії та показники ефективності освітньої діяльності дошкільного навчального закладу нового типу, проте ми обрали, на наш погляд, найзначущі питання для вивчення та оптимальний діагностичний інструментарій, які реально надають можливість для проведення моніторингового експерименту.

Література

1. Рябова З. Кваліметричний підхід в управлінні навчальним закладом / З. Рябова, Р. Назарян //

Палітра педагога. – 2003. – № 3. – С. 13 – 17.

2. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність», від 05.06.2014 р., № 1314- VII / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2014. – 28 с. – (Бібліотека офіційних видань).

3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник: довідкове видання / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375с. – С.263.

УДК 372.47(043)

Брежнєва О.Г., кандидат педагогічних наук, доцент

АКТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ФАКТОР МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Згідно програми констатувального експерименту одним з критеріїв оцінки стану математичного розвитку дітей дошкільного віку виступає активне середовище сенсорно-пізнавального простору. На даному етапі здійснено обґрунтування критерію, виділені вузлові показники, які пов'язані із визначенням ролі активного середовища в освоєнні сенсорно-пізнавального простору дитиною-дошкільником, а також проаналізовані результати діагностичного обстеження за цим критерієм. Вибір даного критерію обумовлений рядом причин: необхідністю розглянути і оцінити математичний розвиток дошкільника з позиції оточуючого середовища, що є природним і закономірним, оскільки дитина живе і розвивається у середовищі, яке структурується: по базовим елементам: людське (доросле) оточення – предметне оточення – духовне оточення; визначити співвідношення діяльнісної активності дитини з простором і середовищем, в якому існує дитина-дошкільник, оскільки поза середовищем жоден предмет, жодна жива істота на Землі перебувати не може, чи то реальне життя або відтворене в предметних еталонах, об'єктах, образах, літературних текстах тощо; визначити роль взаємодії людини і середовища, яка породжує природне, соціальне і духовне самовизначення особистості. Цей постулат підтверджується рядом досліджень (В. Бех, О. Вочик-Блакитна, Дж. Гібсон, Л. Савенкова, Т. Пироженко, С. Ладивір та ін.). За визначенням Дж. Гібсона «...простір, заповнений множинністю частинок, не поводить себе як інертне вмістилище, а впливає на них як спрямовуюче і активне середовище, всередині якого організовується ця множинність» [1].

Мета статті: надати характеристику першого критерію оцінки стану математичного розвитку дошкільників, визначити і обґрунтувати психоемоційний, дидактичний і організаційний показники.

Аналіз останніх досліджень. Перш за все, визначимось із поняттями «активне середовище», «сенсорно-пізнавальний простір». Виділені поняття мають оцінюватися скрізь призму математичного розвитку дитини-дошкільника. Отже, розглядаючи дитину як частину простору ми виділяємо її активність на рівні *фізичного простору, візуального простору* і *соціального простору*. *Фізичний простір* – це місце життя-буття дитини, в якому існує її фізичне тіло, тобто це приміщення групи, майданчику ДНЗ тощо. *Візуальний простір* (очі, голова, тіло) – це простір, який сприймається дитиною через сенсорну систему. Дійсно, більшість інформації ззовні дитина отримує через сенсорну систему: нюх, смак, дотик, кінестезію, слух, зір. За дослідженнями вчених, 85% інформації про світ ми отримуємо саме через сенсорні канали. В нашому розумінні, простору взагалі, не заповненого нічим, не існує. Дитині простір завжди необхідно бачити, відчувати його всіма своїми відчуттями.

Середовище – це реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини (філософське визначення). У широкому, соціальному контексті, середовище це будь-який соціокультурний простір, в межах якого відбувається процес становлення особистості, тобто соціалізація.

Соціальний простір розглядається, як площина для вставлення взаємовідносин між однолітками, педагогами, батьками.

Предметний простір – це предметний світ, який є частино життєвого простору дитини і складається з образів, моделей, предметів, об'єктів, які знаходяться у найближчому оточенні дитини-дошкільника.

Таким чином, середовище розвитку дитини – це простір її життєдіяльності, тобто ті умови, за яких відбувається її життя, зокрема, в дошкільному навчальному закладі.

Сам термін «середовище» не новий, виник в епоху Просвітництва. До ідеї впливу середовища на розвиток дитини звертались неодноразово Ж. Руссо [7] (середовище природне і середовище предметне), С. Френе [9] (досвід дитини визначає її розвиток, «модель дитячого заповідника»),

М. Монтессорі [8] (вільне підготовлене середовище для саморозвитку особистості). Вітчизняні психолого-педагогічні дослідження виокремлюють поняття «педагогіка середовища» (С. Шацький), «суспільне середовище дитини» (П. Блонський), «оточуюче середовище» (А. Макаренко). У цілому ряді психолого-педагогічних досліджень доводиться (Л. Виготський, О. Вовчик-Блакитна, М. Кларина, С. Ладивір, С. Новосьолова, В. Петровський, Т. Піроженко, Є. Тихеєва та ін.), що об'єктом впливу педагога повинна бути не дитина, не її риси (якості) і навіть не її поведінка, а умови, середовище її існування - *предмети, люди, їх міжособистісні відносини, діяльність*. Отже, доцільно розглядати середовище як активний фактор впливу на розвиток дитини.

Цілісний аналіз математичного розвитку дітей дошкільного віку неможливий без опори на середовищні впливи. Оскільки дитина є невід'ємною складовою оточуючого середовища. Погляд на дитину через взаємодію її із природою, предметним світом, людьми дає підстави оцінювати її спроможність активно діяти у сенсорно-пізнавальному просторі. При цьому під середовищем ми розуміємо все, що оточує дитину і є джерелом її відчуттів: люди, предмети, емоції, переживання, інформаційні ресурси тощо. Середовище може визначатись матеріальними і нематеріальними показниками. Таким чином, середовище виступає своєрідним посередником, провідником між дитиною і її сенсорно-пізнавальним простором. Поняття простору теж багатоаспектне. У науковій літературі мають місце міжнародний, «європейський», освітній простір. Наше визначення простру в контексті пізнавального, зокрема математичного, розвитку дитини вузько спрямоване і визначається як сенсорно-пізнавальний простір. Ми розглядаємо його трикомпонентне утворення, яке складається з суб'єктів активний вихователь, активна дитина, активне середовище (А. Аксьонова [5], Л. Виготський, К. Крутій [3] , О. Кряжева [4], С. Попова [6] та ін.).

Виклад основного матеріалу. Визначаючи показники сенсорно-пізнавального простору ми спираємося на освітній стандарт «Базовий компонент дошкільної освіти» (2012 р.), Базову програма розвитку дитини «Я у Світі». У цих документах це поняття визначається за чотирма складниками. Ми обрали у якості провідних показників три. Отже, активне середовище має складатися з психоемоційного, дидактичного і організаційного компонентів, які і було покладено в основу інструментальної бази для визначення ступеня активності середовища сенсорно-пізнавального простору ДНЗ. На основі всього вищевикладеного було визначено ключові показники за першим критерієм «активне середовище сенсорно-пізнавального простору».

Критерій 1. Активне середовище сенсорно-пізнавального простору			
№ п/п	**Досліджувані показники та їх прояви**	**Методи діагностування**	**Доцільність застосування**
1.	**Психоемоційний показник**		
	Незалежність	спостереження	Дозволяє оцінити загальну атмосферу, дух середовища ступень прояву свободи дитини в середовищі, комфортність дитини в середовищі. Визначити емоційний стан дитини в групі ДНЗ
		індивідуальна бесіда (Е.Суслова)	
		тестування	
		Методика «Ігрова взаємодія» ест «Зробимо разом»	
		Диагностика понимания детьми эмоциональных состояний человека: Методика «Сюжетні картинки» (тестовые материалы С. Забрамної) Методика «страна чуттів» (Т.Зинкевич – Євстигнеєва) Рисуночная методика «Дитячий садок»	Дослідження психоемійного стану, емоційної атмосфери Психологічна комфортність перебування в групі ДНЗ міжособистісні відносини, емоційний фон
	Єдність	Бесіда тематична	Визначити, чи відчуває дитина єдність з дитячим колективом, надійність і безпечність групи, повагу з боку вихователя Наявність проблемних зон у системі особистісних відносин дитини, міжособистісні відносини. Обстановка дому,
		Метод проблемно-пошукових ситуацій «Як вчинити?»	
		Методика «Незакінчені речення»	

			емоційний фон, сімейні стосунки
	Задоволеність	Методика «Вибір діяльності»	Дозволяє з'ясувати спрямованість інтересів дитини, задоволеність пізнанням, ставлення дітей до математичних занять і ігрової взаємодії математичного змісту
		Бесіда з дітьми «Оціни себе сам»	
		Методика «Сфера інтересів»	
2.	**Дидактичний показник**		
	Застосовуваний дидактичний інструментарій	Систематичне спостереження освітнього процесу	Дозволяє визначити основні методи, форми, способи навчання, види взаємодії вихователя з дітьми, їхню націленість на особистісно-орієнтовану, гуманістичну освітню парадигму
		Анкетування вихователів	
		Аналіз дидактичного матеріалу	
3.	**Організаційний показник**		
	Предметне оточення	Наочний аналіз і систематизація предметних образів групового приміщення	Дозволяє визначити діапазон предметних образів, які несуть математичний зміст з точки зору їх дієвості і націленості на розвиток дитини; оцінити організацію предметного середовища у відповідності з розвивальними цілями
		Спостереження освітнього процесу	
		Бесіди з вихователями	
		Бесіди з дітьми	

Таблиця 1. Показники та методи активного середовища

У Таблиці 1 представлені характеристики показників критерію із визначенням методів діагностування і доцільності їх застосування. Мета застосування даного критерію обумовлена необхідністю визначення психологічних, дидактичних і організаційних умов, які визначають ступінь активності, дієвості середовища сенсорно-пізнавального простору дитини. Іншими словами оцінити ступінь впливу середовища ДНЗ на пізнавальну активність дитини, можливості реалізації інстинкту пізнання. Адже, пізнавальний інстинкт є рушійного силою дитини в осяганні математичного змісту. Нами виділені три групи показників: психологічний, дидактичний і організаційний. Поясними кожний з них. **Психоемоційний показник:** визначається через оцінку загальної атмосфери, духу, що панує в групі однолітків. Особливості спілкування у системі взаємовідносин «вихователь-дитина»; «дитина-дитина». Емоційні відчуття дитини, ставлення дитини до самої себе і своїх однолітків, бажання взаємодіяти, злагоджено співпрацювати. Рівень свободи проявів в колективі однолітків, самостійність в судженнях, намірах, виборі діяльності. Рівень і спрямованість ініціативності: у чиїх руках ініціатива, виходить від дітей чи вихователь ініціює діяльність чи вона виходить від дітей. Бажання взаємодіяти з колективом, середовищем, елементи злагодженості. Рівень свободи, самостійності у відчуттях дітей. Відчуття наявності або відсутності підтримки у середовищі. в колективі з боку однолітків і вихователя. Які емоції викликає у дітей перебування у середовищі групи, колективі однолітків. Визначаються загальний настрій дитини, енергетика, емоційні установки відносно дошкільного навчального закладу, конкретної групи, емоційно-особистісні особливості. **Методи діагностування:** для діагностування ступеню незалежності дитини в середовищі використовувались спостереження за поведінкою дітей, під час індивідуальної бесіди за методикою Е. Суслової, методика «Ігрова взаємодія і тестування «Зробимо разом». **Дидактичний показник**: оцінюється застосовуваний вихователем інструментарій, його доцільність, зорієнтованість на особистісно - орієнтовану, гуманістичну освіту, тобто форми взаємодії, методи, способи спілкування у площині математичного розвитку дітей. **Організаційний показник**: включене в середовище обладнання, предметне оточення, його вміст. Оцінка просторового розміщення предметів і дидактичне їх наповнення, зв'язок з математикою. Ефективність організації предметного середовища у відповідності із завданнями математичного розвитку дітей, принципами розвивального навчання.

Висновки. В контексті нашого дослідження уточнено поняття *«активне середовище». яке ми розглядаємо як середовище ДНЗ, в якому перебуває дитина, цілком самостійно індивідуально*

розвивається в умовах цікавого для неї оточення, на основі інтерактивної взаємодії з іншими суб'єктами. Вичленовані головні показники активності дитини в середовищі:*психоемоційний показник, дидактичний і організаційний.*

Література

1. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию. М.: Прогресс, 1988. – 464 с.
2. Забрамная С. Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей: Учеб. для студентов дефектол. фак. педвузов и ун-тов / С.Д. Забрамная. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение : Владос, 1995. – 112 с.
3. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення / К.Л.Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. – 320. – С.23-26; 86-117.
4. Кряжева Н. Л. Развитие эмоционального мира детей. Популярное пособие для родителей и педагогов / Н.Л. Кряжева. – Ярославль : Академия развития, 1997. – 208 с.
5. Организация развивающей личностно-ориентированной среды для детей дошкольного и младшего школьного возраста: научно-практические рекомендации / под ред. А.А. Аксёнова. – Коломна : КГПИ, 2004. – 189с.
6. Попова С. С. Особенности эмоциональной сферы и методы диагностики эмоционального развития у старших дошкольников с задержкой психического развития / С.С.Попова // Молодой ученый. – 2011. – №1. – С. 221–224.
7. Руссо Ж.-Ж. Еміль або про виховання // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. Посібник / За заг. ред. З.Н.Борисової. – К. : Вища школа, 2004. – 512 с. – С. 48-52.
8. Сорокова М.Г. Система М.Монтессори: Теория и практика: Учеб. Пособие для студ. высш.пед. учеб. Заведений.- м.: Издательский центр «Академия», 2003. – 384с.
9. Френе С. Избранные педагогические сочинения: Пер. с франц. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Б.Л. Вульфсона. – М. : Прогресс, 1990. – 304 с.

УДК 371.134(043)

Демидова Ю.О., кандидат педагогічних наук, доцент

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Постановка проблеми. Сьогодні професійна підготовка майбутніх педагогів-вихователів дітей дошкільного віку перебуває у стані концептуального переосмислення. Політичні та соціально-економічні зміни в українському суспільстві вимагають впровадження нових підходів у підготовці педагога, здатного до ефективної діяльності.

Формування гармонійно розвинутої та здорової дитини посилює вимоги до особистості студента, до його практичної та методичної підготовки. Тому постає завдання підготувати висококваліфікованого фахівця дошкільного профілю, який володітиме сучасними оздоровчими технологіями та здатного на високому рівні створювати здоров'язберігаюче середовище у дошкільному навчальному закладі.

Розв'язати вищеозначені завдання може тільки педагог нової формації, рівень професійної підготовки якого дозволить здійснювати валеологічне виховання дітей дошкільного віку.

У системі професійної освіти постійно ведуться пошуки ефективних та інноваційних методів роботи зі студентами у навчальному процесі. Аналіз досліджень і публікацій останніх років свідчить, що проблемою професійної підготовки студентів займалися В. Бондар, О. Дубасенюк, О.Мороз та інші.

Вищесказане зумовило мету нашої статті – розкриття окремих аспектів фахової підготовки майбутніх спеціалістів.

Навчальна дисципліна „Теорія і методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників" в циклі професійної підготовки займає провідне місце і призначена для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» освітнього ступеня – бакалавр.

Даний курс відіграє важливу функцію в професійній підготовці майбутніх педагогів, дає професійні знання з фізичного та валеологічного виховання дітей дошкільного віку, формує готовність до самостійної праці.

Освоєння теоретичного матеріалу здійснюється у процесі лекційних занять. Семінарські заняття поглиблюють, конкретизують теоретичні положення, закріплюють знання студентів, конспектувати літературу, складати плани та конспекти фізкультурних занять, ранкової гімнастики, консультацій для батьків тощо. Практичні заняття мають тренувальний характер, на яких студенти оволодівають практичними вміннями та навичками у проведенні фізкультурно-оздоровчих заходів.

«Теорія і методика фізичного виховання та валелогічної освіти» формує систему фундаментальних знань, що визначає професійну діяльність педагога в галузі валеологічного виховання. Знання з навчальної дисципліни є необхідною умовою розв'язання завдань фізичної та валеологічної культури дітей дошкільного віку в різних організаційних формах, створюють основу для удосконалення педагогічної майстерності вихователя.

Самостійна робота з курсу „Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників" становить 98 годин від загальної кількості за навчальним планом і є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під керівництвом викладача у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Рівень виконання студентами самостійної роботи, творчих завдань залежить від наявності у них знань, вмінь та навичок роботи з методичною, науковою літературою.

Тематика самостійної роботи охоплює всю навчальну програму з зазначенням кількості годин, відведених на виконання кожної теми. Система самостійної роботи з даного навчального курсу представляє собою єдиний комплекс до якого входять такі етапи: викладення матеріалу на лекції з самостійною роботою студентів на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях, вдома та в бібліотеці.

Література

1. Богініч О.Л. Технологія формування вмінь спеціалістів дошкільного профілю здійснювати методичне керівництво фізичним вихованням дітей // Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти : зб.наук.пр. – Рівне, 2002. – Випуск 21ю – С. 35-38.
2. Петренко С.А. Підготовка майбутніх вихователів до формування у дітей дошкільного віку основних рухових вмінь та навичок: автореф.дис….канд.пед.наук: спец. 13.00. . – К., 2007. – 21 с.

УДК 371.132(043)

Косенко Ю.М., кандидат педагогічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИХОВАТЕЛЯ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Педагогічна майстерність вихователя дошкільного навчального закладу прикметна проявом індивідуального стилю діяльності. Цьому сприяє досконале володіння вихователем не лише педагогічною, а й психологічною культурою, яка є проявом синкретичної злитості філософських, культурологічних, психологічних і педагогічних знань. Психологічна культура вихователя характеризується його компетентністю щодо розуміння себе, вихованців, їхніх батьків, своїх колег, їхнього внутрішнього світу, адекватною оцінкою самої себе і взаємовідносин з іншими людьми, гуманістично спрямованою парадигмою (ціль, інтереси, світогляд), розвинутою рефлексією. Усе це безпосередньо впливає на атмосферу емоційного благополуччя в дитячому колективі, яке, у свою чергу, багато в чому визначає результативність навчально-виховної діяльності. Відтак, актуалізується проблема формування психологічної культури вихователя дошкільного навчального закладу у площині з'ясування її сутності та визначення шляхів формування.

Вивчення літературних джерел переконує у широкому науковому потрактуванні змісту означеного поняття. Так, М. К. Тутушкіна визначає психологічну культуру як турботу про своє психічне здоров'я, здатність своєчасно подолати власні психологічні кризи, допомогти іншим людям. Дослідниця пропонує вважати базовими в психологічній культурі такі її компоненти як: самопізнання і пізнання інших, самооцінку й уміння контролювати свої емоції, поведінку, спілкування [7]. М. М. Обозов у це поняття включає три складові: розуміння і знання себе та інших людей; здатність до адекватної самооцінки та оцінки інших людей, саморегулювання особистих психічних станів; урівноваження взаємовідносин з іншими людьми. До компонентів психологічної культури Л. Д. Дьоміна відносить прийоми і методи саморегуляції, які ґрунтуються на психологічній грамотності [1]. Згідно дослідження Л. С. Колмогорової, психологічна культура ґрунтується на психологічній грамотності, компетентності, ціннісно-змістовному компоненті, здатності до рефлексії, культуротворчості. З опертям на наукові погляди зазначених учених, психологічну культуру розглядаємо як невід'ємну складову загальної культури, одним із системоутворюючих видів діяльності людини, що дозволяє їй визначити своє місце в соціумі, самореалізуватися.

Аналіз наукових праць свідчить, що значна частина дослідників, які аналізують окремі компоненти психологічної культури особистості, пов'язують її з педагогічною діяльністю, з формуванням і удосконаленням комплексу психічних процесів, властивостей, якостей, умінь, які впливають не тільки на педагогічні компетентності, але й на всю життєдіяльність особистості в цілому.

У наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених представлені різні потрактування структури психологічної культури особистості. Заакцентуємо лише деякі. Так, О. В. Пузікова включає в структуру психологічної культури когнітивну, аффективну і мотиваційну складову [6]. На думку І. В. Дубровіної, структуру психологічної культури особистості уворюють два компоненти: психологічні знання і загальну культуру людини [3]. Заслуговує на увагу наукова позиція Л. М. Колмогорової, згідно з якою до структури психологічної культури особистості входять такі складові: психологічна грамотність – процес і результат засвоєння психологічних знань, умінь, нормативів у спілкуванні, поведінці, психічній діяльності тощо; психологічна компетентність – знання, які дозволяють ефективно діяти; ціннісно-змістовний компонент – система поглядів, устремлінь, переконань, ідеалів, позицій, вірувань особистості, її діяльності, взаємовідношень з собою та іншими людьми; рефлексія – уміння визначати і аналізувати цілі процесу і результатів своєї діяльності. Г. Б. Кузьміна структуру психологічної культури представляє такими компонентами: когнітивний – це комплекс психологічних знань, самопізнання, розуміння інших людей; аффективний – емоційна лабільність, емоційна стійкість, конструктивна агресія, яка передбачає подолання бар'єрів у взаємовідношеннях; мотиваційний – система ціннісних орієнтацій, спрямованість особистості; поведінковий – будується на комунікативній складовій, це комунікативні уміння; рефлексивно-перцептивний – самосприйняття, розвинута спостережливість, адекватність сприйняття людей; ціннісно-змістовий – система цінностей, сенсу життя, відношень соціальних установок, суб'єкт-суб'єктивна спрямованість в міжособистісній взаємодії; творчий – різноманітність форм і способів творчої самореалізації педагога і педагогічний артистизм [5].

Гуманізація освітньої сфери актуалізує особистісно-орієнтований підхід, побудову педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі на об'єкт-суб'єктній та суб'єктно-суб'єктивній взаємодії, психолого-педагогічній підтримці особистісного розвитку дитини. Це вимагає від вихователя не тільки професіоналізму, педагогічної майстерності, а й психологічної культури.

Психологічну культуру вихователя розглядаємо як структурне психологічне утворення, яке формується і проявляється в педагогічній взаємодії з суб'єктами педагогічного процесу та виступає засобом особистісної гармонії і задоволення. У своїй науковій розвідці виходимо з того, що саморозвиток і самовиховання вихователя є основною детермінантою його психологічної культури. Основою для ефективної підтримки особистісного зростання дошкільника є гуманістичні принципи побудови педагогічної взаємодії. Ці принципи вимагають опори на психологічну культуру педагога. Особистісне зростання кожної дитини в значній мірі залежить не тільки від неї самої, природних задатків, від умов середовища, але й від рівня психологічної культури її наставниці. Варто пам'ятати, що перш ніж дитина стане суб'єктом самозмін, вона є об'єктом впливу учасників педагогічного процесу. Для надання дитині педагогічної підтримки в її особистісному зростанні необхідно, щоб вихователь:

– володів комплексом професійно-педагогічних умінь, зосереджуючись на процесуальній підтримці розвитку дитини;

– був включений в культуротворчість;

– орієнтувався на гуманістичні принципи як ціннісно-змістовий компонент психологічної культури;

– рефлексивно вивчав індивідуальні особливості дитини, узгоджував педагогічні вимоги з її суб'єктивним досвідом;

– компетентно проявляв свою психологічну грамотність;

– прагнув до власного особистісного зростання, тобто оволодівав психологічною культурою.

Таким чином, психологічна культура наповнюється змістом завдяки філософській, культурологічній, психолого-педагогічній наукам. Психологічна культура значуща тим, що включає в себе способи засвоєння моделей поведінки. Її основними функціями є: трансляційна, адаптаційна, регулятивна, розвиваюча, гармонізуючи-профілактична, продуктивна. Володіння психологічною культура сприяє розвитку потреби людини в самовдосконаленні – особистісному і професійному. Для педагога психологічна культура, разом із культурою педагогічною є стрижнем професії, навколо якого формується його професійна позиція в діяльності і спілкуванні.

На підставі вивчення наукової психолого-педагогічної літератури, періодичних фахових видань, власного багаторічного досвіду співпраці з дошкільними навчальними закладами, доходимо висновку, щодо шляхів формування психологічної культури вихователя.

Теоретичні основи психологічної культури майбутнього вихователя дітей дошкільного віку закладаються ще на етапі його професійного навчання у вищому закладі освіти. На жаль, практика свідчить, що означеному аспекту особистісного і професійного становлення педагога у вищій школі приділяється недостатньо уваги.

За нашими спостереженнями, в дошкільному навчальному закладі психологічна культура педагогів ще не посіла належне місце в організації професійного удосконалення вихователів. Зауважимо, що означена тема дотично входить до програми курсів підвищення кваліфікації, інколи включається до переліку питань педагогічних рад чи методичних семінарів у дошкільних навчальних закладах тощо. Відтак, психологічна культура вихователя дошкільного навчального закладу стає справою його самоосвіти

Експериментальним шляхом доходимо висновку, що дієвим засобом формування компонентів психологічної культури можуть стати спеціально організовані в дошкільному навчальному закладі тренінгові заняття. Їх організаторами можуть бути практичні психологи, за умови наявності таких у штатному розписі дошкільного навчального закладу, вихователі-методисти, науковці.

У своєму дослідженні ми пропонуємо систему спеціальних занять-тренінгів, які мають за мету поглиблення знань вихователів про психологічну культуру у практичній площині. Вони спрямовані на:

– поглиблення теоретичних знань вихователів про їх психологічну культуру та її роль у професійній діяльності у практичному вимірі;

– визначення критеріїв, які характеризують психологічну культуру вихователя сучасного дошкільного навчального закладу;

– діагностування і розвиток комунікативних здібностей учасників тренінгу;

– налаштування учасників тренінгу на індивідуальну і колективну роботу, допомога у розкритті своїх особистісних якостей, створення умов для ефективної співпраці;

– набуття вихователями навичок групової взаємодії;

– сприяння розвитку позитивного самосприйняття, самоствердження у професії.

Література

1. Демина Л. Д. О психологической культуре педагога профессионала. – Барнаул., 2003. – 242 с.

2. Денисова Р. Рефлексия как механизм личностного развития / Р. Денисова // Дошкольное воспитание. – 2007. – №4. – С. 10-13.

3. Дубровина И. В. Практическая психология образования. С.Пб: Питер, 2006. – 588 с.

4. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя. Навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». 2-е видання, доповнене. – Маріуполь: ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2014. – 360 с.

5. Кузьмина А. Б. Формирование психологической культуры будущих педагогов. Дис. канд психол.наук: 19.00.07 – педагогическая психология. – Ставрополь, 2014. – 240 с.

6. Пузикова О. В. Психологическая культура как фактор самореализации личности. Дис. канд. психол. наук. СПб., Хабаровск, 2003. – 210 с.

7. Тутушкина М. К. Практическая психология. СПб, 1998. – 368 с.

УДК 372.064.1(043)

Мякенька О.П., асистент

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГА ІЗ СІМ'ЄЮ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ

Безпека життя і охорона здоров'я дитини - є актуальними завданнями дошкільної освіти. Важливо не тільки оберігати дитину від небезпек, а й підготувати її до зіткнення з можливими небезпечними ситуаціями, формувати навички безпечної поведінки.

Питання безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку регулюють закони України «Про охорону дитинства», «Про правові засади цивільного захисту», «Про охорону праці», «Про дошкільну освіту». Зокрема, у статті 11 Закону України «Про дошкільну освіту» зазначено: дошкільний навчальний заклад:

- створює безпечні та нешкідливі умови розвитку,виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров’я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання;

- формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки;

- сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному й фізичному розвитку дітей.

В освітніх лініях Базового компоненту дошкільної освіти передбачено дати дитині відповідні знання, прищепити вміння й навички безпечної поведінки. В освітній лінії «Особистість дитини» виокремлено номінацію «Безпека життєдіяльності», в якій передбачено такі результати навчання, дитина:

- диференціює поняття «безпечне» і «небезпечне», усвідомлює важливість безпеки життєдіяльності;

- знає правила безпечного перебування вдома, у дошкільному закладі, на вулиці, на льоду, на ігрових спортивних майданчиках;

- орієнтується у правилах: поводження з незнайомими предметами та речовинами; пожежної та електробезпеки; під час користування транспортом;

- знає та може скористатися номерами телефонів основних служб допомоги та знає до кого можна звернутися у критичній ситуації;

- володіє навичками безпечної поведінки в разу проявів агресивності з боку однолітків або дорослих.

З перших років життя допитливість малят, активність у пізнанні навколишнього можуть інколи становити небезпеку для них. Від дітей ще неможливо очікувати самостійних правильних рішень в екстремальних ситуаціях тому навички безпечної поведінки дошкільників треба формувати. Сучасні українські науковці (О.Долинна, Н. Журавова, Л.Карнаух) розглядаючи проблему формування у дитини свідомого і відповідального ставлення до питань особистої безпеки і безпеки оточення доводять, що кожен з батьків, як і працівник дошкільного навчального закладу, несе відповідальність за життя і здоров’я. Тому для того щоб сформувати у дітей дошкільного віку навички безпечної поведінки доцільно починати з просвітницької роботи як серед батьків, так і серед дітей. Формування у дитини навичок безпечної поведінки базується на позитивних прикладах дорослих[2].

Отже, завдання спільної діяльності ДНЗ і сім'ї з питань збереження здоров'я, формування навичок безпечної поведінки, формування здорового способу життя та власної безпеки:

- створення безпечних умов для формування всебічно розвиненої особистості дитини;

- формування основ безпечної поведінки дітей у різних життєвих ситуаціях;

- підготовка дітей дошкільного віку до реального життя, насиченого різними подіями та непередбачуваними ситуаціями.

В освітній роботі з формування навичок безпечної поведінки дітей дошкільного віку перевагу краще надавати спостереженням, довірчим бесідам та розмовам, моделюванню і аналізу проблемних ситуацій, дидактичним, сюжетно-рольовим, конструкторсько-будівельним, рухливим іграм, різним видам трудової діяльності, інтегрованим заняттям, розробленню спільних проектів з даної проблеми.

Формування навичок безпечної поведінки дошкільників вимагає розв’язання завдань взаємодії вихователів і батьків з дитиною і включає уточнення і систематизації знань дошкільників про правила безпечної поведінки через дидактичні ігри; освоєння умінь безпечної поведінки через імітування дій з побутовими об’єктами і моделювання можливих ситуацій поводження з ними; практичні дії з доступними потенційно небезпечними предметами побуту[3].

У розпочатому нами дослідженні визначено що основні напрями роботи вихователів з батьками щодо формування навичок безпечної поведінки у дітей. Такими напрямами є:

- ознайомлення батьків із змістом освітньої діяльності ДНЗ в контексті виховання поведінки дитини в різних екстремальних ситуаціях;

- інформування батьків про спільну роботу ДНЗ і дітей та стимулювання їх активної участі уній;

- інформування батьків про те, як створити максимально безпечні умови перебування дитини вдома, на відпочинку;

- залучення батьків до навчально-виховного процесу у ДНЗ, з реалізації задач відносно безпеки життєдіяльності дітей.

За цією тематикою ми проводили батьківські збори та індивідуальні бесіди, консультації, на яких висвітлювати поточні події, що мали конкретні рекомендації та поради з питань виховання у

дітей почуття свідомого і відповідального ставлення до власного життя та виконання правил поведінки.

Це дозволяє досягти взаєморозуміння, вони мають висувати єдині вимоги до дітей. Розбіжності у вимогах до дитини з боку батьків вдома та вихователів в дошкільному навчальному закладі можуть викликати в дитини почуття образи, збентеження і навіть агресії. Тому завдання вихователів зацікавити батьків перспективами подальшого розвитку дітей, зробити їх своїми однодумцями.

Батьки спільно з вихователями повинні закласти основи безпечної поведінки, гармонійно поєднуючи роз'яснювальну роботу з вихованцями щодо можливих небезпечних ситуацій, необхідності дотримуватися правил для запобігання травматизму з організацією як спільної з дорослим, так і суто дитячої діяльності. Важливо забезпечувати активне засвоєння кожною дитиною необхідних знань та вмінь безпечної поведінки не залякуючи їх можливою небезпекою а виховуючи розумну обережність.

Отже, формування навичок безпечної поведінки дітей дошкільного віку це сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин освітнього процесу, від реалізації яких залежить його ефективність. Педагогічні умови виступають при цьому необхідним компонентом цього процесу формування навичок безпечної поведінки дітей старшого дошкільного віку і дозволяють забезпечити підвищення його якості.

Література

1. Дементьєва І. Ф. Соціалізація дітей в сім'ї: теорії, фактори, моделі. / І. Ф. Дементьєва. - М., 2004

2. Кудрявцев В. Т. Фізична культура і розвиток здоров'я дитини / В. Т. Кудрявцев // Дошкільне виховання. - 2004. - № 1. - С. 80-87.

3. Карпенко О. Безпека життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник/ Ореста Карпенко, Любов Загруйко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016.-192с.

УДК 371.132(043)

Щербакова К. Й., кандидат педагогічних наук, професор, зав. кафедри

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У МАГІСТРАТУРІ ДО ВИКЛАДАННЯ МЕТОДИК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Подальше вдосконалення діяльності вищої педагогічної школи багато в чому залежить від якості професійної підготовки кадрів, здатних вирішувати освітні завдання, пропоновані суспільством, яке динамічно розвивається.

У законодавчих і нормативних актах політика держави в галузі підготовки педагогічних кадрів, у тому числі і для системи дошкільної освіти, спрямована на підвищення престижу та соціального статусу педагога, забезпечення умов для його професійного і культурного зростання. Процес побудови системи професійної підготовки кадрів здійснюється з урахуванням її особливостей, а саме: цілей і завдань освіти, психологічних і професійних здібностей суб'єктів цього процесу, досвіду та традицій, звичаїв і культури, особливостей сучасного полікультурного освітнього простору (Д. Бех, С. Вітвицька, М. Громкова, Н. Кузьміна, Н. Лисенко, М. Олійник та ін.).

На початку XX століття, коли активно в життя суспільства входило суспільне дошкільне виховання, на Україні важливе місце займала діяльність фребелівський курсів у Києві та Харкові. Ці курси працювали як педагогічні інститути. Підготовка фахівців здійснювалася в два етапи: на першому етапі (2 роки) передбачалася підготовка вихователів дитячих садків, на другому (1,5 року) – інструкторів дошкільної освіти – організаторів дитячих садків та викладачів різних педагогічних закладів.

Значний теоретичний і практичний внесок у розробку програми підготовки фахівців внесли С. Русова, Н. Лубенець і Т. Лубенець.

У 50-80 рр. активізувалася робота в контексті визначення змісту, форм і методів підготовки майбутніх викладачів. Значний внесок у розробку історії професійної педагогічної підготовки внесли О. Абдулліна, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Сластенин, А. Щербаков та інші.

На початку 90 рр. вищі навчальні заклади отримали значну самостійність. Професійну підготовку фахівців відповідних рівнів здійснювали і здійснюють університети, академії, інститути і коледжі. Вузи отримали право присуджувати претендентам (студентам) – майбутнім педагогам освітню ступінь, в тому числі ступінь «магістр». Цей ступінь присуджується в результаті успішного

виконання освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми, за якою здійснюється підготовка кадрів.

Підготовку майбутнього викладача в магістратурі вчені розглядають, з одного боку, як відтворення культурно-історичного досвіду, а з іншого – як механізм формування готовності фахівця до творчої педагогічної діяльності в умовах глобалізаційного освітнього простору. У зв'язку з цим підготовку майбутнього викладача в магістратурі можна характеризувати як освіту дорослих із залученням *андрагогічної моделі*, з притаманними соціально-психологічними особливостями дорослої людини і професіонала (Л. Арістова, М. Громкова, С. Змійов та ін).

Навчаючись в магістратурі, студенти змінюють свій звичний статус на статус майбутнього викладача, у них формується не просто професійні знання, а переконання про ефективні методи, форми організації педагогічної діяльності як професійної, творчої, а також навички роботи з науковою і науково-методичною літературою, готовність розробляти навчальні плани, програми, методичні комплекси, тексти лекцій різних видів, систему семінарських, практичних, лабораторних занять та інше. Магістранти оволодівають навичками планування, організації і здійснення власної наукової роботи та методикою керівництва науковою роботою студентів, зокрема написанням рефератів, навчально-дослідних проектів, курсових і кваліфікаційних робіт. В плануванні та організації навчальної діяльності студентів в магістратурі акцент ставиться на активній участі в цьому процесі самих студентів, їх готовності до співпраці.

Отже, організація навчання бакалаврів спирається на *традиційну педагогічну* модель підготовки майбутнього вихователя. Ця модель підготовки спеціаліста є звичною, перевіреною десятиліттями. На її підставі найчастіше організовується педагогічний процес у вищому навчальному закладі як на етапі навчання в бакалавраті, так і магістратурі. Традиційно провідну роль в цьому процесі займає викладач. Саме він визначає і реалізує мету і завдання педагогічного процесу як в цілому, так і дидактичні цілі окремих інформаційно-аналітичних блоків, планує навчальний процес, стимулює учнів на засвоєння нових знань і формування загальних і спеціальних професійних умінь.

У порівнянні з цією моделлю одним із шляхів ефективної організації навчальної діяльності студентів-магістрантів є опора, перш за все, проблемність та інтерактивність як найважливіші характеристики *андрагогічної моделі*. Магістранти систематично включаються в розробку і реалізацію дидактичних завдань різного рівня складності (репродуктивні, реконструктивні та творчі): формулюють цілі та завдання окремих інформаційно-дидактичних одиниць (блоків), проектують результати навчальної діяльності студентів бакалаврату, розробляють програми, моделі окремих кредитів (змістовних модулів) конкретних навчальних дисциплін.

Активна участь у роботі такого виду дозволяє майбутнім викладачам свідомо вибудовувати траєкторію самоосвіти і мотивує їх на самостійне придбання знань, використовуючи інтернет-ресурси, роботу з науковою літературою і самостійну навчально-дослідницьку та експериментальну діяльність. Порівняльна характеристика моделей підготовки фахівця системи дошкільної освіти представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Параметри	Педагогічна модель для студентів бакалаврату	Андрагогічна модель для студентів магістратури
Мета професійної підготовки	Підготовка майбутнього вихователя дітей дошкільного віку	Підготовка майбутнього викладача, дослідника до професійної діяльності
Мотивація студентів	Забезпечується викладачем	Базується на потребах магістрантів в самоосвіті
Готовність до засвоєння нових знань	ЇЇ діагностує й оцінює викладач	Здійснюється самооцінка професійної компетентності й першого педагогічного досвіду
Планування та організація навчального процесу	Студенти вивчають конкретні навчальні дисципліни	Навчання спрямоване на розкриття і осмислення конкретних психолого-педагогічних проблем
Шляхи організації навчальної діяльності студентів	Єдність аудиторної й самостійної роботи	Установлення межпредметних зв’язків

Активізація студентів	Технологізація навчання студентів, оптимізація змісту, форм і методів навчання	Технологізація навчання магістрантів, використання інтерактивного та проблемного навчання
Взаємодія суб'єктів діяльності	Педагог планує, організовує, контролює та оцінює результат навчальної діяльності студентів. Студенти набувають знання, уміння, професійні навички	Взаємодія побудована на співпраці викладача та студентів, на високому рівні самооцінки, рефлексії
Результати освітньої діяльності студента	Психологічна та професійна готовність майбутніх вихователів дошкільних закладів до педагогічної діяльності	Теоретична та практична готовність магістра до викладацької та наукової діяльності

Педагогу, який організовує освітній процес студентів магістратури надається можливість вибору моделі навчання. На користь андрогогической моделі свідчить той факт, що вона дозволяє враховувати рівень готовності кожного магістранта до самостійної навчальної та наукової роботи, допомагає розвивати у них рефлексію, самокритичність, можливість самостійно організовуватися у навчальні та наукові групи, брати на себе відповідальність, доводити розпочату справу до кінцевого результату, відстоювати власну думку й аргументовано доводити свою точку зору.

Література

1. Аристова Л. Педагогіка і методика вищої школи : навч-метод. посіб. / Любов Аристова. –К : Кондор, 2008. – 272 с.

2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. [для студентів вищої магістратури] / С. С. Вітвицька. – Житомир : Житомирський педагогічний університет, 2003. -232 с.

3. Громкова М. Г. Андрогогическая модель целостного образовательного процесса : автореф. дисс…доктора пед. наук : 13.00.01 / Майя Тимофеевна Громкова. – М. 2006. – 51 с.

УДК 372.034(043)

Яйленко В. Ф., старший викладач

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Протягом всієї історії розвитку суспільства моральне виховання підростаючого покоління розглядалося як один з основних напрямків розвитку педагогічної науки.

Особлива увага приділялася формуванню особистості дитини-дошкільника, адже дитячий вік є найбільш чутливим до засвоєння морально-етичних норм і правил.

Педагогічний словник С.Гончаренка дає наступне визначення моралі: «система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей... Складовими моралі є моральна діяльність (вчинки, поведінка людини); моральні відносини, моральна свідомість» [1, с. 216]

Моральне виховання полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології.

Великий тлумачний психологічний словник дає наступне визначення моралі: «1. Доктрина або *набір* принципів дій, моральний кодекс. 2. Така якість дії, завдяки якій ця дія, у відповідності конкретному моральному кодексу, вважається правильною і відповідною або ні» [2, с. 461]

З точки зору філософської науки мораль є соціальним інститутом, який виконує функцію регулювання поведінки людей у суспільному житті: «У моралі суспільна необхідність, потреби... відбиваються у вигляді стихійно сформованих і загальновизнаних вимог (правил поведінки)...» [3, с. 225]

Таким чином з точки зору різних наук мораль - це сукупність загальноприйнятих норм і правил поведінки членів суспільства. Зміст моралі залежить від ідеології, яка панує у суспільстві.

На відміну від моральності, яка виражає і фіксує загальноприйняті закони поведінки у суспільстві, духовність - це індивідуальна вираженість у системі потреб людини. На думку С.Гончаренка «З категорією *духовності* співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і

призначення свого життя. Людина *духовна в* тій мірі, в якій вона задумується над цим питаням і прагне дістати на них відповідь». [1, с. 171]

Л.Кононко у характеристиці дитячої духовності зазначає, що духовність – «це насамперед погляд дитини, взагалі особистості, вгору: може, до Бога, може, до ідеалу, а може до ідеї самовдосконалення і пошуку сенсу людського життя взагалі. Одже, це фактично Людина і Космос, те, що нас веде до ідеалу» [4]

Дитяча моральність - це взаємодія дитини з соціальним середовищем і певні нормативні правила поведінки. «Тобто дитина і Космос - це духовність, а дитина і соціум - це моральність» (О.Кононко).

На думку О. Кононко є три критерії у визначенні понять «моральність» і «аморальність»: «Моральність - це потреба віддавати, а не брати, це певна спрямованість на те, щоб, може, навіть ущемляючи своє «я», зробити щось корисне іншому, і зробити це за власного ініціативою». [4, с 13]

Отже, моральність - це сукупність норм і принципів, які мають надособистісну і загальнозначущу сутність, а духовність - цільна сукупність внутрішніх, душевних і інтелектуальних якостей, які виражають індивідуальність і проізвольність моралі. Тобто це мораль і індивід, мораль, яка стала мотивацією поведінки.

Фундамент морального в особистості закладається саме в дошкільному дитинстві. Від його міцності багато в чому залежатиме характер взаємин із суспільством.

На соціальну залежність категорії моралі вказують О.Кононко, Н.Гавриш та ін. Н.Гавриш зазначає, що моральність народжується на соціальному ґрунті. Поза суспільством і у несоціальної істоти вона була б абсолютно немислима, оскільки вона не може бути продуктом виключно власної творчості людини, звільненої від всяких соціальних дій.

О.Кононко визначає мораль «як спосіб опанування зростаючою особистістю соціального досвіду шляхом регуляції її поведінки відповідно до інтересів інших людей» [4, с. 100]

Звідси і функції, які виконує мораль: регулятивна, відображальна, формуюча.

Останнім часом вченими, практиками активно ведеться пошук нових, відповідних сучасному розвиткові суспільства, методів та форм виховного впливу на формування моральної свідомості підростаючого покоління та його початкової ланки - дошкілля.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. –К.: Либідь, 1997. -376 с.
2. Большой толковый психологический словарь. Т. 1. (А-О). Пер. с англ. / Роббер Артур. –ООО «Издательство АСТ»; Издательство «Вече», 2001, -592 с.
3. Философский словар. Под ред. М.М.Розенталя и П.Ф.Юдина (Изд. 2-е, испр. и доп.). – М.,1968. -432 с.
4. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. –К.: Освіта, 1988. -255 с.
5. Бех І. Концепція правило відповідного виховання. // Дошк.вих. 2004. -№ 11.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

372.882.116.12-92 Хвильовий (043)
Грачова Т. М., кандидат педагогічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ
(на матеріалі памфлетів М.Хвильового)

Сучасні науковці прагнуть постійного прогресу на шляху формування естетично розвиненої, свідомої особистості, з метою чого створюють технології, спрямовані на різноманітні аспекти літературної компетенції учнів. Міністерство освіти і науки України серед засадничих концептів викладання української літератури у старших класах зауважує необхідність залучення учнів через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури, розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів,сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості в сучасному світі.

Міністерство освіти і науки України (наказ МОН від 14.07.2016 № 826) пропонує сучасному словеснику під час вивчення творчості М. Хвильового в 11 класі акцентувати увагу на провідній ролі митця у літературному житті 1920-х років, його участі у літературній дискусії 1925-28 рр. ХХ ст. Варто зауважити, що це питання є одним з найбільш складних для учнівського усвідомлення, оскільки вимагає від підлітка певної обізнаності з ряду принципових питань. Зокрема, школяр повинен орієнтуватися у специфіці літературного дискурсу початку ХХ ст., давати виважену об'єктивну оцінку історичним реаліям цього періоду в усіх його полемічних проявах, розуміти взаємозв'язок між літературою та історією, а також мати певні знання щодо жанрової природи витворів словесного мистецтва.

Основною складністю на шляху опанування матеріалу відповідного тематичного діапазону для вчителя і старшокласників стане те, що крім потенційного використання традиційних форм викладу (лекція, бесіда, учнівські виступи, реферати) словеснику необхідно використати форму практичного спостереження над текстом художніх творів публіцистичного жанру, оскільки саме аналітичний дискурс памфлетів М.Хвильового дозволить максимально реалізувати навчально-виховну мету уроку.

За слушним зауваженням Г.А.Токмань, жанрова природа твору є важливим чинником вибору вчителем методичної моделі уроку, оскільки унікальна неповторність кожного художнього тексту виявляється в його жанрових особливостях. Загальновідомим є той факт, що не всі твори художньої літератури, запропоновані програмами для вивчення у загальноосвітніх школах, викликають зацікавлення учнів. "Одні полонять, захоплюють, втягують їх у життя своїх героїв, у якому вони, читачі, самі ніби розчиняються. Інші не викликають такого інтересу, здаються нудними, сухими, їх читають з обов'язку (за програмою) або зовсім не читають, якщо до цього немає принуки". [3, С.10]. Отже, вчитель повинен так змоделювати урок, щоб дати можливість учням наочно переконатися, що проведення аналітичного дискурсу щодо місця М.Хвильового у вітчизняному літературному процесі 20-х рр. ХХ ст., є практично неможливим без розуміння концептуальних положень, що сам автор виклав у формі памфлетів.

Основні змістові концепти памфлетів М.Хвильового «Про демагогічну водичку, або справжня адреса української воронщини, вільна конкуренція, ВУАН і т.д.», «Про Коперника з Фрауенбургу, або Абетка азіатського ренесансу в мистецтві», «Україна чи Малоросія?» «Апологети писаризму» можна запропонувати школярам у формі лекції. Саме ця методична форма дозволить словеснику систематизувати серйозний аналітичний матеріал, що викладено у складній для учнівського сприйняття художньо-публіцистичній формі, та подати його з урахуванням вимог науковості і доступності. При цьому викладачеві слід пам'ятати, що треба уникати трафаретних характеристик, штампів під час оцінки творчості митця, оскільки тільки виділення індивідуальних особливостей творчого почерку М.Хвильового допоможе зрозуміти те нове, що вносить він своїми творами у пізнання суспільно-історичного життя та внутрішньої сутності людини у складних історичних реаліях.

Оскільки психологічні дослідження, проведені Л.Молдавською, аргументовано доводять, що у старших класах з'являються ті зрушення у літературному розвитку дітей, що дозволяють говорити про естетичне ставлення до літературного твору, про самостійну естетичну оцінку його як явища мистецтва, варто сподіватися, що форма реалізації авторських ідей не залишиться осторонь

учнівської уваги. Допомогти школярам у цьому питанні можна у процесі безпосередньої роботи над тестами памфлетів М.Хвильового крізь виміри жанрової ідентичності. Логічно при цьому унаочнити старшокласникам особливості жанрової дефініції памфлету («невеликий за обсягом літературний твір публіцистичного жанру на злободенну тему… , оголено тенденційний, призначений для прямого впливу на громадську думку… його стилю притаманна яскрава афористичність, ораторські інтонації, експресивність, іронія, згущення до сарказму…. » [2, с.517]), щоб принагідно апелювати до індивідуальних особливостей стилю М.Хвильового та задекларувати рівень творчого обдарування письменника.

Отже, на уроці за творчістю М.Хвильового словесник має реальну можливість (за вимогами Програми) розвинути самостійне і критичне мислення підлітків, культуру полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку, тобто підвищити літературну компетенцію учня.

Література

1. Двадцяті роки: літературні дискусії, полеміки. Літературно-критичні статті. Упоряд. В. Г. Дончик. – К.: Дніпро, 1991. – 366 с.

2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І.Теремка.- К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752с.

3. Пути анализа литературного произведения / под ред. Б.Ф. Егорова – М.: Просвещение, 1981. – 222 с.

4. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі. Підручник / Г.Л.Токмань. — К.: Академія, 2012. — 312 с.

5. Токмань Г.Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція / Г.Л.Токмань. - К.: Міленіум, 2002. - 320 с.

6. Хвильовий М. Твори: У 2 т. / М. Хвильовий. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2. – 925 с.

УДК 811.161.2'282.2

Дворянкін В. О., кандидат філологічних наук, доцент

СТАТИСТИЧНІ ЛІНГВІСТИЧНІ КАРТИ ЯК ДЖЕРЕЛО АРЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Українські новожитні східностепові говірки, попри певні діалектологічні здобутки (праці З. Л. Омельченко, Л. Д. Фроляк, Н. Б. Клименко, В. Ю. Дроботенко, М. С. Кушмет та ін.), досі залишаються недостатньо вивченими в лінгвогеографічному аспекті.

Предметом нашого дослідження є назви рис людини в українських східностепових говірках Південної Донеччини.

Джерелом картографування стали номінативні одиниці, зібрані автором за спеціально укладеним питальником (278 питань) упродовж 1999–2002 рр. у 94 населених пунктах Південної Донеччини; збирання матеріалу здійснено в режимі «питання – відповідь» та магнітофонних записів зв'язних текстів говіркового мовлення; також використано свідчення різноманітних лексикографічних і лінгвогеографічних праць.

Як додаток до нашої дисертаційної студії укладено «Лінгвістичний атлас лексики на позначення рис людини в українських східностепових говірках Південної Донеччини» [1, с. 248–369].

Уважаємо за доцільне зупинитися на розгляді особливостей кількісної характеристики російських запозичень і вторинних номенів, зафіксованих у зазначеному обширі. Адже ця інформація має цінність і під час проведення ареалогічних студій. Узявши до уваги досвід польського вченого Я. Сятковського, який запропонував методику квантитативної характеристики запозичень на базі карт «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу» [3], ми уклали 2 статистичні карти (к. 93 «Кількісна характеристика російських запозичень в українських східностепових говірках Південної Донеччини», к. 94 «Кількісна характеристика вторинних номенів в українських східностепових говірках Південної Донеччини»). У процесі вивчення впливу російської мови (як літературної, так і діалектної) (к. 93) на досліджувані говірки було враховано думку Й. О. Дзендзелівського про те, що «запозичене слово може бути зовсім іншого кореня, ніж наявні свої діалектні синоніми, воно може бути того ж кореня, що і якийсь із наявних своїх діалектних синонімів, але відрізнятися від цього останнього лише словотворчими показниками або фонетичними особливостями (запозичення із споріднених мов) і т. ін.» [2, с. 31]. На підставі проведеного аналізу к. 93 можна говорити про наявність окремих мікрозон. Так, до чотирьох мікроареалів входять говірки, у яких зафіксовано по 41 російському запозиченню: північно-західний (н. пп. 5–7), центральний (н. пп. 37, 42, 43, 48),

південно-західний (н. пп. 76, 88, 93) і південно-східний (н. пп. 73, 74, 85); до трьох мікроареалів – говірки, у яких засвідчено по 42 російських запозичення: північно-західний (н. пп. 1, 9), північно-східний (н. пп. 12, 16, 23, 34, 38) і південно-західний (н. пп. 81, 89, 92); один мікроареал становлять говірки, у яких зафіксовано по 37 (північно-західний – н. пп. 20, 25, 27) і 46 російських запозичень (південно-східний – н. пп. 44, 55, 58, 59). Зауважимо, що російськомовний вплив на говірки майже рівномірний на всій досліджуваній території; це зумовлено широким уживанням російської мови ще в радянський період та суміжністю з російськими говірками (ближче до кордону з Російською Федерацією інтерференція посилюється). Аналіз к. 94 дозволив виявити два мікроареали, до яких входять говірки, де зафіксовано по 6 вторинних номенів: північно-західний (н. пп. 9, 19, 24) і південно-західний (н. пп. 50, 70–72, 82), а також один мікроареал – південно-східний (н. пп. 38, 56, 73, 83, 84, 89), до складу якого належать говірки, де засвідчено по 5 вторинних назв.

Отже, створення статистичних лінгвістичних карт дало змогу виявити деякі особливості просторової поведінки антропономенів в українському східностеповому просторі. Перспективним видається вивчення ареальної диференціації антропономінацій на різних часових зрізах.

Скорочення

к. – карта

н. пп. – населені пункти

Література

1. Дворянкін В. О. Номінативні процеси в українських східностепових говірках : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Дворянкін Віктор Олександрович. – К., 2006. – 369 с.

2. Дзендзелівський Й. О. Засади укладання регіональних атласів слов'янських мов / Й. О. Дзендзелівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 44 с.

3. Siatkowski J. Studia nad wpływami obcymi w Ogólnosłowiańskim atlasie językowym / Janusz Siatkowski. – Warszawa, 2004. – 178 s.

УДК 821.161.2-143

Мельничук І.В., кандидат філологічних наук, доцент

ЕСХАТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ (на матеріалі збірки Ю.Коваліва «Чорний вершник»)

Глибинна криза певних форм мислення дедалі частіше виявляє себе на сучасному етапі, зокрема, у продукуванні есхатологічного світовідчуття, блокуванні здатності людини зрозуміти своє минуле, оволодіти теперішнім та передбачити результати своєї діяльності в майбутньому. Все це перешкоджає людині повною мірою усвідомити нову соціальну реальність та саму себе. Разом з тим на виникнення апокаліптичних настроїв суттєво впливають негативні тенденції у виробництві, його несприятливий вплив на організм людини, низка екологічних негараздів і катастроф. Загальновідомо, що апокаліптичні уявлення, скеровані в певне емоційне річище, можуть призвести до трагічних за своїми наслідками результатів.

Найперше це стосується реального домінування в Україні соціального песимізму, стану амбівалентності, безвиході, нереалізованості, що, у свою чергу, породжує зневіру окремої людини у власних зусиллях, надмірно загострюючи проблему особистої буттєвості та можливості визначення її сенсу і призначення. Натомість, соціальна природа особистості стимулює її потяг до неповторного самовияву, здатного вивести саму себе за межі усталених параметрів її функціонування та подолати алармістські настрої.

Аналіз поетичного простору збірки Юрія Коваліва «Чорний вершник» дозволить з'ясувати специфіку відтворення автором есхатологічної картини світу, що за нових екзистенційних умов набуває особливої актуальності, зумовивши інтерес вітчизняних літературознавців, філософів, соціологів.

Есхатологічна міфи, які більш менш визначено передбачають відтворення нового всесвіту, висловлюють одну і ту саму давню і поширену ідею про прогресуючу деградацію Космосу, що породжує потребу його періодичної руйнації та відновлення. Саме з цих міфів про остаточну катастрофу, яка буде водночас і провісником неминучого відродження світу, розвинулись у наш час пророцькі та міленарні тенденції.

У поетичному просторі збірки Ю.Коваліва «Чорний вершник» (2003) з усіх світотворчих елементів, якими, як відомо, є вогонь, вода, земля та повітря, домінуючим концептом виступає *вода*.

За космогонією Фалеса саме вода лежить в основі світобудови, земля ж у формі диска плаває у водах Світового океану. У міфосистемах різних народів вода знаходиться на початку і в кінці процесу космогенезу. Ріка і вода – ідеал могутності завдяки своїй м'якості, податливості, мінливості, відсутності жорсткої форми. Водна стихія в даосизмі уособлює «м'яке і слабке», яке перемагає «сильне і тверде». Вона обтікає перепони, сягає мети, немає кутів і проникає повсюди, роздає себе кожному, але виявляється невичерпною. Сила води в її русі, який завжди символізував життя, активність.

Вода сакралізується автором: «Мене принадила сюди/ Зелена магія води» [1; с. 64]; вона постає як містична первозданна стихія, «чиста» матерія першопочатку. З хаосу, з безодні з поєднання стихій народжується космос: «Все починається з безодні,/ Яка в тобі, яка в мені,/ Де води чорні і безводні/ Киплять в холодному вогні» [1; с. 8].

Урбаністичний топос прочитується як топос пустелі – «пустеля рудавого муру», «пустеля велелюдь покрита ржею» – з притаманним йому філософськими, езистенційними, емоційними значеннями забутого Богом місця, топосу profanum, що акумулює характерні емоційно-психологічні настрої: тугу, скорботу, душевний біль, тобто почуття, які існують у владі реальності і водночас є формою протесту проти неї. Тут пустеля мислиться як простір, позбавлений будь-яких ознак життя, простір мертвий, *безводний*, де «всохли наші неглибокі ріки». Топос *безводдя* породжує низку химерних, прецінь сюрреалістичних образів мертвих мешканців водних глибин: «кишло примарних рибин: бетонована кров з них тече», «привиддя риб в лелечому гнізді», «ротами щойно пересохлих риб».

Про загибель, руйнацію модельованого автором космосу свідчить наявність концепту так званої «мертвої води» в численних її варіаціях. Йдеться не тільки і не стільки про вищезазначений топос безводдя, як про воду, що наділена такими характеристиками: «скаламучена», тобто нечиста, «гірка», «іржава», «отруйна», і, врешті решт, «мертва»: Смоги замість туманів./Тиша навкруги бліда./Капле і капле з кранів/Ржава антивода [1; с. 38].

Відомо, що в різних міфосистемах існує поняття «живої» та «мертвої» води. Жива вода – вода з небес, вода, яка дарує життя і наділяє плодючістю; мертва – вода підземель (протиставлення «вгорі/внизу» потлумачується як «життя/смерть»), отруйна, згубна. Ця вода позбавлена своєї основної сакральної функції – функції очищення, оновлення. Мертва вода виключає можливість переродження. Найяскравіше моторошне зіткнення світу живого, який жадає оновлення, з мертвою стихією постає у поезії «Ці верби, зліплені з туману». Концепти живого світу – верби (дерево життя), шлях (власне життя, доля), місяць (символ циклічних процесів) невпинно, невблаганно і фактично позасвідомо йдуть у воду, прагнучи знайти там прихисток і перепочинок, повернутися до стану першоматерії, проте «вони не чують, як зісподу/ Вода розпачливо кричить,/ Тому що ніяк їй кричати,/ Бо не вода вона, коли/ Вже метастази, мов лещата,/ Її за горло узяли» [1; с. 40]. Відчуття катастрофи у текстуальному просторі збірки посилюється через наявність основних світотворчих концептів, позначених страшною хворобою – раком: вода в *метастазах*, «Дніпро,/ досі блакитний, але вже з ознаками *лейкемії*…»[1; с. 28], «Очей забиті вікна – впізнаєш?/ *Саркома* в кожнім оці запеклася» [1; с. 18].

Показовим є той факт, що зараженим, хворим, нежиттєздатним постає не просто водний простір, а й конкретно ріка Дніпро. Дніпро до того ж виявляє себе як образ статичний, це ріка, яка *нікуди не тече*: «І та вода водою зветься ще,/ Тече крізь перержавіле відро./ але ж Дніпро нікуди не тече./ …у кого ти спитаєш про Дніпро…»[1; с. 13]. Образ Великої ріки стає символом культури народу, який проживає поблизу, так, Дніпро – набуває семіотичного сенсу як велика ріка українців, Рейн – німців, Інд – індусів та ін. Ріка стає предметом гордості народу, тим самим сприяючи його консолідації. Таким чином, під поверхневим смисловим шаром – екологічною проблемою – в глибинах тексту прочитується занепокоєння долею самого народу, його духовного здоров'я. Характерно, що К.-Г. Юнг тлумачив воду як символ колективного несвідомого і як символ життєвої сили душі. У хворої нації хворим постає і основний її консолідуючий символ – ріка Дніпро.

Ще одним концептом, що засвідчує руйнацію життєвого космосу, є концепт світового дерева. Образ світового дерева можна вважати універсальним комплексом. Йому відповідають найрізноманітніші знакові системи (у поезії, образотворчому мистецтві, релігіях, ритуальних дійствах), які своїми засобами передають цей образ.

У семантиці частин світового дерева найважливішою, мабуть, є семантика цілісного. Світове дерево – немовби з'єднувальна ланка між Всесвітом (макрокосмосом) і людиною (мікрокосмосом). Світове дерево стало основою для упорядкування мислення, пам'яті, сприйняття. Образи

зовнішнього і внутрішнього світу нанизуються на стовбур, формуючи знакові системи, слова, числа, абстракції, символи.

В міфології слов'ян в образ світового дерева, прадерева життя, роду найчастіше репрезентований явором. У катастрофічному топосі світове дерево-явір позбавлене вітальних ознак, нежиттєздатне – всохле або зрубане (насильницька руйнація): «Звідки ми в рідному краї – свідки явора,/ зрубаного на дрова?» [1; с. 6]; «перепоповинити явора на ніч і на ліхтар» [1; с. 28]; «Полетіли ворони на чотири сторони./ Зеленіє дерево – вже давно сухе» [1; с. 30]; «зрубали дерево, на якому було гніздо» [1; с. 31]; «зрубано дерево коло серця вашого» [1; с. 31].

Космос «Чорного вершника» руйнується без надії на відродження. Тут не вбачаємо ні циклічного космогенезу, характерного для більшості міфосистем, ні лінійності іудо-християнської есхатологічної традиції. Поява чорного вершника – алюзія образу Апокаліпсису Іоанна Богослова – є знаменням. Світу роковано безповоротно загинути, зникнути у чорному вирі, захлиснутися хвилею чергового всесвітнього потопу. Єдине, що залишається – мертва стихія, небезпечна, позбавлена вітальності, нездатна до репродукування: «Де не глянь – ненатле по тороччя/ Хижої отруйної води,/ Що уже вп'ялася в небокраї,/ Вже розмила давній виднокруг./ над водою мертвою літає/ Остаточно споночілий Дух» [1; с. 5].

Отже, можна стверджувати, що поетична збірка Ю.Коваліва «Чорний вершник» є авторською рефлексією на соціокультурну ситуацію, що сприймається загалом катастрофічно та апокаліптично, як епоха, в якій вичерпані смислоутворюючі потенції, котрі традиційно організовують людське буття. У зв'язку із цією констатацією актуалізуються проблеми самовизначення і можливості цілепокладання людини в сучасному світі, пошук сфер застосування енергії для соціального переустрою, та визначення позитиву майбутнього, котре долає протиріччя сучасного.

Література

1. Ковалів Юрій Чорний вершник. Поезії./ Юрій Ковалів. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 80 с.

УДК 811.161.2'37'42:82(045)

Мороз О. А., кандидат філологічних наук., доцент

КОНЦЕПТ «РІДНА МОВА» ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ

Рідна мова відкриває всі шляхи людині: і духовного розвитку, і матеріального становлення. Над цим питанням, філософськи опрацьованим свого часу Вільямом Гумбольдтом та його однодумцями, замислювалися вітчизняні вчені й письменники XIX-XXI століть.

Відомо, що українська літературна мова остаточно утверджується як національна мова українського народу з появою «Енеїди» І. Котляревського. Починається в історії розвитку літературної мови й мови українців новий період, у межах якого «перехід на народну основу й опора на художній стиль міцно зв'язали літературну мову з фольклором, його естетикою й образними засобами та з тогочасним живим мовленням» [3, с. 133]. У XIX столітті розбудова української мови пов'язана насамперед з діяльністю письменників, які своїм талантом збагачували й удосконалювали мову, уберігаючи від постійних нападів чи то російського, чи то польського шовінізму.

Українська мова торувала собі шлях, долаючи неймовірні труднощі й заборони і в XX столітті. Її бурхливий розвиток відбувався завдяки художній літературі, науковим розвідкам, хоча тих, хто творив мовні скарби, нещадно карали або переслідували. Сьогодні вже нікого не здивують вислови «репресовані мовознавці» чи «репресовані письменники», їх здобутки ретельно вивчають, опрацьовують їхній унесок у становлення мови та літератури. Але найголовніше те, що вони зберегли рідну мову, часом ціною власного життя. У таких «безумовних» умовах існування не могла не постати наука про рідномовні обов'язки українця, постульована Іваном Огієнком. Вона засвідчила небайдуже, дбайливе й обережно тремтливе ставлення українців до своєї мови. І сьогодні українська мова в її історичному і філософському вимірах становить особливу концепцію, заґрунтовану на духовній спадщині славних попередників. У зв'язку з цим очевидним є факт існування концепту «рідна мова», що реалізується в різних лексемах і висловах.

Концепт як основну одиницю когнітивної лінгвістики вітчизняні мовознавці почали вивчати не так давно, проте маємо серйозні напрацювання в цьому аспекті – від ґрунтовних теоретичних досліджень до практично орієнтованих студій, заснованих на різному мовному матеріалі. Це праці В.М. Русанівського, В.В. Жайворонка, А.П. Загнітка, В.І. Кононенка, В.Л. Іващенко, І.О. Голубовської, Т.В. Радзієвської, О.А. Селіванової, Г.М. Яворської, Л.І. Шевченко, Л. Малевич

тощо. Як переконаний В.К. Щербін, зусиллями концептологів України й Білорусі сьогодні виявлені й описані тисячі різних концептів [4, с. 30]. Прикметно й те, що концептуальний аналіз уже вийшов за межі когнітивної лінгвістики й активно залучається в мовознавчих дисциплінах, набуваючи різних форм відповідно до сфери використання. Пов'язаний він і з художнім дискурсом, який чи не найкраще репрезентує мовні стереотипи, уподобання, характерні для свідомості певної доби, а письменники цю свідомість вербально відтворюють.

У мовній картині українця на особливу увагу заслуговує поняття «рідна мова», адже «рідна мова – це найважливіша основа, що на ній зростає духово й культурно кожний народ» [5, с. 3]. Свідомий українець не уявляє свого існування без мови, бо саме вона дає сили жити й працювати, «приносить людині найбільше й найглибше особисте щастя, а державі – найсильніші патріотичні характери» [5, с. 3]. З-поміж таких характерів вагоме місце належить Дмитрові Павличку. Усе своє життя і творчість поет скерував у русло служіння народу та його мові, про що виразно свідчать слова самого автора: «Я зрозумів, що моя поезія може служити мені панцирем у боротьбі за українське слово. Так я жив, час од часу ставав собі на горло, але також нерідко говорив правду в очі русифікаторам, обороняв нашу мову і взагалі все українське, що підпадало на знищення з боку комуністичної влади» [6]. Не випадково, що концепт «рідна мова» вербалізується різнопланово в поезіях митця, відтворюючи при цьому й духовні стереотипи українців.

Відомо, що лексема «мова» багатозначна, і Словник української мови в 11-ти томах фіксує шість її значень, одне з яких пов'язане з поняттям «рідна мова», а саме: «Сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок» [7, с. 768]. В енциклопедії української мови міститься вже термін «рідна мова», тлумачення якого пропонує В.М. Русанівський: «Рідна мова – мова, з якою людина входить у світ, прилучається до загальнолюдських цінностей у її національній своєрідності. … Рідна мова сприймається не просто як засіб комунікації, не тільки як знаряддя формування думок, а значно інтимніше – як одне з головних джерел патріотичних почуттів, як рецептор духовно-емоційної сфери людини» [8, с. 554]. Природно, що в суспільстві з панівною нацією рідна й державна мови зливаються в одній, хоча не для всіх суспільна реалізація мови пов'язана з рідною мовою, особливо в багатонаціональних суспільствах.

«Рідна мова» фіксується у численних уживаннях – мінімальних поетичних контекстах, які забезпечують розкриття семантики названого ключового слова. На думку Л. Пустовіт, такі слова, репрезентуючи поетичний словник української мови, виявляють: тенденції метафоризації, шляхи творення поетичних перифраз, взаємодію традиційних поетичних контекстів [9, с. 105]. У нашому розумінні все це стосується й концепту, для якого контекстна реалізація дуже важлива.

Для українців рідною мовою є українська, державний, офіційний статус якої протягом багатьох століть не був підтверджений. Рідна мова, на думку І. Огієнка, – це «наріжний камінь існування народу, як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу» [5, с. 7]. Український народ віки виборював самостійність і мову як її виняткову ознаку. І тому «рідна мова» позиціонується як особлива концептуальна категорія, як природний (відповідно до походження) концепт, ментальне утворення, «що є витвором власне психічних процесів та станів», загрунтованих на свідомих і несвідомих процесах людської діяльності [10, с. 58]. Це своєрідна ментальна структура, у семантиці й синтагматиці якої закодовано духовне життя нації у всіх вимірах – і позитивному, і негативному.

Отже, концепт «рідна мова» визначальним для художнього сучасного дискурсу, а також набуває поширення і в публіцистичному. У подальших студіях слід детальніше вивчити саме структурно-семантичні особливості зазначеного концепту в газетній публіцистиці та медіа. Слід взяти до уваги, що параметри функціонування концепту «рідна мова» у різних публіцистичних текстах будуть різними.

Література

1. Фаріон І. Мова – краса і сила: суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст. / Ірина Фаріон. – 2-ге вид. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 212 с.

2. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – К.: Вид.дім «КМ Академія», 2003. – 184 с.

3. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» / Любов Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

4. Щербін В.К. Українська концептологія і концептографія: погляд із Білорусі / В.К. Щербін // Українська мова. – 2008. – № 3. – С. 26-40.
5. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / Іван Огієнко. – Факс.вид. – К.: «Обереги», 1994. – 72 с.
6. Павличко Д.В. Твори: у 5 т. томах / Дмитро Павличко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010.
7. Словник української мови: в 11 томах / [голов. редкол.: І.К. Білодід та ін.]. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1970 - 1980. – Т.4. – 1973. – 840 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / [гол. ред. В.М. Русанівський та ін.]. – К.: «Укр.енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
9. Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини XX століття: семантико-функціональний аспект: Монографія / Л.О. Пустовіт. – Київ: УВНЦ «Рідна мова», 2009. – 243 с.
10. Іващенко В.Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору / В.Л. Іващенко // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 54-61.

УДК 821.161.2-1/-6
Нікольченко М.В. кандидат філологічних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПУБЛІЦИСТИЦІ В'ЯЧЕСЛАВА ПОТАПЕНКА

У творчому доробку В. Потапенка є й твори, присвячені одній із вразливих для багатьох народів і різних часів мовній проблемі (стаття «Рідна мова» та нарис «В українській школі», що зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури імені Тараса Шевченка). Названі твори прикметні тим, що в них порушуються не лише доконечні питання розвитку мови. Йдеться тут, зосібна, й про специфіку української ментальності.

У статті «Рідна мова» впадає в око насамперед органічний зв'язок авторського бачення сфери мовної освіти із провідними соціокультурними тенденціями доби. Епіграфами до публіцистичної розвідки обрано слова російського письменника І. Тургенєва «Граю, граю, воропаю» та рядки Тараса Шевченка «Возвеличу малих отих рабів німих: Я на сторожі коло їх поставлю слово». Потапенко, слідуючи за П. Кулішем, з обуренням засуджує пасаж Івана Тургенєва з роману «Рудін», у якому проступає зверхнє ставлення до української мови.

Свою статтю В. Потапенко вибудовує за принципом антитези. Так, уже в епіграфі цитації Тургенєва протиставляється полум'яна Шевченкова думка, а сам поет іменується далі «апостолом правди». Згодом, усупереч зневажливим висловлюванням про мову великої нації, що належали І. Тургенєву, В. Бєлінському, П. Валуєву, Д. Іловайському, український митець наводить власні аргументи, переконує в позасумнівній правочинності її існування.

Стаття сповнена риторичних запитань, окличних конструкцій, унаслідок чого виникає візія діалогу-дискусії з уявними співрозмовниками, у даному випадку з тими, хто намагався применшити самобутність української культури, розтоптати українське слово. З уїдливим сарказмом відповідає Потапенко на твердження історика Д. Іловайського, що малороси – це ті ж росіяни, але «... розмовляють «своеобразным наречием». (Шкода, що не додав: і їдять «малороссейскую колбасу»)» [2, арк.2]. Митець порівнює Україну з ведмедем, який скоро прокинеться від сну, з дійною коровою, що нею Москва віками послуговувалася для свого «благоденствія», не визнаючи нічого, окрім смачного українського хліба. Автор проводить аналогію між русифікацією України й онімеччуванням Чехії, що спричинилося до боротьби за національне відродження, яке, зокрема, поставило чеську літературу на один щабель із англійським і французьким письменством. Національне воскресіння України, за Потапенком, теж уже почалося, його «...не зупинити, як не зупинити Дніпра! Він широко розлився і все, що йому заважатиме на дорозі – змете!» [2, арк.5]. Автор уважав, що цей процес може бути результативним лише за умови поваги до інших етносів, бо «хто не поважає чужу націю, той не поважає свою і себе, бо він є частина своєї нації» [2, арк.5]. Митець висловлює повагу до російського народу, з пієтетом згадує видатних О. Пушкіна і Л. Толстого, які зачаровувалися Україною, зналися на її літературі, фольклорі.

Тему збереження національної ідентичності через розбудову української мови й школи В. Потапенко розробляє також в ескізі «В українській школі». У «патріархальне село» із превеликим натхненням, бажанням працювати приїздить на роботу вчитель Петро Іванович Мякинін –

«чистокровний русак». Одначе недовго радів учитель новому призначенню. Почуття вдоволення поступається місцем настроєві відчаю. Уже після перших уроків діти почали плакати, тікати зі школи, закопувати підручники в землю. Річ у тім, що школярі не розуміли російської мови, а Мякинін не знав жодного українського слова. Відтак сам процес пізнання нового зводився до бездумного заучування незрозумілих фраз, речень, яких прості сільські діти не могли навіть правильно вимовити. Учитель-росіянин зрозумів, що не зможе працювати за таких умов.

В образі вчителя-росіянина Мякиніна В. Потапенко показує не бездумного виконавця волі можновладців, а людину розумну, мислячу. Він розмірковує, аналізує ситуацію в шкільництві тогочасної України і доходить висновку, що саму освітню практику слід посутньо вдосконалювати. Саме тому педагог надсилає доповідну записку до міністерства народної освіти, одначе відповіді так і не одержує. Мякинін замислюється над риторичним по суті питанням: «А там, в міністерстві … чи знають, що діється по українських школах...» [1, арк.20].

Митець повсякчас переймався проблемою збереження духовності рідного народу. А одним із найцінніших культурних надбань етносу є мова, що ідентифікує його як націю, особливим чином впливаючи на історичний поступ і національну свідомість. Історія української мови, як і українського народу, – багатостраждальна, трагічна. Своє слово в оборону українства сказав і В’ячеслав Потапенко, якому було притаманне винятково загострене почуття патріотизму, зорієнтоване передовсім на формування в читача національної самосвідомості, ідентичності.

Література

1. Потапенко В. В українській школі. Ескіз. Б/д. / В. Потапенко. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 142. – Од. зб. 36. – 23 арк.

2. Потапенко В. Рідна мова. Стаття. Б/д. / В. Потапенко // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 142. – Од. зб. 10. – 7 арк.

УДК 821.161.2:929 (043)

Романенко Л. В., кандидат філологічних наук, доцент

ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЇ: СПІВПРАЦЯ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО ТА ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ НАД СТВОРЕННЯМ ЛІТЕРАТУРНОГО ОБРАЗУ УСТИМА КАРМАЛЮКА

Українська література тривалий час розвивалася в жорстоких умовах переслідувань і заборон рідного слова. Проте, незважаючи на недозволи книжок про історію поневоленого народу, історична тематика продовжувала перебувати в центрі літературного процесу. У полі зору письменників опинилася, зокрема, тема визвольної боротьби Устима Кармалюка. У другій половині XIX століття історичний жанр зазнає відчутного занепаду. Так, великі жанрові утворення трансформувалися в художні або пригодницькі нариси, сюжетні твори істориків-професіоналів – у «легку белетристику». Історичний роман, віддзеркалюючи основні розбіжності доби, промовисто свідчив про загальний застій у культурі позаминулого віку. Літературний процес помежів’я XIX – XX століть прикметний пошуками нових підходів письменників до художнього осмислення життя, входженням української літератури в європейський мистецький контекст. Твори, які побачили світ на зламі століть, свідчать про активні намагання їх авторів проникнути у складний душевний світ особистості, її психологію. У тогочасній історичній прозі переважала неширокість тематики, тісне переплетіння авантюрних та історичних конфліктів. Ці тенденції розвитку жанру позначилися й на внутрішній організації історичного роману Михайла Старицького «Разбойник Кармелюк».

Внесок М.Старицького у розвиток української історичної літератури важко переоцінити. Видатний поет, прозаїк, драматург, театральний діяч плідно працював над тим, щоб широкий загал його сучасників якнайбільше знав про героїчну історію українського народу. Не випадково провідними темами його найбільших творів є історія України від доби Хмельниччини до визвольної діяльності загонів Устима Кармалюка. І.Франко писав: «…повістяр користується тільки історичними фактами для своїх окремих, артистичних цілей, для воплочення певної ідеї в певних живих, типових особах… Праця історична має вартість, коли факти в ній представлені докладно і в причиновому зв’язку; повість історична має вартість, коли сама вона жива й сучасна» [4, 7]. Цікавими для наукового осмислення є твори Михайла Старицького з історичною основою, де письменник подав розлогу панораму життя України впродовж майже двохсот років, надавши історичній тематиці чітко окресленого героїко-патріотичного забарвлення. Як завважувала Н.Левчик, учених «...відлякувало

...дражливе для застійних часів витлумачення деяких історичних осіб, і співавторство з дочкою… яка в 1929 – 1930 рр. проходила по судовому процесу у так званій «справі СВУ» [1, 38].

1903 року М.Старицький написав свій останній історичний роман – «Розбійник Кармелюк» (російською мовою). Письменник керувався досить показовим міркуванням: «Отже, я, працюючи і на чужій ниві, все живописую тільки своє рідне з минулого і сучасного життя і прихиляю тим симпатії сотень людей до нашого поля, до наших розкіш…» [3, 26]. Досконала побудова роману, що репрезентує переважно реалістичну картину боротьби народу проти кріпацтва й читається з неослабним інтересом, свідчить про майстерність М.Старицького-прозаїка. Проте, попри чітко оприявнене історичне підґрунтя, роман не можна вважати справді історичним. Тут відтворюється широка картина визвольної боротьби українського народу в першій половині XIX століття на Поділлі, і з використанням історичних та фольклорних джерел змальовується образ мужнього й талановитого організатора селянських мас. У романі дії Кармелюка локалізуються межами його повіту та околиць. Незважаючи на це, ім'я народного бунтаря довго було в селянському середовищі символом помсти гнобителям за кривди і знущання. Роман М.Старицького, на загал, не представляє цілісного образу народного месника. Пишучи свій твір за зразками західноєвропейських пригодницьких творів, автор занадто вільно поводиться з історичними фактами. Основну увагу він зосереджує на особистих якостях, вчинках героя, зчаста надуманих, нереальних, фантастичних. Дослідники життя Устима Кармалюка І.Єрофеїв та П.Лавров завважували, що роман М.Старицького був розрахований на потреби польського поміщика і шляхтича пореформеної доби, який любив послухати оповідання про пригоди своїх дідів. Нині мусимо критично сприйняти аналогічні твердження. Адже самоочевидним є той факт, що роман М.Старицького – цінний внесок в українську літературну кармалюкіану. Письменник вдається тут до вдалої спроби відтворення внутрішнього світу народного ватажка, вмотивування причин його поведінки, вчинків, до віддзеркалення найтонших порухів душі героя.

Наприкінці XIX століття Людмила Старицька-Черняхівська разом із батьком захопилася добою Хмельниччини і створила трилогію про славетного українського гетьмана у відповідь на нищівний роман польського письменника Генріха Сенкевича «Вогнем і мечем». Цікавим же для нас є ще й той факт, що трилогія була не останньою їх спільною роботою. У своєму щоденнику письменниця зазначила: «Наш останній з батьком роман «Розбійник Кармелюк» [5, 33]. Мабуть, вперше вона замислилася над долею месника саме під час допомоги батькові, а продовжила цю роботу дещо пізніше, створивши цілком оригінальний власний твір – драму «Розбійник Кармелюк». На жаль, цей твір було забуто (єдиний раз виданий окремою книгою 1926 року у Харкові).

У драматичному жанрі протягом XIX – XX століть було здійснено кілька спроб оспівати або просто відтворити події національно-визвольного селянського руху на Поділлі під проводом Кармалюка (Олена Пчілка, Ф.Устенко-Гармаш, З.Фінгер-Бурлаченко, П.Питаєв-Пронський, С.Васильченко, В.Суходольський, М.Зарудний). Для XX століття став характерним ще один жанр близький до драматичного, у якому писалися твори про Устима Кармалюка – це сценарії кінофільмів (Ф.Самутін та С.Уейтінг-Родзинський (кіноп'єса «Кармалюк» (раніше мала назви «З життя Кармалюка» і «Кармаль»)). Проте із низки цих творів виділяється саме драма Л.Старицької-Черняхівської, яка у часи політичних змін у країні волею випадку опинилася у Кам'янці-Подільському, місті пов'язаному з ім'ям ватажка. За короткий час перебування там драматург дізналася деякі подробиця з його життя.

Як і попередній твір, написаний у співавторстві з Михайлом Старицьким, п'єса у своїй основі має не історичні архівні матеріали, а цілком фольклорне підґрунтя і художній вимисел, що можна підтвердити тим, зокрема, яке ім'я має головний герой – Іван (у романі Михайла Старицького – Янко). Повністю ігноруючи історичну достовірність, письменниця залучає до твору вигаданих героїв, навіть родину Кармалюка показує далекою від дійсності: дружину називає Мариною, а двох його синів Василем та Андрієм. Авторка повністю уникає описів арештів та перебування ватажка на каторзі, подаючи лише деякі окремі картини з його життя. Проте, як і в багатьох інших літературних творах і народних переказах, вона акцентує на тому, що Кармель був за кордоном, умів писати і читати, володів кількома мовами і міг чудово співати, акомпануючи на бандурі. Саме він у п'єсі виконує пісні, які передають його душевний стан та прагнення. Не випадково Людмила Старицькі-Черняхівська залучає до свого твору оповіді про героїчні часи Коліївщини та видатних гайдамацьких ватажків Залізняка і Гонту. Саме їх боротьба надихнула Кармелюка. Він вирішив продовжити їх справу. Однак після кількох арештів та втеч з сибірської каторги прийшло до Кармелюка розчарування і жаль за нездійсненими мріями: «...я встав шукати правди. Зарозумілий, задумав вернути людям волю, перевернути все життя, наставити свій правдивий закон. А в ту правду хто

вірив? Старезний дід, плохий Андрій, учений Осогност, та я, всесвітній дурень, - розбійник Кармелюк!» [2, 106].

Новаторством Л.Старицької у п'єсі про селянський рух на Поділлі стало двояке ставлення до діяльності повстанців, що показують деякі ремарки: самих повстанців авторка називає «розбійниками», а місце, де вони перебувають – «розбишацьке кубло». Саме підібрана лексика може свідчити про те, що загалом авторка негативно ставилася до їх дій. Але самого ватажка змальовано повною протилежністю. Людмила Старицька-Черняхівська по-новому поглянула на долю народного месника, спробувала проаналізувати діяльність Кармалюка, не ідеалізуючи його та побратимів. Вона змалювала їх як звичайних людей, показавши звичайну людську сутність (надбати собі щось), а не опоетизованих шукачів народної волі.

Історичні джерела справили неабиякий вплив на концепції, репрезентовані літературною кармалюкіаною. У художніх оцінках діяльності героя українські письменники зверталися до наукового досвіду вітчизняних істориків, оскільки історичні праці про Україну «загребущих сусідів» зазвичай тлумачили нашу героїчну минувшину тенденційно й викривлено. Із відомих причин українські письменники XIX – початку XX століть були обмежені у трактуванні справжнього перебігу історичних подій, змушені були оминати гострі кути в зображенні багатьох моментів діяльності Кармалюка та його загонів.

Література

1. Левчик Н. Історична проза М.Старицького (Далекі образи – близькі ідеї)/ Н.Левчик// Слово і час. – 1990. – № 12. – С.38 – 44.

2. Старицька-Черняхівська Л. Розбійник Кармелюк: Вистава на 5 дій і 6 одмін. – Х.: Рух, 1926. – 108 с.

3. Старицький М.П. Разбойник Кармелюк. Роман/ Примеч. Г.Сергиенко. – К.: Дніпро, 1988. – 687 с.

4. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. Т.16. Повісті та оповідання (1882 - 1887)/ Упоряд. та комент. Ф.П.Погребенника; Ред. О.Є.Засенко. – К.: Наукова думка, 1978. – 511 с.

5. Хорунжий Юрій. Шляхетні українки: Есеї-парсуни. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 208 с.

УДК 821.161.2-32.09 "189/191" (045)

Хорошков М. М., кандидат філологічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА КРИТИКА І ПУБЛІЦИСТИКА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО Й ЕТИЧНОГО ІДЕАЛІВ

Показово, що актуальності нині набуває дискурсивний аналіз історії літератури з урахуванням як власне літературно-мистецьких явищ (художній текст, мистецьких процес загалом), так і літературної критики й публіцистики. Останні виступають не лише способами опису фактів і явищ мистецтва слова, але й утворюють певні різновиди дискурсивних практик, спрямованих на формування в суспільстві ціннісних категорій і критерії оцінювання літератури. Словом, літературна критика й публіцистика (статті, нариси, рецензії, есеї, розвідки, монографії тощо) виступають тими елементами дискурсу, які забезпечують суспільну рецепцію мистецтва, включають його в систему культури соціуму.

Окрім того, варто пам'ятати, що дискурсивний аналіз історії літератури так чи інакше обумовлений певними аксіологічними стратегіями – категоріями, способами, критеріями оцінювання. Здійснюючи пізнання дискурсу, ми неодмінно даємо йому оцінку – висловлюємо власне ставлення і розуміння. Маємо справу, отже, з історично зміннім оцінним дискурсом, який визначає інтерпретаційне поле культури, горизонт сприйняття мистецьких явищ.

Літературна критика другої половини XIX ст., як і література в цілому, поставала в органічній єдності з ідеєю українського національного відродження та, по суті, продовжувала концепції політичного народництва. Цю тезу аргументовано сформулювала Соломія Павличко в монографії «Дискурс модернізму в українській літературі», окресливши параметри культурного дискурсу словами відродження, національність, культура, народ [1, с. 27]. До цього переліку варто додати «демократизм» та «інтелігенція», що, починаючи з середини XIX ст., також стають ключовими поняттями літературно-критичного дискурсу (найхарактернішим прикладом тут можуть слугувати публіцистичні виступи М. Драгоманова, а пізніше – Б. Грінченка та І. Франка). Таким чином, література мислиться як складова і продовження політичної практики, як чинник формування

національної свідомості і спосіб самоусвідомлення себе. Тут слід зробити важливе уточнення: теза про органічний зв'язок літератури та літературної критики з ідеологією народництва не викликає сумнівів, однак феномен народництва видається вкрай складним і, щонайголовніше, неоднорідним як з ідейної, так і з естетичної точки зору. Отже, про існування якогось одного, монолітного дискурсу народництва говорити не доводиться.

Демократизм стає і критерієм оцінки письменства, його мети і завдань ще в публіцистиці М.Драгоманова. Так, у статті «По вопросу о малорусской литературе» (1876) він формулює ідею літератури: «… писати про маси народу мовою їх самих… настільки висока й широка, що вище і ширше неї мало можна знайти ідей» [2, с. 63]. Відповідно до цієї ідеї здійснюється аналіз художньої практики письменника та вартості написаних ним мистецьких творів (автор, зокрема, наголошує на передових демократичних ідеях новітньої європейської і російської літератур, досягнення яких мають бути взірцем для української).

Поняття «народ» і «інтелігенція» у зв'язку з художньою творчістю складають основу аксіологічних стратегій літературної критики і публіцистики починаючи від М.Драгоманова і Б. Грінченка до І. Франка та модерної критики «Української хати» з, напевно, центральною постаттю М. Євшана. В цьому питанні переважає здебільшого народницька риторика з широким спектром пафосу (від сентиментального до романтично-піднесеного), інтонацій (від закличних до інвективних та імперативних), оцінних суджень та етичних категорій. Причому, про естетичне (як наріжний камінь мистецтва) не йдеться; головна увага критиків зосереджена на розв'язанні питань: *що* писати? *як* писати і для *кого* писати? Звідси і відома теза «література про народ і для народу». Одним із апологетів такого підходу був Б. Грінченко. Смислові засади оцінного дискурсу його критики базувалися на доволі абстрактних уявленнях про «народний розум, почування та сподівання», які в повній мірі втілилися передовсім у творчості Т. Шевченка. «… Шевченко своєю національною самосвідомістю єсть геній, – стверджує автор у статті «Листи з України Наддніпрянської», – а своєю незмірною вагою, значінням у справі національного відродження свого рідного краю єсть з'явищем феноменальним, єдиним, може, на світі» [3, с. 238]. Підстава такої оцінки – літературна першість Шевченка в актуалізації питання національної самостійності (як українців, так і інших слов'янських народів), позбавленого шовіністичних тенденцій та «галушкового патріотизму». Ще один приклад творення літературно-критичного дискурсу в аналогічному ключі знаходимо в статтях П. Грабовського. Його дискурсивна практика (принаймні з точки зору ціннісних орієнтирів та ідеалів) демонструє всі характерні ознаки літературної критики народницького етапу культури: громадська вага і суспільна цінність письменницької праці, орієнтація на поезію Шевченка як ідеал («Шевченко був поетом-борцем, найкращим діячем громадським; він завжди знав, куди йде і за чим. В своїй праці поетичній він мав на оці тільки людину та її щастя; з сього погляду він являється для всіх нас найкращим прикладом…», – проголошує автор у статті «Дещо про творчість поетичну» [4, с. 248]), кореляція (власне, встановлення цінності і ваги) мистецтва слова з народом, його життям і фольклором.

Ці тези, почасти, переносилися Франком і у сферу літературної критики, коли письменник намагався дати відповідь: якою має бути література? І чому (якій ідеї) служити? Відповідь на перше запитання письменник дає у статті «Література, її завдання і найважливіші ціхи» (написана як полемічна відповідь на статтю І. Нечуя-Левицького «Сьогочасне літературне прямування», основні положення якої викликали у Франка неприйняття і різке заперечення): «Вона (література. – *М.Х.*) повинна при всім реалізмі в описуванні також аналізувати описувані факти, виказувати їх причини і їх конечні наслідки, їх повільний зріст і упадок. До такої роботи не досить уже вправного ока, котре підглядить і опише найменшу дрібницю, – тут вже треба знання і науки, щоб уміти порядкувати і складати дрібниці в цілість не так, як кому злюбиться, але по яснім і твердім науковім методі». Франко зі своїм науковим світоглядом і способом мислення, як бачимо, наголошує на потребі аналізу. По суті, мова йде про критерії реалістичної літератури соціально-психологічного напрямку (звідси – наголос на необхідності залучення до мистецтва слова досягнень психології, медицини, педагогіки), а не етнографічно-побутового прозописьма до якого тяжів І. Нечуй-Левицький як у художній практиці, так і критичному дискурсі (статті «Сьогочасне літературне прямування», «Українська декаденщина», «Загальний огляд найновішої русько-української літератури»).

Колоніальні умови існування нації повною мірою позначилися на її культурі та літературі, відтак цілком закономірно, що дискурс їх осмислення (маю на увазі не лише рецепцію-описування, але й оцінку) формувався у зв'язку із завданнями соціального та політичного характеру, а не власне мистецького. Тому невипадково, що аксіологічні стратегії критики будувалися навколо понять і

категорій «народ», «інтелігенція», «національність», «нація», навколо нагальних соціальних, національних, політичних запитів – відродження мови (а відтак і культури), державності. Звідси і сприйняття літератури як важливої ділянки боротьби за права упослідженої нації. І лише на рубежі XIX – XX століть характер літературно-критичного дискурсу, а з ним і ціннісні орієнтири та критерії, змінюється. Ці зміні пов'язані з появою явища українського модернізму, модерної літератури та модерної критики.

Література

1. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія / Соломія Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.

2. Драгоманов М. По вопросу о малорусской литературе / Михайло Драгоманов // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: Навч.посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 59 – 64.

3. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської / Борис Грінченко // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: Навч.посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 237 – 241.

4. Грабовський П. Дещо про творчість поетичну / Павло Грабовський // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга друга: Навч.посібник / Упоряд. П.М. Федченко. – К.: Либідь, 1998. – 352 с. – С. 245 – 249.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ ТА ЛІТЕРАТУР

УДК 821.161.1
Волик Н.А., старший преподаватель

ЖАНР ОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА

Начало одического века в истории русской литературы ознаменовалось литературным творчеством знаменитого ученого, писателя, религиозного деятеля – Феофана Прокоповича. Он не стал исключением в создании череды похвальных слов и написал стихотворное произведение, о жанре которого до сих пор ведутся споры, «Епиникион» 1709 года. Заглавие стихотворения отсылает нас к названию жанра эпиникий – «хвалебная песнь в честь победителей (в войне или в спортивных состязаниях), исполнялась по возвращении победителя на родину в сопровождении хора и танцев» [1]. Мнения исследователей разделились на сторонников жанра поэмы и торжественной оды.

Так, Гуковский пишет, что это «победная песнь, посвященная прославлению Полтавской победы. Это ода, в которой Феофан предает проклятию изменника Мазепу и восторженно воспевает величие победителя – Петра. «Епиникион», так сказать, официальное произведение, написанное усложненным стилем, славянизированным языком, с применением риторических украшений и мифологических образов» [2, с. 23]. Гуковский акцентирует внимание на стиле «Епиникиона», который бесспорно можно считать высоким, ибо он изобилует славянизмами. Именно по этой причине стихотворная ода Прокоповича нуждается в адаптированном переводе. По сложности стиля виршевое творчество Прокоповича сходно с поэзией Кантемира. Несмотря на трудность восприятия его поэзии Гуковский утверждает, что «Феофан был поэтом, стремившимся к усовершенствованию и обогащению русского «виршевого» (силлабического) стиха» [2, с. 24].

Н. Ю. Алексеева, анализируя историю одического жанра начала XVIII века, пишет, что первую оду Прокопович написал в 1727 году на латыни, что свидетельствует о несостоятельности русского стихосложения в написании лирических од: «Феофан написал ее по-латыни, не очень сообразуясь с возможностями отрока-царя, вероятно, по той причине, что на русском языке такое стихотворение создать было крайне трудно. Это предположение подтверждает русский прозаический перевод оды, приложенный к старательно подготовленному Феофаном описанию «Пришествия в Нов Град императора Петра Второго 1728, Генваря II дня», назначавшемуся вероятно, к изданию. Запись русского перевода строками, равными латинским стихам, только подчеркивает желательность русских строф. Если бы Феофан мог создать стихотворный перевод своей латинской оды, он, наверное бы, это сделал. Отсутствие в его творчестве других од в свете сказанного не выглядит случайным» [4, с. 51-52]. Таким образом, исследователь не берет «Епиникион» во внимание с точки зрения одических характеристик.

Современный исследователь творчества Прокоповича О. В. Буранок наделяет произведение жанровой дуальностью: «…не случайно самым известным опубликованным литературным памятником эпохи стал его «Епиникион», вобравший в себя генетически два новых жанрообразования – оду и героическую поэму, жанры, которым суждено было стать в русской литературе классицизма высокими и ведущими. Таким образом, «песнь победная» («Епиникион») открыла эволюцию, движение стихотворных жанров века, ее влияние несомненно на А. Кантемира, В. Тредиаковского, А. Сумарокова, М. Ломоносова, М. Хераскова и многих других, которые не только знали творение Феофана, но и опирались на него при создании своих од и героических поэм» [5, с.151-152].

Можно констатировать трехчастную структуру оды, где в приступе Прокопович использует мотив необходимости выразить чувства многими людьми и одновременно бессилие «вѣтийских устен слово» для описания победы. Этот момент свидетельствует об отказе от искусственных риторических фигур и предпочтении автором настоящих естественных эмоций. Высокий стиль оды аргументирован не только обилием славянизмов, но и использованием мифологических сюжетов.

Так, Прокопович неоднократно обращается к образу Марса как покровителя войны. Для поэта это «жестокий и многобѣдный» бог, который, будучи языческим, несет в себе свирепое, агрессивное начало. В этом же ключе автор представляет нам предводителя шведов, который то возгордился подобно Фаэтону («Свѣй суетну бров быти гордины своея // И, поражен силою десници твоея // Аки с небес молнием, достиже злонравный // В конец Фаетоновой погибели равный».), то с позором бежит в аллегорическом образе льва («Страх изнесе, и уже во силѣ немногий і // Сам лев, иже многия

устрашаше грады,// В лѣсы, в чащы побѣже искати отрады. // С малою ли бѣжиши, звѣре, срамотою,// Хоботом заглаждая слѣд твой за собою?»).

Ода написана традиционным для стихосложения начала XVIII века силлабическим тринадцатисложником с параллельной женской рифмой. Согласно предписаниям самого Прокоповича его произведение представляет собой монострофическую оду, состоящую из 174 строф. Автор не делит оду на строфы, однако по типу рифмовки можно сказать, что ода написана двустишьями. По мнению Алексеевой, рифма была не свойственна виршевой поэзии того периода.

Исследователь Погосян Е. А. обращает внимание на повествовательную манеру автора, который в начале оды говорит от I лица множественного числа, выражая общенародное переживание и радость («нам желати», «наш приял еси вопль», «нам же возвращенный») [6; с.209]. Затем передает слово «славе», которая вещает о победе и прославляет царя – здесь звучит отстраненно-личный рассказ летописца о сражении («помыслиша, изъемлет»). Таким образом, «Епиникион» композиционно и стилистически отвечает одической характеристике, содержит образные художественный средства, соблюдает риторический этикет (мы, он) и является одним из первых поэтических образцов торжественный оды.

Литература

1. Ирмшер Й., Йоне Р. Словарь античности / Й. Ирмшер, Р. Йоне. Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1989 – 704 с. – Режим доступа: http://dictionary_of_ancient.academic.ru/4739/%D0%AD%D0%BF%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%B9

2. Гуковский Г. А. Русская литература XVIII века / Г. А. Гуковский. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 453 с.

3. Алексеева Н. Ю. Русская ода: Развитие одической формы в XVII-XVIII веках / Н. Ю. Алексеева. – М.: Наука, 2005. – 371 с.

4. Буранок О. М. Творчество Феофана Прокоповича и русско-зарубежные литературные связи первой половины XVIII века / О. М. Буранок // Знание. Понимание. Умение. – 2013. – № 1. – С. 149-155.

5. Феофан Прокопович. Сочинения / Прокопович Ф. – М.; Л.: Изд-во Акад. наук СССР. – 1961. – 501с.

УДК 81`1

Гайдук Н.А., старший викладач

КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Оцінна модальність є невід'ємним компонентом значення її елементів. У цьому проявляється взаємозв'язок мови і мислення, оскільки оцінювання, приписування цінності об'єктів і явищ дійсності, є однією з основних функцій людської свідомості і може здійснюватися тільки за допомогою мови. Процес оцінювання – це співвідношення предмета або явища з ідеалізованою моделлю світу, до якої включаються не всі компоненти і параметри дійсності, а тільки ті, що мають цінність на думку носіїв даної культури. Проблемами оцінної модальності вчені займалися з давніх часів, однак і дотепер не існує загальноприйнятої класифікації цінностей, визначення природи цінностей, чим і визначається актуальність пропонованого дослідження.

Мова виконує безліч функцій, до числа яких входить також оцінна, або регулятивна функція. В оцінці проявляються загальні закони людського мислення і пізнання світу, тому вона є універсальною лінгвістичної категорією. В.В. Виноградов у зв'язку з цим зазначав: «Предметне значення слова до певної міри формується оцінкою, і оцінці належить творча роль у змінах значень» [2, с. 21]. О.М. Вольф дає таке визначення оцінки: «Оцінка передбачає ціннісний аспект значення мовних висловлень, який може інтерпретуватися як «А (суб'єкт оцінки) вважає, що Б (об'єкт оцінки) добрий / поганий»» [3, с. 5– 6]. В.М. Телія розглядає оцінність у мові як один із типів модальності, як «зв'язок, що встановлюється між ціннісною орієнтацією мовця / слухача і позначається реалією, що оцінюється позитивно або негативно на якій-небудь підставі відповідно до «стандарту» буття речей або стану справ у певній картині світу, що лежить в основі норм оцінки» [4, с. 23].

У мові існує два основних типи оцінних значень: загальнооцінні (добрий / поганий) і конкретнооцінні, що вказують на певний погляд і певний аспект оцінки. Фінський філософ Г. фон Врігт запропонував класифікацію конкретних мовних оцінок, згідно з якою, всі оцінки можна

розділити на: 1) інструментальні – оцінюють предмет з боку виконання ним своїх функцій; 2) технічні, або оцінки майстерності – оцінюють людину з погляду виконання ним своїх функцій; 3) оцінки сприяння; 4) утилітарні оцінки; 5) медичні – оцінюють предмет з боку добра для людини; 6) гедоністичні [1, с. 189]. На наш погляд, ця класифікація може бути зведена до кількох загальніших типів. Так, наприклад, не зрозуміло, чим по суті відрізняються утилітарні і медичні оцінки, гедоністичні та оцінки сприяння. Н.Д. Арутюнова поділяє конкретно оцінні значення на 1) сенсорно-смакові, або гедоністичні; 2) психологічні, серед яких виділяються інтелектуальні та емоційні; 3) естетичні; 4) етичні; 5) утилітарні; 6) нормативні; 7) телеологічні [1, с. 198]. Ця класифікація також видається нам недостатньо чіткою, оскільки так звані психологічні оцінки мають або гедоністичні (цікавий – нудний), або утилітарні (розумний – дурний) підстави. До утилітарних підстав зводяться, у решті решт, і нормативні, і телеологічні оцінки. Оскільки погляд, який визначає оцінну модальність, пов'язаний у першу чергу з системою цінностей, нам видається найбільш доцільним взяти у ролі підстави класифікації мовних оцінок типи цінностей і виділити, відповідно, гедоністичні, утилітарні, етичні й естетичні оцінки.

Мета нашого дослідження – виявлення структури фрагментів української мовної картини світу на основі аналізу вербальної маніфестації універсального концепту і виявлення основних моделей інтерпретації даного концепту, обумовлених чотирма типами ціннісних відношень і суб'єктною або об'єктною спрямованістю оцінки. Завдання наукової розвідки вбачаємо в дослідженні поглядів українських і зарубіжних лінгвістів на природу та класифікацію цінностей, аналізі варіантів культурно-ціннісної інтерпретації концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ в українській мовній картині світу.

В українській мовній картині світу ТОЛЕРАНТНІСТЬ – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. Це терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань; толерантність є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах. До семантичного поля ТОЛЕРАНТНІСТЬ відносимо мовні одиниці, як з позитивною, так і з негативною оцінною конотацією. ТОЛЕРАНТНІСТЬ оцінюється позитивно як моральний ідеал. Це виражено, наприклад, в такому висловлюванні: *Читачі сайту «24» вважають, що українці толерантні до людей усіх рас, їхні права ніхто не утискає* і таке інше. Як предмет гордості в рамах морального ідеалу толерантність фіксується, наприклад, у: *«Україна надзвичайно толерантна країна та демократична країна», – підсумував він тощо*; як соціальний ідеал толерантність розглядається у реченні: *В Україні розпочалася реалізація проекту «Толерантність на уроках історії України», започаткованого благодійним фондом «Перше вересня»* і подібне. В українській мовній картині світу люди, що обіймають серйозні посади, займають високе соціальне становище, є толерантними та пропагандують ідеї толерантності: *Голова Верховної Ради України Володимир Гройсман засудив бійки у Раді і закликав нардепів бути толерантними; Папа римський закликав бути толерантнішими* тощо. У значеннях наведених українських мовних одиниць репрезентовано моральний бік, тобто толерантність як моральний та соціальний ідеал, предмет гордості, вияв високого соціального становища.

З утилітарного погляду толерантність оцінюється позитивно, оскільки є умовою нормальної життєдіяльності: *За словами Володимира Литвина, українське суспільство функціонує толерантно, поки політики не починають втручатись в нього з вирішенням мовних проблем* і подібне та **є необхідною умовою здатності узгоджувати свої дії з вимогами моральних норм:** *«Дорогі товариші, які тут говорять про європейський вибір країни бачили, як діє поліція в Англії, Іспанії, Німеччині. Там діють більш жорстко. Ми проявили гуманізм і діяли дуже толерантно до мас людей, що рухаються», – міністр внутрішніх справ України Анатолій Могильов.*

У рамах гедоністичних цінностей толерантність сприймається як така, що має бути винагороджена: *Благодійний фонд Олександра Фельдмана започаткував Міжнародну премію за розвиток толерантності; – Якщо нею зацікавляться, її підтримають ми введемо ще низку премій – толерантність в релігії, толерантність в міжнаціональніих стосунках, толерантність в політиці, толерантність в сім'ї* і таке інше.

Толерантність може оцінюватися негативно у тому випадку, коли отримані результати не відповідають витраченим зусиллям, наприклад: *Причина теракту під Радою – толерантність до націоналістів* і подібне.

Тож, концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ в українській мовній картині світу – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. В етичній підсистемі в основному – це моральний та соціальний ідеал, предмет гордості. В утилітарному та гедоністичному аспектах – це цінність, що закріплена у позитивній оцінній конотації

мовних одиниць. Також в порівнюваних мовах в утилітарній підсистемі ТОЛЕРАНТНІСТЬ може оцінюватися негативно.

У потрактуванні концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ в українській мові в етичній підсистемі основною є об'єктна спрямованість, а в утилітарній та гедоністичній підсистемі – об'єктна і суб'єктна спрямованість: толерантність корисна і для її носія, і для інших.

Отже, концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ в українській мовній картині світу передбачає наявність варіантів інтерпретації, що визначають його місце в системі цінностей: це поведінка або спосіб життя, спрямований на сприймання без агресії думок, які відрізняються від власних. У етичній підсистемі у позитивній оцінній конотації – це моральний та соціальний ідеал, предмет гордості, та вияв високого соціального становища.В утилітарній підсистемі у позитивній оцінній конотації толерантність – це умова нормальної життєдіяльності та здатність узгоджувати свої дії з вимогами моральних норм. У гедоністичній підсистемі толерантність – це позитивна цінність, яка має бути винагороджена. У потрактуванні концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ в українській мовній картині світу в етичній підсистемі основну роль відіграє об'єктна спрямованість, оскільки відповідність моральним стандартам визначається зовнішнім спостерігачем, а з утилітарного та гедоністичного погляду, визначаємо даний концепт як такий, що має об'єктну спрямованість і суб'єктну спрямованість оцінки: толерантність корисна / марна і для її носія, і для інших.

Перспективу досліджень вбачаємо у вивченні аспектів реалізації концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ в україномовному дискурсі з метою виявлення їх інтеграційних та диференційних ознак як структурних компонентів внутрішньої системи.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – М. : Языки рус. культуры, 1999. –896 с.

2. Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове. – 2-е изд. – М. : Высш. школа, 1972. – 614 с.

3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – М. : Наука, 1985. – 228 с.

4. ТелияВ. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М. : Наука, 1986.– 141 с.

5. Mazurkiewicz-Brzozowska M. Dwa spojrzenia na pracą. Perspektywa interpretacyjna a znaczenie slowa // Językowy obraz swiata / Pod red. J. Bartminskiego. – Lublin : UMCS, 1999. – s. 121-137.

6. Osgood Ch. E., May W. H., Miron M. S. Cross-cultural Universals of Affective Meaning. – Urbana : University of Illinois Press, 1975. – 486 p.

7. Palmer G. B. Toward a theory of cultural linguistics. – Austin : University of Texas Press, 1999. – 348 p.

УДК 81'36

Голоцукова Ю.О., кандидат філологічних наук, доцент

СТРУКТУРА ЯДРОВОЇ ЗОНИ ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ

У лінгвістиці нашого часу функційний підхід до аналізу мовних явищ набуває дедалі більшого поширення, підтвердженням цього є широке коло праць таких мовознавців, як: Т. Г. Акімова, Я. Е. Ахапкіна, О. К. Безпояско, В. П. Берков, О. І. Бондар, О. В. Бондарко, С. А. Бронікова, Ф. Брюно, В. В. Виноградов, О. В. Виноградова, І. Р. Вихованець, В. Г. Гак, О. В. Гулига, О. Єсперсен, А. П. Загнітко, О. В. Кравець, В. Г. Мараховська, І. І. Мєщанінов, Ф. Р. Пальмер, В. С. Невєрова, О. О. Потебня, П. О. Редін, Н. О. Слюсарева, В. М. Ткачук, П. В. Чесноков, Л. Д. Чеснокова, Н. П. Шаповалова, О. О. Шахматов, М. А. Шелякін, Є. Й. Шендельс, Л. В. Щерба, Г. С. Щур та ін. Функційний підхід є найефективнішим під час аналізу мовних одиниць, категорій, оскільки орієнтований на вивчення й опис закономірностей функціонування граматичних одиниць у взаємодії з елементами різних мовних рівнів. У нашому дослідженні спираємося на концепцію польового структурування мовних одиниць, викладену в працях О. В. Бондарка [2, 3, 4, 14], А. П. Загнітка [6], Н. О. Слюсаревої [10-12], оскільки саме в їхніх роботах було узагальнено й систематизовано розрізнені відомості про специфічні риси функційно-семантичного поля, а також викладено принципи побудови поля. А. П. Загнітко наголошує, що поняття функційно-семантичного поля є одним з визначальних понять функційної граматики, але його дефініцію ні в якому разі не можна ототожнювати з поняттям функційно-семантичної категорії (ФСК). Поняття функційно-

семантичного поля ширше за обсягом і може включати до своєї структури велику кількість компонентів. «...ФСП може включати кілька ФСК, ілюструючи тим самим їхню взаємопов'язаність і взаємодію» [1, с. 26]. Специфічною рисою функційно-семантичних полів виступає взаємодія різнорівневих мовних елементів. За цією ознакою функційно-семантичне поле відрізняється від інших групувань у мові, наприклад, від лексико-семантичних полів, репрезентованих лексичними елементами, від синтаксичних полів тощо. Надбаннями сучасної лінгвістики за проблемою результатива є типологічний опис граматичних категорій дієслова в мовах світу [8, 15], типологічний опис категорії результатива на матеріалі європейських, азійських та африканських мов [8, 9], дослідження результативних аспектів (способів) дії у французькій, російській, українській мовах [13]. Як функційно-семантичне поле результативність не досліджено. Отже, проблема категорії результатива, незважаючи на тривалу історію її вивчення, залишається однією з дискусійних. Саме цим зумовлюється актуальність пропонованого дослідження.

Мовні засоби, що передають значення результативності, репрезентують функційно-семантичне поле результативності. Ядрову позицію у структурі функційно-семантичного поля результативності посідають репрезентанти морфологічного, лексичного та словотвірного ярусів мови, що охоплюють 76% загальної кількості конституентів функційно-семантичного поля результативності.

Морфологічний ярус ядрової зони функційно-семантичного поля результативності виявлюваний:

а) пасивними дієприкметниками від граничних перфективів: *Бачилось їй, що бродить посеред непрозорих туманів теплої і рожево забарвленої мли* (І. Франко); *У нього були два сини, вже давно забезпечені і відділені набік* (І. Франко) тощо;

б) пасивними дієприкметниками від неграничних перфективів: *Хлопці [семінаристи] нічого собі, тільки таки трошки загнічені спеціальним вихованням* (Леся Українка); *— Наталю, це твій тато? — питає якась її подружка з передряпаним носом* (Ю. Яновський) тощо;

в) акціональними предикативними формами на *-но, -то*: *Дивлюся ранком — вже заволочено серпанком сіреньким небо, далі став помалу й дощик накрапати* (Леся Українка); *Уже ж мене пошарпано, всі квітоньки загарбано, всі квітоньки зірниченьки геть вирвано з пшениченьки* (Леся Українка) тощо.

Ядро ФСП результативності охоплює лексеми від граничних і неграничних дієслів. Поняття граничності дії є одним з основних та дискусійних в аспектології. У працях О. О. Холодовича та його послідовників [15] стверджується, що лише граничні дієслова позначають дії, що мають природний результат, неграничні дієслова позначають такі ситуації, що або взагалі не піддаються зміні в часі, або розвиваються таким чином, що не приводять до появи результативного стану: їх природний розвиток може бути лише припиненим, а не завершеним. До граничних відносять передусім дієслова, що позначають перехід з одного стану в інший (*сісти, лягти, упасти, забути* тощо) або набуття якості (*дозріти, побіліти, порозумнішати, почервоніти* тощо). Крім того, граничними є також дієслова, що позначають цілеспрямовані дії, які не можуть тривати довго після того, коли мета досягнута (*смажити, будувати, варити* тощо). Неграничними є дієслова, що необов'язково передбачають одну певну мету (*дивитись, бігти, співати, працювати* тощо), а також ті, що позначають стан (*лежати, знати* тощо). В. О. Плунгян підкреслює, що граничність імпліфікує не властивість ситуації мати результат узагалі, а дещо іншу властивість – передбачуваність, єдиність, природність цього результату [9, с. 58]. Так, дієсловами з реалізованою граничністю є всі перфективи, бо ознака граничності виступає їхньою категорійною ознакою. Також граничність притаманна й частині імперфективів, точніше лексико-семантичним варіантам дієслів, оскільки в різних значеннях дієслово може виявляти різне відношення до граничності. Граничність імперфективів має інший характер, ніж перфективів, там вона потенційна, поки що не реалізована і може бути реалізована лише за певних умов.

Отже, виділяємо два типи форм результативних конструкцій. До першого належать форми, утворені від дієслів, що описують ситуації з природним результатом: *Вже випито першу чарку, і молодий, відварений по-чабанському способу валашок, парує в мисках* (О. Гончар); *На тім тижні я вертаю з села в Софію і там буду собі писати і гребтись в дядьковій бібліотеці, що віддана мені на мешкання* (Леся Українка). Результативність цих лексем зумовлена граничністю їхніх мотиваторів. Результативність можна проілюструвати схемою: процес / дія → завершення процесу / дії → результат процесу / дії: *пити чарку – випити чарку – випито чарку, варити валашок – відварити валашок – відварений валашок, віддавати бібліотеку – віддати бібліотеку – віддана бібліотека.*

До другого – решта форм – тобто форми, утворені від дієслів, що описують ситуації без природного результату. Особливістю результативних похідних, що описують ситуації без природного

результату, є те, що вони описують такий стан, точну природу якого не можна передбачити з опертям на семантику відповідного предиката. До цього типу форм відносимо лексико-семантичні варіанти імперфективів, що повністю позбавлені таких семантичних ознак, як спрямування на логічне завершення дії, мета дії, напрям дії тощо та дієслова спрямованого руху: *Він [солдат] почував себе заговореним від смерті й надсильним* (О. Довженко), *Ти [українська мова] у мені із кореня — Полем мені наговорена, Дзвоном коси прокована, В чистій воді смакована* (В. Бичко), *говорити – заговорити – заговорений – наговорити – наговорений – договорити – договорений – переговорити – переговорений – виговорити – виговорений* тощо.

Зв'язок результатива і словотворення виявлюваний у тому, що результатив – це пасивне значення дієслова, яке пов’язане з творенням нової лексеми [7, с. 194]. Приєднання афіксів до перфектива у більшості випадків перетворює його у результатив, тобто відбувається процес афіксації. Афіксація тісно пов’язана зі значенням досягнутого результату дії. Цей результат може бути природним, тоді формується словотвірне значення результату дії, яку називає дієслово-мотиватор, або неприродним, ускладненим додатковим лексичним значенням.

Значення результату дії, яку називає дієслово-мотиватор, притаманне майже всім афіксам, але може виявлятися в них лише за певного значення мотиватора, а саме у випадку його граничності. Результативи від граничних дієслів мають значення *«результат дії, яку називає дієслово-мотиватор»*: *брудними – забруднити – забруднений*: *Одежа, руки в них забруднені фарбою та клеєм* (Леся Українка); *підписувати – підписати – підписаний*: *В машині їхав офіцер-парламентер з текстом ультиматуму, підписаного командувачами обох Українських фронтів* (О. Гончар); *брати – взяти – взятий*: *Мені передано, що Ви хотіли б, аби стаття була взята назад* (Леся Українка) тощо.

Результативи від негранічних дієслів мають значення *«результат дії дієслова-мотиватора, ускладнений додатковим лексичним значенням»*. Зазвичай вони утворюються від префіксальних пефективів: *думати – придумати – придуманий*: *Хіба іноді іграшка яка, придумана ним, зведе братів докупи* (Панас Мирний), *Сафрон розстебнув сорочку, пальцями розірвав підшиту до коміра стьожку, і з проріхи скотилося в долоню кілька червінців. – Ловко придумано, – засміявся Гуркало* (М. Стельмах); *думати – продумати – продуманий*: *Степан Васильович заздалегідь продуманим ударом з усієї сили б'є філера в перенісся* (М. Стельмах) тощо.

Додаткове лексичне значення можуть мати й результативи від граничних мотиваторів, наприклад: *варити (зварити) – наварити – наварений*: *Посадили молодих за стіл; страви ж було усякої наварено, була ж і горілка, була й варена* (Г. Квітка-Основ’яненко); *варити (зварити) – розварити – розварений*: *Над Вербівкою стояла вечірня тиша... Пахло солом'яним димом, житнім свіжим хлібом, пшоняним кулішем та розвареною в юшці молодою петрушкою* (А. Іщук) тощо.

Отже, репрезентантами функційно-семантичного поля результативності виступають пасивні дієприкметники, акціональні предикативні форми на *-но, -то* (морфологічний ярус); лексеми, утворені від дієслів, що описують ситуації з природним результатом, та лексеми, утворені від дієслів, що описують ситуації без природного результату (лексичний ярус); одиниці зі значенням результату дії, яку називає дієслово-мотиватор, та одиниці зі значенням результату дії, яку називає дієслово-мотиватор, ускладненим додатковим лексичним значенням (словотвірний ярус). Проблема зв’язку результатива з різними ярусами мови, не зважаючи на тривалу історію її вивчення, залишається однією з найбільш дискусійних. Вирішення теоретичних та практичних проблем взаємозв’язку результатива з мовними ярусами є важливим для опису загальної структури мови, необхідною умовою для створення фундаментальних описових і категорійно-функційних граматик.

Література

1. Болюх О. В. Морфолого-синтаксичні особливості прислівника / О. В. Болюх // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 34-39.

2. Бондарко А. В. О некоторых аспектах функционального анализа грамматических явлений / А. В. Бондарко // Функциональный анализ грамматических категорий : [сб. науч. тр]. – Л., 1973. – С. 5-31.

3. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А. В. Бондарко. – Л.: Наука, 1983. – 208 с.

4. Бондарко А. В. Функциональная грамматика / А. В. Бондарко. – Л.: Наука, 1984. – 136 с.

5. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл / А. В. Бондарко. – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1978. – 176 с.

6. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови : навч. посіб. / А. П. Загнітко. – К.: Вища шк., 1991. – 77 с.

7. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Морфологія: [Монографія]: Донецьк:

ДонДУ – 1996, – 437 с.

8. Недялков В. П. , Яхонтов С. Е., Маслов Ю. С. и др. Типология результативных конструкций (результатив, статив, пассив, перфект) / В. П. Недялков (ред.). – Л.: Наука, 1983. – 262 с.

9. Плунгян В. А. К определению результатива (универсальна ли связь результатива и предельности?) / В. А. Плунгян // Вопросы языкознания. – 1989. – № 6. – С. 55-63.

10. Слюсарева Н. А. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М.: Наука, 1981а. – 206 с.

11. Слюсарева Н. А. О семантической и функциональной сторонах языковых явлений // Теория языка, методы его исследования: К 100-летию со дня рождения Л. В. Щербы / Н. А. Слюсарева. – Л.: Наука, 1981б – 198 с.

12. Слюсарева Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М.: Наука, 1986. – 214 с.

13. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова . – К.: Наук. думка, 2003. – 283 с.

14. ТФГ 1987: Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / [А. В. Бондарко, М. А. Шелякин, В. С. Храковський и др.]; под. ред. А. В. Бондарко. – Л.: Наука, 1987. – 348 с.

15. Храковский В. С., Яхонтов С. Е., Сильницкий Г. Г. и др. Типология пассивных конструкций. Диатезы и залоги / А.А. Холодович (ред.). – Л.: Наука, 1974. – 380 с.

УДК 347.78.034

Гусева Е.И., кандидат филологических наук, доцент

ЧЕТЫРЕ СТИХИИ И ЧЕЛОВЕК КАК ПЯТЫЙ ЭЛЕМЕНТ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ НОМИНАЦИИ

Фразеологизмы как устойчивые сочетания с семантической неразложимостью, или недискретностью, являются объектами языковой рефлексии в процессе вербального общения. Фразеологические единицы подвергаются интерпретации как при чтении текста на родном языке, так и при его переводе, в последнем случае интерпретация осложняется задачей распознания фразеологизма в тексте оригинала. Вопрос о возможностях контекстной интерпретации, т.е. о способах истолкования значения без обращения к словарю, актуален и для переводчика, и для преподавателя языка как иностранного. Для студента-иностранца чтение текста на неродном языке – это одновременно и перевод, и интерпретация, включающая в себя элементы сопоставительного анализа. Исследователи разговорного дискурса отмечают возросший интерес современников к вопросам языка и усиление языковой рефлексии в сфере бытового общения. В частности, по наблюдению И. Т. Вепревой, это проявляется в авторских рефлексивах, «содержащих метаязыковой комментарий к употребляемому слову или выражению». И. Т. Вепрева считает вербализацию метаязыкового сознания в высказываниях-рефлексивах способом преодоления «коммуникативного диссонанса», речеповеденческой адапционной технологией, направленной на снятие барьеров на пути коммуникации [1, с.14-15].

Большинство из семантических классификаций фразеологических единиц – это ответ на вопрос о выводимости значения целого из значения частей [2]. От «комбинаторной» мотивированности ФЕ, иначе от степени прозрачности внутренней формы, зависит возможность «попадания фразеологической единицы в контекст». В этом же ключе решается вопрос переводимости фразеологизма. Тематическая классификация ФЕ может строиться на разных основаниях, так, кроме лексикографической, по ключевому слову фразеологизма, возможна классификация по типу номинации (прямая – перифрастическая), по характеру указания на референта – прямое вербальное и опосредованное, имплицитное. Так, «*человек в футляре»* – прямая номинация. *Пуп земли* – номинация перифрастическая. *Седьмая вода на киселе, десята (сьома) вода на киселі* – перифрастическое наименование дальнего родства, с опосредованной отсылкой к референту. Устойчивые выражения с ключевым словом *человек* можно перечислить по пальцам – *человек слова, человек долга, человек чести*; *большой человек, маленький человек, чёрствый человек.* В своем большинстве это фразеологические единицы книжной сферы: *человек с большой буквы, человек на все времена.* И как правило, интерпретация таких словосочетаний не вызывает затруднений. Типичной моделью фразеологизма концептосферы «человек» является непрямая номинация (перифрастическая является ее разновидностью) с опосредованной отсылкой к референту «человек»:

как в воду глядел, как ветром сдуло. В подобных случаях референт является единицей переменной, а его номинация, будучи включенной в предшествующий или последующий контекст, выполняет текстообразующую роль – связывает фразеологическую единицу и контекст.

Материал данного исследования выбран, исходя из принципа семантической простоты ключевого (доминантного) слова ФЕ, за основу берутся первоэлементы предметного мира – огонь, вода, земля, воздух. И пятый элемент – человек, который почти в обязательном порядке присутствует, хотя и незримо, в ФЕ данного предметного ряда.

Фразеологизмы с референтом *человек* и ключевым словом (компонентом) *вода*.

Тише воды, ниже травы, воду мутить, в рот воды набрать, как в воду глядеть.

Фразеологизмы с референтом «человек» и ключевым словом (компонентом) *земля*.

Соль земли, готов сквозь землю провалиться.

ФЕ с референтом *человек* и ключевым словом (компонентом) *огонь*.

Из огня да в полымя, днем с огнем не сыщешь.

Фразеологизмы с референтом *человек* и ключевым словом (компонентом) *воздух.*

Нужен как воздух, выйти на воздух.

Фразеологизмы с референтом *человек* и ключевыми словами, номинациями двух стихий: *пройти сквозь огонь и воду, скакати у вогонь і в воду*. В последних фразеологических единицах актуализируется сема ‘первоэлемент стихии’. Сравните тот же акцент на символике первоэлемента в пословице: *В воде не тонет, в огне не горит.*

Для решения тех или иных конкретных задач, как исследовательских, так и учебных, выделяют и детально рассматривают различные аспекты концептосферы «человек», вербализованные во фразеологических единицах – номинациях четырех стихий. *Воду не замутит, как в воду опущенный, ветер в голове* – характер, состояние человека; *спрятать концы в воду, как будто из-под земли вырос, как сквозь землю провалился, днем с огнем не сыщешь* – его поведение, поступки, действия. Ср. также: *Каламутити воду (в криниці).* Фразеологизмы с референтом *человек* могут выражать более сложное отношение, например, значение каузации действия: *Вивести на чисту воду, лити воду на млин (на колесо).* Как правило, ФЕ концептосферы «человек» – это единицы оценочного характера, с той или иной степенью экспликации оценки: *Как только земля носит.*

Семантическая классификация ФЕ, их дифференциация по степени семантической слитности, является результатом сравнения значения целого и значения его составляющих и основывается на соотношении смысла фразеологизма и его внутренней формы. От степени прозрачности внутренней формы («комбинаторной» мотивированности ФЕ) зависит как распознание фразеологической единицы в исходном тексте при переводе (обратно пропорциональная зависимость), так и ее верная интерпретация (или же ее семантизация). В последнем случае зависимость прямо пропорциональная. Но полная омонимия ФЕ и свободного словосочетания таит ошибку буквального прочтения. Сравните, например, фразеологизмы *зачерпнуть шлемом воду, набрати (напитися) шоломом води* с иносказательным значением и буквальное значение омонимического словосочетания: «*Но вот один из испанцев, пытающихся зачерпнуть шлемом воду из рва, упал туда, широко раскинув мгновенно ослабшие руки»* (В. Свержин. Воронья стража) [3].

Фразеологические единицы с этнокультурным шлейфом наименее поддаются контекстной интерпретации. Такие ФЕ, как правило, сопровождаются затекстовым комментарием, в том числе и культурологическим. Наиболее простыми объектами интерпретации являются ФЕ с «сильной семантикой», те, в которых производность значения основана на универсальных мыслительных операциях. Например: *Воды в рот набрал – не может говорить – молчит.* К фразеологизмам с «сильной семантикой» относятся сравнительные обороты: *как рыба в воде, как с гуся вода, как вода сквозь пальцы.* Ср. в украинском языке: *Як води напитися, як за водою піти* (зникнути безслідно).

Механизм интерпретации – аналог операции кодирования, т.е. создания фразеологизма. Известны два основных алгоритма формирования значения ФЕ – переосмысление семантики некой «вербальной заготовки» в целом, или переосмысление слов-компонентов этой «заготовки». С позиции декодирования устойчивые словосочетания также можно дифференцировать по тому, касается ли семантический процесс всего фразеологизма или его компонента. Смысловое развитие целостного значения ФЕ: *выйти сухим из воды, носити (міряти, набирати) воду решетом.* Изменение семантики компонента или отдельных компонентов: *Багато води сплило, лишити як на воді.*

Семантические процессы, лежащие в основе декодирования, такие, как метафорический и метонимический перенос, конкретизация или генерализация значения, все виды смыслового развития, положенные в основу переосмысления значения, относятся к универсальным операциям

мышления, не зависящим от языковой специфики. Семантические трансформации подобного рода легко осуществляются носителями любого языка в процессе восприятия и интерпретации текста. Алгоритм истолкования может быть простым – один шаг семантического развития – и это может быть сложная многоходовка.

Формирование ФЕ и его интерпретация – сложный когнитивный процесс, в котором можно выделить две модели осмысления – подетальную интерпретацию понятия и образное восприятие концепта. Логико-семантичесая, пошаговая интерпретация, как правило относится к задачам, решаемым на уровне контекста. Предметно-образная во многом зависит от совпадения и расхождения картин мира в исходном языке и языке перевода, в родном и изучаемом языках. Фразеологизм как единица текста рассогласован с окружением, на возможность его истолкования влияет ряд факторов: степень прозрачности внутренней формы ФЕ, семантическая структура целого и компонентов – простая или осложненная, та или иная корреляция между смыслом фразеологизма в целом и семантикой его компонентов. Для студентов-филологов контекстная интерпретация ФЕ, погружение в их семантическую историю – это возможность активизировать теоретические знания по лексикологии и семантике, развивать и совершенствовать навыки компонентного анализа, контекстной методики – эти необходимые элементы профессионального мастерства.

Литература

1. Вепрева И. Т. Метаязыковой комментарий в современной публицистике: типология и причины вербализации языкового сознания / И. Т. Вепрева // Изв. РАН. Серия лит. и яз.– Т.61. – №6 – 2002. – С. 12-21.

2. Литвинова С. А. Фразеологические единицы, содержащие компоненты, обозначающие названия стихий (вода, воздух, огонь, земля) в современном английском языке : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.04. / С. А. Литвинова. – Москва, 2006. – 185 с.

3. Свержин Владимир. Воронья стража / Владимир Свержин. – Режим доступа: http://loveread.ec/read_book.php?id=12976&p=1

УДК 811.11

Маслова А.Н., старший преподаватель
Струкова Н.В., ассистент

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ЛАКУНЫ В УКРАИНСКОМ, РУССКОМ И ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ

Сопоставительный метод изучения лексической системы близкородственных языков является одним из важных аспектов общего языкознания. Данный метод используется в практике перевода с целью более точной передачи материала, мысли и менталитета страны языка перевода. Особое внимание уделяется изучению национальной специфики конкретного языка, которое находит отражение в типологических особенностях средств выражения одинаковых объектов реальной действительности, и существованию грамматических форм и категорий. На лексическом уровне данная специфика проявляется в наличии лакун. Каждый народ называет те или иные объекты действительности, которые функционально для него важны. При этом признаки для номинации объектов могут не совпадать. Отрезки действительности и предметы, не названные в конкретном языке, в силу своей несущественности, легко обнаруживаются при сопоставлении языков или в рамках одного языка при сопоставительном анализе.

Контактируя с чужой культурой (инокультурным текстом), реципиент интуитивно воспринимает ее через призму своей локальной культуры, вследствие чего неизбежно возникает различной степени непонимание. В связи с этим можно констатировать потребность в своеобразном понятийно-терминологическом инструментарии. В научной литературе можно обнаружить разнообразные понятия, термины, фиксирующие расхождения в языках и культурах в целом.

Термин «лакуна» был введен в русское и украинское языкознание Ю. С. Степановым, который назвал их проблемами, белыми пятнами на семантической карте языка.

Большинство исследователей понимают лексическое явление «лакуна» как отсутствие в лексической системе языка слова для обозначения того или иного понятия (О. А. Огурцова, В. Г. Гак, З. Д. Попова, И. А. Стернин, Г. В. Быкова и др.).

По мнению Г.В. Быковой, лакуны – это «многочисленные концепты, не имеющие средств языкового выражения в национальной языковой системе (лакуны)», «семемы без лексем», «идеальное содержание (семема), представляющее собой виртуальную лексическую единицу,

занимающую определенное место в лексической системе в статусе нулевой лексемы» [1, с 33].

З. Д. Попова и И. А. Стернин определяют понятие лакуны «отсутствие в одном из языков, сопоставляемых между собой, наименования того или иного понятия, имеющегося в другом языке» [3, с. 71]. Так, в русском и украинском языках отсутствуют эквиваленты польскому слову *rodzeństwo*. Данный пример является лакуной для русского и украинского языков в связи с тем, что он не имеет формального эквивалента для определения данного понятия (укр.: *рідні брат та сестра*, рус.: *родные брат и сестра*). Таким образом, польский язык более экономичен и данные лексические единицы обозначают единство двух понятий, которые существуют обособлено.

О. А. Огурцова формулирует понятие лакуна таким образом: «Лакуна – слово, словосочетание (как свободное, так и фразеологическое), грамматическая категория, бытующие в одном из сопоставляемых языков и не встречающиеся в другом сопоставляемом языке» [2, с. 79]. Исследователь вводит понятие лакуны-дефиниции, под которым подразумевает «существительные, которые передаются в сопоставляемом языке с помощью свободного словосочетания-перифразы…». Так, например, русское словосочетание «*цветочный магазин*» или «*цветочная лавка*» и его украинский эквивалент «*квітковий магазин*» имеет одноэлементный одиночный эквивалент в польском языке – «*kwiaciarnia*».

Проводя данное научное исследование, стоит придерживаться точки зрения Л. К. Байрамовой о важности разграничения понятий лакуна и лакунарная единица. В ряде работ по исследованию лакун этого разграничения нет, в результате это затрудняет анализ. Важно знать на каком материале происходит исследование лакун. На материале одного языка исследуются внутриязыковые лакуны. При сопоставлении двух или более языков анализируются межъязыковые лакуны. При отсутствии разграничения понятий «лакуна» и «лакунарная единица», сложно дать определение межъязыковой лакуны.

Л. К. Байрамова определяет межъязыковую лакунарную единицу «как такую, которая в другом языке имеет пробел, пропуск, пустоту, т. е. лакуна – нулевой коррелят лакунарной единицы. Таким образом, лакунарная единица является принадлежностью одного языка (условно, языка А), а лакуна – принадлежностью другого языка (условно, языка Б). Лакунарные единицы и лакуны являются составляющими категории лакунарности». Например, лакунарной единице польского слова *dziadkowie* соответствует лакуна «*бабушка и дедушка*» в русском языке и «*бабуся і дідусь*» в украинском языке

Таким образом, большее количество лакун дает лексико-семантическая группа на определение родственных связей. Это объясняется тем, что национальные черты проявляются в номинации понятий, чаще всего употребляемых в повседневной жизни, а также явлений присущих только своему этносу, соответственно, отсутствующих в другом языке. Причины возникновения лакунарных единиц могут быть обусловлены социальными, экономическими и политическими процессами, происходящими в обществе. В то же время они могут зависеть от особенностей грамматической и фонетической системы языка. Они пронизывают все группы слов и представляют благодатный материал для исследования.

Литература

1.Быкова Г.В. Лакунарность как категория лексической системологии: автореф. дис. д-ра филол. наук. Воронеж, 1999. – с. 33.

2.Огурцова О.А. К проблеме лакунарности // Функциональные особенности лингвистических единиц: сб. трудов Кубанского ун-та, Краснодар: изд-во Кубанского ун-та, 1979. – С. 77-83.

3.Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система языка: учеб. пособие. Воронеж: изд-во Воронежского государственного ун-та, 1984. – 149 с.

4.Сорокина Ю. А., Марковина И. Ю. Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты // Лексические единицы и организация структуры литературного текста: Сб. науч. Трудов. Калинин, 1983. – С. 35-52.

УДК 821.161.1 : 141.131

Педченко Е.В., старший преподаватель

КОНЦЕПЦИЯ ЛЮБВИ В ФИЛОСОФИИ И ПОЭЗИИ ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА

Русская культура Серебряного века представила концепцию любви, которая вбирает в себя как европейский опыт, восходящий к античности, претерпевающий изменения под влиянием

средневекового христианства и далее развивающийся в дихотомии заложенных этими эпохами основ, так и собственно русский, который представлен в литературе и риторике Древней Руси и получивший наибольшее развитие в литературе XIX века (А. Пушкин, М. Лермонтов, И. Тургенев, Ф. Достоевский, А. Фет и др.). Так как в русской философии этот аспект почти не рассматривался, литература выполняла роль и художественного отражения, и философского познания. Таким образом, сначала появилась богатая художественная практика, а потом философская теория.

Подобная ситуация наблюдается в эпоху итальянского Ренессанса, где философия любви, как протест средневековым взглядам Фомы Аквинского и возрождение платонических идей о природе любви, в начале появилась в поэзии Данте и Петрарки, прозе Боккаччо и их последователей. Главный философский труд эпохи о любви «Комментарий на "Пир" Платона» Марсилио Фичино появился только в следующем веке. «Характерно, что в центре этой любовной философии было учение о красоте, так как сама природа любви, согласно определению Платона, характеризовалась как желание красоты» [1]. Не случайно в поэтическом наследии Вл. Соловьева переводы отрывков произведений Данте и Петрарки. Продолжая тезис Ф.М. Достоевского о том, что «красота спасет мир», Вл. Соловьев вводит новый тезис – «любовь спасет мир», что позволило преодолеть стереотипное отношение русского общества к запретным темам половых отношений, вывести их на бытийный уровень. В.П. Шестаков замечает, что «русские мыслители ведут острую полемику по вопросам философии любви с виднейшими философами Запада, в первую очередь с Шопенгауэром, Э. Гартманом, Фрейдом» [1]. Что мы наблюдаем в главном труде Вл. Соловьева, который стал знаковым и разбудил «вулканическую энергию» (Шестаков В.П.) русских философов и не только их, – трактат «Смысл любви».

Философ уже в начале статьи опровергает весьма популярное в то время мнение А. Шопенгауэра о природе половой любови: «Обыкновенно смысл половой любви полагается в размножении рода, которому она служит средством. Я считаю этот взгляд неверным – не на основании только каких-нибудь идеальных соображений, а прежде всего на основании естественноисторических фактов» [2, с. 19], а далее он утверждает, что именно половая любовь способна преодолеть эгоизм. По мнению В.П. Шестакова основная суть концепции В. Соловьева строилась не на возвеличивании половых отношений, а на «необходимости просветления и одухотворения плоти, изживания различных половых отклонений и извращений». При этом важность половой любви признавалась, но в то же время главной целью не являлась, потому что «истинная любовь бывает и без физического соединения, да и физическая близость бывает без любви» [1].

Вл. Соловьев высказал также мысль о том, что истинная любовь чаще всего трагична и не оставляет счастливого потомства. Подтверждая это примерами из литературы (Ромео и Джульетта, Вертер и Лотта, и др.) и жизни (Христофор Колумб), он приходит к заключению, что 1) сильная любовь весьма обыкновенно остается неразделенною; 2) при взаимности сильная страсть приводит к трагическому концу, не доходя до произведения потомства; 3) счастливая любовь, если она очень сильна, также остается обыкновенно бесплодною. А в тех редких случаях, когда необычайно сильная любовь производит потомство, оно оказывается самым заурядным» [2]. Он утверждает, что задача любви состоит в создании «истинного человека, как свободное единство мужского и женского начала, сохраняющих свою формальную обособленность, но преодолевших свою существенную рознь и распадение», т.е. андрогинности, а несоблюдение условий решения этой задачи «приводит любовь ко всегдашнему крушению и заставляет признавать ее иллюзией» [2]. Поэзия Вл. Соловьев стала художественным воплощением его идей:

Как в чистой лазури затихшего моря
Вся слава небес отражается,
Так в свете от страсти свободного духа
Нам вечное благо является [3].

Область человеческой жизни, в которой доминирует не мир явлений, сводимых к нашим ощущениям, и не мир идей, сводимых к нашим мыслям, а живая действительность существ в их внутренних жизненных отношениях, Вл. Соловьев называл мистической [4, с. 304.]. В художественном поэтическом мире возможно изображение любой действительности:

И вдруг посыпались зарей вечерней розы,
Душа почуяла два легкие крыла.
И в новую страну неистощимой грезы
Любовь-волшебница меня перенесла [3].

Он призывал «заниматься не внешним порядком явлений, а внутренним порядком существ и их жизни, которая определяется их отношением к существу первоначальному» [4, с. 304]. Эту

действительность можно освоить интуитивно, постигая смысл бытия, каким он является в эмоциональном переживании. Согласно учению Соловьева, существует какая-то наивысшая область бытия, к которой стремится человек – это есть предмет человеческой любви. Это высшее начало бытия олицетворяется в виде всепрекрасной женщины, «Вечной Женственности». Это умозрение связано у Соловьева с образом Софии. Она представлена как слияние в одно целое непосредственно данной самопроизвольной действующей любви, с одной стороны, и любви умозрительной, предельно обобщающей – с другой. Иначе говоря, это есть соединение чувственности и разума, непосредственного ощущения и опосредованного размышления, натурального и умозрительного.

Страсти волну с ее пеной кипучей
Тщетным желаньем, дитя, не лови:
Вверх погляди на недвижно-могучий,
С небом сходящийся берег любви [3].

В призыве обратиться к «берегу любви», который сходится с небом, вместо того, чтобы искать страсти в «кипучей пене», прослеживается мысль о великом предназначении любви, соединяющем небо и землю и ведущим свое начало от представления о миссии Эрота в диалоге «Пир». Именно Вл. Соловьев открывает заново для русских мыслителей Платона и строит свое учение на его идеях. Так, в статье «Жизненная драма Платона», он утверждал, что Эрот – это «некое могучее демоническое и героическое существо», которое стоит между богами и смертными. Его «должность строить мост между небом и землей и между ними и преисподней». Он преображает земное существование и «влюбленный ощущает в себе новую силу бесконечности» [2, с. 82], которая способна, попав на благодатную почву, порождать красоту, т.е. творить искусство.

Истинно тот есть любимец богов, кто жизни весною
Миртом главы не венчал, кого только в грезах манила
Нежной рукой золотая царица Китеры. Дарами
Муз и харит небогатый, пусть древнего Кроноса семя
В сердце глубоко таит он и думой угрюмой питает [3].

Это понимание творчества представляет Вл. Соловьева еще в одном из своих ранних стихотворений «Vis ejus integra si versa fuerit in terram». «Философия Эроса была неразрывно связана с искусством слова, в котором любовное чувство являлось источником вдохновения и предметом художественного освоения» [5].

Таким образом, философская концепция любви Вл. Соловьева включает идеи о ее спасительной силе, стремлению к андрогинности и творческой силе высокого Эроса, что находит отражение в его поэтической практике. Интерпретация идей философско-платонического учения Вл. Соловьева была различной. Так, З. Гиппиус считала, что Эрос строит мост между двумя личностями («О любви»), а Н. Бердяев на протяжении всей жизни развивал идею творческого Эроса, который является главным условием становления целостной свободной личности.

Литература

1. Шестаков В. П. Эрос и культура: Философия любви и европейское искусство / В. П. Шестаков. – М.: Республика, 1999. – 464 с. – Электрон. аналог печ. изд.: режим доступа: http://lit.lib.ru/s/shestakow_w_p/text_0010.shtml (дата обращения: 09.08.2016).

2. Русский Эрос, или Философия любви в России / Сост. и авт. вступ. ст. В. П. Шестаков; коммент. А.Н. Богословского. – М.: Прогресс, 1991. – 448 с.

3. Соловьев Вл. Собр. стихотворений [Электронный ресурс] / Владимир Соловьев. – Режим доступа: http://az.lib.ru/s/solowxew_wladimir_sergeewich/text_0060.shtml (дата обращения: 06.08.2016)

4. Соловьев В. Философские начала цельного знания / Владимир Соловьев – Минск: ХАРВЕСТ, 1999. – 912 с. – (Классическая философская мысль).

5. Гармаш Е.В. Тема эроса в прозе серебряного века (Д. Мережковский, А. Куприн) / Е.В. Гармаш // Вестник Донецкого университета. Серия Б. Гуманитарные науки. – 2003. – №1. – С. 7-12.

УДК 811.161.1’23-139(043)

Ситникова Е.В., кандидат филологических наук, доцент

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ ВНУТРЕННЕГО ЛЕКСИКОНА ЧЕЛОВЕКА: ОПЫТ СОСТАВЛЕНИЯ СЛОВНИКА ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ РУССКОЙ ЭТНОЛИНГВОКУЛЬТУРЫ

Для изучения внутреннего лексикона носителей русского национально-культурного сознания в гетерогенном языковом окружении был подготовлен свободный ассоциативный эксперимент.

Актуальность исследования национально-культурной специфики внутреннего лексикона представителей русской этнолингвокультуры определяется общей тенденцией науки о языке к антропоцентризму. Антропоцентрический подход предполагает отношение к человеку не только как к носителю языка, но и как к его создателю и пользователю. Наряду с исследованиями текстов и словарей лингвисты изучают личность носителя языка, ее внутренний лексикон, воздействие на него объективированных форм культуры, выявление его межпоколенческой специфики и т.д.

Рассмотрение внутреннего лексикона носителей русского национально-культурного сознания в гетерогенном языковом окружении невозможно без проведения свободного ассоциативного эксперимента. Данная методика, основанная на анализе словесных ассоциаций испытуемых, является одной из наиболее эффективных методик исследования внутреннего лексикона человека и его национально-культурной специфики, так как она позволяет проанализировать особенности семантических связей, семантический объем слов и является инструментом овнешнения образов сознания носителей русского языка.

Цель исследования – подготовить экспериментальную основу для изучения национально-культурной специфики внутреннего лексикона представителей русской этнолингвокультуры. В соответствии с указанной целью необходимо решить следующие задачи:

– обосновать целесообразность использования классификации языковых маркеров национально-культурного сознания (далее ЯМНКС) И.В.Приваловой в качестве основы для отбора материала свободного ассоциативного эксперимента;

– мотивировать выбор конкретных языковых единиц, входящих в состав словника предлагаемой информантам анкеты.

За основу свободного ассоциативного эксперимента были приняты три группы ЯМНКС, выделенных И.В. Приваловой [3]. Именно в работах данного лингвиста впервые обращается внимание на недостаточную разработанность проблемы языковой объективации национально-культурной специфики языкового сознания (внутреннего лексикона человека).

Исходя из того, что языковое сознание, как культурнообусловленный феномен, интегрирует знания о культурных предметах, правилах и нормах коммуникативного поведения, И.В. Привалова применяет уже термины «этноязыковое сознание» или «этнолингвокультурное сознание» [3, с. 4]. Этнолингвокультурное сознание, по мнению ученого, это культурно обусловленный инвариантный образ мира, соотнесенный с особенностями национальной культуры и национальной психологии. В основе мировидения и миропонимания каждого народа лежит своя система предметных значений, социальных стереотипов и когнитивных схем, которые определяют этничность национального сознания как отдельного индивида, так и общества в целом. Так как язык и культура рассматриваются как формы существования общественного сознания, в структуре этноязыкового сознания выделяются особым образом структурированные пространства: когнитивное, культурное, лингвистическое, состоящие из функциональных/операциональных единиц, каждая из которых несет отдельный квант информации. Вербальными представителями национально-культурной специфики языкового сознания являются этнокультурные маркеры языкового сознания, принадлежащие сфере лингвистического пространства и выступающие объективаторами квантов культурно-обусловленных знаний, формирующих национальные когнитивные базы участвующих в акте межкультурного общения этноязыковых личностей [3, с. 4]. ЯМНКС делятся на три группы: лингвоструктурного, лингвокультурного и лингвоэкологического типов.

В группу стимулов-ЯМНКС лингвоструктурного типа были отобраны слова, структурно-семантические характеристики которых отражают особенности восприятия окружающей действительности носителями русской этнолингвокультуры.

В качестве стимулов-ЯМНКС лингвокультурного типа были рассмотрены языковые единицы, специфика которых обусловлена различными экстралингвистическими факторами: традиционными формами коммуникации; сложившимися в ходе эволюции языка особенностями распределения и обозначения цвета, пространства, времени; бытовой и культурной сферами жизни; наличием уникального для каждой этнокультурной группы корпуса прецедентных текстов.

Группу стимулов-ЯНМКС лингвоэкологического типа составили слова, появившиеся в русском языке в начале XXI века, находящиеся на разных стадиях освоения их носителями языка и зафиксированные словарями иностранных слов последних изданий.

Свободный ассоциативный эксперимент будет проводиться методом письменного анкетирования. Каждый информант получит бланк анкеты, содержащий инструкцию по выполнению и 150 слов-стимулов, на которые должен ответить первым приходящим в голову словом-ассоциатом либо назвать ряд таких слов. Кроме того, информант должен будет сообщить о себе следующие

сведения: возраст, пол, место проживания, род занятий, время проживания за пределами России, место проживания до переезда.

Материалы свободного ассоциативного эксперимента позволят не только вскрыть стабильность структуры внутреннего лексикона человека и, тем самым, ее определенную соотнесенность со структурой этнических констант, но и проследить за теми изменениями, которые в ней произошли, а именно:

– как в языковой картине мира отражаются различные языковые феномены; меняется содержание и выражение понятийных, языковых и грамматических категорий; утрачиваются значения лексических единиц;

– какие изменения произошли в знаниях и представлениях, стоящих за средствами речевого контакта и языковыми формулами; проксемами, кинемами, темпоремами, нумерологемами, колоремами; реалиями, культурными символами и этнографическими нонемами; вербализаторами аксиологических концептов; единицами фразеологического фонда; вербальными и вербализуемыми прецедентными феноменами;

– как воспринимаются неологизмы, концептуальные, параконцептуальные и бесконцептуальные виды заимствования.

Литература

1. Ахтырская Ю. Выражение культуротворческой формы «красное» в русском языковом сознании (на материале пословиц и поговорок). – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2009_15_2/article/2.pdf

2. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации) : [монография]. – М. : Гнозис, 2005. – 472 с.

3. Привалова И.В. Языковое сознание этнокультурная маркированность (Теоретико-экспериментальное исследование) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / И.В. Привалова. – Москва, 2006. – 50 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.9:316.647.6 (043)
Генералова О. М., старший викладач

ПРОЯВ ФЕНОМЕНУ КОНФОРМІЗМУ У МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ

Сучасний етап розвитку українського суспільства створює передумови навантаження на психіку людини, ускладнює джерела активізації її поведінки. Тому без ґрунтовних соціально-психологічних знань і вмінь неможливо побудувати ефективні соціальні та міжособистісні стосунки, регулювати в цілому поведінку.

Якість соціального життя людини великою мірою залежить від характеру її спілкування і взаємодії з іншими людьми.

Коли ми вивчаємо образ життя конкретної людини, ми не можемо обмежитися аналізом тільки того, що і як вона робить, ми повинні досліджувати також і те, з ким і як вона спілкується.

Спілкування - це складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, що породжується потребами у спільній діяльності [3, с. 244]. Спілкування розглядають і як взаємодію двох або більше людей, що складається в обміні між ними інформацією пізнавального чи афективно-оцінного характеру.

Психологія і поведінка окремої людини як особистості істотно залежить від соціального середовища. Остання являє собою складно влаштоване суспільство, в якому люди об'єднані одне з одним у численні, різноманітні, більш чи менш стійкі об'єднання, що названі групами. Тобто, група – це об'єднання індивідуальностей, які спілкуються між собою, мають спільну мету, норми.

Люди в групах неодмінне вступають у певні відносини. Міжособистісні відносини – це взаємозв'язки між людьми, які суб'єктивно переживаються ними та мають об'єктивний прояв в характері і способах взаємних впливів людьми один на одного в процесі спільної діяльності і спілкування [3, с. 206]. Серед компонентів міжособистісних відносин виділяють когнітивний, емоційний та поведінковий, який, дореч, грає провідну роль у регулюванні взаємовідносин.

К.Хорні усі форми міжособистісних відносин розподіляє у три групи [4]:

1. Міжособистісні відносини «назустріч людям» (любов, близькість, дружба, приятельські відносини, потяг, альтруїзм тощо).
2. Міжособистісні відносини «від людей» (аутизм, байдужість, конформізм, егоїзм).
3. Міжособистісні відносини «проти людей» (негативізм, ворожість до інших, конфліктність, ненависть, агресія).

Ефективність міжособистісних відносин оцінюється за станом задоволеності-незадоволеності групи та її членів.

Доцільно виділити два аспекти при вивченні взаємин людей в групі: вплив окремої людини на групу та вплив групи на індивіда. Міра впливу особистості на групу має вираз у категоріях авторитет, лідерство, керівництво. Стосовно питання впливу групи на індивіда, то тут слід відмітити, що до недавнього часу розглядалися процеси, що супроводжують позитивний вплив групи на людину. Дослідники звернули увагу на негативний вплив після відкриття та аналізу феномену конформізму.

Термін «конформізм» походить від лат. conformis - подібний, відповідний. Конформізм є проявом конформності, як властивості людини. Конформність - це податливість людини реальному чи уявлюваному тиску групи, виявляється в зміні поведінки людини та її установок у відповідності до позиції більшості, що спочатку нею не розділялася [3, с. 175].

У загальному плані конформізм визначається як пасивне, пристосовницьке прийняття особистістю групових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання існуючих порядків, норм і правил, безумовне схиляння перед авторитетами. У певних випадках може йти мова навіть про деіндивідуалізацію особистості. У такому визначенні конформізм може означати три різні, хоч і подібні зовні між собою, явища:

- ✓ відсутність у людини власних поглядів, переконань, слабкість характеру, пристосування;
- ✓ вияв однаковості у поведінці, згоди особистості з поглядами, нормами, ціннісними орієнтаціями більшості оточуючих людей;
- ✓ результат тиску групових норм на індивіда, який внаслідок цього тиску починає діяти, думати, відчувати себе подібним до інших членів групи.

У зв'язку із проблемою соціального впливу варто розрізняти конформність і сугестивність. Конформність – це схильність людини груповому тиску, зміна його поводження під впливом інших осіб, свідома поступливість людини думці більшості групи для запобігання конфлікту з нею. Сугестивність, або сугестія, - мимовільна піддатливість людини думці інших осіб або групи.

Серед факторів, що впливають на рівень конформізму, у соціальній психології виділяються такі характеристика людини, як: вік (в юності - максимальний щодо ровесників); стать (жінки більш конформні); професія (художники, наприклад, менш схильні до конформізму, ніж військові); упевненість у собі; характеристика самої проблеми (чим складніша проблема, тим вищий рівень конформізму); розмір групи (конформізм посилюється зі збільшенням групи до 5-7 осіб, якщо всі члени сприймаються як незалежні); ступінь згоди більшості; стосунки людини з групою та ставлення до неї (конформізм посилюється, якщо людина хоче бути прийнятою групою); статус людини в групі (при високому статусі конформізм зменшується, зростає самостійність і незалежність). Серед причин конформізму можна назвати дві: по-перше, неможливість перевірити інформацію, коли людина змушена довіряти думці більшості; по-друге, людина підлягає впливу, прагне до встановлення позитивних зв'язків із групою, щоб уникнути конфлікту і неприємностей [1].

У дослідженнях конформності виявилася ще одна можлива позиція, яку вдалося зафіксувати на експериментальному рівні. Це – позиція негативізму. Якщо конформізм відносять до типу міжособистісних відносин «від людей», то негативізм входить до структури міжособистісних відносини «проти людей». Коли група тисне на індивіда, а він в усьому опирається цьому тиску, демонструючи на перший погляд украй незалежну позицію, заперечуючи всі стандарти групи, то це і є випадок негативізму. Лише на перший погляд негативізм виглядає як крайня форма заперечення конформності. Насправді, як це було показано в багатьох дослідженнях, негативізм – це не незалежність. Навпаки, можна сказати, що це – специфічний випадок конформності, так би мовити, «конформність навиворіт»: якщо індивід ставить своєю метою за будь-яку ціну протистояти думці групи, то він фактично знову залежить від групи, тому що йому доводиться активно продукувати антигрупову поведінку, антигрупову позицію чи норму, тобто бути прив'язаним до групової думки, але лише зі зворотним знаком (численні приклади негативізму демонструє, наприклад, поведінка підлітків). Тому позицією, що протистоїть конформності, є не негативізм, а самостійність, незалежність.

Конформізм має як позитивне, так і негативне значення. З одного боку, конформізм є одним із механізмів згуртування людей у групи, передачі соціального досвіду, культури, традицій і норм поведінки; з іншого - конформізм може породжувати лицемірство, пристосуванство, «людину-флюгера» [2].

Має місце конформність чи ні, дає відповідь на запитання: чи залишається поведінка суб'єкта і його переконання тими ж самими поза впливом групи чи ні. Конформність виникає там і тоді, де і коли має місце конфлікт між думкою індивіда і думкою групи, а подолання цього конфлікту здійснюється на користь групи.

Дослідження феномену конформності привели до висновку про те, що тиск на індивіда може робити не тільки більшість групи, але й меншість. Відповідно М. Дойчем і Г. Джерардом були виділені два види групового впливу: нормативний (коли тиск здійснює більшість, і її думка сприймається членом групи як норма) та інформаційний (коли тисне меншість, і член групи розглядає її думку лише як інформацію, на основі якої він повинен сам здійснити свій вибір). Проблема впливу більшості і меншості, проаналізована С. Московією, має велике значення й у контексті малої групи.

Отже, конформізм є одним з головних механізмів, що визначає особливості групової динаміки у конкретній групі.

Література

1. Артюшина М. В. Соціальні процеси в академічних групах як фактор активності студентів у навчальній діяльності / М. В. Артюшина // Коломінські читання: Матеріали Другого Міжнар. наук. форуму, присвяченого пам'яті докт. психол. наук, проф. Н. Л. Коломінського, м. Київ, 19 лютого 2008 р. / МАУП. – К.: Персонал, 2009. - С. 299 - 304.

2. Асмолов А.Г. Назад - к методологии психологии / А. Г. Асмолов // Вопросы психологии. - 2004. - №3. - С. 89 - 90.

3. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

4. Соціальна психологія. Навч. посібник у схемах і таблицях / М. С. Дороніна, І. В. Жданова, Г. А. Полокова, В.В. Тютлікова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 164 с.

УДК 159.923.2
Кашкарёва Л. Р., кандидат психологических наук, доцент

ФЕНОМЕН ВНУТРЕННЕГО РЕБЕНКА В ЮНГИАНСКОМ ПСИХОАНАЛИЗЕ

Концепция Внутреннего Ребенка является частью мировой культуры, по меньшей мере, две тысячи лет. К. Юнг называл его «Божественное Дитя», а Э. Фокс – «чудо-ребенок». Психотерапевты Э. Миллер и Д. Уинникотт ссылались на него как на «Истинное Я». Р. Лернер и другие исследователи зависимости от химических веществ говорили о нем как о «ребенке в душе». Внутренний Ребенок – это та часть нашей психики, которая извечно полна жизни и сил, творческих порывов и удовольствия. Это наше Настоящее Я – то, кто мы есть на самом деле.

Карл Густав Юнг в своей работе «Божественный ребёнок» писал: «Сознание – со всех сторон защищенное психическими силами и ведомое или же находящееся под угрозой и обманутое – есть праопыт человечества. Этот опыт спроецировался на архетип ребенка, который выражает целостность человечества. Он есть нечто покинутое и заброшенное, но одновременно нечто божественно-могущественное, начало – невидимое и сомнительное, а также – триумфальный конец. «Вечный» ребенок в человеке – это неописуемый опыт, нечто неприспособленное, изъян – и – божественная прерогатива, нечто неуловимое, что составляет последнюю ценность и бесценность личности» [3].

Будучи детьми, мы не осознаём, что все наши эмоции, связанные с травматическими событиями, стрессовыми ситуациями и негативными переживаниями, никуда не исчезают, не забываются – они просто вытесняются в бессознательное, откуда «управляют» сквозь годы, уже во взрослом состоянии, многими нашими психоэмоциональными реакциями на внешние изменения. Первые стрессы и первые эмоции мы получаем от родителей. Происходит накапливание эмоциональных записей установок родительских оценок, вплоть до звучания «их голоса» в нашей голове. Как правило, они фиксируют негативные переживания, такие как унижение, порицание, запреты, страх. Подобные записи через много лет всплывают в памяти неосознанными эмоциональными ощущениями, невольно приводят мысли человека к сомнениям в своих способностях и возможностях, понижая самооценку, вызывая страх или стремление всеми силами доказывать свою состоятельность.

Можно выделить такие слои нашего «Я» как результаты социализации:

Первый слой. Внутренний ребенок – это то, какими мы пришли в этот мир, – чистыми, открытыми, любящими, доверяющими, восхищенными. Это наш Центр, наша сущность, истинность, правда. Его называют по-разному: «душой», «мудрецом», «интуицией», «солнцем, которое приходит на землю получать опыт». Во Внутреннем Ребенке таится наше умение радоваться жизни, наслаждаться, восхищаться, играть, наша эмоциональность. Это огромная сила и ресурс. Человек вырастает, а Ребенок остается внутри.

Второй слой. Слой травмы, слой непринятой или подавленной боли. Со временем на первый чистый слой нарастают слои нашего взаимоотношения с миром. Это вся наша детская история. Это наша боль, обиды, раны и страхи. Этот слой называют «Раненый Ребенок». Весь сценарий жизни мы пишем до 7 лет.

Третий слой. Защитный слой. Это маска. То есть то, как мы проявляемся в социуме. Это наш внешний образ, манера общаться с людьми [1].

Будучи взрослыми, мы просто «спрятали» или «подменили» истинные не реализованные потребности «своего» Ребёнка и надели социальную маску «удовлетворённого и счастливого» взрослого. Под социальной маской скрываются наши искренние (детские) потребности, что делает нас эмоционально уязвимыми, раздражительными, а порой просто «двуликими». Мы «замораживаем» свои истинные чувства и живём в угоду созданным образам.

Если невозможно защититься бегством или нападением, то человек оказывается во власти гнева, становится раздражительным, агрессивным. Когда человек испытывает страх, а, следовательно, гнев и агрессию, у него сгорают Т-лимфоциты (это необходимо для мобилизации энергии), без которых организм открыт для любой болезни. Природа физических заболеваний напрямую связана с психосоматическими и психиатрическими расстройствами, в основе которых лежат, как правило, глубинные процессы психики человека.

Практические рекомендации консультирования клиентов с проблемами Внутреннего Ребёнка доступно и образно представлены М.П. Папушем [2].

Прежде всего, нужно постоянно помнить, что Внутренний Ребенок – фигура виртуальная, и живет он в виртуальном мире. Виртуальный Внутренний Ребенок часто продолжает жить в той детской ситуации, в которой он себя обнаружил (или не обнаружил), когда клиент был ребенком. Клиенту, – который, как правило, уже не ребенок, – полезно заметить, что его детская ситуация так или иначе закончилась, прекратилась, или хотя бы до некоторой степени изменилась. Если он с этим категорически не согласен, то психотерапевт вряд ли чем-то сможет ему помочь.

Если клиент согласен с этим постулатом, то тут начинает действовать формула: «Во мне есть Ребенок, но я – не ребенок». Практическое значение этой формулы состоит в том, чтобы «детские» состояния (в особенности негативные: страх, застенчивость, детскую обиду) «делегировать» Внутреннему Ребенку, не позволяя себе (и ему) говорить этим состояниям «Я» (например, не «Я боюсь», а «Мой Внутренний Ребенок боится). Когда эта практика достаточно освоена, обнаруживается, что этот Внутренний Ребенок – существо со своими характерными чертами, и черты эти соответствуют ситуации, в которой он находится, – ситуации виртуальной. Этому способствует «проработка» момента, когда детская ситуация изменилась: уход из дома, женитьба и т. п. Это позволяет заметить, что клиент сейчас живет не в той ситуации, в какой жил ребенок, когда формировался тот Внутренний Ребенок, о котором идет речь.

После идентификации Внутреннего Ребенка и «отделения» клиентом его от «себя», может обнаружиться, что этот Ребенок пребывает в состоянии неблагополучия – это Неблагополучный (Раненый) Ребенок.

Разбираясь в детских обидах клиента, назовем *«законной обидой»* его эмоциональную реакцию на фрустрацию «законных» ожиданий ребенка. «Законная обида» – это нормальная, «правильная» реакция ребенка на реальную ситуацию. При этом следует рассмотреть два типа контаминаций, т.е. загрязнений «законной» обиды, которые и нуждаются в проработке: необъективность обвинения и жалость к себе.

Проработка обвинения – дело тонкое. Прежде всего, нужно дать обиде вполне проявиться и, «не давая ей воли», присоединиться к ней терапевтически. Часто приходится слышать от клиентов, что-де «я простил родителей». Это очень опасная формула. Как правило «простил» следует читать как «не хочу (или не могу) разбираться во всем этом». Поддержание состояния обвинения часто является способом сохранения связи клиента как ребенка со своими родителями, он заинтересован в поддержании «скандала» внутри (виртуальных) отношений.

Если клиент отказывается от поддержания «скандала» внутри родительски-детских отношений, то его ждет расставание с детством. Скорее всего придется констатировать, что мама и папа «не смогли» и обижаться не на что и не на кого.

Вторая линия отклонений – жалко себя. Следует указать, что сочувствие (со-страдание) эмпатично и уважительно, жалость же уничижительна (сверху вниз) и бестолкова. В ситуации детского (в том числе – собственного) неблагополучия необходимо обзавестись сочувствием (состраданием) терапевта (неважно, реального или виртуального) и интериоризировать его, тщательно отличая от жалости к себе. Иными словами, нужно научиться сочувствовать себе, себя не жалея.

Что делать с очищенной «объективной ситуацией» детского неблагополучия? Прежде всего, заметить, что это кончилось. В данный момент клиент – какова бы ни была его нынешняя ситуация – в той ситуации неблагополучия уже не находится. Спрашивается (не риторически), нужно ли ему поддерживать состояние того неблагополучия, и если нужно – то зачем.

К тому же, ту ситуацию тоже можно изменить в ряде отношений. Во-первых, можно изменить отношение ко многим сторонам ситуации. Во-вторых, можно «разрешить» ряд проблемных моментов. В-третьих, можно ввести в виртуальную ситуацию Внутреннего Ребенка себя-родимого в функции Родителя и в других необходимых функциях.

Внутренний Свободный Ребенок является для уже взрослого человека ресурсом. Если у взрослого человека налажен контакт с его Внутренним Ребёнком, то от проживания жизни он испытывает много радостных мгновений. У такого человека есть желание жить и энергия двигаться вперед, он с улыбкой и надеждой смотрит в будущее. Такому человеку проще ответить на вопросы: «Чего Я хочу?», «Что меня радует?».

У тех людей, у кого связь с Внутренним Ребёнком нарушена, даже такие простые, казалось бы, вопросы вызывают затруднение. Им трудно сориентироваться в собственных желаниях. Или же в самом плохом варианте – они «уже давно ничего не хотят».

Первым признаком здоровья Вашего Внутреннего Ребенка является гармония. Здоровый «Ребенок» помогает Вам вести себя непринужденно, дает возможность смеяться над собой,

способствует Вашей творческой активности. В общем, человек у которого все в порядке с его «Я» – счастлив! Помните, что хорошие, позитивные мысли смогут занять место в Вашей голове, если Вы без жалости избавитесь от всего негативного, что было там ранее. Наведите порядок в своих мыслях и душе и наслаждайтесь новой прекрасной жизнью. Исцелите своего Внутреннего Ребенка!

Литература

1. Исцеление внутреннего ребенка – основа счастливой жизни. Режим доступу : http://goldenchild.ru/traning/tr1/

2. М.П. Папуш. Теория и методы – коммуникативный анализ. Внутренний Ребенок. Режим доступу: http://www.papush.ru/index.php/communication-analysis/170-2009-02-14-17-45-4

3. Юнг Карл Густав. Божественный ребенок. Режим доступу : http://www.koob.ru/jung/bozhestvennii_rebenok

УДК 159.942.5 (043)

Кулікова А. О., асистент

ОСОБЛИВОСТІ КРИЗИВОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ

Кризу можна визначити як тривалий внутрішній конфлікт з приводу життя в цілому, його сенсу, головних цілей та шляхів їх досягнення. Переживання людиною кризи тісно пов'язане зі ступенем усвідомлення кризового стану.

Усвідомлення кризового стану збільшується із зростанням рівня особистісної зрілості, із здатністю до рефлексування, яка у кожної людини особливі, специфічні. Ці можливості можна розвинути, вони залежать деякою мірою від індивідуального досвіду попереднього розв'язання складних життєвих ситуацій.

Серед найнеприємніших кризових переживань слід згадати неможливість прогнозувати власне майбутнє. Потреба вийти за межі сьогодення є притаманною кожній людині. У скрутних життєвих обставинах майбутнє звужується, перспектива втрачається, і тривога з приводу завтрашнього дня, небажаних несподіванок, можливих неприємних сюрпризів починає негативно впливати на самопочуття, працездатність, стосунки з оточуючими, смак до життя як такий [1].

У кризовому стані виникає стійке почуття нереальності того, що відбувається. Здається, такого просто не може бути, це якийсь страшний сон, жах, хвора фантазія. Обставини складаються таким чином, що повірити у власні сили, у можливість подолати перешкоди спочатку дуже важко, і тому особистість «ховається» за почуття недійсності, несправжності, випадковості.

Зовнішній світ має два стани: він може бути легким або важким. Легкий гарантує задоволення всіх актуалізованих потреб людини, що мешкає у ньому. Важкий - не гарантує цього. Внутрішній світ буває простим і складним. У простому світі є лише одна потреба або єдине життєве ставлення. У складному світі потреб або ставлень декілька, і вони можуть вступати у зіткнення одне з одним.

У легкому і простому життєвому світі навіть незначна затримка у задоволенні актуальної потреби сприймається як криза. Часткова незадоволеність переростає у справжню катастрофу, і, таким чином, для інфантильної особистості, що мешкає у цьому світі, кожен стрес є глобальною життєвою кризою. Зауважимо, що інфантильна установка залежить від віку людини, її конституційно-характерологічних особливостей, актуального психофізіологічного стану (і тому захворювання, перевтома, виснаженість знижують стресостійкість, актуалізуючи образи, вередливість, нестриманість тощо).

Для людини, що живе у важкому і простому світі, завдяки наявності терпіння стрес не стає кризою. «Стрес, властиво, це утримувана в шорах терпіння, приборкана терпінням інфантильна криза» (Василюк Ф.Е., 1995, с.93). Стресів у цьому світі багато, і вони або переростають у предметну діяльність, або породжують психосоматичну симптоматику. Оскільки у людини цього світу є лише одна значуща потреба, то за неможливості її задоволення все життя опиняється під загрозою. Таким чином, фрустрація стає життєвою кризою [2].

У легкому і складному світі людина володіє власними механізмами опанування стресових ситуацій:

а) ціннісно знижуючи значущість актуалізованого життєвого відношення;

б)переключаючись на інше життєве відношення. Фрустрацій як таких у цьому світі не буває. А внутрішній конфлікт переростає у кризу, по-перше, тому що навіть невеличкий конфлікт двох потреб стає порушенням внутрішньої єдності свідомості, а по-друге, у легкому світі немає ніяких «інших ситуацій», ніяких «там» і «тоді».

Нормальна криза - це перехід від одного вікового етапу до іншого, наприклад, від молодшого шкільного віку до підліткового або від молодості до зрілості. Подібні кризи є нормальними (нормативними) тому, що немає людини, яка б не переживала такої кризи протягом життя, яка була б позбавлена необхідності дорослішати, зростати, старіти, наближуватись до життєвого фіналу [3].

Головний симптом наближення нормативної кризи пов'язаний з тим, що провідна діяльність, якою була, наприклад, гра для дошкільника, навчання для молодшого школяра, вже не може залишатися найголовнішою, провідною. Мова йде про психічне насичення, коли у межах провідної діяльності вікову детермінанту вичерпано, тобто вже немає сприятливих умов для зростання, подальшого розвитку, і виникнення кризи стає неминучим.

Якщо людина чомусь обминула нормальний віковий період зміни старої оболонки, не пережила вчасно прогресивну, нормальну кризу або пережила її у невиразній формі, збільшується ймовірність так званих регресивних, анормальних кризових станів.

Анормальна криза не пов`язана із завершенням певного етапу психічного розвитку, певною стадією життєвого шляху. Вона виникає у складних життєвих умовах, коли людина переживає події, що раптово змінюють її життя. Такі події можуть відбуватися у родинному, професійному, особистому житті. Особливо болісно переживаються життєві ситуації після серії випадкових невдач, під час зростання загального незадоволення собою, власною долею, своєю діяльністю, супутником життя.

Тяжкі життєві ситуації, які підштовхують людину до анормальної, ненормативної кризи, - це такі життєві обставини, що потребують від людини дій, перевершуючих її адаптивні можливості, енергетичні ресурси.

Ненормативна криза руйнує не лише діяльності, що вже не є провідними. Вона зачіпає також і діяльності відносно незрілі, не цілком засвоєні. Негативна фаза, під час якої йде процес руйнації, триває набагато довша, ніж у межах кризи нормативної. Творча особистість на відміну від особистості незрілої, нетворчої може перетворити найтяжчі життєві обставини у плацдарм для формування нових «технік» життя, конструктивних життєвих стратегій. Вона не лише переживає неприємності, не лише страждає, а й сприймає їх як випробування, які навчають, дають необхідний досвід, загартовують [4].

Література

1. Лушин П.В. О психологии человека в переходный период: Как выживать, когда всё рушится / П.В. Лушин – Кировоград: КОД, 1999. – 204 с.

2. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуацій / Ф.Е. Василюк – М.: Издательство Московского университета, 1984. – 356 с.

3. Началджян А.А. Социально-психологическая адаптация личности / А.А. Началджян – Ереван: АН Арм. ССР, 1988. – 262 с.

4. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92 – 100.

УДК 371.013.77 (043)

Мойсеєнко Р.М., кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Одним з головних завдань сучасної освіти є створення найкращих умов для самопізнання, саморозвитку, самореалізації кожної особистості. У законодавчих, нормативних документах, зокрема, у Концепції профільного навчання в старшій школі визначено, що загальноосвітні заклади мають забезпечити різнобічний розвиток індивідуальності на основі виявлення задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів та потреб, формування свідомого вибору професії, створення умов для їх професійного самовизначення [1]. Побудова шкільної освіти має бути осучаснена таким чином, щоб старшокласники могли швидко адаптуватися у самостійному житті, використовувати свій потенціал у професійному та особистісному вимірах на основі розвитку творчих здібностей [2]. Профільне навчання має забезпечити умови для якісної освіти старшокласників у відповідності з їх індивідуальними нахилами, здібностями і потребами з метою формування в них орієнтації на майбутню професійну діяльність. Реалізація завдань профільного навчання здійснюється на основі диференціації і індивідуалізації, що передбачає забезпечення умов для добровільного вибору учнями профілю навчання.

Формування вміння робити правильний вибір пов'язане зі специфічними умовами, спеціальною організацією, методами й формами навчання. Вибираючи профіль навчання, учень знаходиться в умовах невизначеності, коли обмежені його знання, поінформованість про типи професій, предмет праці. Тому існує цілий ряд чинників, які можуть вплинути на рішення учня стосовно вибору профілю навчання. Як зазначає Л.Сердюк, враховуючи психологічні особливості старшокласників, які притаманні їм у стані переходу від підліткового періоду до періоду юності, коли відбувається вплив на формування свідомості дитини офіційних соціальних груп (шкільний колектив та родина) та малих («еталонних») соціальних груп, на користь останніх, то ні шкільний колектив, а ні родина не впливають на обрання учнями напрямку профілізації повною мірою [4]. Таким чином, профільна школа зобов'язана забезпечити психолого-педагогічний супровід процесів професійного самовизначення учнів, розширити можливості учнів у виборі власної освітньої траєкторії.

Психолого-педагогічний супровід процесів професійного самовизначення учнів - це перш за все виявлення і розвиток їхніх інтересів, нахилів, здібностей, визначення шляхів і умов ефективного управління їх професійним самовизначенням [1]. Як зазначено у Концепції профільного навчання у старшій школі, психолого-педагогічний супровід процесів професійного самовизначення має здійснюватися на всіх вікових етапах: 1. Емоційно-образний (діти старшого дошкільного віку). Відбувається формування позитивного ставлення до світу професій, до людей праці. 2. Пропедевтичний (I-IV класи). Розвиток інтересу до професії батьків, до найбільш масових професій; формування любові і сумлінного ставлення до праці. У молодших школярів ще немає підстав для здійснення серйозного професійного вибору. 3. Пошуково-зондуючий (V-VII класи). Формування професійної спрямованості при усвідомленні інтересів, здібностей, цінностей, які пов'язані з вибором професії і визначенням свого місця у суспільстві. У цих учнів можуть мати місце раптові переміни в інтересах, що викликано істотнім підйомом пізнавальної активності у цьому віці. 4. Формування професійної свідомості (VIII - IX класи). Формування особистісного сенсу вибору професії, уміння співвідносити суспільні цілі вибору сфери діяльності із своїми ідеалами, уявлення про цінності зі своїми можливостями. На цьому етапі учень повинен вже реально сформулювати для себе задачу вибору майбутньої діяльності з урахуванням наявного психологічного і психофізіологічного ресурсів. Предмети на вибір у цих класах покликані сприяти формуванню в школярів стійких інтересів, допомогти їм у виборі профільного навчання в 10-11 класах. 5. Період уточнення соціально-професійного статусу (X-XI класи). Формування знань, умінь у визначеній сфері трудової діяльності. На даному етапі в сучасній системі освіти старшокласники, що вибрали профіль навчання чи опанували (за бажанням) професію, уточнюють відповідність своїх професійно важливих і інших якостей, стану здоров'я вимогам професійної діяльності, що обирається.

Якщо психологічний аспект полягає у вивченні структури особистості, формуванні професійної спрямованості (здатність до усвідомленого вибору), то педагогічний аспект пов'язаний з формуванням суспільно значущих мотивів вибору професії та професійних інтересів. Психологічний супровід профільного навчання передбачає виконання таких завдань: 1) моніторинг та своєчасне усунення можливих нерівномірностей розвитку учнів; 2) поглиблена профорієнтація учнів; 3) психологічна діагностика при відборі учнів у профільні класи. Враховуючи специфіку навчального закладу, психологічний супровід вирішує такі завдання: надання допомоги старшокласникам, що зазнають труднощі в навчанні, спілкуванні чи психічному самопочутті; навчання старшокласників навичкам самопізнання, саморозкриття та самоаналізу, використання своїх психологічних особливостей і можливостей для успішного навчання та розвитку; надання допомоги педагогу через форму «співпраці» у вирішенні різних шкільних проблем і професійних завдань самого педагога.

До форм психологічного супроводу відновиться: профорієнтаційна діагностика, яка спрямована на виявлення інтересів, нахилів, здібностей та професійно важливих якостей особистості у контексті майбутнього професійного самовизначення учнів. Під час проведення профорієнтаційної діагностики та добору учнів у профільні класи повинні враховуватись чотири основних компоненти: 1) психологічний -виявлення індивідуально - психологічних властивостей особистості; 2) сихофізіологічний - виявлення типологічних і різних психофізіологічних показників; 3) медичний - вивчення стану здоров'я і схильності до захворювання; 4) соціально-педагогічний - виявлення нахилів, здібностей, професійної спрямованості, впливу сім'ї, оточення, умов життя та вибір професії. Профорієнтаційні діагностичні методики допомагають оцінити рівень готовності до освітніх і професійних перспектив. У роботі з учнями використовується комплекс психологічних методик, що забезпечують, по-перше, можливість отримання кожним учнем інформації про свої індивідуально - психологічні якості і ступінь їх відповідності вимогам тієї чи іншої професії, і, по-друге, можливість розвитку цих психологічних якостей (розвиваючі методичні процедури у вигляді

елементів інтелектуального та соціально-психологічного тренінгу, сюжетно-рольових і ділових ігор). Психоконсультування - це одна з форм практичної діяльності психолога. Профконсультативна діяльність має три етапи: підготовчий, основний і формуючий, і покликана допомогти учням на основі діагностичних даних визначитися із основним та резервним планом здобуття обраної професії, вивчити вимоги професійного середовища та співвіднести їх із власними психофізіологічними показниками, скоригувати особистісні якості, уміння та устремління, знайти альтернативні варіанти професійного вибору. Дана форма психологічного супроводу передбачає корекційно-розвивальні тренінги, інформаційні бесіди, семінари, професіографічні екскурсії. Психоконсультування учнів може мати різний зміст, стосуватися як проблем професійного чи особистісного самовизначення школяра, так і різних аспектів його взаємовідносин з оточуючими людьми. Психоконсультування організується, в більшості випадків, за запитом з боку учня. Однак необхідно врахувати, практика показує, що психоконсультування може бути плановим за результатами психодіагностики. Мета планового психоконсультування: надання допомоги в саморозкритті і самоаналізі індивідуальних особливостей. Дана діяльність може проводитися як в індивідуальній, так і в груповій формі. Так, Г.О.Корсун зазначає, що проводячи консультації з учнями, необхідно пам'ятати, що для отримання позитивних результатів важливим є співпраця учня та психолога. Акцент у співбесіді слід робити на усвідомленні учнем своєї проблеми, його самовизначенні та пошуку рішення. Для отримання позитивного результату застосовуються різноманітні психологічні технології: тренінги, ігри, активізуючі опитування тощо [3]. Профінформаційна робота, що використовується під час роботи з учнями 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, є обов'язковим етапом перед професійним вибором і професійним відбором. Результати діагностики, проведеної в рамках профінформаційної роботи, використовуються при комплектуванні (формуванні) груп учнів для здійснення професійних проб у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті чи іншому навчальному закладі.

Педагогічне керівництво професійним самовизначенням передбачає організацію й здійснення координуючого впливу на психологію старшокласника відповідними педагогічними засобами з метою підготовки учня до свідомого та самостійного вибору професії. Педагогічне керівництво процесом професійного самовизначення, як зазначає Г.О.Корсун, не слід розглядати як заперечення принципу свободи вибору професії, оскільки: професійне самовизначення не обмежує свободи дій особистості; вільний вибір професії не відбувається стихійно; вибір професії передбачає співвіднесення власних якостей і можливостей з вимогами, які висуває кожна професія; вільний вибір професії повинен підпорядковуватись свідомій необхідності особистості, а прагнення та наміри особистості повинні узгоджуватись з потребами суспільства [3]. Таким чином, професійне самовизначення учнів старшої школи є найактуальнішою проблемою сучасної середньої освіти. Для успішного вирішення даної проблеми необхідно у кожному загальноосвітньому навчальному закладі приділити увагу організації та здійсненню якісного психолого-педагогічного супроводу щодо професійного самовизначення учнів.

Література

1.Концепція профільного навчання у старшій школі. – К., 2013.

2.Огнев'юк В. Профільна школа в категоріях цілей і цінностей освіти /В.Огнев'юк. – К.: Пед. преса, 2006.

3. Корсун Г.О. Професійне самовизначення старшокласників як проблема теорії та методики виховання в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених.[Електронний ресурс].- Режим доступу: novyn.kpi.ua/2007-2-1/06_Korsun.pdf

4.Сердюк Л. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників /Л.Сердюк// Освіта регіону. – 2011. – №1. – С.277.

УДК 159.923.2 (043)

Павленко О.В., асистент кафедри практичної психології

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СТРУКТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ПЕРСПЕКТИВИ ВЛАСНОГО ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

У сучасній психологічній науці все більшого значення набуває дослідження особистості, як суб'єкта власного життя. Впровадження науковцями принципу суб'єктності, дозволяє розглядати психіку в її зародженні, становленні й розвитку детерміновану самим індивідом, який є суб'єктом власного життя. Цілісне, об'єктивне сприймання й осмислення власного життєвого шляху, зокрема, адекватне ставлення до майбутнього вважається одним з найважливіших критеріїв розвитку

особистості. Наявність життєвої перспективи є необхідною умовою побудови власного життєвого шляху особистістю.

Майбутнє для людини є сферою, знання про яку конструюється, моделюється самим суб'єктом. К.К. Платонов визначає поняття життєвої перспективи особистості як образ бажаного і усвідомлюваного як можливого свого майбутнього життя за умови досягнення певної мети [1].

Вагомий вклад у дослідження життєвої перспективи внесли такі видатні вчені як К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, М.Р. Гінзбург, Є.І. Головаха, Г.С. Костюк, О.О. Кронік, С.Д. Максименко, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Титаренко, Ш. Бюлер, Ф. Зімбардо, Е. Еріксон, К. Левін, Ж. Піаже, Ж. Нюттен, К. Юнг та інші.

Аналіз представлених досліджень життєвої перспективи дозволив констатувати істотні відмінності, проте практично всі дослідники виділяють в якості невід'ємних складових змісту життєвої перспективи цілі, плани, програми, засоби реалізації цілей, мотиви, смисли, ціннісні орієнтації особистості. Таким чином не можна залишити без уваги мотиваційно-ціннісний і смисловий контексти побудови життєвих планів, мотиви, смисли, ціннісні орієнтації є необхідними елементами, у змісті життєвої перспективи людини.

Життєва перспектива організує і направляє активність особистості в сьогоденні щодо досягнення поставлених цілей. З точки зору К.О. Абульхановой-Славської, «здатність особистості регулювати, організовувати свій життєвий шлях як ціле, підпорядковане її цілям, цінностям, є вищий рівень і оптимальна якість суб'єкта життя». Така можливість формування організації та саморегуляції часу життя обумовлюється виділенням смислів і цілей життя людиною [2].

Життєві плани і програми будуються на основі смислів та ціннісних орієнтацій особистості. Ціннісні орієнтації – це системно пов’язані соціально значущі уявлення, реально детермінуючі вчинки та дії, які виявляють себе в практичній поведінці особистості з її якісною своєрідністю життєдіяльності, способом життя. На думку Є. Головахи, на відміну від сформованих на належному рівні цілей і планів, ціннісні орієнтації не мають такої визначеності, завдяки цьому вони виконують більш гнучку регулятивну функцію. Сформована ієрархія цінностей визначає порядок переваги тих чи інших сфер діяльності, напрямів життєвого шляху, визначає лінію поведінки, розраховану на період часу, який заздалегідь важко встановити для безпосередньої реалізації очікувань, відповідних складеній ієрархії цінностей.

Плануючи своє майбутнє, людина виходить передусім із певної ієрархії цінностей, вона вибирає ті з них, які найбільш тісно пов'язані з її домінуючими потребами. Відповідно, важливою передумовою успішної самореалізації людини в майбутньому є узгоджена, несуперечлива система ціннісних орієнтацій, яка лежить в основі формування змістовно і хронологічно координованих життєвих цілей і планів. Проте навіть така система ціннісних орієнтацій не гарантує відсутності проблем та труднощів у процесі формування мети та її реалізації [3].

Подібні погляди на проблему ціннісних орієнтацій як складової життєвої перспективи висуває Б.С. Братусь. Він розглядає в якості функції ціннісних орієнтацій особистості створення ескізу майбутнього, тієї перспективи розвитку особистості, яка не випливає прямо з сьогоднішньої ситуації. На думку цього дослідника, якщо в аналізі людської діяльності обмежитися одиницями мотивів як предметів потреб, одиницями цілей як заздалегідь передбачуваних результатів, то буде незрозуміло, за рахунок чого людина здатна долати наявні ситуації, що веде її до майбутнього. Він вважає, що цінності особистості як усвідомлені сенси життя задають первісний ескіз майбутнього, який повинен передувати його реальному втіленню [4].

Згідно з А. В. Сєрим, М. С. Яницьком, сенс – це вираження ставлення суб’єкта до явищ об’єктивної дійсності, змін навколишнього світу, власної діяльності і вчинків інших, до результатів творчості, до краси навколишнього світу. Психологічною основою ціннісно-смислових орієнтацій особистості є різноманітна структура потреб, мотивів, інтересів, цілей, ідеалів, переконань, світогляду, які беруть участь у створенні спрямованості особистості, яка виражає соціально детерміноване ставлення особистості до дійсності [5]. У своєму дослідженні М.С. Яницький, А.В. Серий, О.О. Проконич виділяють особливості життєвої перспективи особистості у представників виділених ними ціннісних типів. Розроблена авторами типологія ціннісних систем, заснована на концепції Р Інглхарта, припускає існування трьох самостійних соціокультурних типів: 1) орієнтація на цінності адаптації (прагнення до фізичної та економічної безпеки), 2) орієнтація на цінності соціалізації (орієнтація на прийняті в даному суспільстві норми і 3) орієнтація на цінності індивідуалізації (спрямованість на саморозвиток і самореалізацію) [5].

Проведене О. М. Вечкановой, Ю.Ю. Неяскиной дослідження дозволило виявити особливості життєвої перспективи особистості при різних типах актуального смислового стану (АСС) за такими

параметрами, як емоційна насиченість компонентів часового континууму, широта подієвого діапазону, своєрідність психологічного благополуччя. Як висновки наводимо опис особливостей часової перспективи, характерної для різних типів актуального смислового стану:

Для людей з низьким рівнем усвідомлення минулого, сьогодення і майбутнього характерна відсутність в житті цілей у майбутньому, фаталізм, невіра в свої сили і можливість контролювати події власного життя. Спостерігається незадоволеність прожитою частиною життя і своїм життям в сьогоденні. Для респондентів з високим рівнем усвідомленостіі минулого, сьогодення і майбутнього характерні наступні особливості часової перспективи: наявність цілей в майбутньому; сприйняття процесу свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого сенсом; висока оцінка пройденого відрізку життя; переконання, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у реальність. Для даної групи характерні досить високий рівень орієнтації на майбутнє, планування, прагнення до досягнення поставлених цілей. Респонденти з різними показниками свідомості минулого, майбутнього і сьогодення («змішані» типи АСС, як конструктивні, так і деструктивні) займають «середнє положення» за рівнем психологічного благополуччя між вибірками людей з низьким і з високим показниками свідомості. Дані, отримані в дослідженні, дозволяють зробити висновок про те, що особливості часової перспективи респондентів з АСС, при яких «блокуються» не все три канали взаємодії зі світом (а тільки один або два), полягають у своєрідному «проміжному» становищі між характеристиками часової перспективи двох протилежних АСС, що характеризуються високими і низькими показниками свідомості всіх елементів часового континууму [6].

Проте смислові та ціннісні орієнтації не тільки являються невід'ємними компонентами життєвої перспективи особистості, а і навпаки, зрозуміти те, що називається сенсом життя, неможливо незалежно від почуття пережитого часу, оскільки саме відчуття часу життя дозволяє говорити про наявність в ній сенсу. Здатність структурувати часові аспекти суб'єктивної реальності вказує на цілісність самої особистості. Г. Елінберг характеризував спотворення почуття часу як природний результат спотворення сенсу життя.

Ціннісно-смисловий вимір являє собою сукупність ціннісних і смислових утворень особистості, які визначають індивідуальну специфіку процесу та результату планування майбутнього (цінності, ціннісні орієнтації, мотиви, особистісні смисли).

Чим більше цілей у житті, чим сильніше вони взаємопов'язані одна з одною, тим більше наповненість, енергетична насиченість, продуктивність діяльності, потенціал розкриття людських можливостей. Чим менше людина продумує, осмислює своє життя, чим менше вона прагне організувати його хід, визначити його основний напрям, тим більше, як правило, життя стає наслідувальним, а тому, схожим на життя інших людей, стандартним. Здатність конструювати довготермінові особистісні цілі і працювати у напрямі їх здійснення – важлива характеристика формування суб'єктності особистості.

Система особистісних цінностей та смислів є засобом диференціації предметів і явищ довкілля за їхньою значущістю, визначає стійке ставлення суб'єкта до навколишнього світу, яке формується в процесі свідомого вибору життєво важливих для нього об'єктів. Сформованість ієрархічної системи особистісних цінностей забезпечує гармонійну цілісність, моральну усталеність особистості, її здатність до самовизначення та самодетермінації в майбутньому.

Література

1. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий: Учебное пособие для учеб. Заведений профтехобразования / К.К. Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. Шк., 1984. – 174 с.

2. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи: Монография / Е.И. Головаха. – К.: Наукова думка, 1988. – 144 с.

3. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.

4. Братусь Б.С. Нравственное сознание личности. Психологическое исследование / Б.С. Братусь. – М.: Знание, – 1985.

5. Серый А. В. Ценностно-смысловая сфера личности : учеб. пособие / А. В. Серый, М.С. Яницкий. – Кемерово : Кемер. гос. ун-т, 1999. – 92 с.

6. Вечканова Е.М. Особенности временной перспективы личности при различных типах актуального смыслового состояния / Е.М. Вечканова, Ю.Ю. Неяскина // Вестник КРАУНЦ. Гуманитарные науки выпуск № 2. – 2011. – С.167-178.

УДК 378.037(043)
Павленко Є. А., старший викладач

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасні гуманітарні студії активно включають теорію фізичного виховання і спорту у сферу своїх досліджень, акцентуючи на альтернативних аспектах вивчення здорового способу життя, вирішенні питань методологічного характеру, впровадженні нових ідей і концепцій, спрямованих на розвиток ефективної валеологічної освіти як складової гуманітарної підготовки студентської молоді. Виступаючи одним з найголовніших чинників існування людської цивілізації, зазначені проблеми поступово переростають у соціально значуще явище, яке претендує на роль «регулятора та фундатора» (І.Брехман) життєдіяльності людини.

У зв'язку з цим постає потреба створення цілісної теорії, яка має на меті презентувати усі можливі засоби реалізації валеологічної компетенції викладачів вищих навчальних закладів і студентів. Нові підходи до розуміння чинників, що визначають рівень стану здоров'я сучасної людини, переміщують окреслені проблеми на вищий щабель – їх аналізують не лише з позицій того, як вони сприймаються окремими індивідами, а з огляду на комплексне використання валеологічних технологій (С.Авчиннікова, Г.Апанасенко, Э. Булич, В. Войтенко, А.Полулях, В. Кулініченко та ін.), що дозволяють розширювати резерви і потенції фізіологічних функцій людини, оновляти здібності організму до саморегуляції та самостворення [3, с.36], компенсувати наслідки функціональних розладів, зупиняти або навіть повертати назад патологічні процеси.

Зважаючи на те, що формування навичок здорового способу життя виступає не тільки однією із найважливіших вимог професійної підготовки фахівців окремої галузі (лікарі, спеціалісти з фізичної реабілітації тощо), а й одним із структурних компонентів особистісної компетентності в цілому, особливого значення набуває проблема дослідження рівня сформованості цих навичок у широких верств населення. Органічно вписуючись у систему вищої освіти, акцентуючи, зокрема на формуванні валеологічної компетенції викладачів ВНЗ і студентів, ці питання насамперед пов'язані зі збереженням (відновленням) фізичного, психічного і соціального здоров'я.

Отже, здоровий спосіб життя – це раціонально організований, активний і «гартувальний модус» (Т.Вілс), який забезпечує захист від негативного впливу навколишнього середовища, сприяє збереженню морального, психічного й фізичного здоров'я. З огляду на те, що термін «здоров'я» традиційно окреслюється «станом фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб та фізичних дефектів» (дефініційна характеристика, визначена Всесвітньою організацією охорони здоров'я), важливо наголосити на пріоритетних умовах його успішного «функціонування». Відтак, домінуючу позицію для оптимальної реалізації вищезазначеного явища посідають заняття фізичною культурою і спортом, які не тільки ефективно зміцнюють здоров'я й розвивають фізичні здібності студентської молоді, сприяючи збереженню здоров'я та удосконаленню рухових навичок, підсилюють профілактику несприятливих вікових змін, а й виступають «найважливішим засобом виховання» (І.Шеремет) студентської молоді [5]. Важливим у цьому контексті є впровадження у повсякденне життя науково обґрунтованих методик щодо раціонального режиму навчання, праці, харчування, рухової активності, відпочинку тощо.

Основні вектори здорового способу життя, що окреслюються мотиваційними особливостями кожного індивіда, його можливостями і вподобаннями, передбачають активну діяльність, спрямовану на збереження й зміцнення індивідуального здоров'я людини і нації в цілому. У зв'язку з цим дослідники (М.Лук'янченко, Ю. Шкребтій, Е.Болях, А. Матвєєв) наголошують на основних компонентах цієї діяльності: 1) свідоме, цілеспрямоване застосування різних форм і засобів фізичної активності; 2) органічне засвоєння гігієнічних навичок і навичок збереження здоров'я; 3) використання природних факторів у зміцненні здоров'я (загартування), цивілізоване ставлення до природи та навколишнього середовища; 4) активна боротьба зі шкідливими звичками й прагнення до їх викорінення; 5) впровадження здорового способу життя у життя кожної людини і суспільства [4, с.37]. При цьому під індивідуальним стилем здорового способу життя розуміємо притаманний конкретній людині спосіб організації життєдіяльності, який враховує індивідуальні інтереси, потреби, можливості і зв'язок їх з навчальною, професійною і побутовою діяльністю.

За слушними спостереженнями дослідників (І.Брахман, В.Костюкевич, А. Матвєєв, М. Пономарьов, В. Столяров, А.Трифонова, І.Шеремет та ін.) ключовою для збереження й зміцнення здоров'я постає умова, пов'язана з правильною організацією рухової активності, яка має бути

достатня за обсягом та інтенсивністю. При цьому, акцентуючи на «безперервності» (рух протягом усього життя) та «всеохопленості» (відсутність вікових обмежень), слід враховувати, що руховий режим людини не є однаковим для різних вікових категорій. Зокрема, для школярів і студентів він рекомендований науковцями в обсязі 8–12 годин на тиждень [1].

Обґрунтовуючи тезу про абсолютизацію фізичної активності, І. Шеремет зауважує, що «вона повинна бути постійним фактором життя, головним регулятором усіх функцій організму» [5, с.148]. У зв'язку з цим слід також зважати на те, що успішна реалізація рухового режиму залежить від врахування фізіологічної характеристики рухових якостей, до яких традиційно відносять спритність, швидкість, силу, витривалість, гнучкість. Відтак, розквіт біологічної зрілості, визначений надійністю функціонування усіх систем організму (вік 18-29 років), коли остаточно формуються системи його енергозабезпечення, свідчить про те, що організм людини має найбільшу стабільність, економічність і реактивність у відповідь на стрес-фактори будь-якої модальності. В той же час, у віці 25-30 років, а іноді і раніше, залежно від спадкових і навколишніх чинників, починають розвиватися процеси інволюції рухової функції, які мають гетерохронний характер і в першу чергу зачіпають нейромоторні механізми, пов'язані з проявом швидкості рухів. Це призводить до модифікації усіх компонентів швидкості: темпу, швидкості поодинокого руху та латентного періоду рухової реакції. Тому на цьому етапі індивідуального розвитку процес корекції фізичного стану повинен носити виборчий характер і передбачати диференційований розвиток рухових якостей.

Для тренування цих якостей, зокрема, спритності, потрібні ситуації з альтернативними рішеннями і умови, наближені до екстремальних (естафети з акробатичними вправами, перенесенням декількох предметів, жонглюванням м'ячами, елементи спортивних ігор тощо). Корисні також комплекси акробатичних вправ в заздалегідь заданому тимчасовому інтервалі. Для підтримки координаційних здібностей доцільно використовувати вправи з новою біомеханічною структурою – менш підготовленим рекомендується засвоєння просторово-часових і силових характеристик рухів (стрибки з різних початкових положень з приземленням за завданням і до певної відмітки, жонглювання одним або декількома м'ячами, метання в ціль, рухливі спортивні ігри тощо), більш тренованим цілком доступні заняття веслувальним слаломом, гірсько- і воднолижним спортом, веслуванням на байдарках і каное, художньою гімнастикою і фігурним катанням, що навчають здатності управляти тілом за просторово-часовими характеристиками. Стрільба з луку, легкоатлетичні стрибки і метання, волейбол, баскетбол і важка атлетика оптимізують руховий оптимізатор за динамічними характеристиками, а спортивні ігри – за тимчасовими.

Оскільки в ході інволюції страждають в першу чергу не стільки координаційні здібності, скільки усі форми сили і швидкості, процес фізичної підготовки має бути орієнтований в першу чергу на тренування цих рухових функцій через використання відповідних методів. Так, методом динамічних зусиль слід підтримувати рівень «вибухової» сили; максимальних зусиль – абсолютної сили; повторних зусиль – витривалості. Основними тренувальними засобами виступають підтягування, розгинання рук, нахили тулуба, присідання на одній нозі, подолання опору партнера, вправи ізометричного характеру, з набивними м'ячами, гумовими амортизаторами, гімнастичними лавками та ін. Найбільш оптимальною для вирішення цього завдання є програма з наступним співвідношенням тренувальних режимів : по 16 год. – швидкості, сили і аеробної витривалості у поєднанні з 12 год. в розвитку швидкісної гліколітичної витривалості. Реалізація цієї програми протягом 4-х місяців при 2-разовому занятті (90 хв) на тиждень істотно підвищує силову, динамічну витривалість, аеробно-анаеробну продуктивність і швидкісно-координаційну підготовленість студентської молоді.

Таким чином, будь-яка система оптимізації фізичного стану повинна мати цільову спрямованість, враховуючи конструкційні, статевовікові, професійні особливості тих, хто займається фізичною культурою і спортом та базуватися на структурі і рівнях їх початкової рухової підготовленості. Правильне фізичне виховання великою мірою сприяє повноцінному психічному розвиткові індивіда та вдосконаленню його рухових функцій в цілому.

Література

1. Брахман И. И. Валеология – наука о здоровье / И. И. Брахман. – М.: Физическая культура и спорт, 2002. – 208 с.

2. Калинкин Л.А., Матов В.В. Физкультурно-рекреационная стратегия развития современного общества // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 1. – С. 8-11.

3. Полулях А. Формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання в умовах ступеневої освіти / А. Полулях // Фізичне виховання в школі. – 2002. – № 4. – С. 35–38.

4. Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / за заг. ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкребтія, Е. Боляха, А. Матвєєва. – Дрогобич: КОЛО, 2005. – 124 с.

5. Шеремет І. Формування здорового способу життя / І.Шеремет // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2014. – №2.С.146– 151.

УДК 159.922.7(075)

Попович О. В., доктор філософських наук, професор

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ЯК ПРАКТИКА РОЗШИРЕННЯ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Вивчення впродовж останніх років проблеми творчості в різних вимірах, дає підстави зробити висновок, що питання розвитку *обдарованої дитини* мають бути інтегровані в широкий психологічний контекст, у якому особистість виступає як культурний об'єкт, що формується під впливом самотворення та самодетермінації в її життєвому процесі.

Актуальність даного розгляду обумовлена тим, що в Україні недостатньо досліджень, котрі б системно відстежували особливості розвитку різних етапів становлення обдарованої дитини.

Певний час обдарованих дітей називали «вундеркіндами» (з нім. – чудо дитина), але згодом психологічна наука відкинула цей термін, як надуманий та битійний, впровадивши просте і зрозуміле означення цього феномену як «*обдарованість*», тобто природний дар.

Загально відомо, що відсоток народження обдарованих осіб доволі малий – від 2 до 5 %, вони помітно відрізняються за характером інтересів і здібностей, а отже правомірно поділяються на певні групи: *розумову, художню, творчу, вокально-музичну, спортивну*.

Деякі дослідження зарубіжних науковців дають підстави вважати, що на обдарованість дитини впливають такі чинники, як вік батьків (з позитивним переважанням старшого віку); кращим показник IQ зазвичай буває у першої дитини (в сім'ї). А згідно з переконанням американського вченого Майкла Сторфера IQ істотно підвищується у людей, які в дитинстві були оточені матеріальним достатком та соціальною стабільністю.

Альтернативними, на жаль, є впливи, а відповідно й результати розвитку обдарованих дітей, котрі зростали в умовах економічних потрясінь і соціальних криз. Саме Сторфер навіть аргументує це прикладом двох націй – японців і євреїв та наводить такий умовний рейтинг молодих поколінь Японії, що посідають І місце в світі, далі йдуть Північна Корея й Канада, за ними виступають країни північної Скандинавії, Нової Зеландії та Англії.

Отже на нашу думку, народження геніїв обумовлене тим, що їхній нервово-мозковий апарат випереджає у своєму розвитку всі інші системи життєдіяльності організму, аргументуючи цю *гіпотезу* зокрема тим, що майбутні генії в математиці і музиці проявляються надзвичайно рано, позаяк ці види діяльності не потребують певного життєвого досвіду.

Виходячи з такої настанови в даних тезах і розглядаються взаємозв'язок обдарованості здібної дитини з соціокультурними реаліями суспільства.

В *історичному* аспекті показово, що перша згадка про поняття обдарованості була зроблена у XIX ст. І належить англійському вченому Ф. Гальтону.

У 1929 р. Ч. Спірмен висловив думку щодо здійснення двох складових інтелекту, саме цей науковець стає автором теорії, яка прояснювала високі кореляції широкого спектру тестів з імовірним *загальним чинником* енергії мозку, людського розуму.

Коли йдеться про дітей з помітними ознаками спеціальних здібностей чи то з комплексом загальної обдарованості, слід не забувати про вікову обумовленість проявів талановитості у тих чи інших галузях мистецтва, науки тощо.

Найбільш ранніми зазвичай проявляються ознаки схильності до співу, музикування або малювання та інших художніх видів творчості. Значно пізніше проявляються інтелектуально-наукові інтереси й здійснюється *об'єктивація* такої обдарованості: передусім це математичні здібності, що заполоняють розумову сферу на другому десятилітті життя індивіда і нерідко стають по життєвим фахом, а то й приводять до видатних успіхів в науках.

Напрацювання зарубіжних дослідників (Е. Торренса, Д. Гилфорда), та вітчизняних (Д. Богоявленської) «узаконили» в межах психологічної науки твердження про існування двох різновидів загальної обдарованості – *інтелектуальної* (прийняття, інтеграція, асоціації) та *творчої спроможності* (креативність). Як винахідливість та постійний пошук нового.

На даному етапі розвитку наукових досліджень набув розширення т.зв. *коефіцієнт інтелекту* як показники ступеня обдарованості, який піддається об'єктивному вимірюванню сучасними методами, і, якщо його значення перевищує 130 позицій, то дитина відноситься до категорії особливо обдарованих (високообдарованих).

Опрацювання й осмислення низки дослідницьких праць Д. Богоявленської, В. Дружиніна, Б. Мещерякова та ін. з цієї проблематики дозволяють зробити такі припущення: 1) про ознаки обдарованості не можна судити однозначно тільки на підставі результатів стандартизованих іспитів (тестування); 2) обдарованість дітей може бути достеменно встановлена та вивчена тільки в процесі активного навчання і виховання, а також в ході обов'язкового виконання дитиною тієї чи іншої змістовно запрограмованої діяльності; 3) ранні виявлення обдарованості ще не визначають наперед майбутніх можливостей людини: адже надзвичайно важко передбачити подальший перебіг становлення обдарованості.

Як правило, таких дітей чекає брак комунікативного досвіду, обмежений вибір друзів за інтересами, спрощеність засобів соціоадаптації в середовищі значно відстаючих в природному вимірі ровесників. Усе це обумовлює дефіцит суто дитячих переживань і вражень, ускладнюючи перехід високообдарованої дитини у вир дорослих проблем та обставин, а головне в атмосферу контактування й співпраці з високоосвіченими фахівцями, котрі мають ґрунтовний життєвий досвід.

Як засвідчили дослідження, здійснені вченими на пострадянському просторі, *загальноінтелектуальна обдарованість* може виступати на незвично високому рівні розумового розвитку (за інших однакових умов) і в якісні своєрідності розумової діяльності. Для осмислення цих висновків доречно задатись запитанням: що є характерним для загальноінтелектуальної обдарованості? Дослідження Б. Мещерякова довели, що саме захопленість заняттями дає змогу проявитися творчим моментам в діяльності обдарованих дітей.

Слід за акцентувати такі засадничі моменти: обдарованість дитини, як її окремі здібності не бувають даними від природи у готовому вигляді. Дослідження, здійснені в цьому ракурсі вченими (В. Дружинин, Д. Богоявленська та ін.) продемонстрували, що вроджені задатки здібностей є лише однією з трьох мов дуже складного процесу формування індивідуально-психологічних особливостей індивіда, котрі величезною мірою залежать від навколишнього середовища та від характеру діяльності гіпотетично талановитої особистості.

Шляхом експериментального вивчення проявів обдарованості були виявлені ще два її типи – *художній* і *практичний* (винахідницький). В. Дружинін вважає, що люди, у яких інтегруються вище згадані типи обдарованості, наділені науковими здібностями.

Варто зауважити, що *загальна обдарованість* може проявлятися у вельми високих формах розумових дій і вправ, і мати своєрідні якісні особливості розумової діяльності. При цьому характерними явищами виступають невгамовна захопленість та креативні підходи у ставленні до заповітної діяльності.

Вважаємо за доцільне коротко зупинитись на теоретичному висвітлені явища природної обдарованості, яке своєю чергою розглядається як *загальна* і *дитяча обдарованість*.

Тривалий час прибічники теорії існування необмеженої кількості первинних інтелектуальних нахилів (складових обдарованості), зокрема, Е. Торндайк, Л. Терстоун та ін. дискутували з прихильниками концепції «загального фактора» (Г. Айзенк, С. Берт та ін.). В результаті тривалих наукових полемік утвердилось визнання загальної обдарованості та наявності її внутрішньої багатовекторної функціональної структури.

При всьому цьому необхідно усвідомлювати, що ніяка обдарованість не випадає як дарунок природи у гарантованому на успіх стані, тобто вроджені ознаки обдарованості потребують тривалого й фахового плекання й спрямування відповідних системних засобів для формування особистісних здібностей творчого потенціалу митця.

УДК 159.922.27 (043)
Стуліка О. Б., кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ КОМФОРТНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

Соціально-психологічний клімат колективу виникає в результаті міжособистісної взаємодії як в колективі, як і взагалі в будь-якій групі. Значущість соціально-психологічного клімату розглядається з точки зору його впливу на успішність управлінської діяльності керівника, на самопочуття кожного працівника навчального закладу, впливу педагогічного колективу на тих, кого виховують і навчають.

Соціально-психологічний клімат відображає рівень комфортності існування особистості в спільній діяльності, у груповій взаємодії.

Соціально-психологічний клімат впливає не тільки на ефективність діяльності, поведінку, а й взагалі на психічне здоров'я людини. Це особливо важливо враховувати керівникам навчального закладу, адже соціально-психологічний клімат навчального закладу опосередковано, через відповідний психологічний стан його педагогічних працівників впливає також на учнів, їх психічне здоров'я.

Соціально-психологічний клімат в навчальному закладі потужно впливає на успіхи і невдачі кожного педагога, і, безумовно, впливає на сьогоднішнє життя, і на завтрашні погляди, і на діяльність учня. А це означає, що рівень комфортності в педагогічному колективі безпосередньо взаємопов'язаний з ефективністю освітнього процесу. Оптимальний психологічний клімат в педагогічному колективі є фактором розвитку особистості педагога та умовою ефективного освітнього процесу. У комфортних умовах колектив школи функціонує оптимально і його члени отримують можливість максимально повно реалізувати свій потенціал.

Людський фактор в школі включає в себе психологічні і соціально-психологічні особливості педагогів. Це інтереси, бажання і прагнення людей, їх очікування один від одного, риси характеру і здібності, накопичений запас знань, умінь, навичок, звичок. Це психічні властивості і стан педагогічного колективу, його настрій, творчий і моральний мікроклімат, згуртованість, трудова та управлінська активність, психологічна сумісність, авторитетність і інше. Від того, наскільки психологічно комфортна склалася атмосфера, який психологічний клімат в колективі, залежить час успішного життя колективу, досягнення поставлених цілей.

У сучасних умовах об'єктивною необхідністю є розробка і впровадження в навчально-виховний процес культури міжособистісного спілкування, що дозволить створити комфортне середовище у навчальному закладі, яке позитивно вплине на навчально-виховний процес.

Проблема створення комфортного соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі висвітлена у працях багатьох вчених. Це, насамперед, філософські, психологічні, педагогічні положення про людину як найвищу цінність суспільства, діяльність і спілкування як основні фактори її розвитку; дослідження з теорії та практики педагогічного менеджменту (Л. Даниленко, Г. Єльнікова, І. Ісаєв, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Л. Пісоцька, М. Поташник, Т. Рогова, В. Симонов, Т. Шамова, В. Шаркунова); специфіка формування управлінської компетентності керівника в системі освіти (В. Атласова, Л. Васильченко, С. Вершловський, Г. Єльнікова, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, В.Сластьонін, Т. Чала).

Психологічний клімат в колективі - це переважний відносно стійкий психологічний настрій його членів, який виявляється у різноманітних формах діяльності. Психологічний клімат колективу формують насамперед фактори макросередовища і мікросередовища. Це мікросередовище є «полем» безпосереднього функціонування даного колективу як цілого. Важливим фактором мікросередовища, який впливає на соціально-психологічний клімат колективу, є предметно-речова сфера його діяльності. Іншим, не менш важливим фактором мікросередовища, є групові явища і процеси, що відбуваються в колективі. Ці фактори є наслідком соціально-психологічного відображення людського мікросередовища [3].

Залежно від особливостей вияву соціально-психологічний клімат виконує в колективі консолідуючу, стимулюючу, стабілізуючу, регулюючу. Педагогічний колектив формує й виховує, передає молоді знання й досвід, накопичений людством. Цим визначаються особливості його функціонування, моральних відносин, громадської відповідальності, єдності, колективності та гуманістичної спрямованості. Колектив учителів складається з людей, які відрізняються віком і досвідом, смаками й інтересами, фахом і педагогічними поглядами, моральним рівнем й інтелектом. Тут зустрічаються сімейні й одинокі, люди з різними типами нервової системи, характерами і темпераментами, з різним рівнем морального розвитку.

Особливість педагогічної праці полягає в тому, що індивідуальні знання, зусилля й досвід дають ефективний результат лише за умови їх узгодження з діями всього педагогічного колективу, підтримки керівними органами, спрямування на досягнення єдиної мети. Колектив з високим рівнем моральної та педагогічної культури (особистої та колективної) працює злагоджено, досягаючи високих результатів [1].

Характер керівництва також впливає на соціально-психологічний клімат колективу. Поряд з системою офіційної взаємодії великий влив має і його неофіційна організаційна структура. Безумовно, товариські контакти під час роботи і після закінчення її, співробітництво і

взаємодопомога формують інший клімат, ніж недоброзичливі відносини, які проявляються в сварках і конфліктах.

Таким чином, на психологічний клімат колективу оказують вплив різноманітні фактори, але найважливішим можна вважати індивідуальні психологічні особливості кожного з членів колективу. Крізь призму цих особистісних якостей людини переломлюються всі впливи на неї як виробничого, так і невиробничого характеру. Відношення людини до даних впливів, які виражаються в її особистих думках і настроях, а також в поведінці, є індивідуальним внеском у формування психологічного клімату колективу.

Тож, психологічний клімат можна визначити як психологічний настрой в колективі або як стійкий емоційний настрій - в ньому з'єднуються настрої членів колективу, їх переживання, хвилювання, ставлення один до одного і навколишніх подій, тому клімат не є статичним і видозмінюється в часі. Клімат колективу – це ті відносини, в яких знаходиться кожен член колективу, і які визначають його стан і самопочуття, тобто впливають на міру прояву індивідуального «Я», а у підсумку, на загальний особистісний розвиток кожного члена колективу.

Комфортність навчання - якісна характеристика навчального середовища, організованої максимально природно і згідно з віком учня [2]. Психологічна комфортність - це такий стан, що виникає в процесі життєдіяльності, і вказує на стан радості, задоволення; це умови життя, при яких будь-яка людина відчуває себе спокійно, і їй немає необхідності від когось захищатися. Джерелом психологічної комфортності є: позитивний емоційний стан; доброзичливе ставлення між суб'єктами. Інтелектуальна комфортність - це задоволеність суб'єкта своєю розумовою діяльністю та її результатами, а також задоволення потреби в отриманні нової інформації. Фізична комфортність - це відповідність між тілесними, соматичними потребами людини і предметно-просторовими умовами середовища її проживання. Ця комфортність пов'язана з сенсорними процесами, що характеризують зорові, слухові і тактильні відчуття. Стан фізичної комфортності несе з собою почуття задоволення своєю діяльністю, позитивні мотиви до її продовження, що веде до індивідуального росту людини [4].

Загальний клімат в колективі залежить від особистісних інтелектуальних, емоційних, вольових рис характеру його членів. Пізнавальна активність, почуття нового, винахідливість окремих педагогів стимулюють педагогічний колектив до інноваційної діяльності, до пошуку нових технологій та утвердження справжніх цінностей. Керівник вчительського колективу з сильною волею здатний повести за собою інших. І якщо інтелект, емоційність, воля членів колективу втілені в педагогічну діяльність, успіх її забезпечений.

Тож, врахування соціально-психологічного клімату керівником НЗ, здійснення активних дій щодо створення сприятливого творчого соціально-психологічного клімату є життєво важливим напрямом діяльності навчального закладу, оскільки це необхідно не тільки з точки зору оптимізації управлінської праці, а й з точки зору формування позитивного впливу на педагогічний колектив як умови самоактуалізації, саморозвитку особистості керівника, педагогічного працівника, учня.

Література

1. Анисимов О.С. Методологическая версия категориального аппарата психологии / О.С.Анисимов. – Новгород, 1990. – 334 с.

2. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): [Монографія] / Н.Л.Коломінський. – К.: МАУП, 2000. – 286 с.

3. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива: пути и методы изучения / Б.Д.Парыгин – Л.: Наука, 1981. – 192 с.

4. Платонов Ю. П. Психология коллективной деятельности / Ю.П. Платонов . – Ленинград : Издательство ЛГУ, 1990 . – 181 с.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

УДК 811.1’25-115(043)
Гаргаєва О.В., старший викладач

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА* У БЕЗЕКВІВАЛЕНТНІЙ ЛЕКСИЦІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

При вивченні культури крізь призму мови, людини в культурі і в мові досліджуються базові концепти культури, опорні точки менталітету народу, які в значній мірі визначає предметно-смисловий зміст мовної картини світу цього народу [1, с. 187].

Ю. С. Степанов називає константами культури концепти, які характеризуються своєю стійкістю та постійністю в культурі, вони є «згустками національно-культурних сенсів», «комірки культури в ментальному світі людини» [2, с. 41]. Дослідження ключових культурних концептів допомагає виявити особливості національного світосприйняття, характеру, культури, історії народу.

Концепт БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА є одним з базових концептів культури, який існує в будь-якій етнічній культурі та є універсальним. Він займає важливе місце в масовій свідомості грецького народу.

Ядро концепту становить слово-ім’я *η πατρίδα* батьківщина. У тлумачному словнику Бабініотіса фігурують 6 значеннь цієї лексеми [3, с. 1358]. Основне значення лексеми *η πατρίδα* батьківщина – країна або місце походження або народження. У цьому значенні іменник має синонім *η γενέτειρα* вітчизна, місце народження та стає центром декількох словосполучень: *ιδιαίτερη* ~ (буквально особиста вітчизна – місце народження або походження кого-небудь), *χαμένες* ~ (буквально втрачена вітчизна – райони, у яких в минулому розквітав еллінізм та які зараз належать іншим державам або втратили своє грецьке населення), δεύτερη ~ (друга вітчизна – місце, де хто-небудь провів більше частину свого життя).

У значенні місце або країна проживання, у якій людина сформувалася як особистість іменник *η πατρίδα (*в архаїзованій формі *πατρις)* увійшла до складу безеквівалентного фразеологізму *όπου γης και πατρίς* (буквально де земля, там і вітчизна, що означає – де людина мешкає, там її вітчизна).

Асоціативний ряд слів, які сполучуються з іменником *η πατρίδα* у його загальному значенні – все, що об’єднує членів одного етносу, рідна земля та спадщина, а також самі члени етнічної спільноти, має такий вигляд: πολέμησαν για την ~ боролися за батьківщину, *ο υπέρ πατρίδως αγών* боротьба за батьківщину. У цьому значенні слово-ім’я концепту БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА, іменник *η πατρίδα,* стає частиною безеквівалентного лексичного палімпсесту *Πατρίς, θρησκεία, στρατός και μαλακία*…(буквально вітчизна, релігія, армія та дурощі), який є видозміненим перифразом слогану грецьких консервативних партій, котрий маніфестує основні цінності суспільства *Πατρίς, θρησκεία, οικογένεια* (Вітчизна, релігія, сім’я) та який вважається фразеологічним зворотом [3, с. 1358].

За тлумаченням Бабініотіса іменник *η πατρίδα* має 2 переносних значення: 1) сукупність мешканців країни, її народ; 2) простонародне звернення до особи, яка є родом з тієї ж країн або міста (синонім *ο συμπατριώτης* співвітчизник).

У значенні місце зародження або виникнення чого-небудь, лексема, яка аналізується, має синоніми *η κοιτίδα, το λίκνο* колиска.

Лексема *η πατρίδα* (давньогрецьк. *πατρίς*) походить від давньогрецького іменника *ο πατήρ (ο πατέρας)* батько. Це дає нам підстави стверджувати, що у грецькій свідомості батьківщина асоціюється з батьком, родиною в цілому.

Аналіз словникових дефініцій доводить, що у змістовій структурі концепту БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА виокремлюються компоненти, які характеризують його цінність для носіїв грецької культури: 1) батьківщина – рідний край, рідна земля; 2) батьківщина – місце народження, місце де мешкає родина людини; 3) батьківщина – місце виникнення чого-небудь.

Отже, в грецькій свідомості з батьківщиною асоціюються не тільки місцевість де народилась та мешкає людина, а і його родина, природа тощо. Такі понятійні компоненти як природа, родина, національна спадщина складають периферію концепту.

У грецькому мас-медійному дискурсі концепт БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА вербалізується не тільки лексемою *η πατρίδα*, але й лексемами *η Ελλαδα, ο Έλληνας, ελληνικός*, а також лексемами, які

називають природний світ, родинні цінності, грецькі свята, звичаї та національні традиції. Любов та повага до всього грецького, починаючи від мови та алфавіту та закінчуючи традиціями та славетною історією країни простежується в безеквівалентних одиницях, які репрезентують концепт, серед яких такі: ономастичні реалії, зокрема топоніми, які відображають особливості природного світу Греції: *Φτέρη* (новогр. η φτέρη – папороть), *Κάτω Ζάλογγο* (новогр. κάτω – низ, нижній, το ζάλογγο – ліс), *Ράχες* (новогр. η ράχη – спина, хребет), *Πενταδάχτυλος* (новогр. πεντε δάχτυλα – п'ять пальців), *Καραβοστάσι* (новогр. το καράβι – корабель, η στάση – зупинка), хрематоніми: *«Ελλάς»* – «Еллада» та *«Δέλτα»* – «Дельта» (назви грецьких підприємств харчової промисловості), *«Άλφα και Ωμέγα»* – «Альфа та Омега» (назва книжкової крамниці в Афінах), *«Ελληνική»* – «Грецька» (щомісячна афінська газета), *«Πατρίς»* – Батьківщина (назва грецької газети), *«Ελληνικό Αίμα»* – «Грецька кров» (грецька газета періоду 1941 – 1944 р.) та ін.; етнографічні реалії, зокрема назви свят, звичаїв та ритуалів, народних танців, пісень тощо: *το έθιμο Μπότηδες* – традиційний звичай мешканців о. Корфу під час святкування Великодня (кидання з балконів великих посудин з водою, прикрашених червоними стрічками на честь нового врожаю); *οι κουφέτες* – куфети (весільні цукерки з мигдалем), *το έθιμο της Μπάμπως* – звичай вшанування бабусь 8го січня кожного року; *το έθιμο του οβελία* – традиція жарити ягня на вертелі у Великдень; фразеологічні одиниці: *Ελλάς το μεγαλείο σου* – іронічний вираз про негативні явища грецького суспільства*; είπε με το νι και με το σίγμα* – від А до Я все мені розповів (використання літер грецького алфавіту ν – «ні» та σ – «сігми»), *στην τούρλα του Σαββάτου* – в останню мить тощо.

Таким чином, проаналізувавши концепт БАТЬКІВЩИНА / ПАТРІДА, який репрезентовано у безеквівалентних лексичних одиницях мас-медійного дискурсу новогрецької мови, можемо зробити висновок, що греки – дуже патріотична нація, а даний концепт є одним з основних культурних, ментальних, мовних констант, які становлять грецьку картину світу.

Література

1. Сабитова З. К. Лингвокультурология : учебник / З. К. Сабитова. – Москва : Флинта : Наука, 2015. – 528 с.
2. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.
3. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας: Δ' έκδοση / Γ. Μπαμπινιώτης. – Αθήνα : Κεντρο λεξικολογίας, 2012. – 2256 ς.

УДК 811.161.2'33(043)

Жабко К.О., асистент

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ

У сучасному мовознавстві ключове місце у дослідженнях науковців почало займати поняття концепту. Концепт розглядається як «одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини» [4, с.90], «згусток культури в свідомості людини, це те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини» [8], «уявлення про фрагмент світу, яке ускладнюється ознаками індивідуального уявлення» [1, с.17]. Існує багато класифікацій концептів та підходів для опису концептів, саме тому використовуються як загальнонаукові методи дослідження концептів, так і суто лінгвістичні методи. Також вибір метода дослідження концепту залежить від цілей та завдань, які ставить перед собою дослідник, та матеріалу дослідження (художній текст, публіцистичний текст, фразеологічний рівень тощо).

За В.А. Масловою, «суть метода – определение внутренней формы концепта, может быть, несколько упрощённо сводится к следующему: делать заключение о духовном значении чего-то, например, слова, следует по проявлениям материальным»[6]. Вона вважає, що в когнітивній лінгвістиці при дослідженні концептів потрібно комбінуватирізні методи, але одним з найважливіших методів вважає метод асоціативного аналізу.

Ю.С. Степанов визначає структуру концепту як таку, що має три шари: основна, або актуальна, ознака, додаткова ознака, яка вже не є актуальною, «історична», та внутрішня форма, яка втілена у зовнішню форму, форму слова. Саме з аналізом цих шарів пов'язаний і вибір методу дослідження, який повинен розкривати зв'язок реальності концепту з його змістом. Метод допомагає відкрити співвідношення компонентів, або шарів, у змісті концепту. Ю.С. Степанов зазначає, що для цього використовується не один метод дослідження, а сукупність методів [8].

А.П. Мартинюк зазначає, що «у когнітивній лінгвістиці сформувалося щонайменше сім напрямів аналізу концептів: онтологічний, логічний, лінгвокультурологічний, поетологічний, психолінгвістичний, семантико-психологічний та дискурсивний» [5, С.14–18].

З.Д. Попова та І.А. Стернін вважають, що для аналізу концепту спочатку потрібно виділити його ядро та периферію. Основними методами дослідження базового образу концепту є метод концептуального аналізу, експериментальні психолінгвістичні методи, а саме вільний та направлений асоціативний експеримент, рецептивні експерименти, метод суб'єктивних дефініцій, метод оцінного коментування тощо. Також науковці виділяють як важливі для аналізу концептів контрастивний метод,який дозволяє визначити подібності та відмінності мовних одиниць різних мов та виділити ознаки, які притаманні саме концепту в досліджуваній мові, порівняльний метод, який допомагає виокремити когнітивні ознаки того чи іншого концепту, порівнюючи лексико-семантичні та лексико-фразеологічні поля різних мов, метод виявлення синтаксичних концептів, який полягає у виявленні тотожності структурних схем у типових конструкціях, алевін ще не є досить поширеним та розробленим. Однак мовознавці підкреслюють, що дослідник повинен використовувати декілька методів та прийомів для більш детального, точного та результативного аналізу концептів, щоб виділити більшу кількість ознак того чи іншого концепту [7, с. 96-159].

Досить поширеним методом дослідження концептів є метод фреймового моделювання. Фрейм – це структура, що репрезентує стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) людини і призначена для ідентифікації нової ситуації, яка ґрунтується на такому ж ситуативному шаблоні[3, с.156]. Методика фреймового моделювання дозволяє встановити структуру концепту. За С.А. Жаботинською, цей метод базується на концепції базисних фреймів. Пропозиціональні схеми, які відносяться до п'яти базисних фреймів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного, компаративного), дозволяють встановити основні види зв'язків між предметом та його ознаками [2, с.12].

Понятійна складова концепту має вербальну репрезентацію, тому передусім дослідники аналізують словникові трактування лексеми, що робить необхідним використання такого методу дослідження як аналіз словникових дефініцій.

Отже, існує багато методів та методик дослідження концепту, які може використовувати науковець. Найбільш поширеними є метод концептуального аналізу, дефініційний та компонентний аналіз, метод фреймового моделювання, асоціативний та рецептивний експерименти тощо. Для дослідження того чи іншого концепту науковці використовують комплекс методів, які обираються згідно з метою дослідження, сферою дослідження концепту та матеріалом, який досліджується.

Література

1. Антология концептов /[под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – 348 с.

2. Жаботинская С.А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С.А. Жаботинская // Вісник ХНУ. – 2010. – № 928. – С. 6–20.

3. Кочерган М. П. Загальнемовознавство / М. П. Кочерган. – Київ: Академія, 2006. – 464 с.

4. Кубрякова Е.С. Краткийсловаркогнитивныхтерминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина[подобщейредакцией Е.С. Кубряковой]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.

5. Мартинюк А.П. Перспективи дискурсивного напряму дослідження концептів / А.П. Мартинюк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2009 (б). – № 837. – С. 14–18.

6. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособие [Електронний ресурс] / В.А. Маслова – 3-е изд., испр. – Москва : Флинта: Наука, 2007. – 296 с. Режим доступу до ресурсу: http://www.rulit.me/books/vvedenie-v-kognitivnuyu-lingvistiku-read-352755-22.html

7. Попова З.Д. Очерки по когнитивнойлингвистике : [монография] / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 191 с.

8. Степанов Ю. С. Концепт [Електронний ресурс] / Ю. С. Степанов. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://philologos.narod.ru/concept/stepanov-concept.htm.

УДК 81’373.7 (043)
Жарікова Ю.В., кандидат філологічних наук, доцент

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СЕМАНТИКИ

У лінгвістиці можна виділити три розуміння антропоцентризму, що не зводяться один до одного, хоча, можливо, вони співвідносні: 1) антропоцентризм як властивість мови (антропоморфізм); 2) антропоцентризм як метод аналізу мовних явищ (інтуїтивізм); 3) антропоцентризм як методологічний пошук, пов’язаний з подоланням філософського позитивізму в мовознавстві і виявляє себе у гуманітаризації (тобто відмову від природничої моделі) мови лінгвістичного опису [1, с. 24].

Крізь призму сучасних досліджень фразеологічного матеріалу, очевидним є новий вектор його вивчення – антропоцентричний. Активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм як рушійна сила розвитку номінативних мовних засобів, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій, як константу культури (Ю.С. Степанов, О.В. Забуранна, Ю.М. Караулов, Н.Н. Кирилова).

Під антропоцентризмом розуміють спрямованість мовних (фразеологічних) одиниць на позначення світу людини, «людини в мові», а мовне значення – це інтерпретація світу людиною. Його сприймають як суб’єктність подання семантичного змісту, відсуб’єктне профілювання когнітивного змісту. За О. Падучевою, усі значення є суб’єктивними, антропоцентричними й етноцентричними [6, с. 435]. Людина як об’єкт наукового опису ще здавна притягувала інтерес науковців. Ще В. фон Гумбольдт писав, що «думка про те, щоб зібрати, наскільки це можливо, всю масу мовного матеріалу у всій його повноті, провести його порівняння за всіма законами аналогії, щоб, розуміючи мову як наслідок, створювати та удосконалювати її згідно з поведінкою людини, або, розуміючи її як причину, робити висновки про внутрішній світ людей, і все це з філософським розглядом загальної природи людини і з історичним розглядом доль різних народів, – це та думка, я вважаю, що досі залишається без уваги, а саме вона заслуговує на найсерйозніше ставлення» [2, с. 346–347]. Саме у цьому твердженні розкриваються дві головні парадигми сучасної лінгвістики – антропоцентрична та лінгвокультурологічна.

Як зауважує В.А. Маслова, «антропоцентрична парадигма виводить на перше місце людину, а мова вважається головною конституюючою характеристикою людини, її головною складовою» [4, с. 6]. Фразеологія – важливий матеріал для лінгвокультурологічних досліджень, оскільки вона є найбільш ментально змістовною з точки зору відтворення мовної картини світу носіїв мови, найбільш яскраво відображає національну культуру народу. Вважається, що близько 95% ФО тісно пов’язані з людиною, з її оцінкою, зображенням. Констатовано, що антропоцентризм переважно розуміють функціонально, як спрямованість ФО на позначення світу людини, але останні дослідження усувають можливість такого розуміння антропоцентризму. Так, наприклад, предметом дослідження стають функціонально неантропоцентричні ФО на позначення часу, тобто об’єктивної, на перший погляд, категорії [3, с. 6].

А.М. Емірова підкреслює: «дослідники фразеології звернули увагу на вибірковий – антропоцентричний – характер фразеологічної семантики: фразеологія покриває переважно ті ділянки дійсності, які безпосередньо пов’язані з людиною, її баченням, оцінкою реалій, з характеристикою психологічних особливостей особистості – пізнавальних процесів, емоційно-вольової сторони діяльності, індивідуально-типологічних якостей особистості та ін. Аналіз основних семантико-граматичних розрядів ідіоматики достатньо повно виявляє вказану орієнтацію фразеологічної семантики» [7, с. 155]

Разом із зміною наукової парадигми, коли у центрі уваги стала «людина в мові», по-іншому стали розглядати значення і смисл фразеологічної одиниці. За Г. Фреге, який започаткував розрізнення смислу і значення, якщо значення існує як лінгвістична одиниця, то смисл не є таким, хоча й може мати лінгвістичне вираження. Зараз усе більше акцентується думка про смисл як інтерсуб’єктну за своїми джерелами цінність, про його компоненти, що виражають життєві настанови її носіїв, їх особливі стосунки з предметним світом, що містить складові, які угрунтовуються в свідомості й фіксуються як сталі, повторювані компоненти, постійно відтворювані в мові. Смисл включає також індивідуальний досвід, глибоко особистісні стосунки індивіда і предмета, а також очікування, прихильності, емоції, що виникають у зв’язку з цим [5, с. 52]

Таким чином, антропоцентричний підхід дав змогу звернути увагу на психологічні аспекти формування мовної (фразеологічної) картини світу, а культурні феномени розглядати як константи культури.

Лінгвокультурологічний метод дослідження у фразеології націлений на опис процесів сприйняття і відтворення фразеологізмів у всій їх складності, при цьому увага лінгвокультурології зосереджена на процесі «занурення» мовного знака у простір культурного знання, яким в тій чи іншій мірі володіє носій мови, що відтворює і сприймає фразеологізм.

Література

1. Бугорская Н. В. Антропоцентризм как категория современного языкознания/ Н. В. Бугорская // Вопросы психолингвистики. – 2005. – № 2. – С. 18–25.

2. Гумбольдт фон В. Язык и философиякультуры / В. фон Гумбольдт ; [пер. с нем. А. В. Гулыгин, Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 1985. – 440 с.

3. Забуранна О.В. Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, перської, японської мов зі значенням відносного часу) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.15 Загальне мовознавство / Забуранна Ореста Володимирівна. – К., 2003. – 16 с.

4. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.

5. Ужченко В. Д. Когнітивні аспекти вивчення фразеології в Україні / В. Д. Ужченко // Лінгвістика. – 2008. – № 2. – С. 46–59.

6. Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / В. Д.Ужченко, Д. В. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.

7. Эмирова А. М. Избранныенаучныеработы : к 75-летию со дня рождения и 52-летию научной, педагогической и общественнойдеятельности / А. М. Эмирова. – Симферополь : Крымучпедгиз, 2008. – 366 с.

УДК 811.14’06’282.2(043)

Кіор Р.В., старший викладач

ОБРЯДОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ПРИАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ

Збереження та вивчення культурної спадщини нацменшин, зокрема грецької, на сьогодні є надзвичайно гострим питанням. Спробуємо зробити етнолінгвістичний аналіз обрядових термінів, що вживаються грецьким населенням Приазов’я.

Найпопулярнішим святом греків Приазов'я та Криму по праву вважається Панаїр, перші відомості про який відносяться до 1652 р. [1, с. 8]. У різні роки до вивчення цього свята зверталися О.Л. Бертьє-Делагард, Й. Тунманн, М.А. Араджіоні, Ф.О. Браун, Ю.В. Іванова, І.Е. Александрович, І.С. Пономарьова та ін.

Первинне тлумачення слова «панаїр» – це численні загальні збори. В грецькій мові панаїр має «піднесене» значення – храмове християнське свято. Дослідивши інші мови, отримуємо додаткове значення терміна – ярмарок (кримськотатарська, турецька), плутанина (гагаузька). Першим спробував зробити історико-лінгвістичну розшифровку назви цього свята викладач маріупольської гімназії С. Марков у книзі «Маріуполь і його околиці». Оскільки за словами одного з респондентів викладача слово «панаїр» (або «панагір») походить від грецького дієслова «рбнбгеЯсщ» («збираю») [5, с. 408], цілком можливий варіант, що будь-яка людина (а в характері свята це мало місце) збирає жителів села для урочистого їх частування. Це перше і вочевидь найбільш правильне тлумачення терміна «панаїр». Цікаво простежити переклад давньогрецького слова «рбнЮгхсйт» «рбнЬгхсйт», що дійсно означає «всенародне свято», «численні загальні збори» [3, с. 1229].

Щодо другої версії С. Маркова – походження терміна від урумського «Панайя» [5, с.408], – то, відзначимо, що це слово означає Богородицю, а скоріше буде перекладається по грецькому типу – «свята». В урумській мові для позначення Богородиці є інше, більш точне слово «Панайана», що дослівно означає «Свята мати». Існує і найслабша версія: етимологія терміна пов'язується з давньогрецьким божеством Паном, статуетка якого була знайдена в околицях Маріуполя [5, с.408].

Якщо звернутися до терміна «*йорти*», І.С. Пономарьова дає вичерпне його тлумачення, справедливо вважаючи, що це слово означає «свято» [6]. У новогрецькій мові це слово представлено синтагматично широко: «гйпсфЮ» (свято), «гйосфЬуй» (святкування), «гйпсфбуфЮт» (учасник святкування) тощо. У «Сучасному турецько-російському словнику» слово «yortu» перекладається словосполученням «християнське свято» [4, с. 199]. В одній з урумських говірок (сел. Старий Крим)

це слово існує в турецькому варіанті – «йорту»: *йорту-г'ну* (святковий день), *б'йук йорту* (велике свято) тощо. Також слід зазначити, що свято, ідентичне панаїру, існує у гагаузів і називається воно *«Кой хурбан йортусу»* (сільське свято жертвоприносення).

Багато дослідників вказують на те, що в мовах неелліністичних тюркомовних етносів (кримськотатарська, гагаузька, турецька) слово «панаїр» перекладається як «ярмарок» (не святковий, а звичайний).

У березневому номері газети «Хронос» за 2009 рік опублікована стаття старшого наукового співробітника Музею етнографії греків Приазов'я (п. Сартана) Тетяни Богадиці «Панаїр маріупольських греків». Це спроба систематизувати та впорядкувати майже всі наявні відомості про панаїр. Видається цінним твердження Т. Богадиці про те, що синонімами слова «панаїр» виступають «аю», «аюс» у румейських селах та «курбан» або «сабантий (сабантуй)» в урумській [1, с. 4]. Це ще раз свідчить про те, що панаїр, якщо не має тюркські корені, то, як мінімум, має аналоги в тюркських етносах. Префікс «ай» є характерним для тюркських мов і означає «святий». Також слід сказати, що в арабській мові існує слово «ajin» (айін) – обряд, церемонія.

Багато дослідників (С. Марков, Ю. Іванова, М. Араджионі) вживають термін «*ватаірджи*», – вперше він згадується в книзі «Маріуполь і його околиці» [5, с. 408]. Цим словом визначався черговий організатор громадського панаїра. Якщо дотримуватись граматичної традиції тюркських мов, суфікс «джи» повинен позначати професійну, конфесійну чи іншу приналежність особи, що називається подібним ім'ям або прізвиськом (балджи – пасічник, арабаджи – візник, виробник возів (арб) тощо). Тоді за лінгвістичною логікою людина, якій дається право в наступному році проводити (влаштовувати) панаїр, повинна називатися «панаірджи», і це відповідало б змістовному боку поняття. Термін «ватаірджи» нам бачиться складним словом, зі смисловою концентрацією в частині «аірджи», що походить від урумської слова «аірмак» (вибори, визначення в чомусь). У кримськотатарській мові «айирмак» (розділяти, розрізняти, виділяти, відокремлювати), «айириджи» (граматичне визначення, відокремлений член речення). В урумській мові дієслово «айірмайя» найчастіше вживається в значенні «вибрати», тобто «обирати, виділяти з чогось, когось».

Слова «ватан», «ветан», «мекян», «мескен», «юрт» в кримськотатарській мові є синонімами і перекладаються як «батьківщина, край, місце, житло тощо». Можливо, це слово могло утворитися шляхом складання основ «ватан» і «айириджи» і спочатку було «ватанайириджи», а потім шляхом спрощення згідно із законом так званої «піднебінної гармонії» перетворилося в «ватаірджи». Іншими словами, «ватаірджи» в перекладі вказувало на людину, що визначала місце проведення, так би мовити, «батьківщину» наступного свята села. У сучасній турецькій мові ми виявили ще одне слово, яке має знаковий смисл стосовно терміна, що семантизується: «vaat» (ваат), що означає обіцянку, а vaat etmek – давати обіцянку [4, с. 189]. Звідси – «ваатетиджи», що має позначати дослівно – «робить обіцянку», «обіцяє».

Слово «*курбан*», «*хурбан*» в тюркських мовах означає «жертва»; іноді його перекладають як «жертвоприношення». В побутовому плані цей термін має і дещо «заземлений» зміст: «хабар», «милостиня».

Деякі дослідники (В. Бушаков, Л. Рославцева) вбачають зв'язок панаїра з татарським святом «Дервіза» (Свято врожаю) [2, с. 4]. Дійсно, за формальними ознаками тут дуже багато спільного: молитва, жертвоприношення, спільний обід, змагання, ярмарки. Але молитва – це вже більш пізній період проведення свят (початок XX століття), а в стародавній традиції молитви, призначеної для спільного обіду, взагалі не було, – було лише освячення їжі. Змістовна сторона проведення жертвоприношень подібна до панаїра давніх часів.

Щодо терміна «*сабантий (сабантуй)*», він походить від татарського «сабан» – плуг, «той, туй» – свято, бенкет, трапеза, – цілком очевидно, що це дещо інше свято, приурочене до закінчення польових робіт. Мабуть, якщо воно за часом проведення (рання осінь) збігалося з храмовим сільським святом, то виникла синонімія «панаїр – сабантуй».

Отже, можемо зазначити, що загалом нам вдалося з'ясувати походження та зміст термінів, що мають відношення до свята «панаїр». У перспективі було б цікавим провести детальний порівняльний етнолінгвістичний аналіз грецького свята Панаїр з подібними тюркськими святами і, можливо, українськими.

Література:

1. Богадица Т. Панаир мариупольских греков / Т. Богадица // Хронос. – Март 2009. – № 3 (119). – С.4.

2. Бушаков В. Календарный праздник крымских татар дервиза в сравнительном освещении / В. Бушаков // Голос Крыма. – 18 сентября 1998 г. – № 38 (253). – С. 4.

3. Древнегреческо-русский словарь. Составитель И.Х. Дворецкий. Под редакцией С.И. Соболевского [в 2-х тт.]. – М., 1958. – Т. 2. – 1905 с.

4. Мажурова О.Ю. Современный турецко-русский словарь. – М.: Аст: Восток-запад, 2005. – 222 с.

5. Мариуполь и его окрестности. Отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии. – Мариуполь: Типо-Литография А. А. Франтова, 1892. – 553 с.

6. Пономарьова І.С. Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження / І.С. Пономарьова. – К.: Реферат, 2006. – 300 с.

УДК 398.22(4) (043)

Кобиленко Н.К., старший викладач

СИМВОЛІЗАЦІЯ ПЛОДІВ ДЕРЕВ У СЛОВ'ЯНСЬКІЙ ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

Одним з центральних понять філософії, естетики, філології, без нього неможливо побудувати ані теорію мови, ані теорію пізнання є символ. Незважаючи на ілюзію загальнозрозумілості, поняття символу є одним з туманних і суперечливих. Символ має більш ніж двотисячолітню історію осмислення, він отримав різноманітні трактування, однак цілісного уявлення про нього до цих пір немає.

Символ усвідомлюється як самостійний об'єкт лінгвістичного дослідження. Так, у розумінні Н.Д. Арутюнової, мова принципово двоїста: вона є і «система знаків, що заміщають предмети мовлення (реальні та ідеальні)», і «система символів, за якими стоїть духовне життя людей» [2, с. 657]. Таким чином, символ стоїть біля витоків мови. Проблема мови може кваліфікуватися як проблема символу.

Об'єктами міфологізації стають не тільки самі рослини, але і їхнє коріння, листя, гілки, а також ті частини, які висловлюють квінтесенцію не тільки даного, а й взагалі всіх рослин (*квіти, плід, насіння*). Плід (фрукт) в різних міфологічних традиціях символізує ідею достатку, родючості, успіху, жнив; в духовному плані – мудрість (в геральдиці – щастя, удачу, мир). Зерно і насіння – загальний і глибокий зі всіх рослинних символів, що підкреслюють ідею безперервності розвитку життя і родючості (у тваринному коді їм відповідає яйце). Наприклад, *гранат* (*фп Сьдй*) у древній Греції вважався образом смерті, забуття, а й божественної їжі, надії на безсмертя, що знаходить пояснення в міфі про *Персефону*, яка проковтнула гранатове зернятко [2, с. 12]. Вважалося також, що *гранат* виник з крові Діоніса. Гранат, з огляду на специфіку кліматологічних умов, не може виступати об'єктом для порівняльного аналізу *плоду-символу* в слов'янській і давньогрецькій міфології (через його відсутність у слов'янському світогляді). Спільним для обох культур і багатим за символічним навантаженням виступає символ *яблука (фп МЮлп)*. У давньогрецькій міфології *яблуко* вважається символом життя, здоров'я, родючості, довголіття або безсмертя. Богиня землі Гея створила першу яблуню. Золоті фрукти, що росли в саду, охороняли німфи Гесперіди і дракон з сотнею голів. Ці яблука були джерелом безсмертя.

Але також відоме і так зване «*яблуко розбрату». «Яблуко розбрату»* — у давньогрецькій міфології яблуко, яке стало причиною суперечки богів Олімпу, що, в свою чергу, призвело до *Троянської війни* [4, с. 250]. Богиня розбрату Еріда не терпіла згоди і дружби між людьми. Вона виявилася єдиною з усіх богів Олімпу, кого не запросили на весільний бенкет смертного царя Пелея і морської богині Фетіди. Непомітно підкравшись до весільного столу, вона поклала на нього золоте яблуко з написом «Найпрекраснішій». Побачивши яблуко, богиня неба, повелителька хмар і блискавок Афіна, богиня краси і кохання Афродіта та богиня шлюбу, подружнього кохання, заступниця жінок Гера почали сперечатися: кому з них має належати яблуко. Їхню суперечку взявся вирішити син троянського царя Паріс. Він підніс яблуко Афродіті, яка пообіцяла викрасти йому найвродливішу жінку в світі — Єлену (дружину царя Спарти Менелая). Це викликало гнів у Гери й Афіни, і вони підмовили всі грецькі народи проти троянців. Почалася жорстока і тривала війна, внаслідок якої *Троя* була зруйнована.

Нині вислів *«Яблуко розбрату»* означає головну причину суперечки, непорозуміння між людьми, партіями, державами тощо. У слов'янській міфології *яблуко* виступало символом родючості, здоров'я, любові, краси; було емблемою шлюбного союзу, здорового потомства [3, с. 112]. Плоди яблук, пагони і цвіт яблуні відігравали важливу роль у весільних обрядах. Обмін яблуками між

хлопцем і дівчиною символізував взаємну симпатію. Приймаючи від хлопця яблуко, дівчина як би давала згоду на шлюб. У південних слов'ян яблука виступали в ролі весільного запрошення [3, с. 113]. Гілки яблуні прикрашали весільний прапор і вінок нареченої, а ще використовувалися в оздобленні святкового столу. Так, білоруси, українці та поляки встромляли гілку яблуні в коровай, а росіяни – у весільну курку. Молодятам дарували яблука, бажаючи великого потомства. Перед першою шлюбною ніччю здійснювали такий обряд: одне яблуко ховали під перину, а інше розламували на дві частини, і кожен з молодят з'їдав половину [5, с. 150]. Яблуко – давньослов'янський символ цнотливості нареченої: його залишали на весільній сорочці [5, с. 152]. Південні слов'яни традиційно здійснювали гоління нареченого перед весіллям під яблунею [5, с. 152]. А при здійсненні обряду зміни головного убору з дівочого на жіночий, перший, за допомогою яблуневої гілки, знімали з голови нареченої і закидали на яблуню [5, с. 152]. У слов'янській символіці яблуко має позитивне значення. Для майбутнього здоров'я й краси дітей вагітній потрібно було потриматися за дерево яблуні і подивитися на її гілки в зимовий час або на плоди в літній. Для здоров'я і сили майбутньої дитини породіллю відвідували з яблуком. Спільним в символізації *яблука* в слов'янській і в давньогрецькій міфології є уявлення об'єкту символізації в якості символу життя, здоров'я, родючості, довголіття або безсмертя. Різницю становить уявлення давніх греків про *«яблуко розбрату»,* яке ми не спостерігаємо в слов'янській міфології, але яке поширюється з плином часу за межі території давньої Греції. Проаналізувавши символізацію плодів дерев в слов'янській і давньогрецькій міфології, ми можемо умовно розділити наявні об'єкти символізації на дві категорії: дерева, символічне значення яких є спільним для двох культур і дерева, символічне значення яких не є спільним для двох культур (мають оригінальний характер).

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
2. Гловацька К.І. Міфи Давньої Греції / К.І. Гловацька. – К.: Веселка, 1991. – 264 с.
3. Киреевский И.Р. Мифы древних славян: Боги, духи, растения, животные / И.Р. Киреевский. – Харьков, 2009. – 236 с.
4. Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции / Н.А. Кун. – Х.: ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»», 2006. – 480 с.
5. Соболев Н.А. Мифология славян. Загробный мир по древнерусским представлениям / Н.А. Соболев. – СПб.: Лань, 1999. – 272 с.

УДК 811.14'06'373.4'42(043)

Рожкова І.Г., старший викладач

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНТАКСИЧНОГО ЕЛІПСИСУ ЯК ЗАСОБУ КОГЕЗІЇ В РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕННЯХ

Термін *когезія* відображає процес розгортання тексту у його повному обсязі. В процесі реалізації когезії відбираються мовні засоби вираження для об'єднання і взаємодії структурно-смислових компонентів цілого тексту, внаслідок чого когезія набуває деяких особливостей, які народжуються внаслідок масштабності цього об'єкта [1, с. 80]. Лінгвістична сутність і статус когезії, як текстової категорії, тісно пов'язані з категоріями інформації та інтеграції, реалізації яких вона сприяє в кінцевому рахунку. Такі форми і види когезії, як традиційно граматичні, що виконують функцію формування тексту, логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні та стилістичні докладно розглядаються І.Р. Гальперіним на прикладах текстів різних функціональних стилів (офіційно-ділового, газетного, стилю художньої прози та ін.) [1, с. 74-82]. При цьому, на наш погляд, рекламне повідомлення, з точки зору реалізації в ньому категорії когезії, залишається недостатньо вивченим.

Дослідження засобів внутритекстового зв'язку в рекламі дозволяє зробити висновок, що для рекламних текстів найбільш характерним виявляється використання таких засобів когезії, як лексичний або синтаксичний повтор, асоціативні форми когезії та синтаксичний еліпсис.

Одна з головних вимог до рекламного тексту є його швидке, повне і адекватне сприйняття адресатом, що пов'язано з усвідомленням його цілісності (когерентності) і зв'язності (когезії). Забезпечення зв'язності повідомлення характеризує реалізацію *максими способу*, яка виокремлюється як *одна із максим етикетизації дискурсу* [2, с. 116-130]: *організуй своє повідомлення у оптимальний для сприйняття і розуміння спосіб*. Цілісність або когерентність, тобто узгодженість і логічна

зв'язність на рівні змісту [6, с.333] як базова характеристика тексту проявляється серед іншого у засобах зв'язності (когезії), яка розглядається як структурний прояв цілісності [4, с. 17], як поняття, яке характеризує сукупність лінгвальних (граматичних, лексичних і фонетичних) засобів, завдяки яким речення у дискурсі об'єднуються у структурно більші одиниці. Граматичними засобами забезпечення цілісності тексту визнають такі синтаксичні конструкції як: *еліпсис, парцеляцію, паралельні синтаксичні конструкції, лексичний повтор* [2, с. 201]. Цілісність тексту забезпечується також іншими синтаксичними будовами, такими як сегментовані конструкції, єдності "питання-відповідь". Синтаксичні засоби когезії функціонують разом з фонетичними, лексичними і лексико-граматичними засобами у забезпеченні цілісності повідомлення.

Рекламне повідомлення як правило розглядається як складне семіотичне утворення, яке містить знаки декількох семіотичних систем (вербальні / невербальні знаки; візуальні / аудіо знаки), а рекламний текст розуміється як утворення тільки вербального плану, як частина рекламного повідомлення. Роль деяких синтаксичних конструкцій у забезпеченні зв'язності рекламного повідомлення є значною. Враховуючи цілісність сприйняття, за якого елементи різних семіотичних систем у рекламі взаємодіють і взаємодоповнюють одне одного у функції передачі інформації, синтаксичні особливості тексту відсилають адресата до невербальних елементів, посилаючись на них як на елементи тексту. Такий зв'язок забезпечується вживанням *еліптичних речень,* в яких вербальний елемент, що позначає об'єкт рекламування опускається, оскільки невербальна складова містить необхідну інформацію. Тісна взаємодія вербальної і невербальної семіотичних систем, уможливлює появу еліптичних речень *у заголовку рекламного тексту,* який має представити об'єкт рекламування і зацікавити адресата, як наприклад: невербальна частина рекламного повідомлення представлена фотографією об'єкта рекламування, внаслідок чого з контексту адресат з легкістю відновлює імплікований підмет у реченні заголовку.

Паралельно виникає досить правильне питання стосовно того, яким чином еліпсис як такий, беручи до уваги його саму його природну сутність, може сприяти явищу когезії? На прикладі деяких повідомлень *сучасних грецьких реклам,* маємо можливість побачити та усвідомити феномен того, що «більша частина інформації мається на увазі, ніж подається»*: «Lux. Фп убрпэнй фщн буфЭсщн», «Henniger. Йдйб геэуз», «ЦизнЬ. Кбнелльрпхлпт»* [8]. Ефект «відсутності» надає більшої виразності та посилює взаємозв'язок між сторонами комунікаційного процесу, а також показує ступінь близькості між ними. Еліпсис тут відіграє роль фактора, що закликає до дії та посилює інтерес до участі. Це підкреслює також і дослідниця сучасного грецького рекламного дискурсу С. Куцулелу-Міху.

Найчастіше еліптичні і номінативні речення є засобом вираження зв'язності між вербальним і невербальним (візуальним) планами рекламного повідомлення.

Література

1. Гальперин И.Я. Текст как объект лингвистического исследования/ И.Я. Гальперин.– М.: Едиториал УРСС, 2005. – 144 с.
2. Ільченко О.М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : дис. … доктора філол. наук : 10.02.04 / Ольга Михайлівна Ільченко – К., 2002. – 411 с.
3. Мойсеєнко І.П. Прагмалінгвістична організація рекламного тексту : макро- і мікроаналіз (на матеріалі англомовної побутової реклами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / І.П. Мойсеєнко. – К. 1996. – 24 с.
4. Москальская О.И. Грамматика текста / О.И. Москальская. – М. : Высшая школа, 1981. – 183 с.
5. Охріменко В.І. Види аргументації у якості посилань в рекламі як відображення системи цінностей адресата / В.І. Охріменко // Проблеми семантики слова речення та тексту : зб. наук. статей. Випуск 5. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – С. 143-149
6. Степанова М.И. Когезия и когерентность в британском медиадискурсе / М.И. Степанова // Материалы XV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых "Ломоносов". Секция "Филология". – М. : МАКС Пресс, 2008. – С. 333-335
7. Κουτσουλέλου-Μίχου Σ. Η Γλώσσα της Διαφήμισης. Κειμενογλωσσολογική Προσέγγιση του Διαφημιστικού Κειμένου/ Σ. Κουτσουλέλου-Μίχου. – Αθήνα: Gutenberg, 1997. – 270 σ.

СЕКЦІЯ
ЕЛЛІНІСТИЧНІ СТУДІЇ І ПЕРЕКЛАД

УДК 004:81’255(043)
Аліпа Р.А., старший викладач

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Переклад є одним із найважливіших видів мовної діяльності, володіння яким необхідно для повноцінної роботи представників різноманітних сфер діяльності. Переклад сьогодні є найперспективнішим засобом подолання існуючих мовних бар’єрів. Очевидна зростаюча роль перекладацької діяльності в сучасному полікультурному суспільстві щодо здійснення міждержавної комунікації, обміну інформацією, яка подається на різних мовах.

У тій же мірі, що й інформаційний пошук, переклад наукової, технічної, ділової, правової документації з однієї мови на іншу є невід’ємною частиною науково-технічного прогресу.

На сучасному етапі перекладацької діяльності особливого значення набуває проблема використання інноваційних технологій. До числа таких здебільшого відносяться інформаційні та комунікаційні технології.

До основних компонентів сучасної інформаційної технології в перекладі відносять машинний переклад, інформаційно-довідкову базу (електронні словники, довідники, енциклопедії, нормативно-термінологічні джерела), архівування, пошуку й відновлення фрагментованих перекладів (системи памяті перекладів), засоби підготовки, форматування й конвертування текстових даних, засоби локалізації текстів перекладів.

Машинний переклад передбачає застосування комп’ютера при перекладі. Це можуть бути:

- найпростіші процедури послівно-оберненого перекладу, у яких вибір еквівалентів не виробляється, і на виході система перекладу дає всі перекладні еквіваленти, наявні в словнику;
- використання певної комбінації синтаксичних і семантичних моделей для вибору правильного еквівалента й перетворення структури вихідного тексту в структуру тексту перекладу;
- використання моделей синтаксичного й семантичного аналізуй синтезу та концептуальних моделей подання змісту тексту.

Програми машинного перекладу, які існують сьогодні, включають такі напрямки перекладацької діяльності як:

- автоматична обробка словника (word processor);
- системи перевірки правопису, граматики, стильові редактори;
- електронні словники;
- термінологічні бази даних;
- корпус текстових даних;
- енциклопедії.

Одним з найбільших проривів у технології перекладу стала поява памяті перекладів (Translation Memory), яка передбачає створення бази фрагментів раніше виконаних перекладів. До найбільш популярних систем відносяться: OmegaT, SDLX, Trados, Star Transit, Wordfast, Transolution, Open Language Tools.

Інтернет, як глобальне інформаційне середовище, являє собою унікальне джерело лінгвістичної інформації, поки ще не цілком освоєне перекладачами. Виділяють такі основні напрямки можливого використання Інтернет-ресурсів для перекладача:

- швидкий доступ до величезних масивів довідкової інформації;
- використання мережі в якості універсального багатомовного корпусу текстів, з якого можна черпати різноманітну лінгвістичну інформацію, що істотно підвищує якість перекладу;
- одержання фонових відомостей по предметній галузі перекладного тексту;
- використання спеціалізованих перекладацьких і лінгвістичних ресурсів;
- оперативний зв’язок.

Одним з основних видів перекладацьких ресурсів Інтернету є інформаційно-довідкові бази даних:

- Тлумачні словники й тезауруси;
- Енциклопедії й довідкові матеріали;
- Перекладні словники.

Багато можливостей дають різноманітні розсилки, лінгвістичні (iLoveLanguages, Summer Institute of Linguistics, Індо-європейська база даних) та перекладацькі (Pro, Translatortips, Translation Journal, Lantra-L) ресурси, особливо в сфері термінології, лексикографії й компютерної лінгвістики.

Інтернет також може виступати платформою для професійного спілкування перекладачів. Шляхом реалізації цього виступають різноманітні перекладацькі форуми.

Література

1. http://intkonf.org/bedenko-av-internet-resursi-v-perekladatskiy-diyalnosti/
2. https://msn.khnu.km.ua/course/info.php?id=4644
3. http://bibliofond.ru/view.aspx?id=599712
4. http://dodiplom.ru/ready/77744
5. http://translator-ikt.at.ua/

УДК 811 14 (043)

Воєвутко Н.Ю., кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКЛАДАННЯ НОВОГРЕЦЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ / ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА УНІВЕРСИТЕТУ ЛЕФКОСІЇ

В сучасних умовах диверсифікації вищої освіти актуальності набуває питання про вивчення та запозичення кращого європейського досвіду, у тому числі з викладання мов. Враховуючи специфіку наукових інтересів, а саме: викладання новогрецької мови, звернення до вивчення мовної освіти на Кіпрі є доречним.

Проаналізуємо магістерську програму «Викладання новогрецької мови як другої / іноземної» в Університеті Лефкосії, якій є одним з найкращих приватних університетів Республіки Кіпр.

Мета та завдання програми – спеціалізація студентів освітнього ступеня «Магістр» з питань теорії та практики викладання новогрецької мови як другої/іноземної (НМДІ); тренування та розвиток в них професійних компетентностей викладання НМДІ.

Перспективами працевлаштування та кар'єрного росту здобувачів вищої освіти за вказаною магістерською програмою визначено: можливість зробити кар'єру в усьому світі в якості викладача новогрецької мови як другої/іноземної; укладача мовних програм в цьому напрямку.

Випускники, які успішно опанували програму, набувають можливість працювати по всьому світу в державних і приватних установах (школах, університетах, науково-дослідних центрах), що спеціалізуються на викладанні новогрецької як другої / іноземної мови.

Після закінчення навчання за вказаною програмою випускники можуть бути допущені до навчання за третім циклом (докторантура, що у вітчизняному просторі вищої освіти відповідає рівню аспірантури).

Результати навчання:

- Поглиблення теоретичних знань, вмінь та навичок в області методології навчання новогрецької мови.
- Набуття практичного досвіду на рівні володіння новогрецькою Г2 (С2 за Загальноєвропейськими рекомендаціями мовної освіти) на основі трьох важливих основ – викладання, навчання та оцінювання з акцентом на комунікативні навички.
- Набуття досвіду з практики управління класом, планування уроку з метою вирішення практичних / фактичних питань на занятті з новогрецької мови.
- Спеціалізація з конкретних питань викладання мови в залежності від цільової аудиторії.
- Цифрова грамотність і навчання з використанням ІКТ та цифрових ресурсів (електронні інструменти і робоче середовище) для навчання новогрецької мови.
- Забезпечення достатньої теоретичної і практичної основи для здійснення майбутніх досліджень на рівні докторантури.

На опанування змістом програми відводяться 90 кредитів ECTS, де кожна дисципліна відповідає 10 ECTS, а виконання кваліфікаційної магістерської роботи, яка не є обов'язковою, оцінюється у 20 кредитів ECTS.

Обов'язковими дисциплінами визначено: Теорії опанування другою / іноземною мовою (Θεωρίες Κατάκτησης της Δεύτερης/Ξένης Γλώσσας), Планування уроку та управління класом (Σχεδιασμός Μαθήματος και Διαχείρηση Τάξης), Методологія досліджень (Μεθοδολογία της Έρευνας), Викладання граматики (Η Διδασκαλία της Γραμματικής), Викладання новогрецької як другої/іноземної

мови дітям (Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης/Ξένης Γλώσσας σε Παιδιά), Оцінювання знань з дисципліни Новогрецька як друга/іноземна (Η Αξιολόγηση στην Ελληνική ως Δεύτερη/Ξένη Γλώσσα).

До дисциплін за вибором віднесено: Технологія та освіта (Τεχνολογία και Εκπαίδευση), Викладання новогрецької літератури (Διδασκαλία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας), Міжкультурна освіта (Διαπολιτισμική Εκπαίδευση), Питання інклюзивної освіти та вивчення мови (Θέματα Ειδικής Αγωγής στην Εκμάθηση της Γλώσσας), Викладання лексики та використання словників (Η Διδασκαλία του Λεξιλογίου και η Χρήση Λεξικών), кваліфікаційна магістерська робота (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία).

Вважаємо, що вивчення змісту освітньої програми «Викладання новогрецької мови як другої / іноземної» може бути корисним при укладанні вітчизняних освітніх програм.

Література

1. Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης/Ξένης Γλώσσας (ΜΑ) / Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. – Режим доступу: https://www.unic.ac.cy/el/master-degrees/didaskalia-tis-ellinikis-os-deyteris/xenis-glossas-ma [17.11. 2016]

УДК 811.161.2’33(043)

Новицька О.А., кандидат філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АФОРИЗМІВ ПОЛІТИЧНОГО МОТИВУ

Тема політики не може оминути жодного спогаду, будь то в прояві літературних рядків чи то у вигляді простих тлумачень. В поетиці Т.Г. Шевченка ми маємо і такі вірші теж, які слугують посібником для тих, хто пізнав різнобічність життя політики.

Антонімічний переклад, який відноситься до комплексної категорії має на меті перекласти текст змінюючи поняття з оригіналу, протилежним поняттям, щоб передати відтінок оригіналу:

А діждемось-таки колись!

Καμία στίγμη θα σταματήσουμε να περιμένουμε.

(«Ιερό ανόητος»)

Коли при перекладі афоризму не потребується жодних перегрупувань, і коли зберігається структура речення, кожне слово перекладається так, як воно дається у словнику (враховуючи контекст), тоді використовується дослівний переклад:

А ми дивились та мовчали Та мовчки чухали чуби. Німії, подлії раби!

Κοιτάξουμε και κρατήσουμε τη σιωπή, και σιωπηλά χτενίζουμε τα τσουλούφια. Εμείς οποίοι είναι βουβοί και ποταποί σκλαβοί.

(«Ιερό ανόητος»)

Генералізація використовується у тик випадках, коли одну частку замінюють на іншу, яка є більш ширшою за значенням. У наступному прикладі була замінена частка «Вашінгтон» на «диво», бо є задумкою поета, яку треба передати зі збереженням авторського ідіостилю:

Коли Ми діждемося Вашінгтона?

΄Οταν θα δούμε το θαύμα;

(«Ιερό ανόητος»)

Синтаксичне уподібнення або дослівний переклад потрібен у тому випадку, коли відбувається точна передача змісту. Дану трансформацію було використано, щоб найбільш точно передати думку автора:

Найшовсь-таки один козак Із міліона свинопасів.

Δηλαδή βρήκαμε ένα κοζάκο από ένα εκατομμύριο χοιροβοσκούς.

(«Ιερό ανόητος»)

Вражою злою кров'ю Волю окропіте.

Με το ξενό κακό αίμα την ελευθέρια να προστατεύετε.

(«Διαθήκη»)

У процесі перекладу трапляються випадки використання одразу двох трансформацій, бо переклад афористики потребує пильності та відповідальності, щоб зберегти авторський ідіостиль. Генералізація була використана при перекладі наступного афоризму, тому що дієслово «розвести» було замінено дієсловом «залишити»з більш ширшим значенням для даного контексту. Але, задля збереження стилю поета була використана модуляція, яка на меті замінити при перекладі з

української мови на новогрецьку словникову відповідність контекстуальним і логічним відповідником:

В раї пекло розвели.

Στον Παράδεισο τον άδη αφήνετε να μπεί.

(«Αν οι κύριοι ήξεραν»)

Синтаксичне уподібнення або дослівний переклад потрібен у тому випадку, коли відбувається точна передача змісту. Дану трансформацію було використано, щоб найбільш точно передати думку автора:

Збудить хиренну волю.

Ανακατέψετε την ελευθέρια εξαντλημένη.

(«Δεν θα σηκώθω ποτέ»)

Маємо зазначити, що на практиці без використання перекладацьких трансформацій ми отримали б у вихідному варіанті несінітницю і не зрозуміли змістовий модуль речення. Перекладацькі помічники допомагають при кінцевому результаті, і треба пам'ятати про те, що головна ціль в тому, щоб передати зміст, а не кожне слово, зі збереженням ідіостилю поета. Також, було виявлено, що граматичних трансформацій у вигляді дослівного перекладу були використані найбільше у процесі перекладу афоризмів політичного мотиву з української мови на новогрецьку.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

2. Комісарів В.Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти): Учеб. для ін-тів і фак. іноз. яз. / В.Н. Комісарів. - М.: Вища. шк., 1990. - 253 с.

УДК 811.14'06'373.611 (043)

Пічахчи О.В., старший викладач

АФІКСАЛЬНІ ЗАСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ В ДИНАМІЦІ ОНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКИ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Процеси оновлення лексичного складу мов, зокрема новогрецької, є динамічними. Саме виникнення неологізмів відбиває внутрішню динаміку розвитку лексикону мов. Це зумовлює виникнення новітніх тенденцій у активних процесах поповнення лексики мови, розширення меж сполучуваності слів, актуалізації лексем, що перебували на периферії тощо.

Основні чинники появи лексичних інновацій полягають у постійних змінах суспільного життя, тому функціонування неологізмів є наслідком розвитку різних сфер людської діяльності. Сфери найчастішого вживання лексичних інновацій: мода, естетика, комп'ютерні технології, технічна галузь, галузь науки, надання розважальних послуг, економічні та суспільні відношення, спортивна галузь, засоби масової інформації, інтернет-комунікації. Окрім соціальних причин, появу лексичних одиниць стимулюють і внутрішньомовні чинники, зумовлені потребою удосконалення лексико-семантичних зв'язків системи мови.

Під час номінації відбувається часткова ксенізація мови, тобто поповнення мови іншомовними словами. Неологія у свою чергу бореться з великою кількістю запозичень, які потрапляють до лексикону мови, активуючи при цьому власні мовні ресурси. Звичайно запозичення залишаються питомим каналом поповнення лексичного складу новогрецької мови, оскільки зростає кількість прямих запозичень, виникають перекладені кальки, що вказує на активне семантичне словотворення. Семантичне (або лексичне) словотворення є продуктивним способом номінації новогрецької мови, що служать також засобом посилення експресії лексики, розширення або звуження значення за рахунок утворюваних цим способом виразніших лексичних одиниць – синонімів, антонімів, гіперонімів, гіпонімів та ін., що розширюють парадигматичні характеристики неологізмів новогрецької мови. Синтагматичні відношення (функціонального потенціалу ресурсу номінації за Є.А. Карпіловської) з ресурсами новогрецької мови відображаються у здатності неологізмів вживатися у складі словосполучень.

Детальніше в цій статті зупинимось на внутрішньому словотвірному потенціалі неологізмів, який вказує на ступінь входження нових слів у мову, використання цих слів мовцями та подальше закріплення їх у лексиконі мови. Досліджувана тема статті є досить актуальною, тому що окреслює неотенденції процесів оновлення мов, новогрецької зокрема. Дослідники погоджуються, що корпусна лінгвістика, тобто кількісна лінгвістика, не може розв'язати остаточно проблеми, що окреслює

неологія. Словотвірна активність та сполучіваність, частота використання неологізмів, які дослідники формують у корпуси нових слів, вказує на потенційне осмислення, прийняття мовцями та поступове унормування нової лексики [1, с. 173].

Порівняно з абревіацією, творенням композитів та юкстапозитів, які притаманні неологізації новогрецької мови, найбільш продуктивними моделями творення неологізмів є афіксальне словотворення, що підкреслює специфіку грецької мови.

Отже, афіксальне словотворення відбувається за допомогою афіксів (префіксів та постфіксів) та афіксоїдних компонентів (префіксоїдів та суфіксоїдів).

Деривaційні процеси творення неологізмів за допомогою префіксів (*α-/αν-/ανα-/ανε-/ανη-, αντι-, απο-, δια-, δυσ-, εισ-, εκ-/εξ-, εν-/εμ-/εγ-/ελ-/ερ-, επι-, κατα-/κατ-/καθ-, μετα-, παρα-, προσ-, προ-, συν-, υπερ-, υπο-*) не є продуктивними настільки, щоб встановлювати певні закономірності (наприклад, *η αντιπερεφέρεια, αναπρογραμματίζω, η αντιγήρανση, η αποχρέωση, το απόφωτο, διευρωπαϊκός, -η, -ο, η εμβιομηχανική* [Δελτία 9-13]), але ці афікси (здебільшого це стосується афікса *α-*) можуть використовуватися в утворюванні афіксоїдних форм.

Створення лексичних інновацій за допомогою суфіксів або постфіксів є досить поширеним явищем, оскільки їх кількість більша, ніж префіксів. Суфікси можуть позначати людину, що виконує певні дії, зазвичай професійні (чоловічого роду: *-άς, -άρης, -ίας, -ιέρης/-έρης, -τής,* жіночого роду: *-ιδα, -ισσα, -ού, -τρα, -τρια*), саму дію або її результат (чоловічого роду: *-μός,* жіночого роду: *-α/-εια, -ση/-ξη/-ψη/-ηση/-ιση/-ωση*, середнього роду: *-άδι, -ητό, -ι, -ιμο/-σιμο/-ξιμο/-ψιμο, -μα)*, знаряддя або предмет (чоловічого роду: *-εας, - τηρας, -της,* жіночого роду: *-αριά, -ιέρα, -τρα,* середнього роду: *-είο, -ερό, -τήρι*), на позначення місцевості (чоловічого роду: *-ιας,* жіночого роду: *-αρία, -ια,* середнього роду: *-αδικο, -ειο, -τηρι, -τηριο*), також виокремлюються суфікси, використовувані для утворення прикметників на позначення дієслівної ознаки, певних властивостей (*-τος, -(ε/η)ρος, -ικος, -ιμος, -τεος, -τηριος, -αιος, -ειδής, -ώδης* та ін.), для утворення прислівників (*-α, -ως*), дієслів (*-ιζω, -αρω, -ευω*): наприклад, *η δημοκρατορία, ο δρομολογητής, εμβρυονικός, -η,-ο, επιδραστικός,-η,-ο, ο καταγγελτισμός, η κληρονόμηση, η κυβερνησιμότητα, νεοπλουτίστικος,-η,-ο, οικοσυστημικός,-η,-ο, ο προσαρμογέας, η υποχρεωτηκότητα, ο μισάνθρωπισμός* [Δελτία 9-13]..

Найбільш численні групи неологізмів утворюють афіксоїдні компоненти, які лінгвісти визначають проміжним компонентом складного або складноскороченого слова, співвідносного з повнозначним словом чи основою, яка повторюється з тим самим значенням у ряді слів і наближається за словотворчими функціями до афіксів [3, с. 37-38]. Розрізняють префіксоїди: *αερο-, αμφι-, ανοσ-, βιο-, βιντεο-, γεω-, δικτυο-, εθνο-(εθνικό-), ενδο-, εμπορο-, εξο-, ευρω-, ηλεκτρο-, ηχο-, ιστο-, κρυο-, κυβερνο-, μακρο-, μικρο-, μονο-, νανό-, οικο-, πολυ-, τηλε-, τρομο-, φιλ-, -θεραπεια, -φοβια, -βορος,* інші та суфіксоїди: *-αλγία, -δότηση, -κομία, -κτονία, -λογία, -ποίηση, -ποιείο, -σκόπηση, -λογώ, -ποιώ, -γραφώ, -βολώ, -κοπώ* та інші, наприклад, *η ευρωανάπτυξη, μακροθρεπτικός, η μικροκλίμακα, η παιγνιοθεραπεία, ο φιλοευρωπαϊστης, ο τρομοπόλεμος, η τεχνοφοβία, κοστόβορος, η αριθμοποίηση, η αριστεροσύνη, η βιοοικονομία, το γηριατρείο, γεωσύγχρονος,-η,-ο, εθνοφυλετικός, -η,-ο, κεφαλαιοποιητικός, -η,-ο, ο μικροεπενδυτής, η νανοβιοτεχνολογία, φτωχοποιώ* та інші [Δελτία 9-13].

Словотвірну активність афіксоїдів можна пояснити появою великої кількості комбінованих понять та реалій, що потребують відображення різного ступеню їхніх ознак, мотивованої виразності, негативного забарвлення тощо. Таким чином, активуються механізми морфологічних, семантичних, синтаксичних змін, що посилюють словотвірні функції лексем. Також, у більшості випадків компоненти новоутворення можна розгорнути в мотивувальне словосполучення, наприклад: *θεατροποιώ → κάνω θέατρο, μαρτυροποίηση → δήλωση μαρτυριών*.

Функціонально афіксоїди ототожнюються з афіксами, оскільки виявляють словотвірну активність і мають розгалужену комбінаторику. Наприклад: *ασυλοποιώ, σημειοδοτώ, αριστοποιώ, το ασκησιολόγιο, ο βιοαισθητήρας.* З наведених прикладів можна зрозуміти, що здатність утворювати деривaційні ряди слів неоднакова й цілком залежить від характеру їх значення.

Треба зазначити, що грецька мова залишається частково мовою-донором навіть на компонентному рівні запозичень, оскільки деякі афіксоїди *νανό-, κρυο-* та інші були раніше запозичені англійською мовою з грецької і вже на сучасному етапі оновлення лексичного складу грецької мови повернулись до неї як запозичені компоненти.

Отже, неологізми є постійно змінюваними лексичними одиницями, тому їм притаманні найрізноманітніші способи творення. Лексичні інновації, утворені афіксальним способом, становять найчисельнішу групу, тому що нові поняття, що потребують нових номінаційних позначень, є складними та багатогранними, що є характерною рисою сучасної лексики грецької мови. Крім того, ці ознаки додатково вказують на здатність новогрецької мови залишатися джерелом

інтернаціоналізмів, навіть на інтеркомпонентному рівні через мову (здебільшого англійську), яка виступає посередником у процесах номінації.

Література

1. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

2. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н.Ф. Клименко. – К.: Наукова думка, 1984. – 251 с.

3. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – 750 с.

4. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 6 (Με ανατύπωση τω τεύχων 1-5). – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1997. – 744 σ.

5. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 7. – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2000. – 244 σ.

6. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Διπλό τεύχος 9-10 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2009. – 476 σ.

7. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 11 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2012. – 290 σ.

8. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 13 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. – Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2015. – 354 σ.

УДК 811.161.2’33(043)

Рябченко Е.В., старший викладач

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ

Η βιβλιογραφία στον τομέα μεταφρασεολογίας αποτελείται από επιμέρους κλάδους της γλωσσολογίας όπως η αντιπαραβολική γλωσσολογία, η πραγματολογία, η κειμενογλωσσολογία, η συγκριτική υφολογία, ηυπολογιστική γλωσσολογία, η κοινωνιογλωσσολογία, η ψυχογλωσσολογία, αλλά και από αυτόνομες επιστήμες όπως η κοινωνιολογία, ψυχολογία, η ανθρωπολογία, η εθνολογία κ.λπ. Η διεπιστημονική προσέγγιση ενός και του αυτού αντικειμένου είναι, άλλωστε, όλο και πιο συχνό φαινόμενο στις μέρες μας, πόσο δε μάλλον όταν το αντικείμενο αυτό είναι η γλώσσα και, πιο συγκεκριμένα, το κείμενο. Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι φωνές που υπενθυμίζουν συχνά πόσο σημαντική είναι η προσφορά της γλωσσολογίας στη μετάφραση. [1]

Με την ανάπτυξη της διεθνούς επικοινωνίας, η σημασία της ειδικής γλώσσας και μετάφρασης έγινε ιδιαίτερα αισθητή. Ο μεγάλος όγκος των μεταφράσεων ειδικών κειμένων και οι προσπάθειες για καλύτερη κατανόηση του προϊόντος της μετάφρασης έχουν συντελέσει στη διατύπωση πολλών και διάφορων προσεγγίσεων και θεωρήσεων περί μετάφρασης Οι λειτουργικές προσεγγίσεις έκαναν την εμφάνισή τους τα τελευταία 25 περίπου χρόνια και εφαρμόζονται τόσο στην ειδική όσο και την λογοτεχνική μετάφραση. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι κατανοούν τις μεταφραστικές ανάγκες της σύγχρονης εποχής και δίνουν κατευθυντήριες γραμμές για την αντιμετώπιση ενός προς μετάφραση κειμένου. Η μεταφρασεολογία είναι ένας αυτόνομος κλάδος και έχει παύσει να εντάσσεται σε άλλους επιστημονικούς τομείς όπως η (εφαρμοσμένη) γλωσσολογία και η συγκριτική λογοτεχνία. [2]

Πρόκειται για έναν κλάδο του επιστητού που ανήκει στις ανθρωπιστικές επιστήμες και ασχολείται με τη συστηματική μελέτη, την περιγραφή και την εφαρμογή όλων των εκφάνσεων, λεκτικών και μη λεκτικών, της μεταφραστικής πρακτικής (το προς μετάφραση κείμενο, η μεταφραστική εντολή, το μετάφρασμα, ο μεταφραστής, η μεταφραστική διαδικασία κ.λπ.). Στόχος της είναι η επεξήγηση, μέσα από συστηματικές έρευνες, της μεταφραστικής πράξης, όπως και η ανάπτυξη ομοιογενών θεωρητικών μοντέλων. Οι όροι που έχουν κατά καιρούς προταθεί για τον ορισμό του επιστημονικού πεδίου ποικίλλουν (κυρίως στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία). Κάποιοι ειδικοί πρότειναν τον όρο *science of translation* (Nida 1969), κάποιοι άλλοι τον όρο translatology. Στις μέρες μας έχει επικρατήσει ο όρος *translation studies* (TS), που πρότεινε ο αμερικανός θεωρητικός, μεταφραστής και ποιητής James Holmes (1972). Στην Ελλάδα ο καθιερωμένος όρος είναι *μεταφρασεολογία*, αν και η χρήση του όρου *μεταφραστικές σπουδές* (έκτυπο του αγγλικού όρου) γίνεται ολοένα και πιο συχνή. [3]

Η ιστορία του ορισμού της μετάφρασεολογίας είναι μακρά και ενδιαφέρουσα χάρη στην ετερογένεια των διατυπώσεών του. Η γλώσσα, κάθε μια από τις γλώσσες εργασίας ειναι ζωντανός οργανισμός που ζει και εξελίσσεται κρύβει έναν ολόκληρο κόσμο γεμάτο παγίδες, λογοπαίγνια, αμφισημίες, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, υφολογικά τερτίπια, πρωτόγνωρες μεταφορές, έναν κόσμο που πρέπει κάθε στιγμή να

ανακαλύπτει, να κατανοεί και να μοιράζεται με τον αναγνώστη του μεταφράσματός του, καθιστώντας ο ίδιος ανά πάσα στιγμή τον εαυτό του γέφυρα δύο κόσμων, δύο διαφορετικών πολιτισμών.

Література

1. ΜΠΑΤΣΑΛΙΑ Φ., ΣΕΛΛΑ-ΜΑΖΗ Ε.// Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της μετάφρασης, Αθήνα: Έλλην./1997/. σ. 298.

2. Παριανού Αναστασία. Η ανάγκη της λειτουργικής προσέγγισης στη μετάφραση ειδικών κειμένων. /Αναστασία Παριανού.// ΕΛΕΤΟ – 6ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία».//Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2007. Електронний режим доступу. http://www.eleto.gr/download/Conferences/6th%20Conference/6th_30-25-ParianouAnastasiaPaper_V04.pdf

3. Σύντομη εισαγωγή στις σχέσεις γλωσσολογίας και μετάφρασης με παραδείγματα από το ζεύγος γαλλικής – ελληνικής // Μαρία Τσίγκου. Електронний режим доступу /http://dflti.ionio.gr/sites/default/files/Tsigou03_0.pdf

Рябченко Е.В., старший викладач
Переклад в сучасному світі

УДК 811.14’06’373.46(043)
Узун М.М., старший викладач

ДО ПИТАННЯ НОВОГРЕЦЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ

У своєму дослідженні ми ставимо на меті проаналізувати сучасний стан лінгвотермінографії новогрецької мови й визначити способи укладання словників лінгвістичної термінології новогрецької мови з використанням англомовних термінів. Актуальність даної проблеми пов’язано з недостатньою кількістю і, взагалі, відсутністю новітніх теоретичних досліджень, які б було присвячено аналізу словників лінгвістичної термінології та перекладного словника, який би дозволив його користувачеві отримати довідку про співвідносне з терміном наукове поняття.

Новогрецька лінгвістична термінографія представлена невеликою кількістю робіт. Перший словник мовознавчих термінів новогрецької мови було видано 1983 року Димітріу, який, до речі, не був мовознавцем. До словника було включено технічну термінологію чотирма мовами: грецькою, англійською, французькою та німецькою. 1997 року у Греції побачив світ один з найсучасніших і найвідоміших довідників з Загального мовознавства «Словник мовознавства та фонетики» Девіда Кристала [10]. Він нараховує 40000 термінів усіх галузей теоретичної та прикладної лінгвістики. Словник перекладено й адаптовано Йоргосом Ксидопулосом (який є найавторитетнішим дослідником адаптації термінів англійської мови в новогрецькій і укладачем короткого англо-грецького словника лінгвістичних термінів) з урахуванням потреб лінгвістики сучасної новогрецької мови.

Заслуговує на особливу увагу «Сучасний словник мовознавчих термінів і тем» Йоргоса Сакеллар’ядиса 2004 року [9]. Автор словника мав на меті коротко описати та проаналізувати не тільки лінгвістичні терміни новогрецької та давньогрецької, але й інших мов світу. В алфавітному порядку розташовано давні та сучасні терміни, які стосуються фонетики, фонології, морфології, синтаксису, семасіології. До словника увійшли терміни і питання не тільки традиційної граматики, а й різних сучасних лінгвістичних теорій. Добираючи терміни, автор керувався метою якнайповніше врахувати соціальний характер мови, а тому, базуючись на формальному, функціональному, логіко-граматичному, граматичному і семантичному підходах при описі мови, до реєстру включалися також терміни, пов’язані з когнітивною лінгвістикою, герменевтикою, психолінгвістикою, комп’ютерною лінгвістикою. Питання, які, на думку автора, є найактуальнішими або значущими, висвітлено більш докладно. Правильність вибірки термінів доводить список використаних джерел і короткий словник англо-грецьких мовознавчих термінів. Наявність відповідника цього терміна в англійській мові дає можливість крім тлумачення дізнатися про відповідник даного терміна в термінологічній системі іншої мови. Авторитетність автора доводить і найповніша власна бібліографія, до якої включено 40 наукових досліджень і статей, 52 тези, декілька критичних статей щодо англійських та новогрецьких термінів, вступні статті до деяких мовознавчих енциклопедій та словників. Це один із словників, який виправдовує свою назву, тому що тлумачить понад 3000 найуживаніших у науковій, навчальній, методичній літературі термінів. Він розрахований на найширшу аудиторію – від студентів та викладачів-філологів, науковців до всіх тих, кого цікавлять питання історії мови.

«Словник термінів граматики і синтаксису новогрецької мови» Емілії Ксантопулу 2008 року [8] надає вичерпну інформацію лише з двох розділів мовознавства. Цей словник містить довідкову додаткову інформацію з орфографії та правил відмінювання й дієвідмінювання новогрецької мови і призначений студентам філологічних відділень або вчителям шкіл. Незважаючи на словникові статті його не можна в повній мірі вважати термінологічним словником, тому що він не може повною мірою задовольнити потреби фахівців у стислій інформації, що і є ознакою довідника. Але він виконує своє призначення і стане у нагоді всім, хто вивчає граматику новогрецької мови. Як і всі навчальні словники, цей Словник за своїм призначенням має низку особливостей, чим відрізняється від звичайних системозорієнтованих словників. По-перше, цей довідник розраховано на викладачів і студентів, і тому його може бути використано як навчальний посібник. Словник містить найбільш уживані та розповсюджені терміни з певної галузі знань (граматики і синтаксису), характеризується наявністю при кожному слові мінімально необхідної інформації, поділом лексики на продуктивну та рецептивну, наявністю методичних вказівок щодо оволодіння матеріалом, аналізу термінів.

Таким чином, розглянувши ситуацію, яка спостерігається в сучасній лексикографії новогрецької мови, ми дійшли таких висновків. Як бачимо, представлені словники і довідники граматичних, мовознавчих термінів покликані допомогти розв'язанню однієї з найактуальніших проблем, яка постала перед філологами, - вони узагальнюють теоретичний матеріал з різних розділів мовознавства з прикладами з новогрецької мови. Водночас, сучасні грецькі словники лінгвістичних термінів, у переважній більшості, обмежені обсягом матеріалу та не завжди включають в себе новостворені терміни науки про мову, вони не можуть в повній мірі задовольнити потреби мовознавців та спеціалістів суміжних наук в сучасному словнику лінгвістичних термінів.

Література

1. Жалай В. Я., Биховець Н. М., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. Сучасна термінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов. – К.: Логос, 2011.- С. 3–27.
2. Іванова О. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки / Ольга Іванова // Українська мова, 2006. – № 4. – С. 84-94.
3. Комова М. Класифікація термінологічних словників / Марія Комова // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008, № 620. – С. 144-147.
4. Перебийніс В. І. Теорія і практика укладання навчальних словників / В. І. Перебийніс // Вісник Житомирського державного університету. – К., 2004. – № 17. – С. 73-75.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія // О. О. Селіванова - Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми // О. О. Селіванова - Полтава: Довкілля, 2008. – 711с.
7. Узун М. М. Короткий новогрецько - англо - український словник – довідник лінгвістичних термінів // М. М. Узун. – Маріуполь. 2016. - 40с.
8. Ξανθοπούλου Α. Λεξικό όρων Γραμματικής και Συντακτικού της Νεοελληνικής Γλώσσας / Αιμίλια Ξανθοπούλου - Αθήνα. 2008.- 371σ.
9. Σακελλαριάδης Γ. Σύγχρονο λεξικό όρων και Θεμάτων γλωσσολογικών / Γεώργιος Χ.Σακελλαριάδης – Εκδόσεις Σαββάλας. 2004.- 478σ.
10. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 4-th edition // Crystal D.- Oxford: Blackwell, 1997. – 488 p.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

УДК 811.111’373.43(043)
Гапєєва І. В., кандидат філологічних наук, доцент

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АБРЕВІАТУР-НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасні лінгвістичні студії надають виняткового значення вивченню словникового складу мови, що передбачає не тільки дослідження шляхів та засобів її збагачення, а й ряду інших проблем, пов’язаних, наприклад, з польовим характером її лексико-семантичної системи, концепцією експериментального вивчення лексики, роздумами над сутністю та причинами історичних змін у її словниковому складі тощо. Показово, що увага до слова, що має свою «індивідуальну історію входження у мову-реципієнт» (Г.Вальтер), зосереджується на його осмисленні в перекладознавчому дискурсі. Це, насамперед, виявляється в зверненні перекладача до всіх скарбів рідної мови, розкритті її лексичних та «естетичних потенцій» (О.Павленко), що простежуються як на рівні осягнення культурних здобутків інших народів, так і через взаємопроникнення інших екстралінгвістичних факторів [2, с.187]. Розгляд цієї проблеми, що передбачає обговорення, почасти полеміку навколо перекладацьких питань, відкриває нові перспективи для вивчення їх загального контексту.

Зокрема, упродовж першого десятиріччя XXI ст. простежується чітка тенденція збагачення словникового складу мов через скорочення слів. Широке використання скорочених форм складних слів та словосполучень науково інтерпретується прагненням мовця до «раціоналізації та економії мовних зусиль» [1, с. 35]. Висвітленню та переосмисленню зазначеної проблеми присвячено ряд ґрунтовних наукових розвідок (О. Бодуен де Куртене, Г. Вальтер, В.Борисов, Є.Волошин, В. Гак, А.Доза, О. Єсперсен, О. Косарева, А. Мартіне, А. Муричева, Ж. Пікош, Є.Поліванов, О.Павленко,.О..Шаповалова, М. Ярмашевич та ін.); в яких розкрито чинники, що впливають на інтенсивність використання абревіатур у сучасних мовах, окреслено їх стильову та жанрову специфіку, визначено структурно-функціональні особливості їх вживання.

Отже, серед найбільш вагомих лінгвістичних причин виникнення та розповсюдження абревіатур, дослідники виокремлюють деривaційну здатність скорочених одиниць, мовну тенденцію до зменшення кількості складів у слові, іменниковий характер абревіатур, вплив розмовної та жаргонної мови. Абревіація як один із епізодичних засобів утворення морфологічних неологізмів стала особливо помітною рисою англомовної лексики, дозволяючи «економно і компактно» *висловлювати* думки в письмовій формі або ідентифікувати гумористично - сатиричне ставлення до предмета мовлення [5, с. 120]: **OK** (all correct),**PDQ** (pretty damn quick),

Gt (gone to Texas), **ASAP** (as soon as possible) та ін. Хоча скорочення доволі часто сприймається виключно як лінгвістична прикмета сьогодення, витоки цього лінгвістичного феномену у Великій Британії та Сполучених Штатах Америки атрибутуються дослідниками *XVIII* століттю [3; 4].

У сучасних лінгвістичних студіях традиційно функціонують наступні структурні типи абревіацій – новоутворень: *ініціалізми*, *акроніми*, *апокопи*, *синкопи*, *аферезис*, *зрощення*, а також ті, що відносять до змішаних типів. Особливо розповсюдженими серед абревіатур-неологізмів є ініціалізми та акроніми, які найчастіше використовуються на позначення наукових, технічних та медичних термінів.

Ініціалізми, або літерні абревіатури, складаються з назв ініціальних літер слів, що входять до складу словосполучення – прототипу: ***ACR*** (Advanced Certified Rolfer) – «person certified to perform deep-tissue massage as a medical treatment»; ***BMS*** (bad modem syndrome) – «condition created when a defective modem answers incoming phone calls but does not allow connection»; ***CCA***(chromate, copper, and arsenic) – «mixture used as a wood preservative»; ***CGI*** (common gateway interface) – «software protocol used to screen viewers on the World Wide Web»; ***IM*** (instant massage) – «exchange private e-mail massage between two or more parties who belong to an Internet chat room»; ***HRT*** – «hormone replacement therapy»[6]. Основним чинником становлення ініціальних абревіатур виступає їх фонетична реалізація, що певним чином корелює із звуковим оформленням слів згідно до загальноприйнятих норм сучасної англійської літературної мови.

Акроніми складаються з початкових літер або звуків слів утвореного словосполучення [3, с. 12]. Акроніми вимовляються як повні окремі слова: ***MRI*** **–** «magnetic resonance imaging»; ***ALS*** –

«amyotrophic lateral sclerosis», ***COPD*** – «chronic obstructive pulmonary disease»; ***SARS*** – «severe acute respiratory syndrome»; ***FAT*** – «file allocation table» – «record on a hard disk of the availability of space for data storage»; (fear, uncertainty, and doubt) – «general feeling among software developers»; ***HOT*** (high-occupancy toll) – «toll paid to drive in a high-occupancy vehicle lane normally reserved for cars with several passengers» та ін.

Менш чисельну групу серед репрезентованих в англійській мові абревіатур-новоутворень складають ініціальні (аферезис) та серединні скорочення: ***biler*** (snowmobiler); ***butylnitrite*** (isobutylnitrite); ***c-mail*** (cream pie mail); ***ecotecture*** (ecologicalarchitecture), апокопа (скорочення фінальної частини слова, простого або складного): ***app*** (apprehend) – «apprehend (amongU.S. border patrol agents)»; ***Cone*** (Concorde) – «supersonic airplane»; ***anchor*** (anchorman) – «that member of a team of newscasterswho coordinates the various reports» та ін.

Змішані типи абревіацій можуть поєднувати в межах одної одиниці різні типи скорочень або скорочення та афіксацію: ***Compy***(Compsognathus) - «a small dinosaur»; ***Divx*** (digital video express) – «technology allowing a consumer to purchase a disposable CD-size plastic disk containing a movie that can be watched a number of times for a fee charged by an electronic monitoring service»;***Concker*** – «fan of the Concorde»; ***AOLite*** (America Online + -ite) – «subscriber to America Online», ***GAPDH*** (акронім +.ініціалізм) – «enzyme that binds itself to the 60-glutamine chain and releases energy from blood sugar sucrose»; ***scrip*** (prescription);***ascan*** (astronaut candidate) та ін. При цьому зазначимо, що скорочення словосполучень значно відрізняється від скорочення окремих слів, оскільки поєднує в собі відсічення, еліпс та субстантивацію [7]. Стійкі сполучення слів та сталі вирази репрезентують скорочення лише окремих своїх компонентів: ***British 'NO'passport*** (British National Overseas passport);***emotional ATM*** (ATM 'automated teller machine') – «sense of security»; ***ER gridlock*** – «overcrowded conditions in a hospital emergency room» та ін.

Серед абревіатур-новоутворень останніх десятиліть простежується тенденція до збільшення зрощень або телескопних номінацій, які займають проміжну дистанцію між простими та складними словами [1, с. 24]: ***faction*** (fact + fiction);***infortainment*** (information + entertainment); ***informercial*** (information + commercial); ***sigaretiquette*** (sigarette + etiquette);***guesstimate*** (guess + estimate); ***squaerial*** (square + aerial); ***toytoons*** (toys + cartoons) та у своїй більшості використовуються в розмовній, газетно-публіцистичній мові та є представленими у наукових термінах та назвах торгових марок.

Абревіатури-новоутворення часто знаходяться в стадії синонімії до повних форм словосполучень та слів, відрізняючись, однак, від свого прототипу в плані значення та вживання. Спроба розглянути зазначені одиниці не тільки як номінативні, але й комунікативні, призвела до виявлення в їхній семантичній структурі певних прагматичних компонентів, що передають емоційно-образне ставлення до предметів чи явищ дійсності або специфіку соціальної взаємодії комунікантів у різних ситуаціях спілкування. У зв'язку з цим виокремлюються скорочення з валоративними прагматичними компонентами значення, прототипами яких є окремі слова зниженої стилістичної забарвленості, що обумовлює обмеженість їх використання рамками розмовної мови: ***dancercise*** (dance + exercise); ***slimnastics*** (slim + gymnastics); ***TGIF*** (thank God it's Friday); ***CMG*** (callme God).Соціально зумовлені прагматичні параметри абревіатур-новоутворень репрезентовані компонентами, що сигналізують про професійну належність комунікантів або окреслюють узагальнену соціальну (мовленнєву) ситуацію: науку, освіту, суспільно-політичну діяльність, фізичний стан, масові комунікації тощо.

Отже, урахування зазначених аспектів лексичної структури досліджуваних одиниць дозволяє класифікувати їх за певними галузями функціонування та вживання: При цьому рівновагу між вектором формальної семантики і смислового змістулінгвістичного феномену абревіації створює національна перекладацька традиція, в надрах якої формується уявлення про комунікативну значущість перекладу.

Література

1. Заботкина В. И**.** Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. – М.: Высшая школа, 1989. – 128 с.

2. Павленко О. Г. Концепт національної та культурної ідентичності в художньому перекладі / О. Г. Павленко // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. – К.- : Твім інтер, 2008. – Вип. 32, ч. 2. – С. 185–191.

3. Тимошенко Т. Р**.** Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Киев, 1976. – 26 с.

4. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 558 p.

5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 506 p.
6. Shultz M. Mapping of Medical Acronyms and Initialisms to Medical Subject Headings (Mesh) across Selected Systems / M. Shultz // Journal of the Medical Library Association. –Volume: 94. Issue: 4, 2006. – P. 324 – 337.
7. Jablonski S. Dictionary of Medical *Acronyms* & *Abbreviations* [Електронний ресурс] / S. Jablonski. – Режим доступу: http://www.scribd.com/doc/35593909/Jablonski-s-Dictionary-of-Medical-Acronyms

УДК [811.111:811.161.2]'322.3(045)
Грачова А. В., асистент

ІСТОРІЯ ГРАМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ АДВЕРБАТИВНОЇ ПРИРОДИ (НА МАТЕРІАЛІ ІТАЛІЙСЬКОЇ І АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Прислівник є специфічним поліфункціональним компонентом італійської та англійської частиномовних систем, яскравим репрезентантом гетерогенної сутності. Саме адвербативна семантична, функційна, синтаксична неозначеність є найвагомішою перепоною для здійснення об'єктивної і повної експлікації аналізованої дефініції. Отже, **актуальність** запропонованого компаративного дослідження обґрунтована необхідністю аналітичного дискурсу наукової думки щодо дефініціювання, категоризації і класифікації прислівника на базі двох різносистемних мов: італійської та англійської.

Безумовним є факт фігурування адвербатива у колі інтересів іноземних мовознавців, що протягом довгого періоду розвитку філології розробляли варіативні лінгвістичні підходи до трактування аналізованої частини мови.

Метою роботи є здійснення комплексного аналізу авторських концепцій, присвячених висвітленню прислівникової сутності на матеріалі італійської та англійської мов.Реалізація мети передбачає вирішення конкретних **завдань:**

- презентувати синтезовану, науково-виважену версію трактування терміну «прислівник»;
- окреслити базові принципи виокремлення диференційних ознак адвербатива і його класифікування.

Зачинателем тривалого процесу наукового осмислення природи прислівника є давньогрецький граматистДіонісій Фракійський, лінгвістична розробка якого, безперечно, стала каталізатором у справі багатоаспектного дослідження зазначеної лексико-граматичної категорії. Закцентувавши увагу на детальному семантичному розподіленні адвербатива (більше 20 видів), мовознавець наголосив на його придієслівній позиції і формальній незмінюваності.

Згідно із поглядами давньоримського вченого Прісціана, вербативна модифікація є фундаментальним функційним призначенням прислівника.

У лінгвістичній студії фундатора англійської літературної мови Джофрі Чосера інтенсифіковано етимологічний і словотворчий аспекти аналітичного дослідження адвербативної природи: зокрема, занотоване саксонське походження класичного прислівникового суфіксу *–lich* (*–ly*) і наголошено на базовості суфікса*–e*[10, 28].

Вказавши на відсутність у адвербативних лексем квантитативних трансформацій, англійський вчений Бен Джонсон номінував базовою синтаксичною роллю прислівника його схильність до комбінування із іншими словами. Запропонована науковцем специфічна класифікація дозволила виокремити два ключових різновиди аналізованої граматичної категорії: адвербативи на позначення кількості і якості.

Безсумнівна функційна наближеність прислівника до прикметника відзначена на сторінках італійської лінгвістичної розвідки «Короткий нарис граматичних правил». Згідно із оригінальною концепцією, ад'єктивна характеристика іменника справедливо уподібнюється трактуванню адвербативом тих обставин, за яких відбувається дія.

Розробником досить радикального підходу до наукового висвітлення прислівникової сутності на базі англійської мови є Чарльз Ліон. На думку вченого, відсутність гомогенності і певна морфологічна невизначеність адвербатива дозволяє назвати цю лексико-граматичну категорію *«сховищем для всіх безладних, важко класифікованих, незатребуваних слів»* [8, 66]. Згідно з такою експлікацією, потрапляння лексеми до прислівникового класу уможливлюється лише за умови не віднесення її до будь-якої іншої частини мови.

Автори компаративного лінгвістичного дослідження на базі італійської і французької мов Лодовіко Гоудар і Джозе Марія Фонсека де Евора зарахувалиадвербатив до розряду невідмінюваних класів слів і наголосили на виконанні ним функції «семантичного дешифратора» поряд із дієсловом. Принцип розподілення досліджуваної граматичної категорії, за версією науковців, є повністю ідентичним для двох обраних мов: так були виокремленні адвербативи часу; місця (або стану); порядку; кількості (або числа); ствердження, заперечення і сумніву; порівняння; якості (або способу) [6, 188-189].

Гідна уваги аналітична розвідка з італійської морфології Еджідіо Горра, де мовознавцем був здійснений глибинний аналіз характеру граматичних змін, що відбулися з прислівником впродовж періоду утвердження романських мов. Зокрема, до сфери наукових інтересів вченого потрапили етимологічні і деривaційні особливості функціонування адвербатива.

Детально характеризуючи історичний контекст фігурування прислівникаподібно до свого італійського колеги,один із укладачів «Американської енциклопедії» Роберт Лундквіст Чапман витлумачив дві різнобічні версії кваліфікування адвербатива. Науковець підкреслив, що, згідно із класичним підходом, ця частина мови є функційним наслідувачем *adverbium,* семантичного модифікатора лексеми, із якою він комбінується. Важливо відзначити, щоструктуралісти, націлені «звузити» межи проблемної неосяжної граматичної категорії, наполягли на принципі частиномовної диференціації на *«формальні»* і *«позиційні класи»*, внаслідок чого велика кількість класичних адвербативів втратила свій прислівниковий статус[1, 194].

Неможливо оминути увагою лінгвістичну розробку Норберта Корвера і Деніса Дельфітто, увагу яких було сконцентровано на цілісній характеристиці природи прислівника. Підкресливши ілюзорність аналізованої дефініції, вчені наголосили на фундаментальності функційно-вмотивованого розмежування двох базових понять: «прислівник» і «адвербативна функція» [5]. Важливим зауваженням авторів вважаємо їх твердження щодо багатогранності прислівникових ролей, адже обмеження адвербативного призначення функцією предикативного модифікатора, на думку Н. Корвера і Д. Дельфітто, є абсолютно неправильним.

Отже, враховуючи варіативність концептуальних підходів до трактування прислівникової сутності на базі двох різносистемних мов, можна впевнено наголошувати на тому, що адвербативна тематика є досить дискусійною і актуальною проблемою, що потребує додаткового висвітлення і наукового оцінювання.

Література

1. Chapman R. L. Adverb / R. L. Chapman // The encyclopedia Americana. – 1973. – Vol. 1. – C. 194.
2. Chaucer G. The riverside Chaucer / G. Chaucer, L. D. Benson. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 1327 p.
3. Compendio di regole grammaticali della lingua italiana. – Livorno: Presso la Società tipografica, 1801. – 84 p.
4. Gorra E. Morfologia italiana / E. Gorra. – Milano:Ulrico Hoepli, 1895. – 184 p.
5. Corver N. Introduction: on adverbs and adverbial modification / N. Corver, D. Deflitto // Italian journal of linguistics. – 2000. – Vol. 12. – C. 3 – 11.
6. Goudar L. Nuova grammatica italiana e francese di Lodovico Goudar corretta ed arricchita per la prima volta di regole e spiegazioni intorno la moderna pronunzia e la natura de' dittonghi francesi, ricavate dalle opere de' migliori grammatici viventi / L. Goudar, J. M. Fonseca de Evora. – Livorno:Dalla tipografia di Giulio Sardi, 1833. – 386 p.
7. Jonson B. The English grammar, made by Ben. Jonson, for the benefit of all strangers, out of his observation of the English language, now spoken and in use / B. Jonson, P. Whalley // The works of Ben. Jonson. – 1756. – V. 7. – P. 217 – 301.
8. Lyons J. Introduction to theoretical linguistics / J. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1968. – 519 p.
9. Thrax D. The grammar of DionysiosThrax translated from the Greek by Thomas Davidson / D. Thrax. – St. Louis: George Knapp, 1874. – 16 p.
10. Tyrwhitt Th. The poetical works of Geoffrey Chaucer. With an essay on his language and versification, and an introductory discourse; together with notes and a glossary / Th. Tyrwhitt. – London: Edward Moxon, Dover Street, 1843. – 610 p.

УДК 811.131.1’28(043)=131
Kumurzhy E., prof.ssa d’italiano della cattedra di filologia e traduzione italiana

LINGUA E DIALETTO

C’è una sete di cultura delle diversità che dovrebbe includere sempre più spesso le differenze linguistiche. Qual’è la differenza tra "lingua" e "dialetto"? La differenza non è solo legata alla geografia, ma alla complessità e articolazione della sua grammatica.

Durante la sua storia l’Italia è stata governata da molti paesi diversi nello stesso periodo, e quindi c’erano molti piccoli regni invece che un unico paese unito come lo conosciamo oggi. Infatti ogni territorio aveva un proprio linguaggio, moneta e cultura, in base al paese a cui erano assoggettate.

Oltre a ciò, l’Italia è diventata uno Stato vero e proprio piuttosto in ritardo rispetto alle altre nazioni europee, e di conseguenza anche l’identità italiana (compresa la lingua) è una cosa piuttosto recente.

Va considerato inoltre che nel primo 900 l’analfabetismo era diffuso per oltre il 56% della popolazione, e questa metà era talmente povera da non potersi permettere di andare a scuola per imparare l’italiano corretto, oltre alle altre materie.

E’ chiaro quindi che la lingua italiana abbia avuto le sue difficoltà ad affermarsi come idioma comune per tutto il popolo. Ed ecco perché ancora oggi i dialetti sono molto diffusi.

Il dialetto non è un'alterazione o una deformazione della lingua italiana, perché le sue radici non affondano nella lingua di Dante ma in quella di Virgilio, il latino. In altre parole, non esiste prima la lingua italiana e poi il dialetto, ma esiste prima il latino e poi i vari dialetti, che dal latino si sono progressivamente allontanati, con modalità ed esiti diversi nelle varie zone della penisola”[2].

La regione più rappresentata è proprio la Calabria, terra ricca di lingue Dialettali tra i più antichi, peculiari e frequentati dagli studiosi e dagli appassionati. Lingua madre per intere zone dell’entroterra, i Dialetti calabresi sono dunque espressione autorevole della cultura Italiana, ricercata anche dove la cultura della penisola e della regione si è radicata grazie al fenomeno della migrazione.

Francesco Idotta nel “La lingua dell’Altro. Il problema del dialetto nell’apprendimento scolastico. Uno sguardo didattico-filosofico” (Città del Sole Edizioni, 2011) propone proprio un viaggio nell’universo complesso dell’apprendimento della lingua in una scuola sempre di più luogo in cui le diversità anche linguistiche si manifestano. Un viaggio nell’universo altrettanto complesso della trasformazione della lingua Italiana, ricca di lessico mai frequentato come di Dialetti e Vernacoli molti più antichi di lei, ma in via di estinzione.

La parola è il mare, la filosofia la zattera che consente di passare da un’isola all’altra, creando contaminazioni e generando possibilità. E’dedicato proprio ai suoi alunni dialettofoni il volume Un viaggio in cui ogni evoluzione può in realtà essere un’involuzione e tradursi in impoverimento, in cui la traduzione dal Dialetto all’Italiano o da una lingua all’altra, necessaria alla diffusione di idee e contenuti di un’epoca nel tempo e da un popolo all’altro, non può non tenere conto che quelle idee sono di quei luoghi e di quell’epoca. Altro banco di prova per il linguaggio è la trascrizione di tradizioni orali perché non tutto può diventare un simbolo e non tutti i simboli sono noti a tutti, universalmente. Non in tutti i luoghi e non per tutti ad un significante – parola - corrisponde un significato - anima. Non tutto è traducibile perché la grammatica è un mezzo non un fine per esprimere in modo corretto un pensiero, un bisogno, un’idea autentica di per sé e che dunque potrebbe non essere suscettibile di traduzione o trasposizione dalla sua dimensione originaria senza perdere qualcosa di sé, rimanendo, pur in questa impossibilità, integra nella sua essenza. Francesco Idotta[4], infatti, richiama Platone per affermare che la scrittura può distruggere la memoria.

Tanti gli interrogativi sollevati in questo volume come ad esempio quello relativo al ruolo dell’insegnante nell’integrazione dell’alunno straniero per il quale la lingua Italiana non è certamente la lingua madre. Anche le parole infatti migrano quando il verbo trasloca verso un luogo adottivo in attesa di essere riconosciuto ed accettato. ‘La conoscenza è il principio della trasformazione.

La lingua è luogo in cui parole e pause coesistono per educare all’ascolto e lasciare spazio non al vuoto ma a suoni di armonia quali sono le lingue degli altri; è strumento politico privilegiato di costruzione di pace, integrazione ed armonia.

Affinché ciò non sia solo mera enunciazione ma vitale realtà è necessario guardare alla lingua Italiana nella sua eterogeneità, senza pregiudizio alcuno per le lingue Dialettali di cui la nostra penisola è peculiarmente ricca o verso lingue altre, ‘diverse’. Uno sguardo di tale respiro, rapidamente volge alla dimensione scolastica deputata all’insegnamento della lingua Italiana scritta e parlata e dunque alle delicate dinamiche che si incardinano laddove per gli alunni non sia l’Italiano ad essere la lingua madre a cui si sia

abituati fin da piccoli, quella che abbia cullato le prime parole e tradotto i primi pensieri, bensì quella Dialettale o una lingua straniera. Rispetto a queste, dunque, 'imporre' una univoca e misera lingua Italiana definendola l'unica adeguata e la migliore, in realtà la depaupera della sua ricchezza e la disegna come lingua matrigna.

Non si può denigrare ma bisogna comprendere e, dunque, il maestro deve capire che ignorando la provenienza degli alunni e la loro 'prima' lingua Dilatale, appiattendone l'identità e pretendendo omologazione, i medesimi alunni dialettofoni non solo sentiranno parole a loro sconosciute e senza significato 'vivo', ma continueranno a sentirsi estranei ai libri e agli insegnanti, abbandonando gli studi. 'Gli alunni si annoiano se non capiscono. Una sconfitta per tutti, per chi resta tra i banchi di scuola e chi resta in cattedra.

Il Dialetto, nella sua etimologia greca dialektos tratto da dialègo(mai) traducibile in dire tra quindi conversare, discutere, intrinsecamente guida ad un confronto e non ad uno scontro impari. Lo stesso titolo del volume richiama il concetto di alterità e come scriveva l'antropologa camerunese, calabrese di adozione, Genevieve Makaping, in un dialogo le alterità sono sempre due e nell'incontro di queste due reciproche alterità la diversità deve essere vista come risorsa e ricchezza e non come limite. Ciascuna lingua è, infatti, anche 'la lingua dell'altro' e le sue parole sono capaci di 'parlare' l'anima.

Chi ha un Dialetto come lingua madre, l'unica in cui le parole parlino e abbiano un'anima, racconta delle radici e dell'appartenenza ad un territorio, la cui essenza è narrata dai suoni e dalle parole di uomini e donne che, abitando quei luoghi, li sentono e li fanno propri generando quella che l'autore definisce proprio una 'letteratura' con cui entrare in confidenza. 'Ogni popolo produce una letteratura nella quale convergono sogni, speranze, aspirazioni, paure delle generazioni che si succedono su quel determinato palcoscenico(…) Non c'è insegnamento grammaticale che possa rimpiazzare l'apprendimento della lingua viva.

La lingua, come la musica, ha ritmo e cadenza. 'La dissonanza linguistica educa alle differenze. Imparare la musica dell'altro vuol dire suonare strumenti diversi, possedere un'anima molteplice, che non retrocede davanti all'ignoto, ma si incammina verso il linguaggio. Essa è una possibilità proteiforme di comunicare il sentire della propria anima, di condividere e di esistere insieme, uno sguardo libero sul mondo e sui suoi cambiamenti, un viatico per esplorare nuove visioni del mondo medesimo, differenti codici e modalità di appartenenza, un'opportunità per creare nuovi mondi dal momento che 'le lingue plasmano il pensiero e che ' inventare la parola, ogni giorno, ci dispone al futuro privi di paure e pregiudizi, ci educa alla libertà ed al rispetto autentico dell'altro.

La lingua è, infatti, una via di civilizzazione, la parola un soffio di Libertà, una possibilità di Speranza in costante evoluzione.La dialettalità, diceva Pirandello, è vera creazione di forma; Leopardi scrive testualmente nelle sue lettere che "un'infinità di modi volgari e popolari stanno bene nelle scritture".

Vi è quindi un rapporto di osmosi, di mutuo scambio, tra lingua e dialetto.Il dialetto può rinsanguare, rinvigorire la lingua, stimolando la conquista di una parola autonomacontro la banalizzazione espressiva di oggi.E quando il dialetto, come nel caso del Belli, di Porta, di Pierro, di Guerra, di Loi, è avvalorato da una vitalità espressiva e crea una tradizione letteraria, si deve parlare di lingua vera e propria.

La provincia dialettale è sempre una metafora dell'Universo, un mezzo di mediazione con il mondo, e il poeta dialettale deve saper effettuare quella fusione espressiva tra modi popolari e colti, letti in chiave dialettale; deve inoltre saper leggere espressioni popolari che hanno in sé un alto contenuto poetico come nel caso di un lamento funebre per un signore che a differenza dei fratelli professionisti, si era ritagliato un ruolo di campagnolo:

"I tuoi fratelli viaggiavano per terra e per mare,
tu camminavi tra sterpaglie e maggesi,
i tuoi fratelli si profumavano i mustacchi,
tu odoravi di spico e di terra, di fieno e di concime,
i tuoi fratelli dormivano su cuscini di piume,
tu per cuscini avevi le pietre,
tu sei veramente nostro fratello"

In questi versi ci si trova di fronte un montaggio culturale autonomo popolare.Il poeta deve quindi captare il pensiero del popolano entrando nel ruolo, nella psicologia delpopolano, facendosi popolano egli stesso[1].

Il dialetto durerà fino a quando durerà la sua capacità reinventiva; ogni giorno il dialetto è reinventabile durante i discorsi giornalieri che si intrecciano nei paesi.Se il dialetto sopravvivrà e avrà sempre più una sua dignità letteraria o tenderà a scomparire in un mondo di globalizzazione, portandosi via le radici del nostro esistere è cosa da vedere, come tutte le vicende di questo nostro misterioso, affascinante Universo in cui per qualche tempo dimoreremo.

Література

1. Giuseppe Jovine. Creatività del dialetto / G. Jovine. - Vol.1-2. – Il Veltro, 1997. -154p.
2. Vittorio Civitillo. LatinoeDialetto [Електронний ресурс] / V. Civitillo. - Режим доступу: http://www.ilmiolibro.it
3. Marino Martignon. Sull'originedellalinguaitaliana[Електронний ресурс] / M. Martignon. - P. 1-13. – Режим доступу: http://www.insegnareitaliano.it
4. Francesco Idotta. La lingua dell'Altro. Il problema del dialetto nell'apprendimento scolastico. Uno sguardo didattico-filosofico/F. Idotta - Città del Sole Edizioni, 2011 – P.1- 160.

Кумуржи Е.С., старший викладач
Мова і діалект

УДК 371.134(025)
Мараховська Н.В., кандидат педагогічних наук, доцент

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАРРАТИВНЫХ РОЛЕВЫХ ИГР В ПРОЦЕССЕ КОНСТРУИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В условиях расширения международных связей и интеграции высших учебных заведений в международное научно-образовательное пространство учитель иностранного языка должен быть ориентированным на перспективы развития общества и, соответственно, на более высокие требования к своей деятельности, творческую реализацию собственного потенциала, принятие позиции субъекта иноязычной коммуникации и педагогической деятельности. Поэтому актуальной сегодня является проблема конструирования профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка. Определяем последнюю как целостную систему компонентов: мотивационного, когнитивного, содержательного и контрольно-корректирующего.

Ценными для нашего исследования являются работы ученых П. Э. Бротта [2], О. Коропецкой [1], М. Шанфро-Душе [6] и др., анализ которых позволяет сделать вывод, что конструирование профессиональной идентичности рассматривается как процесс «созревания» личности. Он начинается при подготовке к профессии, развивается при вступлении в профессиональную деятельность и продолжается в то время, как личность становится профессионалом и отождествляет себя с профессией.

Отметим, что, несмотря на интерес отечественных и зарубежных ученых к проблеме профессиональной идентичности, недостаточно обоснованной является методическая система ее формирования в системе профессиональной подготовки будущих специалистов. Рассмотрим нарративную ролевую игру как способ конструирования профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка.

Нарративная ролевая игра (НРИ) определяется как вид игр, где основное внимание уделяется повествованию – изложению действия и сюжета[2]. Права рассказчика могут передаваться игрокам, позволяя им самим описать, что происходит в мире игры, или добавить деталей в сцену.

Мы проводим НРИ как учебную игру живого действия при обучении студентов специальности «Язык и литература» [3; 4]. Приведем пример использования НРИ на занятиях по профессионально-ориентированным дисциплинам. Для нее характерной является процедура «вживления» в художественный текст. НРИ направлена на то, чтобы, во-первых, сформировать у участников эмпатийную культуру, т.е. способность понимать эмоциональное состояние, чувства, мысли, потребности и поступки другого человека (в нашем случае героя произведения).

Во-вторых, развить у участников способность к самопознанию, самоопределению и самореализации путем идентификации себя с другим человеком. В-третьих, научить участников решать профессиональные конфликтные ситуации для более эффективного взаимодействия с учениками, коллегами и т.д. В-четвертых, помочь участникам усвоить психологические, социальные и культурные роли для гармонического развития себя как будущего профессионала. В-пятых, стимулировать участников конструировать оригинальные способы решения поставленной задачи.

На первом (вводном) этапе каждому студенту предлагается художественный текст на профессиональную тематику, в котором главный герой (учитель) является рассказчиком, а конец произведения (отрывка) остается открытым, а конфликт нерешенным. Задача студента – от имени главного действующего лица продолжить произведение.

На втором (игровом) этапе студенты по очереди представляют свое видение ситуации. Этот этап также является проверочным, поскольку позволяет выявить сформированность компонентов профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка: мотивационного (какие мотивы педагогической деятельности преобладают); когнитивного (насколько глубоки и прочны знания о будущей профессии); содержательного (насколько развиты педагогические умения); контрольно-корректирующего (насколько устойчива позиция субъекта педагогической деятельности).

На третьем (заключительном) этапе участники анализируют свои собственные выступления и выступления других, делают выводы о соответствии поставленных целей полученным результатам.

При проведении НРИ необходимо придерживаться следующих требований:

1) ограниченный количественный состав участников игры – не более 8-12 человек с целью лучше познать друг друга и плодотворно работать на занятии;

2) стимуляция активности, инициативности, спонтанности, проявления чувств и эмоций с целью самореализации и саморазвития участников.

Проведение НРИ, особенно ее игрового этапа с перевоплощениями, проигрыванием различных ситуаций, использованием вербальных и невербальных средств коммуникации, обеспечиваетконструирование профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка.

Література

1. Коропецька, О. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні / О. Коропецька // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2007. – Т. IX, част. 3. – С. 152-158.

2. Нарративная игра [Електронний ресурс] // RPGWikia : ролевая энциклопедия – Режим доступу: http://ru.rpg.wikia.com/wiki/Нарративная игра.

3. Мараховська Н. В. Технологія тривіум-тренінгу в процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови : навч.-метод. посіб. / Н. В. Мараховська. – Маріуполь : Маріупол. держ. гуманітар. ун-т, 2011. – 112 с.

4. Мараховская Н. В. Технология конструирования профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка / Н. В. Мараховская // Педагогические условия развития личности: теория и практика (книга 3):колектив. монограф. – М.: НИЦ «Апробация», 2013. – С. 106-134.

5. Brott, P. E.Developing the Professional Identity of First-Year TeachersThrough a "Working Alliance" [Електронний ресурс] / P. E. Brott, L. T. Kajs. – National Association for Alternative Certification, 2009. – Режим доступу :http://www.alt-teachercert.org/Working%20Alliance.html/

6. Chanfrault-Duchet, M. In quest of teachers' professional identity: the life story as a methodological tool / M. Chanfrault-Duchet // Biographical Methods and Professional Practice: An international perspective. – UK : The Policy Press, 2004. –P. 265-283.

УДК 811.131.1'373(043)=131

L. Naidonova, prof.ssa d'italiano della cattedra di filologia e traduzione italiana

LA LINGUA ITALIANA NEI NUOVI MEZZI DI COMUNICAZIONE: SMS, POSTA ELETTRONICA, INTERNET

L'Informatizzazione della società italiana

La diffusione di personal computer e telefoni cellulari fino all'uso quotidiano, è stato preparato da una serie di mutamenti della società italiana avvenuti nei due decenni precedenti. Lo sviluppo della società dell'informazione in Italia è stato analogo a quello degli altri paesi industriali avanzati. Si è però manifestata una duplice particolarità, ovvero il dualismo tra scrittura e oralità, nord e sud del paese. Tra oralità e scrittura ha sicuramente prevalenza la prima, sebbene l'italiano per molti secoli sia stato una lingua prevalentemente scritta.

La formazione della comunità linguistica, poi, ribaltò tale rapporto, permettendo lo sviluppo di radiofonia e televisione. La stampa d'informazione, al contrario, è cresciuta in proporzioni più contenute. Quindi,già prima della diffusione delle nuove tecnologie esisteva quindi un divario: se la televisione si era potuta espandere senza limiti, la lettura di giornali o libri era confinata in una quota assai più ristretta. Questa

situazione può essere considerata un vincolo morfologico della società italiana che ha agito nel creare una forte disparità tra la diffusione della telefonia mobile e di internet.

Infatti la diffusione del telefono cellulare è stata molto più veloce della crescita del personal computer, tanto che già negli ultimi anni del XX secolo ,il numero di cellulari attivi aveva superato le linee fisse. Se si analizzano questi dati sul territorio, si ha la sensazione che il rapporto tra oralità e scrittura sia allineato con la media europea al nord, mentre sia diversificato al sud. Inoltre c'è il fattore dello squilibrio, nell'accesso ai nuovi mezzi di comunicazione, tra classi d'età: infatti l'uso di internet si è sviluppato maggiormente tra giovani tra i 20 e i 40 anni.

Innovazioni linguistiche della scrittura elettronica

Sotto la denominazione di "comunicazione elettronica" si raggruppano testi e mezzi che hanno molto in comune tra loro ma che allo stesso tempo sono dotati di specificità. Analizzeremo i fenomeni linguistici propri di e-mail,chat,sms. Un tema importante è quello degli effetti stilistici che il cambiamento scrittorio sta avendo nella forma dei testi. In Italia, è avvenuto a partire dagli anni '80, e non si può ancora definire completato. E'stato più volte rilevato come le diverse caratteristiche del mezzo esercitino sul processo di scrittura un influenza marcata, soprattutto se si guarda alla qualità comunicativa dei testi prodotti. La centralità della dimensione dialogica nella scrittura elettronica attuale pone le condizioni per la nascita delle differenze tra testi elettronici e testi tradizionali.

Infatti, tutti gli attuali mezzi di comunicazione elettronica tendono a realizzare una comunicazione sincrona. La scrittura (mezzo asincrono per eccellenza) si trova oggi usato secondo modi che si avvicinano a imitare quelli della comunicazione orale faccia a faccia (novità linguistica). Inoltre questi mezzi stanno cercando di modificare la base sociologica di chi usa lo scritto per comunicare informalmente (novità sociolinguistica). Lo scritto elettronico è sentito come più intimo,meno formale,anche rispetto a testi non necessariamente alti. Ma né questa né altre tendenze linguistiche attuali nascono dal nulla,ad esempio il linguaggio giovanile nasce negli anni '70 ed arriva fino ad oggi.

La Scrittura elettronica e l'italiano giovanile

L'apertura al modello anglosassone e la permeabilità alle culture locali sono le due più importanti fonti esterne di arricchimento dell'italiano giovanile.

La pressione dell'inglese internazionale è forte perché si esercita sia nel linguaggio giovanile sia nel sottocodice tecnico dell'informatica e della comunicazione internazionale. Così nella cultura brittanica, l'uso di abbreviazioni medievali presentava ancora vitalità (& o @). E sempre alla cultura britannica, si può allacciare la tendenza a produrre un rapporto biunivoco tra segni grafici e suoni (si veda l'impiego del K per indicare C o qu).

L'uso acrofonico dei segni grafici latini: il fenomeno per cui una singola lettera non è usata per indicare un solo suono, come si tende a fare nel nostro sistema di scrittura, ma l'intera sequenza fonetica che costituisce il suo nome nell'alfabeto; allo stesso modo sono usate cifre numeriche per indicare il suono del nome del numero a cui queste si riferiscono (xke – C 6).

Gli usi giovanili dell'italiano,hanno anche un'altra particolarità: sono disponibili ad accogliere fenomeni provenienti da varietà italiane meno prestigiose, ossia dai dialetti e da forme tipiche degli usi colloquiali. La tendenza principale, è quella di differenziarsi dalla norma linguistica di riferimento, e così l'uso del dialetto è da interpretare come ricerca consapevole di elementi più espressivi rispetto alla lingua unitaria. Quindi, più che di ritorno alla dialettalità, si deve parlare di una neodialettalità.

L'Inglese, il dialetto, sono usati in funzione paragergale, piegati all'esistenza di circoscrivere il proprio gruppo sociale attraverso dei marcatori linguistici che ne differenzino i comportamenti rispetto all'esterno, non per non farsi capire, ma per mostrarsi e sapersi diversi.

L'sms

SMS sta per "short message system".Si tratta di un breve messaggio scritto (max 160 caratteri) che può essere inviato e ricevuto da un telefono cellulare, oltre che da un fax o un personal computer. Il primo, è stato inviato nel 1992 ed ha subito avuto grande successo e popolarità fino ad arrivare nel 2002 a superare l'utenza di internet e della posta elettronica. Il motivo sembrerebbe prettamente economico per il basso costo. Presenta numerosi fenomeni espressivi, come la gergalità grafica. La spinta alla brevità portano all'uso delle abbreviazioni.

Ci sono tre modi per ridurre la lunghezza grafica di una sequenza:

• Le abbreviazioni per troncamento, ovvero la rappresentazione della sola parte iniziale di una parola, che possono coinvolgere qualsiasi parola sufficientemente prevedibile del contesto (Dott.)

• Le abbreviazioni per contrazione, ovvero la rappresentazione della lettera iniziale, finale, e alcune interne di una parola (es. sig.ra), che talvolta sembrano già codificate ed hanno rimandi al sistema medievale

• Le abbreviazioni per sigla (es. P.S.)

Tra i caratteri maggiormente indotti dalla brevità, si può citare la presenza della sintassi di tipo telegrafico (omissione di articoli) e il non uso di segni interpuntivi. Ci sono altre due caratteristiche importanti di un sms:

• La prima è la tendenza a riprodurre in modo biunivoco il rapporto tra lettere e suoni, moltiplicando singole lettere a segnalare l'allungamento fonico di un suono in un'eventuale comunicazione parlata.

• L'altra componente, comprende i mezzi grafici che cercano di surrogare l'intonazione o il volume della voce. Per l'intonazione si usano gli "emoticons", per il volume il maiuscolo.

E' inoltre diffuso e importante il ricorso a inserti plurilingui (inglese e spagnolo), spesso anche solo per gioco. Infatti già nella seconda metà degli anni '90, furono introdotti sul mercato dei telefonini dotati di sistemi intelligenti di scrittura (T9).

Le Chat via Internet

Le possibilità di usare il computer per scambiarsi messaggi a mò di dialogo sincrono, sia "uno a uno" sia "uno a molti" nasce nel 1988 e arriva in Italia solo qualche anno più tardi. Rispetto agli sms, è stata notata per le chat una prevalenza dei grafismi che servono ad avvicinare il testo scritto al parlato, imitando alcuni tratti della produzione fonica. E' stata più volte notata la tendenza dei messaggi email a ricalcare modi linguistici tipici del parlato, ed infatti la sua reale portata è ancora oggi oggetto di discussione.

Molti elementi della comunicazione elettronica, infatti, sono più tipici dell'oralità che dello scritto. Ma a queste analogie si affiancano delle differenze: L'email è spesso più informale del parlato frontale, Le eventuali risposte spesso non provocano ringraziamenti, Il testo può essere stampato,conservato,o inoltrato a terzi,anche senza il consenso dell'autore. La polarizzazione tra scritto e parlato e tra formale e informale,per quanto utile,non serve quindi a descrivere l'email dal punto di vista linguistico.

Le email non sono permeabili all'uso sistematico di gergalismi grafici: infatti sigle e abbreviazioni sono presenti,soprattutto nel caso di email "uno a molti". Tuttavia questi usi trovano meno spazi rispetto a quanti ne trovino in sms e chat. La differenza è probabilmente dovuta alla percentuale molto minore di sincronicità propria dell'email.

Effetti della Scrittura elettronica sull'italiano

Giornalisti e opinionisti preannunciano nell'italiano dei mutamenti sensibili,dovuti agli usi linguistici giovanili collegati alle nuove tecnologie. Ciò che manca in queste critiche,è la distinzione tra lingua e lingua scritta. Infatti, a risentire di questi mutamenti,sarebbe solo l'italiano scritto, così come informano dei docenti, per l'inserimento in temi scolastici di abbreviazioni o sinonimi gergali. Non esiste invece oggigiorno alcun studio che dimostri la stessa influenza anche nella lingua parlata.

Література

1. Baron N. S. LettersbyPhoneorSpeechbyOtherMeans: TheLinguisticofEmail // Language&Communication / N. S. Baron. – 1998. –P. 133-170.

2. Cortelazzo M.A. Ilparlatogiovanile / M. A. Cortelazzo // Storiadellalinguaitaliana. – Vol. II: Scrittoeparlato. - Torino, 1994. - P. 291-317.

3. D'Achille P. L'italiano contemporaneo / P. L. D'Achille. – Bologna: Il Mulino, 2003. – 288 p.

Найдьонова Л.А., старший викладач

Італійська мова та нові засоби комунікації: смс, електронна пошта та Інтернет

УДК 811.131.1'373.46(043)=131

Poklad Taisiia, prof.ssa della cattedra di filologia e traduzione italiana

LE TENDENZE LINGUISTICHE NEL DISCORSO POLITICO

I cambiamenti avvenuti in Italia negli ultimi decenni nel campo degli usi sociali e linguistici sono stati estremamente vasti e superano l'entità che ci si dovrebbe aspettare normalmente durante lo stesso arco di tempo. I movimenti che si sono formati negli anni '60, come sappiamo, hanno costituito uno snodo di grande importanza, uno scossone che ha cambiato profondamente la fisionomia del paese e dei suoi usi linguistici.

Infatti se si confronta un'analisi del lessico eufemistico del 1964 con la sensibilità degli italiani di adesso e con l'uso linguistico attuale, si notano differenze molto forti.

L'avvento di Berlusconi sulla scena politica italiana (la "discesa in campo" del 1994) ha attirato un grande interesse sul linguaggio politico italiano, spingendo studiosi, giornalisti e scrittori a riflettere sui cambiamenti linguistici che hanno coinciso con il suo avvento o che addirittura sono o sarebbero stati, secondo alcuni, provocati da lui. Gli studiosi che hanno prodotto analisi del suo linguaggio provengono sia dalla linguistica che dalle scienze politiche e sociali. La ragione di questo risveglio di interesse ha dipeso non

solo da un effettivo contributo da lui dato al cambiamento di linguaggio, ma soprattutto da un suo dichiarato interessamento al problema. Infatti uno dei suoi punti programmatici è proprio quello di voler usare col suo pubblico un "nuovo linguaggio" per fare una "politica nuova".

Tutti gli autori che hanno esaminato il linguaggio di Berlusconi sono concordi nel constatare che il suo impegno ad usare un linguaggio nuovo è autentico: il suo linguaggio è di fatto molto diverso da quello usato prima dai politici italiani.

In passato, per un lungo periodo dal dopoguerra in poi, ha dominato quello che è stato definito il "politichese", un discorso aulico, dotto sia nella scelta del lessico che nella struttura sintattica, che era ipotattica con periodi lunghi e complicati. La nuova impronta è invece quella di un linguaggio in cui il lessico è largamente quello di base, in cui i periodi sono molto più corti e molto meno complessi, con una sintassi paratattica molto meno gerarchica. È chiaro che con le mutazioni sociali e sociolinguistiche sopravvenute in una situazione di grande cambiamento, il linguaggo politico ampolloso, sintatticamente complesso e dotto della nostra tradizione politica era destinato ad essere rifiutato.

La finedel vecchio sistema partitico verificatasi nei primi anni '90 ha agito poi come detonatore e quel linguaggio è stato abbandonato perché associato ad un mondo finito che si voleva superare. Occorreva un linguaggio più facile da comprendere e seguire, per raggiungere meglio il pubblico a cui ora ci si rivolgeva direttamente, non più con la mediazione dei partiti, per dare un'impressione di cambiamento e freschezza stilistica e politica, un linguaggio che presto diventò populistico.

La prima caratteristica fondamentale del nuovo linguaggio politico è l'informalità che si manifesta con una vera e propria invasione dei tratti del linguaggio orale a scapito di quello scritto e che assume un andamento addirittura discorsivo.

Tra gli altri cambiamenti appare subito molto chiaro che l'informalità ha prodotto anche un notevole abbassamento nel livello di guardia dell'uso delle strategie eufemistiche. Termini un tempo non ammessi in questo tipo di discorso ormai abbondano. Assistiamo alla caduta di molti divieti eufemistici e ormai il pubblico italiano ha imparato a non stupirsi più di fronte a espressioni un tempo confinate al dialetto o a registri molto bassi tipici di situazioni del tutto familiari e fortemente informali. La caduta dei divieti non significa solo l'indebolimento dell'interdizione e quindi dell'eufemismo, ma l'introduzione del disfemismo. Infatti l'eufemismo non ha un solo contrario. La cosa a cui intuitivamente pensiamo come contrario dell'eufumismo è l'uso non marcato dei termini interdetti, quei termini che indicano in modo diretto un oggetto (o concetto) colpito da interdizione senza cercare di coprirlo o evitarlo. Ma il disfemismo è un altro contrario dell'eufemismo e consiste non tanto nella caduta del divieto, ma piuttosto nel suo completo capovolgimento, cioè nell'uso voluto e dissonante dei termini interdetti. Questo fenomeno fa sí che termini interdetti (le "brutte parole") diventino insulti, esclamazioni, intercalari e generalmente termini di abuso.

L'iperuso generalizzato e semanticamente ottuso delle "brutte parole" che diventano insulti, in Italia è ormai dilagato nel linguaggio in generale, ma in nessun ambito pare che sia cosí fortemente dominante come nel discorso politico, specialmente nella sua forma orale, come si sente nelle discussioni faccia a faccia dei programmi di dibattiti televisivi, ma figura anche molto spesso nei testi delle interviste pubblicate sui giornali e anche nel giornalismo scritto.

Il prevalere del registro parlato spontaneo e informale su quello scritto, la semplificazione sintattica e lessicale sono la logica conseguenza dei cambiamenti sociali e sono benvenuti sul piano dell'espressione chiara e comprensibile. Ma la violenza e l'uso disfemico sono il sintomo purtroppo di qualcosa di grave a livello linguistico pragmatico : il passaggio dal discorso dell'argomentazione o dell'esortazione o della persuasione al linguaggio dell'aggressione, dell'attacco, della vera e propria violenza verbale e dell'attacco personale.

Dopo la grande crisi del sistema partitico dei primi anni '80, sono prevalsi lo scontento, l'attacco frontale, il rifiuto dell'avversario. La radicalizzazione si è esacerbata perché il clima politico era ormai incandescente. Inoltre vi è stato un cambiamento tecnico con la formazione di due opposte coalizioni e la designazione dei candidati delle due coalizioni prima del voto, che ha personalizzato lo scontro politico un tempo tra partiti e non tra persone. Ma, ancora più gravemente, sono caduti dei tabù civici e politici ed è possibile adesso attaccare concetti un tempo "sacri" e intoccabili, come, per esempio, il parlamento, la divisione dei poteri, l'indipendenza della giustizia, l'origine antifascista della Repubbica, la costituzione, etc.

La parola non serve più per designare e denotare ma per diffamare, per distorcere con la connotazione spesso volgare, per distruggere le premesse di rispetto che devono sottendere e sostenere la struttura dei rapporti dell'individuo con le istituzioni e tra gli individui.

Литература

1. Allen, K., Burridge, K., 1991. *Euphemism and Dysphemism: Language used as shield andweapon.* Oxford : Oxford University Press.

2. Bolasco, S., Giuliano, L., Galli de' Paratesi, N., 2006. *Parole in libertà. Un'analisistatistica e linguistica dei discorsi di Silvio Berlusconi.* Roma: Manifesto Libri.
3. Desideri, P., 1993. "L' italiano della Lega/1". *Italiano e oltre*, n. VIII, p.281-285.
4. Desideri, P., 1994. "L' italiano della Lega/2". *Italiano e oltre*, n. IX, p.22-28.
5. Galli de' Paratesi, N., 1964. *Semantica dell' eufemismo. L' eufemismo e l'interdizioneverbale nell'italiano contemporaneo.* Torino: Giappichelli.
6. Galli de' Paratesi, N., 2004. "La lingua di Berlusconi". *Micromega*, n. 1(2004), p. 85-98.
7. Nencioni G., 1983. *Di scritto e di parlato, discorsi linguistici.* Bologna : Zanichelli.

Поклад Т.М., асистент
Лінгвістичні тенденції у політичному дискурсі

УДК 811.131.1'42(043)=131
Rudnytska Ganna, prof.associato della cattedra di filologia e traduzione italiana
Olena Gavenko, prof.ssa d'italiano della cattedra di filologia e traduzione italiana

IL VALORE STORICO E LINGUISTICO DELLE LETTERE DI SANTA CATERINA DA SIENA

Quando si parla delle opere fondamentali che hanno avuto l'importanza eccezionale per la nascita e lo sviluppo della lingua italiana, si ricordano per primi i capolavori di Dante Alighieri, Francesco Petrarca e Giovanni Boccaccio, il che non è strano, visto il grande valore storico, letterario, culturale e linguistico che le opere dei poeti e degli scrittori elencati sopra hanno avuto. La formazione della lingua italiana moderna è divisa in alcune tappe, poiché il transito dal latino classico alla lingua italiana di oggi ha abbracciato molti secoli ed è avvenuto in modo non sempre armonico. Il periodo più significativo, e veramente decisivo di questo transito, è considerato il Trecento.

Il Duecente segna in Italia, anche se con un certo ritardo rispetto ad altri paesi europei, l'inizio dell'affermazione del volgare: non solo tra il popolo ma anche nella letteratura.Il ritardo è dovuto al frazionamento nazionale, alla mancanza di un'unità politica e, di conseguenza, di una lingua comune. Il paese era diviso in tante parti ognuna con il proprio dialetto, con la propria cultura. Sarebbero passati ancora molti secoli finché l'Italia sarebbe diventata unita. Una seconda e non meno rilevante ragione del ritardo nell'affermazione del volgare in Italia nel Trecento è il perdurare della tradizione letteraria classica latina, sostenuta dai dotti e soprattutto dal ceto ecclesiastico, che godeva del rigido monopolio di ogni campo culturale, dalle scienze alla scrittura letteraria. [1, p.23]

Nel Trecento il latino e il volgare si presentano in un certo senso in rapporti di contrapposizione e quasi di antagonismo, in altro senso di strettissimo collegamento. La forte tendenza ad estendere l'uso del volgare per obiettivi per cui si adoperava solo il latino senza dubbio avvantaggia la lingua nuova e in certo modo sminuisce l'altra. L'importanza del volgare rispetto al latino aumenta decisamente in questo secolo, sia negli usi pratici che in quelli letterari. [2, p.183] Però, mentre la lingua parlata segue la sua evoluzione naturale, quella letteraria rimane privilegio di pochi. Ecco quando prendono la situazione nelle loro mani Dante, Petrarca e Boccaccio. Il *Convivio* di Dante è conscia affermazione della maturità del volgare per difficili trattazioni filosofiche. Ciononostante, il transito dal latino al volgare e l'uso più diffuso del volgare per vari scopi comunicativi non va liscio. Tra la spinta progressiva di Dante e le resistenze puristiche di Petrarca si colloca Giovanni Boccaccio, la cui prosa scritta in volgare presenta una pedissequa sintassi latina: decorativa, ridondante, involuta.

Ricacciato dalla "gloria della lingua" dantesca nel ruolo di codice teologico, filosofico e scientifico, il latino riprende quota grazie all'ancora insufficiente autonomia del volgare toscano, che pure, nelle *Lettere* di Santa Caterina da Siena, propone aspetti straordinariamente freschi, omologhi alla comunicazione orale. Una studiosa italiana Giuliana Cavallini, commentando il linguaggio cateriniano nelle opere, lo descrive come "*... il volgare senese di Caterina, quel meraviglioso fedele strumento del suo pensiero, ardente come una fiamma, dolce come una carezza, preciso e incisivo come una punta di bulino*". [3]

Il fatto interessante è che in questo periodo non è raro il caso di autori che scrivono una stessa opera in tutte e due le lingue o quando un'opera viene tradotta dal volgare al latino o viceversa. Così, Cristoforo Guidini traduce in latino il *Libro della divina dottrina* di S. Caterina, perché "*el dicto era ed è per volgare e chi sa la grammatica o la scienza non legge tanto tanto volentieri le cose che sono per volgare, quanto fa quelle per lettera*". [2, p.187]

Leggendo le *Lettere* della Santa nel XXI secolo ci si rende conto della loro meravigliosa comprensibilità, chiarezza e naturalezza linguistica. I testi delle *Lettere* sono oggetti di varie ricerche: filosofiche, religiose, linguistiche, culturali. Sono studiati anche dal punto di vista delle strategie comunicative adoperate dalla Santa per convincere i suoi destinatari, cioè tutti i lettori delle sue *Lettere*, delle idee e dei valori che lei voleva infondere. Sono interessanti anche come esempi letterari in cui si manifesta il transito dal latino al volgare. Nelle *Lettere* si notano sia le forme del latino che le forme "transitive" delle parole, che non sono più latine, però, non sono ancora italiane. Così, nella lettera di S. Caterina alla madre Monna Lapa si notano subito "cognoscere", "ricognoscere" e "cognoscimento" ("*Io Catarina [...] scrivo a voi nel prezioso sangue suo; con desiderio di vedervi con vero cognoscimento di voi medesima. [...] E però dovete con vera e santa sollecitudine studiare di cognoscere, voi non essere, e l'esser vostro ricognoscerlo da Dio [...]*."[5, p.1]). Anche se Caterina scrive le sue opere in volgare, vediamo che usa il verbo "cognoscere"del latino classico, che in volgare perde la "g" e ottiene la forma "conoscere" che in seguito entrerà anche in italiano. È interessante anche l'uso della parola "pazienzia" (e.g. La lettera ad un monaco della Certosa *"... senza questo vero amore non possiamo avere la vita della Grazia, nè portare i pesi con buona perfetta pazienzia."*[5, p. 12]). Il dizionario etimologico ci dice che il lessema dell'italiano moderno "pazienza" deriva dal latino*patientia,* in questo caso la forma "pazienzia", trovata anche nei testi di Dante ("*... e qual più pazienzia avvea negli atti, piangendo parea dicer: "Più non posso.""*", Purgatorio, Canto X) [4, p.390], di Petrarca, di Berni e altri, può essere considerata una forma transitiva dal latino "*patientia*" all'italiano moderno "pazienza" attraverso il volgare.

Per quanto riguarda le particolarità grammaticali delle Lettere di S. Caterina che presentano l'interesse scientifico vanno nominati i casi della c.d. "legge Tobler-Mussafia". In effetti, con questa definizione i linguisti designano un particolare fenomeno del volgare medievale, quando la frase non inizia con un pronome atono e così le particelle enclitiche, in particolare i pronomi, si uniscono al verbo cui si riferiscono. Leggiamo sempre nella lettera di S. Caterina ad un monacodella Certosa: *"A voi, diletissimo e carissimo fratello in Cristo Gesù, io Catarina, serva e schiava de' servi di Dio, scrivo, e confortovi nel prezioso sangue del Figliuolo suo. [...] Dicovi, carissimo fratello, che non sarà veruna amaritudine che non diventi dolce..."*. [5, p.12]

In conclusione, va detto che gli esempi elencati sopra sono veramente pochissimi rispetto a un vero "oceano" delle particolarità del linguaggio cateriniano non ancora esplorato nella nostra parte del mondo. Le sue opere vengono, assolutamente inmeritatamente, trascurate fuori d'Italia. La lingua italiana è studiata come L2 in molti paesi, però, rimangono ancora spazi che vanno esplorati e studiati profondamente. A nostro avviso, le *Lettere* di Santa Caterina da Siena meritano di essere incluse nel programma della formazione professionale degli studenti che imparano l'italiano come L2, soprattutto nel programma del corso della Storia di lingua italiana, e vanno studiate alla parì con le opere di Dante, Petrarca e Boccaccio.

Література

1. Stefano Lanuzza. Storia della lingua italiana / S. Lanuzzi. – Milano: Tascabili ecoonimi Newton, 1994. – 94 p.
2. Bruno Migliorini. Storia della lingua italiana / B. Migliorini. – Milano: Tascabili Bompiani, 2004. – 761 p.
3. Santa Caterina da Siena [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.caterinati.org
4. Dante Alighieri. La divina commedia / D. Alighieri. – Milano: Ulrico Hoepli, 2000. – 1062 p.
5. Santa Caterina da Siena. Le lettere /S. Caterina da Siena. – Firenze: Letteratura italiana Einaudi, 1939. – 1362 p.

Рудницька Г.В., к.н.соц.ком., доцент
Гавенко О.С., старший викладач
Історична та лінгвістична цінність листів Святої Катерини Сієнської

УДК 821.131.1'04(043)=131
L.Tsyporenko, prof.ssa d'italiano della cattedra di filologia e traduzione italiana

LA LETTERATURA IN VOLGARE NEL SECOLO XV E LORENZO DE' MEDICI.

Le forme più alte della cultura nel sec. XV si esprimono nelle opere latine degli umanisti; tuttavia accanto ad esse, per tutto il secolo, si sviluppa la letteratura in volgare. Essa nella prima metà del secolo offre lo spettacolo della dissoluzione progressiva della grande letteratura medievale, di cui già avvertimmo i segni negli ultimi scrittori del Trecento, e del dischiudersi dell'anima umana ad una nuova visione dei suoi fini.

Nella seconda metà del secolo la letteratura in volgare rifiorisce, si fa, per la parte che sarà determinata, espressione della nuova anima e riprende il suo cammino, prima accanto al latino, e poi prevalendo sempre più decisamente sopra di esso. La produzione umanistica del Quattrocento non deve però considerarsi come un momento d'arresto nello sviluppo della letteratura italiana: non vi è tra la letteratura latina dei primi decenni del secolo XV e quella volgare della seconda metà del secolo soluzione di continuità, giacchè la nuova letteratura volgare non continua o riprende i motivi della stanca letteratura del primo Quattrocento, la quale va considerata come l'ultima propaggine della letteratura medievale, ma nel suo spirito si collega e continua proprio la letteratura umanistica.

La resurrezione del volgare, avvenuta nella seconda metà del secolo deve perciò storicamente considerarsi come il rivelarsi, più o meno esplicito, dell'autonomia e della modernità della nuova cultura, e quindi come il riconoscimento, con maggiore o minore consapevolezza, della impossibilità di contenere il nuovo modo di sentire la vita entro l'antico linguaggio dei padri. Questo trapasso dello spirito nuovo dal latino nel volgare non avvenne secondo uno schema rettilineo per cui ad un determinato momento si abbandonò il latino e si continuò a scrivere in volgare, ma invece i due linguaggi continuarono a vivere insieme, e la illusione umanistica dell'assoluta preminenza del latino continuò tenace e dette segni di vita sino ai primi decenni del sec. XVI. In genere però la convivenza fu pacifica, i medesimi scrittori continuarono nel Quattrocento e per quasi tutto il Cinquecento a scrivere in volgare e in latino, sul fondamento di un tacito compromesso tra l'uno e l'altro linguaggio, per cui nella lingua dei padri si scrivevano le epistole, le orazioni, i trattati, i dialoghi filosofici, le opere storiche, i poemi epici, didascalici, dottrinali, gli opuscoli filosofici; in volgare componimenti in varia guisa popolareggianti: rappresentazioni profane, rispetti, stornelli, ballate, poemetti mitologici e rusticani, poemi cavallereschi. E fu così pacifico che non solo il latino ebbe influenza sul volgare, ma anche, all'inverso, il volgare influì sul latino umanistico rendendolo più vivace e moderno.

In Lorenzo De' Medici, detto il Magnifico (1449 - 1492), cui spetta il merito grandissimo di essersi fatto in Firenze sostenitore e promotore della nuova letteratura in volgare, non si rinviene l'equilibrio degli interiori motivi poetici e una caratteristica spirituale così ferma e nitida come nel Poliziano. Uomo di larga e acuta intelligenza, spirito ricco e di sensibilità e di interessi culturali, in lui si riflettono quasi tutti gli atteggiamenti della nuova letteratura, ma nessuno prevale sugli altri, e in nessuna delle sue opere egli lascia il segno inconfondibile di un ben individuato mondo di poesia. Spirito prevalentemente pratico (egli fu, come è noto, politico avvedutissimo), la letteratura ha in lui sempre alcunché di dilettantesco, e non si avverte mai nelle sue opere quella serenità contemplativa, quell'oblioso trasferirsi in un mondo di fantasia con tutte le foeze dell'anima, da cui nasce la vera e grande poesia.

Lorenzo non soltanto volle la resurrezione della nuova letteratura, ma sentì viva la tradizione della grande poesia trecentesca, e, discepolo, amico e protettore di umanisti (basti ricordare il Ficino e Cristoforo Landino), volle che la letteratura - specialmente la più grande - del secolo precedente fosse nota e diffusa, ed egli medesimo la riprese ed imitò specialmente nelle sue opere giovanili.

Poiché è impossibile trovare un motivo unitario di ispirazione in Lorenzo, non si può tracciare una storia della sua poesia, ma è necessario, a rendere più chiara l'esposizione, aggruppare le opere, secondo la somiglianza della materia e dei vari motivi ispiratori.

Indizio del suo culto per i poeti toscani del sec. XIV è la raccolta di antiche rime che egli mandò nel 1476 a Federico d'Aragona, figlio del Re Ferdinando I, accompagnata da una lettera critica, in cui si fa l'elogio del volgare e di questa poesia, lettera che però fu composta dal Poliziano il quale per certo, dovè curare la raccolta, l'ordine ed il testo della silloge. Così il più grande filologo della seconda metà del secolo si volgeva a curare i testi volgari antichi con la stessa severità e perizia con cui curava ed illustrava i classici: era praticamente il riconoscimento del pregio della tradizione letteraria volgare e l'inizio della sua elevazione all'altezza delle antiche Grecia e Roma.

Già in questa lettera e nel modo di intendere i poeti antichi Lorenzo appare sotto l'influsso delle dottrine platoniche, recentemente diffuse dal Ficino, di cui egli fu amico ed ammiratore. D'ispirazione schiettamente platonica, sono un poemetto quasi certamente giovanile, in sei capitoli ternari, quasi affatto privo di ogni pregio artistico, l'*Alterazione*, le liriche raccolte nel *Canzoniere* e nel *Comento*, e le due *Selve d'Amore*, in ottave.

Nell'*Alterazione*, discutendo Lorenzo con un pastore se sia più lieta la vita di città o quella di campagna, interviene Marsilio Ficino a mostrare che vera felicità non può essere nei beni che ci dà la Natura o la Fortuna, ma nell'ascendere, per atto d'amore, al Sommo Bene, cioè a Dio. Il *Canzoniere*, in cui si uniscono ai motivi platonici i ricordi stilnovisti e petrarcheschi, è composto di sonetti e canzoni, volti principalmente a cantare l'amore di Lorenzo per Lucrezia Donati. Dopo il 1476, Lorenzo unì, in uno schema narrativo, per via di un *Commento*, quarantuno liriche, in cui, secondo il disegno della *Vita nuova*, ma senza

ottenere nessuno degli effetti di soave levità che sono nel libello dantesco, trasfigura platonicamente le vicende del suo amore per la Donati, variando, con assoluta libertà di immaginazione, gli elementi reali. Più notevoli nel gruppo di coteste opere sono le due *Selved'amore* in ottave, così intitolate per fatto che appaiono composte senza un preciso disegno logico e sviluppate secondo il libero muoversi del pensiero vagante dietro questo o quel pensiero, questa o quella immaginazione. Sostanzialmente le *Selve* vagheggiano un ideale d'amore libero da ogni amarezza o desiderio terreno e tutto pago della pura contemplazione della donna. Non c'è in tutta quest'opera un'adesione così profonda alla concezione d'amore platonica, che ne nasca un vivo sentimento. e tutta cotesta parte della produzione di Lorenzo è da tenersi principalmente frutto di acuta curiosità intellettuale, quando non sia addirittura esercitazione letteraria.

Più schiettamente appare lo spirito del poeta nelle opere che si ispirano ai modi della poesia borghese e popolare. Appare qui il volto vero di Lorenzo, il suo gusto della vita gioiosa, la rappresentazione maliziosa e sorridente di alcuni atteggiamenti della vita popolare o rusticana. Lorenzo si è procurato la sorgente d'ispirazione proprio nell'atteggiameno realistico con cui egli riguarda e disegna il mondo circostante. Ma bisogna dire che in lui c'è pure un senso del concreto ed una lucidità intellettuale, che non consentono mai il libero dominio del sentimento: c'è infine, in lui più versatile sensibilità che fantasia. Di ispirazione classica sono *l'Ambra,* poemetto etiologico in ottave, in cui il Magnifico personifica la sua villa di Poggio a Caiano (la ninfa Ambra, per sfuggire al fiume Ombrone, chiede a Diana di essere trasformata in rupe); il *Corinto*, in terzine, in cui un pastore, Corinto canta le sue sofferenze d'amore, con motivi teocritei, virgiliani ed ovidiani. Ai modi della poesia borghese e alla letizia delle gaie consuetudini della vita cittadina ci riportano la *Caccia col falcone*, il *Simposio* o *I beoni*, la *Nencia da Barberino*, le *Canzoni a ballo* e i *Canti carnascialeschi*.

L'opera di Lorenzo è assai significativa dal punto di vista storico, proprio in grazia dei suoi molteplici aspetti. In essa si riflettono tutte le tendenze della cultura contemporanea: il platonismo, il rinnovato culto dei nostri poeti due-trecenteschi, l'avviamento attraverso lo stil nuovo e il petrarchismo, di una dottrina d'amore a carattere platonico. Pure la lingua rivela il tipico ibridismo quattrocentesco, e risente, sul nativo gusto e sapore fiorentino e toscano, della tradizione letteraria volgare di due secoli (stilnovo, Dante, Petrarca, poesia borghese e realistica ecc.) e delle nuove suggestioni del latino.

Soprattutto si può cogliere nella poesia di Lorenzo il carattere e il tono dello spirito quattrocentesco, nati dalla nuova cultura umanistica: uno schietto sentimento del reale, ma insieme una vivida e raffinata inelligenza, che non consentono l'affermarsi nell'arte di una sensibilità vigorosa e primitiva; un senso acuto della gioia e della vita, ma con un che di sospetto che non libera l'anima verso un gaudio pieno, talché la gioia o ha qualche cosa di orgiastico ed eccessivo, o si vela di una sottile tristezza. Pure in Lorenzo - ed è certo il motivo più suggestivo e significativo della sua personalità - accanto al grido di esultanza, c'è il senso del labile fluire di tutte le cose, e il risorto epicuerismo del Rinascimento e l'esortazione a godere la gioia presente in lui si oscurano in cospetto di quel che di ignoto reca sempre l'ora futura. Ma è un tema appena accennato, in cui non si saprebbe dire sino a che punto il vecchio motivo oraziano si alimenti di un nuovo sentimento. L'espressione più nota e felice di cotesto motivo - del resto comune a tutti i poeti quttrocenteschi - è il *Trionfo di Bacco e Arianna*.

Література

1. Petronio Giuseppe. Compendio di storia della letteratura italiana / G. Petronio. – Palumbo, 1968. – 99 p.
2. Mercuri Roberto. La letteratura del Quattrocento in Letteratura italiana / R. Mercuri. – Firenze: Einaudi, 2007. – 570 p.
3. Migliorini Bruno. Storia della lingua italiana / B. Migliorini. – Firenze: Sansoni, 1971, – 240 p.
4. Sapegno Natalino. Compendio di storia della letteratura italiana. Dalle origini alla fine del Quattrocento / N. Sapegno. – Firenze: La Nuova Italia, 1956. – 288 p.

Ципоренко Л.Д., старший викладач
Література на вольгаре у XV сторіччі та Лоренцо Медічі

СЕКЦІЯ
МОВНІ ОДИНИЦІ РІЗНИХ РІВНІВ СУЧАСНИХ ГЕРМАНСЬКИХ, СЛОВ'ЯНСЬКИХ ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТИ

УДК 372.881.111.1(043)
Басенко Г.М., старший викладач

НОВІ СТРАТЕГІЇ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Навчання і вивчення англійської мови у вищій школі постійно знаходяться у процесі реформування. Вони є надзвичайно важливими у світі нових тенденцій що до універсалізації освіти тому, що відповідають необхідним умовам її «безперервності» і можливості утримати робочі місця майбутнім фахівцям. Зрозуміло, що головною метою у сучасній методиці викладання англійської мови є формування спеціалізованої комунікативної компетентності тих, хто навчається у професійній, ситуативній і культурній комунікації та пошук нових інформаційних англомовних джерел. Змінюється взаємодія дуальності «викладач – студент».

В останні роки розроблено багато нових стратегій навчання англійської мови. Спостерігається тенденція приділяти особливу увагу стратегії навчання орієнтованої на того, хто навчається (learner-centered strategy). Це означає, що основна увага в навчальному процесі сконцентрована на студенті в той час, коли викладач несе відповідальність за те, щоб поліпшити процес вивчення мови. Особливо жваві дискусії в роботах дослідників розгортаються стосовно ролі викладача і того хто навчається [2, с. 152-163]. Наприклад, Д. Кембер на основі багатьох досліджень запропонував п'ять різних концепцій навчання мови [1, с. 260-272]. З іншого боку, шість різних концепцій вивчення мови були сформульовані дослідниками Гетеборгського університету (Швеція). Серед перспективних стратегій, з нашої точки зору, є та, що базується на принципі взаємодії «викладач – студент» (collaborative/cooperative learning) [3, с. 675-679]. Відповідно до цієї стратегії студенти працюють разом в невеликих групах для досягнення спільної навчальної мети. Їх діяльність чітко спланована і розрахована викладачем мови.

Стратегія викладання «активне вивчення мови» (active learning) також заслуговує особливої уваги. Дослідницькі роботи, присвячені цій стратегії підкреслюють, що вона поліпшує розуміння студентів та запам'ятовування ними інформації і може бути дуже ефективною в розвитку критичного мислення.

Мета даної статті – показати як об'єднання вищеназваних стратегій навчання англійській мови можуть стати дуже ефективними для поліпшення знань студентів і створення творчої атмосфери в аудиторії. Це знаходить практичне втілення при викладанні англійської мови на факультеті філології та масових комунікацій Маріупольського державного університету.

На нашу думку, стратегія вивчення мови, яка базується на принципі взаємодії «викладач – студент» дійсно підкреслює індивідуальність студента і передбачає роботу в невеликих командах. Вважаємо, такий вид роботи є дійсно продуктивним: по-перше, кожен студент працює; по-друге, студенти працюють в емоційній атмосфері спільної діяльності; по-третє, одночасна робота у командах значно збільшує обсяг загального завантаження навчального матеріалу на кожного члена команди під час заняття. Цей вид роботи підвищує відповідальність кожного студента за загальний результат роботи. Отримання балів за заняття – стимулюючий принцип колективної відповідальності за отриманий результат.

Другою важливою стратегією «активного» вивчення є командне змагання. Воно базується на принципі досягнення найкращого результату. Змагальний принцип роботи є різноманітним за своїм характером: по-перше, це може бути командне змагання, по-друге, змагання однієї команди і групи студентів, яка залишилась.

Головне, на наш погляд, змінюється формат діяльності студента – від традиційного пасивного до активного мотивованого, «командного» і особисто-індивідуального. Викладач в такій творчій дискусійній атмосфері інтерактивного діалогу втрачає роль домінуючого учасника, в той же час він є «режисером» даного заняття. Все вищеназване дозволяє досягти головної мети викладання англійської мови шляхом раціонального використання часу і засобів перенесення акценту з мовленнєвої діяльності викладача на мовленнєву діяльність студента.

Вирішальна роль викладача як організатора навчального процесу полягає в тому, щоб підібрати текстовий матеріал для студентів, значення якого неможливо недооцінювати. На нашу думку, навчальні тексти повинні відповідати наступним критеріям:

1. Вони мають бути оригінальними, максимально наближаючи студентів до сучасної англійської мови.
2. Тексти мають бути тематично різноманітними та змістовними, враховуючи зацікавлення студентів.

Ці критерії дуже важливі для забезпечення успіху навчання англійській мові. Доцільно навести лише короткий перелік ситуативних тем, які можна розширювати та змінювати в практиці роботи викладача: 1. The world I live in. 2. What makes a good foreign language teacher. 3. Higher education: what should it be in future? 4. The problems of the youth today. 5. Job hunting. 6. Can computer replace teacher? 7. Does family or career take the first place in your future plans?

Підводячи підсумки, треба зупинитися на головній складовій успіху при викладанні англійської мови – це творчий підхід викладача, його уміння вчитися, експериментувати, шукати і знаходити нові підходи та рішення проблем навчання.

Отже, головними принципами стратегії навчання англійській мови є а) «командна» робота, що показала свою ефективність у порівнянні з традиційними моделями групового пасивного навчання, б) загальний принцип роботи в аудиторії як дійовий стимулюючий фактор, що працює на кінцевий результат роботи в «командах», в) створення атмосфери інтерактивного навчання, г) зміна ролі викладача, д) чіткий підбір текстів, як важливої умови реалізації основних цілей і завдань при навчанні англійській мові.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці окремих шляхів та моделей здійснення професійної (іншомовної) підготовки майбутніх філологів.

Література

1. Kember, D.A reconceptualization of the research into university acadamics' conceptions of teaching. Learning and Instruction/ D. Kember – 1997. – pp. 260-272.
2. Richardson, J.T.E. Researching student learning: approaches to studying in campus-based and distance education / J.T.E. Richardson – UK:SRHE and Open University press.: 2000. – pp. 152-163.
3. Richardson, J.T.E. Students' approaches to learning and teaches' approaches to teaching in Higher Education/ J.T.E. Richardson – Education Psychology, vol.25, No.6.: 2005. – pp. 675-679.

УДК 372.881.111.1'25(043)

Васильєва Е.В., кандидат педагогічних наук, доцент

EVALUATION PRINCIPLES OF THE TRANSLATION QUALITY

Methods of control in translation teaching are directly connected with the objectives which are set by the trainer and which arise under the necessity to make a perfect translation.

Evaluation of the translation process is also an indicator of the translator's qualification. Various aspects of the translator's work can be evaluated [1; 2; 3; 4; 5]. For example, translations can be evaluated according to the following characteristics:

1. The degree of the original translation equivalence. It is necessary to evaluate the potential equivalence that is possible between the units of the original language and the target language, and a real equivalence at different levels. When comparing the potential and real equivalence, one can determine which part of the information is lost. However, such a comparison does not show the real qualification of the translator, because firstly, he could deliberately reduce the equivalence at some levels in order to achieve it at others, and secondly, he could sacrifice equivalency for the greater adequacy.

2. The degree of tasks complexity which are solved by the translator. This evaluation method assumes that the main difficulty for the translator in the translation process is connected with the inability to replace general correspondences at the symbols level and as a result the necessity to make structural changes at different levels. The quantity and the degree of these changes are the indicators of the translation creativity and the degree of complexity of the task solved by the translator. Theoretically, it is possible to divide the translator's conversions into groups according to the degree of complexity. It is clear that the total amount and the principles of allocation of such groups will be different, but still such procedure gives the opportunity to compare several translations of the same original impartially and gives the criteria to assess skills of a particular translator to overcome translation difficulties of different degrees of complexity.

3. Determination of the translation evaluation. This is the most difficult criterion of the evaluation. The value of the translation is determined by the fact, how fully he realizes the tasks for which it was created. Firstly, the evaluation of the translation is associated with the influence that it exerts upon recipients. It is a very difficult problem to determine this impact, because it depends on a number of factors and the researcher does not have methods objective enough to measure it. The equivalent reproduction of the original does not itself ensure the equal influence of the original and translation on appropriate recipients, because the same information can be perceived differently by different linguistic groups. In addition, different recipient groups (age, social, professional) within the same linguistic community may perceive the same text in different ways. When making a comparative analysis of the original texts and the translation, one can only roughly estimate the influence of each of them arising from the fact that the translator should have been targeted to the same group of recipients as the author did.

According to many researchers, the quality of the translation is determined by the degree of its compliance with the translation norm and the character of spontaneous or deliberate deviations from this norm. Normative requirements are formulated in the form of principles or rules of translation. Normative provisions may be general or partial, include separate and partial cases or relate to the specific type of translation or to the translation in general. They can be formulated as a single rule or be accompanied by guidance on the conditions under which this rule can be applied or the number of cases of its inapplicability (exceptions to the rules). In each case, the normative recommendations extend upon certain defined set of phenomena.

Thus, the results of the translation process (translation quality) stipulate for the degree of semantic proximity of the translation to the original, genre, stylistic affiliation with the original text and the text of translation, pragmatic factors which make influence on choosing the type of translation. All these translation aspects have immediate normative character, define translator's strategy and criteria of his work. The concept *translation norm* includes a requirement for the translator to use the language of the translation normatively and includes the necessity for the results of the translation process to be in conformity with generally accepted views concerning the goals and objectives of the translation work, which translators follow in specific historical period. The translation norm is formed with the cooperation of five different types of norm requirements: norms of translation equivalence; genre and stylistic norms of translation; pragmatic norms of translation; conventional norms of translation.

The content equivalence of the original and translation serves as a basis of their communicative equivalence which estimated presence makes this text a translation. The equivalent norm of the translation is not the constant option. It assumes the necessity of the biggest resemblance of the original content and translation but only within the ranges which are consistent with other normative requirements which insure the adequate translation. In each case, the type of equivalence is defined as the ratio of units of theoriginal language and the target language and as the list of pragmatic factors which exert some influence on the translation process. Violation of the equivalent norm can be absolute when the translation is considered to be nonequivalent and does not convey to the original content at least at the minimum level or it can be relative, if it is determined that other normative requirements could be fulfilled at the higher level of equivalence than that one which was really determined in translation. In the first case, the translation must be considered unsatisfactory and in the second – it can be considered quite acceptable only if the maximum possible semantic proximity is not required for successful inter-lingual communication.

Genre and stylistic norm of the translation can be defined as a requirement for the translation to correspond to the dominant function and as stylistic features of that type of the text which the translation is related to. The choice of a particular type of the text is determined by the nature of the original text, and stylistic requirements are normative rules which characterize texts of a similar type in the target languagewhich the translation should correspond to. Genre and stylistic norm define both the necessary level of equivalence and the dominant feature which determination is the main goal for the translator and the main estimate criterion of the quality of his work. It should be emphasized, that as language norms can be determined only with respect to its stylistic and sociolinguistic differentiation so the normative requirements to translation quality have sense only in relation to a particular type of the text and particular conditions of translation work. It would be fundamentally wrong to use the same criteria to assess translation of the texts of different genre and style. The translation of the work of art is assessed for its literary value, technical translation – for its terminological accuracy that provides the understanding of the issue point and possibility to use the text of translation in technical practice, the translation of advertisement – for its effectiveness etc.

Pragmatic norm of the translation can be defined as a requirement to provide the pragmatic value of the translation. It is not the norm in the full sense of this word, because the pragmatic task of the translation process can be individual and not peculiar to the translation in general. However, the modification of the

translation process results in pragmatic purposes is a rather widespread phenomenon, without which the normative assessment of the translation is impossible. The desire to fulfill a specific task is a kind of superfunction that subordinates all other aspects of translation norm. Solving the pragmatic problem, the translator may decline the maximum possible equivalence, translate the original shift just partially, change the genre affiliation of the text while translating, reproduce some formal features of translation, breaking the norm or usage of the language of translation etc. The pragmatic conditions of the translation process can require full or partial renunciation of translation norm compliance; they can practically replace translation with rendering, essay or any other type of transmission of the original content that does not claim to its comprehensive representation.

Conventional norm of the translation can be defined as requirement for maximum proximity of the translation to the original, its ability to replace the original as a whole and in detail, fulfilling the tasks for which the translation is carried out. In practice, this requirement is realized by implementing all or some of the aforementioned aspects of the translation norm.

In practice, there is some hierarchy between different aspects of translation norm. A translator and those who use the translation, first of all pay attention to the pragmatic value of the translation, to the successful solution of pragmatic task if this task was stated.

Thus, the adherence to all normative rules except the equivalent norm bears a more general character and is something natural, but the degree of the correspondence to the original is that variable measure which determines the level of professional qualification of the translator and estimates quality of the particular translation.

Література

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учеб. пособие / В.Н. Комиссаров. − М.: ЭТС, 2002. − 424 с.

2. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания: учеб. пособие для студент. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. − М.: Издательский центр "Академия", 2003. − 192 с.

3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спеціальністю «Переклад» / Л.М.Черноватий. – Винниця: Нова книга, 2013. – 376 с.

4. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training / D.Gile. – Amsterdam: Benjamin, 1995. – 277 p.

5. House J. Quality of translation / J.House // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London: Routledge, 2001.

Васильєва Е.В., к. пед. н., доцент
Принципи оцінювання якості перекладу

УДК 8’82.091
Дацер Е.С., ассистент

ЧЕРТЫ ПОСТМОДЕРНИЗМА В РОМАНЕ Д. ФАУЛЗА «КОЛЛЕКЦИОНЕР»

В мировом искусстве постмодернистские тенденции, вызванные кризисом модернизма и появлением новых научных дисциплин (философской антропологии, семиотики, семиотики культуры, кибернетики, теории информации) нарастали с середины 50-х годов XX века. Постмодернизм постоянно входит в противоречие с самим собой: разрушая одни мифы, создает другие, описывает себя тем языком, который критикует, стремясь к единению с массовой культурой, создает тексты, массам в большинстве непонятные. Несмотря на обширное теоретическое освещение проблемы постмодернизма, современная критика продолжает исследовать культурную ситуацию последних десятилетий.

Джон Фаулз − классик современной английской литературы, родоначальник английского постмодернизма. Основу мировоззренческих и творческих позиций Фаулза составляет гуманизм, свою писательскую задачу он видел в духовном совершенствовании и обновлении человека. Писатель верил в возможность разума, являющего критерием и условием свободного движения. В его творчестве проявляется протест против тирании окаменелых социальных и духовных норм, привычных критериев оценки изменившейся действительности [1, с.95]. Развенчиваются представления об абсолютной истине. В художественном мире Джона Фаулза сочетаются английская

и французская национальные традиции, он использует жанровые формы, не свойственные английскому национальному сознанию, пародирует модернизм, викторианский стиль мышления и т.д.

Все герои Фаулза – это своего рода паломники, путешественники, не только за собственным «я», своей сутью и природой, они ищут истину и красоту, свободу и идеалы, они максималисты, но они посредственности в исполнении своих замыслов [4, с.203].

Фаулз опирается на великую традицию английской литературы в целом, в его книгах вырисовывается богатая энциклопедия цитат и парафраз Филдинга, Смоллетта, Стерна, Диккенса, Шекспира, Аристотеля, Харди и многих др.

Дебютным романом Фаулза стал «Коллекционер», вышедший в свет в 1963 году, в котором постоянно проявляются элементы фильма ужасов. За обыденными, на первый взгляд, событиями ощущается присутствие зловещей силы. Простому клерку Фредерику Клеггу судьба подбрасывает неожиданный выигрыш на скачках. Коллекционер бабочек, он задумывает жуткий план похищения и заключения в темницу девушки Миранды Грей. Фаулз не случайно сделал Клегга коллекционером бабочек: у древних греков одно и то же слово обозначало бабочку и душу. Коллекционеры не любят живых бабочек. Поэтому Клегг никак не может привести созданный им идеал в соответствие с реальностью: Миранда − живая, ее мир − мир движения, поиска, творчества. Она тип «анимы» − «души» − одухотворенной красоты. Мир Клегга − мир подполья, замкнутого пространства, в котором творческая личность жить не в состоянии. Продумывая план похищения Миранды, Клегг позаимствовал его технологию из книги «Тайны гестапо». Метафоричное название романа соотнесено у Фаулза с вопросами жизни, искусства, свободы.

Создавая роман «Коллекционер», автор, словно с определенным умыслом переносит образы шекспировских героев на страницы своего произведения, предварительно сокращая количество героев, а также изменяя и наделяя их новыми качествами. Дж. Фаулз находит конфликт пьесы современным, затрагивающим глубокие философско-этические проблемы, которые остаются актуальными в контексте нынешней эпохи. Художественная переработка шекспировского сюжета позволяет автору снова обратиться к вечным вопросам, волнующим человечество [2, с. 190] .

Литературные аналогии у Дж. Фаулза проявляются на двух уровнях: внешнем и внутреннем. К внешним аналогиям относятся имена главных героев − Калибан, Миранда; доминирующие черты характера этих персонажей; на внутреннем уровне прослеживается идейная преемственность, проявляющаяся в отношении к искусству как источнику духовной жизни человечества.

Тип современного многомерного романа, которым является «Коллекционер» Дж. Фаулза, невозможен без литературных аллюзий. Текстовая и идейная преемственность позволяют Дж. Фаулзу еще раз переосмыслить и дать современное видение непреходящей злободневности проблем, поставленных в пьесе У. Шекспира «Буря». Автор «Коллекционера» дает свою оригинальную концепцию истинного искусства. Литературные аллюзии «Коллекционера» Дж. Фаулза многочисленны и интересны, они составляют еще один особый пласт произведения.

Литература

1. Бочкарева Н.С. Искусство и художник в романе "Коллекционер" и повести "Башня из черного дерева" Дж. Фаулза / Н.С. Бочкарева // Проблемы метода и поэтики в зарубежной литературе XIX−XX веков. − Пермь, 1997. − С. 92-102.
2. Владимирова Н.Г. Поэтика игры в романе Д. Фаулза «Коллекционер» / Н.Г. Владимирова // Актуальные проблемы литературы: комментарий к XX веку: материалы междунар. конф., Светлогорск, 25-28 сент. 2000 г. − Калининград, 2001.− С. 182-194.
3. Гребенникова Н.С. Игровые лабиринты Д. Фаулза / Н.С. Гребенникова // Литература и общественное сознание: варианты интерпретации худож. текста. − Бийск, 2002. − Вып. 7, ч. 1. − С. 56-57.
4. Ивашева В.В. Литература Великобритании // История зарубежной литературы XX в. (1945-1980) / Под ред. Л.Г. Андреева. − 2 изд. − М.: Изд-во МГУ, 1989. − 416 с.

Дацер К.С., асистент

Риси постмодернізму в романі Д. Фаулза

УДК 811.111'367.627(043)
Панова Я.Е., ассистент

НЕСТАНДАРТНОЕ ЧИСЛОВОЕ ПОВЕДЕНИЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В современной англистике существует значительное число детальных классификаций адъективной и глагольной лексики (см. обзор [2, с. 163—165]), в то время как в частеречном классе имен существительных исследователи выделяют лишь группировки самого общего плана, а именно, лексико-грамматические классы (имена существительные собственные/нарицательные; счисляемые/несчисляемые; одушевленные/неодушевленные) и разряды (конкретные, вещественные, собирательные и отвлеченные) [1, с. 22]. Такое положение вещей имеет свое объяснение. Задолго до появления первых когнитивно ориентированных лингвистических исследований О. Есперсен отмечал, что глаголы и имена прилагательные обозначают «одно-единственное свойство» [3, с. 82], а имена существительные «включают в себя много характерных черт; по ним слушатель узнает лицо или предмет, о котором идет речь» [там же]. Так, например, имя существительное *table* обозначает объект, который можно охарактеризовать по таким признакам, как форма, размер, материал, цвет, функциональное предназначение, цена и пр. Этот набор признаков имени существительного (или его признаковый кластер [4, с. 67]) не является жестким: при отсутствии одного или даже нескольких из них объект, обозначаемый этим словом, не утрачивает своей денотативной определенности. В целом, «существительные применимы к меньшему числу предметов, чем прилагательные» [3, с. 82], что на языке логики означает, что содержание имен существительных, определяемое числом их признаков, шире, чем имен прилагательных, а объем, зависящий от числа соотносимых с ними объектов, – у́же. Кластерность, полипризнаковость семантики имен существительных многое объясняет в их грамматических свойствах, обусловливая, в частности, сложности с классификацией слов этой части речи.

В зависимости от контекста, в котором употребляется то или иное имя существительное, одни признаки актуализируются, выходят на первый план, а другие пребывают в латентном состоянии. Это означает, что в конкретной ситуации его значение словно поворачивается к воспринимающему его субъекту теми или иными своими гранями. Для обозначения этой «голографической» природы семантики имени существительного Е. В. Рахилина вводит термин «лабильность» [4, с. 67]. Данное свойство может проявляться с разной мерой интенсивности в именах существительных, относящихся к той или иной группе, но именно оно определяет особенности «именного» поведения лексем, в частности, отсутствие «привязки» к ситуации определенного типа [там же].

Смысловая лабильность имен существительных современного английского языка, обусловленная кластерной природой их семантики, имеет разнообразные манифестации: вариативность по параметру «определенность/ неопределенность», контекстно обусловленный переход имен собственных в нарицательные, «олицетворение» неодушевленных предметов и сущностей и т.д. В фокусе нашего внимания находится вариативное «числовое поведение» имен существительных современного английского языка, значительное число которых, в зависимости от контекстных условий, может выступать как несчисляемое, например, *wine (вино),* или счисляемое, например, *a wine (бокал для вина) – wines (бокалы для вина)*. Подобные семантические бифуркации традиционно рассматривались как разные лексико-семантические варианты одной лексемы. Однако в современном английском языке существуют и имена существительные, способные демонстрировать различное «числовое поведение» при отсутствии существенных семантических сдвигов, например, *experience – an experience; feeling – feelings* и т.п. Традиционные практические грамматики английского языка, как правило, обходят вниманием подобные случаи, несмотря на их многочисленность (по самой приблизительной оценке, их число в современном английском языке превышает полторы тысячи единиц).

Итак, одна и та же именная лексема современного английского языка может актуализировать в контексте весьма разнообразные смыслы, которые не всегда целесообразно четко размежевывать как лексико-семантические варианты. В качестве иллюстрации рассмотрим контекстные смыслы лексемы *light*, обращая особое внимание на форму (единственного или множественного числа) и значение «счисляемость/ несчисляемость»:

(1) свет: *He turned the lights down(Он выключил свет*: лампу – одну или несколько, выключатель, светильник – в конкретном месте, помещении). Здесь слово *lights*, которое имеет

форму множественного числа, употреблено для обозначения неисчисляемой сущности – света;

(2) световой сигнал – фары, светофор: *The car was parked at the side of the road with its hazard lights flashing (Машина стояла у обочины с включенными аварийными фарами).* Здесь слово *lights* также употреблено в форме множественного числа, но обозначает нечто, излучающее свет с целью предупреждения; это ограниченный в своей области предмет, который поддается исчислению;

(3) освещение/особый тип света: *It was a good light for reading (При этом освещении можно было читать).* Здесь речь идет об освещении в конкретном месте, ограниченном пространстве, а имя существительное *light*, обозначая неисчисляемую сущность, имеет форму единственного числа;

Рассмотрим несколько примеров, в которых light является неисчисляемым.

(4) Свет, противопоставление понятию «тьма»

In full light you could see Alison was well over forty. – При полном свете/освещении вы могли увидеть, что Элисон было далеко за сорок. Особенностью значения слова light, которое является здесь неисчисляемым понятием, является то, что речь идет о свойстве предмета освещать.Само значение «свет» является основным для этого слова, абстрактным.

Таким образом, в зависимости от контекстных условий имя существительное *light*может выступать как счисляемое (пример (3) или несчисляемое (примеры (4), (5)). В первом случае оно может употребляться в форме единственного или множественного числа. Примечательно, что формы множественного числа могут актуализировать значение несчисляемости (пример (1) или счисляемости, пребывая в оппозитивных отношениях с формой единственного числа (пример (2)).

Подводя итог, отметим, что вышеизложенное подтверждает положение когнитивной лингвистики о том, что отраженная в языке грамматическая категоризация зависит от способа концептуализации действительности человеком.

Литература

1. Бондарко А. В. Варианты классификации категорий и разрядов в сфере грамматики / Александр Владимирович Бондарко // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство: Сб. в честь Е. С. Кубряковой. — М. : Языки славянских культур, 2009. — С. 21—26.

2. Елисеева А. Г. Семантические типы предикатов в английском языке / А. Г. Елисеева, О. Н. Селиверстова, Н. А. Ишевская // Семантические типы предикатов. — М. : Наука, 1982. — 366 с.

3. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен; [пер. с англ. В. В. Пассека и С. П. Парфеновой]. — М. : Изд-во иностранной литературы, 1958. — 404 с.

4. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Екатерина Владимировна Рахилина. — М. : Русские словари, 2000. — 416 с.

5. Langacker R. Cognitive Grammar: Basic Introduction / Ronald Langacker. — Oxford: Oxford University Press, 2008. — 555 p.

Панова Я.Є., асистент

Нестандартна числова поведінка іменників в англійській мові

УДК 811.111’33

Романюк С.Г., старший преподаватель

ПРОБЛЕМЫ УСТНОГО СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА

«Переводом называется процесс преобразования речевого произведения на одном языке в речевое произведение на другом языке при сохранении неизменного плана содержания, то есть значения». (Л.С.Бархударов)

По своим видам устный перевод делится на последовательный и синхронный. В первом случае переводчик слушает выступление и записывает какой-то его отрывок. Когда оратор делает паузу, переводчик, опираясь на свои записи и память, повторяет сказанное на ПЯ. Синхронист же не ждет паузы, а переводит выступающего непрерывно, без антрактов. За несколько секунд он должен передать не только смысл слов, но и тон, нюансы и интонацию человека, стоящего на трибуне. У каждого из двух видов перевода есть, конечно, свои поклонники. Например, некоторые из сторонников последовательного перевода считают, что при таком переводе наличие записей и пауз делает работу лингвистического посредника хотя и более трудной, — так как ему нужно приложить определенные усилия для восстановления сказанного по памяти, — но зато более точной. Кроме того, переводчик здесь неизменно находится в непосредственном контакте со

своими слушателями и сидит рядом с выступающим, а не в кабине. Наконец, в паузах для перевода оратору предоставляется дополнительное время для того, чтобы собраться с мыслями и найти нужные слова.

Однако у последовательного перевода есть и свои недостатки. Во первых, он занимает очень много времени. Во-вторых, из-за больших интервалов между фразами ораторов и их переводом, в последнем увеличивается вероятность ошибок,

Хотя многие устные переводчики занимаются и синхронным, и последовательным переводом, английский термин "conference interpreter" обычно относится только к синхронистам. «Линейный переводчик», т.е. переводчик, который осуществляет неформальный перевод за столом, в ресторане, в магазине называется по-английски "escort interpreter". Иногда, если его назначают работать с делегацией на конференции или на неформальных мероприятиях, он должен выступать и в качестве синхрониста, и в качестве линейного переводчика. В таких случаях приходится переводить неофициальные беседы, ходить на экскурсии или по магазинам и, естественно, переводить в обе стороны — на тот или другой языки. Это не только тяжелее физически, но и сложнее, ибо перевод «в обратную сторону», т.е. на иностранный, требует хорошего знания иностранного разговорного языка.

Синхронный перевод требует абсолютной точности, а это, в свою очередь, невозможно без стопроцентного владения ПЯ (переводящим языком) и прекрасного пассивного понимания ИЯ (исходного языка). Однако профессиональные переводчики — это общепринято — разделяют свои языки на категории А, Б и С. «А» — язык, на который переводчик может переводить, т.е. язык, который является для него родным или которым он владеет так же хорошо, как и носитель языка. «Б» — другие языки, на которые он может адекватно переводить, хотя они для него не родные. Например, американец русского происхождения может претендовать на категорию «А» для работы на английский и на категорию «Б» — на русский. Категория «С» — это языки, которыми переводчик владеет пассивно, т.е. переводит не на них, а с них на родной. Так, русский переводчик, который хорошо знает испанский, может претендовать на категорию «С» при переводе с испанского на русский, но не в обратную сторону.

Несомненно, умение переводить синхронно можно развить учебой и тренировкой. Но талант в области устного перевода очень похож на музыкальную одаренность. Если у человека есть слух и дар и он учится в консерватории у хорошего преподавателя, то из него может получиться блестящий музыкант. А если ему от роду слон на ухо наступил, то даже десять лет консерватории с лучшими профессорами чреваты потерей времени и для студента, и для профессоров. Точно так же обстоит дело с синхронистами. Одаренный студент, который учится в хорошем институте перевода, может стать прекрасным профессионалом, а бесталанного ждет чувство раздражения и неудовлетворенности судьбой. Он всю жизнь будет мучить и себя, и своих несчастных слушателей.

Особыми возможностями для перевода обладают, конечно, двуязычные люди. Многие, однако, считают, что двуязычный человек по самой своей сути — прекрасный переводчик. На самом деле все обстоит как раз наоборот. Есть блестящие переводчики, которые никак не относятся к категории людей двуязычных, и существует огромное количество двуязычных людей, которые абсолютно неспособны к синхрону даже в рамках простейшего разговора.

Среди двуязычных людей есть немало профессионалов, которые знают свои языки и умеют отлично переводить. Но у таких людей часто происходит смешение языков. «Слишком хорошее знание иностранного языка может приводить к путанице между иностранным и родным языком», — справедливо заметил английский писатель Хилэйр Беллок. В то время как профессиональные синхронные переводчики умеют быстро и гладко переходить с одного языка на другой, билингвы часто испытывают серьезные затруднения при беседе, ведущейся одновременно на двух языках, или при *code switching,* как это называют по-английски.

О человеке часто говорят, что он «так хорошо знает язык». Но что означает «знать» язык? Уметь говорить на нем? Все понимать? Прекрасно писать? Но это — совершенно разные навыки. И они нужны для достижения совершенно разных целей. Бывает, что человек, который прекрасно понимает язык, не в состоянии толково изложить на нем даже простую мысль; или тот, кто прекрасно говорит на языке, пишет на нем как школьник второго класса. Например, есть отличные американские переводчики с русского языка на английский, которым было бы очень нелегко заказать обед в ресторане потому, что они не могут — или не хотят — говорить на том языке, с которого так хорошо переводят. Это и понятно. От синхронного переводчика требуется пассивное понимание исходного языка, а не умение говорить на нем, чего часто не понимают студенты,

желающие учиться синхронному переводу.

Хотя переводчик на английский должен *понять* все, что сказано на русском, все же для успеха его перевода ключевым является умение говорить *по-английски,* а не по-русски. Ведь англоговорящая аудитория, для которой он переводит, слушает английский, а не русский язык. В то же самое время чем больше он совершенствуется в собственном родном языке, — само собой разумеется, не забывая совершенствовать и английский, — тем лучше получается перевод. Чем богаче лексика и стиль на родном, русском, языке, тем лучше получается перевод на английский язык. Переводчик должен читать по-русски так же много, как и по-английски, включая газеты, журналы и художественную литературу. Словом, он должен уделять ИЯ столько же внимания, сколько и тому языку, на который он переводит, т.е. ПЯ.

Література

1. Бархударов Л.С. Языки перевод. Основные вопросы психологи устного перевода».
2. Комиссаров В.Н. Теоретические основы обучения переводу. Москва: Рема, 1997.
3. Ломб Като «О механизме обработки синтаксической информации при синхронном переводе».
4. Линн Виссон Синхронный перевод с русского на английский язык М.: Р.Валент,1999.

Романюк С.Г., старший викладач
Проблеми усного синхроного перекладу

УДК 81’1(043.3)
Смирнова М.С., кандидат філологічних наук, старший викладач

ТЕКСТОВІ І ДИСКУРСИВНІ КАТЕГОРІЇ ЖАНРУ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ

У процесі аналізу комунікативно-дискурсивних характеристик православної проповіді, необхідно звернутися до використання поняття *категорія*, яке являє собою один із способів структурування знань і до того ж відображає сутнісні характеристики досліджуваного об'єкта. Опис категорій тексту і дискурсу направлено, передусім, на те, щоб схарактеризувати кожен виявлений одиничний зв'язок елементів системи окремо, а потім скласти узагальнену картину всієї системи як єдиного цілого шляхом поєднання знань про ці елементи [2, с. 42].

До *текстових категорій* православної проповіді можна віднести *тематичну зв’язність* – зміст мовного фрагмента концентрується навколо обговорення певної теми релігійного повідомлення; *ситуативну обумовленість* – мовленнєві дії у певній комунікативній сфері (церква, собор, збори віруючих); *динамічність* – видозмінені теми релігійного оповідання в умовах комунікативної ситуації; *соціальну орієнтацію* – категоріальний статус учасників комунікації; *неоднорідну структурованість* – актуалізація мовних та немовних факторів комунікації; *недискретність* – невизначеність кордонів релігійного дискурсу, вираженого невербальними знаками завершення розмови (зведення рук до молитви, нахил голови у віруючих) тощо [1, с. 37].

Серед *дискурсивних категорій* православної проповіді виділяють такі:

- *Системоутворювальні*, які формують якийсь абстрактний дискурс, дискурс у загальному вигляді і задають напрямок його подальшого розвитку; до їх числа належать:

1) *категорія адресованості (автор, адресант і адресат)* – стосовно православної проповіді під автором слід розуміти Бога, а також деякою мірою пророка, який повідомляє, вербалізує слова Бога. Тоді у ролі адресанта виступає особа, яка безпосередньо доносить до тих, хто слухає, слово Бога, вступає з людиною в безпосередній контакт (вербальний і невербальний), формуючи живе спілкування, реальний дискурс, служитель культу. Відомо, що комунікація – це процес, у якому беруть участь як мінімум дві дійові особи – адресант і адресат. Однак релігійна комунікація здійснюється не тільки між відправником інформації (священиком) і одержувачем (парафіянином), але і незримо присутнім і мислимим Богом, який є й адресатом (при зверненні до Нього під час молитви, сповіді тощо), і адресантом (являючи Одкровення про Себе, експліковане не тільки в сакральних текстах, передовсім у Святому Письмі, а й у знаках, які він посилає віруючим). Отже, проповідь, зокрема її богослужбовий різновид, відрізняється подвійною адресованістю: крім референції до явного, конкретного адресата – групи мирян, проповідь має і «нададресата» Бога, що знаходить відображення в мові проповіді. У проповіді ж зміст і форма викладу визначаються насамперед іллокутивною метою – наміром мовця впливати на свідомість реципієнтів, апелюючи до сакралізованого бачення світу. Для досягнення комунікативних намірів на всіх рівнях мовної системи

здійснюється відбір і організація мовних засобів впливу. Реалізація функції впливу у проповіді безпосередньо залежить від адресності тексту. Успіх впливу на аудиторію залежить не тільки від особистих якостей проповідника, але і від складу й особливостей сприйняття аудиторії, а також від того, який образ реципієнта постає в свідомості проповідника при створенні тексту, і відповідно до цього вибудовує композицію і здійснює відбір засобів аргументації – мовних елементів усіх рівнів. Проповідник враховує те, щоб різні категорії пастви отримували інформацію відповідно до своєї духовної зрілості: «Різні інформаційні запити аудиторії визначають композиційно-тематичні особливості жанрів, комунікативні запити задають стилістичні параметри цих моделей» [6, с. 37].

Рольові відносини всіх членів Церкви можна оцінити як рівні, бо за Священним Писанням головою Церкви є сам Ісус Христос. Тому для жанру проповіді характерним є використання займенника «ми», що виконує функцію соціальної уніфікації: укр. *Притча, яку ми сьогодні чули, саме про це – про цілі та цінності людського буття* (патр. Кирило) [5]. Також типовим є використання бажального, умовного та спонукального способу дієслів, наприклад: укр. *Будемо вдячні Господу за те, що Він дав спасительний дар віри і з нею численні блага* (митр. Володимир (Сабодан) [4]. Все ж таки чільне місце в процесі церковно-релігійної комунікації посідає Бог, який є об'єктом граничної (ультимативної) зацікавленості віруючої людини, бо у Священному Писанні про це прямо говориться: «Бо де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, там Я серед них» (від Матвія 18:20). Проповідник і слухач є обидва співавторами тексту проповіді, проповідник виступає як активний творець, а реципієнт – пасивний. Слухач мимоволі спонукає автора обрати стратегії і тактики, тему проповіді, засіб її подачі, мовні прийоми оформлення тексту;

2) *категорія інформативності* – у сучасній лінгвістиці існує точка зору, згідно з якою інформація існує незалежно від того, сприймається вона чи ні, однак інформативність будь-якого фрагмента тексту або дискурсу визначається не тільки адресантом, а й адресатом. Тому тут важлива правильна оцінка пресупозиції адресата проповіді. Також вважається, що, неодноразово повторюючись, інформація втрачає свою цінність, але стосовно релігійного дискурсу та жанру проповіді зокрема, можна стверджувати, що інформація «обростає» новими емоційними та вторинними відтінками значення, тому що Біблія належить до текстів, які мають вічну цінність, назавжди увійшла до скарбниці людської культури. Отже, текстові зразки релігійного дискурсу та жанру проповіді завжди інформативні. Категорія інформативності у проповіді включає *універсальну* (про загальні закони виникнення, існування і функціонування світу та загальні питання світобудови), *загальну* (про загальнолюдські категорії і цінності: «добро» і «зло», «життя» і «смерть», «правда» і «кривда») та *специфічну* (про окремі факти, події дійсності, людей і їх взаємини; сюди належать інформаційні кванти, фрагменти Святого Письма, що становлять єдине релігійне вчення) інформацію;

3) *категорія інтертекстуальності* – виділяють зовнішню, внутрішню та гіпертекстуальність. *Зовнішня* інтертекстуальність виступає як зв'язок окремих жанрових зразків релігійного дискурсу з усією сукупністю існуючих мовних творів – по лінії змісту, жанрово-стилістичних особливостей, структури, формально-знакового вираження. *Внутрішня* інтертекстуальність – якщо уявити Святе Письмо як базис релігійного дискурсу, то всі інші жанрові різновиди, зокрема проповідь, будуються й існують на його основі. Гіпертекстуальність – у культурному просторі є тексти, які мають абсолютний авторитет, тексти, які є джерелом безумовних і безперечних аксіом, – Біблія, Святе Письмо та інші фрагменти релігійного дискурсу; отже, існує якийсь «універсум текстів» [2, с. 51], який виступає як постійний інтертекст.

- *Системонабуті категорії,* до яких належать:

1) *змістовність* – змістовні межі православної проповіді надзвичайно широкі, але вони чітко окреслені її завданнями – прилучення і зміцненням у вірі, потребі знайти душевний спокій, підтримку (в цьому випадку з боку Всевишнього) тощо. У тематичному плані проповідь будується як своєрідне тематичне нанизування, при якому одна тема плавно переходить в іншу. Виділити головну, центральну тематику в кожному конкретному випадку виявляється надзвичайно складно, оскільки порушуються аспекти, актуальні для людини, значущі в тій чи іншій життєвій ситуації. Лінгвісти відзначають смислову прогресію, у якій кожен новий тематичний блок тісно пов'язаний із попереднім і, в свою чергу, готує основу для запровадження та розвитку нової підтеми, яка в конкретній ситуації виступить на перше місце, посідаючи пріоритетну позицію;

2) *цілісність (когерентність) і зв'язність* – властивість, яке об'єднує текст і дискурс із іншими складними системами, незалежно від їх природи. У проповіді кожна наступне подія пов'язана з попередньою, із загальною ідеєю і центральною інтенцією проповіді. Ще до сприйняття адресат не сумнівається в наявності в проповіді теми і ідеї. У процесі створення проповіді автор орієнтований,

передовсім, на цілісність, одержувач же при сприйнятті тексту спирається на його зв'язність. У проповіді цілісність досягається за рахунок лексичних та синтаксичних повторів, використання біблійних власних назв, які виступають константами того особливого світу, який створюється автором тексту;

3) *структурованість* – адресат завжди сприймає текст або дискурс у вигляді послідовності символів. У ході сприйняття й аналізу адресат співвідносить між собою різні ділянки тексту. У проповіді важливі ключові знаки: «опорні елементи» (В.В. Одинцов), «ключові елементи» (А.В. Пузирьов), «смислові віхи» (А.О. Соколов), «смислові опорні пункти» (О.О. Смирнов), «смислові ядра» (А.Р. Лурія), які виступають як виразники загального сенсу, що об'єднують основний зміст тексту;

4) *жанрово-стильова належність* – відносно релігійного православного дискурсу виділяють первинні і вторинні мовленнєві жанри. Жанр проповіді належить до вторинних і являє собою інтерпретацію і модифікацію первинних релігійних зразків;

5) *учасники та обставини спілкування* – говорячи про безпосередніх учасників і обставини спілкування у межах проповіді, виділяють два типи обставин спілкування, кожен із яких передбачає певний набір учасників:

- *спілкування у межах храму* – як правило, спілкування такого роду відрізняється певною тематикою, підпорядковане конкретній ситуації: традиційна служба – священик : паства; паства в свою чергу включає власне віруючих, осіб, яких відносять до групи «співчуваючих», тих, які прийшли до храму або з цікавості, або підкоряючись моді (наприклад, у день якого-небудь великого релігійного свята), та осіб, які мають щире бажанням долучитися до основ віри і шукають в стінах храму підтримки і пояснення «з чого почати»;

- *спілкування поза храмом* – цей тип також характеризується неоднорідністю і передбачає ряд підтипів, але проповідь може бути з нагоди пам’ятної дати, свята чи місіонерська проповідь, яка передбачає виступ переважно перед світською аудиторією, але в нашому випадку це не становить значного інтересу, оскільки завдання дослідження передбачають аналіз літургійної проповіді.

Отже, бачимо, що усі зазначені комунікативні особливості, текстові, системоутворювальні і системно набуті дискурсивні категорії утворюють своєрідний і неповторний простір православної проповіді.

Література

1. Аникушина М. В. Концепт «God» как базовое понятие современной христианской англоязычной проповеди / М. В. Аникушина // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – М. : РГПУ, 2008. – № 70. – С. 36–40.

2. Бобырева Е. В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики : моногр. / Е. В. Бобырева. – Волгоград : Перемена, 2007. – 385 с.

3. Бугаева И. В. Язык православной сферы: современное состояние, тенденции развития : автореф. дис. … д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 «Филологические науки» / И. В. Бугаева. – М., 2010. – 454 с.

4. Володимир (Сабодан), митр. Проповіді Предстоятеля [Електронний ресурс] / митр. Володимир (Сабодан) // Офіційн. сайт Укр. правосл. церкви. – Режим доступу : http://archiv.orthodox.org.ua/pagetopic-46.html

5. Проповіді Святішого Патріарха Кирила українською мовою [Електронний ресурс] // Офіційн. сайт Москов. Патріархату. – Режим доступу : http://www.patriarchia.ru/ua/patriarch/38019/.

6. Шубина Т. А. Современная православная миссионерская проповедь: методика обучения жанру в высших духовных учебных заведениях : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика воспитания» / Т. А. Шубина. – М., 2009. – 259 с.

УДК 811.111'367.627(043)

Тарапатов М.М., старший викладач

ЛІНГВІСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ПАРЕМІЙ

Лінгвістичний підхід до вивчення прислів'їв включає визначення місця цих одиниць у фразеологічному фонді мови і виявлення основних ознак прислів'я як фразеологічної одиниці. У сучасному мовознавстві існує кілька точок зору, згідно з якими прислів'я або включаються до складу фразеології, або залишаються за її межами. Виділяють три найбільш істотні точки зору на статус прислів'їв та їх місце у фразеології.

Прислів'я не є фразеологічною одиницею – «вузьке» трактування обсягу фразеології. Прислів'я є частиною фразеологічного фонду мови - «широке» трактування обсягу фразеології. До фразеології відноситься тільки певна частина прислів'їв з високою частотністю вживання [3].

Прихильники «вузького» трактування обсягу фразеології дотримуються думки, що прислів'я не є фразеологічною одиницею. Вони називають прислів'я «приказковими висловами. «Вузьке» розуміння було підтримано багатьма лінгвістами (Н.Н. Амосова, Ш. Баллі, А. В. Смирницький, М. М. Гухман, В. С. Торопцев, Л. В. Щерба, С. І. Ожегов, В. П. Фелицина та ін). До числа їх аргументів можна віднести наступні: в основі висловлювання, переданого прислів'ям, лежить судження, а в основі лексичного значення фразеологізму - те або інше поняття; для прислів'їв не обов'язково синтаксичне оточення, а фразеологізми це «вирвані» з тексту вирази; прислів'я семантично неподільні і мають смисл тільки в сукупності лексичних одиниць, їх складових [12].

Можна вважати встановленим той факт, що фразеологізм – це поняття, що включає не тільки стійкі поєднання слів, але й стійкі вислови – пропозиції – а значить, і прислів'я. Що ж стосується широкого розуміння фразеології, то воно ґрунтується на таких критеріях як відтворюваність і стійкість. Цієї точки зору дотримуються В. В. Виноградов, В. Л. Архангельський, І. В. Чернишова, Н.М. Шанський, А. Д. Райхштейн, М. М. Копиленко та інші лінгвісти. Так, Н.М. Шанський вважає, що основною властивістю фразеологічного обороту, який докорінно обмежує його від вільного сполучення слів, є відтворюваність. Оскільки прислів'я – це стійкі сполуки слів, які не створюються в процесі мовлення, а відтворюються комунікантами з пам'яті як цілі готові одиниці, то їх слід відносити до області фразеології.

На основі всього вище сказаного, на нашу думку, прислів'я все-таки можна вважати фразеологізмом. Підтвердженням цього може бути визначення у Великої Радянської Енциклопедії, де сказано, що фразеологізм - це фразеологічна одиниця, ідіома, стійке поєднання слів, яке характеризується постійним лексичним складом, граматичною будовою і відомим носієм даної мови значенням.

У старі часи наш народ усно висловлював свою творчість, використовуючи для цього всілякі прислів'я та приказки. Кожне прислів'я чи приказка являє собою дуже яскраве висловлювання, і такі прислів'я часто дуже коротенькі і завдяки цьому багато хто їх легко запам'ятовує.

Народних прислів'їв існує велика кількість, проте багато з них вже були забуті на сьогоднішній день. У прислів'ях часто відбивається цінний досвід інших людей, які хочуть передати свою мудрість іншим саме таким способом. У приказках можна також зустріти багато чого з життя людини. Але для того, щоб знайти найбільш крилаті вирази, потрібно відправитися в минуле.

До речі, найдавнішими прислів'ями вважаються, ті які були знайдені археологами в Єгипті. Ці прислів'я увійшли в життя багатьох людей, однак не всім людям вдалося зрозуміти, що за думки були викладені в кожному з них.

І тому у нас зараз дуже популярні старі прислів'я нашого народу, тому що вони найбільш зрозумілі для наших людей. У сучасних збірниках прислів'їв, можна знайти мудрі висловлювання різних філософів усіх часів. І в наші дні люди все ще не перестають вигадувати нові більш сучасні прислів'я.

Джерела виникнення прислів'їв і приказок найрізноманітніші. Щоб стати прислів'ям, висловлювання повинно бути сприйнято і засвоєно простими людьми. При цьому першоджерело висловлювання часто забувається. Тому правильніше буде сказати, що прислів'я і приказки мають народне походження.

У безлічі висловлювань, що підсумовують повсякденний досвід, значення слів, мабуть, переросло у форму прислів'я поступово, без якого-небудь явного оголошення. Фраза "Make hay while the sun hines", яка бере своє походження з практики польових робіт, є прикладом такого прислів'я.

З іншого боку, так само очевидно, що багато прислів'їв були створені цілком певними розумними людьми. Якщо це траплялося з розумними людьми в усному варіанті, то, звичайно, не залишалося ніяких показань записів, але якщо це відбувалося з людиною, яка мала звичку записувати свої думки, то в деяких випадках можна дошукатися до першоджерела прислів'я. Наприклад, золота думка "The wish is father to the thought", яка вперше була висловлена Юлієм Цезарем, або ж висловлювання "A soft answer turns away wrath", безсумнівно, запозичене у своїй завершеній формі з Біблії.

Вживання прислів'їв досягло свого розквіту в часи Шекспіра, і ймовірно, що більшість з них, приписувані Шекспіру, існували і раніше, хоча і менш запам'ятовувалися в тій формі. Те ж і з Біблією. Мудрість її прислів'їв, напевно, не оригінальна і багато з цих прислів'їв були запозичені з

інших мов. У будь-якому випадку обидва джерела, і в народній і в літературній формі, виявляються злитими воєдино.

Література

1. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского Ун-та, 1964. – 315 с.

2. Васильева Л. Краткость – душа остроумия. Английские пословицы, поговорки и крылатые выражения. – М., 2004;

3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001.–224 с.

4. Гварджаладзе И. С., Мчедлишвили Д. И. Английские пословицы и поговорки. – М.:Издательство Высшая школа, 1971. –77 с.

5. Дубровин М.И. Английские и русские пословицы и поговорки в иллюстрациях. 2-е издание. – М.: Просвещение, 1995. – 350 с.

6. Дубровин М. И. Английские и русские пословицы и поговорки. – М.: Просвещение, 1993. – 678 с.

7. Кабакчи В. В. Русские пословицы в англоязычном межкультурном общении. – Иностр. Языки в школе. – 2011. - № 3. – С. 19-24.

8. Казакова Т.А. Практические основы перевода. - СПБ: Союз, 2002. – С.63

9. Козырев М. А Экспрессивность текста и перевод. - Изд-во Казанского университета, 1991. – 280 с.

10. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. шк., 1990.–253 с.

11. Медведева Л. М. Английская грамматика в пословицах, поговорках,идиомах и изречениях: Учеб. пособие. – К.: Изд-во при Киев. ун-те, 1990. –240 с.

12. Практикум по фразеологии современного английского языка. Пособие для студентов пединститутов (на английском языке). - Л: Просвещение, 1971. – 60 с.

УДК 81’367.5(043)

Хоровець В.Є., старший викладач

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИННИХ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Прийменникові конструкції є одним з основних експліцитних засобів вираження причинних відношень. Особливість прийменникових конструкцій полягає в тому, що в ситуації зумовленості (а причинність відноситься саме до категорії зумовленості) вони, у більшості випадків, виступають «згорнутими диктумними пропозиціями», тобто такими, що формуються шляхом компресії інформації засобами номіналізації, атрибутивізації, адвербіалізації [1, 333], тобто відбувається згортання поліпредикативноїсинтаксичної одиниці в моно предикативну.

Дослідженню причинних відношень присвячено чимало мовознавчих робіт, але одностайності стосовно їх класифікації немає й дотепер. Багато протиріч викликають й причинні прийменники: серед мовознавців немає згоди щодо відтінків їх значень. Наприклад, в українській мові найзагальнішою причиновою семантикою характеризується прийменник через і виступає домінантою, що групує навколо себе “прийменники, які передають додаткові семантичні відтінки, і в стильовому відношенні розглядається як нейтральний [2]. Інші ж, навпаки, вважають, що цей прийменник має здебільшого негативне забарвлення, пояснююче це його етимологією [7; 8]. Існує позиція на захист універсальності зазначеного прийменника, тобто його здатність передавати різноманітні семантичні варіанти каузальності: причину як позитивний факт, причину як привід до дії, причину з відтінком наслідку [6]. Це лише одне з чисельних невирішених питань у вивченні прийменників.

Причинно-наслідковий зв’язок є однією з основних форм взаємозв’язку й обумовленості процесів об’єктивної дійсності, але ми вважаємо розглядати зазначені семантико-синтаксичні відношення окремо, оскільки в мові існують спеціальні засоби для їх вираження. Однак, при вивченні прийменникових конструкцій зі значенням причини, причинний компонент варто розглядати у складі причинно-наслідкових конструкцій, що являють собою двосторонні єдності, в яких одна сторона (причина) не мислиться без іншої (наслідку) [4, 36].

Аналіз причинно-наслідкових конструкцій варто розпочинати з аналізу наслідкового компоненту, оскільки, по-перше, причина та наслідок створюють діалектичну єдність, по-друге, наслідковий компонент, до складу якого входить прийменникова конструкція зі значенням причини, є предикативною основою речення [4]. Речення зазначеного типу демонструють роль комунікативних позицій та інтенцій говорючого. Він певним чином формує своє уявлення про світ (конкретну ситуацію) і його повідомлення виражає його суб'єктивну точку зору. В залежності від цілі висловлювання говорючий вибирає пріоритетність семантичних компонентів висловлювання. Під пріоритетністю розуміємо, за О.- Е. Хааг, визначення говорючим статусу компонента висловлювання як суттєвого в зазначеному висловлюванні [11, 35].

Отже, в реченні, де причинний компонент виражається адвербіальною прийменниковою конструкцією, а СК – предикативною основою, на перший план виходить значення причини, тобто мовець підкреслює пріоритетність причини.

Вслід за М.В. Всеволодовою, Е.С. Котвицькою, В.В. Ждановою вважаємо доцільним будувати аналіз прийменникових конструкцій зі значенням причини з опорою на типову ситуацію (ТС). Під ТС розуміємо уявлення про певну типізовану подію позамовної дійсності, яка склалася в нашій мовній свідомості. Кожна ТС складається з певного мінімального набору компонентів – діючих осіб, їх дій, предметів, станів, якостей, причому кожен з компонентів виконує певну роль, і ця роль є постійною відносно цієї ситуації. Найактивніший учасник вказаної ситуації називається агенсом. Типовою ця ситуація називається тому, що може мати безліч реалізацій [4, 9 - 10], тобто є основна конструкція та її комунікативні різновиди, що складають синоніміко-варіативний ряд синтаксичних конструкцій з певним значенням. Але, як зазначає В.В. Жданова, поняття ТС не тотожне екстралінгвістичній реальності, тобто, фактам, ситуаціям в об'єктивній позамовній дійсності. Воно характеризує саме концептуалізацію реального світу нашою мовною свідомістю, у вивченні якої саме й полягає задача семантики [5, 34].

Доцільність опису причинно-наслідкових відношень за допомогою виділення ТС підтвердилася при аналізі цих категорій на матеріалі російської мови (Всеволодова, Жданова, Котвицька, Ященко та ін.). Виявилося, що, на відміну від систем значень просторових та часових відношень, в яких кожне конкретне значення представлено певним упорядкованим синоніміко- варіативним рядом просторових та часових прийменникових конструкцій [3], кожне конкретне значення категорії причинності не може бути представлено одним з таких синоніміко-варіативним рядом поширювачів з причинним значенням [4].

Причинні зв'язки і відношення, як елементи загального взаємозв'язку, можно знайти в різних типах речень, але, говорячи про наявність причинної семантики в тих чи інших реченнях варто розрізняти ті, в яких зазначена семантика виражена мовними засобами та фонові значення, які можуть бути актуалізовани контекстом. При визначенні семантичних різновидів причинних конструкцій, важливо розуміти, що незважаючи на те, що причинне значення цих конструкцій та поняття причинності, що міститься цьому значенні тісно взаємопов'язані, вони не тотожні одне одному. Поняття причинності - єдине для всіх досліджуваних нами конструкцій, в той час як типів причинних значень може бути кілька, оскільки вони формуються під впливом значень компонентів, що входять до складу причинних конструкцій [10, 20].

У складі двох вищезазначених типів причин можна виділити наступні підтипи на ґрунті характеру впливу причини на наслідок: сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Варто зазначити, що деякі лінгвісти виділяють ці підтипи лише у складі зовнішньої причини [10], але в ході аналізу фактичного матеріалу серед прикладів, що експлікують значення внутрішньої причини було засвідчено наявність розгалуженості цього типу також на сприятливі, перешкоджаючі та нейтральні. Це є цілком логічно та передбачуване, оскільки внутрішні чинники, в тій самій мірі, як і зовнішні, спроможні сприяти чи перешкоджати діям агенса.

Отже, не викликає сумнівів той факт, що причинні прийменникові конструкції взагалі, й адвербіальні зокрема потребують подальшого вивчення і уточнення.

Література

1. Вендлер З. Причинные отношения / З. Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVIII: Логический анализ естественного языка / [сост. В. В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1986. – С. 264 – 276.

2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368

3. Всеволодова М.В. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка / М.В. Всеволодова. – М., 2000. – 501 с.

4. Всеволодова М. В., Ященко Т.А. Причинно-следственные отношения в современном русском языке. – М. : Рус. яз., 1988. – 207 с.

5. Жданова В. В. Простые предложения с именной причинной группой, выражающие причинно-следственные отношения в мире неживой природы: дис. … канд. филол. наук. – М., 1998. – 186 с.

6. Іваненко З.І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення // З.І. Іваненко. – К.; Одеса: Вища шк., 1981. – 143 с.

7. Колодяжний А.С. Прийменник: Матеріали до лекції з курсу сучасної української літературної мови. – Харків: Вид-во Харк.ун-ту, 1960. – 165 с.

8. Курс сучасної української літературної мови: В 2-х т. /За ред. Л.А.Булаховського. – К.: Рад.шк., 1951. – Т.ІІ: Синтаксис (1.Просте речення, 2.Складне речення, 3.Пунктуація). – 408 с.

9. Русская грамматика: в 2т.; [под ред. Н.Н. Барской и Н.Г. Герасимовой]. – М. : Наука, 1980. Т. II. – 712 с.

10. Рыбакова И. Я. Причинные конструкции современного русского литературного языка: дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык (как иностранный)" / И. Я. Рыбакова. – Ленинград: Ленингр. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1985. – 189 с.

11. Хааг Э.-О. Функциональная типология и средства выражения причинно-следственных отношений в современном русском языке: дис. … док. философии по рус.яз. – Тарту, 2004. – 162 с.

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ XIX ПІДСУМКОВОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ

КОНФЕРЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ

У збірнику публікуються праці українською, російською, англійською, італійською, німецькою, новогрецькою мовами

Технічний редактор: Чередніченко І.В.
Комп'ютерна верстка: Голоцукова О.О.
Новікова А.В.